Prijs : 12 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

De Moosvoerder.
Geteekend door A. Van Wanzeele.

18de jaar
Nrs 103-104 - — 12, Oud Koornhuis, Brussel

De Brabantsche Folklore

18de jaargang, n^rs 103 tot 108
September 1938 — Juli 1939

DRUKKERIJ
CHARLES PEETERS
ZOUTLEEUW.

18de jaargang Nrs 103 — 108

BULLETIJN

VAN DEN DIENST VOOR GESCHIEDKUNDIGE EN FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN IN BRABANT.

De Brabantsche Folklore

BRUSSEL
12, OUD KOORNHUIS

18e Jaargang - Nrs 103-104 Sept.-Nov. 1938

De Brabantsche Folklore

INHOUD

De reisindrukken van Peeter Leyniers (XVIIe eeuw). — De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré. — In het Begijnhof. — Eenige aanteekeningen over de Folklore van Rotselaer. — Het Steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren. — De Folkloristische Beweging.

De reisindrukken van Peeter Leyniers (XVIIe eeuw).

Dr Lucien Crick.

Onder de archiefstukken die ons toebehooren en die de Brusselsche familie Leyniers, waaronder men talrijke beroemde tapijtmakers telt, betreffen, bevinden zich twee brieven, uit de XVIIde eeuw, met de indrukken van een lid dezer familie tijdens een reis naar Breslau en ook zijne ondervindingen in deze stad.

Het schijnt ons van belang niet ontbloot deze teksten te publiceeren. Zij laten oordeelen hoe de verplaatsingen in vreemde landen, in vroegere tijden, somtijds met onaangenaamheden gepaard gingen en geven ook pittige bijzonderheden over het leven en de zeden der inwoners.

De twee brieven dagteekenen van 1677.

Ze zijn geschreven op de vier zijden van zeer klein briefpapier (brief I : H. 0.173, B. 0.11 ; brief II : H. 0.159, B. 0.098). Het schrift is goed, maar de ontcijfering ervan wordt moeilijk gemaakt door het feit dat de inkt zeer bleek geworden is.

Wie was schrijver dezer ? (1).

Het was Pieter Leyniers (2), een brouwer, geboren te Brussel den 14 Mei 1645, zoon van Daniel Leyniers (3),

---

(1) Alle de inlichtingen en notities over de leden van de familie Leyniers hier vermeld, zijn genomen uit een onuitgegeven handschrift, ook in ons bezit : « *Genealogie der Familie van Everart Leynie[r]s beginnende van den Iaere 1566 opgestelt door mij Daniel Leyniers sone van Urbanus...... 1733* ».

De auteur, geboren te Brussel den 25 September 1705, stierf in deze stad den 17 Februari 1770. Gedurende zijn leven was hij Meester verver en beroemd tapissier. Van 1730 tot 1761 werd hij negen maal gekozen tot Deken van het Ververs Ambacht (St. Christoffel Natie). Behalve dezen stamboom liet hij verschillende handschriften na, waaronder een « *Memorie Boek* » over de jaren 1725-1745.

Cfr. *Lucien Crick. Le « Memorie Boek » de Daniel Leyniers, Brussel* Z. J. [1924].

(2) « Anno 1678 is versaemt in den houwelijckstaat Peeter Leyniers sone voorschreven Daniel Leyniers met marie Anna Peremans ende is gestorven in haer eerste kinderbedt met het kindt.

de ditto Peeter Leyniers is als dan getrocken naer Duyslant ende daer hertrout met een duyssche en als dan getrocken naer Buda sonder kinderen.

Hij was Brouwer van sijnen stiel.

Genealogie der Familie...... Carta 22 ».

In een stamboom van de Familie Leyniers, die op het *Heraldisch Archief* (Ministerie van Buitenlandsche Zaken), te Brussel, berust, vindt men alleen, over hem : « Petrus Leyniers, geboren den 14 Mey 1645. obiit in Duytslant ». *(Handschrift V. B. VI., bl. 335)*.

(3) « Anno 1610 den 24 April soo sijn versaemt in den houwelijcken staet Daniel Leyniers sone voorschreven Everaet Leyniers met Sijnten trillemans. Sonder kinderen....

Anno 1632 den 16 Juny soo is herhaudt Daniel Leyniers met Joanna van den Broecke hier volgen haer bijde kinder[en].

....

8. Peeter Leyniers geboren 1645 den 14 meij.

Anno 1658 den 30 Julius is overleden Daniel Leyniers aut sijnde 72 jaeren Rentmeester deser stadt Brussel geweest [*In den rand :* Anno 1631 is hij op den Boeck van t'ververs Amb[a]cht als meester verver gestelt en heeft als deken van t'selven ambacht gedient in de Jaeren 1632]........

Hij was meester verver van sijnen stiel ten tijde dat hij Rentmeester was Deser stadt heeft op de Boecken van Stadt bevonden als dat uijt de familie van Leyniers verschijden naemen

geweest Rentmeester van Brussel, Meester verver (geboren in 1587 gestorven in 1658). In 1677 ging hij, wij weten het door zijne brieven, als brouwer naar Duitschland. Hoe lang bleef hij daar ? Dat weten wij niet, want wij hebben niets anders over hem vernomen dan wat ons de brieven doen kennen en wat Daniel Leyniers over hem in zijnen stamboom schrijft. In 1678 was hij terug in zijne geboortestad waar hij met Marie-Anna Peremans trouwde. Deze zou in het kinderbed sterven. Daarna vertrok definitief Pieter Leyniers uit Brussel, eerst naar Duitschland, waar hij een tweede huwelijk aanging, en dan naar Hongarije, naar Buda, waar hij kinderloos stierf (4).

Aan wie schreef hij zijne brieven ? Aan zijn vollen neef Daniel Leyniers, geboren in 1618, een zeer bekend « Patroonschilder » van tapijten. (5).

---

degene die in stadts dienst moetten geweest sijn van over de drij hondert Jaeren voor sijnen tijdt hij heeft gewoont inde Sonne straet ».

Genealogie der Familie............... *Carta 8* ».

(4) In 1686 vertrekt een klein neef, misschien door hem geroepen, naar Buda. Wat ging hij daar doen, en wat van hem geworden is blijft onbekend.

« Anno 1686, den 8 september soo is Ian Leyniers sone voorschreven geeraedt Leyniers ende Maria Groel naar Buda getrocken sonder dat men tsedert dien tijdt tael oft teecken van hem heeft gehoort hij was out 17 Jaeren ».

Genealogie der Familie...... *Carta 114* ».

(5) « Anno 1648 den 2 Januarij soo sijn versaemt in den houwelijcken staet Daniel Leyniers soone voorschreven Gielis Leyniers met Marie du Braij.

Hier volgen haer bijde kinderen.

1. Joanne Marie Leyniers doodtgebo[ren] 1649 26 Xber.

2. Joanne Catharina Leyniers gebo[ren] 1651 10 meert getrout Anno 1673 den 27 October is overleden Marie du Braij vrouw van Daniel Leyniers aut 64 iaeren.

Anno 1688 den 6 Janu[ari] is gestorven Daniel Leyniers out sijnde 70 Jaeren. Hij is geweest schielder van de tappissiers Leijt begraeven bij sijne huysvrouwen in de parochie kercke van St. guerix ontrent St. Sebastiaens autaer [*In den rand :* wonende in de verversstraete].

Hij is geweest Meester const schilder Der Patroonen van Tapijten. Hij heeft onder Aendere schilderijen gemaeckt den Boom genealogiek der familie Leyniers alwaer alle de Portraitten sijnder vrinden naer het Leven heeft uytgeschildert met de wapens der

Hierop laten wij de beide brieven volgen ; we hebben er alleen enkele voetnota's bijgevoegd om de lezing te vergemakkelijken.

Eerste brief.

In presslave (6) den 20 iulij 1677.

Seer geaffectionnerde cosijn.

Ick hebbe ontfanghen ul. brief gescreven van den 12 iuniji den welcken mij seer aengenaem heeft geweest mits ick daeruijt verstaen hebbe ul. goede gesontheijt ende

---

familien welcke schilderije alsnu anno 1753 bij mij is Berustende... *Genealogie der Familie......... Carta 17* ».

Van hem schrijft *Dr Heinrich Göbel,* in zijn groot werk : *Die Wandteppiche (I. Teil, Die Niederlände. B. I, bl. 429. Leipzig 1923) :* « Der schon erwähnte am 23 Februar 1644 privilegierte Daniel Leyniers steht in engen verwandtschaftlichen Beziehungen zu der bekannte Bildteppichwirkerfamilie. Er wird am 8 Mai 1618 als Sohn des Aegidius Leyniers und der Magdalene Wellems geboren und gehört mit zu den beliebtesten und geschätztesten Patronenmalern Brüssels. Ob er in allen Fällen die « petits patrons » zu den zahllosen van ihm in Naturgrosse durchgeführten kartons liefert oder auch die Entwürfe anderer Künstler benutzt steht dahin. Die Klärung der Frage wäre immerhin von Interesse, da fast alle Brüsseler Grosswirker, angefangen von seinen eigenen Vettern bis zu Jan Raes, Franz van den Hecke, den van der Bruggen, Heinrich Reydams, Jan van Leefdael, Geraert van der Strecken u a. sich in den Tönen der höchsten Lobes aussem. Der Meister stirbt am 27 Oktober 1688 ».

Hier vergist zich de Duitsche geleerde, en ook *A. Wauters (Les tapisseries bruxelloises, Brussel 1878, bl. 252-253)* die ook als naam van de moeder Madeleine Wellems. en als datum van den dood 27 October 1688 geeft.

De vader van Daniel Leyniers heette Gielis en zijne moeder Wiellems of Willems (zie nota 41), en Daniel stierf den *6 Januari 1688*. Zijn vrouw, integendeel, overleed den *27 October 1673*.

Het Hs. 1349 (Fonds Goethals) van de *Koninklijke Bibliotheek van Brussel (Handschriften),* « *Genealogiën van verschijde Familien soo van vaderlijcke als moederlijcke sijde van Daniel Leijniers als oock van Anna Cath. B. van Schoonendo[nck] sijne Huijsvrouwe. Anno 1730* », zegt ook : « Gillis Leyniers............ trouwde den 4 April 1617 Magdalena Willems ». (bl. 19).

(6) Breslau.

oock van ul. dochter met haren man (7) ende ian cosijn (8) met sijne heel fammillie, soo en can ick niet gelaten ul. brief te beantwoorden als dat ick noch in goede gesontheijt ben godt sijt gedanckt soo verstaen ick uijt ul. brief dat ul. seer verwondert seijt geweest dat ick niet eens gescreven en hebbe. hoe het vergaen is met mijne rijse ofteir wel eenighe quade quartieren soude sijn. daer niet veel te etten ofte drincken soude sijn Ja die hebben wij genoch gevonden. van weghen den wech is goet genoch. gij en moet daer om geenen anderen kiesen. maer moet voor seker de borse wel voorsien. ende ul. kelder met bier mede brenghen want het bier hier gans niet en deuch want het geenen smaeck van bier en heeft. van weghen het heeten moet gij oock eenen goeden kock medebrenghen ende oock goede tanden. want de speijse op den wech soo wel gekocht is als het selve op de tafel compt datmen wel een walghe soude

---

(7) « Anno 1675 den 12 Januarij soo sijn versaemt in den houwelijcken staet Ioanna Catharina Leijniers dochter voorschreven Daniel Leijniers met Henderick Reijdams............

[*In den rand :* Nota hij was sone van Hend. Rijdams ende Anna Donckers die getrouwt sijn 1639 22 Septr ende sijn alle bijde gestorven in het jaer 1669].

Anno 1719 den 26 Januarij is gestorven Henderick reijdams out sijnde 68 iaer s'morghens ten 7 1/2 uren geboren 1650 6 no[vember]. Anno 1733 den 25 meij is gestorven Ioanna Catharina Leijniers wed. Henderic Reijdams out sijnde 82 Jaeren 2 maenden Leijt Begraven in de parochiale van St. Jan's tot Molenbeek. Requiescat in pace.

Hij is geweest meester tapissiers van sijnen stiel.

Genealogie der Familie......... Carta 31.

Voor wat de tapijtmakers Reijdams betreft, zie : *Ad. Reydams. Les Reydams, tapissiers bruxellois. Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles,* T. XXII, 1908.

(8) Zwager van Daniel Leyniers.

« Anno 1651 den 17 Xber soo sijn versaemt in den houwelijcken staet Madalena Leijniers dochter voorschreven Gielis Leijniers, met Ian tilet........

Anno 1682 den 22 Meert is gestorven Magdalena Leijniers out sijnde 55 Jaeren huysvrouwe van Ian Tilet Leijt Begraeven in de parochie kercke van St. guerix.

Anno 1670 den 10 augusti is gestorven Ian tilet Leijt begraven in de parochie kercke van St. guericx. Requiescat in pace ».

Genealogie der Familie............ Carta 18.

af creijghen. ende wel spouwen soude. voor die geene die wat vies aen heten soude sijn. want gelijck het geroeck (9) speck uyt de schou comst ende het rintvlees (10) het welcke oock geroeckt is. doen sijn dat inden pot ende laeten dat soo een huer ofte twee te lancksten sieden. soo dat het selve soo hert is datmen met geen tanden en connen van creijghen. ende daer bij wat gestofde pruijmen. somweijl een stuck gebraet ock altijt suerkoel en altijt soppen. oock worden gedient op sijn edelieden met ammelaecken (11) wel besmeurt sonder servetten ende met silvere serviece alias houte talorren soo dat dit op sijn hoof gaet maer godt sijt gedanck gaat hier wel [*bl. 2*] beter wuit wij hier eerlijck getracktert sijn alle noenen vijf differente schotels met speijs ende snoenes ende savens altijt ves gebraet ende dat voor ons tweenen maer hebben onse drijen geweest soo datter genoch is voor vijf persoonen. raeckende het slapen soo moet gij sien een bedden met te brenghen ofte wel een matras gelijck sommighen doen. want gij hier niet anders en vint als lange pluijmen (12). ende noch somwijl qualijck genoch maer wij hebbe op sommighe plasse (13) wel bedden gevonden maer wij en hebben daer op niet willen slappen om de vuijlicheijt die in de bedden somweijl soude moeghen sijn gelijck de koplieden ons seijde maer eenen edelman van ons geselschap daer naer niet en vrachde. is smorghens soo wel van bedden commen = met een goede companie luijsen = datter niemant bij naer en woude bij hem op den waghen sitten. want hij geselschap genoch adde. want hij bij naer ons alle soude bedorven hebben want wij niet een en hadde in het beginsel (14) als wij uit francfort vertroecken hebben wij wel getractert geweest in vier ofte vijf steden voor den eerste avent in de stadt Hanau daar voor een aventmaltijt gegeven 36 stuijvers dat is de stadt van daer monseur Hamet tuijs is daer hauck (15) uijt den

(9) Gerookt.
(10) Rundvleesch.
(11) Tafellaken.
(12) Stroo.
(13) Plaatsen.
(14) Begin.
(15) Ook.

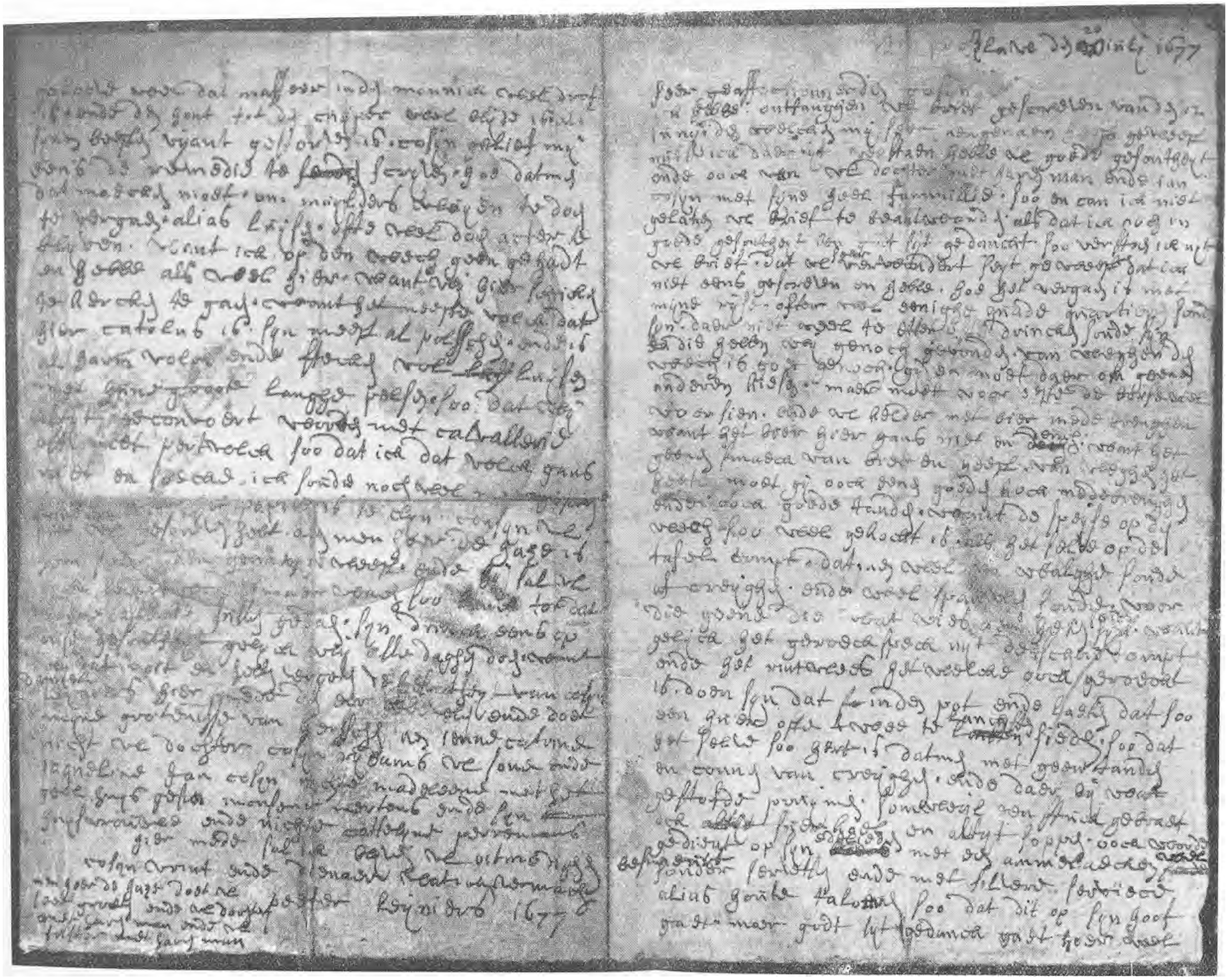

Eerste brief. Bl. 1 en 4.

is van drofheijt [*bl. 4*] geloove wel dat masseur in den monnick wel drof is. ende den hont tot den cuijper wel blijde is, als sijnen beesten vijant gestorven is. cosijn gelief mij eens de remedie te scrijven hoe dat men dat maecken moet om mijlders vloijen te doen vergaen * alias luijsen * ofte wel doen ecter te blijven. want ick op den wech geen gehadt en hebbe als wel hier. want wij hier schricken ten kercken te gaen. want het meeste volck dat hier catolus (20) is sijn meest al polsschen (21) ende is al harm volck ende stecken vol luijsen met hune groote langhe pelsen. Soo dat wij altijt geconvoert worden met cavallerie oft met pertvolck (22) soo dat ick dat volck gans niet en soecke ick soude noch wel meer gescreven hebben maer het papier is te clijn. Cosijn ul brief die ul geschreven hebt aen menheer de Haze (23) is hem seer aen genaem geweest ende hij sal ul. oock beantwoorden maer wach soo lanck tot dat [...... *onleesbaar*] sullen gedaen sijn drinck eens op onze gesontheijt gelijck wij alle daghen doen. want wij dat noit en sellen vergeten de gesontheijt van cosijn daniel leyniers (24). hier mede den eer hebe wij ende doe mijne groetenisse van hersschen (25) aen ienne Catrine nicht ul dochter (26) cosijn rijdams ul sone (27) ende jaqueline (28) Jan Cosijn (29) nichte madeleene (30) met het

(20) Roomsch-Katholiek.

(21) Polen.

(22) Paardenvolck.

(23) Kunstschilder. Misschien Jan de Haese, van Brussel, in 1650 in het Schilders Ambacht opgenomen.

D[r] J. Lavalleye, Conservator aan de Kon. Musea van Schoone Kunsten, te Brussel, verwijst mij, en ik ben hem daarvoor zeer dankbaar, naar : *Alexandre Pinchart,* « *La Corporation des peintres de Bruxelles* » *Gent (Messager des Sciences Historiques) 1878,* waarin op bl. 319, gezegd wordt : « En 1650 est admis au métier des peintres Jean de Haese (fils de Jean) de Bruxelles, le 20 mai ».

(24) Zie nota 5.

(25) Van harte.

(26) Zie nota 7.

(27) Zie nota 7.

(28) Dochter van zijn broer Cornelis ? Ze is de eenige van dien naam die men in de Genealogie vindt.

heel huijs gesin monseur Mertens ende syn huijsvrouwe ende nichte Cathelijne peremans (31).

Hier mede sal ick blijven ul. oetmodighen cosijn vrint ende dienaere wat ok vermach.

Peeter Leyniers 1677.

Men heer de Haze doet ul. seer groeten ende ul. dochter met haren man ende ul. suster met haren man.

Tweede brief.

In Breslaŭ den 26 October 1677.

Seer lieven ende beminden Cosijn Daniel Leyniers.

Ick [en] can niet gelaeten noch eens aen ul te schrijven ende ul laeten te verstaen mijne goede gesontheijt godt sijt geloft ende hebbe het selven verstaen uit ul brief gescreven van den 14 Augustus ende hebbe den selven ontvangen den 7 September alsdat ul. ende alle de goede vrienden noch in goede gesontheijt waeren het welcke mij blijde was om te verstaen cosijn ick bedancke ul seere vor de groetenisse die u heeft gedaen aen alle de goede vrienden ende de goede bekende oock van ul rescept van de muijlders vloien want ick godt sijt gedank van deze polssche canaille ontslagen ben / waer om ick niet droef en ben / want dat ick dit ses voetig gediert noch langer adde moeten den cost geven hebben / sij soude mij neus en hoeren afgebeeten hebben. want dit pols gediert geweldich hongerachtich was cosijn ul denck dat ick al dese reijse wat moeilijcker gescreven hebbe. als hij wel in sijn selven is contrarie [*Doorgehaalde woorden :* ick heb desen wech veel lichter

---

« Anno 1660, den 13 Junius, soo sijn versaemt in den houwelijcken staet Cornelis Leyniers, sone voorschreven Daniel Leyniers met Catharina Sallaerts hier volgen haer bijder kinderen.

....

6. Iacqueline Leyniers geb. 1671 den 28 Julij.... ».
Genealogie des Familie......... Carta 19.

(29) Zie nota 8.

(30) Zie nota 8.

(31) Van de familie van zijn toekomende vrouw ?

gescreven] om diswille dat ul soude tuijs blijven maer contrarien hebt ick desen wech veel lichter geschreven als hij wel in sij selven is om diswille dat soecke imant uijt te locken om te sien ofter niemant van ul en soude te goetheijt nemen om sulcke clijne speelrijse aen te nemen van 2010 mijlen om mij comenen te besoecken in mijne residentie van hoevelinck daer ul mij veel geluck mede wensch. waer over ick ul ben bedanckende cosijn ul screijf mij dat tot francfort toe aen goeden coop leven is. tis wel waer alle dinghen is daer om geldt te bekommen. ende dat ul daer soude willen provicien cooppen van een goede hespe een sack vol broet ofte mastellen ende een goede leere maes vol wijn. om diswille dat ul. onder weeghen geen hert vleesch soude eeten oft geen quaet bier en soude drincken. gij moet alle dese commerschap te francfort laeten. bealven de maes met wijn die meuch (32) ul noch wel mede draghen. om onderweege eens tegen den dorst te drincken. want soo ul dese alle dese provicien wilt mede nemen soo moet ul sijn reckenige van te vooren maecken. van op de straet blijven te slappen. ick geloove voor gewis dat dit bedde ul niet veel en soude bevallen want die pluijmen voor waer te hert soude sijn voor ul. die gewent is te slaeppen [*bl. 2*] op een goet bedden / want get (33) nievers geen logist en soude vinden / want dat plomp duijtssen volck noch qualijck en weeten alsmen savens inde stadt compt. oft sij ons in de herberge willen logeeren voor goet gelt oft niet want sij wel gelt kennen. soo dat de vooreman (34) noch vrindelijck moet spreken. want dat duijtsch volck geen menschen en sijn gelijck in nederlant. de welck groote divoir doen om clijn gelt te winnen maer winnen hier groot gelt ende geven wijnich daer voor. want gemijnelijck op den aven ten 10 a 11 hueren voor eeten geven sij ul een goet stuck geroeckt vercken oft ossen vleesch het welcke soo hert is dat ment (35) met geen tanden en conden van een crijgen. ende daer bij wat gestoefde pruijmen ende goet quaet bier

(32) Moogt.

(33) Gij hebt.

(34) Voerman.

(35) dat men het.

want dit volck daerop niet gedistelert en is om dieswille dat sijn niet en weeten wanneer de karossen comen. maer hebben sommige platsen oock veel beter gehadt soo datmen hier moet betaelen voor savens te eeten tusschen 3 a 4 scellinghen ende noch perticuleer voor het slaepen van op de lange pluijmen het welcke drinck gelt is voor den knech daer om en moet ul den saeck met gelt niet vast doen toe naijen maer boven veel wijt oppen laeten. om datter de hant lichter ofte beter soude in geraecken. niet gelijck ul mij scrijf dat gij hans u swager (36) eenen goeden sack sult doen maecken geweldich naù en vast toe. maer contrarien hij moet boven geduerich open staen gelijck de muijlders sacken want soo lanck de sacken inden molen blijven soo seijnse altijt open. om dat hij de hant daer te diepter soude in crijgen om te steelen. soo moet den selven sack met gelt altijt boven open staen want in de rijse altijt wat te geven is ende altijt wat manckert ul scrijf mij dat oock al wat uijt gestaen hebt als wanneer ul. verrijst is van brussel op eynthoven (37) als dat oock weet van op lange pluijmen te slaepen dat wil ick wel geloeven maer dese rijse en heeft maer 3 a 4 dagen gheduert [*bl. 3*] het welcke een clijne rijse is Ick reckene bij 6 a 7 wecken. want datmen tot brussel sijn[en] buijck wel vol geeten ende gedroncken adde soede bijnaer soo lanck wel vasten ofte slaepen tot dat men binnen de stadt eynthoven soude sijn. gij moet weeten voor gewis als dat dese rijse van breslau eenen slimmen wech is ul scrijf mij dat ick eens soude antworden als ic ul soude tot breslau sijn oft ul als dan soude aengenomen worden als hofvelinck ofte wel als schielder. om diswille dat ul dese rijse niet en soude om niet doen want gij dat niet gerade en soude vinden. ick vinde dat oock niet geraden om diswille dat ul hier soude meijnen een grooten heer te worden ofte hofvelinck te wesen soude ul masschien vaeren gelijck ick in plats dat ick eenen hovelinck worden soude soo wert ick hier verandert in eenen grooten boer want ook een quatier [buij]ten de porte moet gaen woonen in mijne brawerije (38) want naer mijn goet

(36) Jan Tilet.

(37) Eindhoven.

(38) brouwerij.

duncken soo en sijn alhier geen hofvelingen van doen mits dat de stadt breslau gans vol cael edelieden sijn tot de knechten van de scoenlappers willen hier edelieden sijn en gaen sondachs wandelen met den degen ende hun gadt draijet als ofte keijsers cat hun nich waer (39) ende sijn als dan qualijck om aen te spreken als sij soo gemontert sijn raeckende de goede schielders die sijn hier soo geextimeert dat sij mosten bij hun schielderen leven dat sij soude moeten van hongere sterven want sij geen gelt genoch en soude cunnen winnen om broot te coopen want dit volck hier meer van levende schilderijen is hauwende ende van eeten en te drincken als wel van de anderen. want hier hun genoch is als de schilderijen maer scoonne verfven en couleuren en hebben. want de beesten hunt niet en verstaen. want soo lanck als ick monsieur de Hase hier sien scielderen hebbe soo en hebbe ick noch niet eenen mensch hooren vragen oft hij eenige stucken wilde vercoopen maer heefte al wech geschonken daer toe sijnder liefhebbers genoch om schenken te ontfangen maer om te cooppen ofte gelt te geven en isser niemant tuijs daer om ist best dat ul oock tuijs blijft want het waer een groote scande [te] doen sulcke groote rijse om hier te commen worden van eenen goeden meester een cladt schielder om sijnen cost moeten te winnen daer om het dievies van peeter soetemans soude ul [*gescheurd*] haeverechts gelesen worden in plats v[*gescheurd*] [*bl. 4*] suer in soet [*onleesbaar woord*]. Het soet in suer soo ben ick ul noch eens raedende dat ul het kest fest (40) desen winter noch soude tuijs houden in den stoel van ul vader saliger (41) bij het goet vier met een pinten sterck

---

(39) Voor de spreekwoorden, in verschillende talen, over keizer en kat, zie : *Ida von Düringsfeld : Sprichwörter der Germanischen und Romanischen Sprachen. D. I. bl. 467. Leipzig 1872.*

(40) Kerstfeest.

(41) Gielis Leyniers (1578-1665).

« Anno 1617 den 4 April soo syn versaemt in den houwelijcken staet Gielis Leyniers sone voorschreven Everaet Leyniers met Madalena Wielems...

Anno 1665 is den 9 October overleden Gielis Leijniers aut sijnde 87 jaeren ende 2 maenden Leijt begraeven in de parochie kerke van St. gueris. Requiescat in pace.

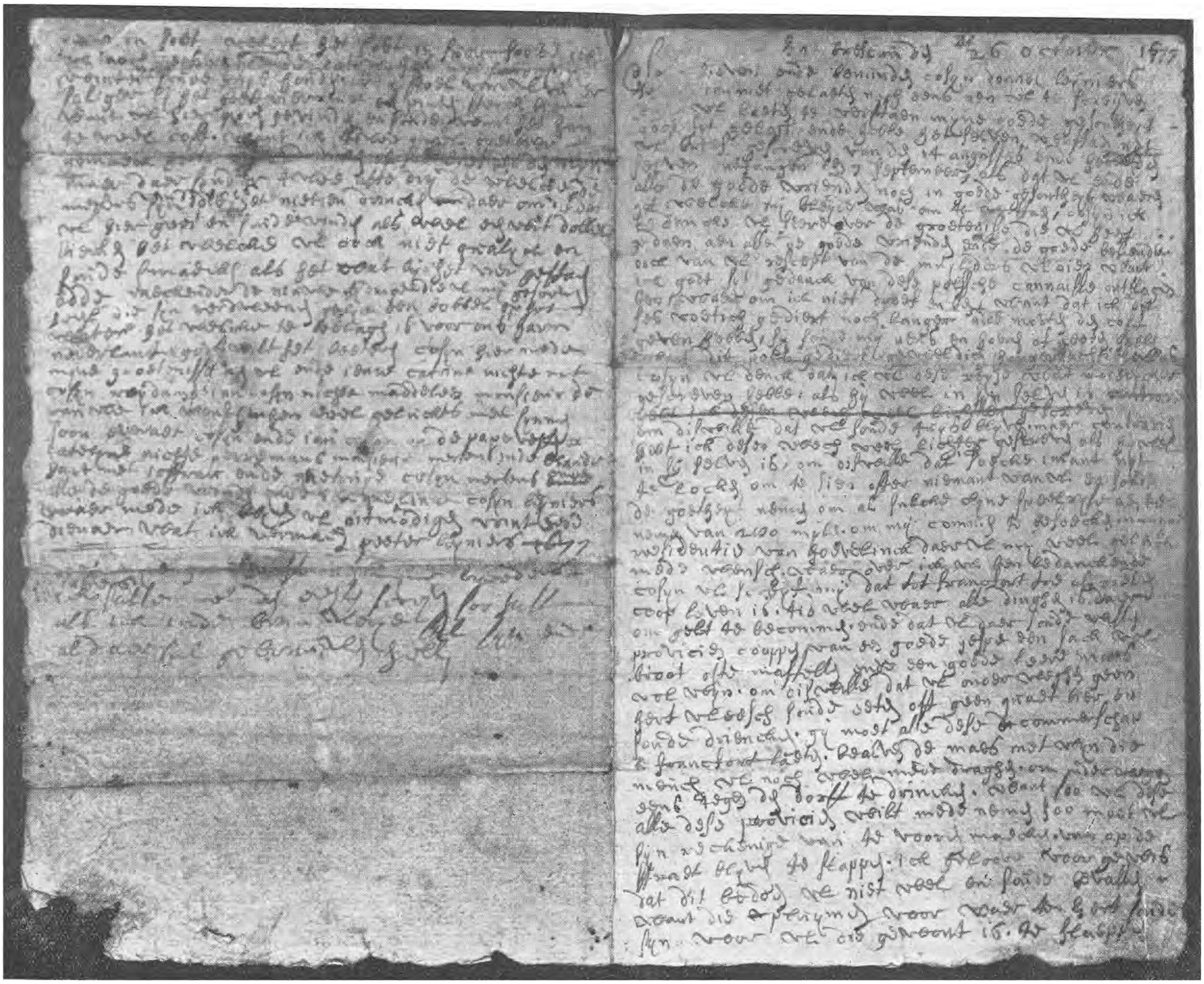

Tweede brief. Bl. 1 en 4.

bier want ul hier noch gevinden en soude want het hun te veel cost. want ick twee mael goet bier gemaeck hebbe [*onleesbaar woord*] drincken al soo lief als den wijn maer daer sijnder twee ofte drij de welcke de mesters sijn die het niet en drincken daer om is dat ul hier gees (42) en soude vinden als wel een wit dobbel bierken het welcke ul oock niet qualijck en soude smaeken als het wat bij het vier gestaen adde raeckende de nieuwe tijdinge die ul mij gescreven heef die sijn verdwenen gelijck een bobbel op het water het welcke te beclagen is voor ons harm nederlant (43) godt wilt het beteren cosyn hier mede mijne groetenissen aen ul ende catrina nichte met cosijn reijdams (44) ian cosijn nichte madeleen (45) monsieur de rauwe ende ian cosijn op de papevesten (46) en catelijne nichte perremans (47) monsieur mertens inde blaude hant met coffrair (48) ende ghetruije cosijn mertens ende alle de goede

---

Anno 1650 den 6 September is overleden Madalena Wiellems vrouw van Gielis Leijniers Leijt begraeven in de kercke van St. Nicolaus. Requiescat in pace.

Hij was schilder ende Tappissier van sijnen stiel.

Genealogie der Familie......... Carta 6.

(42) Hier is zonder twijfel sprake, van Gueuze lambic, het beroemd brusselsch bier.

(43) Zie : *Pirenne (H.). Histoire de Belgique. B. V. Brussel 1921.*

(44) Zie nota 7.

(45) Zie nota 8.

(46) « Anno 1650 den 16 October soo syn versaemt in den houwelijcken staet Ian Leijniers (1) sone voorschreven Everaet Leyniers met Francoisse van meulebeek...... [† 1662].

Anno 1663 den 30 Januarij is herhaudt Ian Leijniers met Suanna de Mesmaecker....

Hij was meester tappissier van sijnen stiel heeft gewoont op de pape vesten.

Hy is gestorven den 13 Xber 1686 Begraven te St. Cath[arina]

Anno 1704 den 17 Juni is gestorven Suzanna De Mesmacker wed. Ian Leijniers Leijt Beg[raven] in de kercke van St. guerix ».

Genealogie der Familie......... Carta 23.

(1) Geboren in 1628. Een andere Ian Leijniers, zijn broer, is geboren in 1630.

Genealogie der Familie......... Carta 12 ».

(47) Zie nota 31.

(48) Confrère (Fr.) : Confrater.

vrinden ende Jacqueline (49) cosijn leyniers waer mede ick blijven ul. oitmodighen vrint ende dienaer wat ick vermaech peeter leyniers 1677.

Doet myne groetenissen aen mijne broeders susters (50) ick salle wel den eesten scrijven soo hast als vier inde brauwerije sal sijn ende aldaar sal gebrouwen hebben.

---

(49) Zie nota 28.

(50) In 1677, waren nog zeker in leven :

Cornelis (1633-1702) ;

Daniel-Franciscus (1641-1710) « Caus Cremer van sijnen stiel geweest » ;

Everaet (1643-1702) « ..... grof cuijper van sijnen stiel ». De andere broeders en susters waren : Ian, geboren in 1635 ; Thomas, geboren in 1637 ; Marie, geboren in 1639 en Ioanna Marie, geboren in 1640.

Genealogie der Familie......... Carta's 8, 19, 20, 21 ».

Tot aandenken aan M. en E. Rahir

De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré.

PAUL HERMANT.

Waarschijnlijk in 1201 werd hij uit een edel Brabantsch geslacht te St.-Pieters-Leeuw, bij Brussel, geboren. Zijn voornaam was Willem-Hendrik, doch men noemde hem Thomas van Cantimpré, omdat hij regulier kanunnik was in de orde van den H. Augustinus, in de abdij van Cantimpré (Cantipratanus), bij Kamerijk. Soms heet men hem Henry Brabançon of Berbeçon, ook wel Thomas Brabantinus (1). Toen hij ongeveer 30 jaar oud was trad hij te Leuven in de dominicanenorde, waar hij theologie studeerde. Hij verbleef en studeerde te Keulen en te Parijs (in het St. Jacobscollege) en was misschien wel een leerling van Albertus den Groote ; als wij M. Borremans mogen gelooven, zou deze laatste ruim gebruik gemaakt hebben van het werk van zijn leerling.

In 1246 kwam hij terug naar Leuven, waar hij het ambt van onder-prior en van lector of hoogleeraar waarnam ; hij gaf er openbare lessen in de wijsbegeerte. Hij werd predikant-generaal in een kloosterprovincie, die Duitsche, Belgische en Fransche kantons omvatte. In 1263 werd hij tot suffragaan te Kamerijk benoemd.

Het werk : « Het universeele Goed of de mystieke Bijen », waarover wij het hier vooral zullen hebben, werd geschreven tusschen 1256 en 1258 en verscheen in 1269. Het oefende een grooten invloed uit omstreeks het einde van de Middeleeuwen.

---

(1) M. Van Veerdeghem meent dat zijn ware naam Thomas Van Bellinghen was.

Haast niets van al wat in zijn tijd gekend was bleef hem vreemd en zijn werk op gebied van natuurkunde, dat werkelijk als merkwaardig mag beschouwd worden, beïnvloedde tal van latere schrijvers.

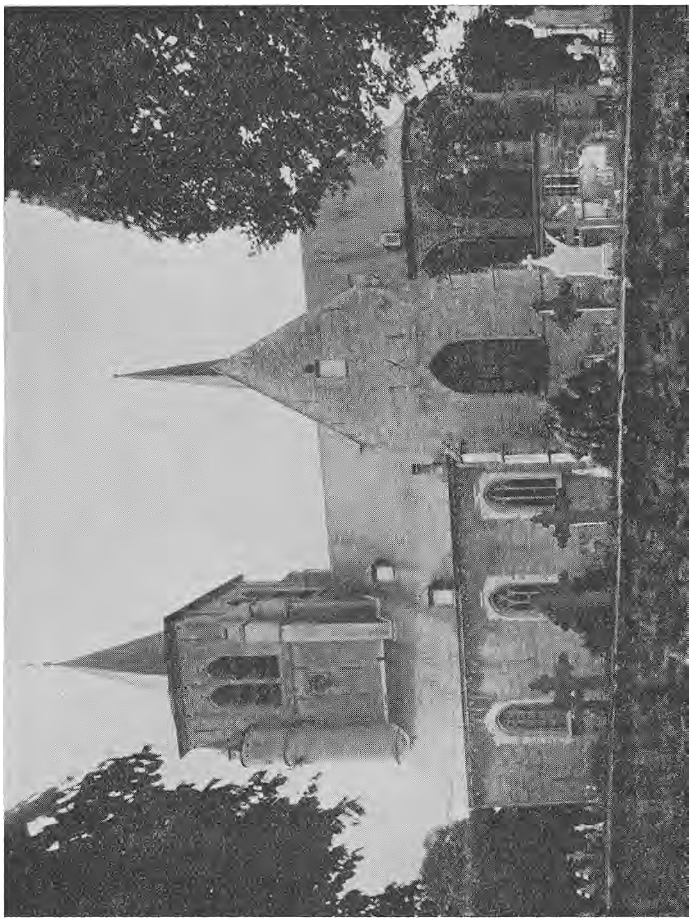

De Kerk van St-Pieters-Leeuw.
(Foto Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis).

Vincent de Beauvais maakte ruim gebruik van zijn boek : « de Natura Rerum », dat werd toegeschreven aan Albertus den Groote, aan Bartholomeus Anglicus of ook aan Willem van Moerbeke.

Hij bestudeerde de ontleedkunde van het menschelijk lichaam, de ziel, de monsters, den aard der viervoetige

dieren, de zonsverduisteringen, de visschen en de planten, de edelgesteenten, de metalen, enz. Het werk « *De Discipline Scholarium* », toegeschreven aan Boëthius, zou insgelijks van de hand van Thomas van Cantimpré zijn.

Hij gaf de levensbeschrijving van verscheidene personen die uitmuntten door hun heiligheid : Jean, eerste abt van Cantimpré, Christina de Wonderbare, H. Lutgardis, Margareta van Ieperen en Maria van Oignies.

Met zekerheid is de datum van zijn afsterven niet te bepalen ; naar het schijnt overleed hij te Leuven omstreeks 1271.

Zijn Wijsbegeerte.

Evenals alle andere begrippen heeft het begrip waarheid een gansche evolutie achter zich. Niet krachtens een onveranderlijk criterium heeft de mensch geoordeeld, dat een bepaald feit bij het ware diende gerangschikt te worden of dat een bepaalde zaak behoorde tot de werkelijkheid.

Wij, menschen uit een tijd van materialisme, wij zijn er toe gekomen maar alleen als waar te beschouwen hetgeen proefondervindelijk kan vastgesteld worden en alleen die gedachten te behouden, die nuttig of vruchtdragend kunnen zijn. Onze wereld van het ware vindt zijn vertrekpunt in onze handeling en in de doeltreffendheid er van.

Tijdens de Middeleeuwen was het heelemaal anders. De waarheid vond haar oorsprong in de Godheid van het Christendom en dáár alleen lag de opperste maatstaf om uitspraak te doen ; de poefondervindelijke methode werd als minderwaardig beschouwd en werd alleen aangewend op het zeer beperkt gebied van het practische leven. Een zaak werd niet als waar of onwaar beschouwd naargelang de gebruiken of de wetten van de waarneming dit bewezen, doch naargelang zij al of niet in overeenstemming was met de wetten en de dogmen van de kerkelijke overheid.

Steeds heeft de waarheid de coördinatie en de systematisatie der feiten ten doel, doch niet steeds is het verbindingselement, het cement, hetzelfde.

Wanneer Thomas van Cantimpré ons wil doen gelooven hetgeen hij vertelt over de H. Lutgardis, dan zegt hij eenvoudig : « Deze feiten vernam ik grootendeels, dank zij onzen vertrouwelijken omgang met elkaar, uit den mond van de H. Lutgardis zelf, en niemand zal wel zoo vrij zijn haar getuigenis in twijfel te trekken ; het overige werd mij medegedeeld door personen die onbekwaam zijn van den weg der waarheid af te wijken ». Evenals dit het geval was in zijn inleiding tot de levensbeschrijving van de H. Christina de Wonderbare, steunt Thomas hier uitsluitend op de moreele waarde van zijn zegslieden, op hun geloof en hun godsvrucht en dit doet hij regelmatig in den loop van de door hem verhaalde gebeurtenissen.

Christina de Wonderbare is godvruchtig als geen ; zij heeft visioenen en door onzen schrijver worden deze als echt beschouwd.

De oprechtheid van Thomas van Cantimpré valt niet te betwijfelen ; hij vindt niets uit ; vele der door hem verhaalde gebeurtenissen werden beleefd door personen die hij vertrouwde en die ongetwijfeld dit vertrouwen verdienden ; soms ook is hij er persoonlijk getuige van geweest. Kenschetsend is het wel dat hij, zelfs waar hij spreekt over de edelgesteenten, bepaalde werken ter zijde legt, die niet zijn volle vertrouwen verdienen ; het werk van een Jood vooral wantrouwt hij ten zeerste. Te dien tijde waren meest alle geletterden diepgeloovig en in België, zoowel als in Umbrië, stonden sommige geesten zoodanig onder den invloed van het mysticisme, dat men niets liever deed dan gelooven aan een bovennatuurlijk ingrijpen en dat men ten slotte overal den vinger Gods meende te zien. Dit beteekent daarom niet dat, zelfs door de visionarissen, een wonder zoo maar zonder critiek of zonder reden als echt beschouwd werd. Vergeten wij niet dat de buitenwereld onze eigen schepping is ; wij vormen hem naar ons eigen beeld en de menschen uit de XIII[e] eeuw deden hetzelfde.

Beweren wij hiermede dat onze Brabantsche schrijver en zijn geleerde tijdgenooten bekrompen alles geloofden wat men vertelde ? Heelemaal niet ; bij hen vinden we de kinderachtigheden niet terug, die de Duitsche kloosterling Richalme over den duivel vertelt en Thomas misprijst

hem. Weliswaar gelooven zij gemakkelijk, doch zij kennen hieromtrent perfect de leer der kerk en Thomas van Cantimpré blijkt ten volle op de hoogte van de psychologie van het ware, wanneer hij ons aantoont hoe dezen die een visioen hebben hun zieletoestand nagaan en vragen dat het visioen nogmaals zou verschijnen en door anderen zou gezien worden.

Thomas van Cantimpré verhaalt ons hoe, toen zijn orde nog maar pas bestond, te Turijn een kloosterling, die 's nachts te bidden zat, opeens het altaar schitterend verlicht zag met er op de glorierijke Maagd Maria die op den arm den Verlosser der wereld, het Jezuskind, droeg. Deze heilige kloosterling ondervond de kenteekenen, die ons de hemelsche visioenen van de andere doen onderscheiden, nl. verlichting van zijn geest en een buitengewonen troost en opbeuring in zijn ziel ; zijn eigen oogen nochtans niet geloovend en vreezend dat het slechts een hersenschim zou zijn, zegde hij eerbiedig, uit den grond van zijn hart en al weenend, dat hij niet waardig was alleen dit visioen te hebben. Hij werd verhoord en de Prior, alsmede al zijn godvruchtige medebroeders, hadden het geluk dit visioen te mogen aanschouwen. De stervelingen konden nooit iets zien dat aangenamer, verblijdender of verrukkender kon zijn. De Koningin des Hemels verscheen aldus twee- of driemaal in dit Preekheerenklooster.

Wanneer Thomas de geschiedenis van sommige Heiligen schrijft, dan ondervraagt hij de personen zelf die getuige waren van de feiten en dit op de plaatsen zelf waar zij leefden.

Het is onze taak niet de geschiedkundige waarheid dezer verhalen na te gaan, doch hetgeen wij zegden bewijst duidelijk dat de schrijver veel belang hechtte aan het controleeren der door hem beschreven gebeurtenissen. Zijn dit geen voldoende waarborgen, voor hen ten minste die het mirakel niet negeeren ? Het bovennatuurlijke behoort hier tot het gewone leven. Mirakels gebeuren haast elken dag en zelfs legenden ontstaan, waarin nog levende personen een rol spelen. Thomas geeft ons hiervan een treffend voorbeeld, sprekend over Jacques de Vitry, bij het verlaten van de abdij van Oignies. Bij het lezen van het

werk van Thomas van Cantimpré voelen wij ons verplaatst in een tijd waarin de heiligenlegenden nog ontstonden en waarin de heiligen, in grooten getale, nog te midden van de gewone geloovigen rondliepen. Soms zien wij dat aan een geschiedkundig feit de eene of andere traditioneele legende toegevoegd wordt. Verder dient er ook rekening gehouden te worden met het feit dat het werk vooral moraliseerend was, hetgeen den schrijver al te gemakkelijk geschiedenisjes doet gelooven die zijn eigen standpunt staven, vooral deze die de verdiensten doen uitschijnen van de orde waartoe hij behoorde. Men treft er talrijke dezer traditioneele en onbetwiste voorbeelden aan, door Gregorius den Groote in zijn Homilieën en eveneens door den H. Dominicus gebruikt, en die, ten gebruike van de predikanten, van de XI^de^ eeuw af door Honoré d'Autun verzameld werden. Vele vinden wij er ook in de preeken van Odo van Cheritona en in deze van Jacques de Vitry. Veel meer dan schriftelijk echter werden deze verhalen mondeling van klooster tot klooster voortgeleerd en het schijnt wel dat Thomas de werken van Cesar Von Heisterbach of van Etienne de Bourbon niet gelezen heeft, niettegenstaande het feit dat hij talrijke er in voorkomende verhalen, met eenige varianten, navertelt. Het Universeele Goed› was geen volksboek, evenmin als de Gulden Legende, doch wel het werk van een geleerden en godvruchtigen kloosterling. Niettegenstaande dit, is het een uiterst rijke bron voor de folklore van dien tijd, vooral voor Brabant, de streek die Thomas van Cantimpré boven alle andere liefhad en die hij *ons Brabant,* het zoete vaderland, noemt.

Sprekend als natuurkundige is Thomas van Cantimpré een navolger van Aristoteles, Plinius, St. Ambrosius en St. Basileios. Als moralist steunt hij vooral op den H. Augustinus en op Seneca. Niet zonder verwondering stellen wij vast dat hij een groote achting heeft voor het werk van den stoïcijnschen wijsgeer. Dikwijls stelt hij hem als voorbeeld en legt hij nadruk op de waarde van zijn onderwijs : hij herinnert aan de gedachte dat al te veel lieden meer aan hun eer dan aan hun geweten denken, dat zij meer vrees hebben voor de afkeuring der menschen dan voor God ; hij bewondert « dezen zeer beroemden wijs-

geer » waar hij den rijkdom leert minachten, die toch een vijand is van alle deugden ; hij keurt hem goed waar hij leert dat we de beleedigingen moeten vergeven en dat de schuldigen niet door straf maar door vergiffenis dienen verbeterd te worden. Evenals Seneca zegt hij dat de deugd in alle maatschappelijke standen dient beoefend te worden en dat men haar grootheid moet aanleeren, opdat iedereen deze zoude kennen. Breedvoerig citeert hij eveneens Seneca waar hij spreekt over de vriendschap, deze wonderbare deugd die hij in de H. Schrift en in de werken der wijsgeeren uit de Oudheid vermeld vind. Hij citeert zelfs het geval van een ideale vriendschap tusschen een heiden en een christen, die zoover gaat dat eer en leven opgeofferd worden.

De gastvrijheid is heilig. Uit ware godsvrucht en niet om er mee te pronken dient zij beoefend te worden.

De gierigheid is, evenals de leugen, een der grootste ondeugden.

Thomas van Cantimpré is gekant tegen een politiek regime dat steunt op vrees en dwang. Met den H. Augustinus, in *De civitate Dei,* zegt hij dat de groote koninkrijken slechts groote rooversholen zijn. Het is Nemrod die de ondeugd op den troon plaatste, de handelende ongerechtigheid, omdat de liefde na den zondvloed bevroren was. De wet der vrijheid, zoo zegt hij, is geen andere dan deze der liefde ; de liefde maakt waarlijk vrij.

Hij is openlijk gekant tegen leger en soldaten, die de aarde met bloed drenken, haar bemesten met menschenvleesch, de hel vullen met christene zielen en koninkrijken en provinciën doemen tot hongersnood.

Alle militaire eer beschouwt hij als ijdel. De edelen zoeken soms roem in ondeugd en uitspattingen en maken misbruik van hun macht. Dit was het geliefkoosd onderwerp van de preeken in de XIII^{de} eeuw.

Hij laakt de keuze van burgerlijke en geestelijke overheden, wanneer deze slechts gebeurt met het oog op afkomst of andere, nog onwaardiger zaken.

Niettegenstaande deze gebreken is het nochtans de maatschappelijke inrichting die den mensch boven het dier verheft. Dit is een natuurwet. Niets is socialer dan de natuur. Daarom ook bestudeert hij de maatschappelijke inrichting der bijen en geeft hij haar als voorbeeld aan de menschen en vooral aan de kloosterorden.

Het ideaal van het maatschappelijk leven is vrede. Jezus predikte hem aan de menschen. Men moet vrede geven aan den evenaaste, zelfs wanneer hij u vervolgt, doch vrede geniet men slechts in oprechte ootmoedigheid.

De prelaten en de machthebbers moeten gewoonlijk zacht en goedertieren zijn, maar toch met omzichtigheid te werk gaan. Dat is eveneens het geval wanneer een streng optreden geboden is, want al te groote strengheid wekt nog meer verbittering. Het is nochtans een ondeugd niet streng te zijn tegenover de zonde en ook de afschuw van de leugen is noodig.

Thomas van Cantimpré was een groot bewonderaar van de mystiek en gansch zijn werk is er van doordrongen. Alles komt van God en heeft God als einddoel. Al wat er goed is in den mensch dankt hij den Verlosser. Geen echt verdienstelijk man, zegt hij, dacht ooit dat Zijn deugden te danken waren aan de verdiensten van eigen werk ; steeds werd erkend dat alle goed voorkomt van de gratiën en van de barmhartige gunsten van onzen Verlosser.

Niemand denke dus dat hij zijn volmaaktheid zelf verworven heeft. Welk goed, vraagt hij zich af, kan een schepsel uit zich zelf hebben ? Het heeft evenmin deugden, daar alle deugden slechts weergevonden worden in God, in onzen Verlosser en in de glorierijke Maagd Maria.

Thomas gelooft natuurlijk aan de echtheid van sommige mystieke visioenen, van deze wel te verstaan die de gewenschte waarborg bieden en hij gelooft er des te meer aan, daar hij op zekeren dag de buitengewone helderziendheid mocht vaststellen van een vrouw, die in extatischen toestand geweest was en die de geheimen van Thomas' ziel beschreef : hetgeen God alleen en zijn biechtvader kende. Dit gebeurde in Brabant, in het beroemde klooster van Aywiers.

Hij gelooft eveneens, en verder zullen wij hier talrijke voorbeelden van geven, aan de boosdoenerij van den

duivel en van de toovenaars en hij verklaart dat ze, door hun tooverkracht, de lichamen onzichtbaar kunnen maken ; volgens hem waren de goden van het heidendom duivelen.

Evenals het meerendeel der mystici heeft hij een voorliefde voor het symbolisme. Aldus zegt hij dat het mystiek gebouw der kerk opgetrokken is uit de deugden der heiligen en hij vertoont duidelijk een neiging om de Schrift op symbolische wijze te verklaren : de bloemen zijn de deugden, de vruchten zijn de uitwerkselen der genade. Dit helpt hem sommige voorbeelden uit het Oude Testament wegcijferen, die hem op moreel gebied in den weg staan, en hij bevestigt dat al wat in het Oude Testament staat niet geoorloofd is in het Nieuwe en dat het, om de leugen te rechtvaardigen, niet voldoende is gelijksoortige handelingen van Abraham, Sara of Jacob aan te halen.

Evenals in de wereld alles voortkomt van God, zoo komt in den mensch alles voort van de ziel. Een gezonde ziel en een goed geweten maken een gezond lichaam ; de ziekte vindt haar oorsprong in de ondeugd. Hij komt nochtans op tegen een al te streng vasten, dat volgens hem niet aan iedereen kan opgelegd worden.

De goddelijke rechtvaardigheid is handelend in deze wereld. 't Is door de verdiensten van de koren van kloosterlingen en godvruchtige personen, die dag en nacht Gods lof zingen, dat de wereld blijft bestaan en dat de zondaars door de goddelijke rechtvaardigheid niet gestraft worden. God komt tusschen om te oordeelen als men zijn hulp inroept en godvruchtige mannen dagvaarden soms hun tegenstrevers voor Gods rechterstoel. Thomas haalt twee dergelijke gevallen aan, waarvan het eene te Luik en het andere in Henegouw gebeurde. Een onrechtvaardig en boos oordeel beleedigt God. Het bekendste beroep op God is misschien wel dat van Jacques de Molay, grootmeester van de Orde der Tempeliers, alhoewel de echtheid er van niet bewezen werd. In 1314, toen hij terechtgesteld werd, zou hij, naar men zegt, Filips de Schoone en Clemens V verzocht hebben voor de rechtbank van God te verschijnen. Talrijke soortgelijke feiten werden beschreven. In Zwitserland gebeurde het dikwijls tot in de XVII[e] eeuw.

Geschiedkundige Onderwerpen.

Een der karakteristiekste neigingen van het geestesleven bestaat hierin dat de gebeurtenissen herhaald worden, dat ze uit hun eerste verband gerukt worden om een plaats te krijgen in een nieuw ensemble. Een bepaald feit dat aan een werkelijk of een ingebeeld personage overkomen is, wordt opnieuw toegeschreven aan iemand anders, zonder dat dit gewoonlijk tot critiek aanleiding geeft of twijfel opwekt. Gansch de geschiedenis is vol van dergelijke dwalingen en slechts met de grootste moeite slaagt de huidige wetenschap er in ze te ontsluieren. Het zou echter verkeerd zijn te meenen dat dit maar alleen in het verleden gebeurde en dat de moderne wetenschap er heelemaal aan ontsnapt. Ziehier een voorbeeld uit onzen tijd, dat er ons zal toe brengen de denkers van vroeger minder streng te beoordeelen en, misschien ook, hen beter te begrijpen.

Indië is een wonderland en de fakirs doen er haast mirakelen. Het volgende is gekend : de fakir werpt een bobijn garen omhoog, die weldra in de wolken verdwijnt ; de draad echter blijft beneden. Vervolgens beveelt hij zijn helper er langs op te klimmen. Het kind doet dit zoo vlug, dat men het spoedig niet meer ziet. De fakir roept het terug, doch tevergeefs. Dan neemt hij een mes en gaat het kind opzoeken. Korten tijd daarna hoort men in de lucht een vreeselijk geschrei en bloedende ledematen vallen op den grond. Beneden komend ziet de fakir echter dat de omstanders hem vijandig gezind zijn ; hij zet de ledematen terug aan elkaar en het kind loopt lachend weg. Het Hindoesche dagblad, dat dit feit verhaalt, voegt er bij — dit om wetenschappelijk te schijnen — dat een Amerikaansch journalist, in plaats van zich evenals de andere toeschouwers te laten hypnotiseeren, gewoonweg de vertooning filmde. De uitslag was dat op alle foto's niets meer te zien was dan de fakir en het kind, gewoonweg naast elkaar op een mat gezeten.

Dit is echter een reeds oud folkloristisch thema. De zaak werd onderzocht door de Londensche Vereeniging voor Psychische Navorschingen, die echter in gansch Indië geen betrouwbaar ooggetuige van het feit ontdekte en nog

veel minder een fakir die bekwaam was het wonder te doen.

In zijn werk « Aberglauben und Zauberei » zegt M. Lehmann dat hetzelfde verhaal voorkomt in de werken van de theosofe Mevr. Blavatsky, die verwijst naar een Marokkaansch reiziger uit de XIVe eeuw. Wij lezen het echter ook, soms wel fragmentarisch, in andere reisverhalen uit de XVIIIe eeuw. Het doorsnijden en opnieuw in mekaar zetten van het lichaam vindt zijn oorsprong in de Boeddhalegende.

De kwestie van het fotografeeren en de verklaring door hypnotisme zijn niets anders dan moderne aanpassingen, waaraan verdienstelijke geleerden medegewerkt hebben. Een Belgisch reiziger heeft zelfs onlangs gespecifieerd, dat alleen de toeschouwers die in den kring rond den fakir staan onder zijn invloed komen. Dit zou hij persoonlijk ondervonden hebben.

Dit wordt allemaal verteld en herhaald ; reizigers die uit Indië komen beweren het gezien te hebben en waarschijnlijk is het dat het thema, niettegenstaande enquêtes en logenstraffingen, zal blijven voortleven en op nog andere wijzen zal verklaard worden.

Zoo er in wetenschappelijke werken thans nog thema's van folkloristischen aard voorkomen, moet het ons dan verwonderen dat dit bijna onvermijdelijk gebeurde in de XIII^de^ eeuw, toen de critiek nog zulke strenge eischen niet stelde en de juistheid van een verhaal nog niet zoo gemakkelijk kon nagegaan worden. Dit was zelfs het geval in werken als deze van Thomas van Cantimpré, die nochtans een strenge controle uitoefende op hetgeen hij schreef.

In zijn discussie met Josèphe verweet Apion de Joden dat zij zich schuldig maakten aan den ritueelen moord op christene kinderen. Suidas schrijft hetzelfde feit toe aan een zekeren Democritas. In de eerste tijden van de Middeleeuwen hooren we hier niets meer van, doch de beschuldiging treedt opnieuw te voorschijn in de XII^de^ eeuw (1144) ter gelegenheid van den dood van St. Willem van Norwich, waarschijnlijk op het zeggen van een afvalligen Jood. Naar het schijnt is de aanleiding hiertoe te zoeken in het feit dat een kind, lijdend aan catalepsie, door zijn ouders begraven werd. In elk geval werd er geen enkele Jood vervolgd noch gestraft.

Het werd weldra een ware epidemie. Soortgelijke beschuldigingen werden tegen de Joden uitgebracht in 1168 te Gloucester, in 1181 te Bury St-Edmunds, in 1192 te Windsor. In 1182 werd, naar men zegt, Richard de Pontoise door de Joden gekruisigd en dit was een der redenen, volgens den kroniekschrijver van St. Denis (1179), waarom de Joden door Filips-August uit Frankrijk verbannen werden. Nog andere gevallen worden aangehaald.

Wij komen echter terug op Thomas van Cantimpré. Hij verhaalt dat in 1261, te Fortzheim (Pforzheim), in Duitschland, een zesjarige wees door een vrouw aan de Joden verkocht werd. Deze legden het kind op lijnwaden lakens en door talrijke insnijdingen in al de gewrichten van het lichaam trokken zij er al het bloed uit, waarmede zij de lakens drenkten. Drie of vier dagen later stond de doode op en vroeg aan den markies van Baden haar te wreken.

Thomas van Cantimpré beweert het feit vernomen te hebben uit den mond van Broeder Ragnere (of Reiner) en van Broeder Gillis, die drie dagen na deze bloedige zaak in de stad verbleven. Dat er een misdaad, een moordpoging gebeurde is zooveel als zeker, doch het is zeer onwaarschijnlijk dat de Joden er voor iets tusschen waren, want geen enkele werd vervolgd, alhoewel onze schrijver beweert dat eenigen op het rad stierven en dat anderen opgehangen werden.

Hij geeft daarenboven een verklaring van dit pseudo-Joodsche gebruik, een verklaring die lang als de juiste aangenomen werd en die ongetwijfeld uit den volksmond opgeteekend werd en haar ontstaan te danken had aan den haat dien men de Joden toedroeg. Thomas van Cantimpré vernam ze waarschijnlijk van Nicolas Donin de la Rochelle, die te Parijs de Talmoedische geschriften deed verbranden. Ziehier : Om de oorzaak van dezen weerzinswekkenden moord te kennen, moet men nagaan dat de Joden gewoon zijn christen bloed te storten in al de provinciën die zij bewonen. Men heeft met zekerheid kunnen vaststellen dat zij telkenjare met de teerlingen werpen, om te weten welke stad dit bloed aan de andere zal leveren. Een Joodsch profeet zou hun gezegd hebben dat de vloek, die op hen

woog, niet kon opgeheven worden dan door christen bloed, want zij worden met bloedingen geplaagd als gevolg op hun roep dat het bloed van Christus over hen zou komen. Gewoonlijk zegde men dat de Joden dit bloed gebruikten bij een godsdienstige plechtigheid, een soort sacrament.

Lang na Thomas van Cantimpré nog werden de Joden aldus valschelijk beschuldigd, hetgeen door P. Delehaye terecht als ongerijmd en moorddadig bestempeld werd. Vooral uit de XV[de] en uit de XVI[de] eeuw worden gevallen aangehaald, doch zelfs in 1883 nog werd een soortgelijke beschuldiging uitgebracht tegen Hongaarsche Joden, die vervolgd en gevangen genomen werden. Het geval eindigde nochtans met een vrijspraak. Ook in de XX[ste] eeuw noteerden wij nog vele gevallen in Oost-Pruisen, in Rusland en in Silezië (te Breslau nl. in 1926) (1).

Wij hebben hier te doen met een folkloristisch thema, dat een belangrijke rol speelde in het werkelijke leven. Wij noemen het een folkloristisch thema, want nooit heeft men kunnen zeggen krachtens welk voorschrift van godsdienstigen aard deze misdaden begaan werden en nooit heeft trouwens een paus de beschuldiging goedgekeurd. Innocentius IV integendeel heeft zelfs door een bul in 1247, en eveneens in 1253, de beschuldiging van den ritueelen moord veroordeeld.

Ziehier nu een ander voorbeeld van folkloristisch thema : Thomas van Cantimpré verhaalt ons dat, in zijn tijd, een zekere prinses Jacqueline, zuster van graaf de la Pouille, het ouderlijk huis ontvluchtte om niet moeten te trouwen, daar zij absoluut maagd wilde blijven. Op het punt van gevat te worden sprong zij, na een kruisteeken gemaakt te hebben, op de baren der zee, en liep verder zooals zij dit op vasten grond zou gedaan hebben.

Dit op het water wandelen komt meermaals voor. In 1229 moest aldus een Predikeer over een rivier en, bij gebrek aan pont, legde hij zijn kap op het water, maakte het kruisteeken en wandelde droogvoets naar den anderen oever. Een andere kloosterling van dezelfde orde moest

---

(1) Zie hierover : H. L. STRACK : *Le sang et la fausse accusation du meurtre rituel.*

naar Engeland en smeekte den kapitein van een schip hem toch, om de liefde Gods, mee te nemen. Deze echter weigerde en de kloosterling ging over het water, hierbij alleen zijn zolen nat makend.

Dit is een traditioneel mirakel. Christus wandelt over het water (Math. XIV. 24-33), de H. Petrus eveneens ; de H. Aldegonde en de H. Austrebertha gaan, in de VII^{de} eeuw, de eerste over het water van de Samber en de tweede over dit van de Canche, de H. Christina gaat over de Maas, St. Juliaan rijdt te paard over het water, St. Juvenal gaat over het water, de H. Maria van Egypte gaat heen en terug over den Jordaan, de H. Alena wandelt op de Zenne tusschen Dilbeek en Vorst ; deze traditie gaat nog voort na Thomas van Cantimpré.

Wat nu het kleedingstuk aangaat dat als vlot dienst doet, vinden we een dergelijk feit ook vermeld in « *de Exposicie op het Pater Noster* », waarin sprake is van een Cisterciënsermonnik die zijn mantel gebruikt om over het water te gaan (geciteerd door M. Timbergen). Het feit wordt eveneens vermeld in de Dialogen van den H. Gregorius en in het leven van St. Bernardinus (1380-1444) ; in de canonisatieakte van den H. Franciscus van Paula en in deze van den H. Raymundus van Pennafort lezen wij het eveneens. Ook de vrouw van den H. Isidorus vaart op haar kleed.

In verband hiermede kunnen wij wijzen op het mirakel dat bestaat in het verwijderen van het water, dat aldus vrijen doorgang verleent. Een der commentatoren van het werk *het Universeele Goed,* vertelt dat men in Holland, in 1205, de relikwieën van de H. Catharina overbracht en dat de dragers door den vloed verrast werden. Zij zetten zich in een kring rond de relieken en werden 40 ellebogen hoog omringd door het water, zonder dat er een druppel in den kring viel. Gregorius de Groote en ook anderen verhaalden dat de Etsch, ten tijde van geweldige overstrooming, de kerk weigerde binnen te dringen, waar het lichaam van den H. Simon begraven lag. Het water steeg rond het heiligdom omhoog.

Van pater Walther vernam Thomas van Cantimpré dat er in Duitschland een edele, voorzichtige en godvruch-

tige vrouw leefde, die eveneens beeldschoon was. Vreezend door haar schoonheid anderen te verleiden smeekte zij God haar die gave te ontnemen. Zij werd melaatsch.

Later, op aanraden van Paters van de Orde, vroeg zij aan God haar genezing. Ook dit gebed werd verhoord.

Naar alle waarschijnlijkheid is ook dit een oud verhaal dat telkens weer opduikt. In de VII^{de} eeuw hebben wij het geval van de H. Agadrema die zich aan den Heer toegewijd had en, om niet moeten te trouwen, vroeg melaatsch te worden. Haar gebed werd verhoord, doch zij genas met in het klooster te treden. Een soortgelijke gebeurtenis werd verteld van de H. Enimia (VIIe eeuw) en ook van de H. Isberga, dochter van Pepijn den Korte.

Andere thema's zullen verder behandeld worden.

Critiek op de zeden zijner eeuw.

De tijd waarin hij leefde was moeilijk en slecht, de zeden zijner tijdgenooten waren diep bedorven en het geloof stond op een zeer laag peil. Het werk van den Brabantschen meester is dit van een zuivere ziel, die reageert tegen den noodlottigen invloed van onwaardige priesters en onwetende prelaten.

Thomas van Cantimpré haalt enkele feiten aan die wijzen op de barbaarschheid die nog in sommige kloosters heerschte en die herinneren aan de ruwe zeden, die door Gregorius van Tours beschreven werden. Daar hij zelf kloosterling was, begrijpen wij gemakkelijk dat hij vooral de tekortkomingen van priesters en monniken aanklaagt.

Het verbaast ons te zien hoe gemakkelijk een moord bedreven werd.

Priesters uit het klooster van Blois doen hun overste vermoorden. In Duitschland wordt een jonge kanunnik door een zijner medebroeders gedood, omdat hij onkuischheid bedreven had ; de moordenaar voelt nochtans berouw over zijn misdaad.

In een Fransch klooster dooden leekebroeders een bouwmeester, omdat deze voor de monniken een mooiere eetzaal dan de hunne gebouwd had.

En de schrijver veralgemeent met te zeggen dat twist en tweedracht bij de Regulieren dikwijls afbreekt hetgeen godsdienst en rechtvaardigheid opbouwden en dat er macht en dwang heerschen ; hij laakt de monniken die de prelaten en het klooster bestelen, die zich schuldig maken aan sodomie en die laster uitstrooien door valsche getuigen.

Niet alleen waren vele kloosterlingen zoo bedorven mogelijk, doch daarbij spreidden zij een weelde ten toon, waarover de edele prelaat zich verontwaardigd gevoelde. Hij vertelt ons een abt te paard ontmoet te hebben, vergezeld van een gevolg en paarden, precies als ware hij een hertog of een prins geweest. Hij had wereldlijke scharlaken kleederen aan, rijk gevoerd en afdalend tot aan de knieën. Verder was hij eigenaardig gelaarsd en, had hij geen kroon op het hoofd gedragen, dan zou men wel gemeend hebben dat het een jonge ridder was. En Thomas zal zich afvragen, evenals later Erasmus, waar den gordel in kemelsvel van St. Jan en het boetekleed van den H. Benedictus en van den H. Hilarius naartoe zijn. Hij voegt er aan toe dat hij de vorsten van verscheidene landen ontmoette, groote koningen, hertogen, graven en barons, doch dat hij nooit zulk praalvertoon in kleedij gezien had.

In het werk van Thomas vinden we trouwens, in betrekking hiermede, nog eenige andere aanduidingen : oversten van kloosters gaan gekleed in kostbare gewaden en dragen schoeisels van bokkevel, terwijl de kloosterlingen niets anders dan lompen om het lichaam en koevel aan de voeten krijgen ; dit zegde eveneens Cesar von Heisterbach (1).

Niet alleen gingen de oversten zoo luxueus gekleed, ook aan tafel heerschte een ongehoorde weelde. Onze schrijver keurt dan ook de kloosters af, waar zulke weelderige feestmalen gehouden worden, dat men de schuldeischers niet kan betalen en dat het goed der armen opgegeten wordt. Driemaal wee, besluit hij, over de ongepaste pracht der geestelijkheid en Jacques de Vitry zegt dat de prelaten verkwisters zijn in plaats van herders, *non pastores sed dissipatores, non prœlati sed Pilati.*

---

(1) Cesar von Heisterbach, geboren in het bisdom Keulen, werd prior van Villers in Brabant (1201-1210).

Dit verlangen naar weelde ging bij de hooge geestelijkheid heel natuurlijk gepaard met een jacht op geld en beneficiën. Ook hadden zij allerlei bijposten. In de XIII^de^ eeuw vooral gaf dit aanleiding tot een hevig verzet, dat wij hier dan ook vermeld vinden (1).

De kwaal was erg, zegt van Cantimpré, en hij geeft voorbeelden. Hij aarzelt niet te verklaren dat het bezitten van verscheidene beneficiën, waarvan één zou voldoende zijn om te leven, als een doodzonde moet beschouwd worden ; tot staving van zijn gezegde haalt hij het geval aan van een overleden prelaat (Willem Arverne), die na zijn dood verscheen om te verklaren dat alleen de prebenden de schuld waren van zijn eeuwige verdoemenis. In de XII^de^ eeuw reeds had Arnoud de Bresse protest aangeteekend tegen de pluraliteit der beneficiën, wat hem nochtans het leven kostte, en in de XIII^de^ eeuw was de vijandigheid tegenover de houders van meerdere prebenden haast algemeen.

Ook ging de reactie soms tot het uiterste : In Antwerpen liet Willem Cornile of Cornelius aldus zijn prebende varen, bewerend in de grootste armoede te willen leven. Hij leerde dat armoede de ziel zuivert van zonde en dat een prostituée, door haar armoede, meer verdiensten had dan een deugdzaam en rechtvaardig persoon die iets bezat om er over te beschikken ; ook verzekerde hij dat alle geestelijken, die over eenig goed beschikken, in staat van verdoemenis waren.

Hij werd met eer in de Lieve Vrouwekerk begraven ; drie dagen later zag iemand zijn graf ledig en inderdaad werden, het vierde jaar, zijn dwalingen en godslasteringen ontdekt door den eerwaarden Pater Nicolaas (2), bisschop van Kamerijk, die het lichaam uit de gewijde aarde deed halen, het liet verbranden en de asch er van verstrooien.

---

(1) Thomas verdedigde een these, overeenkomstig met het kerkelijk recht: geen enkele geestelijke mag twee of meer beneficiën hebben die hij niet te gelijkertijd kan bedienen, evenmin als twee beneficiën die elk afzonderlijk zouden voldoende zijn om hem een eerlijk bestaan te verzekeren. In den geest van de wetgeving is er een onverbreekbaren band tusschen de beneficie en de functie.

(2) Nicolaas III, de Fontaine.

(Dit werd als de grootste straf beschouwd). Te noteeren, dat in dien tijd duidelijk communistische strekkingen tot uiting komen en een spreekwoord zegde : Elke rijke is dief of zoon van een dief.

De priesters veroorloofden zich soms een groote vrijheid bij het uitoefenen van hun ambt en de « Anonyme de Passau », priester en inquisiteur, citeert typische gevallen. Dit misbruik leidt van Cantimpré er toe, te verklaren dat men de goddelijke diensten ontsiert door muziek dat door de kerk afgekeurd en veroordeeld werd.

Zoo hij nochtans aanneemt dat de wetten dienen geëerbiedigd te worden, toch keurt hij de geestelijken af die al te veel acht geven op de uiterlijke voorschriften van hun orde, zonder den dauw van den H. Geest in hun zielen.

Met een bitteren spot overlaadt hij de prelaten die hun taak niet naar behooren vervullen. In 1248 verschijnt de duivel aan een predikant uit Parijs en zegt hem dat de Prinsen der helsche Duisternissen de Prinsen der Kerk groeten. Zij danken hen omdat zij, samen met zich zelf, ook dezen naar de hel leiden wier zielelast zij dragen en omdat, door hun nalatigheid, bijna iedereen in de vlammen der Hel terecht komt. Dit verhaaltje vinden we eveneens bij Jacques de Vitry en in het *Libro de los Exemplos* en het heeft aanleiding gegeven tot het verzinnen van een brief dien Lucifer aan zijn dienaars, de bisschoppen, zou geschreven hebben.

De monniken waren soms buitengewoon ruw en onbeschoft. Aldus spreekt Thomas van Cantimpré van twee oude monniken, die, zooals hij zelf zegde, aten als de zwijnen en stierven als de beesten. In de X^de^ eeuw schreef bisschop Ratherius een hevige diatribe tegen de onmatigheid van de geestelijkheid. Thomas zelf, in *de Naturis Rerum,* hekelt de schandalige gulzigheid van sommige priesters of prelaten, een ondeugd die Karel de Groote zelf hun verweten had.

Thomas spot ook met een bepaalden exorsist, die zich inspande om den duivel te drijven uit een persoon dien hij pijnigde ; de schaamtelooze duivel zegde hem het volgende : schep moed, schep moed, heb ik dezen nacht geen mooie vrouw bij u gebracht ? Dit is niet het eenige

geval, waarbij de exorcist, die een grove fout op het geweten had, door den duivel overwonnen werd.

Zoo sommigen een losbandig leven leidden, anderen weer reageerden met een ongehoorde hevigheid. Aldus hooren wij de geschiedenis van D[r] Gery of Guidon, pastoor der Begijnen te Nijvel (1), die, toen hij nog jong was en regent der scholen van Zinnik (2), drie jaar lang bekoord werd, omdat hij een vrouw strak bekeken had. Zelfs na haar dood bleef haar beeld in zijn geheugen. 's Nachts opende hij haar graf en legde hij zijn aangezicht tegen dit rotte lichaam.

Jacques de Vitry verhaalt hetzelfde in zijn Geschiedenis van Maria van Oignies. De oorspronkelijke versie wordt aangetroffen in *la Vie des Pères.*

De eeredienst der heiligen is, zelfs bij de priesters, soms van een heel bizonderen aard. Onze schrijver geeft hiervan een typisch voorbeeld : een heilige kapelaan bedreigt Onze Lieve Vrouw met de vernieling van de kapel die hij voor Haar gebouwd heeft, zoo zij niet zorgt dat het interdict opgeheven wordt, waardoor de paus hem, om reden van zijn onwetendheid, verbood zijn priesterambt uit te oefenen.

In een bijvoegsel bij het *Universeele Goed* lezen wij het volgende : Aan een kloosterling te Parijs verscheen de duivel verscheidene malen onder de gedaante van de Maagd Maria. De kloosterling vertelde dit aan een prior, die hem aanraadde op de verschijning te spuwen. Zoo het werkelijk de H. Maagd is, zegde hij, dan zal zij het verdragen omdat zij ootmoedig is en u vergiffenis schenken omdat gij mij gehoorzaam zijt. Moest het echter den duivel zijn, die hoovaardig is, dan zal deze verlegen op de vlucht slaan ; hetgeen dan ook gebeurde (Vie des Frères, L. IV. XXIII. 2).

De godsvrucht uit zich al even geweldig als het wangedrag. Hij haalt een feit aan, dat een hel licht werpt op de zeden van dit tijdvak : in Brabant leefde een kluizenaar-

(1) Biechtvader van de H. Maria van Oignies.

(2) Van de XIIIe eeuw af werd een aan de collegiale kerk toegevoegde school voorbehouden aan de koralen en aan de kinderen der burgerij.

ster (1) in een steenen hutje ; op haar naakt lichaam droeg zij een maliënkolder, een ijzeren hemd en daarover een boetekleed, opdat zij hierdoor gevoeliger zou gepijnigd worden. Zij sliep slechts weinig en dan nog op puntige keien ; ze liep barrevoets. Zij at brood dat half met assche vermengd was en gekneed werd met zeepsop, en dit dan nog slechts driemaal per week.

De Kluizenaarster.
(Geteekend door Ch. Counhaye).

De activiteit der Predikheeren had bij de seculiere geestelijkheid en ook in andere kloosterorden tot een hevige reactie aanleiding gegeven. Het feit dat zij, bij besluit van Paus Innocentius IV, toegelaten werden tot het onderwijs aan de Hoogeschool te Parijs, gaf aanleiding tot vinnige betwistingen en Thomas zegt dat de Preekheer Hendrik

(1) In de XII^{de} eeuw nam het kluizenaarsleven in onze streken een groote uitbreiding. Bij de gewone geloften voegden de kluizenaars nog deze van eeuwige opsluiting.

van Keulen (1) aan deze universiteit zijn orde met goed gevolg verdedigde tegen de aanvallen van kanselier Filips. In onze streken, zegt Pirenne, trok het volk geweldig partij voor de bedelorden.

De Paus had bullen uitgevaardigd tegen de orden van Preekheeren en Miniemen ; Thomas van Cantimpré wijst hierop en voegt er bij dat de Paus, door een mirakel en op aanraden van Albertus den Groote en van den H. Thomas, te Rome de beschuldigers deed veroordeelen, nl. Guillaume de S. Amour, Chrétien de Beauvais en Laurentius Anglicus. In 1155 schreef Guillaume de St-Amour *De periculis novissionorum temporum,* waarin hij beweerde dat de monniken het recht niet hadden te onderwijzen en waarin hij ook hevig de Dominicanen aanviel. Hij werd te Rome veroordeeld. Clemens IV was welwillend te zijnen opzichte. Laurentius Anglicus kwam tot beter gevoelens tegenover de Predikheeren, daar hij hen zijn boekerij naliet. De Paus waarvan sprake en wiens naam Thomas niet wil noemen, is Innocentius IV, die nochtans welwillend gestemd was ten opzichte van bewuste orde.

De zeden van den adel waren soms weerzinwekkend. Thomas verhaalt ons hetgeen gebeurde na den dood van gravin Maria van Champagne, echtgenoote van graaf Hendrik en dochter van koning Lodewijk VII van Frankrijk. Onmiddellijk na haar overlijden werd door de ridders en de dienaars alles gestolen : de meubels, de gouden en zilveren bekers, de kostbare kleederen en ten slotte ook de beddelakens. Het ging zoover dat het lijk van het sterfbed afgetrokken werd en wat verder onbedekt bleef liggen. In zijn mooie studie over Thomas van Cantimpré, vergelijkt Alex. Kaufmann dit wangedrag met hetgeen gebeurde na den dood van Willem den Veroveraar, van koning Jan van Engeland en van Paus Innocentius.

Demonologie.

In de XIII^de^ eeuw bereikte het geloof aan de tusschenkomst van den duivel zijn hoogtepunt ; op alle gebied meent men ze vast te stellen : zedelijke en lichamelijke

---

(1) Geboren omstreeks 1200, gestorven in 1229. Prior van het Predikheerenklooster te Keulen, oogstte als predikant veel bijval te Parijs. Draagt soms ook den naam : Hendrik de Teutoon.

ellende, vernieling van goederen, buitengewone overstroomingen, guur weder, hekserij en nog vele andere zaken, worden de duivelen ten laste gelegd. De wetten der natuur worden over het hoofd gezien ; overal meent men de grillen dezer bovennatuurlijke wezens te zien ; voortdurend komt de duivel tusschen in de aangelegenheden der menschen, vooral in deze der kloosterlingen.

Talrijk zijn de visioenen, die ons toelaten nauwkeurig te bepalen hoe men zich het uiterlijke en de bezigheden van dit personage voorstelde.

Een kloosterling ziet een overste in de hel aankomen, waar hij wordt voorgesteld aan den Prins der Duivelen, « gezeten in het gestoelte van ijzer en vuur.

Hij vertoont zich in alle mogelijke gedaanten. Ziehier hoe Thomas van Cantimpré hem afschildert. Hetgeen hij zegt stemt trouwens ten volle overeen met hetgeen Cesar von Heisterbach reeds veertig jaar vroeger schreef. Als dierengedaanten had deze gesproken over het paard, den hond, de kat, den beer, den aap, de schildpad, de raaf en den os, waarbij Montaigne later nog de slang, den katuil en den ezel voegde. In het werk van onzen Brabantschen schrijver komt de hond meermaals voor :

In Vlaanderen, zoo zegt hij, werd een knecht, die medegewerkt had aan den moord op zijn meester, door tusschenkomst zijner vrienden in gewijde aarde begraven. 's Anderendaags zagen talrijke personen hoe het lijk van den ongelukkige door een troep honden uit de aarde gehaald werd ; de dieren rukten het uiteen en scheurden het in duizend stukken, aldus aantoonend dat zijn boosheid door de goddelijke gerechtigheid gevloekt was. Het schijnt me zeker dat deze honden duivelen waren, die het oordeel Gods kwamen ten uitvoer brengen. Hij verhaalt ons trouwens dat in Brabant, bij het sterven van een onboetvaardigen woekeraar dien hij kende, twee groote helsche honden bij het sterfbed gezeten waren. Hans Sachs spreekt over een hond van den duivel, die de zielen opspoort en vastgrijpt. Eertijds sprak men ook van helsche wolven.

Te Merchtem, een vlek tusschen Brabant en Vlaanderen, werd een lichtzinnige goochelaar doodgebliksemd en zijn lichaam werd weggesleurd door twee honden, die zoo

afschuwelijk en zoo zwart waren dat men duidelijk zag dat het duivelen waren. De pastoor weigerde hem op het kerkhof te begraven, omdat hij in zijn schandelijke buitensporigheden als straf door den bliksem getroffen werd. Ten slotte liet hij zich toch overhalen door het aandringen der bloedverwanten, doch 's anderendaags 's morgens zag men dat de aarde er van weggenomen was, ongetwijfeld door de *helsche uitvoerders van de goddelijke gerechtigheid.*

De duivel neemt soms ook de gedaante aan van een zeug met biggen : een vrouw, die in 't geheim gezondigd had, werd in het klooster begraven. Deze gewijde plaats mocht hier echter niet door ontheiligd worden, en den volgenden nacht kwam een zwarte zeug met zeven zwarte biggen om het lijk op te graven. Na het uit elkaar gerukt en het in kleine deeltjes verscheurd te hebben, verdwenen de helsche dieren, in het klooster een ondraaglijken stank achterlatend (1). Wonderbaar mag het wel heeten dat geen enkele der kloosterlingen de zeug noch de biggen zag, terwijl allen nochtans het geknor er van hoorden, hetgeen er op wijst dat iedereen niet bekwaam is een dergelijke verschijning te zien.

Feitelijk hebben wij hier te doen met een der kenmerken die waargenomen worden bij vele bovennatuurlijke toestanden. Een of meer zintuigen nemen waar, de andere niet.

Een navolger van Thomas citeert het geval van een novice, die den duivel zag onder de gedaante van een grooten aap.

Meermaals neemt de duivel ook den vorm aan van een pad. Een ontaarde zoon werd aldus door een pad aangevallen. Het dier hechtte zich vast aan zijn aangezicht en bleef er jaren lang, zonder dat hij bekwaam was het te verwijderen. Ongetwijfeld was het een duivelsdier ; Thomas van Cantimpré beweert kloosterlingen gekend te hebben, die ooggetuige waren van het mirakel. Etienne de Bourbon, tijdgenoot van Thomas, verhaalt een gelijkaardige geschiedenis.

---

(1) Het zwijn is in de folklore dikwijls een duivelsdier.

Hij zegt trouwens ook dat op zekeren dag zeven padden uit den mond van een zieke gekropen kwamen, en dat het ongetwijfeld duivelen waren.

Ziehier nu den duivel, die de gedaante aanneemt van een stier. In een Brabantsch dorp sterft plotseling een danseres in den dans. Toen de pastoor gekomen was om, zooals naar gewoonte, de gebeden over haar lichaam te zingen, verscheen ook de duivel in de gedaante van een afgrijselijk stinkenden stier, die met zijn horens het lichaam uiteenrukte en in stukken scheurde. Dit noteeren we meermaals in de folklore van dit tijdvak.

In een bepaald geval nam hij de gedaante aan van een worm. Dit gebeurde te Mechelen, in Brabant. Een jong meisje, moe van het dansen met jonge lieden, viel in slaap en de duivel nam bezit van haar lichaam. Men droeg haar naar de kapel van O. L. V. van Hanswijk buiten de stad, « waar de H. Maagd zoovele mirakelen doet » (1). Een kind van twaalf jaar verplichtte den duivel langs den mond van de bezetene uit te komen en werkelijk verscheen de booze geest in de gedaante van een behaarden worm. Met dit duivelsdier aan te raken was de hand van het kind gansch zwart geworden, doch zij kreeg haar blanke kleur terug door het wasschen met wijwater. De onschuld van het kind is dikwijls machtig tegen den duivel.

Het natuurlijk uiterlijke van den duivel is afschuwelijk ; men kan hierover oordeelen door de volgende anekdote : een Duitsche edelman, die zijn vrouw bedrogen had, kwam weer naar huis, doch met een aangezicht als den duivel, zoodat de koeien, de paarden, de zwijnen en de andere dieren die naar de weide gingen verschrikt op de vlucht sloegen. Zelfs de pastoor wordt bang en sluit de deur van de kerk. Natuurlijk hebben we hier insgelijks de traditioneele gedaante van een bok.

---

(1) Hier is sprake van de oude kapel van O. L. Vrouw van Hanswijk, een bidplaats zooals Thomas ze noemt. Volgens Colvenerius gebeurde dit in 1263. De kapel was destijds een afhankelijkheid van de kerk van Muizen.

De edelmoedige heer van Velpe of Fleppe, in het hertogdom Brabant (bij Tienen) (1), vertelde aan Thomas van Cantimpré dat hij vroeger een zedeloozen knecht had, die dikwijls vuilen praat vertelde en jongens en meisjes

De duivel die achter den fluitspeler verschijnt.
(Geteekend door Ch. Counhaye).

uitnoodigde te komen dansen als hij op de fluit speelde. Op zekeren avond toen hij aldus zong, had de heer duidelijk een duivel met horens gezien, bedekt met haar en met vuur en vlam in de oogen.

(1) Fleppe of Velp was een groot uitbatingscentrum van de abdij van Villers, dat deze te danken had aan de edelmoedigheid der familie Bierbeek.

De verschijning is soms echter ook minder afstootelijk. Dikwijls zien we den duivel als een priester of een monnik. Aldus verscheen hij aan een jongen man, in de gedaante van een priester met alba en kazuifel en als in een wit schip gezeten met het H. Sacrament in handen Een andere maal neemt hij het uiterlijke aan van een monnik en verschijnt hij aan een ongelukkige die het bosch in gevlucht is, na het levenslicht geschonken te hebben aan een kind, dat zij kreeg na verkracht geweest te zijn door haar vader.

Ten slotte verschijnt de H. Maagd aan een Predikheer en zegt hem dat de duivel, als pater gekleed, tot hem zal komen om hem kwaad te doen.

Op zekeren dag verscheen hij eveneens in de gedaante van een overleden schoolmeester, met een schrikinboezemend uiterlijk. Met zijn stok beproefde hij al de leerlingen te dooden die aan hun meester ongehoorzaam waren.

Het is ook begrijpelijk, en de hagiographie verstrekt ons hier talrijke voorbeelden, dat de duivel, om de kloosterlingen te bekoren, de gedaante van een vrouw aanneemt. Een priester moet tegen een duivel worstelen, die zich als een vrouw vertoonde. Andermaal zien wij den boozen geest verschijnen als een mooi en teeder juffertje (1), als een gehoornden ezel, als een ijzeren draak en als vlammen die de monikken sloegen en geeselden. Ook wordt het geval van een priester aangehaald, die den duivel bij hem ontving in de gedaante van een mooie vrouw.

Toch, zooals Thomas van Cantimpré het zegt, nemen de duivels bij voorkeur de gedaante aan van geesten des lichts. Hij verhaalt ons het geval van een duivel, die aldus, in Frankrijk, aan een deugdzaam man verscheen, hem allerlei zaken leerde en hem ten slotte hoovaardig maakte.

Een navolger van Thomas zegt ons, dat te Napels een novice ziek lag. Satan, als hemelschen geest vermomd, verscheen hem. In de boeken uit dien tijd vinden we voorbeelden van duivels die de gedaante der H. Maagd en zelfs deze van Christus aannemen.

---

(1) Hetgeen ook gebeurde met den gelukzaligen Arnulf de Villers, gestorven in 1228.

De schrijver, of liever zijn navolgers, spreken eveneens van verschijningen in groep, echte zinsbegoochelingen.

Te Coninxdorp (Oppidum Regis), bij Keulen, zag men, in 1258, een groot aantal witte monniken al zingend in de velden dansen. Toen de pastoor naderde verwijderden zij zich naar den Rijn toe, waar zij in den stroom verdwenen.

Te goeder trouw naar het schijnt, meent M. De Vooys hier den invloed te bespeuren van de in de Folklore zoozeer verspreide legende der Witte Vrouwen.

Ziehier een andere verschijning van duivelen, die beknopter in *La Vie des Frères* verhaald wordt : een groot paleis, schitterend van een wonderbaar licht, zegetronen van zuiver goud, waarop een van roem stralenden koning en, zeer dicht naast hem, een wondermooie en statige koningin gezeten waren ; op de zetels zaten patriarchen, apostels en een ontelbare menigte engelen, allen in licht en luister, schitterend als de sterren. Alles verzwond toen de ciborie en het H. Sacrament bijgebracht werden. Een soortgelijk verhaal lezen we in het leven van den H. Wulfram, apostel der Friezen.

Cesar von Heisterbach spreekt nog van andere gedaanten : een welgekleed man, een flink soldaat, een in lompen gekleed man met afzichtelijk gelaat, een boer, een in 't zwart gekleede vrouw, een neger, een vliegende draak, enz.

De plaats waar den duivel verschijnt doet ons wel eens nadenken : in het klooster van Vaucelles ziet men hem zitten op den geldkoffer van een woekeraar en op een andere plaats vertoont hij zich naast een jong meisje dat hevig bekoord wordt.

Sommige duivels zijn zoozeer vergroeid met de duisternis, dat het hun onmogelijk is bij klaarlichten dag te voorschijn te komen en te schaden.

Anderen houden zich op in de zeeën en in de stroomen (in 't Vlaamsch heet men ze *Neckers* (1) en in 't Latijn *Neptuni)*, anderen weer in de bosschen, wouden,

---

(1) Nekker of Nikker die de bruggen, de moerassen, de vijvers, de beken, de rivieren, de Schelde bewonen *(Teirlinck,* Vlaamsche Folklore, blz. 140). In Brabant zegde men dat zij het bloed der drenkelingen dronken.

spelonken, in den grond of in de lucht. Zeker is het dat de menschen hen dikwijls gezien en gehoord hebben.

De duivels nemen soms hun toevlucht tot vreemdsoortige listen : Te Boulogne had de algemeene overste der Predikheeren, na de mis, een wonderbaar aangenaam gevoelen in den mond en aan de handen, doch zijn hart bleef onverschillig. Dit was een list des duivels.

In Brabant, in het dorp Werchena of Guverthem (1), stierf een jong meisje. Bij valavond ontmoet haar minnaar haar buiten het dorp. In haar doodkist vond men een lichaam dat uit zulk een stof samengesteld was, dat men nooit iets dergelijks gezien had. Dit was het werk van den duivel. Volgens schrijver zou ook in Vlaanderen iets in denzelfden aard gebeurd zijn.

Tamelijk dikwijls, alhoewel niet zoo veel als twee of drie eeuwen later, noteeren wij gevallen van bezetenheid van den duivel. De duivel dringt soms op de eigenaardigste wijze binnen. Een kloosterling bv. slikte hem binnen in de gedaante van een zuigspeentje. Dit herinnert ons aan hetgeen Cesar von Heisterbach zegde van een duivel, die samen met de melk in het kind kwam, of van een andere, die in een pater kwam, samen met den wijn dien hij zonder toelating gedronken had. De Gulden Legende verhaalt dit laatste eveneens, doch zegt dat het onder de gedaante van een mug was dat de duivel in den wijn lag ; elders zat hij op sla die een kloosterlinge opat.

In Brabant, in een klooster van de orde van Citeaux, zag Thomas van Cantimpré een kloosterlinge die van een zeer boozen duivel bezeten was, die zich in haar verborgen hield en die, geen uur godvruchtige gesprekken kunnend verdragen, begon te blaffen als een hond ; den mond der zuster wijd openend, haar hals wringend en haar oogen woest draaiend, sprak hij leelijke godslasteringen uit.

In dezelfde provincie Brabant zag men een rijke en deugdzame vrouw, die van den duivel bezeten was. In den beginne toonde hij zich niet, doch van Cantimpré zegde een vers der tien geboden en aanstonds werden de lippen

(1) Guerthem, Guartino, Guoeriena. Wolf meent dat hier sprake is van Werchtem, Merchtem (of Werchter ?).

en het gelaat der vrouw uiterst bleek en aan haar hals kwamen twee duim dikke gezwollen aders te voorschijn. Hij sprak met den duivel en verzocht hem den Heer vergiffenis te vragen. Al te hoovaardig kon de booze geest hierin echter niet toestemmen en verliet hij de vrouw. Dit kon vergeleken worden met hetgeen Cesar von Heisterbach vertelt van een duivel die te biechten ging en die het te moeilijk vond als penitentie driemaal per dag te zeggen : mijn God, mijn Schepper, ik heb gezondigd tegen U, vergeef mij.

Te Nijvel had de H. Norbertus reeds heinde en ver bekende duiveluitdrijvingen gedaan.

Ziehier enkele eigenaardige bizonderheden over een geval van bezetenheid dat voorkwam in deze stad, waar de begijnen of godvruchtige vrouwen en dochters zich begonnen te vereenigen in het begin der XII^{de} eeuw (1). Hun instelling was weldra in gansch de kerk beroemd. Eenigen der vurigsten en meest gevorderden op geestelijk gebied, een dieper inzicht gekregen hebbend in de deugd en hun eeuwige zaligheid, voelden zich in 1226 geraakt door het heilig of helsche vuur, dat een hevige pijn veroorzaakte. Ieder werd gestraft in het orgaan dat tot de zonde meegeholpen had, in de tong, de ooren, de handen, enz. Men bracht hen naar de St. Gerdrudiskerk, waar zij op wonderbare wijze genezen werden. Thomas van Cantimpré heeft verscheidene dezer begijnen gezien.

Hier zien we hoe de duivel, in dit leven reeds, de bedreven zonden straft ; dit gebeurt trouwens dikwijls bij nalatige of schuldige kloosterlingen. Hij treedt op als een straffer van het kwaad, of toch ten minste als een werktuig in de handen van de goddelijke gerechtigheid. De H. Augustinus leerde reeds dat de duivelen, zonder Gods toelating, onbekwaam zijn de menschen te verontrusten of te verschijnen en Origenes schreef dat Gods rechtvaardigheid de duivelen gebruikt als beulen. Naar het zeggen van Thomas van Cantimpré verklaarde een duivel dat hij bevolen en gedwongen werd door den Allerhoogste. De

(1) Het was Lambrecht de Stamelaar, die zich bezighield met de stichting der begijnhoven en met het samenbrengen der begijnen in afgesloten stadsgedeelten. In den loop der tijden waren er te Nijvel verscheidene begijnhoven.

duivel speelt trouwens ook een belangrijke rol bij het oordeel : In 1251 stierf in Brabant een jonge man die een groote godsvrucht had tot O. L. Vrouw van den Rozenkrans. Verscheidene uren daarna verrees hij. Hij beweerde voor den rechterstoel van den Verlosser gevoerd geweest, waar hij door den duivel beschuldigd werd. Volgens de opvattingen uit dien tijd, treedt de duivel steeds op als aanklager, terwijl Maria de zwakheid van de menschelijke natuur doet gelden ; dit geloof aan de tusschenkomst van O. L. Vrouw bij het oordeel, schijnt in de XIII^de^ eeuw ontstaan te zijn.

Gaan wij echter, om terug te komen tot de bezetenheid, de theorie na die door onzen schrijver uiteengezet wordt : Het schijnt, zegt hij, dat de duivelen kunnen binnendringen in den geest van de ware en goede christenen, om deze te kwellen en te beleedigen, om hun deugden te beproeven en te oefenen. Dit is hun vagevuur. De duivelen vermogen echter niets op onze ziel, doch alleen op het lichaam, de zinnen en de driften der menschen en dan nog alleen voor zoover God hun dit toelaat. Zij zijn de uitvoerders van de goddelijke gerechtigheid als zij iemand pijnigen. De engelen des lichts doen soms hetzelfde. Dit was het geval bij koning Agrippa.

Er bestaan middelen om den duivel te verjagen. We hebben ongetwijfeld de duivelbezwering, de aanroeping van de namen van Maria of Jezus, de oplegging der handen, de relieken der heiligen, doch ziehier een zekerder en vlugger werkend middel, dat echter geen van deze is die door de kerk goedgekeurd werden. Te Nijvel begeeft een zeer godvruchtige vrouw zich naar de parochiekerk en ziet er een lijk, dat in de kerk voor den dienst ten toon gesteld lag, door den duivel bezield worden. De vrouw loopt naar het kruis, neemt het met beide handen vast en slaat uit alle macht op het hoofd, zoodat het lijk stil bleef liggen en de duivel op de vlucht sloeg. Het was trouwens de gewoonte dergelijke afdoende middelen te gebruiken, die ook reeds door Minitius Felix en door den H. Cyprianus aangeduid werden. De gelukzalige Arnould, monnik in de Abdij van Villers, gebruikt ze op zijn beurt.

De kleedij van een kloosterling is een der voornaamste behoedmiddelen tegen den duivel. Deze heeft

macht over de regulieren die hun kleederen niet meer aan hebben. Op zekeren dag verschijnt een duivel, doch de gebeden van een monnik beletten hem lichamelijk een anderen monnik te pijnigen, die zonder zijn pij ziek te bed lag.

Het uitdoen van zijn ordeskleedij stortte een trouwens schuldigen priester in het verderf. Deze verdronk en verscheen aan een zijner ambtgenooten ; hij verklaarde verdoemd te zijn omdat hij zich ontkleed had om te zwemmen, iets waarvoor hij daarenboven nog onverdraaglijk door de duivels bespot werd.

Sommige heilige woorden of zinnen zijn zeer doeltreffend : de duivel neemt de vlucht bij het hooren van volgende woorden : *Benedictus Jesus fructus ventris tui*, die door een kanunnik van Trier in droom uitgesproken worden.

Een ander middel om den duivel te verjagen is de tucht. Deze werd vooral aanbevolen door Pierre Damien en in dien tijd, vooral in de Predikheerenkloosters, stond zij hoog in aanzien.

De duivelen zetten de menschen aan tot laakbare daden en volgens de leer van den H. Leo, paus, is de duivel de oorzaak van alle zonden.

In het jaar 1216, leefde te Nijvel, in Brabant een meisje van adellijken bloede, dat bezeten was van den duivel. In de aanwezigheid van talrijke personen zegde hij : Samen met mijn gezel heb ik het mooie liedje van Martijn gemaakt en het in talrijke streken van Frankrijk en Duitschland doen zingen. Hier vinden wij voor het eerst de gemeene liedjes vermeld, die gezongen werden ter gelegenheid van de losbandige feesten op St. Martinusdag.

Volgens Thomas van Cantimpré is het de taak der duivelen de menschen ontuchtige liederen, gedichten en gesprekken in te blazen en Etienne de Bourbon zegt dat zij overal, zelfs op bedevaarten gezongen werden.

De duivelen hebben de elementen in hun macht. Aldus laat de goddelijke Voorzienigheid hun soms toe stormen en onweders in de lucht te verwekken. Het gebeurt ook dat zij het goed der goddeloozen beschermen. Thomas citeert een typisch geval uit het Zuiden van Frankrijk.

Op te merken nochtans dat de kerk dit bijgeloof

bestreed en dat het slechts in de XV^de^ eeuw was dat het ingang vond.

Thomas haalt het geval aan van een man, die zijn ziel aan den duivel verkocht om er de opbrengst van op te drinken : later werd hij met ziel en lichaam door de lucht meegevoerd. 't Is met betrekking tot de Katharen, dat het geloof aan het pact met den duivel verspreid werd. In de XIII^de^ eeuw schijnt de legende te ontstaan van het schrijven van het kontrakt met bloed, wat de onverbreekbaarheid er van verzekerde, daar het bloed beschouwd werd als de zetelplaats van het leven.

Al is de duivel de incarnatie van het kwaad zelf, toch is er een grens aan zijn verdorvenheid. De helsche geesten, zegt Th. van Cantimpré, zelfs de onreinste, hebben een afschuw voor de zonde tegen de natuur. Hij kent incuben, doch vindt niets van succuben, hetgeen aantoont dat zelfs de duivel schaamte kent en de zonde tegen de natuur verafschuwt. Thomas de Cantimpré geeft twee voorbeelden, waarvan ik er één aanhaal : toen hij nog grootvicaris te Kamerijk was bekende hem een vrouw dat de duivel zich zeer verontwaardigd toonde, telkens zij onkuischheid tegen de natuur bedreef.

In het boek *La Vie des Pères,* zegt de duivel dat hij de zonde verafschuwt, doch dat hij den mensch er toe aanzet omdat hij er baat bij vindt.

Wat de incuben betreft, hun bestaan werd door haast alle oude theologen aangenomen ; voor de succuben haalt Ribet talrijke gevallen aan. Cesar von Heisterbach verhaalt talrijke geschiedenisjes waarin zij voorkomen, en sommige vertellingen van Thomas schijnen er eveneens betrekking op te hebben.

De duivel laat soms een teeken na van zijn ingrijpen. Wij noteeren aldus het geval van een predikant, wiens wang hij met den vinger aanraakt, er een vlek achterlatend die alleen met wijwater kon afgewasschen worden. Wij citeerden een soortgelijk feit, waar wij spraken over het kind dat den duivel aanraakte in het heiligdom van O. L. Vrouw van Hanswijk.

Hiermede zouden wij kunnen vergelijken hetgeen Acard, een monnik van Clervaux overkwam. Den duivel

aangeraakt hebbende behield zijn hand, een jaar lang, zulk een weerzinswekkenden reuk dat hij walgde, telkens als hij ze dicht bij mond of neus bracht. Acard of Achard was monnik te Clervaux omstreeks 1124 ; later werd hij meester der novicen en hield hij zich, op last van den H. Bernardus, met verscheidene godvruchtige stichtingen bezig. Hij stierf omstreeks 1170. Van den onverdraaglijke stank, die door duivelen of verdoemden achtergelaten wordt, is er in dien tijd zeer dikwijls sprake, zoodanig zelfs dat bij tooneelspelen, waarin de duivel optrad, stinkende rookwolken naar de toeschouwers geblazen werden.

De Hel.

Sommige personen hadden het voorrecht het leven van hiernamaals te kennen. Ziehier een beschrijving van de hel en haar tormenten.

Een ontuchtige, overspelige soldaat, of liever ridder, stierf. Zijn vrouw had een visioen en zag de ziel van haar echtgenoot omringd door een heele bende duivelen. Een van hen, die de anderen scheen te bevelen, zegde : trek hem puntige schoeisels aan, opdat hij er mede doorstoken worde van de voeten tot aan het hoofd ; leg hem vervolgens het harnas vol punten op de schouders, zoodanig dat zij hem langs voor en langs achter in het lichaam dringen, langs overal ; zet op zijn hoofd den helm met de scherpe ijzers, die tot in de voeten reiken ; geef hem daarna het zware schild om al zijn ledematen te breken. Vervolgens komt deze ellendeling, als straf voor zijn ontucht, in een bad van vuur liggen, op een ijzeren bed, naast een geweldig afschuwelijke pad, met vreeselijke vurige oogen, die, hem omhelzend, daar haar aanraking en haar kus deze ziel met zich in zulk een afgrijselijke pijn verbindt, dat de andere tormenten : wapens, bed en vuurbad niets meer te beteekenen hebben, vergeleken bij de vereeniging met dit allervreeselijkst hellemonster.

Een kloosterling ziet een zijner oversten in de hel aankomen. Als eerste foltering verplicht men hem aan een pot te drinken en aanstonds schieten solfervlammen uit zijn

mond, zijn oogen, zijn ooren en zijn neusgaten. Dezelfde pijniging noteeren we bij Cesar von Heisterbach, waar hij het heeft over landgraaf Lodewijk.

Een Brabantsch boerken verhaalde aan Thomas van Cantimpré welke visioenen hij gezien had. Vroeg was hij opgestaan om de metten bij te wonen en hij ontmoette een onbekenden priester die hem drie visioenen toonde. Het eerste had betrekking op de verdoemden, die hij in zulk een ellendigen toestand zag dat het noch te zeggen, noch te gelooven was en die hem het diepste medelijden inboezemden ; zij waren gansch naakt ; hun lichaam was overdekt met pijnlijke, bloedende wonden en gansch in stukken gereten.

Alleen het zien van duivelen veroorzaakt een onuitsprekelijke pijn. Hun getier en hun spotternijen zijn afgrijselijk om hooren.

Thomas van Cantimpré zegt dat in de hel noch wetenschap, noch werk, noch rede is.

Vooral in de XIII^de^ eeuw krijgt de hel het uitzicht van een folterkamer. Vooral om indruk te maken op het volk, hebben de Predikheeren gesproken van al deze vreeselijke en verfijnde tormenten, die door Cesar von Heisterbach in een vers samengevat worden :

Pix, Nix, Nox, Vermis, Flagre, Vincula, Pus, Pudor, Horror.

Vooral de apocriefe veropenbaringen van Petrus (135 na Chr.) en Paulus (IV^de^ eeuw) lagen ten grondslag aan deze talrijke hellevisioenen uit de middeleeuwsche literatuur. Van vóór 630 hadden we deze van den Ierschen Heilige Fursy. De eerste middeleeuwsche versie is deze van Bede, doch een der merkwaardigste is deze van Alberich, in 1129.

In de XII^de^ eeuw vertelde een zekere ridder Tondalus dat hij naar de hel ging en zijn verhaal had veel bijval in Vlaanderen. M. L. Maeterlinck wijst eveneens op een XIII^de^ eeuwsche beschrijving van de hel, waar vuurpoelen afwisselen met eeuwige ijsvelden (Van den Levene onzes Heeren).

Een bezoek aan de Hel vinden we verhaald in de Exempelen der Predikheeren, uit de XIII^de^ eeuw, en de folteringen die er aangegeven worden zijn van denzelfden

Vagevuur.

Het vagevuur is eveneens een folterplaats met vuur. Het Brabantsch boerken, dat de hel zag, mag eveneens een blik werpen in het vagevuur. Daar ziet hij arme, bleeke zielen, uitgeteerd door groote pijnen en smarten.

Volgens een lezing zou Thomas van Cantimpré gezegd hebben dat, wanneer hij belet was mis te lezen, de ziel van zijn vader hem 's nachts verscheen en hem zijn met verscheidene wonden bedekte handen toonde.

In het vagevuur ziet men ook een schuldenaar tot over het hoofd in een bad gedompeld en omwonden met een lange koord.

Volgens hetgeen de H. Christina zegde na haar verrijzenis, zouden de pijnen van het Vagevuur zoo talrijk en zoo verschrikkelijk zijn, dat geen menschentong ze zou kunnen beschrijven.

Thomas van Cantimpré schrijft volgende historie toe aan Albertus den Groote : een man heeft te kiezen tusschen drie dagen vagevuur en een gansch jaar ziekte. Hij doet de proefneming, doch na een dag vagevuur zegt de ziel dat zij nog liever, niet één jaar, doch tot op het einde der wereld de ziekte wil dragen, dan nog twee dagen in de groote en bittere pijnen van het vagevuur door te brengen. Dit verhaal schijnt zijn oorsprong te vinden in het werk van Etienne de Bourbon en in den loop der tijden komt het nog dikwijls te voorschijn.

Toch blijft hier het betrouwen op God, de hoop op verlossing bestaan.

Een zekere overledene verrees : hij zag in het vagevuur een ziel die, te midden van een geweldig vuur, afgrijselijk gepijnigd werd. Toch zegende en loofde zij God.

De gebeden der levenden stillen de pijnen ; ook smachten de zielen uit het vagevuur naar de hulp van hun vrienden op aarde. Keizer Otto IV, overleden in 1218, verschijnt aldus aan een zijner zeer godvruchtige tantes ; hij zegt dat hij in het vagevuur is en vraagt haar hem te helpen door haar gebeden. De Paus had den banvloek over hem uitgesproken en, zeer bekommerd om zijn toekomstig leven, had de keizer strenge boetvaardigheid gedaan.

St. Patricius' bezoek aan het vagevuur is bekend ; dit van ridder Owen was beroemd en hier en daar had een monnik den naam er na hem naartoe geweest te zijn. Het vagevuur speelde een voorname rol in de visioenen. Volgens de volkstraditie waren het booze geesten die in deze folterplaats de beulen waren. Gewoonlijk werden de zielen gepijnigd in het lichaamsdeel waarmede zij gezondigd hadden.

Alles samen genomen brengt het werk van Thomas van Cantimpré op dit gebied niet veel nieuws bij, terwijl de hagiographie er vol van is en Cesar van Heisterbach, in zijn Dialoog over de Mirakelen, een gansch boek wijdt aan de verschijningen van zielen uit het vagevuur. In de XII[de] eeuw ontstond trouwens de legende van ridder Owen en van zijn bezoek aan het vagevuur.

Gewoonlijk neemt men aan dat in het Vagevuur een vuur is van nog niet bepaalden aard. Men gelooft ook dat de zielen er lijden, ten volle onderworpen aan den wil Gods; daarom noemt men deze verblijfplaats « de slaap van den vrede ».

Urbanus VIII regelde de kwestie met te verklaren dat aan deze verschijningen slechts een menschelijk geloof diende gehecht te worden.

De Gulden Legende zegt dat men akkoord gaat, om aan te nemen dat de zielen in het vagevuur door booze en niet door goede engelen gestraft worden. Deze laatsten bezoeken hun broeders om hen te troosten en tot geduld aan te sporen.

Hemel.

Keizer Otto IV, door de gebeden der geloovigen uit het Vagevuur verlost, verschijnt met een wonderbare pracht, schitterend van licht en luister.

Als derde visioen zag het Brabantsch boerken den hemel : een klein aantal uitverkorenen tusschen het zonnelicht, sneeuwwitte kleederen dragend en met een aangezicht waarop onuitsprekelijke vreugde te lezen stond.

Een monnik verschijnt ; hij draagt een gouden kroon en een gewaad dat heelemaal versierd is met edelgesteenten ; op de borst heeft hij een zeer rijk en zeer mooi kleinood (zinnebeeld zijner goede werken).

In een Predikheerenklooster te Frisar, in Duitschland, geraakt een stervende monnik in geestesvervoering en ziet hij het hemelsch Jeruzalem. Vooreerst een zeer bloeiende plaats en een heerlijken boomgaard. Verder de muren en de torens van de stad, gebouwd in edelgesteenten en de twaalf poorten gemaakt van parelglimmer. Dit is een herinnering aan het boek der Openbaringen van den H. Johannes en was het onderwerp van een belangrijk Duitsch gedicht uit de XII^de^ eeuw « das himmlische Jerusalem ». Een der hemelsche vreugden zijn de koren der engelen, die, eeuwig verheerlijkt, de Opperste Majesteit loven en zegenen en zijn grootheid en macht bezingen.

Het grootste geluk des hemels bestaat in het aanschouwen van het goddelijk wezen, dat de ziel met vreugde en genot vervult ; vervolgens in de zegepraal over de booze geesten, het schouwspel der hemelsche Heerschappijen, het gevoel dat men aan groote gevaren ontsnapt is, het spreken met de heiligen, het zien der verdoemden.

Deze visioenen van het Paradijs klimmen op tot in de vroegste tijden. In de Apocalypse van den H. Petrus ziet de eerste Paus gedurende enkele oogenblikken den luister des Hemels en vervolgens, een weinig langer, de pijnen der hel, een beschrijving die veel gelijkenis vertoont met deze van Homeros, Virgilius, Plato en Ploetarchos, doch die niettemin daarna een geweldigen invloed uitgeoefend heeft.

Daarna was het de beurt aan den H. Paulus in de Apocalypse die zijn naam draagt. De H. Hieronymus verhaalt zijn reis naar het hiernamaals, waar hij beweert slagen gehad te hebben. Tal van dwepers en illuminaten hadden dergelijke visioenen bv. de H. Perpetua, de H. Carpus, de H. Sauve, de H. Fursy e. a. Van de XIII^de^ eeuw af is het een geliefkoosd onderwerp voor de middeleeuwsche sproken en ook voor belangrijke werken als de Divina Comedia van Dante. Ook vinden wij dit visioen bij enkele van de grootste mystici, bv. : de H. Flora, de H. Brigitta, de H. Francisca Romana, de H. Lidwina van Schiedam, enz.

Dit alles werd overgenomen door de predikanten en vooral door de Dominicanen in de XII^de^ en in de XIII^de^ eeuw.

Verschijningen van heiligen, engelen en gelukzaligen.

In Brabant, ten tijde van den strijd tegen de Predikheeren, ziet een man van groote heiligheid den H. Paulus verschijnen.

Te Parijs verschijnen de apostelen Petrus en Paulus aan een kloosterling, die bad om van zijn twijfel verlost te worden.

Bepaald zeker weten wij, zegt van Cantimpré, dat, in het begin van de XII^{de} eeuw, in de kerk van Luik een heilige leeraar leefde die, door de vervolging van de geestelijkheid belet zijnde een verhandeling over godgeleerdheid tot een goed einde te brengen, bij goddelijke beschikking naar een eenzame plaats overgebracht werd. Daar verscheen hem de H. Paulus, die in zijn noodwendigheden voorzag en hem toeliet zijn boek te voleinden.

Hier is sprake van Lambertus den Stotteraar, een Luiksch priester uit de XII^{de} eeuw, die predikte tegen het zedenbederf en de simonie der geestelijkheid. In den kerker vertaalde hij de Handelingen der Apostelen uit het Latijn in het Fransch. De legende verhaalt dat de H. Paulus hem meermaals kwam vertroosten.

Sint-Michiel, leider der zielen, verschijnt met vleugels van een wonderbare zuiverheid.

De H. Lutgardis leefde in Brabant, in het klooster te Aywieres (1). Op zekeren dag vroeg een jonge man haar te mogen spreken. Na gezegd te hebben dat de Heer over haar tevreden was, verdween hij. Steeds heeft men gemeend hier met een afgezant van God te doen te hebben.

In Brabant zag men de zeer godvruchtige maagd Elisabeth de Gravie (of Grave) en een andere, door Thomas niet genoemd omdat zij nog leefde en overste was van twee duizend begijnen te Nijvel (2), die samen naar Len-

(1) Of Aywières, Couture-St-Germain. Klooster in 1202 gesticht te Awirs bij Luik, in 1210 overgebracht naar Lillois en in 1217 ingericht tusschen Couture en Maransart. (zie *Brabantsche Folklore*, XIII, blz. 364).

(2) Volgens M. Nimal, vormde Nijvel in dien tijd een begijnennoviciaat voor alle streken.

bos gingen (Lalou, afhankelijkheid van Baulers), twee mijlen van daar, en die hun weg bij een bosch verloren hadden. Een jonge man van een zelden geziene schoonheid naderde hen. Hij droeg witte kleederen en had golvend haar dat schitterde als goud. Hij leidde hen naar Lenbos en verdween plotseling.

Soms verschijnt Christus zelf :

Het Kindje Jezus, door een monnik in de sneeuw gevonden.
(Geteekend door Ch. Counhaye).

Op zekeren dag — het had geweldig gesneeuwd — reisde een Cisterciënser te paard door Brabant. Alopeens bemerkte hij een ongeveer driejarig zeer mooi kindje, dat bitter schreiend in de sneeuw zat. De kloosterling stapte af, nam het wicht in zijn armen, troostte het en beloofde voor een onderkomen te zorgen. Toen hij opnieuw te paard wilde stijgen, verdween het kind in zijn armen. Het was de Zoon der Maagd, de Verlosser der Wereld.

Wanneer Christus aan zijn aanbidders verschijnt, spreekt hij het dialect der streek. In Brabant vertoonde Hij zich aan een jong meisje, tot wie hij in het Waalsch sprak :

Moy dou aymer (of *doys amer*), *je suis très beau.*
Bons et doux, noble et loiau.

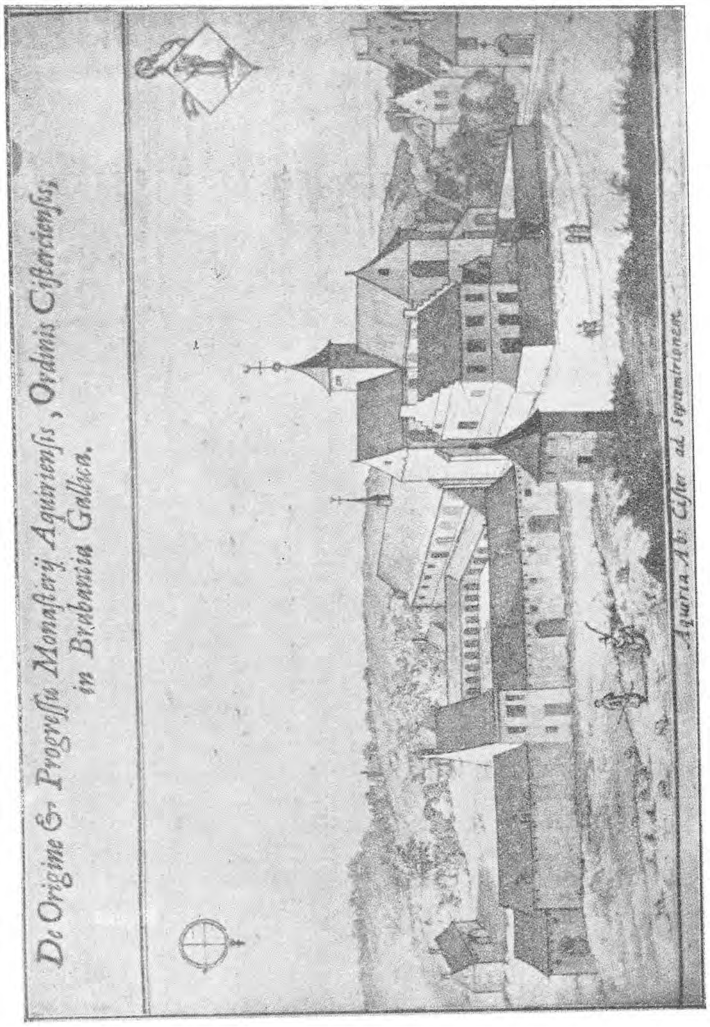

De Abdij van Aywières, in de eerste helft van de XVII^{de} eeuw.

Aan een jongen predikheer uit Brugge verscheen de H. Maagd in volgende omstandigheden : Twijfelend aan de waarheid van den christelijken godsdienst, vluchtte hij uit zijn klooster om de Joodsche leer te bestudeeren. Op het oogenblik echter dat hij over den muur sprong, zag hij de H. Maagd, en dit deed bij hem allen twijfel verdwijnen.

De H. Bartholomeus, apostel, bewees op zekeren dag een even grooten dienst aan een priester, die gevaar liep voor de verzoeking van den duivel te bezwijken. Ziehier hoe deze legende door Thomas verhaald wordt, een legende die niet alleen onze belangstelling verdient omdat zij zeer verspreid was, doch vooral omdat zij een hel licht werpt op den geest van dit tijdvak en ons herinnert aan de aloude beteekenis van de raadsels. Er was eens een door zijn levenswandel en zijn ijver zeer verdienstelijk priester, die den H. Bartholomeus op een bijzondere wijze vereerde en op diens feestdag meer armen dan naar gewoonte bijstond. Op een dezer feestdagen gebeurde het echter dat de duivel zich na de mis aan de kerkdeur plaatste, onder de gedaante van een mooie, welgekleede en waardige vrouw. De priester groette en noodigde haar ten disch. De vrouw aanvaardde het aanbod en zette zich met hem aan tafel. Tegen de gewoonte in was er geen enkele behoeftige aanwezig. Toen herinnerde de apostel zich hoezeer de priester hem vereerde en diende ; hij nam het uiterlijke van een bedelaar aan en ging eveneens aan de kerkdeur staan. Op zijn bede kwam de knecht, doch deze zond hem weg, zeggend van na den maaltijd terug te komen om een aalmoes. « Goed », antwoordde de apostel, « ik zal tot dan wachten. Ga nochtans naar uw meester en vraag hem wat er in de wereld het merkwaardigste is, al heeft het nog geen voet grootte ». De knecht barstte in lachen uit, maar ging toch de vraag stellen. Daar de priester er niet kon op antwoorden zegde hem de vrouw : « Het is het aangezicht, dat zoozeer van mensch tot mensch verschilt, dat geen twee heelemaal hetzelfde zijn ». De priester stuurde den knecht met dit antwoord naar den bedelaar. De apostel vond het juist en stelde een tweede vraag : « Wat is bijzonder gemeen aan alle menschen ? » Weer bracht de knecht de vraag over en

weer bleef de priester het antwoord schuldig. De vrouw echter hielp hem met te zeggen dat niets zoo gemeen is aan de menschen als de zonde. Dan zegde de apostel : « Deze twee raadsels heeft hij goed opgelost, hier is echter nog een derde en daarna zal ik u met rust laten. Ga nogmaals bij uw meester en vraag hem : Hoeveel mijlen zijn Hel en Hemel van elkaar verwijderd ? » Weer moest de vrouw het antwoord geven en zegde : « Niemand weet dit beter dan hij die meermaals den weg afgelegd heeft ». « Uw meester », zegde dan de apostel, toen de knecht hem het antwoord mededeelde, « uw meester heeft telkens juist geraden. Ga er echter nog een laatste maal naartoe en zeg hem : Is het de duivel niet die zoo dikwijls den weg gedaan heeft, de duivel die thans onder de gedaante van een mooie vrouw bij hem aan tafel gezeten is en die hem zou verleid hebben zoo de apostel Bartholomeus, dien hij altijd zoo trouw gediend heeft, dit niet belet had ? ». Zoohaast de priester dit vernomen had verdween de duivel ; ten uiterste verbaasd stond hij op en liep naar de deur om zijn redder te zien. Deze was echter eveneens verdwenen.

Dezelfde legende, met talrijke wijzigingen nochtans, vinden wij in de Gulden Legende van Jacobus de Voragine, die nu eens van den H. Bartholomeus, dan weer van den H. Andreas spreekt.

In betrekking hiermede verwijst Kaufmann, naar Uhland, die veronderstelt dat, wanneer een heer in vroegere tijden de gastvrijheid beoefende, hij steeds den bezoeker ondervroeg en trachtte te kennen. Deze ontweek soms het antwoord met woordspelingen of dubbelzinnige gezegden, hetgeen wel eens aanleiding gaf tot een echten wedijver in geestigheid en behendigheid.

De godsdienstige beteekenis der raadsels, die blijkt uit talrijke verhalen van de Hindoe literatuur is lang blijven voortleven en in de Middeleeuwen verzamelde men nog steeds liturgische en moraliseerende raadsels. Sommige voorname moniken en zelfs ook bisschoppen hielden zich bezig met deze trouwens zeer gewaardeerde oefeningen.

Mirakels.

De Heiligen laten hun tusschenkomst niet alleen blijken met te verschijnen, doch ook met buitengewone dingen te verrichten. Mirakelen van allerlei aard gebeuren dikwijls.

Het woord, of het gebed, kan een rechtstreeks werkende kracht bezitten : op het gebed van een monnik valt een molen in die slecht meel leverde.

In Brabant, in het klooster van Affligem (1) leefde een monnik die 16 jaar lang het stilzwijgen bewaarde. Een brand brak uit in het klooster en de monnik was zoo vrij volgende woorden te roepen : Vuur, doof terstond, vlam houdt op met branden. Door de woorden van dezen heiligen man werden de vlammen volledig uitgedoofd (2). Andere lezing : een monnik met name Rudolf doofde een brand, die in de brouwerij van het klooster uitgebroken was, met het Kruisteeken te maken. Een gebruik dat door het concilie van Selingstadt (1022) veroordeeld werd, bestond hierin dat een corporaal, altaarlinnen, dus in het vuur geworpen werd om dit te blusschen.

In eenzelfde categorie kunnen wij ongetwijfeld rangschikken hetgeen Thomas ons vertelt van d^r^ Jacques de Vitriano of de Vitry, den opsteller van sermonen en korte verhalen voor predikanten, die onzen Brabantschen schrijver beïnvloedde. Jacques de Vitriano predikte in Brabant den kruistocht tegen de Saracenen. Toen hij op zekeren dag trachtte een voorname verzoening te bewerken, drong hij bij den beleedigde aan opdat deze het hem aangedane onrecht zou vergeven. De man wilde echter de smeekingen van den predikant niet aanhooren en tot straf viel hij tot driemaal toe op den grond, met den mond vol bloed en etter.

(1) Affighem of Afflinghem, Benedictijnerklooster, in 1083 of 1086 gesticht door Hendrik III, graaf van Leuven. De H. Bernardus spreekt er met veel lof over.

(2) Het stilzwijgen vergroot de macht van priester en monnik tegen booze geesten of vijandige krachten. Het is algemeen bekend, dat de priesters uit de Middeleeuwen zich bezighielden met de tooverkunst van het woord.

Wij hebben hooger reeds voorbeelden gegeven van de kracht van de kleedij der kloosterlingen. Ziehier nog een ander : Thomas van Cantimpré verhaalt dat hij zelf eens een ganschen dag, van 's morgens vroeg, aan 't visschen was en niets gevangen had. Hij vroeg aan een minderbroeder zijn koord en zijn gordel, en bond deze voorwerpen aan het net. De eerste maal dat hij ophaalde telde hij 80 visschen, behoorend tot soorten die men noch in dezen vijver, noch elders ooit gezien had en die zeer goed en smakelijk om te eten waren.

Een godvruchtig gebaar kan eveneens buitengewone uitwerksels hebben : Een prior maakte voortdurend met den duim een kruisteeken op de borst. Wanneer men zijn beenderen opgroef, bemerkte men op het borstbeen een zeer kunstig gevormd kruis. Thomas van Cantimpré legde 40 mijlen af om dit wonder te zien en inderdaad, in 't midden van het been, in relief, zag hij dat de beide armen en het bovenste gedeelte eindigden met een versiering in den vorm van omgebogen leliën, terwijl het onderste deel een punt had, als om in een voetstuk gestoken te worden (1).

Volgens Colvenerius had St. Clara van Monte Falconis een kruis in haar hart geprent.

Te Bourges stierf in 1186 de monnik Ioxebert (of Josbertus). Op zijn lijk vond men vijf rozen. De eerste, op den mond, droeg de eerste letter van den naam van Onze Lieve Vrouw : *M* en van Magnificat anima mea Dominum ; de tweede, op het rechteroog : *A* en Ad Dominu, enz. ; de derde, op het linkeroog : *R* en Retribus servo tuo, enz. ; de vierde, op het linkeroor, met *I* ; de vijfde, op het rechteroor, met *A*, zinnen door den kloosterling dagelijks bij elken psalm gevoegd.

In groot ornaat, met wierook en kruis en brandende kaarsen, kwam de aartsbisschop, vergezeld van de geestelijkheid, om dit bovennatuurlijk wonder te erkennen. De roos van den mond liet hij in kristal sluiten, zoodat zij in al haar schoonheid en frischheid op het altaar kon gezien worden. De andere verloren hun kleur en verslensten.

(1) In het Leven der Predikheeren is er sprake van Pater Volliéaard, prior van Bazel.

In de Grieksche legenden zien we bloemen of boomen voortkomen uit het bloed van gekwetsten of gesneuvelden. Ook de christelijke hagiographie geeft ons hier talrijke voorbeelden van.

Al deze mirakels werden alleen bekomen door de kracht van het gebed, van het gebaar of van het voorwerp, zonder schijnbare tusschenkomst van een bovennatuurlijk wezen.

Andere zijn eenvoudige wonderen, zooals bv. het volgende : In 1243 had te Reusz, aan den Rijn, een groot steekspel plaats, waarbij graaf Van der Mark ernstig gekwetst werd en verscheidene ridders het leven verloren. In Brabant, nabij Ischa of Iska (Isque), werden verschijningen in den vorm van gewapende soldaten gezien, waarvan de echtheid door den pastoor der parochie bevestigd werd. Misschien is dit te vergelijken met de schimmen der dooden, waarover wij verder zullen spreken.

Vele mirakelen zijn de belooning van of de dank voor een daad van christelijke liefde, zonder dat men hierbij de tusschenkomst van een Heilige ziet.

Een zekere Willem, abt van het klooster te Villers in Brabant (1), werd door het volgende wonder tot het beoefenen van werken van barmhartigheid aangespoord : In het jaar 1222 verbleef deze prelaat op de pachthoeve van Herx, in Hasbanië (Hasbagne of Haspengouw). Hij vernam er dat een zwangere vrouw veel verdriet had, veroorzaakt door een ongeregeld verlangen naar het vleesch van een dikken, vetten os, dien de leekebroeders in die boerderij hielden. De prelaat deed den os slachten zonder dat iemand het wist ; de vrouw braadde er een stuk van en at zooveel het haar lustte. Ongehoord wonder : toen de leekebroeder 's anderendaags naar het veld ging om zijn bevelen te geven, vond hij den os voor den ploeg staan en na er zich wel van overtuigd te hebben dat hij zich niet bedroog, keerde hij terug huiswaarts, doch vond

---

(1) In de XIII[de] eeuw genoot Villers een groote faam van heiligheid. Hier is sprake van Willem van Brussel, abt van 1221 tot 1237, van de familie der Dongelbergs. Hij was een zeer liefdadig man. (Zie *Folklore Brabançon*, XII, blz. 330).

er noch vleesch noch beenen meer en zag er evenmin een spoor van vergoten bloed. De slachter, drie leekebroeders en de vrouw getuigden voor de echtheid van dit wonder.

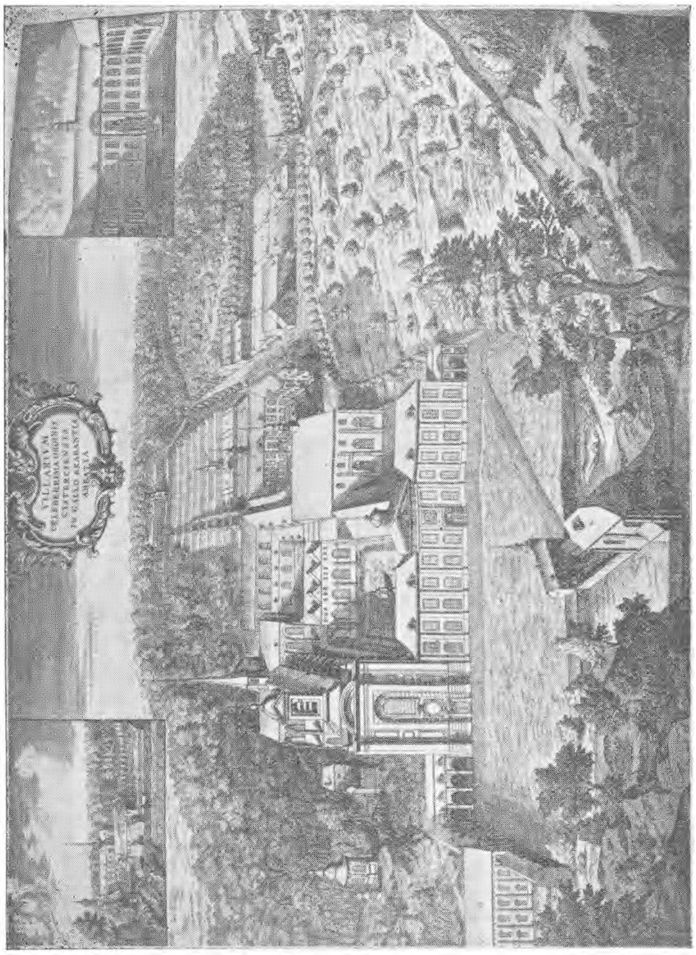

De Abdij van Villers-la-Ville, naar Sanderus, 1659.

Noteeren wij terloops het geloof aan de haast onweerstaanbare verlangens van zwangere vrouwen, een bijgeloof dat algemeen verspreid is (1).

(1) Zie *Brabantsche Folklore*, VIIde jrg., blz. 196.

In het jaar 1195 (1) heerschte een vreeselijke hongersnood in Brabant, Duitschland en Frankrijk. Een zeer liefdadige dame uit onze streken, gaf aan de behoeftigen zooveel zij kon. Toen alles op was en men nergens nog iets vinden kon, zag de meid nochtans de kist vol meel en viel in bezwijming. De heer verzekert dat, indien de almachtige hand Gods het graan van zijn zolder niet vermenigvuldigd had, drie of vijf dergelijke niet voldoende zouden geweest zijn om zulke aalmoezen aan iedereen uit te deelen en dat het duidelijk en klaarblijkend een mirakel was.

Het vermenigvuldigen van het voedsel is een mirakel dat dikwijls voorkomt ; wij citeeren slechts de volgende : de H. Euthymus vermenigvuldigt het eten van het klooster (dat reeds onvoldoende was om de kloosterlingen te voeden) zoodanig, dat 500 Armeensche reizigers konden gespijzigd worden (V^de^ eeuw) ; de H. Gerardus bekomt een soortgelijk wonder om bedelaars te kunnen voeden. De H. Isidorus voedt een gansche menigte met een portie die hij voor zich zelf weggezet had en op een anderen keer vermenigvuldigt hij brood en wijn, zoodanig dat hij er 300 armen kan mede spijzen. De H. Odilon (942-1069), bisschop van Cluny, voedde een groot aantal bezoekers met een vischje ; een andere maal, te Orval, spijzigde hij talrijke reizigers zonder dat het voedsel verminderde. De H. Dominicus deed vele mirakelen in denzelfden aard.

Op de bruiloft te Cana veranderde Christus het water in wijn. Hetzelfde mirakel gebeurt in de XIII^de^ eeuw. Het klooster der Predikheeren te Maastricht omvangt gasten. Pater Gwinaerdus (2), dien Thomas gekend heeft, beveelt den keldermeester wijn te halen. Deze zegt dat de ton reeds drie dagen ledig is. De Pater herhaalt zijn bevel en de ton werd boordevol gevonden. Van het klooster van Bologne wordt eveneens iets dergelijks verteld (Vie des Frères, L. I ch. V. 2).

Thomas van Cantimpré reist in de vallei van de Moezel « een streek waar de menschen nog wild en barbaarsch van zeden zijn ». Hij ontmoet er een man met gansch an-

(1) Cesar von Heisterbach spreekt van een hongersnood in 1197.

(2) Eerste prior van het klooster, overleden in 1235.

dere manieren, aan wien een wonder overkomen was. Op zekeren dag van het jaar 1231, toen de wijn zeer zeldzaam was, ledigde hij met de Predikheeren de flesch die noodig was voor de gezondheid zijner moeder. 's Anderendaags 's morgens vond hij ze weer vol.

In de XIII^de^ eeuw was de eeredienst tot de H. Maagd zeer in voege en meest alle mirakelen zijn aan haar tusschenkomst te danken. Wijzen wij er nochtans op, dat de Cisterciënsers en de Predikheeren Onze Lieve Vrouw als beschermheilige gekozen hadden.

In het jaar 1265 werd een vrouw door een Jood vermoord en op miraculeuze wijze opgewekt door de verdiensten van de glorierijke Maagd Maria.

In de orde van Citeaux leefde een pater die zoo zwak van verstand was, dat hij slechts één gebed had kunnen leeren : het Ave Maria. Bij elke ontmoeting bad hij het. Hij stierf. Op zijn graf groeide een onbekende boom, waarvan de wonderschoone bladeren alle in gulden letters het Ave Maria droegen. Dit feit werd vastgesteld door den bisschop van die streek.

Ook in andere verhalen uit dien tijd noteeren wij het thema van de bladeren of de bloemen, waarop het Ave Maria geschreven stond, in deze nl. die door M. De Vooys verzameld werden : « De Middel-Nederlandsche Exempelen, blz. 90 en vgd. Grimm bewees trouwens dat het een aloud volksgeloof is.

De edele heer Willem van Assche, in Brabant, verhaalde aan Thomas van Cantimpré dat hij in visioen de H. Maagd zag die, met zalf, zijn koorts genas. Het feit dat de H. Maagd zalf aanduidt verdient onze aandacht, alhoewel het reeds in de Gulden Legende vermeld staat. Een Lieve Vrouwbeeld spreekt tot een kapelaan. In het klooster van Park, bij Leuven (1), leefde een kloosterlinge die zich, door de wonderbare genade van haar hemelsche moeder, de H. Maagd, van het Jodendom tot het Christendom bekeerde. Rachel werd op zesjarigen ouderdom bekeerd door

(1) Hier is sprake van Vrouwen-Park te Wezemaal, dat in 1215 een cistercienserklooster werd. Het verhaal heeft betrekking op de gelukzalige Catharina van Leuven.

den Leuvenschen priester Renere of Rainer. De ouders wilden haar over den Rijn sturen om haar met een Jood doen te huwen. De H. Maagd verscheen haar en het kind vluchtte naar de abdij van Park, waar men haar doopte en haar, zooals Onze Lieve Vrouw gezegd had, den naam Catharina gaf. Zij nam er het kleed der kloosterlingen aan. Vervol-

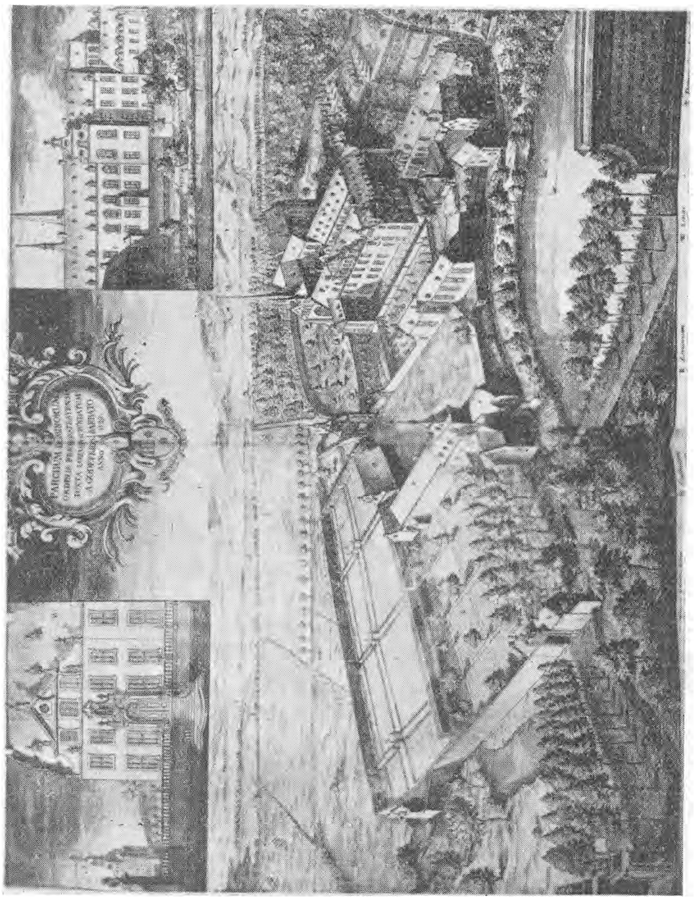

De Abdij van Park-Heverlee, hoofdabdij, volgens Sanderus, 1659.

gens hebben we enkele aanduidingen betreffende het rechtsgeding : Gezien haar jeugdigen leeftijd eischten de Joden het kind op ; de Bisschop van Luik en Paus Honorius III geven hen gelijk. Zij pleit echter haar zaak in de St. Lambertuskerk, in aanwezigheid van den bisschop, de hooge

geestelijkheid en verscheidene heeren. Ten slotte won zij het geding.

Kruisen zijn soms miraculeus : In Duitschland hoort een heilig man zijn groet beantwoorden door het kruisbeeld waarvoor hij knielde. Legendarisch verhaal dat door Cesar von Heisterbach aan een ander persoon toegeschreven wordt. In een klooster opent een kruisbeeld iemands oogen. Christus maakt zijn arm van het kruis los om de H. Lutgardis te vertroosten.

Hier nu een mirakel dat aan een hostie te danken was : Te Douai (Duatencen) vindt een priester op den grond een hostie. Knielend om haar op te nemen ziet hij haar opeens omhoog rijzen, rustend op een kelkdoekje. De bijgeroepen kanunniken komen toegeloopen en zien, evenals het volk, een levend lichaam met het aangezicht van een mooi kindje op het linnen liggen. Ook Thomas van Cantimpré gaat er naartoe en wanneer men het deksel van de ciborie afneemt roept het volk dat het den Verlosser ziet. Thomas echter ziet niets dan de gedaante van brood, doch, kort daarna, ziet hij het aangezicht van den lijdenden godmensch. Als hij opstaat ziet hij echter het bloed en doornen kroon niet meer, doch wel het eerbiedwaardigste mannengelaat dat men zich kan voorstellen. Hij beschrijft dit. Een uur lang wordt het door verscheidene andere personen gezien, doch op verschillende manieren. Sommigen zagen den Verlosser aan het kruis hangen, anderen zagen hem als rechter, nog anderen als een heel klein kind. Wij bevinden ons hier tegenover een zeer belangwekkend geval van collectieve suggestie (1). Deze verandering van de hostie in Christus' persoon is een aloude traditie en voorbeelden hiervan hebben wij bij de vleet.

Ziehier een ander, al even interessant, dat ook door Etienne de Bourbon (2) verhaald wordt : in een buitenwijk van een zekere stad had een arme man een grooten bijenkorf in zijn tuin. Hij merkte op dat zijn bijen elken dag blijmoedig zongen. Hij ging de zaak van dichterbij na en hoorde dat dit zeven maal per dag gebeurde. Na

(1) Colvenerius zegt dat dit in 1254 gebeurde.

(2) Gestorven omstreeks 1201.

middernacht zag hij een licht boven den korf en dan zongen zij bijzonder zoet. Hij bracht den pastoor en den bisschop op de hoogte van de zaak. Deze laatste opende den korf en vond er, heelemaal van boven, iets in den vorm van een ivoren ciborie, zeer kunstig gemaakt van sneeuwwit was, met er in een hostie (die men zeker dacht geconsacreerd te zijn). Het lichaam van Ons Heer werd naar de kerk overgebracht en aan het wonder werd ruchtbaarheid gegeven. Ter plaatse zelf werd een kapel gebouwd, waar verscheidene mirakelen gebeurden. Toen twee dieven het gebeurde vernamen, bekenden zij, na het stelen eener ciborie, de hostie onder een bijenkorf geworpen te hebben. Dit is een van de talrijke middeleeuwsche legenden, waarin een godsdienstig gevoelen aan de bijen toegeschreven wordt.

De legende der bijen die een kapel of een altaar bouwden was zeer verspreid, hetzij dat de hostie opzettelijk in den korf geplaatst werd met het doel de opbrengst te vergrooten — wat meermaals gebeurde — of dat zij, zooals hier het geval was, er door een dief onder geworpen werd.

De traditie is trouwens zeer oud, daar Pausanias reeds schrijft dat de bijen voor Appolo een tempel bouwden, gemaakt van honig en pluimen.

De Folklore kent eveneens het thema der zingende bijen (Mecklemburg, Silezië).

Bijna al deze mirakelen hebben als doel de deugd van een persoon, de zedelijkheid eener daad of de waarheid en de waarde van een leer te bewijzen. Daar alle waarheid en alle goed van God komen en in Hem hun oorsprong vinden, was het ook redelijk aan te nemen dat het mirakel, d. w. z. het getuigenis van God, de opperste factor van zekerheid was. Het wonderbare en het gekende, het mysterie en de wetenschap waren nog haast niet met elkaar in botsing gekomen en het is dan ook begrijpelijk dat geleerde en verstandige menschen, zooals Thomas van Cantimpré bv., een zoo vast geloof in het mirakel blijken te hebben.

En hoe weinig zijn er nochtans, van al deze die hij aanhaalt, door de kerk als echt erkend geworden ?

Er is slechts één mirakel waarvan de zedelijke waarde twijfelachtig is : op een Goeden Vrijdag begeeft een

burger van Leuven zich naar Mechelen. In een kelder ontmoet hij vloekende dobbelaars. Een gekwetste, die op de straat geworpen werd, beschuldigt ten onrechte de vloekers hem in dien toestand gebracht te hebben. Volgens schrijver was dit een verwittiging van God. Thomas had een grooten afkeer voor het dobbelspel, dat de spelers tot allerlei misdaden leidt. Dikwijls, voegt hij er aan toe, verliest de arme er tot zijn hemd, terwijl een schurk er een fortuin verdient. Het feit alleen van op een Goeden Vrijdag te spelen scheen afschuweijk, maar toch kwetst de valsche beschuldiging tegen de plichtigen ons zedelijk gevoel.

We noteeren dat het dobbelspel als een uitvinding des duivels beschouwd werd en dat Cesar von Heisterbach zegt dat de duivel ten slotte om de ziel der spelers dobbelt. In dien tijd was het bedrog met van lood voorziene teerlingen reeds zeer in voege.

Schimmen van Dooden.

Het is een aloude en zeer verspreide traditie, dat een stervende of een pas gestorven mensch, aan een bloedverwant of een vriend kan verschijnen. Onlangs gepubliceerde studiën hebben zelfs getracht het gegronde van dit bijgeloof te bewijzen. In de hagiographie vinden we talrijke voorbeelden van dit buitengewoon verschijnsel en in zijn *Histoire des Apparitions* worden door Don Calmet vele typische gevallen aangehaald. In de VI^de^ eeuw verschijnt de H. Germanus, bisschop van Capua, op den nacht van zijn dood aan den H. Benedictus. Deze ziet dat de ziel van den H. Germanus in een vuurbol door engelen ten hemel gedragen wordt.

De H. Hermelandus (718) ziet de ziel van den H. Maurontus ten hemel stijgen, op het oogenblik zelf dat deze 60 mijlen van daar stierf. Hetzelfde ziet hij gebeuren met de ziel van een zijner leerlingen, die stierf in Aquitanië.

In de VII^de^ eeuw ziet de H. Cuthbertus hoe de ziel van den bisschop, op het oogenblik van dezes afsterven, door een gezelschap engelen ten hemel gedragen wordt.

In de IXde eeuw ziet men de ziel van Alcuïnus ten hemel varen, vergezeld door den H. Stephanus en den H. Laurentius.

In de levensbeschrijvingen van den H. Bernardus lezen wij dat deze Heilige verscheidene malen na zijn dood

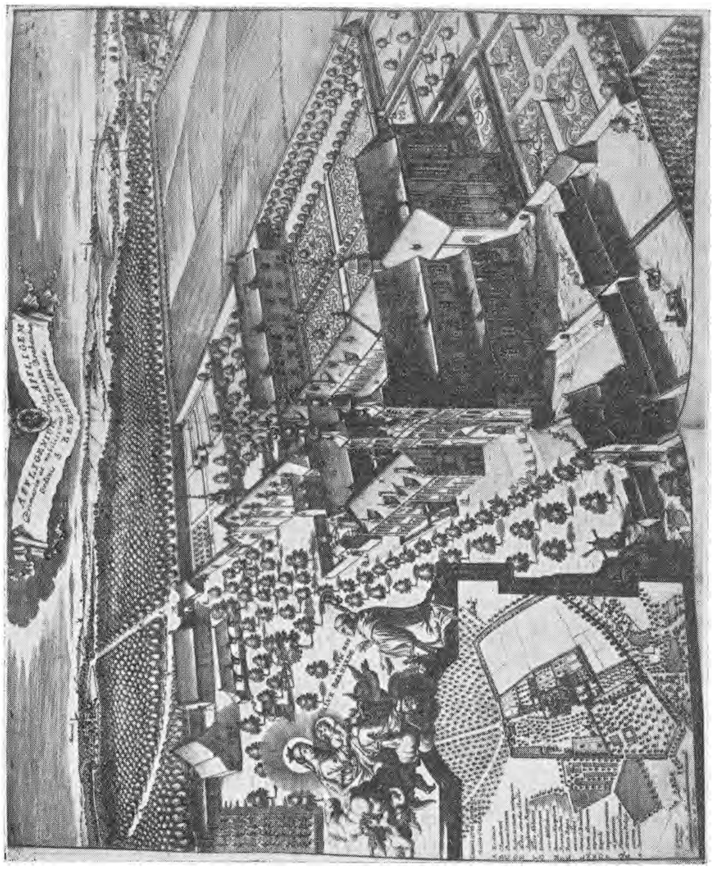

De Abdij van Affligem, volgens Sanderus, 1659.

verscheen, hetzij op den dag van zijn overlijden, hetzij op den dag zijner begrafenis. In volle glorie verscheen hij aan een ordebroeder, schitterend gekleed en met een van licht stralend aangezicht.

Soortgelijke gevallen komen talrijk voor in het werk van Thomas van Cantimpré :

De bisschop van Kamerijk, Guiard, sterft in het beroemde klooster van Affligem (1), waar de regel streng nageleefd werd. Hij verscheen aan een pater van Gent en verklaarde hem dat hij in het vagevuur was.

Een jong gestorven kloosterling verschijnt aan zijn prior, om hem te bedanken voor de leiding die hij van hem ontvangen had.

Toen Dr Guy van Nijvel, van wien hooger reeds sprake, overleed, verscheen hij aan iemand die veertien mijlen van daar verwijderd was en hij droeg een steen die zoodanig schitterde, dat de stralen er van voldoende waren om gansch de wereld te verlichten.

Wanneer de edele Heer van Assche te Toledo stierf, verscheen hij op een en denzelfden nacht driemaal aan een zijner vrienden.

Ten tijde van Thomas van Cantimpré overleed doctor Jan van Nijvel (2), deken van de Luiksche kerk en kanunnik van Oignies, een zeer godvruchtig en liefdadig man die zijn ambt uiterst nauwgezet vervulde. Op hetzelfde oogenblik stierf in Engeland een zondares, die aangedrongen had om gebiecht te worden, doch aan wier verlangen niet voldaan werd, daar de priester zijn sermoon weigerde te onderbreken. Na drie dagen van gebed verscheen ze, schitterender dan de zon. De Engelsche priester twijfelde, doch zij, om de echtheid van haar gezegde te staven, meldde hem dat een zekere d^r Jan, uit de provincie Brabant, in het klooster van Oignies overleden was en dat zijn ziel haar uit het vagevuur verlost had.

---

(1) Van de orde van den H. Benedictus. Gesticht in 1083 doch slechts regelmatig ingericht in 1086. Was zeer rijk in de XII^de en in de eerste helft van de XIII^de eeuw. Hier is waarschijnlijk sprake van Guy 1ste van Laon, bisschop van Kamerijk van 1238 tot 1248, die zich onderscheidde door zijn strijd tegen de pluraliteit der beneficiën. Zijn naam wordt op verscheidene wijzen geschreven: Wiard, Willard, Gilo, Guido, Godefroid, Guardinus.

(2) Waarschijnlijk is het deze « Jean de Nivelles » wiens naam door de legende bewaard wordt, omdat hij zulk een groote genegenheid voelde voor zijn hond die bij de dood van zijn meester verdween.

In het werk van Thomas treffen wij een verhaal aan, dat werkelijk fantastisch mag heeten. Zijn volle nicht, die 130 jaar oud was, vertelde hem dat zij te Leeuw, bij Brussel, 60 schildknapen gekend had die tornooien hielden (1).

De doode ridder die zijn knecht achter zich op het paard neemt alvorens naar het oordeel te gaan. (Geteekend door Ch. Counhaye).

Een van hen sneuvelt en zijn lichaam wordt in een doodkist gelegd. Als naar gewoonte blijven zijn bloedverwanten en vrienden bij het lijk waken ; op slag van middernacht hooren zij een vreeselijk gerucht in de omgeving. Een knecht, die naar een naburig dorp gezonden werd, ontmoet

(1) In den beginne nam een gansche menigte aan zulk een tornooi deel. Twee kampen stormden naar elkaar toe, met het gevolg dat het in de arena een echte warboel werd en alles door elkaar draaide (tornare = draaien). De kerk verbood streng de tornooien met blanke wapens en een ridder, die in zulk een gevecht gedood werd, mocht niet kerkelijk begraven worden. Tevergeefs werden deze tornooien veroordeeld door verscheidene conciliën ; ze werden met den dag talrijker.

zijn meester een uur nadien. De ridder beveelt hem achter op het paard plaats te nemen en zegt dat hij hem zal voeren waar hij zijn moet. Stijf van schrik stijgt de knecht te paard, houdt zich vast aan het lichaam, en raakt zonder het te weten, de wonde aan. Zijn meester beveelt hem zijn hand er in te steken en het stuk lans dat hem gedood had er uit te trekken. Vervolgens doet hij zijn knecht afstijgen en zegt hem deze die hem doodde en ook anderen nog op een bepaalde plaats te doen samenkomen, om te zien hoe God hem oordeelde om zijn zonden. Dit gebeurde zooals hij het gevraagd had en zij zagen er talrijke gieren, die gretig het ellendige lichaam verscheurden.

Thomas zegt ons dat vele kloosterlingen, na hun dood, den toestand van hun ziel komen bekend maken ; dit gebeurt echter ook met leeken. Ziehier twee gevallen van geestelijken : de bisschop Koenraad van Hidehnes (Hildesheim) heeft een visioen : een prelaat, in groot ornaat, houdt het aangezicht verborgen, en wordt door sergeanten van zijn misdaden beschuldigd. Hij wordt veroordeeld, van zijn kleederen beroofd en naar de hel gezonden. En feitelijk was een prelaat, die in een naburig dorp gekomen was, plotseling gestorven. Schrijver besluit hieruit dat het visioen echt was.

Dit is een aloude geschiedenis, die haar oorsprong vindt in de mirakels van den H. Hiëronymus, verhaald in den brief van Cyrillus aan Augustinus. Het verhaal van Thomas is een der bronnen van de bekende legende van Udo, bisschop van Maagdenburg.

De pas gestorven overste der Predikheeren verscheen aan de H. Lutgardis ; hij was zoo schitterend en glorievol dat zij hem niet kon herkennen. Hij verscheen eveneens aan een karmeliet en vertoonde zich als een zeer schoon man, te midden van een wonderbaren en zeer grooten lichtkrans.

De H. Lutgardis zag eveneens engelen die de ziel ten hemel droegen van Jacques de Vitry, pastoor van Argenteuil, bij Parijs, bisschop van Acre en Kardinaal-bisschop van Frascati, overleden te Rome in 1240.

Onze schrijver citeert enkele verschijningen van leeken. In een dorp bij Leuven stierf een jonge man, kort na zijn biecht gesproken te hebben. Ook de priester, zijn

biechtvader, stierf, en de ziel van den jongen man verscheen zeer duidelijk aan zijn moeder en zegde haar dat hij verlost was van de groote pijnen die hij in het vagevuur geleden had.

Een kloosterlinge van Aywières, in Brabant, ziet een verdoemde, een afvallige die op het laatste oogenblik gevraagd had om opnieuw in zijn orde opgenomen te worden, doch die een weigering opgeloopen had.

In volgend verhaal gebeurt de verschijning tamelijk lang na het afsterven.

Graaf Theobaldus of Thibaut IV van Chartres en van Blois, had een groote genegenheid voor een zeer godvruchtigen melaatsche. De zieke stierf. Zonder dat hij van dit overlijden op de hoogte was, ging de graaf zes maand nadien zijn vriend bezoeken en vond hem heelemaal genezen en geen spoor van ziekte meer vertoonend. Hij had met een verschijning te doen gehad.

Dit is eveneens een verhaal dat in de Middeleeuwsche literatuur dikwijls aangetroffen wordt. Cesar von Heisterbach, Jacques de Vitry en Etienne de Bourbon schreven er varianten van.

Soms wordt de verschijning maar alleen gehoord : In dien tijd stierf plotseling te Brussel een man, die om zijn wellust en zijn gulzigheid onwaardig was. Toen een priester, zijn gewone gezel, bij valavond buiten de stad wandelde, hoorde hij opeens een klagende stem als uit den grond opstijgen. Hij vernam met zijn ongelukkigen makker te doen te hebben, waarna het klagen verder doorging.

Het gebeurt ook dat er bij het afsterven van een zeer godvruchtig man buitengewone dingen gebeuren. In Brabant stierf een pastoor, een echt toonbeeld van deugd. Bij zijn overlijden, dat op middernacht plaats had, verscheen een hemelsch licht, dat als een zon de duisternis een mijl in de omgeving deed verdwijnen.

De zeer godvruchtige abdis Guste (of Genta) van Florival (1) zegde, alvorens te sterven driemaal een zeer

(1) De abdis Guste, Genta of Gentla van Aarschot werd door familierivaliteiten uit het klooster van Florival verjaagd, doch opnieuw, in 1218, door den paus in haar ambt bevestigd. Zij was zeer deugdzaam en stierf in 1248, in den ouderdom van 72 jaar. Over den oorsprong der abdij van Florival is niets met zekerheid geweten

schitterenden vuurbol gezien te hebben. Sedertdien heeft men mij haar overlijden gemeld, zegt Th. van Cantimpré, en men zegde mij dat, bij haar afsterven, een zeer lichtenden vuurbol haar ziel in hemelsche klaarheid vergezeld

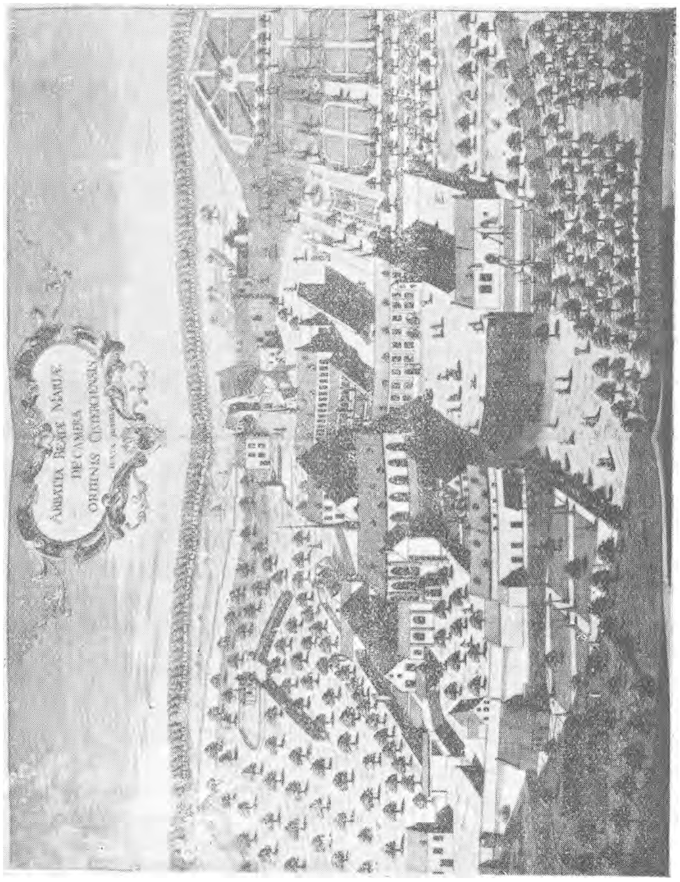

De Abdij van Ter Kameren, volgens Sanderus, 1659.

had (in de XIIIde eeuw behoorde de abdij van Florival aan de Cisterciënsers).

In het cisterciënserklooster van Ter Kameren, bij Brussel, leefde een zeer godvruchtige kapelaan, Godefriedus geheeten, die met van Cantimpré bevriend was (1).

---

(1) Gestorven omstreeks 1250.

Toen deze stierf hoorde men duidelijk een wonderbaar gezang van engelen. Het klooster van Ter Kameren werd in het begin van de XIII^de^ eeuw gesticht door de benedictijnernon Gisela, doch hertog Hendrik I kreeg eigenlijk den titel van stichter in 1216. Er waren altijd minstens twee cisterciënsers om het geestelijk leven te leiden.

Thomas van Cantimpré citeert twee gevallen van verrijzenis :

Hij herinnert aan het feit dat, volgens d^r^ Richard Norman en volgens den bisschop van Beauvais, het afgekapte hoofd van een schurk verscheidene uren lang de H. Maagd smeekte hem toe te laten te biechten. Een priester kwam en beval het hoofd weer op het lichaam te plaatsen. De biecht werd gesproken. Thomas van Cantimpré voegt er bij dat een dergelijk voorrecht niet altijd verleend wordt. Het was nochtans een volksgeloof, dat de onthoofde nog enkele uren na zijn straf bleef leven en een verhaal, dat met het voorgaande veel gelijkenis vertoont, werd in het begin van de XVIII^de^ eeuw te Groeninghe opgeteekend (Wolf, blz. 403). Hetgeen Thomas vertelt werd trouwens door de Marialegenden overgenomen.

Te Brussel, een groote en edele stad in Brabant, in het hospitaal der Armen (1), een zeer liefdadige en godsdienstige instelling, zag hij een kloosterlinge sterven. Na elf uren dood geweest te zijn stond zij op en verklaarde uit het Vagevuur verlost geweest te zijn door haar godsvrucht tot de Elf duizend maagden. Onmiddellijk daarna stierf zij een tweede maal.

Het bestaan der Elf duizend maagden is, op zijn minst genomen, twijfelachtig. Van in de IX^de^ eeuw werden zij te Keulen vereerd.

---

(1) Een gasthuis voor de armen werd in 1125 door vrouw Richildis te Brussel gesticht.

In 1211 gaf Jan van Bethune, bisschop van Kamerijk, voorschriften aan de broeders en zusters die aangesteld waren om de zieken te verzorgen in het groot gasthuis van Brussel, eertijds Genootschap van den H. Geest geheeten. De eerste stichting van dit hospitaal gebeurde op den Zavel, doch eenigen tijd later werd het overgebracht nabij de kapel van St. Jan ten Broek.

In 1156 had de H. Elisabeth visioenen, die haar duidelijk maakten al wat er in de legende nog duister was. Deze was echt kinderachtig, doch oogstte een geweldig succes. Zij verspreidde zich over de gansche wereld en had vooral veel bijval in onze streken. Memling koos het als onderwerp voor zijn St. Ursula-schrijn te Brugge.

Op het oogenblik dat de ziel het lichaam verlaat wordt zij soms zichtbaar.

Te Walcheren, tijdens het gevecht tusschen Zeeuwen en Vlamingen (1), verzorgde een vrouw een zieltogenden gekwetste op het slagveld. Op het oogenblik dat deze den geest gaf zag zij een vogel, zoo schoon dat er aldus in de natuur geen bestaan, en die een verrukkelijken, aangenamen, zoeten geur achterliet. Deze vogel kwam uit den mond van den stervende en vloog ten hemel. Dit werd onder eed bevestigd aan gravin Mathilda van Holland, geboren gravin van Brabant.

De ziel in vorm van vogel is een aloude en zeer verspreide traditie, die wij terugvinden in Egypte en waarschijnlijk ook in het præ-homerische Griekenland ; wij noteerden ze eveneens in Indië, van in de oudste tijden, in Duitschland en in de Slavische landen.

Ook in de hagiographie vinden we dergelijke gevallen vermeld. Wanneer de H. Devotus (IV^{de} eeuw) den laatsten adem uitblaast vliegt er een witte duif uit zijn mond. Hetzelfde gebeurde met de H. Eulalia van Barcelona (IV^{de} eeuw). De ziel van Alcuïnus stijgt ten hemel in de gedaante van een duif, begeleid met gezang van engelen. De H. Antonius van Padua (XIII^{de} eeuw) ziet de ziel van een Franciscaner als een witten vogel uit het vagevuur komen en ten hemel vliegen.

De zielen van de H. Eulalia van Merida, van de H. Scholastica, van de H. Spes en van den H. Germanus van Schotland hadden eveneens de gedaante van een duif. Zooals Döllinger het zegt, komt dit dikwijls in de levensbeschrijvingen van heiligen voor.

---

(1) Waarschijnlijk het gevecht bij Westkapelle, dat plaats had op 4^{n} Juli 1253 en waar de Vlamingen verslagen werden.

Door de ethnografie werd meermaals genoteerd dat de ziel den vorm van een dier aanneemt : vogel (China, Nederlandsch-Indië, Afrika), hagedis (Santals), vlinder (Birmannen), jaguar (Zuid-Amerika), enz. De voorstelling van de ziel als vogel bestond bij de Egyptenaren, de Babyloniërs, de Grieken en de Romeinen. Zelden was het de duif. We treffen ze aan bij Antonius Liberalis, in de II[de] eeuw na Christus. Door het christendom daarentegen werd deze afbeelding aangenomen. Wij vinden ze als symbool bij den H. Hilarius van Poitiers en bij den H. Ambrosius, doch ze klimt op tot de eerste tijden der christelijke iconographie en stemde trouwens overeen met een volkstraditie.

Door M. De Vooys werden eveneens enkele verhalen opgeteekend, waarin de ziel van een levend mensch zich onder de gedaante van een duif vertoont.

De Verheffing.

De verheffing, d. w. z. het feit dat iemand door een bovennatuurlijke kracht van den grond opgetild wordt, komt niet alleen voor bij de heiligen. Soms gebeurt het ook met bezetenen. Eunapus verhaalt ons dat Jamblicus, de neoplatonische wijsgeer, tijdens zijn gebed boven den grond zweefde.

De H. Arcy, bisschop van Gap (VI[de] eeuw), werd door engelen opgetild. Ook andere heiligen verhieven zich boven den grond wanneer zij vurig baden : de H. Petrus-Celestinus, de H. Clara van Reims, de H. Coleta, de H. Theresia, de H. Hedwigis, de H. Dominicus, de H. Cajetanus en vele anderen.

Thomas van Cantimpré haalt enkele gevallen aan : Een zeer godvruchtig predikheer werd, zelfs op wandeling met zijn medebroeders, een elleboog hoog opgetild en aldus werd hij dikwijls vóór hen door het ruim gevoerd ; dit werd door zeer geloofwaardige getuigen verhaald. Te Bologna zien we een kloosterling in extase van den grond verheven worden.

Thomas verklaart in 1220 dichtbij Brussel, in het beroemde klooster van Vorst (1), een kloosterzuster gezien

(1) Gesticht door Fulgentius, abt van Afflighem. Het klooster werd gesticht in 1107 en werd zelfstandig in 1241. Het hoorde toe aan de Benedictijnernonnen en was zeer rijk.

te hebben, die op Pinksterdag een elleboog hoog boven den grond zweefde, totdat de hymne Veni Creator gezongen was. Als de H. Christina in extatischen toestand verkeerde zweefde zij eveneens door de lucht, en ging zich op boomen, op torens en op andere verheven plaatsen neerzetten.

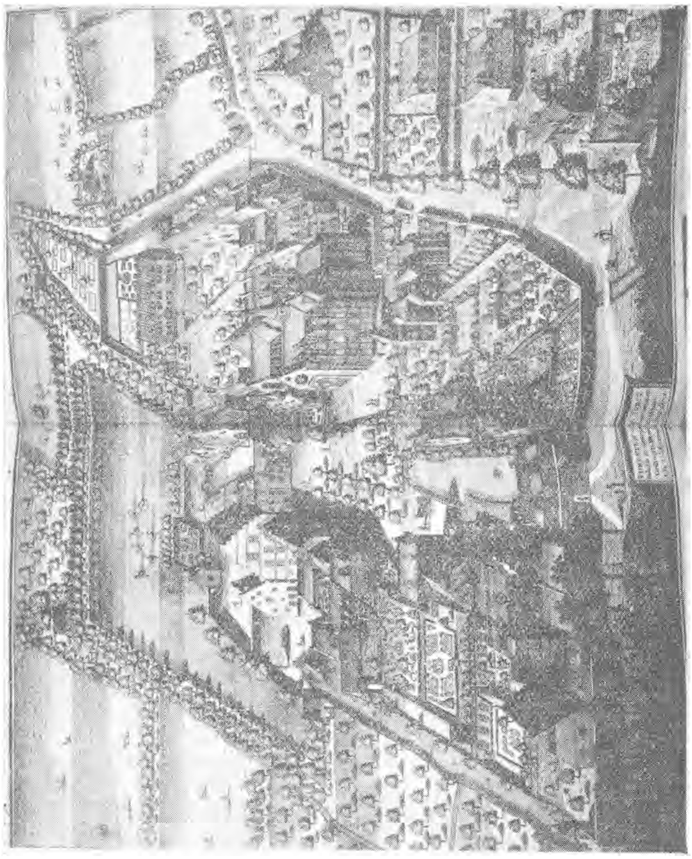

De Abdij van Vorst, volgens Sanderus, 1659.

Volgens een ooggetuige leefde in Duitschland een maagd die alle kluisters brak en ongehinderd overal doorging. Men zag haar als een pijl, als een vogel door de lucht zweven. Soortgelijke dingen worden door den schrijver eveneens van de zalige Christina de Wonderbare verteld.

Andere Folkloristische bijzonderheden.

Zij die niet in den schoot der kerk stierven werden niet op het kerkhof begraven, zelfs al bekleedden zij een hooge waardigheid in de kerkelijke maatschappij. Een aartsdiaken, die de laatste H. Sacramenten geweigerd had, wordt buiten het kerkhof begraven. Dit was eveneens het geval met een kanunnik, die als verworpeling stierf en in het veld begraven werd.

Dit gebruik was algemeen. Gautier de Coincy (overleden in 1226) vertelt dat een jonge onkuischaard na zijn dood buiten het kerkhof begraven werd, in een gracht waar men het lijk met een weinig aarde bedekte.

Alle kerkelijke plechtigheden, vooral het begraven in gewijde aarde, werden beschouwd als hulpmiddelen tot de eeuwige zaligheid. Niet kerkelijk begraven worden was een straf. Soortgelijke gebruiken vinden we weer in het heidendom, door hen die door den stam of de familie verstooten waren.

Niet alleen menschen, doch ook dieren en zaken werden geëxcommuniceerd. Thomas verhaalt dat pater Jean de Vicence (1) den banvloek uitsprak « niet tegen de personen maar tegen een krans rozen, ter oorzake van de zonde die bedreven werd met hem te dragen ». Het uitwerksel liet niet op zich wachten. Niettegenstaande den vloek van den pater, verstoutte zich een jonge man een dezer rozen op het hoofd te zetten. Door een onbekende oorzaak vatte de roos vuur en al zijn hoofdhaar brandde af. Colvenerius legt Pater Nicolaas van de Predikheerenorde een soortgelijk verhaal in den mond, dat echter nogal veel van dit van Thomas verschilt.

Vooral tegen het ongedierte, het werk van Satan, werd de banvloek uitgesproken. Aldus zegt men dat de H. Bernardus de vliegen excommuniceerde.

Toen wij spraken over de zeden van dit tijdvak zegden wij dat de priesters van Blois hun overste deden vermoorden. In verband hiermede verhaalt Thomas een wer-

(1) Geboren omstreeks 1200 en overleden tusschen 1256 en 1263. Hij trad in de orde omstreeks 1220 en had veel bijval als predikant.

kelijk interessante folkloristische bijzonderheid. Wanneer het lijk in de kerk was en de moordenaars binnenkwamen gingen de wonden opnieuw open en het bloed begon overvloedig te vloeien. Hetzelfde zou, eveneens volgens Thomas, gebeurd zijn met het kind waarvan hooger sprake, dat zoogezegd door de Joden vermoord werd.

Dit was een in Duitschland algemeen verspreid bijgeloof en het feit komt eveneens voor in het Nibelungenlied (XIII^de^ eeuw) en in het gedicht van Iwein (omstreeks 1350). Grimm heet het Bahrgericht (Rechtsalterthümer, blz. 530) en het komt in het Duitsche Recht voor tot in de XVII^de^ eeuw. Wij treffen het aan in Engeland en in Schotland, waar Shakespeare en W. Scott het vermelden. Marcilius Ficin (einde XV^de^ eeuw) zegt dat de rechters uit zijn tijd het feit geconstateerd hadden en het gebruik bleef tot in de XVII^de^ eeuw in Italië bestaan. Descartes hecht er geloof aan. In 1688 werd deze manier van oordeelen nog toegepast in Schotland en in Bosnië bleef ze tot op onze dagen bestaan. Eigenlijk is het geen godsoordeel, doch het gebruik vindt zijn oorsprong in het zeer verspreide bijgeloof dat het bloed de drager van de ziel is. Alleen door het christendom werd het aan de tusschenkomst van God toegeschreven en slechts in de XII^de^ eeuw kwam het bij het gerecht in voege.

Ook de vuurproef vinden wij vermeld. Een onschuldige monnik neemt een gloeiend ijzer in de hand zonder zich te verbranden. Hij zondigt en doorstaat de proef opnieuw ; nu echter verbrandt hij zich. Dit werd eveneens verhaald door Jacques de Virty.

De vuurproef werd op verscheidene wijzen gedaan : in de wet der Ripuariërs stak men de hand in het vuur en bij de Friezen liep men in zijn hemd door een gloeienden brandstapel. Meestal nam men echter een gloeiend ijzer in de handen of ging men er met de voeten opstaan (juditio ferri candentis). In het laatste geval werden soms negen ploegscharen gloeiend gemaakt en op eenigen afstand van elkaar op den grond gelegd. De beschuldigde moest er dan barrevoets over gaan.

Deze proeven werden noch door de Pausen noch door het kerkelijk recht goedgekeurd, niettegenstaande het

feit dat het concilie van Gratlen (Ange) ze in 928 voorschrijft. Door het concilie van Valladolid, in 1322, werden ze uitdrukkelijk veroordeeld. Ook de burgerlijke overheid bond in de XIII^de^ eeuw den strijd aan tegen deze barbaarsche gebruiken, nl. Frederik II in de Constitutie van Malfi (1231).

Een andere proef of sanctie, waarvan eveneens sprake, bestaat in het begraven van den moordenaar onder zijn slachtoffer.

Grimm beweert dat het een Fransch gebruik is. Thomas vermeldt het waar hij spreekt over een Spanjaard, die beschuldigd werd zijn vrouw vermoord te hebben. Hij werd echter gered door de tusschenkomst van een Dominicaan, die de doode door zijn gebeden opwekte ; zij verklaarde dat haar echtgenoot onschuldig was.

De goddelooze vrouw van een Duitschen jager beviel ontijdig van een dood kind, dat een hoofd had als een jachthond, met lange neerhangende ooren. Volgens het bijgeloof uit dien tijd was de geboorte van een monsterachtig kind te wijten aan de zonden van den vader en vooral aan het misbruiken van het huwelijksrecht. Dit zegt Thomas in zijn boek *De Naturis Rerum*. In de XIII^de^ eeuw werden dergelijke gevallen soms toegeschreven aan den omgang met den duivel.

Een kloosterling verhaalt aan Thomas van Cantimpré dat, tijdens zijn verblijf in Engeland, de schippers in de zee een monster vonden dat veel gelijkenis met een vrouw vertoonde. Alleen droeg het als versiering een kroon op het hoofd, die den vorm had van een korfje. Het at en dronk en vond genoegen in het eten van versch fruit. Spreken deed het niet, doch wanneer het ontevreden was kreunde het zachtjes. Het verbleef drie jaar ten paleize.

Dikwijls hooren we dat meerminnen door zeelieden gevangen worden ; bijna altijd weten zij te ontsnappen en wreken zich met stormen en overstroomingen te verwekken.

Naar men vertelt werd in 1400 in de zee een meermin gevangen. Ze leefde te Haarlem en te Edam. In 1433 ving men in de Baltische zee een zeeridder, die in zijn geheel genomen zeer geleek aan een bisschop met muts, staf en plechtig gewaad. De koning van Polen bewaarde hem

een zekeren tijd en toen men hem terug in het water zette maakte hij het kruisteeken en verdween onder het water. In 1305 ving men midden in de zee een zeeridder met mooi lichaam en heelemaal gewapend. Men bracht hem aan wal, doch de derde week stierf hij. Er is sprake van meerminnen in het leven van den H. Tudualus, in Neder-Bretagne,

De Meermin. (Geteekend door Ch. Counhaye).

waar men ze Morganezed heet en in de folklore van die streek vinden we nog vele verhalen waarin ze optreden. De tradities van Hindoes en Arabieren spreken er meermaals van.

In Brabant kende Thomas een zeer kuische dame die veel aan buikpijn leed. Op den dag van O. L. Vrouw Hemelvaart vormde zich een wonde in haar zijde en daaruit vloeiden etter, bloed en een groot aantal steentjes. Deze laatste hadden den vorm van sterren met vijf punten ; ze hadden drie verschillende kleuren, wit, rood en zwart en waren uiterst glad geslepen. Thomas bewaarde verscheidene er van. Dit feit kan vergeleken worden met andere die in verscheidene boeken vermeld staan, nl. met de Mirakels van Onze Lieve Vrouw. (In betrekking hiermede leze men

LECOY DE LA MARCHE : *Anecdotes historiques d'Etienne de Bourbon,* blz. 99).

Hij vertelt dat een knecht een ekster opgegeten had, die gewoon was sommige woorden uit te spreken. Op verzoek van pater Jean Vicentin hoorde men haar spreken in den buik van den knecht. In de Gulden Legende (17n Maart) is het een schaap, dat blaat in den buik van den dief die het opgegeten had. Het verhaal van de ekster treffen we ook aan in het leven van den H. Patritius en het schijnt trouwens zijn oorsprong te danken te hebben aan een Middeleeuwsche klucht.

Als er bij een doode gewaakt werd beging men soms allerlei buitensporigheden. Dit wordt eveneens gezegd in het leven der Predikheeren (Vde deel, VII, 2) en we lezen er dat jonge losbollen zich tijdens het waken met allerlei ontuchtige spelen bezighielden.

Voor zijn ontucht en zijn wreedheid wordt de schim van een Brabantsch soldaat door de duivelen gefolterd. Zij steken hem ijzeren borstels in de zijden, die vreeselijke wonden veroorzaken. Dit gebeurt noch in het vagevuur noch in de hel, doch in de Alpen. De schim zegt dat er een dag zal komen waarop zij verlost zal worden.

Thomas van Cantimpré spreekt over een zeer eigenaardig folkloristisch survival. Een prior en zijn novice bevinden zich in Bretagne. De novice vraagt aan den prior of hij het aloude miraculeuze wonder van de streek verlangt te zien. Zij komen aan een kristalheldere bron, overdekt met een steen die, als een altaar, rust op vier marmeren kolommen. De novice giet er een weinig water op en aanstonds wordt de hemel bewolkt, de donder gromt, de regen kletst neer, en terzelfdertijd ziet men een overstrooming die zich een mijl in den omtrek uitstrekt, zoo groot dat men zou meenen dat een nieuwe zondvloed over de aarde kwam.

Thomas van Cantimpré vernam dit wonder uit den mond van zijn vader, die in deze streken soldaat was, en het werd hem eveneens verhaald door den geleerden pater Hendrik van Keulen, die beweerde dat het verschijnsel aan tooverkunst te wijten was. Er is sprake van de beroemde bron van Baranton.

In Bretagne was de vereering van fonteinen en bronnen bijzonder belangrijk. Volgens een aloud bijgeloof kunnen bepaalde handelingen, op het water zelf of in de onmiddellijke nabijheid er van verricht, den loop der gebeurtenissen wijzigen en vooral regen en onweer verwekken. In vele streken gelooven de boeren dat de toovenaars, met op het water van bron te slaan, de elementen en de jaargetijden kunnen verstoren en hagelstormen veroorzaken. 't Is in de nabijheid van het water dat de tempeestverwekkers hun toovermiddelen bereiden (Sébillot. Folklore de France, II, blz. 223 en 229).

Thomas van Cantimpré kent de fata morgana. Volgens hem is het een gezichtsbedrog dat door den duivel veroorzaakt wordt. Vele atmosferische verschijnselen werden trouwens in dien tijd aan den duivel toegeschreven.

Een interessante bijzonderheid nog betreffende de zeden in Friesland. Wanneer bij de Friezen, een wreedaardig volk zoo zegt hij, iemand uit haat en vijandschap vermoord wordt, dan hangen zijn bloedverwanten en vrienden het lijk in een doodkist in zijn huis om te drogen, en de lijkplechtigheden worden niet gehouden alvorens den doode gewroken is, hetgeen gebeurt met een of meer bloedverwanten en vrienden van den moordenaar van kant te maken. Een predikant, dien Thomas van Cantimpré gekend heeft, roeide dit misbruik uit.

Slechts na een langen, hardnekkigen strijd werden de Friezen door de Hollanders onderworpen. Dit gebeurde in de tweede helft van de XIII[de] eeuw.

Hetgeen Thomas ons verhaalt toont duidelijk aan, dat in Friesland nog steeds het aloude Germaansche recht in voege was : het lijk werd niet begraven, zoolang de misdaad niet gewroken of gestraft was. De weerwraak behoorde tot het recht der Germanen. Zij werd uitgeoefend op den schuldige of op een zijner familieleden ; ook kwam het soms tot een vergelijk, waarbij als vergoeding een zeker « wehrgeld » betaald werd. Dit stond in de Frankische wetgeving en bijgevolg ook in de Friesche die er van afgeleid werd.

Thomas spreekt slechts van bloedwraak, alhoewel het vergelijk bestond. Dit laatste veranderde naargelang

den maatschappelijken stand of naargelang de plaats waar de misdaad bedreven werd. Ook andere zaken kwamen in aanmerking om het bedrag der vergoeding vast te stellen.

In Pruisen, zegt Thomas, gelooft men aan de door duivelen bewoonde heilige bosschen. Sommige bosschen en boomen werden door de Duitschers als heilig beschouwd en Tacitus vermeldt dit feit. Lang nog na de invoering van het Christendom bleef het bijgeloof voortleven, zelfs wanneer de namen der goden reeds vergeten en de heidensche godheden duivelen geworden waren. Vooral het woud der der Semnonen was heilig boven alle andere en niemand mocht er ongebonden binnendringen (Tacitus, Germ. 39). Naar alle waarschijnlijkheid was het in Pruisen gelegen. De Semnonen maakten den machtigsten volksstam uit van den bond der Sueven. In 1326, toen Peter van Dusburg schreef, leefde het heidendom nog steeds voort in Pruisen.

Bibliographie.

E. Berger. Thomas Cantimpratensis.
Borman. Bulletin de l'Académie royale de Belgique, XIX.
Caesarius von Heisterbach. Dialogus miraculorum.
G. Colvenerius. Thomac Cantimpratensis.
Th. F. Crane. The exemples of Jacques de Vitry.
Daunou. Thomas de Cantimpré. Hist. litt. de la France, XIX.
De Voragine. La Légende dorée.
G. N. De Vooys. Middelnederlandse Legenden en Exempelen.
Ferckel. Die Gynäkologie des Th. de C.
A. Kaufmann. Thomas von Cantimpré.
Kirsch. Des Th. von C. Buch der Wunder.
Langlais. La vie en France au Moyen-Age.
H. Lecocq. Vie des Frères de l'ordre des Frères Prêcheurs.
Lohr. Geschichte der Kölner Dominikaner.
Lecoq de la Marche. Etienne de Bourbon.
Banya Lifschitz-Golden. Les Juifs dans la Littérature française.
Mussafia. Ueber die von Gautier de Coincy benützten Quellen.
Gaston Paris. La littérature française.
H. L. Strack. Le sang et la fausse accusation de meurtre rituel.
Vandervet. Het Bienboek.
J. W. Wolf. Niederlandische Sagen.

In het Begijnhof.

O stilte en eenzaamheid van ons begijnhof hier,
Ik vind u nog terug als jaren reeds geleden,
Ofschoon de wijde stad een steenen gordel heden
Er om geslagen heeft en 't heel verdrongen schier !

En 'k zit er gansch alleen, wellicht een uur of vier,
Bewondrend altijd voort de aloude stemmigheden,
En meenend somtijds wel te hooren als gebeden
Nabij de deurtjes daar, gelaten op een kier...

O stilte en eenzaamheid, alwaar 't rumoerig leven
Met al zijn rauw gerucht is eindlijk weggebleven,
Zoodat ook 's menschen ziel allengs ten hooge klimt,

Om ginder, langs 't azuur en onbekende wegen,
Weleens te zoeken gaan of ergens niet wat zegen,
Heel verre, oneindig verre, er lijk een sterre glimt !..

PEETER J. LEFEVER.

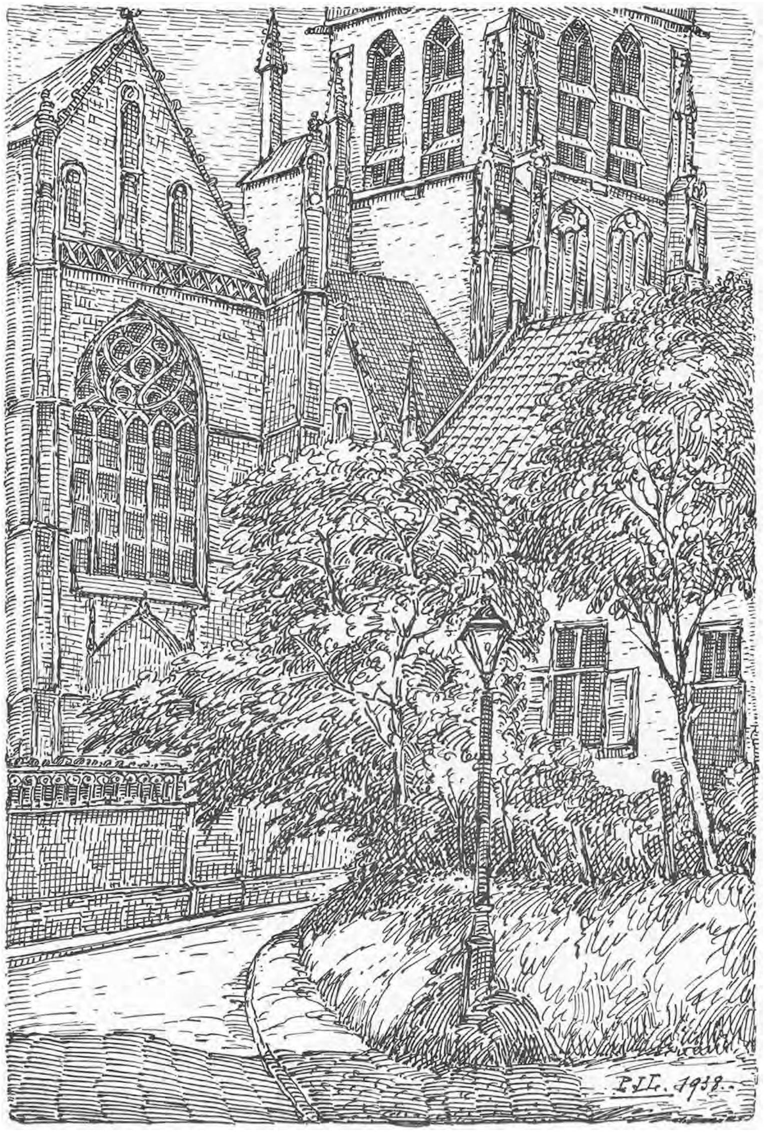

Eenige aanteekeningen over de Folklore van Rotselaar.

(ERN. JACOBS).

Ontegenzeggelijk leeft er een zonderlinge maar kernige ziel in de doen- en zegswijzen van het volk van vroeger. Veel daarvan zal over weinige jaren overgroeid en vergeten zijn, ook in Rotselaar.

Hier volgt een greep uit het volksleven van ons dorp.

1) Ruzie onder de dorpen.

« Klein-Geel » schampen de menschen van het omliggende op Rotselaar. Maar de menschen van ons kanten weren zich en vertellen dan over de praalhanzerij van die van Wijgmaal. En in Tremeloo, daar vechten ze altijd maar ! In Tremeloo zeggen ze dat het in Baal is. In Baal wijzen ze naar Keerbergen, en in Keerbergen naar Bonheiden. Maar in Tremeloo, als er kaart gespeeld wordt, heeft ieder een mes, « 'ne poenjaar » nevens zich in de tafel steken.

Nu, hier vechten ze ook wel eens. « Durft ge mee buiten gaan ? » zeggen ze in de danstent of herberg, als het er gaat stieven. En in Tremeloo : « Durft ge mêe steken » ? (derfde ba steike ?)

Zóó plaagt de spreuk :

« Poef-Haacht,
Rijk-We(r)chter,
Rotselaar nog wat slechter,
Wezemaal niet te min,
En zoo trekken wij 't Hageland in... »

Daar gromt nog iets door als een oude veete onder de dorpen en gehuchten.

Vroeger lagen die ook veel meer afgezonderd, maar in de dorpen zélf hingen er de menschen meer aaneen. Hierbij denk ik nog aan het vergane gebruik van den « dievenhoorn » waarmede men vroeger op elk uur van den nacht heel het gehucht kon samenroepen.

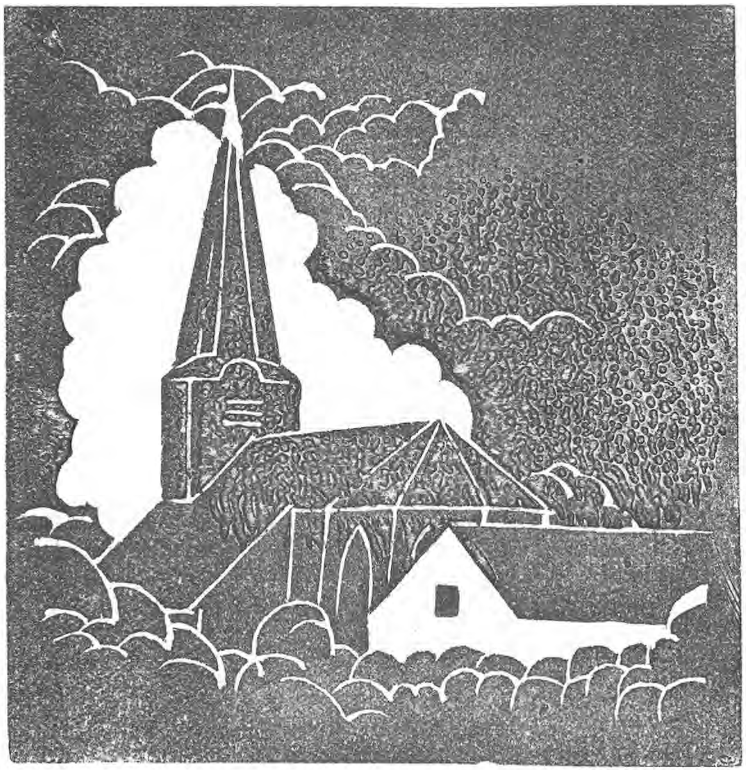

Rotselaar : de Kerk.

In den Heikant worden dikwijls genoeg vreemde menschen met kluiten nageworpen en met den schimpscheut nageroepen :

« Wezemaalsche (dorpsche, Wechtersche, Leuvensche) brekken (1)
Komen in den Heikant de soep uitlekken ».

Of de jongens van Beversluis vochten samen tegen die van den Achter-Heikant...

(1) Brek = groote boschmier.

2) Ook Taalstrijd !

Afgezonderdheid en samenhang komen ook in de dialectgemeenschappen die nu stilaan ineenvloeien. Rotselaar alléén heeft er vier, gscheiden door de Dijle, de Winghe en de bosschen van den Achter-Heikant.

Een kar in het dorp heet « kaär » ; achter den molen zeggen ze « kèr ». In het dorp klinken kousen, koud als : « kause, kaud » ; in den Heikant « kaïse, kaïd » ; kaarsen, « kèsse » in 't dorp, « kièsse » in den Heikant. En verderop tusschen de bosschen in Salaken zeggen ze : « gôën » als ze willen gaan, in plaats van « gôn » zooals in den Heikant. Ze mogen met die van het naburig Betekom meegaan.

De menschen jokken onder elkander om de dialectverschillen. Die van Tremelco moeten hooren : « welle en gelle (wij en gij) bakken mastellen, mô dons zèn beter lak delle (de uwe) » ; en die van Werchter krijgen een woordspeling op « zei hij » : « zaètem » zooals men ze dat hier hoort afgeven : « zaatem ! dan bederft-em nie » (zout hem in, dan bederft hij niet).

Om het fijne van het Leuvensche te snappen moet ge maar eens luidop de vertelling lezen van « menne kammerooet Sjarel » die hier volksgemeen is :

« Ik kwam oep den oek van de Leivesse strooet menne kammerooet Sjarel teige. «Dag Sjarel» zeijek. « Dag Tist » zeitem, — « Tist » da was teige môe. — « Oe est mei aa ? » « Goed ». « En mei aa vraa ? » — « Oeëk goed », zejik want ik em ze deize mergend nog e goe pak slooege gegeive. « Kom » zeitem toen, me gen ie oep den oek nen trawiële pakken ». Ge wet, trawiële da zèn zoë van dè groëte pinte van vôëf sens ; 't es van veij den aurlog dak spreik !

Me gen binnen. De boozin tapt vei ieder en pint. En ik lej et geld oep den toeëg nei. Moo dan as me willen ongon dan zeit de boozin damme nie beteld en emme. Doo oep zeick zoeë se teige de boozin : « Boozin, zeiek, ik zal es zeië sè, oes da ta gegoon es, sè :

« Ik kwamp oep den oek van de Leivesse strooet menne kammerooet Sjarel teige « Dag Sjarel » zejek. « Dag Tist » zeitem. — « Tist » da was teige môe... enz. (letter-

lijke herhaling) ....*en dan zegde gôe, boozin, da'k nie beteld en em.* « *Wacht* », *zei ze,* « *me zeile es ne polissevent hoole.*

Pastorij (XVIIe e.).

Den aszjent dane kompt binne en ik zei zoee sè teigen em : « *Mennieër den aszjent* », *zeiek* « *ik zal a es zeie sè, oes da ta gegoon es, sè :*

« *Ik kwamp oep den oek van de Leivesse strooet.....* (reprise). « *Wacht, zeiten aszjent, me zeile es noo de kommesooeres goon* ». *Me doen da, en ik zei zoeë sà teige de kommesooeres :* « *Mennier de kommesooeres, zeiek* » *Ik zal oe es zeie oes da ta gegoon es, sè :*

« *Ik kwam oep den* .... (reprise) ...... « *Wacht zei de kommisoores, doo moete me vei boo de zjuzepei* (juge de paix) *zooën...* »

— Verder heeft, bij mijn weten, geen verteller het ooit gebracht.

De volkstaal is malsch, brutaal en rijk. Zoo bijvoorbeeld : *loopen* is hier ook : britsen, hoozen, er uit dressen (hard loopen), er een gat uitgaan, beenen maken, beenen geven. *Dadelijk* : sieto, bots, sietobots, buiten seffens, direkt. *Straks* : zeis, astriën. Er zijn veel eigen vaktermen : bv. uit het knikkerspel : hoogens, balroerens, poempen, kwazelen, melken, enz....

De taal van de volksmenschen bewaart al haar kruim en andere eigenschappen en gebreken : « hij is den duivel te plat », « hij moet wel van een zot kalf geëten hebben », « als 't lukt kalft de os » (1), « als gij van den duivel spreekt, ziet gij zijnen staart », « hij heeft er zijn erwten uit », « de kat zit in de ketel » (gij komt te laat voor 't eten !), « we wachten met ons voeten » (we begonnen te eten zonder nog verder op u te wachten), enz.

Zeer eigenaardig is de dankformule : « Gij zijt bedankt tot gij meer hebt ». Dat schijnt erg brutaal aan iemand die niet vermoedt dat hiermee bedoeld wordt : « Gij zijt bedankt tot ge *door mij* — meer hebt ; t.t.z. tot ik u op mijn beurt iets kan geven of een dienst kan bewijzen ».

Er komen nu meer algemeen Nederlandsche woorden in de taal door de lektuur en het schoolgaan van de kinderen. Een niet-Rotselaarsch woord klinkt al niet meer zoo aanstellerig als het vroeger heel erg was. Maar het volk zal nog lang en taai aan zijn eigen taaltje houden.

3) Bijgeloof

De folklore interesseert zich ook zeer aan het bijgeloof. Oude, echt-kristelijke gebruiken : het Rozenhoedje 's avonds ; het kruisken van de ouders als de kinderen slapen gaan, worden van langsom meer verwaarloosd. Maar ook het bijgeloof vermindert of het neemt andere vormen

---

(1) Op sommige plaatsen komt dan de repliek : « en dan heeft de man twee beesten ».

(N. d. R.).

aan. Want al nagelen de boeren geen hoefijzers meer op de muren en worden de witte kruisen op de lage boerenerven, waardoor ze vroeger tegen de heksen werden beschermd, niet meer herkalkt, toch loopen er meer menschen dan men denken zou naar « een madam van Brussel » om de kwade hand weg te nemen, als het niet goed gaat met de kinderen of in den stal, « als er iets mee bezig is », zooals ze in de mijdspreuk voorzichtig zeggen.

Het gekalkt kruis, boven de schuurpoort tegen de hekserij.

Overal vinden de menschen orakels en kwade voorteekens : als het vuur blaast is er nieuws, als de linkerhand jeukt zullen ze geld moeten gaan uitgeven, als de rechter jeukt zal er geld binnen komen. Rechts is echter gewoonlijk geen goede kant : « Zooveel te rechter, zooveel te slechter ; zooveel te linker zooveel te flinker ».

Bijgeloof komt reeds bij de geboorte voor. Want de eigenaardigheid van « met den helm » geboren te worden, voorspelt uitzonderlijk geluk in het leven van het kind. De helm wordt bewaard tegen alle kwalen. Uit eerbied voor Gods natuurplan hebben de menschen mijdspreuken gezocht bij de geboorte : de kinderen komen van het schip, uit de roode koolen, ze koopen een kind, de « verwaares » (vroedvrouw) brengt er een. De mentaliteit is zoo dat het

niet past dat de moeder werkt of buiten komt vóór ze met haar kind haren kerkgang gedaan heeft. Over heksen en spoken wordt verder nog gehandeld.

4) Uit den liederenschat van vader en moeder.

Met het liedeke dat moeder zingt om het kind in slaap te krijgen begint de lange reeks volksliedjes die de kinderen doorheen hun jonge jaren volgen :

« Do ! do ! kindeke van den boer,
Slaapt en doet uw oogskens toe.
Hebt ge geene vaak,
Dan moet ge niet slapen.
Hebt ge geenen honger,
Dan moet ge niet gapen.
Do! do! kindeke van den boer... »

Wat later, terwijl de moeder in het handje van het kind slaat, skandeert ze het vers :

« Plek
Gaat naar de markt (dialect : (mèt)
Koopt een koei,
Slaat ze bloei,
Een beetje lever,
Een beetje pens,
Is goed voor 'ne zieke mensch.
Tire-lire-lire-lens ! »

Bij de slottirade kriewelt ze in het « polleke » van het kind zoodat het kraait van plezier.

Als het kind, « kleuter » wordt, rijdt het te paard op vaders sterke knie :

« Gu, gu, peerdeke,
rijde — wat aan !
rijde — wat aan !
we zullen naar peete-moeike gaan.
Peete-moeike is niet thuis.
— Waar is ze dan ?
Achter in haar lommerhuis.
— Wat doet ze daar ?
Haar haarke kammen
met twee ivooren kammekes ;
pottekens en pannekes,
Boef, baf, gij zijt er alleenlijk aan en af ».

Nu kan vader den kleine uit zijn « zadel » joepen, om een zin te geven aan den laatsten regel. Maar ik meen dat dit liedje vroeger diende om bij het spel af te tellen.

Daarna moet het kind « streepjes zetten » op een lei, bij iedere betoning, als vader zingt :

« Eenke,
Beenke,
Berkenhout,
is er iemand nog zoo stout,
om te zeggen dat ik lieg ?
Wilt ge wedden voor een vlieg ?
Wilt ge wedden voor een zwaan ?
dat er zes en twintig streepjes zullen staan ? »

Als ze hun melktandjes verliezen, loteren ze telkens den lossen tand uit den mond en werpen hem over hun hoofd weg, stil biddend :

« Jezuke, geef me 'nen anderen tand,
geenen houten of geenen steenen,
maar 'nen beenen ».

5) Vogels, insecten en kinderen.

Kleuters gaan heelemaal op in de natuur, waarin ze leven als in 'n aardsch paradijs ! Ze roepen de kraaien na : « Kraai ! Kraai ! uwen nest staat in brand », om ze rapper te doen vliegen. Echels roepen ze uit hun schelp met : « Echel, echel kom naar uit, ik zal u boter en kaas mee geven ».

De leeuwerik zingt als hij opstijgt : « Sinte Pieter laat me in den hemel binnen, ik zal van mijn leven niet meer vloeken ». Maar als hij terugkomt en ergens in een korenstuk stuikt, roept hij : «Doeme ! doeme ! doeme !».

Als ze de crioceris vinden, omhuld door zijn witvlokkig drek, dan heeten de kinderen dat : « De koekoek heeft gespuwd ». In den winter wordt de koekoek een sperwer, en in de lente als hij begint te roepen is het al warm genoeg om barrevoets te loopen.

Het Onze-Lieve-Vrouwbeestje zondert een oranjekleurig vocht af : « Lieve Vrouwke geef me zalf, of dood ! » dreigen de kleuters.

Naar vledermuizen werpen de jongens hun klak al roepend :

« Flieremuis
Komt t'avond thuis
Achter de bornput is uw huis ! »

Meikevers (hier : rôëtel) zijn overal kindervrienden. Grijze zijn « maalders », kleine zwarte zijn « koningen ».

Om heikrekels uit hun hollekens te halen, kotert ge er met een « kwajongen » (lange grashalm) in, dan komen ze er van zelf uit. Voor veenmollen worden putten in de groeven tusschen de aardappelen gemaakt, ze vallen daarin en kunnen er niet meer uit ; veenmollen op olie gezet is een remedie voor brandwonden. « Knekkers » of « korenpaters », zwartgrauwe kerfdieren in 't koren, moet ge op hun rug leggen, dan springen ze wel een halve meter hoog.

Met de blaadjes van een samengesteld acaciablad af te tellen, (van onderaf te beginnen !) kent ge uw toekomst :

« Arm, gendarm, rijk, getrouwd, arm, gendarm... »
« Hel, hemel, vagevuur, hel, hemel... »
« Trouwen, thuisblijven, nonneken worden, trouwen... »

Klaveren vier vinden brengt geluk bij, klaveren vijf ongeluk. En als ge honderd maal verschillende soorten velours geraakt hebt, vindt ge iets. Met de zaadpluisjes van de pissebed af te blazen weet ge hoeveel jaren ge nog te leven hebt : juist zooveel als ge keeren hebt moeten blazen om tot het laatste pluisje weg te krijgen.

Kinderen gaan, als de tijd daar is, beukennootjes rapen. Ze bewaren die aan een draad geregen tot in den winter. De gewoonte dennetoppen te gaan rapen om thuis als brandhout te dienen is te armoedig geworden. Evenzoo kikvorschen slaan voor de billetjes. Kikvorschen opblazen komt nog schaarsch voor, evenals het in brand steken van egels om ze te doen ontrollen. Ze werpen ze ook in 't water en jagen er honden op af. Wespen en hommels halen ze uit voor de koek en den honig. Moshommels kunt ge uitscharrelen en thuis in den hof laten « voortdoen ». Rosgatten zijn de kwaadste, zooals immers ook de rosse menschen ! Hommels « met een dubbelen hangel » steken niet. Het kleinste hommeltje in een nest is het nestmakertje, de dikke zijn « peere's ».

Het zaadje van de reigersbek heeft een steeltje dat gedeeltelijk spiraalgewijs opgerold is als het rijpt. De kinderen maken het nat, dan draait het af. Ze laten het drogen en het rolt weer op. Van een vlierstok maken ze een klakkebuis, — van vlierbollekens maakt men siroop tegen den hoest, — van eik, een stamper en ze schieten met elzenkettels. Van vlier zijn ook de toppen van hun rieten pijlen ; van opschietend groen koren « piepen ».

Van koren zegt de boerenspreuk dat het in April moet aren leveren, in Mei bloesem, en met Sint Pieter breekt de wortel. De kinderen mogen niet in het koren loopen. Ze worden bedreigd met « korenpaters », onbepaalde buitennatuurlijke wezens of vreemdsoortige menschen.

Een ander voorbeeld van het bijroepen van vreemde krachten tot opvoedkundige doeleinden : de kinderen mogen geen leelijke gezichten trekken, want als de klokken van Rome dan moesten luiden, dan zou hun gezicht blijven staan. En als de kinderen willen « de beest uithangen thuis », dreigt moeder dat de « loekebeer » zal komen ; en als ze onderweg, van de school naar huis toe, blijven spelen, dan zullen ze « lodder » met zijn bellen tegenkomen.

6) Kinderlied en Kinderspel.

Want intusschen moesten ze naar de school ! Vandaar kinderversjes op het a. b. c. :

A, b, c.
De kat gaat mee,
De hond blijft thuis.
« Piep » zei de muis
In 't vogelhuis.

En op de getallen :

Eén breekt zijn been,
twee maakt 't aaneen,
drij gaat voorbij ;
vier gaat naar Lier ;
vijf slaat zijn wijf ;
zes trekt de slede (Dial. : sles)
zeven gaat naar Leuven (Dial. : Leiven)
acht staat op de wacht ;
negen gaat ze tegen ;

tien staat er op te zien ;
elf draagt de korf (Dial. : kerf)
twaalf draagt hem zelf.
— Tien of elf uren,
hoe lang zal dat nog duren ?
— Janneke, de keizer
Tien pond ijzer
Tien pond lood
Janneke de keizer is nog niet dood.
— Een hooiwagen
een strooiwagen
van binnen er in
van buiten er uit,
en daarmee is mijn liedeken uit !

Op weg naar de school hebben ze een spelletje, om niet gewoonweg naar huis te moeten gaan, wat voor kinderen, te « groote menschachtig » is. Voor kinderen wordt alles spel. Ze gaan op twee rijen staan en houden hun handen schuin omhoog bij elkander. Dan loopen de twee laatsten onder de opgestoken armen door en komen vooraan staan, zoodat de blok altoos vordert, al is het niet snel. Ondertusschen zingen ze rap :

Bim, bam boore,
loopt door de gloore (?)
geeft de duiven dat ze ruiven
rijpe, rijpe kempzaad.

Maar als het gaat vacantie worden dan zingen ze blij:

Toe, Lambert
Speel nog een air,
't is vandaag de laatste dag
dat « masseur » ons straffen mag.
't Is gedaan met naar de school te gaan.
— Toe Lambert,...... (reprise).

Als de Winter komt, en

Jezuke, schudt zijn beddeken uit
en laat zijn pluimkens vliegen

dan leggen ze « mannekens » in de sneeuw. Vriest het, dan halen de jongens hun ijsstoelen en pinnen voor den dag en gaan stout op 't ijs : kraakijs is geen breekijs, maar voor kelderijs moet ge oppassen, ook voor « getwater » want dat bevriest niet.

In de lange winteravonden leeren moeder of oudere zusters aan de kleineren liedjes voort die zij later, op hun

beurt, weer zullen voorzingen. Hoevele geslachten schakelt dat zoo ineen ?

Bim, bam, beieren
De koster mag geen eieren.
Wat mag hij dan ?
Spek in de pan
— Ho die fijne lekkerman !

—o—

Ora pro nobis
De koster heet Jacobis
Hoe heet zijn vrouw ?
Barbara —
Hoe heet zijn meid ? (Dial. : mâsse)
Vol — van — gratie ! (Dial. : grâsse)
Hoe heet zijn knecht ?
Mageren specht.
Hoe heet zijn kind ?
Holleke-bolleke-snotvink !

—o—

Ik ben vandaag naar de hel geweest,
de duivelen waren aan 't koeken bakken,
de pan sloeg om,
de koeken waren krom ;
Mie zag scheel,
de koeken waren geel.
En Lucifer zat in den hoek
met een kotjen door zijn broek.

—o—

Achter de bank
daar lag wat zand,
We reden er mee naar Engeland.
Van Engeland naar Spanje,
appeltjes van Oranje,
peerkes van den hoogsten boom.
En al wie 't rapst een peerke pakt
die krijgt de gouden zilveren kroon.
De kroon is van biezen.
In de Winter zal het vriezen,
in de zomer zal het zonneke schijnen,
en al de kinderen die niet wijs zijn
die zetten we in ons varkenskot..

—o—

Zage, zage, zekske
botermelk 'n bekske.
Ik heb zoo lang bij Lamme gewoond,

bij Lamme de timmerman.
Hij heeft mij leeren zagen
op 't langste van de dagen,
zeven jaren lang, al op een eiken plank.

—o—

Onze-Lieve-Vrouwke van Nieuw-Rode
zou zoo graag een kindeken hebben :
één is te luttel
en twee is te veel,
pakt ze dan maar op
en scharrelt ze dan maar mee.

—o—

Sinte Pieter op den trap
die laat zijn sleutels klinken
al op een glazen pinke, (pintje)
al op een glazen vat,
waar de heilige engel op zat.
Heilige engel, Sinte Michiel
drij kinderkens zonder ziel.
Ziele, zielen-hemel
al op een gouden kemel,
al op een gouden ossekop,
een ossekop van zeepsop.

7) De « Ring van het Kerkelijk jaar » in de Liturgie van den kleuter...

In den Winter valt ook het feest van *Sint Niklaas.* Daarmee begint voor de kinderen het Kerkelijk jaar dat op eigen manier wordt meegemaakt. Door de sneeuw komt de heilige, met Zwarten Piet en den ezel. Van den hemel zelf, waar men rijstpap eet met zilveren lepeltjes, hebben de kinderen geen gedacht als van Sint Niklaas. Hij is de verpersoonlijking van al wat heilig, schitterend, kleurig en lekker is. Hij daalt door de breede schouw in den haard neer, en vult met speelgoed en lekkers de klompen die gereed staan met rapen en wortels voor den ezel. Zijn goud en zilver steekt af tegen den vuilen roethaard en de leemen woonkamer.

Deze voorstelling vervaagt. De kachels hebben de haarden vervangen, de huizen zijn te deftig geworden. De Sinter-Niklaasfiguur verbleekt er in. Ook zijn liedje :

Sint Niklaas
den « hommelenbaas » (1)
breng wat in mijn schoentje :
een appeltje of een citroentje,
een nootje om te kraken
dat zal nog beter smaken.

Kerstmis wordt later heel vroom bezongen.

Er is een kindeke geboren,
een kindeke zoo lief ;
het slaapt bij zijne moeder } bis.
zoo schoon in de wieg.
Er komen alle nachten
twee engelkens bij ;
die komen het dan wiegelen } bis.
en dan is het zoo blij.
Komt, herderkens, komt buiten,
komt spoedig op de baan,
met trommels en fluiten } bis.
om naar Bethlehem te gaan.
Want er is geboren
de God van ons al,
die heeft ons het leven gegeven } bis.
in een kleinen armen stal.

Met *Nieuwjaar* gaan de kinderen «Nieuwjaarzingen» van deur tot deur, voor de koekjes en de centen natuurlijk :

Engelkens van buiten,
met trommelen en met fluiten
recht naar Bethlehem.
Wat zullen we daar gaan zoeken ?
eenen God van al
die ons 't leven heeft gegeven
in eenen armen stal.
Dan hadden wij nog een lammeke
vrij, en vet gemest.
Dan hadden we nog een eike
warm in het nest.
Paar ! paar !
Ik wensch u een gelukkig Nieuwjaar !

ofwel :

Met deze Nieuwejare
zullen we vroolijk zijn ;
een zuivere Maagd verklaren,
geboren een Kindeke klein.
Te Bethlehem uitverkoren
is God de Heer geboren.

(1) Nobele of hemelbaas.

't Bevel van eenen engel.
Daar kwam een engel bij.
Hij groette en hij zei :
« Lieve herder met al zijn schapen
wil vrede en eendracht maken ».
Al over een nieuwejaar, pachter en pachtès,
ik wensch u een gelukkig Nieuwjaar.

Hier en daar echter wordt, spijts al die schoone liedjes, niet gegeven. Dan klinkt het schamper :

Daar is een kotje door de deur ;
er hangt een zak met zemelen veur,
in ieder zemel zit een luis :
daar is een gierige pin in huis !

Eén huis wordt vereerd met een speciaal liedje. Over de feiten die er zoo beeldend in herdacht worden, onthoud ik mij van alle kommentaar : de « bakker » en zijn « wijf » zijn trouwens sinds lang dood en begraven.

Met deze Nieuwejare
sloeg de bakker zijn wijf
al met een houten knuppel
gedurig op haar lijf.
Mie wou niet spreken
de knuppel wou niet breken.
Mie sprak,
de knuppel brak,
en de bakker was een schobbejak !

Er worden daar voor dat liedje nimmer koekskens gegeven...

Nu wordt het Nieuwjaarzingen al meer op praktische wijze uitgevoerd, wat zijn verval aantoont.

De liedjes worden bondiger :

Nieuwjaarke-zoete,
Ons varken heeft vier voeten,
Vier voeten aan eenen staart :
Is dat nu geen koekske waard ?

Ook nog :

Nieuwjaarken hottentot,
Ons moeder is voor den koffiepot,
Onze vader is voor de geneverflesch,
En ik voor de koekskens in mijn tesch...

Nog korter :

Nieuwjaar
Oudjaar :
Twee koeken is een paar :
Ik wensch u een gelukkig Nieuwjaar !

Het kortst van allen :

Paar, paar : ik wensch u een gelukkig Nieuwjaar.

Thuis, bij de ronkende kachel, wordt in dien tijd ook het lang « Catechismuslied » gezongen dat groeit met iedere strophe of « koeplet » :

I) Een is er één
en één in Jezus-Christus in 't openbaar :
Met Jezus zullen we vroolijk zijn
in 't zalig nieuwe jaar.

II) Twee zijn er twee
de twee tafelen Mozes',
en één in Jezus-Christus in 't openbaar :
Met Jezus zullen we vroolijk zijn
in 't zalig nieuwe jaar.

III) Drij zijn er drij
de drij patriarken,
de twee tafelen Mozes',
en één in Jezus-Christus.... enz.

De laatste stroof luidt :

Twaalf zijn er twaalf,
de twaalf apostelen ;
de elf duizend maagdekens,
de tien geboden Gods,
de negen koren der engelen,
de acht zaligheden,
de zeven sacramenten,
de zes kruiken waterwijn
die door den Heer geschonken zijn.
de vijf wonden Christi,
de vier Evangelisten,
de drij patriarken,
de twee tafelen Mozes',
en één in Jezus-Christus in 't openbaar :
Met Jezus zullen we vroolijk zijn
in 't zalig nieuwe jaar.

Op Nieuwjaar volgt « *Driekoningen* ».

Dan gaan de kinderen gedrieën rond met een ster die draaien kan en versierd is :

Sterre, sterre, ge moet zoo stil niet staan,
gij moet met ons naar Bethlehem gaan.
Bethlehem is een schoone stad,
waar Maria met haar goddelijk kindeke zat.
Het kindeke heeft er zoo lang geleefd,

dat het hemel en aarde geschapen heeft.
Hemel en aarde, en nog veel meer.
Het is het teeken van God onzen Heer.

Paschen heeft min of meer het karakteristieke van Sint Niklaas en Nieuwjaar samen.

Op Witten Donderdag gaan de klokken naar Rome en 's Zaterdags komen ze weer, en laten eieren en chocolade vallen, bij voorkeur tusschen de Paaschlelie's.

De misdienaars gaan in die week met een korf rond « Paschen wenschen » om eieren te krijgen. Ook andere kinderen gaan soms en dan zingen ze :

A, b, c, d.
Florea, kipea, domine
A, b, flore,
Flore mag geen henneuei,
Na Paschen komt de Mei.
Goede, goede Paschen !
Hebt ge geen nootje te kraken ?
— Daar woont nog wel een goede vrouw
die nog wel wat geven zou :
Geef wat, en houd wat
tot toekomend jaar wat.

Met *Sinte Maarten* hollen de bengels een biet of een pompoen uit ; snijden er gaten in, in den vorm van een menschengezicht en plaatsen er een kaarsken in. Daarmee gaan ze 's avonds rond van als het donkert. Vroeger werden met Sint Maarten groote vuren gestookt op de heuvels « om Sint Maarten zijn hemd te drogen » (1). Nu is dat rondgaan met een verlichte biet maar een leutig spel meer, zonder beteekenis. Het blijft daarom interessant. Want meer en meer beginnen fiets, voetbal en bazaarspeelgoed de oude, *plaatselijke spelen* te verdringen.

8) Jongensspelen, jacht en vischvangst.

Jongens kunnen « bare, rotte, koning, loenkkot » spelen.

— « Baren » is ongeveer het Aarschotsch « overhalen ».

(1) Hij wordt namelijk aangeroepen voor 't « bedpissen ».

— «Koning» min of meer het Aarschotsch «moeier», maar men mag nooit met de vuist slaan !

— « Loenkkot » is een variante van het overal bekend « bedot » of « piepelinge bergen » (verstoppertje spelen).

Het Molenhuis (XVIe).

— Als er « rotte » gespeeld wordt is er één aan. Met de handen samen moet hij een speelmakker zoeken te « kippen » (raken). Dan loopen ze beiden naar het « kot » (bepaalde plaats). Vanaf het kippen totdat ze in het kot zijn mogen ze met de vlakke hand op den rug geslagen worden. Daarna loopen ze hand in hand en kippen een derde, 'n vierde en zoo verder tot allen in de rij staan. De « eerstgekipte » is er de volgende maal aan.

Ze spelen ook met den dop : de « kapdop » en de « kletsdop » ; met de marbels ; maar hier is de spreuk te onthouden : « eerste gewin, kattegespin ; tweede gewin, 't beurzeken in ». Met knoopen schieten ze naar de schreef, en naar 't « bokske ». Met een looden sol schieten ze naar de « loes ». « Met de klink slagen » doen ze niet meer, steltloopen soms nog. De reep veroudert. « Vliegaards » worden gemaakt gekocht.

Maar ook vroeger werd het spel achteruitgesteld voor *vogel- en vischvangst.* En hierin zijn ze zeer behendig.

Ze baden met een mand door de Winghe, stroomopwaarts om het water niet te beroeren. Ze leggen voorzichtig de mand in de « sloepen » (door het water gemaakte groeven in de bedding) of achter de waterplanten, twee plaatsen waar de visch gewoonlijk « zit ». Dan gaat er één, zijlings naar voren, stampt rap door het wier of door de sloepen. De visch vlucht stroomafwaarts in de mand, die als er een snoek of een paling inzit op den kant wordt gezwierd.

Snoeken kunt ge zien liggen bij zonneschijn tegen de oppervlakte. Dan moet ge ze stroppen met een « wis » (wijm). De strop in de wis gemaakt wordt langzaam en behendig over den staart geschoven en de snoek op den kant geschokt.

Als er een groote visch op een gracht is verdwaald of als het slechts gaat om « paddestekers » (stekelbaarzen), dan wordt de gracht « opgemoord » met een beirschepper of iets anders waarmee ge de mooze op den bodem kunt beroeren tot het water heelemaal zwart ziet. Dan komen alle visschen na korten tijd boven om wat lucht te happen, en ge hebt ze maar te scheppen.

Het roeren van 't water wordt soms ook toegepast op de « kapiere » (coupures) van den Demer. De boeren jagen er eenige keeren een paard door. Van de visschers komt het spreekwoord : « Gevers zitten diep in 't water » d.w.z. het is moeilijk te geven, men geeft niets weg. Een « geef » is nl. het dialectisch woord voor « geuf », een zeer klein riviervischje.

In het water zijn de jongens flinke zwemmers, in de boomen flinke klimmers.

Kennen ze iederen visch, ze kennen nog beter iederen vogel, naar zijn nest, zijn eieren, zijn schreeuw. Ze weten hoeveel eieren hij legt, wáár en op welke hoogte het nest moet staan. In het dorp zelf weten er nu veel jongens reeds niets meer van. Het zou hen walgen vogeleieren uit te slurpen, en eierkransen ziet men niet veel meer. Ze slaan in den blinde niet meer naar bebroede eieren. Maar in de uithoeken van het dorp, vooral in den Heikant gaan de jongens nog veel vogelen zoeken. Eksters worden onder de tong gesneden om ze te leeren klappen. In den Winter vangt men lijsters met lijsterbolletjes. Men maakt in het bosch een plaats open, sluit ze af met takjes rijshout, maar hiertusschen laat men smalle openingen, waarin dan stroppen van paardshaar gezet worden. Dan strooit men lijsterbessen van het midden uit door de openingen. De lijsters die de bessen komen eten, loopen zoo in den strop. Dat vraagt natuurlijk groote vaardigheid om de stroppen juist op de goede plaats te zetten. Wonder is het hoe vlug de jongens er 'n handje van weg hebben. Van een boerenbengel van een jaar of elf is op gebied van natuurkennis al verbazend veel te leeren.

9) Meisjes spelen en zingen.

De meisjesspelen zijn vanzelfsprekend niet zooals die van de jongens. Ze doen geen « paardje spring, scheer, hamer of mes » en dgl. wél echter « rotte », « bare », « loenkkot ».

Ze tellen af met het klinkende deuntje :

Henke
Tenke
Firmamenke,
Henke
Tenke
Taf.

en :

Onder de groene boomen
daar lag een scheeve vrouw,
met twee scheeve beenen,
bult op zij

bult-karkas,
viool op de bas,
potteke met geld
waar de heer op spe(e)lt.

Ook nog :

Hinkel
Tinkel
Tafelfesch,
Kleine Jan
Dochterman,
Henink
Benink
Trouw met manneke,
Zei Janneke
Verbist
Had in zijn broek gep...

Ze doen ook nog « loenkkot » : allen versteken zich op éóne na. Met het gezicht naar den muur gekeerd zingt deze :

Onder de groene boomen,
daar lag een engelsch schip.
De Franschen waren gekomen ;
ze waren zoo rijk als ik.
Ze droegen een hoed van pluimen
van tinnela, tinnela — tuimelen,
en als we zullen soldaatjes worden
dan zullen we tellen van :
een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, negen, tien
en al wie niet weg en is die zal ik zien !

Wie daarop het eerst gezien wordt moet de volgende maal tellen ; niet echter als een derde der kinderen « kot winnen ».

Meisjes spelen graag huishouden, winkel, school. De les begint met het kruis : « hek, spek, solferstek », en het gebed :

« Janneke was aan 't eten
lekker, lekker eten,
school uit, kerk uit,
Janneke vloog de deur uit ».

De rest is geïmproviseerd tooneel. Door geteekende muren kunnen ze mekaar niet zien of verstaan, al staan ze ook nevens elkaar !

Andere spelletjes en dansen doen nog meer aan tooneel denken. Er is tekst, zelfs kostumeering. Banden van

eike- of kastanjeblaren mèt dennespelden aaneen geregen, worden rond het hoofd gewonden, dalen neer op de schouders, rond de borst. Van bloemen, korenbloemen vooral, worden kransen gevlochten.

De kinderen staan tegen den muur en zingen :

« Een boerinneke uit Frankrijk,
Maria Blanke uit Frankrijk,
Staat 't u aan ? Het zal ons liefste... wezen.

De aangeduide komt even vooruit en begint vóór de rij heen en weer te wandelen :

Door de hei laten wandelen,
ziet ze daar eens henen
op haar bloote beenen,
rouwe, rouwe, rouwe,
strikjes aan de mouwen.
Eerste maal een officier,
tweede maal de kamenier,
derde maal de rompe, rompe,
vierde maal de maneschijn,
als vader en moeder slapen zijn....

Dan nemen ze elkander bij de hand en maken 'n rondedans

...'k Heb den eersten brief ontvangen
van Margareta, van Margareta.

Opnieuw gaan ze tegen den muur staan. Eén gaat heen en weer voor de rij :

Daar kwam een heer van Gent
hij had een halve cent,
hij meende gaan te trouwen
maar zijn vrouw was niet kontent....

Ze draait zich naar de rij, die vooruit komt, achteruitgaat, weer vooruitkomt en terug achteruitgaat.

En wie ziet ge zoo geerne ? } bis.
Madam Tiere-liere-la.... }

Dan gaat de eerste naar de rij terug.

Ik zie ons liefste... geerne } bis.
Madam Tiere-liere-la.... }

Verder om de beurt :

En wat zult ge haar geven, Madame.... ?
Ik zal haar... geven. } bis.
Daarvoor krijgt de ze niet! }
Ik zal haar... geven.
Pak ze dan maar mee
kirmondee, dee, dee.

Hierbij wordt de gekozene naar de kiezende geworpen en de twee dansen een rondeke terwijl de andere zingen :

Wij smijten ons (naam)
Op ons kasteel
van Nazaree-a-dominee
Santee !

Ongeveer hetzelfde spel en lied is het zeer verspreid en bekend « *Masjoefeltje* ». Een kind gaat vooruit en achteruit naar de rij tegen den muur en zingt :

Ik kom van onder de aarde
Masjoef — masjoef — masjoefelke ;
Ik kom van onder de aarde
Masjoefelke ?

De rij komt nu voor- en achteruit :.

Wat hebt ge daar gelaten
Masjoef — masjoef — masjoefelke ;
Wat hebt ge daar gelaten
Masjoefelke ?

Vervolgens op dezelfde wijze :

Een korfje met rozen, Masjoef...
Aan wie zult gij dat geven ?...
Al aan mijn naaste geburevrouw.
Wie is uw naaste geburevrouw
Degene die ik zal kiezen
Wie zult gij kiezen ?
Ik zal ons liefste (naam) kiezen.

Daarna volgt hetzelfde als in het voorgaand spelletje :

En wat zulde gij haar geven. } bis.
Madame — Tiereliere — la... }

Een echt klein drama is « *Klein Anna* ».

Eén meisje zet zich neer, de anderen gaan er rond, hand in hand, en zingen :

Klein Anna zat op eenen steen, eenen steen, eenen steen } bis.
Klein Anna zat op eenen steen, een steen }

Ze doet alsof ze weent :

Ze begon aleens te weenen, te weenen (bis).

Een tweede gaat uit de rij naar haar toe :

Haar moeder kwam er bij staan...

De tweede gebaart, rhytmisch mee met het liedje, de haren van de eerste te kammen :

Ze kamde haar haren, haren, haren...

De rij zingt verder in plaats van moeder en kind

« Klein Anna waarom weent gij nu ? weent gij nu... ?
— Omdat ik morgen sterven zal...
« Wie heeft u dat weer wijs gemaakt ?
— Dat heeft de stoute Frederik gedaan.

Een derde gaat bij de twee en mimeert haar rol :

— Er kwam een jager uit het bosch, uit het bosch...
— Hij scherpte zijne messen
— Hij stak haar in de zijde
— Ze is er van gestorven
— Klein Anna is begraven.
— Waar is ze dan begraven ?
— Al onder dezen blauwen steen.

Dan springen ze allemaal, hand in hand en zingen triomphant :

Klein Anna is verrezen, verrezen, verrezen !
Klein Anna is verrezen, verrezen ! (1)

Op gelijkaardige wijze, maar telkens met andere danspasjes, met de handjes in de zij, beentjes opzij zwierend, met de handen tegeneen klappend, hinkelend, enz. worden geakteerd en gedanst, soms met mooie melodie, soms vrij eentonig :

1) Ze wandelde onder de linde,
Ze kon haar vriend niet vinden.
Op haar eerste, op haar tweede
Waar zij de liefste vond
En ze had haar vriend gevonden.
In het diepste van haar wonde
Waar zij de liefste vond.

---

(1) In Wezemaal is het einde van « Kleine Anna » anders.
Klein Anna is begraven...
Er kwamen twee kanonnekens (sic)
En vroegen waar is Anna nu ?...
Die is al lang begraven.
Waar is zij begraven ?
Al onder dezen witten steen :
Dan dansen wij in 't rondeke

II) 't Regent onder de brug
maar ik wordt niet nat.
'k Ben nog iets vergeten
maar ik weet niet wat.
Ho ! (naam) dans met mij :
Steek de handjes in de zij,
heen en weer,
op en neer,
Twee maal in de ronde ;
En ik dans niet meer.

III) Tok, tok, tok,
Wie is er daar ?
Een meisje !
Wat komt die hier doen ?
Spelen.
Met wie ?
Met (naam)...
Och mijn liefste Karolientje,
Geef een hand, mijn beste vriendje.
Karolien, Karolien :
'k Draai me om van een, twee, drie.

IV) Kinderen wat doet gij zoo lang op straat ?
Kirmondee — dee — dee.
Zou ik van u geen dochter kunnen hebben? Kirondee.
Welke dochter zou dat zijn ?...
Dat zal ons liefste (naam) zijn...
Onze liefste... krijgt gij niet...
Ik zal er een sardijnen (1) kleed voor koopen.
— Een wit sardijnen kleed is veel te gemeen !
Ik zal er een lavooren (2) kroontje voor koopen.
— Een lavooren kroontje is veel te gemeen !
Ik zal er een beurs met gouden stukken voor koopen.
— Pak ze dan maar mee !
Kirmondee, dee, dee.

V) Daar innewin, daar innewin
Daar is een Supristin.
Daar innewin, daar innewin,
Daar is een supristin. (in Keerbergen : « daar is een schipperskind)
holee, hola.
Ge zijt mijn zusje, jaja.
O, wat verdriet, o wat verdriet,

(1) Satijn.
(2) Marmeren.

Nu is mijn zusje ziek...
O wat spijt... nu ben ik mijn zusje kwijt...
O wat nood... nu is mijn zusje dood...
— Op die brug... vond ik mijn zusje terug...

10) Kermis en feest in het dorp.

De seizoenen wentelen. De jaren komen en gaan. De kinderen blijven thuis uit de school. Dan verleert men de liedjes en ook de bonte eigenaardigheden van de klein-kinderjaren. De jonge menschen werken. Wie werkt heeft recht op meespreken met de groote menschen. Toch zijn de kinderen niet bepaald groote-mensch op veertien jaar.

De zotte jaren komen aan van dansen en kermissen. Beide zijn gemoderniseerd. Ze hebben er niets bij gewonnen, integendeel.

Vroeger waren de kermissen een stuk volksleute, met hun « sirooplakken », « mastklimmen », « zakloopen », « moel rijden », « ringsteken », kikvorschen rijden », koers loopen met een lepel in den mond en daarin een marbel, die er niet uit mocht vallen, « hanen kappen », « garen eten », en zoo meer.

« Sirooplakken » walgde ten slotte de menschen. Er waren er die het reeds beroerd vonden als de man op het verhoog zijn gezicht in de siroop woelde, en bepaald misselijk werden ze als hij het er terug uit ophaalde. Ze zagen het dan al niet meer als er nog pluimen werden tegengeworpen.

« Hanenkappen » was reeds minder brutaal geworden. In plaats van een levenden haan stak men een afgeslachte door de mand.

Die andere barbaarschheid, de « hanengevechten » nl., werden van staatswege verboden.

Daar zijn nog de « pensenkermissen », als de familie en vrienden worden uitgenoodigd.

Een halve kop van het geslacht varken wordt dikwijls aan St. Antonius geofferd in de kerk ; die wordt dan aan de deur aan den meestbiedende verkocht.

Jolige dagen zijn het ook met Vastenavond. Er loopen verkleede zotten rond, maar ook in de familie wordt

er gezellig gesmuld en gevierd met wafels of pannekoeken. De boekweitkoeken zijn onbekend geraakt.

Volgens Van den Broeck in « Historische Mengelingen » werden vroeger de jongens door hun meisjes met boekweitkoeken vergast op den vooravond van St. Maarten. De meisjes die nog geen vrijer hadden, kozen er zelf

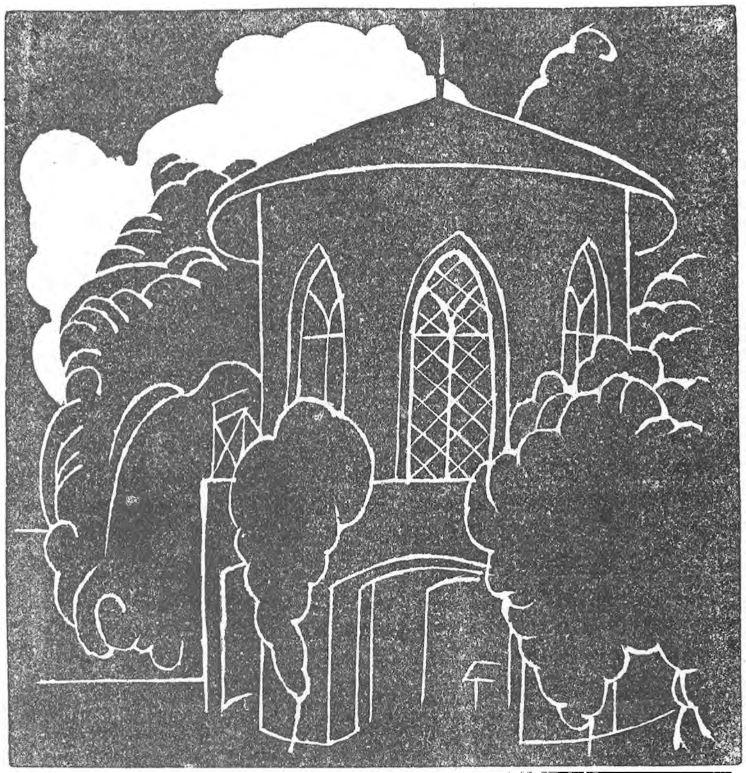

Abdij Vrouwenpark. — Zomerhuisje.

een, voor dien dag. Van dit gebruik is echter geen spoor meer overgebleven.

In vroeger tijden was de Vastenavondviering wel eens erg woelig, toen de jeugd van Rotselaar en Wezemaal naar de abdij « Vrouwenpark » trok. Daar werd bier, spek en brood uitgedeeld even binnen de poort of in het klooster zelf.

Maar die rumoerige jeugd maakte het te bont : « niet betamelick, noch verdragelick in diergelijke plaatse, gedestineert tot Godsdienst, welch quaet soo gegroeyt is dat de selve joncheyt heeft gecosen eenen heer onder die van Rotselaer ende eene vrouwe onder die van Wezemael, welchen heer sij noemden den grave van Lokeren oft heer van Vastenavont, onder wiens compagnie ende commande sij seyden te wezen, hun kleedende als sotten, ende al gewapent met groote houten sweerden, belettende die van Rotselaer alle man eenich werck te doen, soo in schuren als in velden, ende die van Wezemael affronteerden alle passanten op de bane... » De zaak werd gebracht voor den Raad van Brabant.

Den 20 Augustus 1659 vaardigt Philip Frans van Arenberg, baron van Rotselaar, het reglement uit :

1. « De abdis stemt toe 100 guldens te geven en de hertog voegt er 60 guldens bij, ten behoeve der tafel van den H. Geest van Rotselaar.

2. Verbod aan de inwoners van Rotselaar de abdij lastig te vallen, of aan te nemen den titel van graaf van Lokeren of heer van Vastenavond of aan iemand dien titel te geven op straf van 100 gouden realen boete.

3. De meier van Rotselaar moet alle jaren, op den laatsten Zondag van Vastenavond, bovengemeld reglement aan de kerkdeur afkondigen.

4. De ouders zijn verantwoordelijk voor hunne kinderen, de meesters voor hun dienstboden, voor wat de uitvoering van dit reglement betreft.

5. Eindelijk, de Gildebroeders moeten zich dadelijk te wapen stellen om den meier of andere « officiers » bij te staan in het onderdrukken der misbruiken indien er zich nog zouden voordoen ».

De jongens van den boer houden nog steeds aan hun oude Zondagsspelen : kegelen, struif schieten, en later de liggende en staande wip. Daar zijn natuurlijk allerlei nieuwigheden bijgekomen, tot « Russisch biljart » toe ! Ik geloof dat de jonge mannen van de uithoeken van het dorp zich ook al minder interesseeren aan het nachtelijk stroopen met den lichtbak...

De meisjes wachten min of meer geduldig tot hun vrijer komt. Als men een « stekje » laat opbranden tusschen de vingers, dan draait het boveneinde naar den kant uit, vanwaar « hij » komen zal. Als de ooren van een meisje tuiten dan denkt haar jongen vast en zeker aan haar !

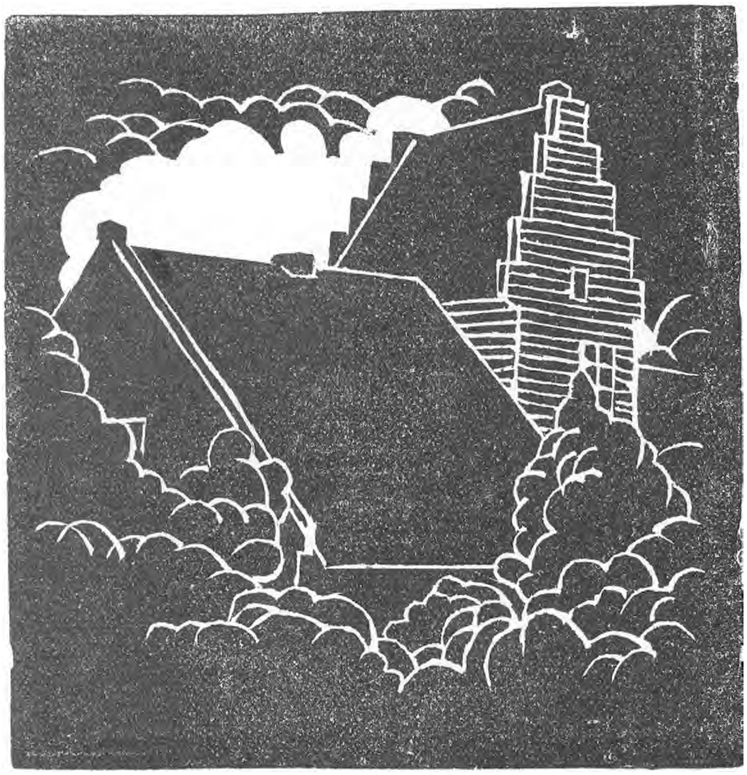

Kasteel « Van Dieve ».

Bij het trouwen wordt met kanonnekens geschoten door de geburen. De feestelingen sturen aan de schutters bakken bier. Aan de kerkdeur wachten minder bedeelde kinderen « om de schoenen te blinken » — voor de fooi die daar aan vast is ! Als er met koets of auto getrouwd wordt is de weg afgespannen met een touw. Het gerij stopt en er wordt te drinken beloofd. Aan het bed van trouwenden werden vroeger heimelijk bellen gebonden of men stak er allerlei in.

Bij de eerste Mis van een nieuwgewijden priester worden de huizen versierd met jaarschriften en groen en papieren bloemen. Denneboomkens worden langs den weg van zijn huis tot aan de kerk geplant. Een nieuwe burgemeester of een nieuwe pastoor worden stoetsgewijs « ingehaald ».

11) Evolutie...

De huizen krijgen een heel ander uitzicht. Vroeger werd gebouwd met hout en leem, en een strooien dak daarop, het geheel lang en laag bij den grond.

Op het dak groeide de « tannewas », een boerenremedie tot verzorging der tanden van de koeien (1).

Nu gaan de huizen de hoogte in, ze worden in baksteen opgetrokken met 'n verdieping en pannendak, op eenige krotten van doodarme menschen na.

Als zoo een sukkelaar absoluut uit zijn huis moet en hij kan geen ander vinden zet hij zich heimelijk aan 't werk : hij maakt leem gereed, balken en stroo. Op één nacht slaat hij ergens op gemeentegrond een krotje op, zoodat hij er tegen den morgen reeds zijn huisraad kan inbrengen. Dan kan men hem niet meer van die plaats verdrijven.

Bij zulken bouw komt natuurlijk geen « meiboom » in 't gebinte, zooals de metsers er een zetten op andere huizen als ze « in 't dak » staan, om door den eigenaar ook 'ns met bier goed getrakteerd te worden.

De smeden hebben één grooten feestdag in 't jaar : Sint Elooi. Dan werken ze niet, en de boeren komen hun schuld van het afgeloopen jaar betalen.

Ook de boeren hebben hun eigenaardigheden. Vooral de ouderen onder hen zijn weerprofeeten : « een bloedroode avond voorspelt wind ; wolken met roode koppen, « dondertorens », duiden op naderend onweer ; als de

---

(1) Zooals leliebladeren en lijzemeelpap dienen om vuil uit een zweer te laten trekken, lindenthee voor den hoest, en honing voor « vallingen » (verkoudheid).

kikkers kruipen is er regen op handen. Met Lichtmis valt de sneeuw op 'n heeten steen. Groene Kerstmis, witte Paschen. Als het met St. Medard regent, dan regent het zes weken aaneen, tenminste alle dagen een beetje. Met de nieuwe maan verandert het weer ».

Toevluchtstoren van den Heikant : toren van Eynatten.

Kleederdracht en boerengerief zijn vernieuwd. De klompen worden niet meer besneden ; de vrouwen dragen geen kapsels meer of witte kuifmutsen, met linten onder de kin vastgebonden. Nu de dorschmachine de schuren komt leegdorschen, zijn de gladde vlegels stilgevallen. Zelden ziet ge nog een boer ploegen met een koe. Zelfs de ezels verminderen ! Welke boer trekt nog éens per week zijn kousen uit om zijn roggebrooddeeg te trappen ? Moeltafels

(deegtrog, die overdekt is en tot tafel dient) ziet ge niet meer. Overal is electriciteit zoodat alle andere lichten van de « lambèls » (lampe belge) tot de pierekens (kleine nachtlichtjes) op 't schap gezet worden.

Om aan te duiden dat op een plaats geen gras mag gesneden worden, zetten de heeren daar een hooipop of een stok ; die gewoonte is nog in zwang.

12) Historische herinneringen, spookgeschiedenissen, en heksenhistories.

Geschiedkundige herinneringen leven nog voort onder het volk. Op het « dievenkasteel » (kasteel van Dieve) hebben vroeger roovers huis gehouden, beweert men. Maar dat is slechts een volksche uitleg van den naam der voormalige adellijke eigenaars, die trouwens in hun schild de kenspreuk voerden : « nomine van Dieve, non re ». Op den kant van de Dijle stond vroeger een oud kasteel : misschien dat der heeren van Rotselaar ? Van de abdij van Vrouwenpark uit liepen onderaardsche gangen naar het kasteel van de heeren van Wezemaal en naar den toren (kasteel van Eynatten) op Rotselaar-Heikant.

De abdij van het Vrouwenpark werd tijdens de Fransche Revolutie verkocht aan Moerinckx, een gewonen pachter, die betaalde met den verkoop van enkele boomen uit het goed zelf. De familie werd rijk. Maar, zei het volk, het is « zwart goed », en in het derde geslacht zullen ze hun goed moeten verkoopen. De abdij is nu in het bezit van de paters Montfortanen, die er een Apostolische school hebben ingericht.

Sinds geruimen tijd werden beemd en huizing verlaten door een vreemd ras van wezens die vroeger zoo 'n groote rol speelden, de spoken. We begrijpen reeds niet meer hoe vroeger de groote menschen daarvan evenveel schrik hadden als de kinderen.

Waar iemand plots stierf, op 't land of in 't water, werden houten kruiskens gezet, misschien wel uit godsdienstzin, veel meer echter om de ziel van de doode niet te laten terugkomen.

Op den Wijngaard kwam er een groote rosse hond met ketens beladen 's avonds geregeld spoken en ronddolen.

Aan den Toren was een huis betooverd. Als men er pap kookte, kwamen er plots kikkers in de kom. « Iets » kwam 's nachts de koeien losmaken en omgekeerd binden met hun staarten naar de kribbe toe. Het een ongeluk

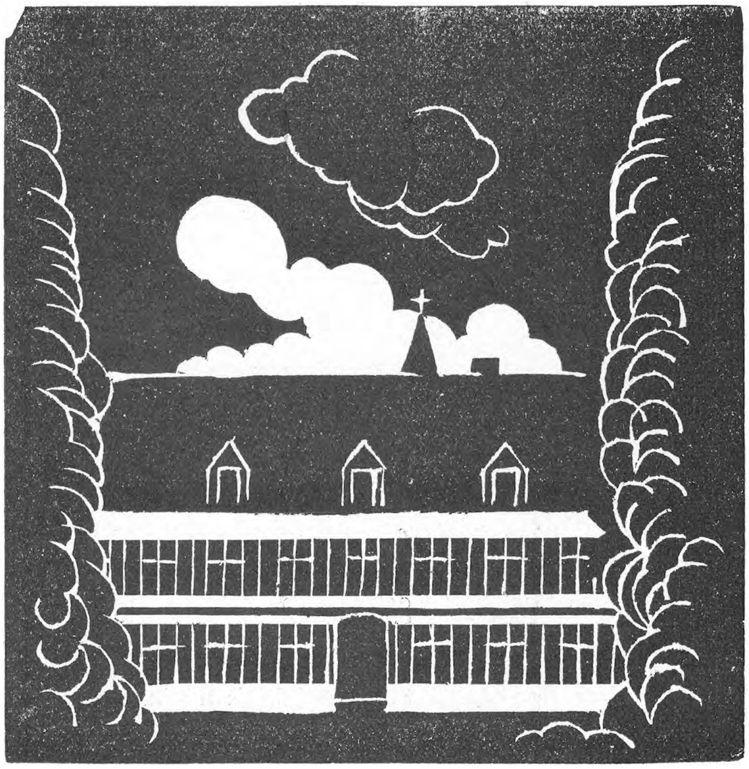

Het oude « Vrouwenpark » (kwartier van de Abdis). Nu Apostolische School van de Paters Montfortanen.

volgde daar op het ander : kalveren verdronken, koeien moesten uitgesleurd worden, enz. Op den hoek van den hof verscheen af en toe een witte gedaante.

« Klodde » spookte overal. Hij was een groot leelijk en zwaarwegend kalf. Kwaamt ge hem tegen, dan kwam hij op uw nek hangen en ge moest hem sleuren tot thuis ;

en geen middel om hem er af te krijgen. Maar aan uw huisdeur verdween hij plots.

In de bosschen van Moerinckx spookte « Madame op haar zeug ». Volgens de locale traditie moet er verband gelegd worden tusschen deze spookgeschiedenis en de

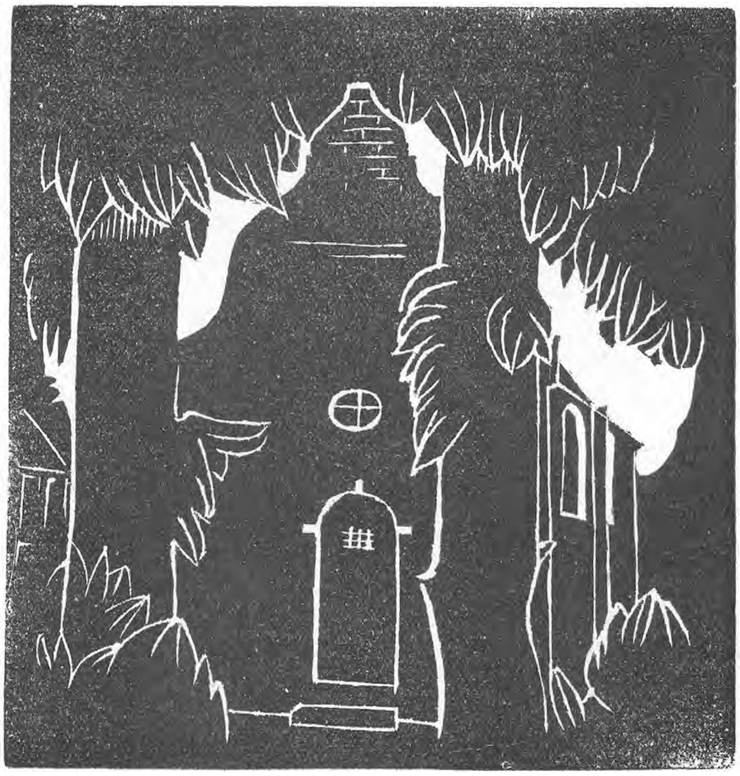

Kapel van O. L. Vr. van den Akker (1702).

legende van Beatrys, die abdis was in het klooster « Vrouwenpark » (waar later ook de H. Catharina van Leuven verbleven heeft) : ze liep weg met een hofjonker van den heer van Wezemaal, werd verlaten, doch bekeerde zich niet, moest de zwijnen hoeden en stierf in ongenade.

Sinds komt ze 's nachts, schrijlings op een zeug gezeten, door de bosschen van het vroeger klooster rijden

naar het kasteel toe en verdwijnt schielijk op de plaats waar ze de eerste maal haar Heilige Beloften brak...

Oude vrouwen kregen maar al te dikwijls den naam van « heks ». Ze mochten vooral niet zoo onvoorzichtig zijn op de schouders van iemand te kloppen bij het spreken, want dan sloegen die driest hooger terug : driemaal op den kop, om het kwaad te weren. Hiermede waren de anderen ook tot heks geslagen.

Heksen veranderen dikwijls in katten. Zoo wierp een vrouw heet water naar een zwarten kater en 's anderen daags zag ze een heks loopen met een verbrande hand. Nu zijn er nog « heksen » op 't dorp en steken er « heiligdommekens » onder deurdorpels : dan kunnen ze niet binnenkomen of ze moeten het eerst vragen. Die onnoozelheden zijn nog lang de wereld niet uit... En of er nog vele zijn !

Men ziet soms door menschen, die van God of gebod willen weten, de boete onderhouden en beewegen doen en tevens — een mensch probeert van alles ! — door bijgeloovigheden het kwaad trachten te bezweren.

Het volk weet buitengewoon goed bij welken heilige en waar ergens men voor alle ziekte moet zijn. Ziekten hebben hierdoor benamingen gekregen : « die familie heeft Sinte-Merkoen », «hij heeft van Holsbeek aan zijn knieën», e. z. m.

Nog een oud gebruik uit het doodenritueel : vroeger bracht men de dooden van den Heikant op een kar naar de kerk. Van af het kapelleke van « Onze-Lieve-Vrouw van den Akker » werd de kist gedragen. De stroowisschen waarop deze tot daar gestaan had werden tegen een stronk geworpen die er nu niet meer staat. Van dan af mochten de wisschen niet meer aangeraakt worden, of men moest een Vaderons bidden voor den overledene.

13) Oude vroomheid.

De menschen gaan nog veel « Sint-Antoniusweg om ». Ze gaan biddend van de kerk tot aan het kapelleke van de Drie Linden en terug. Dit om geluk te hebben in

den stal, zooals ze ook talrijk meegaan in de processie met de Kruisdagen om zegen over hun velden.

Met Palmzondag steken ze een palmtakje op hun land, en met Sint Hubert krijgen alle huisdieren gewijd brood. Even vóór het begin van de Meimaand, op Mei-

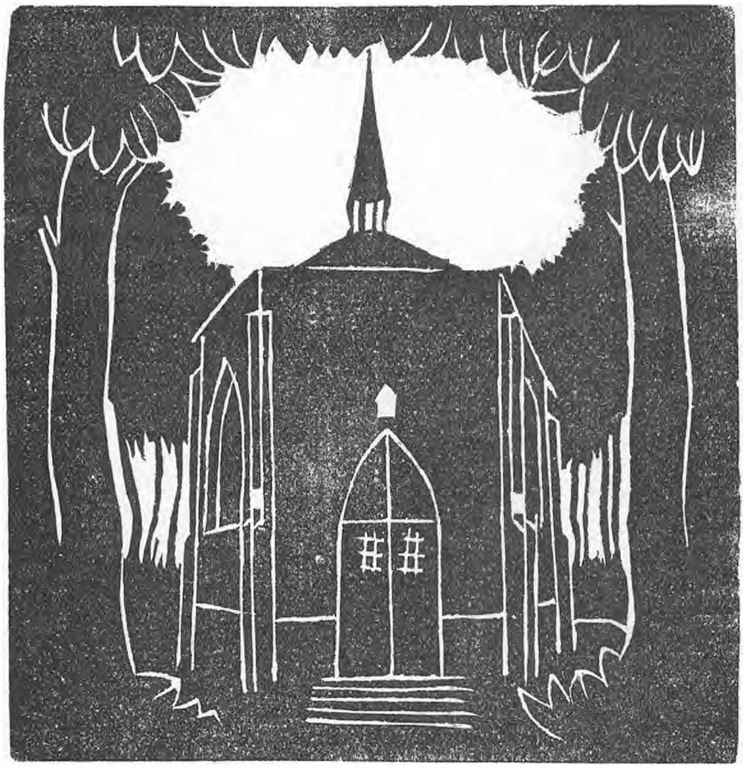

Rotselaar. — Heikant. — Kapel van O. L. Vr. ter Heyden.

avond, worden de Lieve-Vrouwekapellekens langs de wegen en aan de huisgevels versierd. Er worden nog veel nieuwe geplaatst, minder echter aan de huizen.

Vroeger werd het Mariabeeldje van het linker altaar in de parochiekerk als mirakuleus vereerd. Het is schoon gothisch houtsnijwerk : Maria en het kindeke Jezus kijken elkander aan. Dit is slechts sinds in onheuglijke tijden de pest woedde in het dorp, zegt de legende. Toen de men-

schen in boetprocessie voor het beeldje kwamen bidden, keerde Maria haar hoofd naar het Kind, dat ook naar haar opkeek. Toen hield de pest op.

Een laatste, echt schoone geplogendheid is het bidden voor de dooden ; vooral in den Heikant. Alleman geeft eerst den overledene een kruisken. Van het sterfhuis uit gaat men dan biddend tot aan het Heikantsch kapelleke (Onze-Lieve-Vrouw ter Heyden). Men bidt er een vollen Rozenkrans en vele andere gebeden. Daarna keert men terug tot aan het sterfhuis. Dit alles duurt ongeveer twee uren. Een kind van de geburen heeft het bidden gaan aankondigen. Dit gebeurt iederen dag tusschen het afsterven en de begrafenis : twee, drie dagen. Een man uit het volk bidt voor. Klein en groot doet er aan mee, zelfs menschen die 's Zondags niet naar de kerk gaan, en dat in vollen ernst.

Zóó sterk werkt een bezoek van Gods dienaar, de Dood, op de volksziel in.

ERN. JACOBS.

Het Steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren.

(J. ADAMS).

Niets misschien heeft meer zijn stempel gedrukt op onzen tijd, dan het mechaniseeren van haast alle bedrijven. We leven volop in de eeuw van de machine en de tijd dat alles met de hand moest vervaardigd worden is werkelijk al te vlug vergeten geweest. En nochtans is het wel interessant en tevens leerrijk, te vernemen hoe thans bejaarde werklieden in hun jeugd gearbeid hebben. Meer dan eens reeds hebben wij er tusschen pot en pint hooren over spreken, of ook tijdens de lange winteravonden bij de kachel, en de jongeren luisterden dan, soms glimlachend, als gold het een gelogen vertelsel. Vooral van sociologisch standpunt uit beschouwd is het nochtans zeer nuttig het verleden te vergelijken met de moeilijke tijden die wij thans doorworstelen. Wie zal ons al de redenen aangeven waarom er vroeger, niettegenstaande zwaarderen arbeid en geringer loon, bij de werkende volksklasse toch meer tevredenheid heerschte dan heden ?

In onderhavige korte bijdrage houden wij ons meer bepaald bezig met het steenbakkersbedrijf. Hetgeen wij beschrijven hebben wij persoonlijk beleefd. De lezer zoeke hier dus geen wetenschappelijke studie, die het bedrijf in zijn verschillende vormen en in verschillende streken beschouwt. Alleen steunend op persoonlijke herinnering schetsten wij den toestand van een steenbakkerij in Oost-Brabant, vóór een dertig à vijf en dertig jaar. Hetgeen toen daar bestond leeft misschien thans elders nog voort. Het gemechaniseerde bedrijf heeft trouwens veel aan de werkwijzen van vroeger te danken.

Waar men zinnens was een oven steenen te bakken voor het bouwen van een huis, of ook waar men verscheidene achtereenvolgende jaren steenen bakte, die eerder

voor den verkoop bestemd waren, werd de verlangde hoeveelheid aarde tijdens den Winter met de schup losgegraven en op hoopen gezet. Deze werkwijze had verscheidene voordeelen. Vooreerst had de werkman tijdens de winterdagen een bezigheid ; er werd geen tijd verloren en zoohaast het mooi lenteweer in 't land was zou men met het vormen der steenen kunnen beginnen. Vervolgens werd ook de massa aarde, die langen tijd aan regen, sneeuw en vorst blootgesteld geweest was, heelemaal verweerd en veel geschikter om gebruikt te worden, daar zij een homogener massa vormde en beter aaneenkleefde.

In meest alle gevallen werd het werk door den eigenaar aan een aannemer uitgegeven. Deze trof dan een akkoord met een ploeg steenbakkers, die per duizend en aan een vooraf overeengekomen prijs zouden betaald worden. De betaling geschiedde om de week. Opdat den lezer zich een gedachte zou kunnen vormen van de verdiende loonen, kunnen we zeggen dat er gewoonlijk gewerkt werd met zes man : drie « kleinen » en drie « grooten ». De « kleinen » waren jongens van 13 à 16 jaar ; zij hielden zich bezig met opleggen en afdragen. De « grooten » waren : de moddermaker, de vormer en de voerder. Elke «kleine» kreeg de helft van het dagloon van een «groote», zoodat de verdienste feitelijk door 4.5 moest gedeeld worden. Als 't goed ging — wat natuurlijk van het weder en van de handigheid der werklieden afhing — konden er 8 à 9000, ja zelfs 10.000 steenen per dag gevormd worden en de prijs schommelde tusschen 2.50 fr. en 3 fr. per duizend. In de beste voorwaarden — doch dit gebeurde uiterst zelden — kon men dus geraken tot 3 fr. × 10 = 30 fr. te deelen door 4,5 = ongeveer 6,60 fr. per «groote». Sommigen zullen denken dat dit veel was, doch men vergete niet dat het een maximum is, dat het een aangenomen werk betrof en dat er in dien tijd nog in de verste verte niet gedacht werd aan de veertig-uren-week. Om vier uur 's morgens toog men aan den arbeid om te 8 à 9 uur 's avonds (als het donker was) te eindigen. De schofttijd werd zoo kort mogelijk gehouden.

Het eerste werk dat de steenbakkers te doen hadden was te zorgen voor een onderkomen, want elken dag keerde men niet naar huis en als het weder al te slecht was moest

er toch kunnen geschuild worden. Op de groote « travaux », d.w.z. plaatsen waar men jaarlijks steenen bakte en waar dus veel geschikten grond voorhanden was, stond gewoonlijk jaar in jaar uit een houten barak, waarin de werklieden 's nachts konden slapen (want dikwijls woonden zij veraf) en ook hun eetmaal mochten bereiden. In dit geval was er niets anders te doen dan wat versch stroo bij te halen en open te spreiden om er een legerstede mee te maken, waarvan men na den zwaren arbeid toch het harde niet zou voelen. Was er nog geen barak, dan moesten de steenbakkers zelf er een optimmeren en dit met materiaal door den werkgever verschaft.

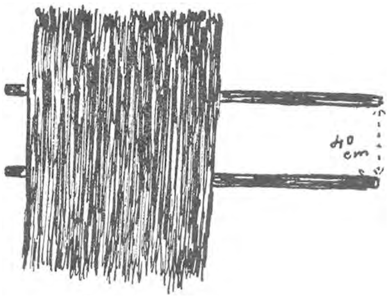

Het maken van een vlag.

Verder was de aannemer ook verplicht te zorgen voor stroo, latten en ijzerdraad om « vlaggen » te maken, die zouden dienen om de droge steenen tegen den regen te beschutten. Deze — thans nog algemeen gebruikte — vlaggen werden als volgt vervaardigd. Men legde twee latten van twee à drie meter lengte op een veertig centimeter afstand van elkaar op den grond ; rechthoekig hierop spreidde men het stroo open — een weinig verder over de lat komend aan den kant van de aren — en ten slotte legde men twee andere latten juist boven de eerste. Dan bond men ze met ijzerdraad aan elkaar, zoodat het stroo vast er tusschen zat. Daarna werden de zoogenaamde « pleinen » gereed gemaakt, d.w.z. gelijk gemaakte gedeelten van het terrein, die zoo breed waren dat ongeveer een twintigtal steenen in de lengte naast elkaar konden gelegd worden. Per plein was er plaats voor 5000 steenen, dus

voor 250 rijen van 20. Aan beide zijden van een plein werd dan een « pietom » gemaakt, d.w.z. op gansch de lengte werd een strook van één meter en eenige centimeter een drie à vier vinger hooger aangevuld. Eens de steenen op het plein droog, zouden ze hier in « haaien » of « gammen » (zie A. Rutten : Haspengouwsch Idioticon, blz. 71) opgezet worden. Indien de oppervlakte van het terrein het toeliet werden er aldus vijf of zes pleinen, gescheiden door « pietoms » naast elkaar gemaakt. Tusschen twee pietoms in bleef dan ongeveer een halven meter grond liggen.

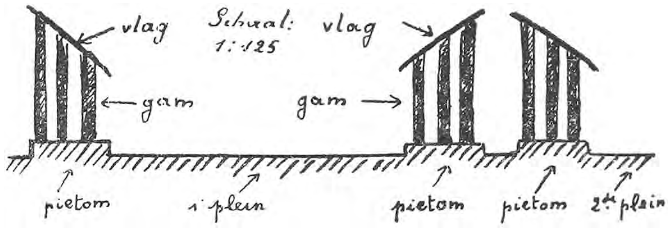

Schematische doorsnede van het terrein.

Dan begonnen de werklieden met het graven van twee of drie groote kuilen. Daarin zou het water gedaan worden, waarmee men den grond overgoot die dienen moest om de steenen te vormen. Op kleine werken werd dit water met een ton op een kruiwagen door den eigenaar zelf aangebracht. Waar men echter zinnens was verscheidene ovens te maken werd er wel eens een put geboord en een pomp geplaatst. Van aan deze pomp legde men dan goten tot aan de kuilen, die doodeenvoudig volgepompt werden.

Eens de pleinen effen gemaakt kon men met het vormen van de steenen beginnen. Zooals men uit het hierboven gezegde reeds kon opmaken, bestond een ploeg steenbakkers uit zes personen : een moosmaker (moos= modder), een moosvoerder, een vormer, een moosoplegger en twee afdragers.

Om te beginnen maakte de moosmaker met zijn hak een hoop aarde gereed voor een drieduizend steenen. Dezen hoop begoot hij duchtig met water, sloeg er eenige malen in met zijn hak en liet hem dan een tijdje gerust weeken. In afwachting dat de aarde goed met water zou doordrenkt

zijn, maakte hij al een tweeden hoop gereed. Daarna keerde hij terug naar den eersten, stroopte zijn broek op tot boven zijn knieën en begon met zijn hak in de aarde te slaan en heen en terug te trekken, tot er geen kruimel harden of drogen grond meer in den hoop te vinden was. Hoe eenvoudig dit ook moge schijnen, toch was er een zekere kennis van zaken mee gemoeid, want de moos mocht noch te nat noch te droog wezen om voordeelig

De Moosmaker.
Geteekend door A. Van Wanzeele.

kunnen gebruikt te worden. Wanneer nu den eersten hoop in orde was, onderging de tweede hetzelfde lot, dan een derde, een vierde, enz.

De vormtafel was ongeveer 80 cm. hoog. Zij was gemaakt van dikke, ruwe planken, doch het blad was glad geschaafd om te beletten dat er houtsplinters in de handen van den vormer zouden komen. Zij had dikke vierkante pooten, die door middel van dwarsbalken stevig met elkaar verbonden waren, en werd op een zekeren afstand van den hoek van het plein geplaatst, derwijze dat er vóór de tafel plaats was om een duizendtal steenen (50 rijen) op den grond te rangschikken. Vervolgens werden, van aan den moosmaker tot aan de vormtafel, ijzeren platen van vijf meter lengte bij een twintigtal centimeter breedte achter elkaar op den grond gelegd. De moosvoerder laadde dan zijn kruiwagen bij den moosmaker vol en voerde hem

over de ijzeren platen tot aan de tafel. Hiernaast was echter droog zand uitgestrooid, om te beletten dat de modder aan den grond zou blijven plakken. Daarop klonk de voerder zijn vracht om en keerde aanstonds terug om een anderen wagen te halen. Zoo zag men hem den godganschen dag heen en terug rijden.

De Moosvoerder.
Geteekend door A. Van Wanzeele.

Nu was het de beurt aan den moosoplegger om zich aan het werk te zetten. Deze stroopte zijn mouwen op en met beide handen, de duimen opengespreid, stak hij een klomp modder van den bijgebrachten hoop, rolde hem eens door het droge zand en nam hem aldus gemakkelijker op. Op deze wijze werd de tafel volgeladen. Er nevens stond steeds een bak met zand.

Lag nu een hoop moos gereed, dan strooide de vormer een handvol zand vóór zich op de tafel. Met beide handen stak hij zoo ongeveer de dikte van een steen modder af, rolde den klomp dan door het zand en wierp hem vervolgens in een bakje van den vorm, die door den afdrager ondertusschen op de tafel gereed gezet was, na hem vooreerst in den zandbak gestoken te hebben. Met de hand werd de modder effen gestreken. Nadat hetzelfde gebeurd was met het tweede bakje, was de vorm gevuld. Een vorm bestond uit een lang houten bakje, dat door middel van een plankje in twee gescheiden was. Elk gedeelte had de afmetingen van een kareel, zoodat er in één vorm telkens

twee steenen konden gemaakt worden. Eertijds werd er ook wel eens gewerkt met den enkelen vorm. Deze had enkel zijkanten ; de bodem ontbrak. Eens zulken vorm gevuld, moest de afdrager er zeer voorzichtig mee te werk gaan. Om hem op te nemen trok hij hem naar zich toe tot op den rand van de tafel en met een vlugge, behendige beweging trok hij hem op zijn zijde er af, om hem vervolgens op het plein op zijn plaats gaan te leggen. In den bodem van een dubbelen vorm waren enkele gaatjes aangebracht om het uitschuiven van de steenen, wanneer men ze op het plein legde, te vergemakkelijken.

Een dubbele vorm.

Zoodra de eerste vorm gevuld was, *liep* de eerste afdrager er mede tot op den hoek van het plein, waar hij de steenen op den grond legde ; met den ledigen vorm *liep* hij dan terug naar de tafel. Onderweg ontmoette hij dan echter reeds den tweeden afdrager, die insgelijks met een gevulden vorm naar den hoek van het plein liep en zijn steenen schoon op één lijn naast deze van den eersten plaatste. Zoo ging het voort totdat de rij volgelegd was. Dan een tweede, een derde, een vierde, enz. tot men aan de tafel kwam. Dan werd deze achteruitgeplaatst, zoodat er vóór weer nieuwe plaats was voor een duizendtal steenen. Op deze wijze werd de arbeid in een vlug tempo voortgezet, totdat gansch het plein vollag.

Om op het einde van de week het tellen te vergemakkelijken, wat noodig was om het verdiende loon te bepalen, duwde men één of meer gaatjes in elken duizendsten steen. Ook werden hiervoor wel eens Romeinsche of gewone cijfers gebruikt. Het spreekt van zelf dat, wanneer het plein vollag en men juist geen volledig duizendtal had, op het volgend plein voortgeteld werd.

Eens dat er geen plaats meer was op de pleinen, of ook wanneer er steenen lagen die voldoende droog bleken te zijn om in gammen geplaatst te worden, werd het vormen

gestaakt om het opzetten of het gammen te beginnen. Moest immers een zware regenbui of een onweer komen, dan zouden al de steenen op het plein stukregenen en het zou alles verloren arbeid geweest zijn, want vooraf was bepaald dat de werklieden alle schade op eigen onkosten zouden moeten herstellen.

Om de steenen in gammen op te zetten ging men volgenderwijze te werk : de twee afdragers en de moosoplegger (de drie « kleinen » dus) plaatsten zich elk bij een van de drie anderen. Het eerste paar begon met de eerste twee rijen. De « groote » plaatste zich naast den « pietom » ; de « kleine » trok met iedere hand een steen op zijn zijkant, nam beide steenen op, plaatste ze op elkaar en wierp ze samen naar zijn helper, die de steenen met beide handen aanpakte en op de gam zette. Als ze zoo een drietal meter ver gevorderd waren begon het tweede paar aan de volgende twee rijen. Na enkele minuten was het de beurt aan de laatste twee voor rij vijf en zes. Tien rijen gingen naar de gam links en de tien naar deze rechts. Op de gam stonden de steenen volgens een wel bepaalde orde, op hun zijkant, in schuine richting, de onpare rijen bv. met den voorkant naar links, de pare rijen naar rechts. De eerste steen der tweede rij rustte aldus op den voorkant van den eersten steen der eerste rij en op den achterkant van den tweeden. Aldus kon de lucht er goed tusschen door, wat het drogen bevorderde. Op een zekere hoogte gekomen werden er dan twee rijen op hun zijkant gelegd, zoodanig dat alle steenen met hun lengte in de richting van de lengte der gam stonden. Dit was de zgn. *panres,* die aan het geheel een grooter stevigheid moest geven. Een gam bestond uit drie rijen. De hoogste rij telde achttien lagen, de middenste zeventien en de laagste (naar den kant van het plein toe) zestien. Tusschen twee pleinen in werden twee gammen, met de hoogste rij naar elkaar toe, geplaatst. Er naast lagen de vlaggen gereed. Deze vlaggen werden vooral geplaatst bij regenachtig weder, om de steenen te beschutten. Was het integendeel mooi, dan liet men ze doodeenvoudig weg, want ze zouden eveneens het verdere drogen belet hebben. Soms gebeurde het toch wel eens dat langdurige regens een bres in de gam sloegen en dat op deze wijze een belangrijk aantal steenen beschadigd werd. Weer waren de steenbakkers dan verplicht alle

aangerichte schade op eigen onkosten te herstellen. Ze bleven dus verantwoordelijk tot de steenen in den oven gezet werden. Zoo ging dan het werk voort tot alle droge steenen opgezet waren.

Aldus geraakten de pleinen weer ledig. Om alle oneffenheden te verwijderen werden ze opnieuw goed geschoffeld en, eens dit werk gedaan, kon men weer beginnen met het vormen.

Waren er reeds een honderdduizend steenen goed opgedroogd, dan zond de aannemer een anderen ploeg werklieden om de steenen in een oven te zetten. Een dergelijke ploeg bestond uit vier man : een inzetter, twee invoerders en een gruisdrager. De invoerders laadden hun kruiwagen (een speciaal model met lange planken aan den achterkant, waartegen de steenen rustten) aan de

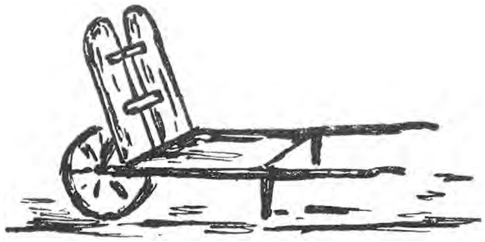

Kruiwagen van den invoerder.

gammen en voerden hem tot aan de plaats, waar men zinnens was den oven op te richten. Dan begon de inzetter met het aanleggen van den oven. Tusschen iedere laag steenen strooide de gruisdager een laag fijn gruis. In de onderste lagen van den oven maakte men de « muilen » (openingen), langswaar men dan, wanneer de oven een zekere hoogte bereikt had, het vuur aanstak. Deze muilen dienden tevens om het vuur lucht te geven en desnoods aan te wakkeren. Wanneer de oven voltooid was en flink brandde, werd hij aan de vier zijden goed met leem beplakt. Aldus bekwam men dan de zoogenaamde « moössteenen ». In de streek staan natuurlijk nog vele woningen die met dergelijke steenen gebouwd werden, en ouderen van dagen zullen u overtuigd zeggen dat deze steenen van een veel

betere kwaliteit waren dan onze huidige «machinesteenen».

Nu waren dan ook de « pietoms » op hun beurt weer ledig geraakt, en de steenbakkers konden opnieuw beginnen voor een tweeden oven.

Zoo werd er den ganschen zomer, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat gewerkt en gewroet « dat de knoken kraakten », totdat het slechte weder, omtrent het einde van September, de stoere arbeiders kwam verplichten de noodige rust te nemen. Werkloozensteun en « doppen » bestonden echter nog niet, en niet steeds zag men, bij het aanbreken dezer rust, zonder kommer den langen, guren winter tegemoet.

De Folkloristische Beweging.

Internationaal Congres te Namen.

Het Internationaal Congres voor Kunstambachten, van 6 tot 12 Augustus te Namen gehouden, heeft tot belangwekkende besluiten geleid. Natuurlijk spreken wij hier niet over het onderwijs en de technische of economische vraagstukken, die in verband hiermede behandeld werden ; wij stellen slechts vast dat door de congresleden de mogelijkheid overwogen werd, bij onze heropleveude kunstambachten elementen te benuttigen die door folklore en volkskunst aangebracht werden. Zij hebben gedacht aan een eventueelen verkoop der gefabriceerde producten aan toeristen en de mogelijkheid onderzocht van door de werklieden gedurende hun vrije uren voorwerpen te laten vervaardigen die folkloristisch van aard zouden zijn en die, dank zij de ontwikkeling van het toerisme, zouden kunnen aan den man gebracht worden.

Hierna geven we de besluiten, die hierop betrekking hebben.

Bij de toepassing van het leerplan, mag men namelijk niet verwaarloozen in de plaatselijke geschiedenis alle elementen, vormen en versieringen op te zoeken, die zouden kunnen dienen om de door de leerlingen vervaardigde voorwerpen te versieren, niet met ze slaafsch na te volgen, doch met ze tot uiting te laten komen op een wijze die met onzen tijdgeest overeenstemt ; aldus zal een oorspronkelijkheid verkregen worden, die wortelt in de Folklore.

Het Internationaal Congres, overwegend :

1° dat het vraagstuk van den Vrijen Tijd van den Arbeider van het grootste belang is voor de nationale economie.

2° dat de totnogtoe voorgestelde oplossingen veel meer ingegeven werden intuïtie, dan door een voorafgaande wetenschappelijke studie, die het vraagstuk grondig van uit alle oogpunten beschouwde.

3° dat de tot uiting komende strekkingen zeer verscheiden zijn ;

Drukt den wensch uit dat in alle landen de objectieve studie van het vraagstuk zou toevertrouwd worden aan specialisten van alle vakken, uitsluitend buiten de politiek verkozen.

Het Congres drukt den wensch uit dat alle inrichtingen, die zich bezighouden met volksopvoeding en met Vrijen Tijd, de werklieden zouden aansporen tot het beoefenen van een handenarbeid die kunst wil voortbrengen.

Het Congres stelt voor aan den werkman, evenals aan alle andere personen (leeraars, ambtenaars, enz.) de vrijheid te laten de door hem gedurende zijn vrije uren vervaardigde voorwerpen te doen betalen, op voorwaarde nochtans dat de arbeider zou onderworpen worden aan alle wettelijke bepalingen, die toepasselijk zijn op hen die in gelijksoortige bezigheden hun hoofdmiddel van bestaan vinden.

Het Congres drukt den wensch uit dat de werklieden attent zouden gemaakt worden op het feit dat zij de voorwerpen, tijdens hun vrije uren gemaakt, aan toeristen aan den man zouden kunnen brengen, op voorwaarde dat zij, zoowel wat de grondstoffen als wat de decoratieve elementen aangaat, gebruik maken van hetgeen de streek hun biedt (geschiedenis, folklore, natuurschoon, enz.).

Het Congres drukt den wensch uit dat, zoo een tweede Congres bijeengeroepen wordt, dit het vraagstuk van het toeristisch handwerk zou behandelen.

Het Congres drukt den wensch uit dat op het Internationaal Congres van den Vrijen Tijd te Luik, in 1939, het vraagstuk van het benuttigen van kunstwerken, voortgebracht tijdens de vrije uren, zou besproken worden.

Gouwdag van den Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaamsch-Brabant.

De Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaamsch Brabant heeft op 28 Augustus zijn XIIe Gouwdag gehouden te Neder-over-Heembeek. Bij deze gelegenheid werd in de vroegere kerk een Museum voor Heemkunde en Folklore plechtig geopend.

Tijdens de academische feestzitting werden voordrachten gehouden door de H.H. E. Br. Ferdinand, Jan Lindemans, Jan Verbesselt en Jan Gessler.

Het traditioneel folkloristisch feestmaal, waarbij het steeds zeer vroolijk toegaat, had in den namiddag plaats.

Ditmaal werd het gewone programma dezer Gouwdagen aangevuld met een vroolijken avond, ingericht door den Vlaamschen Toeristenbond ; volksdansen werden uitgevoerd en liederen ten gehoore gebracht.

Oudheidkundig Congres te Namen.

Het oudheidkundig Congres (XXXIe zittijd), dat van 23^n^ tot 29^n^ Juli te Namen gehouden werd, oogstte grooten bijval. Meer dan zeshonderd leden namen er deel aan. Hier past een woord van lof aan de inrichters, die hun zware taak tot een goed

einde brachten, te meer daar op het programma verscheidene uitstappen voorzien waren. De voorbereiding van deze periodieke vergaderingen wordt steeds moeilijker, sedert men de gewoonte aangenomen heeft gansch de streek door de Congressisten te laten bewonderen.

Talrijke mededeelingen werden aangeboden, doch weinige waren van folkloristischen aard. Wij kunnen niet nalaten te betreuren dat het inrichtend comité de folkloreafdeeling, die in 1925 te Brugge ingericht werd, weggelaten heeft, en die, bij alle latere congressen een levendige belangstelling bleek te wekken.

Wij weten het : het Congres voorzag de mogelijkheid van de inrichting van andere afdeelingen dan deze die op het programma voorkwamen, op voorwaarde dat er een voldoend aantal lezingen zou gehouden worden. Deze werkwijze deugt echter niet. Wanneer men niet vooraf aankondigt dat een bepaalde afdeeling zal ingericht worden, dan zetten de schrijvers zich niet aan het werk. Aldus ware het beter de afdeeling te voorzien en, in geval er niet genoeg mededeelingen zijn, haar daarna met een andere te versmelten.

Wij zijn er van overtuigd dat, ingeval de afdeeling ingericht geweest was, ze evenveel bijval zou gekend hebben als deze te Brugge, Bergen, Antwerpen, Luik en Brussel.

Mariale Tentoonstelling.

Ter gelegenheid van de Jubelfeesten van O. L. Vrouw van Hanswijk werd een interessante Mariale tentoonstelling ingericht in het gerestaureerde Hof van Busleyden. Talrijke metalen, marmeren en houten Mariabeelden uit alle tijden waren er tentoongesteld. Borduurwerk, kazuifels en tapijten waarop Onze-Lieve-Vrouw voorgesteld werd, waren er samengebracht en vormden een waarlijk eenig mooi artistiek godsdienstig ensemble.

Velen weten niet dat Mechelen op het einde van de XV^de^ en in het begin van de XVI^de^ eeuw een brandpunt van kunst was. Het hof van Karel V en van Margaretha van Oostenrijk trok de kunstenaars aan, en musici, miniaturisten, beeldhouwers en schilders kwamen er naartoe. Talrijke retabels uit dit tijdvak komen uit de werkplaatsen van Mechelen. Vooral echter waren het de eiken Mariabeelden (ongev. 20 cm. hoog, zonder voetstuk), die er gebeeldhouwd werden. We herkennen deze aan enkele speciale kenmerken : het haar der H. Maagd hangt golvend op den rug. Haar voorhoofd is breed, bol en bloot. Vooraan heeft de mantel een plooi in den vorm van een Y. De beenen van het Jezuskind, dat zij op den arm draagt, hangen niet meer, doch liggen op den voorarm der H. Maagd. Het geheel rust op een voetstuk met opengewerkt midden dat door de kunstkenners als specifiek Mechelsch beschouwd wordt. Op de rugzijde van het beeld, soms ook op het voetstuk staat de stempel van Mechelen, met de drie palen. Dokter G. van Doorslaer, de bekende geleerde kunstkenner, heeft

er verscheidene geïdentificeerd in de vreemde musea, waar ze zeer gewaardeerd worden. Het is een gestandardiseerd type dat in serie gemaakt werd en waarvan de oude polychromie een M draagt.

LOUIS STROOBANT.

Het Museum te Mechelen.

Ter gelegenheid van 's Konings bezoek werd het Museum voor Oudheidkunde, ondergebracht in het prachtig Hof van Busleyden, heelemaal opnieuw ingericht. Onder leiding van dokter van Doorslaer heeft de conservator de talrijke Mechelsche kunstvoorwerpen op zulke wijze gerangschikt dat in elke zaal een andere tak der nijverheid behandeld wordt. Wij kunnen niet anders dan de inrichters geluk wenschen met deze mooie prestatie, die dit belangwekkend museum naar waarde leert schatten en talrijke vreemdelingen lokt.

De muurschilderingen van deze prachtige patricische woning, toegeschreven aan Mabuse, kunnen insgelijks bewonderd worden.

L. S.

Internationaal Congres voor Folklore.

Wij ontvingen den tekst van de besluiten, die aangenomen werden door het Internationaal Congres voor Folklore te Parijs, gehouden in 1937.

Afdeeling voor beschrijvende Folklore.

Het Congres gelast het uitvoerend Comité, gevolmachtigd door de parmanente Commissie, met het onderzoeken van de mogelijkheid van voor de wetenschap der vertellingen eenzelfde terminologie aan te nemen, volgens de classificatie van professor van Sydow, die volgende termen voorstelt :

1° MEMORAT & FABULAT, voor SAGE = Legende.

2° SCHIMERAT & NOVELLAT, voor Märchen = Vertelling.

3° JOCULAT, voor SCHWANK = grap.

De I. C. F. L. richt een commissie in voor het met elkaar in overeenstemming brengen der Atlassen voor Folklore en verkreeg met dit doel de medewerking van de Internationale Vereeniging voor Europeesche Folklore.

Het Congres verklaart dat een internationale bibliographie noodzakelijk is. Deze bibliographie zal de boeken en tijdschriftenartikels vermelden, die betrekking hebben op de folklore.

Zij zal jaarlijks verschijnen en de werken aangeven, die in den loop van het verloopen jaar verschenen.

Onontbeerlijk is het dat aan deze bibliographie eenzelfden internationalen vorm gegeven wordt.

Het Intern. Congr. voor Folklore drukt den wensch uit :

1° Dat in elk land een officieele inrichting zou tot stand komen, met het doel de folklore te bestudeeren.

2° Dat openbare leerstoelen zouden voorzien worden aan een Universiteit of aan een inrichting voor Hooger Onderwijs.

3° Dat de studie van de folklore deel zou uitmaken van de programma's der onderwijsinrichtingen.

De I. C. F. L. drukt den wensch uit dat de verscheidene landen zich zouden akkoord stellen wat betreft de beteekenis van het woord Folklore, in betrekking met volgende wetenschappelijke en technische gebieden:

Materieele cultuur.

Sociale structuur.

Tradities en mondeling overgeleverde literatuur.

Methodologie. Deze laatste werkzaamheid zou volgende gebieden der techniek betreden :: cartographie, opnemen van platen, enquêtes, bibliographie, museographie.

De I. C. F. L. drukt den wensch uit dat, in elk land, het kind, op de manier die het meest geschikt blijkt te zijn, betrokken worde bij het folkloristische leven, en dat het nl. een actief deel zoude nemen aan het leven der musea.

De I. C. F. L. drukt den wensch uit dat een internationale medewerking zou tusschenkomen ten einde : 1° een electrisch werkend registreertoestel aan te wijzen dat, aan een gematigden prijs, de gewenschte maximum stevigheid zou bieden ; 2° over te gaan tot het nauwkeurig bestudeeren der voorwaarden die vereischt worden om de platen voor beschadiging te vrijwaren, nl. : a) vorm en voorwaarden der rangschikking; b) aanduiden van de naald die de platen het minst verslijt ; deze aanduiding dient te steunen op nauwkeurig bepaalde maatregelen en niet op eenvoudige vingerwijzingen ; c) aanduiden, weer met zoo nauwkeurig mogelijke gegevens, van de beste methode om films te bewaren ; 3° eenzelfde formaat aan te nemen voor cinematografische opnamen.

Afdeeling voor Folklore, toegepast op het Sociale leven.

Het Int. Congr. voor Folklore drukt den wensch uit :

— dat in elke jeugdorganisatie een commissie voor folklore zou ingericht worden, die nauw in betrekking zou blijven met de instellingen of groepeeringen die zich met de studie van de folklore bezighouden.

— dat de leiders der jeugdherbergen alle noodige schikkingen zouden treffen om een constante verbinding met de verscheidene folkloristische eigenaardigheden der streek mogelijk te maken ; dit zou kunnen gedaan worden door het inrichten van een plaatselijk organisme dat de coördinatie der folkloristische krachtsinspanningen van de jeugd zou verzekeren.

Het Int. Congres voor Folklore drukt den wensch uit :

1° dat de plaatselijke kleederdracht zou behouden blijven, en wijst, in verband met dit behoud, op de opvoedende rol der musea voor folklore.

2° dat ze zou gedragen worden bij feesten en plechtigheden, gebruikt door de leden der zangvereenigingen en muziekmaatschappijen ;

3° dat er in streken waar de locale kleederdracht verdween, krachtsinspanningen zouden gedaan worden om haar weer in te voeren en dat elders, waar zij nog bestaat, al het mogelijke in het werk zou gesteld worden om haar te behouden.

Het Intern. Congr. voor Folkl. drukt den wensch uit :

— dat een internationaal verbond zou tot stand komen van de groepeeringen voor folklore, met als doel een geregeld met elkaar in voeling blijven der folkloristische instellingen der verscheidene naties te verwezenlijken en ook om internationale folkloristische feesten op touw te zetten.

Het Int. Congr. voor Folklore drukt den wensch uit :

— dat de tijdens dit Congres bestudeerde onderwerpen zouden verfilmd worden om in de bioscoopzalen samen met de actualiteiten gedraaid te worden.

Het Int. Congr. voor Folkl. drukt den wensch uit : dat een beperkt Comité zou ingericht worden, in overeenstemming met het huidig bureau van het Congres en ondergebracht in het departement van Volkskunst en Volkstradities. Dit Comité zou zich bezighouden met op te zoeken hetgeen eigen is aan de streek, met de speciale hulpmiddelen op te sporen zoowel wat grondstoffen als wat arbeidskrachten betreft, met de plaatselijke nijverheden te tellen en hun speciale gebruiken te noteeren. Het zou er naar streven alle inlichtingen en nieuwe werkwijzen te hunner beschikking te stellen, die aan de technici zouden toelaten materiaal van goede hoedanigheid te gebruiken, in den geest van de plaatselijke folkloristische traditie en in overeenstemming met de voorwaarden door het moderne leven gesteld.

Het Int. Congr. voor Folklore drukt den wensch uit dat elke streek een eigen verzameling liederen voor haar scholen, haar zangmaatschappijen en andere vereenigingen zou uitgeven en dat in elke streek de locale versie zou gezongen worden, en dit wel in het plaatselijk dialect.

Het hoopt dat het op dit gebied reeds begonnen werk zal doorgezet worden en wenscht dat een samenwerking zou tot stand komen, ten einde een volledige uitgave voor elke streek te verwezenlijken.

Het Int. Congr. voor Folklore verlangt de inrichting en de ontwikkeling van de plaatselijke Musea voor Folklore, van de openluchtmusea en van afdeelingen voor Folklore in de bestaande musea ; daar echter vastgesteld werd dat het vooral ter plaatse zelf is dat de verdwenen vormen dienen bewaard te blijven, zal het noodzakelijk zijn kleine musea in de dorpen in te richten, het plaatselijk initiatief aan te moedigen, raad te geven en geldelijken steun te verleenen.

Dagen van Geschiedkundige Synthese.

De « Dagen » van Geschiedkundige Synthese werden dit jaar te Parijs gehouden. Wij houden er aan de aandacht te vestigen op volgende aangenomen besluiten :

Gezien het feit, dat op dit oogenblik in het meerendeel der Europeesche landen en met betrekking tot Europa zelf, talrijke archeologische, geschiedkundige, taalkundige, anthropologische, ethnographische en folkloristische atlassen en kaarten in voorbereiding zijn.

Wordt er aan hen, die er zich mede bezighouden, gevraagd een akkoord te treffen wat methode en uitvoering aangaat. Om een dergelijke verstandhouding tot stand te bregen worden volgende voorstellen gedaan :

1° Dat elke schrijver of instelling, verantwoordelijk voor de voorbereiding van een der bovengenoemde atlassen, het onderwerp der kaarten (d. w. z. de feiten die cartographisch zullen voorgesteld worden) slechts bepale na raadpleging, en zoo mogelijk na akkoord, met het wetenschappelijk bevoegd organisme en met het international organisme (congres, permanente commissie, enz.) dat de bevoegde vertegenwoordigers van de wetenschap in kwestie in de verscheidene landen groepeert ;

2° Dat het vaststellen der waarnemingspunten en het met elkaar vergelijken van de atlassen in de toekomst, zouden vergemakkelijkt worden door volgende maatregelen :

a) aannemen van de schaal op 1/1.000.000^e voor alle hoofdkaarten ; ruitjes waarvan elke verdeeling overeenstemt met 1 minuut breedte en met 2 minuten lengte, daar een dergelijk blad toelaat de plaatsen te bepalen met coördinaten ; voor de werken die meer in detail dienen bestudeerd te worden zou men een schaal kunnen aannemen die een eenvoudige vergrooting van de hierboven aangeduide is.

b) in elk land zouden de plaatselijke opzoekingen vergemakkelijkt worden door het uitgeven van kaarten van de streek, eenvoudige vergrootingen van gedeelten der hoofdkaart.

c) in elk land zou een repertorium opgesteld worden volgens deze hoofdkaart, numeriek en alphabetisch.

d) overal dezelfde projectiemethode gebruiken.

3° Dat de geografen kaarten van dezelfde schaal opmaken, die de gewenschte vergelijking toelaten wat betreft de orographie, de hydrographie, de bestuurlijke en politieke grenzen, de verkeerswegen, enz. ;

4° Dat de documentatiekaarten steeds de geografische coördinaten zouden vermelden, ten einde een onmiddellijk repereeren mogelijk te maken.

Gezien de geschiedenis der techniek nog steeds ten achter is, daar men aan de gewone gebruiksvoorwerpen niet voldoende aandacht schenkt,

Gezien het feit dat men, geleid door het esthetisch gevoel, steeds liever het buitengewone bestudeerd heeft, dat echter van ondergeschikt belang is wat betreft de betrekking tusschen techniek en beschaving,

Is het wenschelijk dat men zich meer en meer bezighoude met het uitgeven van typologische repertoires van gebruiksvoorwerpen en werktuigen.

Dat deze uitgave ten minste vergezeld gaat :

a) van de overeenkomstige taalkundige aanmerkingen ;

b) van de volledige beschrijving van de wijze(n) waarop het vervaardigd wordt, telkens het gaat over een voorwerp dat niet als seriewerk kan beschouwd worden ;

c) van de studie der sociale gebruiksvoorwaarden ;

d) van de studie der physiologische gebruiksvoorwaarden.

Deze laatste raadgeving brengt met zich den wensch mee dat, in elk land, de Instellingen voor psychotechnische opzoekingen zouden beginnen met de studie der physiologische gebruiksvoorwaarden, wat de werktuigen betreft die vóór het machinewezen gebruikt werden ; tevens ook deze van het lichamelijk rhythme, eigen aan dit gebruik ;

En dat deze repertoires de voorwerpen vermelden volgens een functioneele classificatie, die behelst :

a) een alphabetische reeks der typen van werktuigen ;

b) een classificatie volgens den aard der technische bewerkingen (werktuigen voor het bewerken van hout, van steen, enz. enz.) ;

c) een topografisch register, dat toelaat gemakkelijk het beschavingsmateriaal in een beperkt milieu weer samen te stellen.

WEERSTANDSFONDS.

Telkenjare zijn er enkele lezers die, ter gelegenheid van de hernieuwing van hun abonnement, spontaan bij het verschuldigd bedrag een som voegen voor ons weerstandsfonds, om aldus te toonen hoezeer zij onze uitgave waardeeren. Dit verdient wel onzen besten dank. Aldus ontvingen wij volgende sommen :

M. Oedenkoven, Berchem (Antwerpen)	100 fr.
M. Maroquin, Brussel	50 fr.
Graaf de t'Serclaes de Wommersom	40 fr.
M. Vanderseypen, St. Agatha-Berchem	25 fr.
M. Daumers, Boschvoorde	15 fr.
M. De Cocq, Anderlecht	15 fr.
Mevr. Dujardin, Brussel	15 fr.
M. Porto, Brussel	15 fr.
	275 fr.

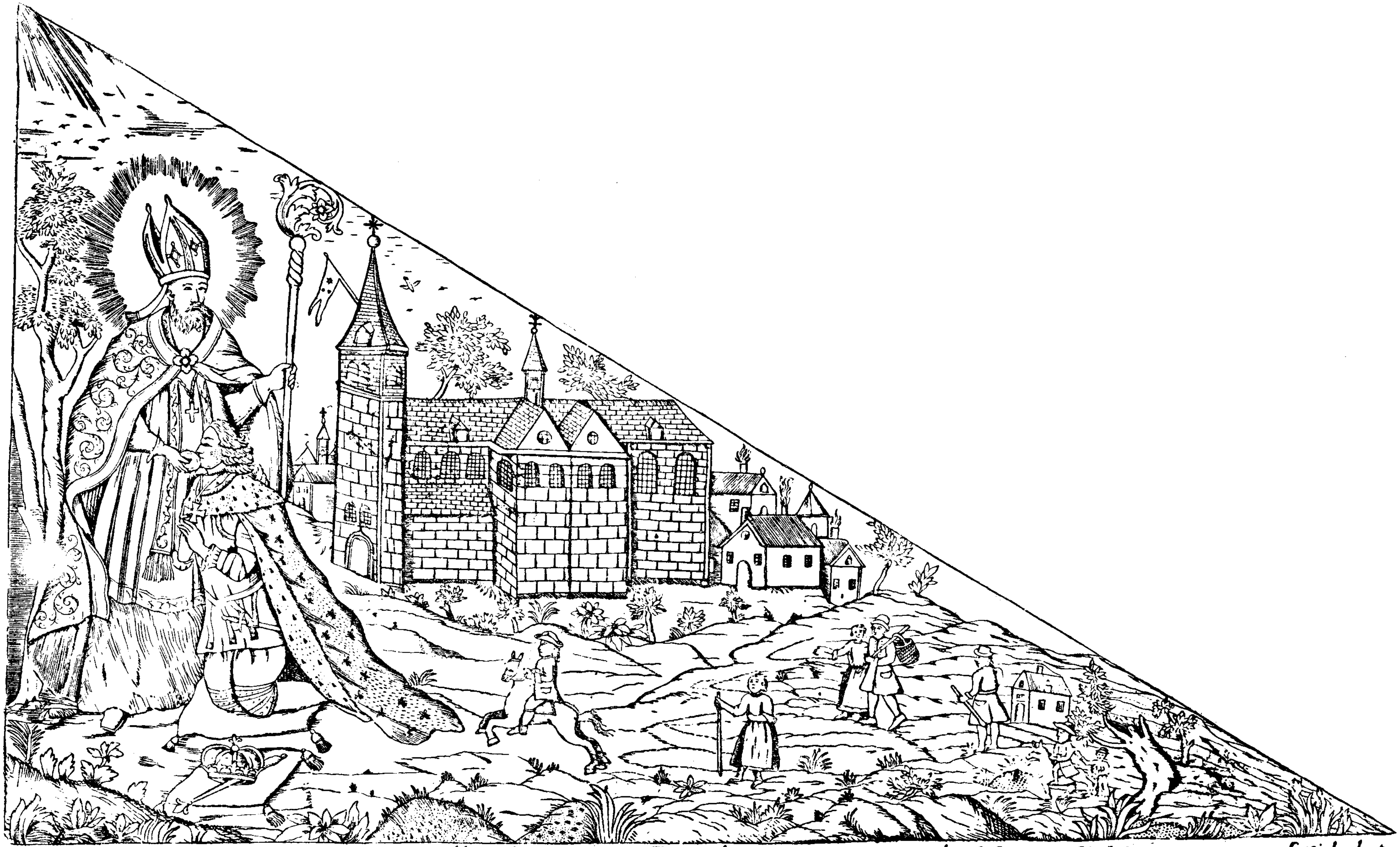

S.t MARCOUL guerissant les Ecruelles honore a GREZ le premier jour de May. S.t MARCOEN genesende het Koninck-seer ge.eert tot GREZ den eersten dagh Mey.

Bedevaartvaantje van den H. Marcoen te Grez-Doiceau.

Prijs : 12 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en
Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

Afbeelding van St. Markoen, op de waarschuwing,
gedrukt bij Titeux, Maaseik.

18de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nrs 105-106 -

18e Jaargang - Nrs 105-106 Januari-Maart 1939

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Over Bedevaartplaatjes en -vaantjes. — Sint-Markoen en 't Sint-Markoenzeer. — Adel en Folklore. — Van Sente Ontcommere in Oud Gent. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging. — Necrologie. — Onze Uitstappen. — Ons Weerstandsfonds.

Over Bedevaartplaatjes en -vaantjes.

(Dr J. GESSLER).

Tot tweemaal toe heb ik, in 'n voordracht, 'n oorzakelijk verband hooren leggen tusschen de bedevaartvaantjes en de zoogenoemde straf- of boetebedevaarten (1). Nu : *verba volant.* Maar dezelfde oorzakelijkheid werd ook, zwart op wit, aangetoond tusschen deze strafbedevaarten en de bedevaartplaatjes, om de aanwezigheid er van in onze waterloopen te verklaren, en... *scripta manent.* Tegen deze m. i. nuttelooze hypothese wordt hier opgetreden, in 't belang van de waarheid. Ik twijfel er niet aan, of alle lezers, evenals mijn vroegere toehoorders (2), zonder eenig voorbehoud

(1) Cf. L. VAN DER ESSEN, *De Straf- en Rechterlijke Verzoeningsbedevaarten in de Middeleeuwen, bijzonderlijk in de Nederlanden,* Antwerpen, 1911. *(Verhandelingen van de Alg. Kath. Vl. Hoogeschooluitbreiding,* nr 143). — E. VAN CAUWENBERGH, *Les Pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal de la Belgique au moyen âge.* Louvain, 1922 *(Recueil des travaux... d'histoire et de philologie de l'Université de Louvain :* 48e fasc.).

(2) Op de afdeeling Folklore van het Vlaamsch Filologencongres, 1938 te Leuven gehouden, voorgelezen.

« En zoo komt het, dat men nu,
« gewoonlijk, die interessante over-
« blijfselen der vroegste bedevaar-
« ten in onze waterloopen terug-
« vindt ».

Bij het eerste deel van deze aanhaling levert de schrijver een interessant bewijsstuk, aan het Antwerpsch *Clementijnboec* ontleend, waaruit blijkt dat op 23ª Januarii 1391 aan Schepenen een BRIEF getoond werd, als bewijs « dat Colin Kerstiaen, vleeschouwere, zijn pelgrimagie ghedaen hadde t'Onser Vrouwen te Rutsemedouwe ».

Bij het tweede en voornaamste deel uit deze aanhaling, waarin de aanwezigheid van talrijke bedevaart- en pelgrimplaatjes in onze waterloopen op eigenaardige wijze wordt uitgelegd, ontbreekt alle bewijsvoering, *et pour cause*. Verder gaat de heer Jos. de Beer niet in zijn gedrukte uiteenzetting. Het verband met de bedevaartvaantjes werd door hem mondeling toegelicht.

In het prachtig *Bulletin* der Musea van het Jubelpark, te Brussel, waaraan hij, als conservator van de folklore-afdeeling, standvastig medewerkt, schreef de heer L. Crick een belangrijk artikel over bedevaardteekens (5). Hierin beantwoordt hij als volgt de door hem gestelde vraag : « A quoi servaient ces enseignes ? »

— « Jadis les coupables de certains délits étaient condamnés à se rendre en pèlerinage, pour expier leur faute, dans divers lieux de dévotion... Les enseignes étaient achetées comme souvenir et comme témoignage et, au retour du pèlerin, étaient jetées à l'eau, en signe de pardon obtenu et également pour

(5) Cf. L. Crick, *Un moule à enseignes de pèlerinage*, in het *Bull. des Musées royaux d'art et d'histoire*, 3e reeks, IX (1937), bl. 14-15.

empêcher que quelqu'un d'autre ne les rachetât et ne s'en servît à son tour ».

Ziedaar hoe men de aanwezigheid tracht te verklaren van de bedevaartplaatjes, in verscheiden waterloopen weergevonden, waar ze opzettelijk zouden ingeworpen zijn, om geen tweeden keer te kunnen dienen als bewijs van afgelegde strafbedevaart, en om aldus te beletten dat een veroordeelde aan de hem opgelegde strafbedevaart zou kunnen voldoen zonder deze af te leggen en zoodoende aan een welverdiende boetepleging zou ontkomen.

Bij deze hypothese valt het te betreuren :

1°) dat ze door geen enkel bewijs, hoe onbeduidend ook, wordt gestaafd ;

2°) dat er geen verschil bestaat tusschen gewone bedevaartplaatjes en plaatjes voor strafbedevaarten, die als bewijs van de afgelegde boetetocht werden voorgelegd ;

3°) dat er geen enkel geval bekend is, waar 'n plaatje als bewijs van 'n afgelegde strafbedevaart gebezigd werd ;

4°) dat er wel plaatjes bestaan van bedevaartplaatsen, die nooit in het oude strafrecht als strafbedevaart worden opgelegd ;

5°) dat het geeischte bewijs steeds en overal een geschreven en verzegeld bescheid was, met streng individueel karakter, en niet een plaatje voor algemeen gebruik ;

6°) dat de hier besproken hypothese hoegenaamd niet de aanwezigheid verklaart van andere voorwerpen, zoo verschillend in aard en waarde, welke ook in waterloopen werden gevonden.

Op de twee laatste beschouwingen willen we even den nadruk leggen : de voorgaande zijn zonneklaar en vergen geen commentaar.

Wanneer een betichte tot een strafbedevaart werd veroordeeld, « te porren metten voeten », werd in het vonnis nog verklaard dat hij een wettig

bescheid van de door hem voltrokken bedevaart moest inleveren, op zijn eigen naam en vanwege de kerkelijke overheid der plaats, waarheen hij moest ter beevaart gaan. Voorbeelden hiervan vindt men overvloedig in 't standaardwerk van kanunnik E. van Cauwenbergh, waarvan het oudste uit 1316 dagteekent, en uitdrukkelijk de *testimoniales litteras* vermeldt, door 'n bisschop afgeleverd en gezegeld : *sigilli nostri cerei pendentis munimine roboratas* (6). Deze BRIEVEN werden dan aan de rechters afgeleverd, als bewijs, dat de door hen opgelegde strafbedevaart door den veroordeelde voltrokken werd. Van de zestien bescheiden, door voormelden historicus aan het licht gebracht, werden er meer dan een door hem ontdekt « annexé au Correctieboeck » van de stad Lier, en waren dus niet door de Schepenen aan den belanghebbende terug gegeven geworden, om door hem verscheurd, verbrand of in 't water geworpen te worden. Ook te Hasselt vond schrijver dezes zoo'n getuigschrift — 'n klein perkament met zegel — in het *Correctieboeck* IX, waarvan de onuitgegeven tekst luidt als volgt :

Ego custos insignis ecclesiae beatae Mariae urbis Aquensis, Leodiensis diocesis, notum facio Henricum Wolteri, presentium latorem, devote visitasse limina praedictae ecclesiae. In cujus rei fidem sigillum meum custodi esse affixum.
Anno Domini 1539, die 25ª Marcii.

Een oorspronkelijk stuk uit mijne verzameling wordt hier gereproduceerd, omdat uit het verschillend geschrift genoegzaam blijkt, hoe de naam van den belanghebbende na 't opstellen van het getuigschrift er werd ingelascht.

De tekst van dit stuk luidt als volgt :

Nos, Custodes corporum sanctorum trium Regum in ecclesia majori Coloniensi, notum facimus universis et singulis quorum interest, quod anno et die infrascriptis coram nobis constitutus fuit quidam Egidius Blosen ab Hasselt *asserens*

se facere emendam ex causis sibi commissis. Quare dictos sanctos tres Reges in predicta ecclesia peregre et devote visitavit, quod protestamur per eundem explevisse (6). *In cujus rei testimonium et*

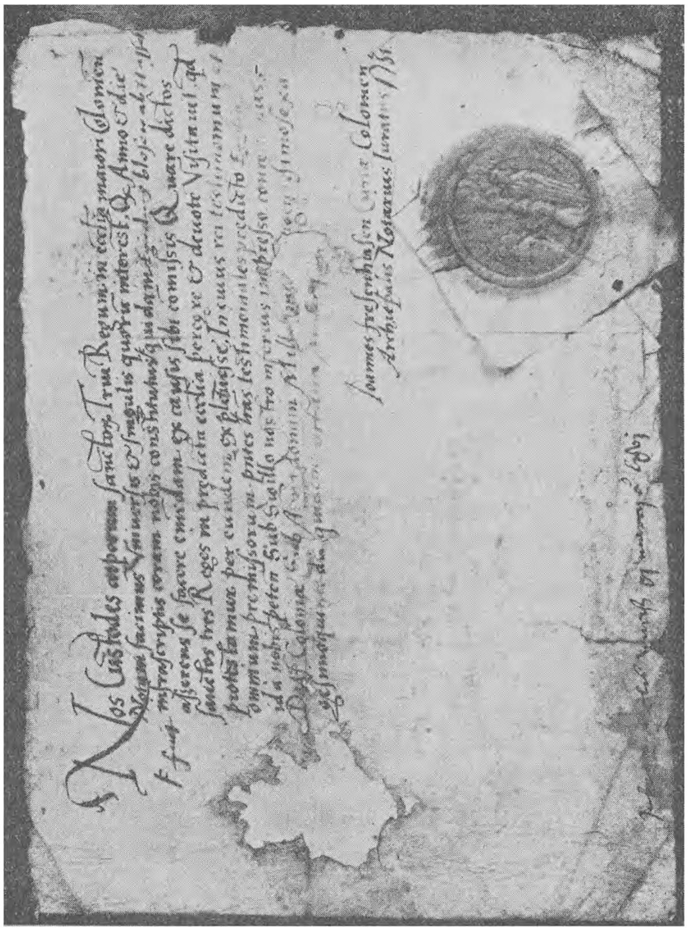

(6) Zóó heeft de klerk geschreven, die het formulier had gecopieerd of opgesteld, zonder er op te zetten, dat de actieve vorm *explevisse* bij 't voorgaande *per eundem* niet past. De invuller van het stuk, waarop de naam van den belanghebbende in blanco was gelaten, heeft dan *explevisse* veranderd in *expletum esse,* door een *t* tusschen te voegen, een streepje boven de *v* of *u* te plaatsen en de *i* in *e* te veranderen : alles aan den valen inkt herkenbaar.

omnium premissorum presentes litteras testimoniales predicto Egidio *id a nobis petenti sub sigillo nostro inferius impresso concessimus.*

Datum Coloniae sub anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, die quidem octava Martii (7).

Joannes Fresenhusen, curiae Coloniensis archiepiscopalis notarius juratus.

Op het bewijsstuk, te Keulen in 1560 afgeleverd, werd onderaan een aanteekening te Hasselt bijgevoegd, waaruit blijkt dat Egidius of Gielis Blosen zich voor den Hasseltschen Magistraat heeft vertoond, met zijn BRIEF, den 11en April van 't volgend jaar :

Inbracht per Gielis vuers. 11 marcii a° LXVI.

Zoo gebeurde het gewoonlijk, hier en elders : de bewuste persoon bracht voor den Magistraat een geschreven bewijs, op zijn eigen naam, in, om aan te toonen, dat de hem opgelegde bedevaart door hem was afgelegd. Bedevaartplaatjes of *enseignes de pèlerinage* van algemeen gebruik werden hiertoe nooit gebezigd.

Dezelfde oorzaken, beweert men spreekwoordelijk, hebben dezelfde gevolgen. Omgekeerd kan men er bijvoegen, dat alle soortgelijke gevolgen aan dezelfde oorzaak kunnen toegeschreven worden. Indien men nu de aanwezigheid van bedevaartplaatjes in onze waterloopen uitlegt door 't wegwerpen er van, na de volbrachte boetebedevaart, hoe kan men deze verklaring verdedigen om ze toe te passen op de talrijke andere voorwerpen, van allerhande slag, uit onze waterloopen opgehaald of opgegraven. Men doorbladere slechts het standaardwerk van Forgeais om een vaag besef te hebben van al hetgeen men in 'n rivier of

(7) De naam van de maand is niet met volle zekerheid te lezen.

stroom, zooals de Seine, kan vinden (8), en waarvan men toch niet gereedelijk kan veronderstellen, dat het allemaal met opzet in 't water was geworpen, zooals dit weleer en wel eens op zekere plaatsen door ingeworteld bijgeloof is geschied (9). Ten andere, het opzettelijk wegwerpen wordt er nergens als verklarende oorzaak bijgehaald, noch door Forgeais, noch in de studies, door hem benuttigd (10). Daar de hypothese van 't opzettelijk wegwerpen niet past voor de andere voorwerpen, in 't water gevonden, zullen we ze ook maar laten vallen voor de bedevaartplaatjes. Hier is ze ten andere heelemaal overbodig, wijl een natuurlijke en eenvoudige verklaring zich « selbstverständlich » aanbiedt en opdringt. De bedevaartplaatjes, en later de -vaantjes, werden als aandenken of « souvenir » door de pelgrims zelf meegebracht, en het meebrengen van deze « souvenirs », in welken vorm ook, is wel zoo oud als het bedevaarten zelf, en ouder dan de boetebedevaarten, want men zal toch wel grif toegeven, dat de boetebedevaarten in het kerkelijk en het wereldlijk recht slechts ontstaan zijn, nadat de bedevaarten algemeen in

---

(8) Cf. A. FORGEAIS, *Collection de plombs historiés trouvés dans la Seine*. Parijs, 1860-1865 ; *Numismatique des corporations parisiennes d'après les plombs historiés trouvés dans la Seine*. Parijs, 1874. In het eerste standaardwerk duiden de titels der onderdeelen genoegzaam aan, hoe verscheiden de voorwerpen zijn, die uit de Seine zijn opgehaald : I. *Méreaux des corporations de métiers ;* II. *Enseignes de pèlerinages ;* III. *Variétés numismatiques ;* IV. *Imagerie religieuse ;* V. *Numismatique populaire*. — Dat de voor II voorgestelde verklaring niet bij de andere afdeelingen past, hoeft geen betoog ; trachten te verduidelijken, hoe die talrijke en zoo verscheiden voorwerpen in de Seine of in 'n andere waterloop zijn geraakt, valt buiten ons bestek.

(9) Zie o. a. P. SÉBILLOT, *Le Folk-Lore*, bl. 98 en 100 ; *Le Paganisme contemporain*, bl. 127, 285, 296, 300 en 305. Parijs, 1908.

(10) Cf. F. DE VIGNE, *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers ; Mœurs et usages des corporations de métiers*. Gent, 1847 en 1857 ; A. PERREAU, *Recherches sur les corporations des métiers de la ville de Maestricht et sur leurs méreaux*. Brussel, 1848.

zwang waren geraakt. Het verspreiden van de Volto-Santobeeldjes, door de pelgrims uit Lucca meegebracht, was in Vlaanderen de aanleidende oorzaak tot het ontstaan van een legende, elders bestudeerd (11), en schrijver dezes herinnert zich nog heel duidelijk hoe, meer dan een halve eeuw geleden, op de beeldjes, hem en andere kwajongens door de Maeseycker bedevaartgangers geschonken, 't volgend opschrift prijkte :

In Kevelaer heb ik aan U gedacht
En dit als aandenken medegebracht.

* * *

Zoo zijn we nu tot het uiterst eenvoudig en hoogst redelijk besluit — *der langen Rede kurzer Sinn* — aangeland, dat de bedevaartplaatjes aan de bedevaarten hun ontstaan en verspreiding te danken hebben, en dat het totaal overbodig is, er de boetebedevaarten en hypothetische praktijken ter verklaring bij te halen.

In den aanhef van deze kritische schets heb ik de hoop geuit, dat de onbevooroordeelde lezer mijne zienswijs zal bijtreden, en er bijgevoegd, hoe verheugend het zou zijn, mochten onze twee voorgangers, in 't debat betrokken, het ook volkomen met ons eens worden. Zoo ware weer een punt — hoe bijkomstig ook — volkomen vastgesteld en alle polemiek vermeden. Dit verrassend resultaat werd bereikt : nadat hun dit essay in handschrift werd voorgelegd, waren de HH. L. Crick en J. de Beer het volkomen met ons eens,

---

(11) Cf. G. SCHNÜRER en J. M. RITZ, *Sankt Kümmernis und Volto Santo*, Dusseldorf, 1934 (*Forschungen zur Volkskunde*, 13-15) ; J. GESSLER, *De Vlaamsche Baardheilige Wilgefortis of Ontcommer*, Antwerpen, 1937 ; *La Légende de sainte Wilgeforte ou Ontcommer, la Vierge miraculeusement barbue*. Brussel, 1938 (Vermeerderde overdrukken uit *De Brabantsche Folklore*, Mei 1936, en *Le Folklore Brabançon*, April 1936).

dat het totaal nutteloos is, de boetebedevaarten er bij te halen, om het ontstaan van de bedevaartplaatjes en de aanwezigheid er van in waterloopen uit te leggen. En dat dit een verheugend resultaat is, weet eenieder, die wel eens verplicht was, aan polemiek te doen, in 't belang van de waarheid, hoe nietig ook. Immers, zooals Goethe het verkondigde :

Es ist nichts gross als das Wahre
Und das kleinste Wahre ist gross.

J. GESSLER.

Leuven.

Sint-Markoen en 't Sint-Markoenzeer.

door G. H. DEXTERS, Eisden.

« Den paternoster in de stramme handen,
Het vroegvergrijsde hoofd diep neergebogen,
Terwijl in 't starre donker van uw oogen
De glinster van 't vertrouwen lag te branden ;

Zoo zijt ge door ons moeren en ons zanden,
Naar ziel en lichaam krank, om mededoogen
Naar elke blijde bedevaart getogen,
Die kleppelde in ons heilige Avelanden ».
(L. Lambrechts : Kleine Keuze).

De moeren zijn gevuld !

Stoomploegen woelen het zand om tot kale kiezelstrooken.

« De heide sterft aan de werken der menschen ! » (1)

Met de moeren, het zand en de heide sterft het vreedzame landleven met al de schakeeringen van zijn leed en zijn zorgen, zijn vreugde en blijdschap.

Met hen sterven zeden en gebruiken, geheiligd door hun hoogen ouderdom.

Met hen sterft ook dat eenvoudige landvolk dat geloofde en werkte, dat streed om zich zelve te blijven, dat bad en beevaarde uit devotie of nood !

Beevaarde !

Waar blijven de vrome bidders, de uitgelaten «Spaszmächers » die zich, op de groote feestdagen, vóór de parochiekerk van ons, uren-in-'t-ronde-bekende, bedevaartoord verdrongen ?

Waar blijven ze ?

Gestorven met de heide, het zand en de moeren, waartegen ze eeuwen een ondankbaren strijd streden ?

Als de Alvermannekens en Hussen gevlucht, omdat hoog boven de gouw

« *Massief geducht*
heffen stomp den kop
bonkige burchten : de mijncentralen ? »

(1) Hil. Thans : De Heide.

Of sterft met het landeigen ook alle nood in huizen en stallen ?

De antieke beelden, in de kerk, staan verlaten. Ze droomen ! Eeuwen hebben ze zien voorbijgaan ; geschiedenis en legende zien geboren worden.

Alles weten ze, alle vreugd en alle leed. Ze weten het van den Maaslander, die kampte tegen moeras en water ; ze weten het van het sukkelboertje dat wroette in zand en hei !

Ze kennen allen nood !

Stom en stil staan de beelden daar. En toch weten ze veel, veel dat slechts enkelen weten, enkelen die niet spreken of die niemand aanhoort ; veel dat geschreven staat in oude papieren, die niemand meer leest.

Tot die beelden (1) zijn we gegaan en van lieverlede groeide ons opstel tot dit artikel, dat niet de pretentie heeft van volledig te zijn.

* * *

« Sommige gemeenten, in de Kempen, zoo schrijft E. Vliebergh (2), staan bekend voor het feit dat kliergezwellen of *Sint-Marcoenzeer,* zooals het volk zegt, er vrij algemeen zijn ».

De Bo in zijn *West-Vlaamsch Idioticon* spreekt van het « *marcou* of *marcouszeer* ». In *Spreekwoorden, Gezegden en Uitdrukkingen op Volksgeloof berustend, door A. De Cock,* bd. II, bl. 92 vinden we dat men rond Aalst zegt : « *Hij weet van 't Sinte-Markoen ; van Sinte Merten hebben ; hij is van Meire* (dorp in de nabijheid van Aalst, waar, naar men zegt, het S. Marcoen sterk verspreid is). Volgens *Biekorf, jg. IX, bl. 250,* zegt men in den Z. W. hoek van West-Vlaanderen : « *Hij is van Kooigem, van de kanten van de Schelde* ». *De Cock* geeft « *Hij is van Semm* (Semmersake). *Hij is van Lier* ». « *Hij heeft van Zellick* » (Médec. Populaire).

---

(1) De kerk van Eisden bezit een « zittende St. Anna » (houten groep uit 1525-1530) ; een St. Janshoofd op den Schotel (XVe eeuw, Duitsche school) ; een Aanbidding der Herders (XVIIe eeuw, Mechelsche kunst). 't Was een druk bezocht bedevaartoord.

(2) E. Vliebergh : *De Kempen.*

Te Eisden draagt die ziekte den naam van « *Koningszeer* » ; te Weert « *Koningsziek* » (1) ; bij Van Dale : Woordenboek der Nederlandsche taal, 4e druk : « *Koningseuvel* » ; elders « *Koningsziekte* »; in 't Middelnederlandsch (bij Y. Yperman) : « *Des conincs evele* » bij Verdam (Mdl. Wb. « *Conincsevel* » ; in 't Engelsch : « *The King's evil* » ; in 't Fransch « *Mal du Roy ; mal S. Louis* ».

Volgens Verdam (2) is het koningseuvel « waarschijnlijk melaatschheid, schurft, een gevaarlijke en besmettelijke huiduitslag ».

Varro (3) spreekt van de « *goudkleurige ziekte* » daarmee de melaatschheid bedoelend, omdat de lijders met goudgele zweren overdekt waren. Men meende dat zij alleen door 't gebruik van zoeten wijn en koninklijke spijzen konden genezen worden.

Koninklijke spijzen en koninklijke kleuren (goudgeel) ! De stap naar « koningszeer » was niet groot !

Ook Ducange schrijft dat onder « *morbus regius* » vroeger « *lepra* », later « *geelzucht* » verstaan werd (4).

Het Koningszeer zou dus een ziekte zijn die 't geheele lichaam aantast.

Het volksgezegde : « als ge met den vinger wijst naar de plaats waar iemand koningszeer heeft, dan krijgt ge 't zelf ook op die plaats » (5), schijnt deze gedachte te bevestigen.

Van waar nu de naam « Koningszeer » ? « Omdat de ziekte naar men meende, door den koning kon genezen worden » (6).

Vooral de Fransche koningen beweerden dit voorrecht verkregen te hebben van St. Markoen.

---

(1) 't Daghet jg. X, bl. 173.

(2) Verdam : Middelnederlandsch Woordenboek 1784, d. III

(3) A A S S. App. 1 May, VII, bl. 525.

(4) « Ducange wist misschien wel dat de koningen van Hongarije destijds het voorrecht genoten de geelzucht te kunnen genezen » ; aldus De Cock in : *Spreekwoorden*... bl. 28.

(5) J. Cuypers : *Folkl. Mozaiek* (Volksgnk.) in Noordbr. Almanak 1893, bl. 881.

(6) Verschueren : *Modern Woordenboek*.

Deze heilige (in 't latijn St. Marculphus ; in 't Fransch : Marcou, Marcoul, Marculphe, Marcu, Marculf ; in 't Duitsch : Markolf, wat ook meerkol, Vlaamsche gaai beduidt) mag men niet verwarren met den 11^{den} eeuwschen monnik Markoen, de schrijver van de « Libri formularum duo ».

Van Sint-Marcoen bestaat er, volgens de Bollandisten, een dubbele levensbeschrijving : het « Vita prima » en het « Vita alia ».

Het « vita alia » werd vóór den inval der Noormannen, in de 9^{e} eeuw, geschreven. Door Laurentius Sirius werd het opnieuw en in zijn oorspronkelijken stijl uitgegeven.

Het « Vita prima » is ontleend aan een handschrift uit de bibliotheek van koningin Christina van Zweden. Dit handschrift moet dateeren van vóór 700, daar het niet spreekt van de overbrenging van den relieken door den H. Adoënus. De schrijver er van is onbekend (1).

De Heilige in kwestie werd in de VIe eeuw, ten tijde van Paus Pelagius I en koning Clotarius I, uit edele ouders, te Bayeux, bisschopsstad van Laag-Normandië, geboren (2).

Heel jong nog trad hij in 't klooster. Door zijn heiligheid en mirakelen verwierf hij spoedig de gunst van den Frankischen koning.

Met de hulp van koning Childebert stichtte hij verschillende kloosters o. m. te Nanteuil.

St. Markoen stierf den 1 Mei 558 en werd begraven in 't klooster van Nanteuil.

« Ten jare 679 nu bezocht de heilige Bisschop Adoënus van Rouen (Rotomagensis) de stad Coutances en werd er opgewacht door den abt van Nanteuil, Erminus, die den bisschop kwam verzoeken het lichaam van Sint-Markoen naar een waardiger plaats over te brengen.

Volgaarne voldeed de bisschop aan dit verzoek en bracht het lichaam van Marcoen over naar de daarvoor

(1) P. Paris : *Histoire littéraire de la France,* Paris (1866), tome III, pg. 670.

(2) Les petits bollandistes : Vies des Saints, t. V, éd. 1872, p. 189.

bereide plaats. Als dank, en tevens uit godsvrucht tot Marcoen, vroeg de bisschop den abt hem een gedeelte van het lichaam des Heiligen te schenken. Dit werd door den abt toegestaan. Toen nu Adoënus dacht het hoofd van den Heilige te nemen, werd hij van uit den hemel aldus hiertegen gewaarschuwd ; « Neem wat ge wilt, van 't lichaam van St. Marcoen, doch waag het niet het hoofd aan te raken ! » (1).

Plaatje verschenen in het « *Leven van den H. Markoen* »
uitgegeven te Mechelen, 1702.
De koperen ets was eigendom van wijlen M. Victor De Meyere.

In 677, om den vrede tusschen Franken en Duitschers te bevestigen, liet bisschop Adoënus, eenige relieken overbrengen naar Keulen.

Bij den inval der Noormannen vluchtten de monniken van Nanteuil naar Corbeny en borgen er in afwach-

(1) Marc. Heyer : De Vereering v. St. Marcoen in de Z. Nederlanden. Les petits Bollandistes : V. d. S., t. V, p. 189 en vlg.

ting, het heilig lichaam in 't paleis van Lodewijk den Eenvoudige.

Na hun wijding in de Kathedraal van Reims trokken al de Frankische koningen, ten minste van den H. Lodewijk af tot en met Lodewijk XIII, ter bedevaart naar St. Markoen te Corbeny.

Buiten de stad kwamen de monniken den koning tegemoet en gaven hem 't hoofd van den Heilige in de handen.

Door de verschillende straten der stad droeg de koning dan deze relikwie terug naar 't altaar.

's Anderdaags, na de mis, ging hij buiten de kerk, waar de « koningszeerlijders » neergeknield zaten. Met de handen raakte hij den hals der zieken aan, maakte een kruis over hen, zeggende : « De koning raakt u aan, God geneest u ! » (1).

Franklin (2) beschrijft deze laatste ceremonie als volgt : « (le roi) s'approchait de chaque malade, lui traçait sur le visage le signe de la croix avec la main droite, en allant du front au menton et d'une oreille à l'autre, puis répétait à chacun ces mots : « Le roi te touche, Dieu te guérit ! »

« In één plechtigheid, op Goeden Vrijdag, raakte Lodewijk XIV aldus 1800 zieken aan ; Lodewijk XV raakte er bij zijn wijding 2000 aan en Lodewijk XVI nog 400 meer. Bij de wijding van Karel X scheen het vertrouwen van het volk zoo erg geschokt, dat er zich maar 120 zieken meer aanboden » (3).

Geen enkele dezer laatste koningen had nochtans het Hoofd van St. Markoen in handen gehad, daar dit reeds in 1637 gestolen was (4). En toen Karel X, na zijn zalving op 29 Mei 1825, een zijner aalmoezeniers naar Corbeny ter bedevaart zond, vond deze er geen relikwieën van St. Markoen meer (5).

---

(1) Les petits Bollandistes : Vie des Saints, tome V.

(2) Franklin : La vie privée au temps des premiers Capétiens, T. 75.

(3) De Cock : Spr., Gez. Uitdr.

(4) Les petits Bollandistes : Vie des saints.

(5) M. Heyer : De Ver. van St. Marc. Zuid. Nederl.

Dus niet de aanraking van 't Hoofd gaf den Franschen koning de buitengewone macht, die Sedulius in zijn Historia Seraphica een « constans opinio » noemt.

D. H. Kerler schrijft in « *Die Patronate der Heiligen* : « Die Französischen Könige von Karl den Einfaltigen bis auf Karl X hatten die wunderbare Gabe Scrofulöse heilen zü können ; *sie wurde zuerst Karl dem Einfaltigen vom hl. Marculphus verleihen, der dadurch dem König für den Bau des über seinem Grab errichteten Klosters Corbeny danken wollte.* So vielen Scrofulöse wurden von den Königen geheilt, dass mann die Kranhheit nur noch « morbus regius » (Königskranhheit) nannte ».

Benedictus XIV (⁰ 1675) getuigde dat de Fransche koningen dit privilegie niet bezaten door eigen kracht maar wel door de voorspraak van St. Markoen ofwel dat zij ze bekomen hadden bij 't Doopsel van Clovis.

Volgens sommige kroniekschrijvers zalfde St. Remigius Clovis, na zijn doopsel, met goddelijke olie door een duif uit den hemel aangebracht.

's Nachts, in een droom, vernam Clovis de macht die hij, door deze zalving, bekomen had.

's Morgens reeds genas hij zijn hoveling Lancinet.

Deze bewering houdt nochtans geen steek. Clovis werd niet eens gezalfd (1).

« Op het oogenblik lijkt de stand van de kwestie zóó te zijn, dat zoowel tegen een natuurlijken als tegen een bovennatuurlijken uitleg van het eigenaardige verschijnsel ernstige moeilijkheden zijn in te brengen » (2).

Ook over den aard der ziekte, die door de koningen genezen werd, is er twijfel mogelijk.

In de authentieke stukken wordt er gesproken van 't « struma », dat vertaald wordt door « écrouelles » wat « kliergezwel » beteekent.

---

(1) Thiers — Le Brun, I, 196.

(2) M. Heyer : De Vereer. v. St. Marc. in de Nederl., bl. 12.
Dr G. Gorris, S. J. : Hist. Tijdschr., V jg., bl. 117.
Block : Les rois Thaumaturges (1924).
Dr Triffaud : Les Toucheurs et les Guérisseurs (1899, Paris).
A. Franklin : « La vie privée au temps des premiers capétiens », I, 73-75.

« Ecrouelles (une) maladie lymphatique qui se manifeste ordinairement aux glandes du cou et est vulgairement appelée *humeurs froides* » (1).

In 't Latijn luidt het « *scrofula* » in 't Fransch « *Scrofule* » (C'est une affection diathésique due à des troubles nutritifs qui prédisposent à la tuberculose : la scrofule était désignée autrefois sous les noms *de strume, affection strumeuse, humeurs froides)* (2).

Dr Van Andel zegt : « allerlei chronische ontstekingen en huiduitslagen ».

Marc. Heyer is categorisch : « Als de Fransche koningen zieken door hun aanraking hebben genezen, dan hebben zij ze genezen van het « struma » het « koningszeer » dat een soort klierziekte is ».

« Het gebrek aan behoorlijk voedsel, zoo schrijft Vliebergh, en de menigvuldige huwelijken onder familieleden, natuurlijk een gevolg van het feit dat vroeger de betrekkingen beperkt waren tot de gemeente, zijn daar (van het koningszeer) de voornaamste oorzaken van ».

Te Weert (3) en te Eisden wordt de ziekte beschouwd als een erfelijk overblijfsel van een venerische ziekte.

Te Zellik klinkt het heel wat dichterlijker : « St. Marcoen had zijn hooi binnen geoogst ; een gedeelte echter had hij in mijt opgezet buiten zijn hoeve. De heidenen, die in de omgeving woonden, staken het in brand. De heilige bestrafte hen met koude zweren » (4).

« Die van den hond gebeten is, moet van hetzelfde haar daarop leggen » zegt het volk.

Is 't misschien om die reden dat 't volk St. Markoen is gaan vereeren tegen die kliergezwellen ?

Of heeft de klank of schijnbare beteekenis van den naam dezen cultus in 't leven geroepen ?

---

(1) Larousse illustré.
Kliergezwel een bloedziekte die gewoonlijk de halsklieren aantast.

(2) Larousse médical.
Aandoening voortspruitende uit voedingstoornissen en die vatbaar maakt voor tuberculose.

(3) M. Heyer.

(4) Brab. Folklore, IX, jg. bl. 252.

In 1566 schreef Henri Estienne (1) reeds : « A quelques saincts on a assigné les offices suivants leurs noms, comme (pour exemple) quant aux saincts médecins, on a avisé que tel sainct et tel guariroit de la maladie qui avoit un nom approchant du sien ».

Van « les écrouelles qui marquent au cou » of van « mal au cou » naar Marcou is de afstand niet groot (2).

St. Marcoen wordt dan ook in vele plaatsen van ons land aangeroepen tegen kliergezwellen.

In 1667 werd in de kerk van den Zavel te Brussel reeds een broederschap van St. Markulf opgericht (3).

Van 1676 af wordt hij vereerd in « de abdije van H. Christus of S. Salvator tot Antwerpen » (4).

« In een zijkapel der metropolitane kerk van Sint-Rombauts te Mechelen werd hij reeds vroeg vereerd. Aflaten werden er verleend « e principiano anno 1702 ».

Te Leuven in de kerk van O. L. V. ter Predikheeren bestaat er eveneens een eeredienst tot St. Markoen.

Onder 't beeld in de kerk lezen we 't volgende :

H. Marcoen
D. O. M.
et Piæ Memoriæ Rri. Dn Caroli DIELS per 16 annos hujus ecclesiæ
Vicarii perquam zelosi
obiït 25 Februaris 1849.

Ik denk dat de onderpastoor, waarvan hier sprake, in gezegde kerk te Leuven de promotor moet geweest zijn van den eeredienst tot den Heilige en daar de litanies van die jaren — gedrukt bij P. J. Verbiest, Kort. straet, 1852 — nog voorhanden zijn, moet die eeredienst niet erg opgeschoten geweest zijn » (5).

In deze litanie lezen we de volgende aanroepingen :

« H. Markoen, vertrooster in alle krankheden.

---

(1) H. Gaidoz : Mélusine, IV, 507.

(2) A. Meyrac : Lég. dorée des Ardennes.

(3) Rond den Heerd : IV, 172 ; VI, 178 ; XXV, 95.

(4) De Levens der Heiligen van Nederland, I, bl. 291 (Gent 1705).

(5) Nota's meegedeeld door M. J.-Ch. Peeters van Zoutleeuw.

» dienaer der kranken en melaetschen.
» toevlugt der geéne die in u hoópen.
» geneézer van d'onbekende ziekten ».

De Predikheeren te Maastricht kregen in 1699 een relikwie, die in 1700 overgebracht werd naar de St. Servaaskerk (1).

Beeld van den H. Marcoen in de kerk van O.-L.-Vrouw ter Predikheeren te Leuven.

Ook te Wingene, Heldergem, Zellik, Grez-Doiceau, in de O. L. Vr. kerk te Kortrijk, te Wondelgem bij Gent (reeds in 1705), te Eisden, Neer-Glabbeek en Hechtel, te Dinant in de kapel van 't Gasthuis (Rod. de Warsage : Folkl. Brabançon. N° 105-106) wordt hij aangeroepen. Vroeger ook te Erps in Brabant.

(1) Marc. Heyer.

In de kerk van Echt (Holl. Limb.) vindt men hem weer onder den naam van Marchutus (1).

De voorspraak van St. Markoen wordt niet alleen ingeroepen tegen kliergezwellen maar ook tegen kinderziekten o. m. te Dorst (2) en te Hechtel (3) ; tegen lamheid in beenen en armen, tegen de oogziekte voortspruitende uit het koningszeer, zooals blijkt uit 't volgend gebed, gedrukt in 1889, en in de St. Willibrorduskerk van Eisden (Belg. Limb.) uitgedeeld :

« Vereering der Hh. Eligius en Marculphus
(St. Elooy en St. Marcoen)
in de parochiale kerk te Eysden (Belg. Limburg).

Het is genoegzaam bekend dat beide Heiligen vereerd worden als bijzondere Patronen, niet alleen tegen het zoogenaamd *koningzeer,* maar ook nog tegen alle oude wonden en gezwellen, alsmede tegen lamheid in armen en beenen en eindelijk tegen de oogziekte voortspruitende uit het *koningzeer.*

Geestelijke geneesmiddelen.

1° Zijn conscientie in staat van gratie stellen.
2° De relikwiën der twee Heiligen komen vereeren op de Vrijdagen of op den 2n Zondag der maand.
3° Bidden met een vast betrouwen.

Tijdelijke geneesmiddelen.

1° Zich onthouden van alle verhittende dranken.
2° Zich onthouden van alle groene en ongekookte spijzen.
3° Zich onthouden van alle verschen visch.
4° Zich onthouden van gebraden en ongekookt spek.
5° Zich onthouden van te veel zout.
6° Zich onthouden van bedorvene en ongezonde lucht.
7° Goed voedsel nemen en matigen arbeid doen.

Gebed tot de Hh. Eligius en Marculphus.

Oneindige, Almachtige God die begeert dat wij U alle dagen zouden groeten met den zoeten naam van Vader

---

(1) Marc. Heyer.
(2) Marc. Heyer, bl. 26.
(3) J. Frère : Limb. Volkskunde.

die in de Hemelen zijt, omdat Gij ons als een teedere Vader bemint en wilt behandelen ;

O ! Jezus-Christus, waarachtige heiland der wereld, die op deze aarde zijt voorbijgetrokken allerlei weldaden bewijzende en ontelbare zieken genezende !

Gij, die aan zooveel dooven het gehoor, aan blinden het gezicht, aan stommen de spraak, aan lammen de sterkte, aan kreupelen den gang en aan kranken de gezondheid hebt geschonken ;

Vergunt, o teedere Vader en goedertierene Heiland insgelijks aan ons Uwe ongelukkige dienaren, door de voorspraak der Heilige(n) Eligius en Marculphus, de gezondheid des lichaams ; opdat wij U met meer liefde en dankbaarheid dienende op deze aarde, eens Uwe Barmhartigheid voor alle eeuwigheid mogen loven in den Hemel. Amen.

Aanmerkingen : De relikwiën dezer twee Heiligen worden in de kerk van Eysden uitgesteld op de dagen en uren als volgt :

1^n dag van Mei, onder de Missen van 7 en 9 ure.

Alle Vrijdagen des jaars onder de Mis die begint :
van Paschen tot Allerheiligen ten 7 ure ;
van Allerheiligen tot Paschen ten half acht.

Er wordt overlezen en gewijd water uitgedeeld na al die Missen, alsook na de Hoogmis van 2^n Zondag van elke maand.

De Hoogmis begint ten 9 ure ».

De bedevaarders gingen eerst driemaal, al biddend, rond de kerk ; dan traden zij binnen en gingen driemaal rond het hoofdaltaar.

Na de H. Mis knielden zij neer op de Communiebank. De priester zegende dan het water onder aanroeping van den H. Markoen en dompelde er de relikwie in. Vervolgens overlas hij de zieken, besproeide hen met het gewijde water en bood hun de relikwie ter vereering aan.

Ter gelegenheid der groote processie, op den eersten Zondag van Mei, te Grez-Doiceau, woonden de bedevaar-

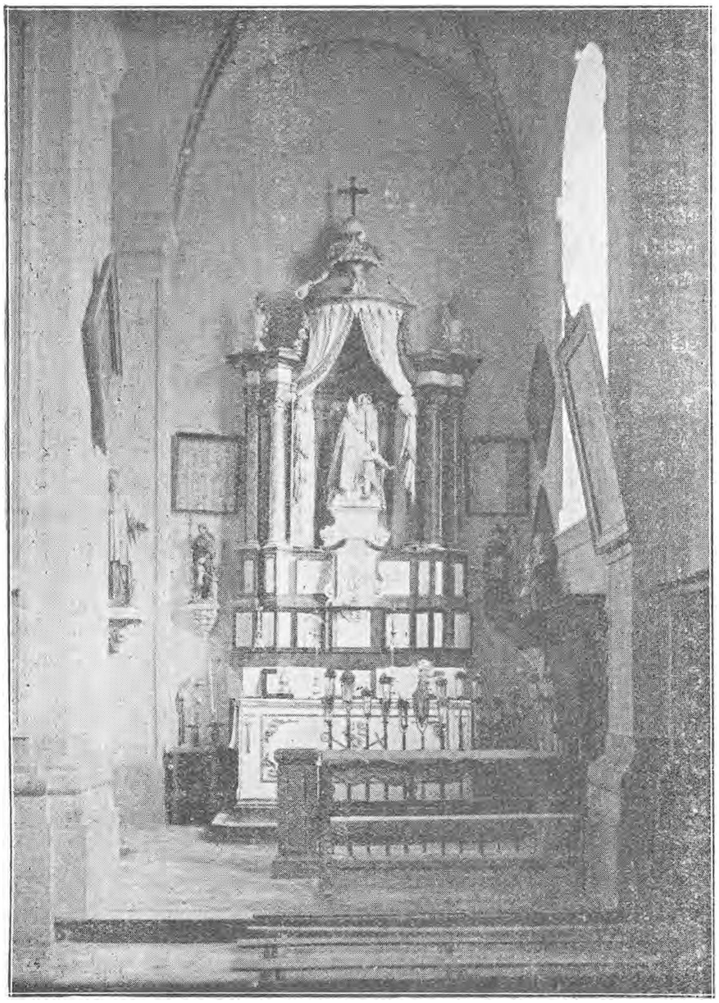

Altaar van den H. Markoen in de kerk van Grez-Doiceau.

ders er de mis bij, volgden de processie en gingen dan bidden vóór 't beeld van St. Markoen dat in 't midden der kerk opgesteld was. Vervolgens legden zij 't offergeld in den « schotel van St. Marcoen » en trachtten, rond 't beeld gaande, den rok van den Heilige aan te raken.

Bij 't altaar legden sommigen wassen, ook wel eens zilveren, ex-voto's neer. Deze stelden voor : beenen, armen, hoofden, borstbeelden en zelfs een gansch lichaam. Ook vond men er verbandlinnen als ex-voto's.

Voorheen kwamen de bedevaarders reeds zeer vroeg aan, en woonden het lof en de processie bij. Sommigen mochten dan het beeld van St. Markoen dragen. Deze gunst was echter moeilijk te bekomen, daar de dragers, uit de gemeente, een gedeelte van 't offergeld opstreken.

Ook moesten de Koningszeerlijders zich laten inschrijven in de Broederschap van St. Markoen, opgericht in 1663. Gedurende de noveen moesten zij elken dag de Mis bijwonen, minstens negenmaal het Onze Vader en het Wees-gegroet bidden en zich laten zegenen met de relikwie. Plaatsvervangers telden ook ! (1).

Te Maastricht maakt de priester met de relikwieën een kruis over de wonde of aangetaste plek en zegt : (in het latijn).

« Door de voorspraak der Heiligen Eligius en Marculphus verlosse U Jezus van dit kwaad, volgens uw geloof, voor zoover het uwe ziel zalig is, in den naam van den Vader †, en den Zoon † en den heiligen † Geest. Amen ».

Daar worden ook de volgende oefeningen aangeraden : (2).

« 1° Ten einde des te zekerder verhoord te worden, zullen zij de Noveen beginnen met een goede biecht te spreken en waardig tot de Tafel des Heeren te naderen.

---

(1) C J. Schepers : Le pèlerinage de Saint-Marcoul à Grez-Doiceau Wallonia, Liége, VII, bl. 177-183.

Tarlier et Wauters. La Belgique ancienne et moderne. Brabant : Canton de Wavre, 1864, bl. 240.

Van Heurck : Drapelets de Pèlerinage, bl. 158.

(2) St. Marcoenboekje, uitgegeven bij Goffin, Nieuwstraat, 9, Maastricht. (geen jaartal, geen schrijver).

2° Gedurende de noveen, zoo mogelijk, dagelijks de kerk van St. Servaas bezoeken, om er de H. Mis te hooren en de Relikwieën van gemelde twee Heiligen te vereeren.

3° Elken dag der Novene negen maal het Onze Vader en het Wees Gegroet bidden, met de Oefeningen van Geloof, Hoop, Liefde en Berouw.

4° Het water, ter eere van de HH. Eligius en Markoen gewijd drinken of er de zieke plaatsen mede wasschen; dit water is steeds te verkrijgen in Sint-Servaaskerk. Geene giften worden ooit voor dit water verlangd.

Deze oefeningen kunnen door iemand anders verricht worden, indien de zieke zelf daartoe niet in staat is ».

Te Wondelgem, moeten de bedevaarders, al biddend, de zeven staties doen die rond de kerk staan. Voorheen bestonden deze staties eenvoudig uit een paal met daaraan een tafereeltje uit 't leven van St. Markoen. In 1915 werden nieuwe staties, in gebakken aarde, geplaatst. Op ieder vinden we twee voorstellingen : onder uit 't leven van Sinte-Katrien, boven uit dat van Sint-Markoen (1).

Ook op 't bedevaartvaantje (zie beschrijving verder) vinden we St. Katrien terug.

Het koningszeer moet er beschouwd worden als een schandelijke ziekte. Niemand durft meer in 't openbaar, St. Markoen komen aanroepen, zelfs de relikwie niet meer vereeren. Men verkiest Sinte-Katrien.

Is 't misschien om dezelfde reden dat men St. Elooi te Eisden, Maastricht, Neerglabbeek samen met St. Markoen vereert ?

In de gebeden die de priester, in Sint-Servaaskerk te Maastricht, bij de overlezing opzegt komt zelfs den naam van den Heiligen Dominicus voor (2).

Te Zellik gaan de pelgrims, na de relikwie vereerd te hebben, driemaal, al biddend rond de kerk. Deze bezit geen beeld of altaar van den Heilige.

Te Mesch moeten de koningszeerlijders door ijzeren ringen kruipen, die in de kerkmuren vastgemetseld zitten. (de Warsage : La Sorcellerie et le culte populaire, p. 18).

---

(1) Van Heurck : Drapelets de Pèlerinage, p 474.

(2) Het Sint-Marcoenboekje. Drukkerij Goffin te Maastricht.

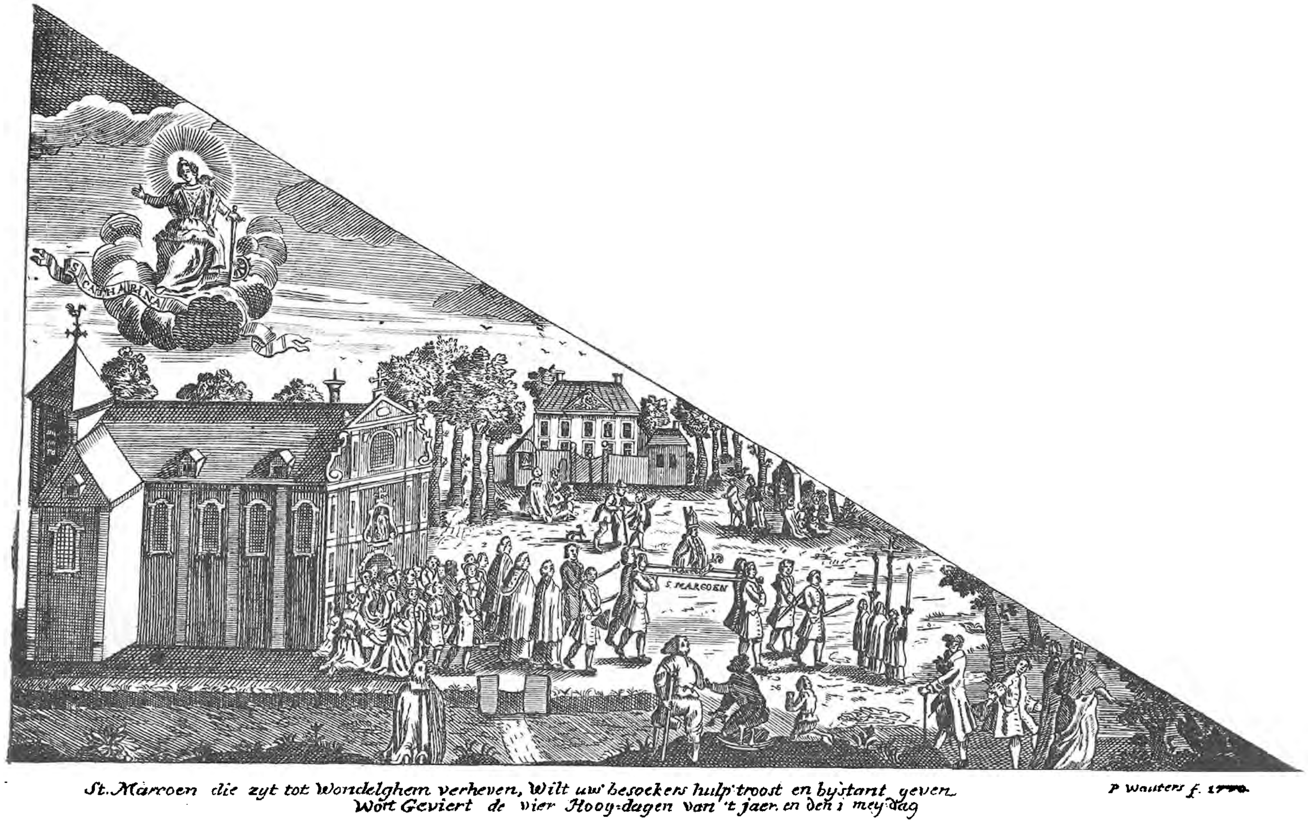

Bedevaartvaantje van den H. Marcoen te Wondelgem.
E. H. van Heurck. — Drapelets etc.

Bijna overal was de eerste oefening : zijn conscientie in orde stellen. « Om de reden dat de ziekten dikwijls straffen zijn van de zonden » (1). Zoo de zieken onbekwaam daartoe zijn kunnen « de ouders van de kinderen of iemand anders » dit in hun plaats doen (1).

Te Eisden moeten de plaatsvervangers ten getale van drie zijn.

Het gewijde water, dat in kannen en flesschen wordt meegenomen dient er, evenals te Maastricht en Hunsel, als drank en als waschmiddel. Te Grez-Doiceau wordt het gedronken (2). Te Neerglabbeek en Hechtel is er ook steeds gewijd water te bekomen (3).

Zooals we verder zullen zien diende het gewijde water ook om zalfjes te bereiden.

« Wie genezen wil worden door tusschenkomst van St. Marcoen mag niets gebruiken wat onder den beganen grond groeit, ook geen ongekookte spijzen, noch vruchten bv. peren en appels » zoo zegt men te Hunsel.

Te Weert en de Neerglabbeek mogen de Sint-Markoenlijders geen varkenskop eten. Men hoort er vaak zeggen : « Die of die mag van den kop niet eten ! » (4).

Een waarschuwing gedrukt bij J. J. Titeux te Maaseik (5) gebiedt « gedurende de Novene, op de welke zij gezegend worden, en ook daar naar, tot dat zij volkomenlijk genezen zijn, abstinentie te doen van Look, Ajuin, Porij, Koolen, Erwten, Verkensvleesch, Geitenvleesch, Ganzen, Entvogels, Duiven, en van alle groene vruchten en ongekookte spijzen van Hoofd-vleesch.

Item moeten zij hun wachten van te eten Palingen, Leppers, Botte, Lampreijen, en van alle slijmige en gezoute Visch, als Aberdaan, enz. ».

---

(1) Onderwijzingen uitgedeeld in de kerk van Hunsel (Nederl.) en Maastricht.

(2) P. Hermant en Boomans : La médecine populaire.

(3) Marc. Heyer : De Vereering van St. Markoen, bl. 24.

De Hindoes bezigen de urine als waschmiddel (Atharva, Veda I, VI, 57 en 91).

(4) De Cock : Spr. Gez. Uitdr. II, bl. 92.

(5) Frère : Limb. Volksk. II, bl. 253.

Een gebed, gedrukt bij de weduwe Gysbertus van Gulpen. Boekdrukker wonende op de Munt te Maastricht (1) verbiedt ongeveer dezelfde spijzen en geeft twee recepten.

Afbeelding van St. Markoen, op de waarschuwing, gedrukt bij Titeux, Maaseik.

« 1. Als de quael een gezwel is blauw van coleur, zoo neemt men een pap ; deze pap wordt gemaeckt van lynzaet meel, en beslaegen met *gezegent water* ter eeren van de voornoemde Heyligen (2) (St. Eligius en St. Marcoen).

(1) Publ. Limb., t. 46.

(2) « Le seul exemple précis que nous ayons trouvé actuellement dans le Brabant, de l'emploi d'eau bénite comme ingrédient pharmaceutique nous vient de Neerheylissem ; on y prépare un onguent contre les abcès, dans lequel l'eau bénite est mêlee à un jaune d'œuf, du beurre, du savon noir, du levain et de l'huile d'Olive » aldus Boomans en Hermant in « La médecine Populaire », bl. 174 en bl. 164 :

« On comprend aisément que si la maladie était l'œuvre des esprits mauvais, les objets sanctifiés par le culte devaient être

Beslagen zijnde, wordt zij gekoockt tot dat zy stijf is, en alsdan wordt van deze pap op een linnen doek gedaen, redelijck dick, en zoo warm als het lijdelijck is, bloot op het gezwel gelegt, hetgeen 5 à 6 keeren daegs (nadat de pap weerom warm gemaeckt is) vernieuwt word, totdat het gezwel open is.

Nota : Deze pap kan maer goet blijven omtrent 3 daegen. Als dit voorschreven gedaen is en het gezwel nog niet open is, zoo kookt men weerom een nieuwe pap en legt die weerom als voren op het gezwel, zolang tot dat het open is. Als het nu open is, zoo moet die wond uytgewassen en gesuyverd zijnde, zoo wordt daerop gelegdt een pleyster van die salf, die daertoe gemaekt en gezegent is. Deze salf word heel dun op een linnen doekjen gedaen, en op de wond gelegdt, waerop zij blijft liggen 3 à 4 daagen, eer zij vernieuwt wordt.

2. Als de quael open is of een verrotte wond is, zo word de wond eerst als voren gesuyvert, eer men de salf gebruykt ».

De « schatcedule voor mij Dierch Haeghmans als Borgemeyster tot Eysden voor het jaer 1764 », die voor den folklorist een echte schat is, houdt de volgende aanteekening in :

« Op heeden den 12 May aghtinhonderd seeventwintigh syn wy naer den meester gegaen voor *het peert die besmet is van Sint-Marcoen* en moeten voor medesyn gebruycken den eersten een snel Beir en een loet annissaet en een loet naegelgruys en een half snel lesent smayt en wat varkensvet en dat te saemen koocken op een half snel en dan voor den tweed drank een vierdel pont honing en een maiten smayt en vier rouw eier en dan Bevaert naer den H. Marcoen en eenen Boete van neegen daegen » (1).

---

supposés avoir une action curative ; ils ont en eux, dans l'idée du populaire, une puissance que craignent et qu'évitent les esprits du mal. En Belgique, comme en Afrique, on comprend la chose comme une lutte entre deux puissances ». (Zelfde werk).

(1) Uit de samenstelling blijkt dat de tweede drank een goudgele kleur zal hebben, de kleur van wonden en etter. Dit schijnt geen louter toeval te zijn. Hermant en Boomans (La médecine populaire, bl. 6) schrijven : « Un corps d'une certaine couleur guérit une maladie qui se manifeste par des colorations semblables ».

Een oude boer wist ons te vertellen dat de St. Markoenziekte bij paarden bestaat in 't wegrotten der hoeven.

Mogelijk hebben we hier te doen met een eenvoudige folkloristische verschuiving. St. Marcoen en St. Elooi worden te Eisden, Maastricht en Neerglabbeek samen vereerd. Best mogelijk ging, bij 't volk, de macht van den eenen over op den anderen (1). St. Elooi, de patroon der smeden, wordt aangeroepen tegen de ziekten in den stal.

J. M. L. Van den Bosch, kapelaan te Tongeren, in zijn « Handboek voor lijdenden of genezing zonder geneesheer » (2) zegt : « Er kernen uit een kalfsmaeg opleggen ». In Engeland droeg men, als voorbehoedmiddel, aan den hals een wortel van het ijzerkruid. Ook in onze streken schijnt deze gewoonte bestaan te hebben (3). In Wallonië draagt men nog het ijzerkruid als amulet (4).

Een Brusselsche geneesheer uit de XVIIIe eeuw, beweert honderd zieken genezen te hebben met alruin (mandragora officinalis) (5).

Ook de ganzerik (potentilla) is een krachtig genees middel. Met moet haar sap, met water drinken (6).

Cardan geeft de volgende remedie : « Als men de pooten van een levenden grooten, groenen boomkikvorsch of van een groote pad afsnijdt terwijl de maan zich spoedt naar de vereeniging met de zon, 't is te zeggen, wanneer de maan wast en men legt de pootjes rond den hals van hen, die lijden aan koningszeer, dan zijn deze zoo heilzaam, dat zij dikwijls de ziekte genezen » (7).

---

(1) Brab. Folklore, XII, bl. 425 : A. Marinus : « De verklarende verschuivingen in de Folklore ».

(2) J. Frère : Limb. Volkskunde, II, bl. 9.

(3) Hermant en Boomans : La médecine populaire, bl. 180.
Van Heurck et Guibert : Flore médicale belge, bl. 252.

(4) Poskin : Préjugés populaire, p. 53. Remède ancien (Médecine des Pauvres, p. 352).

(5) J. B. De Beunie : Antwoord op de vraege : « Welke zijn de profijtelijkste Planten enz., bl. 18. Brussel 1772.

(6) Magie naturelle, bl. 80.

(7) Wecker : Les secrets de nature, bl. 213.

Te Linden gebruikt men pleisters van de bloemen en de jonge scheuten van brem gemaakt (1).

Plinius (2) kende ook 't gebruik van knoopen, tegen 't koningszeer. Men moest de knoopen nemen uit twee of drie tot negen grashalmen en deze in zwarten wol, als amulet dragen.

De oude toovenaars spuwden als ze koningszeerlijders genazen (3).

« Les Petits Bollandistes » spreken van St. Marcoengras, waarmee het Helmkruid (Scrophularia nodosa L) bedoeld wordt.

Henkels (Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten) noemt dit kruid : *Aambeienkruid* of *aambeiwortel, ook klierkruid ;* Oudemans : (Flora van Nederland, 3 deelen) *Skrofelkruid ;* Paque (Vlaamsche Volksnamen der Planten, met bijvoegsel) *St. Markoenskruid ;* Dodoens : *Groodt Speencruydt.*

In 't hoogduitsch heet het *Kropfwurzel* (Pritzel und Jessen : D. Volksnamen der Pflanzen, 2e Ausg.).

In 't Fransch : *Herbe aux écrouelles* of *aux hémorrhoïdes, herbe à siège, herbe à goître* (Rolland : Flore populaire VIII, 153).

« De wortel is met vele knobbelen ende knoopen beset. Het wort seer ghepresen van vele in de herde gheswillen van de clieren of Cropsweeren, ghemeynlyck Scrophulae ghenoemt ». Het moest slechts « aen den hals gehangen oft anders over ons ghedraegen ». Aldus Dodoens : *Cruydt-boeck,* 65.

In de streek van Montferrat (Italië) denkt men, thans nog, daarmee de klierziekten te genezen (4).

Hoe de Engelsche koningen, die ook beweerden de klierziekten te kunnen genezen, dit deden, leert ons *Shakespeare* in zijn Macbeth, akte IV, tooneel 3, vers 136 à 143.

...... *How he (de koning) solicits heaven,*
Himself best knows : but strangely-visited people,

---

(1) Hermant en Boomans : La médecine populaire, bl. 215.
(2) LXXIV, 118.
(3) Hermans et Boomans, id., bl. 65
(4) De Gubernatis, Myth. des Plantes, II, 243.

Al swoln and ulcerous, pitiful to the eye,
The mere dispair of surgery, he cures,
Hanging a golden stamp about their necks,
Put on with holy prayers : and 't is spoken,
To the succeeding royalty he leaves
The healing benediction. (1).

In de « R. d. Trad. pop. » XXII, 29 vlg. staat een stuk, van 1353, waarin sprake van een lange gevangenisstraf die een zekere Jehan de Lions opliep, omdat hij beweerde dat de koningen van Engeland tevens koning van Frankrijk waren, daar zij ook het koningszeer genazen.

Dit « toucher royal » bestond in Engeland van Eduard den Belijder († 1066) of tot de laatste Stuart, koningin Anna († 1714).

* * *

Volgens wij hebben kunnen nagaan bezit Sint-Servaaskerk te Maastricht wel 't grootste aantal afbeeldingen van St. Markoen. In de St. Markoenskapel (Noordzijde van 't dwarsschip) vinden wij er niet minder dan drie.

Ter rechterzijde van 't mooie oude altaartje staat hij afgebeeld als een benedictijnerabt in zwart habijt ; in de linkerhand houdt hij den kromstaf ; in de rechter een open boek. Aan 't beeld hangen eenige ex-voto's : zilveren armen en beenen.

Boven den doorgang in den rechter-zijmuur treft men twee muurschilderingen aan.

Op de eerste ziet men St. Marculphus een geknield persoon de keel aanraken en 't bijschrift : « S. Marculphus sanat strumosum ».

---

(1) ..... Hoe hij den hemel smeekt,
Weet hij het best ; maar vreemd bezochte lijders,
Met groote kliergezwellen, deerniswaard,
De wanhoop der geneeskunst, heelt hij plots'ling
Door onder vroom gebed een gouden penning
Hun om den hals te hangen ; en men zegt,
Dat hij zijn volgers op den troon dien zegen
Van heelkracht achterlaat ».
(Vertaling : Burgersdijk, 3e druk).

Op de tweede, met 't randschrift : « S. Marculphus medelam porrigit panem sacrum », den heilige een brood reikend aan een geknield persoon.

Deze voorstelling doelt waarschijnlijk op 't volgende : « Eens werd St. Markoen in den vasten door den duivel bekoord. In de gedaante eener vrouw, die veinsde een schipbreukelinge te zijn, kwam de Booze tot den Heilige. Deze nam een stuk brood, zegende het, en reikte het over met de woorden : « Neem dit brood in den naam van Jezus-Christus, en indien gij gekomen zijt om mij te beproeven, ga van hier » (1).

Volgens de «Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst. Deel VIII. De Provincie Limburg. Utrecht 1926, bl. 581 » bezit Sint-Servaaskerk ook een St. Markoenbeeld uit de XVI[e] eeuw ». Ter plaatse hebben wij er echter geen beschrijving nog bevestiging van kunnen bekomen (2).

Bij de overbrenging der relieken, den 23 Mei 1700, naar de Predikheerenkerk bevond zich toen, volgens de kroniek van 't Predikheerenklooster, op 't versierde hoogaltaar de beeltenis van St. Markoen in het pontificale kleed van abt. Aan zijn voeten knielde, aan de éène zijde een koning van Frankrijk, aan de andere zijde een zieke, dragend in zijn hand het chronicum :

« *Morbus Depelle Corporeos* » (3)

In bovengenoemde St. Markoenskapel lezen we nog : « O Marculphe Pater famulis succurre benignus ut sani vivant æternaque gaudia quœrant ».

In Sint-Willibrorduskerk te Eisden (Belg. Limburg) treft men St. Markoen aan als benedictijnerabt in zwart habijt, in de linkerhand een kromstaf houdend, in de rechter een open boek. Dit gipsen beeld is slanker en eleganter dan dit in de St. Servaaskerk.

Te Laar, onder Weert, vindt men, in de St. Sebastianuskapel, een 17[e]-18[e] eeuwsch St. Markoenbeeldje. « Hij is voorgesteld als abt. Zijn habijt is echter wit. Over het

---

(1) Marc. Heyer : De Vereer. v. St. Marc., bl. 7.

(2) Cfr. Marc. Heyer : Vereering v. S. Marcoen.

(3) Publ. de Limb., t. 46, 1911, bl. 106.

habijt draagt hij een langen stool. In zijn linkerhand een staf. Aan zijn voeten ligt een abt-mijter. In de consol, waarop het beeldje rust, een kleine reliek » (1).

In de kerk van Grez-Doiceau wordt hij voorgesteld, een knielend koning een rond voorwerp te kussen aanbiedend. Ook is er een schilderij met de voorstelling die we vinden op 't verder beschreven bedevaartvaantje.

« In de kerk (te Hunsel) is een oud beeld, naar het maaksel te gissen uit de laatste helft der 15e eeuw, voorstellende den H. Marcoen of Marculphus, die op den 1 Mei, 7 Juli en 2 October daar bijzonder wordt vereerd » (2). Volgens Marc. Heyer zou hier een oud beeld van den H. Rochus, afkomstig uit 't adellijke stift van Thorn, beschouwd worden als zijnde dit van den H. Markoen.

In de Predikheerenkerk te Leuven vinden wij hem weer in bisschopsgewaad met mijter en staf.

Rond den pilaar een ijzeren stang waaraan allerlei, min-frissche ex-voto's hangen : armen, beentjes, enz.

Te Hunsel werden ook prentjes uitgedeeld, zooals we hooger reeds zegden. De Heilige werd er op afgebeeld als abt, terwijl hij een toegestroomde menigte, waarvan de eersten voor hem neerknielen, met de rechterhand zegent, en hij in de linkerhand een kromstaf met wimpel houdt. De persoon, die juist vóór den Sint zit, heeft om kin en wangen een doek. Is het een lijder aan halskliergezwellen ? Een oud vrouwtje, op het tweede plan, heeft ook, angstvallig, den hals bedekt.

Het middenvak van een retabel, in de kerk van Dorst, toont St. Markoen als abt, in zittende houding ; hij heeft de rechterhand vermanend opgeheven, terwijl in de linkerhand, die steunt op zijn knie, een boek ligt. De zijvakken toonen verschillende groepen van zieken en nodlijdenden (3).

Het bedevaartvaantje van Grez-Doiceau stelt Marculphus voor, den knielenden koning een pateen te kussen aanbiedend (4).

---

(1) Marc. Heyer : id., bl. 17.

(2) Poell : Beschrijving van het Hertogdom Limburg.

(3) Marc. Heyer : id.

(4) Brabantsche Folklore : 1e jg., bl. 78 : Het vaantje van Sint-Marcoul te Grez-Doiceau door A. Maricq.

Het *Dictionnaire Iconographique* vermeldt Port. n° 4778 (38) folio 58, n° 8, bibliothèque Mazarine, Pièce signée H. Hébert sculps. Il est représenté ici touchant la machoire inférieure d'un roi à genoux près de lui, sans doute pour le guérir de quelque infirmité ».

Waarop Pater Marc. Heyer, in zijn reeds meermaals vermeld werkje, heel raak antwoordt : « Dat Sint Markoen de kin van een koning aanraakt, wil niet zeggen dat hij hem van een ziekte geneest, doch dat doelt op het privilege der Fransche koningen om het koningszeer te genezen. Sint Marcoen verleent den koning de macht om door aanraking de zieken te genezen ».

Ook met de tweede voorstelling uit voormeld Dictionnaire gaat hij niet akkoord : « Figure de la page 170 du 1er volume de la Vie des saints pères des déserts, 2 vol., in-12 par Bourguin de Villefore, figure 28 du 1er volume. *En conférence avec d'autres solitaires* ». P. M. Heyer vermoedt dat hier de bekende voorstelling van den H. Romualdus bedoeld is (1).

Te Parijs, op de Place Maubert, vinden we onzen Heilige afgebeeld samen met St. Clou.

In « Les Drapelets de Pèlerinage » door E. van Heurck worden drie bedevaartvaantjes van St. Marcoen gereproduceerd :

bl. 157 dat van Grez-Doiceau met de volgende beschrijving : « De gauche à droite, au premier plan, le saint, la tête auréolée, en ornements pontificaux.

A ses pieds est agenouillé sur un coussin, les mains jointes, un roi de France, auquel le bienheureux laisse toucher des lèvres un reliquaire. Devant lui, sur un second coussin, sont déposés les insignes de la royauté ».

van Heurck noemt het te kussen voorwerp « un reliquaire ». A. Maricq noemt het « een patene » (2).

---

(1) De H. Romualdus stichtte in 1009 de orde der Camaldulen Zijn volgelingen waren deels kloosterbewoners, deels kluizenaars. Deze mochten alleen spreken in tegenwoordigheid van den abt. De H. Romualdus stierf den 19 Juni 1027.

(Levens der Heiligen door H. W. J. Van Hertum bij P P. Van Dieren en Cie, 1874).

(2) Brabantsche Folklore, 1e jg., bl. 78.

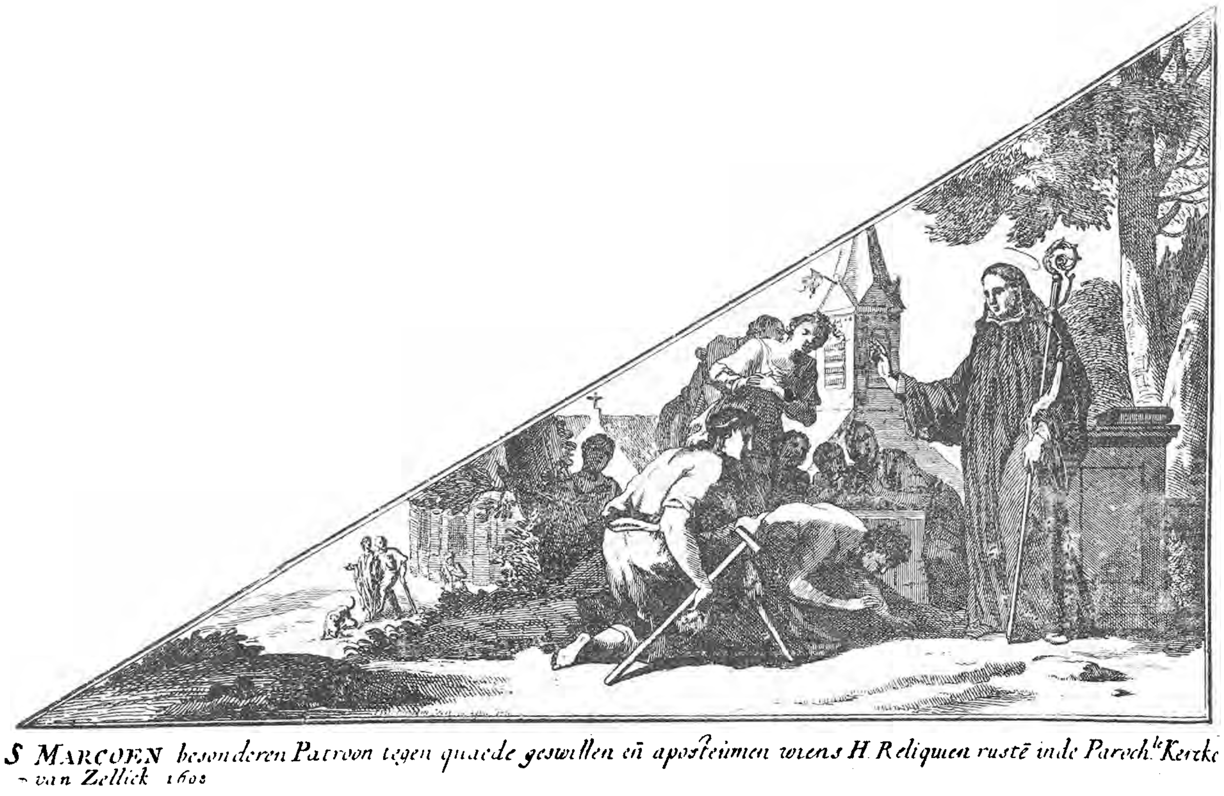

Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Zellik.
E. H. van Heurck. — **Drapelets de Pèlerinage.**

Het vaantje van Grez-Doiceau dateert uit de XVIIIe eeuw en draagt geen naam van etser of uitgever.

Dat van Wondelgem, geteekend P. Wauters, f. 1770, beschrijft hij als volgt (bl. 473) :

« .... Un cortège religieux vient de sortir de l'église. Quatre hommes portent sur un brancard le buste de saint Marcoul. La procession est suivie d'une grande foule de fidèles des deux sexes qui sortent de l'église, tandis que d'autres fidèles s'agenouillent sur son passage ».

Wat bijzonder opvalt is 't beeld van Sinte Katrien, in den linkerbovenhoek. Over haar vereering spraken we reeds hooger.

Bladzijde 490 vinden we dan het vaantje van Zellik, uit 1698 : J. Berterham fecit in aqua forti.

« De droite à gauche, au premier plan, Saint Marcoul, la tête nimbée, vêtu de la robe à capuce, au pied d'une espèce d'autel qui supporte un gros livre, et près de deux troncs d'arbres. Il tient de la main gauche la crosse avec voile et bénit de l'autre un groupe de huit pèlerins, dont un à jambe de bois, agenouillés ou prosternés devant lui ».

* * *

St. Markoen wordt ook aangeroepen als beschermer der landsgrenzen (1).

St. Markoen hield van de eenzaamheid. Hij zonderde zich dikwijls af op 't eiland Jersey, waar weinig menschen woonden.

« Toen gebeurde het, dat een groot aantal Saksische zeeschuimers het eiland met een inval bedreigden. Het gering aantal bewoners van 't eiland, stelde vertrouwen op de macht van den H. Marcoen en kwam hoopvol zijne hulp inroepen. En niet te vergeefs ! Op 't gebed van den H. Markoen ontstond er een hevig orkaan op zee, de duizenden vijanden werden met hunne schepen van 't strand teruggeslagen en hunne schepen werden zoo geweldig te-

(1) Marc. Heyer : De Vereering van St. Marcoen, bl. 8. Pieper : Encyclopedie.

gen elkander geslingerd, dat allen verbrijzeld werden en de Saksers in de golven omkwamen » (1).

* * *

Hiermede besluiten we deze studie over Sint-Markoen en 't Sint-Markoenzeer.

Meermaals hebben we ervaren dat de menschen niet zeer spraakzaam zijn als er iets over die ziekte gevraagd wordt. Zij die ze hebben zwijgen, of beweren dat het slechts iets in dien aard is.

Van volledigheid kon er hier derhalve dan ook geen sprake zijn. Daarom durven we, de folklore en de wetenschap ten bate, onze lezers verzoeken ook de geringste bijzonderheid, die ze over 't onderwerp kunnen « zanten », kenbaar te maken.

---

(1) Het Sint-Markoenboekje, bl. 16

Adel en Folklore.

Belgische heraldieke en feodale gebruiken.

door

LOUIS ROBYNS DE SCHNEIDAUER.

Ne soyons pas les contempteurs du passé.
Le passé est la seule réalité humaine.

(Misprijzen wij het verleden niet.
Het verleden is de eenige menschelijke realiteit).
(Anatole France).

In een uiterst belangwekkende studie : « De Folklore in het Sociaal Conformisme », schreef M. Albert Marinus, voor enkele jaren, volgende gepaste woorden : « Ieder wezen is gehouden zich te schikken naar de eischen van zijn sociaal milieu. Het moet zich plooien naar den collectieven wil van zijn groep. De boven elkaar plaatsing der geslachten in den tijd, de voortdurende voeling die er tusschen verscheidene geslachten bestaat, laat de overlevering toe van talrijke traditioneele begrippen en opvattingen (1).

Verder merkte dezelfde schrijver terecht op : « In hetgeen wij de wellevendheid noemen is er eveneens een heele gamma van uiterst fijne en moeilijk te bepalen handelingen en houdingen, die een bepaald persoon bij een bepaalden maatschappelijken stand doen rangschikken. En in dezelfde omstandigheden, gehoorzamend aan dezelfde bedoelingen, zal iedereen handelen overeenkomstig de eischen die door zijn socialen stand gesteld werden. Handelt men anders dan zijn socialen stand het wil, dan doet men zich opmerken. *De handelingen van het conformisme zijn echter niet dezelfde, en iedere stand vindt folkloristisch hetgeen in een naburigen stand gedaan wordt* (2).

(1) *De Brabantsche Folklore,* Januari 1935, bl. 164.

(2) Ibidem, blz. 171.

Toen wij deze lijnen lazen dachten wij dat een studie over de gebruiken van den Belgischen adel, van folkloristisch standpunt uit beschouwd, misschien wel de lezers van dit tijdschrift zou kunnen interesseeren. Later spraken wij hierover met M. Marinus, bestuurder van den dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant ; met M. Paul Minnaert, vrije medewerker aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis en ook met M. Felix Rousseau, Conservator van de 1e Afdeeling van het Algemeen Rijksarchief en deze heeren zetten ons er toe aan, den uitslag van onze opzoekingen te publiceeren. Hieronder doen wij dit dan ook, in de hoop dat ons werk op een objectieve wijze moge beoordeeld worden.

Enkele woorden over de Belgische Aristocratie en over de betrekkingen tusschen Adel en Folklore.

Tijdens de VIde Universitaire Sociale Week, in 1930 ingericht door het Solvayinstituut voor Sociologie, hield baron Pierre de Gerlache, in het raam van een reeks voordrachten over « De Maatschappelijke standen in België », een lezing over « De(n) Belgische(n) Adel », waarvan het sociologisch belang aan niemand ontsnapte.

Hij begon nl. als volgt : « Mijne Heeren, wij zijn niet zinnens hier opnieuw den *Discours sur l'inégalité des conditions van Jean-Jacques Rousseau* uiteen te zetten. Ik ben de eerste om te denken dat een mensch een mensch waard is. Het bestaan van den adel is echter een feit en het is over dit feit dat het hier gaat » (3). Beter kan het niet gezegd worden en het is o. i. wel gepast deze woorden te citeeren in de inleiding tot een studie over den Adel. Het is wel een lastig geval over den Adel te moeten spreken. Zoo zij, die er geen deel van uitmaken, hem bekladden, dan kan men hen wel eens terecht wijzen op het fabeltje van « De vos en de druiven ». Spreken zij er lof over, dan is het nog erger. Is het daarentegen zelf een

(3) Vrije Hoogeschool te Brussel, *La Noblesse Belge* door Baron de Gerlache, *Revue de l'Institut de Sociologie*. 10de jrg., 1930, nr 4.

edelman, die door woorden of schriften zijn stand bezoedelt, dan daalt hij in onze achting, omdat wij die verloochening van eigen afkomst als iets pijnlijks aanvoelen. Hooren wij hem daarentegen zijn eigen stand prijzen, dan denken wij terstond : hij preekt voor zijn kerk. Het mes snijdt steeds langs beide kanten.

Daar het nu echter eenmaal niet anders kan of men moet tot een van de twee groepen behooren, zal ik mij er toe bepalen alleen beroep te doen op een in volle oprechtheid uitgedrukte meening.

* * *

Op enkele schitterende uitzonderingen na is de Adel van ons land, waarin gansch een wereld van grootsche herinneringen voortleeft, nooit zoo rijk geweest als dezen in naburige landen. Waardig levend, in algemeenen regel zonder laatdunkendheid, is het wel opvallend dat de aristocratie onzer provinciën, op het einde van de XVIII^de^ eeuw, ten tijde van de groote maatschappelijke omwentelingen, niet het mikpunt was van de volkswoede. En dit was ook niet meer dan rechtvaardig. Al stond hij ook steeds loyaal tegenover zijn prinsen, toch toonde de Adel zich bij ons steeds meer geneigd om het recht van de bevolking te verdedigen, dan om de dikwijls al heel slechte zaak van een aan het land vreemden vorst te dienen. Het Eedverbond der Edelen, de bereidwillige hulp die verleend werd ten tijde van de Brabantsche Omwenteling en van de Omwenteling van 1830 zijn kenmerkende feiten, die getuigen van onafhankelijkheid en vaderlandsliefde. (In plaats van zich rond het Huis van Oranje te groepeeren stond de Adel er steeds openlijk vijandig gezind tegenover, vgs. Pirenne : *Histoire de Belgique,* VI^de^ deel, blz. 447). Daar hij geen Versailles gekend heeft (ons Laken zou hier werkelijk toch nooit doen aan denken hebben) ; daar hij bleef wonen op zijn goederen waar, met een echt Belgische gemoedelijkheid, de sociale deugden beoefend werden ; daar hij werkelijk bezield was met het verlangen de gemeenschap te dienen ; dikwijls gunsten ontvangen hebbend van de vorsten, doch nooit, zooals dit in andere landen wel het geval was, heelemaal afhangend van deze vrijgevigheid ; steeds

blijk gevend van een onafhankelijkheidszin die niet anders kon dan ons zoo graag « tegensputterend » volk behagen ; levend in woningen die, over het algemeen genomen en vergeleken bij de groote kasteelen in Frankrijk, Duitschland en Engeland, niets meer zijn dan ridderslotjes ; steeds ruim deel genomen hebbend aan alle geschiedkundige gebeurtenissen, is de Belgische Adel steeds nauw in voeling gebleven met het leven in land en in streek. Het zullen toch de Folkloristen niet zijn die ons zullen tegenspreken ; zij hoeven slechts rond zich te kijken : Adel en Folklore kwamen trouwens altijd best overeen. Vinden wij immers het wapen van talrijke onzer aristocratische familiën niet terug op de door de Folkloristen zoo zeer gezochte bedevaartvaantjes ? Gingen onze oude broederschappen en gilden er niet fier op, het blazoen van hun edele beschermers te laten borduren of graveeren op hun vaandels of prachtige halssieraden ? Nemen talrijke edellieden niet regelmatig deel aan de groote openbare of folkloristische optochten in onze aloude steden ? En hoeven wij te wijzen op het feit dat, ten tijde van den *Ommegang*, waarvan pracht en kleur nog in onze herinnering voortleven, zooveel Brusselsche edelen spontaan ten dienste stonden van de inrichters ? Op een van die dagen bevond ik mij op de Groote Markt, een ideale omgeving voor een dergelijk prachtvertoon. In de nabijheid stond een groepje Brusselaars, gekomen uit de volkswijken van onze oude stad. Een vrouw die op haar mond niet gevallen was, zonder hoed op en met groote schildpadden kammen in het haar, verstrekte aan de omstanders uitleg over den prachtigen optocht. Vooral toen de groep van den Adel naderde wilde zij toonen dat zij van het heele gedoe perfect op de hoogte was en begon zij met zekerheid te vertellen wie en wat er allemaal voorbijkwam : « Die daar is de markiezin de Merode ; die lange magere op dat paardje is de gravin de Ligne ; kijk nu, die daar zoozeer gelijkt op Jeanette Mac Donald, wel dat is de prinses d'Ursel ». Hoe kende zij al die namen ? Dit blijft een raadsel. Op te merken nochtans dat niets van al hetgeen zij vertelde waar was. Ook uit den toon waarop de titels toegekend werden bleek heelemaal geen eerbied voor de adelbrieven. Toen de groep voorbij was besloot zij, hierbij

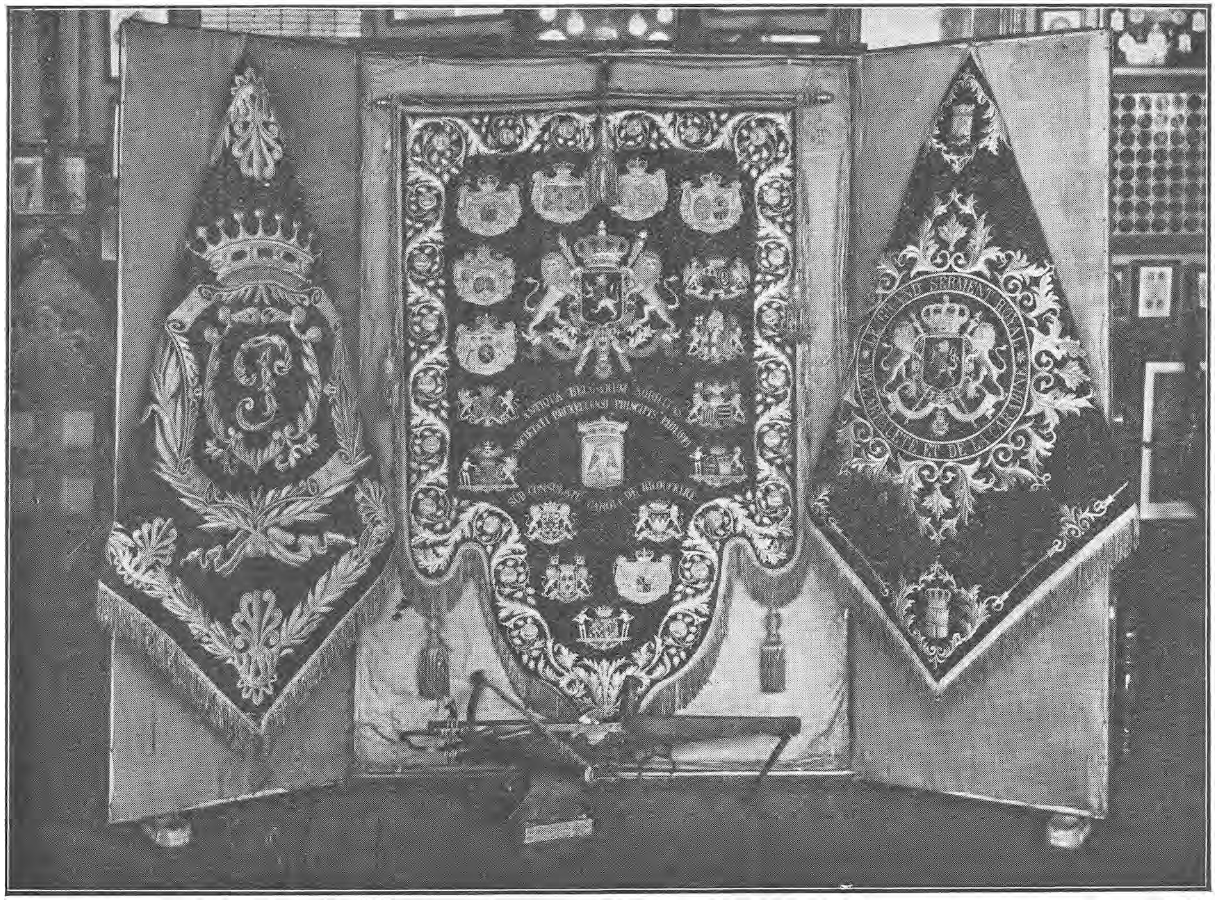

De banieren onzer gilden werden dikwijls versierd met het wapen van een edel geslacht. In 't midden prijkt het vaandel van het Groot Kruisboogschuttersgild te Brussel, met een rijke heraldieke versiering.

hoofdknikkend goedgekeurd door haar toehoorders : « Dat is de hoogste adel van het land ». Dit was werkelijk wel echt volksch, maar toch ook wel echt aardig gezegd. Zonder eenige bitterheid. Dat hier heelemaal geen vijandige gezindheid tot uiting kwam vond ik wel het noteeren waard.

Deze aanrakingspunten tusschen Adel en Folklore zijn op verre na niet de eenige. Onze nationale Folklore blijkt rijk te zijn aan eigenaardigheden die ons aan den Adel doen terugdenken. Zijn hier de Chinchins van Bergen geen gezellen van ridder *Gilles de Chin*, den overwinnaar van den thans te Bergen en in het gansche land nog overbekenden draak *Doudou*. Elders is het Jean de Nivelles, dien men verwarde met Jean de Montmorency, heer van Nevele in Vlaanderen ; of de legende van den *heer van Maldegem*, wien 36 roovers geld afpersten om hem daarna, met alle eer aan zijn « *edel bloet* » verschuldigd, weer naar huis te geleiden : zij deden hem onder eed beloven ooit te zeggen dat hij roovers ontmoet had en met hen dronk. Zijn gegeven woord getrouw « *zegde* » hij niets, doch, te Brugge weergekeerd schreef hij al het gebeurde op den grond « metten teen van syn voet » ; en is het te Virton niet dat alle inwoners met fierheid den feodalen titel dragen van « *seigneurs de la Grange au Bois* », als gevolg van den verkoop van dit goed op 20sten December 1612 door dame de Gournay, weduwe van Charles de Ligniville heer van Ruette, akte die aan de inwoners van Virton alle cijnsrechten afstond van de *Grange au Bois*, oud goed van den heer van Ruette ? De Raadt, die het feit eveneens vermeldt (4), zegt dat de inwoners van Virton, niettegenstaande hun vooruitstrevende democratische opvattingen, hedendaags nog steeds fier gaan op hun leenheerlijken titel. In gansch de Belgische folkloristische literatuur treffen wij aldus voortdurnd feiten aan, die ons herinneren aan adel en leenroerigheid.

De *Geschiedenis* van den Adel van België, van sociaal standpunt uit beschouwd, blijft nog te schrijven. Ongetwijfeld is het oude regiem van misbruiken niet vrij te pleiten ; ongetwijfeld zijn deze tijden voorbij. Mag men

---

(4) J. Th. De Raadt : *Blason populaire*. Les Sobriquets des communes Belges, blz. 133.

echter met reden aan de menschen van een bepaald tijdvak verwijten, dat zij zich op gebied van beschaving nog niet in het tegenwoordig stadium bevonden, dat zij sociologisch niet handelden als wij. Mag men het een regiem ten kwade duiden, niet in het bezit geweest te zijn van hetgeen feitelijk de uitkomst is van een eeuwenlange evolutie ? Het zou even ongerijmd zijn, als aan Napoleon I te verwijten dat hij zijn soldaten verplichtte *te voet* door gansch Europa te trekken. De Geschiedenis van de feodaliteit, van den Adel, van gansch het oude regiem is werkelijk al te systematisch misvormd gewórden.

Wijlen Mijnheer Guill. Des Marez, archivaris der stad Brussel, die wel niet als met reactionnairen geest bezield zijnde zal beschouwd worden, zegde in een verslag aan de Academie : Het is hoog tijd dat men de feodaliteit van uit een ander standpunt beginne te bestudeeren, dat men zich op dit gebied losmake van de revolutionnaire gedachten van '89 en dat men zich afvrage of de feodaliteit geen onmisbare instelling geweest is in een periode van sociale anarchie (5). Bij Montesquieu klinkt het : de geschiedenis is een verzameling valsche verhalen van echt gebeurde feiten. Heeft men eveneens nog niet genoeg gepraat over de onwetendheid van den Adel, over den Heer die zelfs zijn handteekening niet kon zetten. Zeker zijn er dergelijke feiten geweest, doch men heeft al te zeer veralgemeend. De hedendaagsche stand der geschiedkundige opzoekingen laat toe het al te zeer algemeen aangenomen feit, dat de edellieden in vroegere tijden zich om geen onderricht bekommerden, als absoluut valsch te beschouwen. Alleen van de Frankische familie van Eyb, bij voorbeeld, behaalden zeven of acht leden den doctorstitel te Parijs of te Padua, tot in 1470. Aan de Universiteit van Erfurt vinden we in de XV^de^ eeuw twintig rectoren, behoorend tot den hoogsten adel (6). In zijn « Erreurs et mensonges historiques » schrijft Ch. Barthelemy terecht : de adel is dikwijls al even verstandig geweest als moedig, al even kunst- en letter-

(5) Cfr. Graaf Th. de Renesse : *Silhouettes d'Ancêtres,* II^de^ deel, blz. 134.

(6) Ibid., blz. 44.

lievend als geneigd tot spel en vermaak, hetgeen de fortuin hem toeliet. Hebben wij naast de groote heeren « trouvères » : den Koning van Navarra, Thibaut de Champagne, René d'Anjou, den hertog van Brabant, Hugues d'Oisy, Quènes de Bethune, Blondel de Nesle en zooveel anderen, geen edele moralisten en kroniekschrijvers als Villehardouin, Philippe de Commines, Blaise de Montluc, Olivier de la Marche, en markies de Castelnau, du Bellay, de Langey, de heer van Tavannes, den heer van Bourdeilles, den hertog van Sully, den markies van Puységur, een edele voorhoede van een bataljon soldaten-schrijvers. In hun burchten en hôtels gaven zij dikwijls een onderkomen aan dichters, die niet steeds in de gunst van Ploetos stonden, net zooals men eertijds de minnezangers zag aanzitten aan de tafel der kasteelheeren. Schrijver van deze lijnen zal zeker niet van partijdigheid verdacht worden ; het is M. Dinaux, die zich aldus uitdrukt in zijn *Coup d'œil rétrospectif sur les anciennes bibliothèques de Châteaux,* geciteerd door M. Barthelemy (7).

In zijn studie, waaruit bovenstaande lijnen getrokken werden, geeft Graaf de Renesse een lijst van colleges, door edelen op hun onkosten tijdens de Middeleeuwen gesticht, waar onderricht zou verstrekt worden aan arme leerlingen, en dit in bewoordingen, die klaar doen uitschijnen welke hooge achting deze zoogenaamde op hun onwetendheid roemende edellieden hadden voor het kosteloos onderwijs, dat zij steunden door hun voorbeeld en door hun geld. Heeft de stad Parijs van de XIV^de^ tot in de tweede helft der XVI^de^ eeuw geen zes colleges gekregen, die ingericht werden door edelen-leeken ? (8). De kenspreuk van een onzer oude familiën, de de Jamblinne's, zegt het zoo goed : *Savoir rehausse noblesse,* Geleerdheid zet den adel luister bij.

In den loop van hooger geciteerde lezing aan het Solvayinstituut voor Sociologie, wees baron de Gerlache op twee hoedanigheden van den adel : de ridderlijkheid en de liefdadigheid : « door den Heer, zegde hij, werd dit

---

(7) Graaf de Renesse, op. cit., blz. 41-46, II^de^ deel en *Bulletin du Bibliophile Belge* van 1859, blz. 371-392.

(8) *Ibid.,* blz. 46-47, II^de^ deel.

wetboek van den ridder (ce code chevaleresque) uitgevonden, een der edelste menschelijke zaken : ten dienste staan van den arme, van den weerlooze, van den vervolgde, van den uitgebuite, ten dienste van den zwakke en het belanglooze, haast mystieke ten dienste staan van de vrouw. Lees Don Quichot. Achter de ironie ziet ge deze idealen schitteren. Don Quichot is de laatste ridder... Van den anderen kant doet de ridder het goede. Hij is liefdadig (9). In het archief der parochiën vinden we dit bewezen op haast elke bladzijde. Dit is gemakkelijk te verklaren : Hij leeft ter plaatse, hij kent de nooden van het volk, hij ziet welke ellende er heerscht gedurende de slechte jaren en, in zekere mate althans, deelt hij deze, daar de tienden verminderen in verhouding met den oogst. Ongetwijfeld zijn er uitzonderingen. Er bestaan hartelooze ridders, juist zooals er hartelooze menschen in alle standen te vinden zijn... »

Over het algemeen leefde de Belgische Adel eenvoudig. Te Brussel versmaadden zelfs de groote heeren het niet in de volkswijken der stad gaan te wonen. In de proletarische Hoogstraat, heeft Joe Diericx geschreven (10), treffen wij aan : « het Hôtel der Hertogen de Croy, dit van de gravin d'Arenberg ; en op onze dagen nog stond het hôtel der graven de Merode, vóór het bouwen van het nieuwe Justitiepaleis, midden in de Marollenwijk ». Op een andere plaats wijst dezelfde schrijver op den eenvoud van den Belgischen adel, wanneer hij spreekt over de bezoekers der vreedzame herberg « *Au Doux* », Schildknapenstraat te Brussel. Tusschen de gewone bezoekers, die er in 1830 écarté speelden, met 50 centimes inzet en bij het drinken van een pint Leuvensch, zagen we o. m. « de H.H. baron Emmanuel Vanderlinden d'Hoogvorst, die opperbevelhebber werd van de gansche burgerwacht van het rijk ; Markies du Chasteler, die zijn leven gaf, aan het hoofd van een handvol dappere jagers, gewapend met tweeloopen, en die zijn — sindsdien al te zeer vergeten naam — schonk aan

(9) Op onze dagen nog steeds geeft een groot aantal edele familiën, uit de Leopoldswijk, 10% aan liefdadigheidswerken. Dit is er een traditie geworden.

(10) Cf. *Souvenirs du Vieux Bruxelles*, door Joe Diericx en Ten Hamme, blz. 84, Brussel 1890, Iste uitgave.

het korps dat de keurbende uitmaakt van onze burgerwachten ; graaf d'Andelot, gedurende langen tijd een van de gewaardeerdste stafofficieren van de Brusselsche burgerwacht ; ridder Estrix de Terbecq, een zijner collega's bij den Staf ; markies de Rhodes ; graaf de Spangen ; soms zelfs een graaf de Merode en vele anderen nog, allemaal edellieden, doch eenvoudige strijders voor een rechtvaardige zaak. Allen waren destijds jong en vol ijver ; ze dachten alles te verliezen te hebben zoo zij niet slaagden en ze waren bereid en hun geld en hun leven op te offeren om hun idealen te doen zegevieren. Uit deze herberg *Au Doux* werd trouwens, op 24 Augustus 1830, na de opvoering van de Stomme van Portici, het eerste sein tot de omwenteling gegeven (11).

Ten tijde van de Brabantsche Omwenteling klonk wel het liedje van den derden Stand (wijze : La danse n'est pas ce que j'aime) :

Quant notre Créateur Suprême
Tira le monde du Cahos
Il fit tous les hommes égaux.
Chez nous la nature fit de même ;
Il n'y eut pour tout système
Point de Nobles, point de Prélats, bis.
Chacun étoit bis.
Membre du Tiers-Etat bis. »

Dit waren echter slechts liedjes. In dien tijd had de Belgische adel slechts betrekkelijk weinig te lijden van zijn medeburgers en later, tijdens de Fransche overheersching, had de aristocratie onzer provinciën wel af te rekenen met het afschaffen der feodale rechten, met hooge belastingen, met het wegzenden van sommige harer leden als gijzelaars naar Frankrijk, maar vanwege de Belgische bevolking zelf waren de mishandelingen eerder zeldzaam, want door zijn eenvoud, zijn onafhankelijkheidszin en zijn dienstbetoon had onze adel zich weten te doen eerbiedigen en met liefde te doen omringen.

(11) Ibidem, blz. 201-202.

Een van folkloristisch standpunt uit beschouwd al te weinig bestudeerde bron : Onze Oude « Gebruiken ».

Voor hen die het oude regiem niet bestudeerd hebben is de heer een tyran geweest, die in zijn heerlijkheid al deed wat hem in het hoofd kwam. Bestudeeren wij echter deze periode van naderbij, dan blijkt het alras dat de heer bijlange niet naar willekeur kon handelen. In zijn heerlijkheid bestond het gerecht zoowel voor hem als voor zijn onderhoorigen en zijn macht werd begrensd door « de gebruiken ». Sommige dezer werden in België gepubliceerd en we vinden er inlichtingen bij de vleet, die zoowel op gebied van hekserij als van folklore zouden dienen benuttigd te worden. In een studie zooals deze kan ik onmogelijk meer doen dan enkele feiten aangeven die wijzen op den rijken folkloristischen inhoud onzer gebruiken. Door een folkloristisch schrijver zouden ze systematisch moeten bestudeerd worden. We vinden er o. m. bijzonderheden in den aard van de volgende : « alle bewoners van het dorp, of vreemd aan het dorp, die gedurende de hoogmis of het sermoon in de herberg zullen gevonden worden op Zondagen en door den pastoor afgekondigde feestdagen, zullen een carolus gulden betalen, en, zoo dit vaker voorkomt, steeds het dubbel, ten minste als het geen reizigers zijn die voorbijtrekken en drinken bij hun eetmaal, zonder dat zij er nochtans mogen blijven zitten alleen om te drinken » (12) ofwel deze keure van de vrijheid Waalem, die zegde « wie iemands neus of een gedeelte daarvan afsnijdt, *hem zou men hetzelfde afsnijden op een zooveel mogelijk dezelfde wijze,* of hij zou vijftien « livres de noirs » betalen » (13). In de *Coutumes du Pays et Comté de Flandre. Quartier de Furnes,* I[ste] deel, blz. 99-100, door L. Gilliodts-van Severen, vind ik volgende folkloristische bijzonderheden : « De Heer van Oudewerve had zijn pachters verplicht hem op elken nieuwjaarsdag een kwartier van een schaap aan te bieden, gekozen tusschen de beste die op de

---

(12) *Coutumes du Pays et Duché de Brabant,* II[de] deel, blz. 272.

(13) Ibidem, blz. 333.

markt te Veurne te koop aangeboden werden, *den kop, de pooten en den staart met hun grijs vel overdekt en in den muil een groenen kool dragend.* Dit geschenk moest op het kasteel afgegeven worden *vóór het middaguur,* gedragen door *2 laten, dienst doende als schenkers, die elk op den hoed een met een zijden lint vastgebonden paar handschoenen droegen en een lans in de hand hadden ; voorafgegaan door den baljuw met zijn witten staf en zijn witten geitenleeren gordel met ivoren gesp ;* en gevolgd door twee opzichters van het armenhuis van Nieuwpoort en door *een doedelzakspeler ;* andere laten droegen twee mud koren, van de beste soort, tot wit brood verwerkt ; *allen waren getooid met takken van cypres, van rosemarijn, van venkel, van pioenen, van rozelaars en andere welriekende kruiden...* »

En vindt gij volgend gebruik, waarbij de cijns op een zonderlinge wijze door een karwei gebracht wordt, niet heelemaal folkloristisch: « De abdij van Zonnebeke, bij Ieperen, bezat te Hooglede een grond van 5 bunder, die elk jaar, den 10[den] November, daags voor het feest van St. Maarten, moest leveren : *tusschen 11 uur en middag, vijftien gelobde kiekens, in drie kooien geplaatst, op een overdekten wagen, bespannen met twee paarden van dezelfde kleur, met bel letjes aan hun schoft, en een man die, zittend op den wagen, de fluit bespeelde,* en die de toelating moest vragen om tot het binnenplein toegelaten te worden ; eens daar moesten de paarden galoppeeren tot aan de groote zaal, *zoodanig dat de dissel er binnen kwam* en men moest nog 32 duiten betalen voor de saus ; dit wordt telkenjare stipt gedaan, niettegenstaande het feit dat de abdis er geen baat bij vindt, daar het een gewoonte is aan de brengers voedsel te geven » (cf. insgelijks Annal. Emulat. jaar 1848, deel X, blz. 153).

Een goed van den heer van Oostkerke moest op dezes vraag « een bundelkin hoy » leveren (14) ; een andere van het hof van Hallyncx gaf Pinksteren « Eene witte duve ». Het gebied van den amman van Jabbeke was jaarlijks *18 jonge konijnen* verschuldigd *(telling van 1642)* (15) ; een

(14) *Coutumes du Bourg de Bruges,* II[de] deel, blz. 615-616.

(15) Ibid., blz. 615.

leen, gehouden van den provoost van St. Donaat, moest aan dezen tekenjare leveren *twee korven kersen* (telling van 1642) (16) ; de Heer van ter Elst te Knokke ontving op O. H. Hemelvaartdag *twee ganzen ;* een goed van 200 roeden te Woumen was aan den Heer van Ghistel verschuldigd : *twee palingen ;* de vazallen van den heer van Veubeke, wanneer zij bijeengeroepen waren door den heer van Merckem, brachten zij voor dezen mede *un lot de crême de fraises et de nattes ;* een grond van zes morgen, afhangend van den Rabaudenburch, moest op St. Jansdag *een zwaan* leveren, ter waarde van 20 s. par. (Telling van 1642) (17).

Een pachter van den heer van Dudzeele moest aan dezen *op vetten Dinsdag* twee bosjes ajuinen en een bos look ; de leenman van een achterleen van acht morgen land te Jabbeke moest Pinksteren *op een kruiwagen 34 pond boter en 800 eieren* voeren *en ze op de tafel van den heer plaatsen ;* hij was verplicht zich dadelijk uit het hof van het kasteel te verwijderen en het hek achter zich toe te doen, *want hij mocht niet blijven tenzij men hem hiertoe uitnoodigde.* Het achttiende achterleen van Lichtervelde leverde telkenjare op den Vigiliedag van Paschen 100 eieren. Dit waren echte Paascheieren (18).

De baron van Maele ontving jaarlijks van zijn leen Ter Poele : 5 paar gulden sporen, 2 degens en 4 paar handschoenen (19).

De oude abdij van Zoetendale betaalde elk jaar aan den heer van Dudzeele een paar geitenleeren handschoenen (20).

Telkens als dezen van Brugge opgeroepen werden voor de « heirvaart », leverde het Straten-leen te Knokke aan den heer een goed strijdros, flink beslagen, gezadeld, opgetoomd en opgetuigd, om dienst te doen gedurende 40 dagen en 40 nachten, *waarna de heer het moest terugbrengen tot op een roede afstand van den stal* (21).

---

(16) Ibid., blz. 613.
(17) Ibid., blz. 612.
(18) Ibid., blz. 611.
(19) Ibid., blz. 608.
(20) Ibid., blz. 608.
(21) Ibid., blz. 606.

Te Diksmuide verpachtte de kasteelheer het speelhuis en had het *voorrecht op teerlingen en kegels* (item behoot een dobbelscole, queecsole, keghelscole ende alle manieren van spelen met teerlingen binnen de voorseide stede) (22).

Messire Pardo de Fremicourt die een leen hield van de « tafel » van Brugge moest in de hoogmis van den H. Donatus *op Lichtmis een gewijde kaars van een pond offeren en een gewijden koek op Witten Donderdag* (Telling van 1642 : Een ghewede crakeling wittendonderdach ter mandate van S. Donaes) (23). Soortgelijke koeken werden ook ten offer gebracht door de heeren van Oostwinckel, van Séclin, van Doorne en van Baelde Vasques, die feodale inkomsten hadden op de « tafel » (Item ter mandate eene witte coucke Wittendonderdach).

De Ridder van Assebroek ontving van den leenman van een huis *een paar scharlaken zadelkleeden*. De baron van Merkem ontving telkenjare van een zijner lijfeigenen een « roosenhoet » (24), en van een anderen « een spinnercke » (25) ; van een derden « eene witte ghescilderde roe lanc acht voeten » ; van een vierden, op Kerstdag « eenen syden draad » ; van een vijfden, op Nieuwjaarsdag « van eene naede ende rooden syden draet). De Heer van Praet ontving *12 valkenkappen ;* van den anderen kant moest hij, wanneer de graaf van Vlaanderen in zijn stad Brugge kwam, zorgen voor een staatsiebed en voor bedden voor al de officieren van zijn gevolg (26). De heer van Heyne verplichtte zijn lijfeigenen *een hond en een haan te onderhouden,* op straf van 3 l. b. parisis. Een leenman van den heer van Lichtervelde moest *een witten hazewind* leveren en voeden, om de lange jacht te doen, daags vóór St. Maarten ; een leenman van Assebroek moest *een sperwer* leveren op het feest der H. Magdalena ; een leenman van

(22) Ibid., blz. 618.
(23) Ibidem., blz. 615.
(24) Ibidem., blz. 616.
(25) Ibidem., blz. 617.
(26) Ibid., blz. 617.

Axel moest « up den nieudag ten rueden steene eenen roden spereware, ende een paer handschoen » (27) geven.

De heer van Donct hield een erfelijk inkomen van *69 hoenders* per jaar, *die elk in hun bek een stuk van « deux sols parisis » moesten dragen,* « voor de saus » (28) (telling van 1642). En vindt ge volgend recht (dat niet zoo vreeselijk is als vele andere) niet werkelijk aardig : elk jaar ontving de heer van Dudzeele op St. Jansdag « *eene roode roze* » (29), *die hij aan de eerste verloofde na dien dag schonk.* Elders ontving de heer van Merckem, op Paaschdag, van zijn leenmannen « *eene doelpyle* » *;* anderen, als de baron van Maldegem, ontvingen « een voetboghe, cokere ende ghescot) (30). Op 25n Mei 1722 nam Marc d'Amezaga, te Archennes in Brabant, bezit van deze allodiale heerlijkheid *met een gouden geldstuk omhoog te werpen en vervolgens op te rapen,* om aan te duiden dat hij haar slechts ontving van den hemel en van de aarde (31).

In 1485 sloeg Maximiliaan den genaamden Mathieu Speyaert van Gent tot ridder, met hem op den schouder *3 slagen te geven met een met modder bedekten schoen* (32).

In het kanton Glabbeek komen, volgens een aloud gebruik, elk jaar in Augustus de boeren te paard naar het kasteel van Roosbeek, waar zij op het binnenplein defileeren ; vervolgens houden ze er loopkoersen (33).

De Heer A. G. B. Schayes publiceerde in *La Belgique Communale* van 1848, verzam. 244 à 251, een studie over de eigenaardige leenen en leenheerlijke rechten die eertijds in België bestonden. Volgens dezen schrijver was een der eigenaardigste en belachelijkste leenen in ons land dit van Heduint, gehouden door Templeuve en Dossemez,

(27) Ibid., blz. 615.

(28) « *Saus* » heette men hetgeen nog buiten de gewone verplichting kwam.

(29) Ibid., blz. 614.

(30) Ibidem, p. 614.

(31 en 32) *Armorial ancien et moderne de la Belgique,* door Jules Bosmans, Brussel 1889.

(33) A. Wauters : *Géographie et Histoire des communes Belges.* Kanton Glabbeek, artikel Roosbeek, blz. 107.

in het Doorniksche, dat verschuldigd was, volgens de verslagen en tellingen der leenen, gedaan in de zaal van Rijsel in 1615 : « le dixième denier en la vente dont on transport, service en court, quand l'héritier requis en est, *d'ung jambon de Mayence cuit avec de la moutarde sucrée*, de relief à la mort de l'héritier présentant audit seigneur de Templeuve estant à table *en chantant gaillardement la chanson vulgairement appelée : Regnault de Montauban* » (daar dit lied onwelvoeglijk is, laat ik het hier niet overdrukken) (34).

M. Schayes signaleert eveneens volgend feit : wanneer het collegiaal kapittel van Zinnik, dat de heerdij over de stad bezat, kapittel van de inkomsten hield, had de baljuw *het recht het mooiste meisje te omhelzen*, tusschen deze die kwamen om de cijnsen te betalen (35).

Eertijds was de abt van Affligem van zijn kant verplicht jaarlijks aan den graaf van Vlaanderen *een bontjas en een paar schoenen* te geven (36). De sergeant van den meier van Bergen had *het zonderlinge recht alle mannen te verplichten op kermisdag samen met hun vrouw in de processie te gaan, en dezen die afzonderlijk aangetroffen werden een boete op te leggen* (37). Schayes (verz. 251) herinnert ook aan volgend karakteristiek feit : Het dorp Momale, in Haspengouw, moest telkenjare *de leelijkste oude vrouw van de gemeente, met een gans* naar het kapittel van St. Lambertus sturen. In de kerk werd deze vrouw omringd door de rentmeesters en moest zij voor iedereen een zoo leelijk mogelijk gezicht trekken ; was het niet leelijk genoeg, dan deden de kanunniken haar opnieuw beginnen tot men tevreden was (38).

Het dagblad l'*Eventail*, van 22 Augustus 1937, vermeldde volgend eigenaardig feit : « In 1331 beweerde de

---

(34) Uittreksel uit bovenvermelde verslagen, voorhanden in de *Chambre des Comptes du roi* te Rijsel, volgens een authentieke en geparafeerde kopij.

(35) Schayes, *op. cit.*, blz. 247.

(36) *Compte de la Recette de Termonde* (1374 à 1390).

(37) De Bossu, Histoire de Mons, blz. 45.

(38) Cf. *Les abus dans les cérémonies et dans les mœurs* door M. L. ***, blz. 169.

graaf van Vlaanderen dat het recht van den hertog van Brabant zich op de Schelde niet verder uitstrekte dan tot op de plaats, waar hij, van op den oever, een *ijzeren bijl kon in den stroom werpen* ». Deze manier van afbakening der grenzen behoort tot de algemeene folklore ; ze werd in België toegepast tot op het einde van de XVIII^{de} eeuw, toen de legers van de Fransche Omwenteling ons land binnenrukten.

Inderdaad, in het dal Saint-Sauveur, tusschen Fallais en Vieux-Waleffe, eindigde sedert onheuglijke tijden het rechtsgebied van Fallais en van Warnant, en telkenjare, op den vierden Zondag van Augustus, kwamen de overheden der twee gemeenten aldaar bijeen, om hun eeuwig onzeker blijvende grenzen te bepalen. Terwijl de muziek speelde, kwam men met de wapperende vaandels van Fallais en Warnant op den kant van een rots plaats nemen. Daar stond ook een jongeling, getooid met blauwe en witte linten, en gekozen tusschen de sterkste mannen van beide gebieden. Op een tinnen schotel werd hem een peer aangeboden, die hij uit alle kracht wegwierp. De plaats waar deze vrucht viel bepaalde voor het loopend jaar de grens tusschen beide gemeenten.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt duidelijk, dat onze oude gebruiken voor den folklorist het bestudeeren overwaard zijn. Langen tijd na het verdwijnen van het oude regiem, bleef ons land nog doordrongen van den geest uit het verleden : In het VII^{de} deel van zijn *Histoire de Belgique* (39) zegt Pirenne, steunend op een nota van den Heer F. Rousseau over het dorp Branchon, dat men omstreeks 1840 op den buiten nog boeren zag, die niet zouden nagelaten hebben het hoofddeksel af te nemen als zij voorbij het kasteel van den heer kwamen (40).

Ten allen tijde hebben de kasteelheeren deel genomen aan de plaatselijke vermakelijkheden. In het graaf-

---

(39) blz. 56-57.

(40) F. Rousseau : *Légendes et coutumes du pays de Namur*, blz. 6, noot I, Brussel 1920.

schap Namen, schreef M. F. Rousseau, hadden de heeren het voorrecht het eerst op de markt te dansen. Aldus werd in 1788 te Gerpinnes het bal ingezet door M. de Borms en de barones de Loverval (41).

Te Spy, waar er twee heeren waren : de *seigneur hautain* en de *seigneur foncier,* kwam de eerste dans toe aan eerstgenoemde, terwijl de « grondheer » recht had op den tweeden (42). In de dorpen waar de heer of zijn afgevaardigde aan den eersten dans geen deel namen, werd deze eer voorbehouden aan den pastoor. Omstreeks 1830 werd te Crupet het bal vóór de kerk nog ingezet door den pastoor, den E. H. Adam. Niemand zag hier kwaad in, zoo natuurlijk scheen dit te zijn. Te Soulme, in de XVII^de^ eeuw, was de eerste beurt bij het kegelspel, de zgn. *coup du seigneur,* voorbehouden aan den meier, vertegenwoordiger van den abt van het klooster van Florennes, heer van het dorp (43). De heeren hielden er stipt aan, gedurende de kermisdagen, de aan hun socialen stand verschuldigde eer te doen bewijzen. De toelating om een kermis in te richten, op 13 Augustus 1736 te Aische-en Refail aan de jeugd gegeven doet dit duidelijk uitschijnen : « Je soubsigné mayeur de la terre et seigneurie d'Aische en Refaille, permettons au fils de Joseph Jacque, Mathieu Bodart, Joseph Toussaint, Lambert Cambers, tous résidens audit Aische, d'y faire la dédicasse et d'y avoir les violons pour s'y divertir, *à condition d'observer les honneurs et préminences dues au seigneur* » (44).

Dikwijls treffen wij het wapen van den heer aan op de vaandels van plaatselijke vereenigingen : Een overeenkomst, in Februari 1792 gesloten tusschen de leden van de jeugd van Cerfontaine en den genaamden Augustin Jonnau, de Barbançon bepaalde dat deze laatste er zich toe verbond

(41) F. Rousseau, op. cit. blz. 58 en briefwisseling van den procureur-generaal te Namen, 10 October 1788. Dossier betreffende de overtredingen van het Edict op de Kermissen. Staatsarchief te Namen.

42) F. Rousseau, op. cit., blz. 58 en Reg. aux plaids de Spy, 1713-1773, fol. 9, Staatsarchief te Namen.

(43) F. Rousseau, op. cit., blz. 59.

(44) idem, blz. 54.

te doen leveren « een vaandel zooals dit van Barbançon, uitgenomen dat de band zal rood zijn en de tweede band blauw in plaats van rood, met een boordsel van vijgenbladeren en een geel biesje in gezegd boordsel ; en als medaillons aan den eenen kant den H. Lambertus, uitgesneden en met rand rondom en aan den anderen kant *het wapen van den hertog de Croy, heer van het Dorp* » (45). Een mooi voorbeeld van de kasteelheeren die deel nemen aan de plaatselijke vermakelijkheden, vinden we aangegeven in het werk van M. Philippe van Boxmeer « Steenockerzeel et Humelghem et leurs seigneurs » pl. XXXV, waarop we zien dat familieleden van markies de Croix het « Hanekappen » te Humelgem bijwoonden. Zonderling is het wel, te moeten vaststellen dat het soms zeer moeilijk is de landlieden te doen aannemen dat de bewoners van een kasteel daarom niet noodzakelijk tot den adelstand behooren. Menschen uit de burgerij, die zich goed voordoen en een kasteel betrekken, worden door het volk dikwijls als edelen beschouwd, zoo trouw is de bevolking op den buiten de herinnering bijgebleven aan den vroegeren adel, die negen kasteelen op de tien in bezit had en wiens naam onafscheidbaar verbonden bleef aan een betrekkelijk belangrijk onroerend goed.

Wijzen wij er terloops op dat onze Koninklijke Commissie voor Natuur- en Stedenschoon, door het bestaan van sommige wetten onder het Oude Regiem, om zoo te zeggen een voorganger gehad heeft. In dien tijd was het inderdaad verboden, zonder voorafgaande toelating, een kasteel af te breken. Hoevelen zullen het niet betreuren, dat het te niet gaan van het leenroerig stelsel niet meer toelaat van tijd tot tijd op deze wet een beroep te doen om het een of ander oud kasteel te redden, dat, niettegenstaande zijn oudheidkundig belang, op het punt staat gesloopt te worden. In de « *Coutumes du Bourg de Bruges* », II[de] deel, blz. 10 van de Inleiding, lezen wij : « De hoven of heerlijkheden, wereldlijke of geestelijke, bezaten, buiten eenige verscheidenheid in de bijzonderheden, de hoofdvoorwaarden van het leen. Hun zetel was *het kasteel of de burcht,* door

(45) F. Rousseau, op. cit., blz. 53.

onze wetten *het fonchier* geheeten. *Onschendbaar zijnde, evenals het gedeelte souvereineteit* dat er aan verbonden bleef, was het verboden *het af te breken*, of de bijbehoorten te verminderen, die door het gebruik tot integreerende gedeelten er van geworden waren.

Op 18 Juni 1639 laat de luitenant-baljuw weten dat de heer van Nieulande toebereidselen treft om het kasteel van Rabaudenburg af te breken, gelegen te Ste-Catharina, dat een leen is, en dit ten nadeele van de rechten van Zijne Majesteit : *het hof verbiedt aan wie ook er eenig materiaal van weg te nemen* op straf van 200 florijnen boete.

Het hof, van den anderen kant op 30^{n} Maart 1734 vernomen hebbende, dat men bezig was het kasteel van Ghistel zonder toelating af te breken, beveelt de werken stop te zetten. Als gevolg op dit verbod, deelt graaf d'Affaytadi zijn verzoekschrift van 2 November 1733 mede en de aanbeveling van Zijn Majesteit van 12^{n} November. Op 6^{n} Mei 1734 oordeelt het hof : « *gezien de wet niet toelaat leengoederen te laten vervallen of af te breken*, ten nadeele van het rechtstreeksch domein ; gezien het hof waarvan de heerlijkheid Ghistel onmiddellijk afhangt, zelfs niet geraadpleegd werd ; wordt gemeld verbod vernieuwd, met een boete van 100 carolusgulden tegen elken overtreder ; het zal ter plaatse aangeplakt en kenbaar gemaakt worden en medegedeeld aan graaf d'Afflaytadi ».

Op onze dagen nog steeds genieten de kasteelheeren op den buiten een achting, die als een overblijfsel van het oude regiem dient beschouwd te worden. Nog steeds leven er gebruiken voort, die, alhoewel niet meer in dezelfde mate sedert het verdwijnen der heerlijkheden, toch allerlei verplichtingen meebrengen en deelneming aan de plaatselijke inrichtingen : processiën, voorzitterschap van sportvereenigingen, afzonderlijke zitplaatsen in de kerk, liefdadigheidswerken, peetschap en dikwijls ook zien we dat kasteelheeren het ambt van burgemeester op schepene uitoefenen. Daar hij boven de plaatselijke partijtwisten staat en dikwijls afstamt van een vroegeren heer, in wiens familie men uit hoofde van de erfelijke heerlijkheid het erfgerecht bezeten had, wordt de kasteelheer er heel natuurlijk toe gebracht als bemiddelaar op te treden. Door den aard der

zaak zelf staat hij boven de dorpspolitiek, boven de mededinging van andere personen en zijn onpartijdigheid zal gewoonlijk voor allen een waarborg zijn. De medaille heeft echter ook een keerzijde. Ziehier een voorbeeld. Op zekeren dag, in een Oost-Vlaamsch dorpje, begaf zich een mijner vrienden, zoon van de plaatselijke kasteelheeren, naar een winkeltje dichtbij de kerk, om er iets te koopen. Hij stelde vast dat er een zeker verschil was tusschen den hem gevraagden prijs en dezen die in de uitstalling stond.

Verwonderd en ook eenigszins voor de aardigheid, vroeg hij aan de winkelierster waarom zij er twee prijzen op nahield. Doodeenvoudig antwoordde deze, alsof het de natuurlijkste zaak van de wereld gold : « maar dat zijn kasteelprijzen... »

Thans gaan we tot de beschrijving van enkele hedendaagsche gebruiken.

Het hangen van Blazoenen aan de voorgevels der Sterfhuizen.

Artikel XXVI van het edict, door Maria-Theresia op 11 November 1754 uitgevaardigd, bepaalt : « Wat de overlijdensblazoenen betreft, deze zullen maar alleen aan de sterfhuizen mogen gehangen worden voor ridders of afstammelingen van adellijke personen, met vier adellijke geslachten, op straf van drie honderd gulden boete en het wegnemen op hun onkosten » (46).

In onze gewesten was het eertijds een trouw onderhouden gebruik, boven den hoofdingang van de woning van den overledene een blazoen op te hangen. Dit wordt duidelijk bewezen door de handschriften die betrekking hebben op de familiemonumenten en ook door het onderzoek der heraldieke processen (47).

---

(46) Cf. *Almanach de la Cour de 1725 à 1840*. Documenten betreffende den adel en de adellijke orden, kapittels en gilden, blz. 82 à 87 ; Gérard : *Législation Nobiliaire ancienne*, blz. 252.

(47) Cf. Galesloot : *Inventaire des Procès Héraldiques* in het Algemeen Rijksarchief ; en *La Noblesse Belge*, jaarboek van 1922, 1ste deel, blz. 139 : De Heraldieke processen in het graafschap Namen, door M. Albert Huart. Deze schrijft : « Gedurende een min

Tot op onze dagen bestaat dit gebruik te Brugge, de eenige stad waar het, voor zoover we weten, bleef voortleven.

Ziehier in betrekking hiermede eenige bijzonderheden : Te Brugge wordt hedendaags het blazoen met het wapen van den overledene (48) nog mee naar de kerk genomen op den dag der begrafenis. Gedurende den lijkdienst zet men het vóór de katafalk, met de voorzijde naar het publiek. Twee knechten, moderne tenanten, in 't zwart gekleed, nemen het op gedurende de offerande en houden het aan den evangeliekant tot iedereen ten offer geweest is. Vervolgens plaatsen zij het weer vóór de katafalk. *Na de lijkplechtigheden wordt het blazoen gedurende zes weken boven den hoofdingang van het sterfhuis gehangen.* Hierbij publiceeren wij twee foto's, die ons welwillend gegeven werden door baron Roland van Caloen. Op de eerste bemerken wij het blazoen (van keel met klimmenden hazewind van zilver met goud naast) van messire Charles Dhont, gewezen kolonel van de Brugsche burgerwacht, overleden den 26-VII-1936. Dit blazoen bleef zes weken tentoongesteld boven de deur van de aloude woning van den overledene, 14, Korte Zilverstraat te Brugge.

Op de tweede foto zien we het overlijdensblazoen van baron Ernest van Caloen, gewezen provinciaal raadslid en schepene der stad Brugge, overleden in zijn kasteel van ten Berge, den 6-I-1937. Op dit blazoen, opgehangen boven

---

of meer langen tijd van rouw, werd de deur van het sterfhuis niet alleen versierd met blazoenen, doch ook met andere zaken die aan de hoedanigheid van den overledene herinnerden. Catharina Marotte, weduwe van Charles de Celles, kolonel van een regiment ruiterij voegt er bij : twee standaarden, de eene met een zwarten adelaar en de andere met een kruis van Boergondië met musketten, trompetten, trommels, ijzeren armstukken en andere wapens. Verder wordt gezegd dat, bij de lijkplechtigheden van Gérard Moreau de Fossé de Gerbehaye, Sr. de Thon, het blazoen voorop gedragen werd door Ant. Honson, burger van Namen « en après avoir esté le dit blason affiché en haut de la porte de la maison seigneuriale dudit Thon en baije et velour ».

(48) Wat den prijs dezer blazoenen betreft cf. *Histoire de la Peinture et la Sculpture à Malines*, door Em. Geefs, I[ste] deel, blz. 36.

de koetspoort van het groote heerenhuis der van Caloen, Dijver 11, te Brugge, bemerken wij het oude wapenschild van hermelijn met luipaard van keel van deze aloude Vlaamsche adellijke familie.

Bijzonderheden over de overlijdensblazoenen, die aan den voorgevel der sterfhuizen gehangen worden, treffen we aan in het werk van baron Jan Bethune : « *Mereaux des familles Brugeoises* », Brugge 1890. Op de rekening van de begrafenisonkosten van Jean Tacquet, gestorven den 28ⁿ September 1618, lezen we dat aan schilder Jean Rycx betaald werd « *voer het leveren ende maecken vanden blasoene hanghende voor den huyse* », in de St. Jorisstraat te Brugge. Op blz. 456 van hetzelfde werk zegt schrijver dat het wapen der familie Rommel bij de lijkplechtigheden meegedragen werd, om daarna gedurende *een jaar en zes weken* boven den ingang van het sterfhuis gehangen te worden. Op te merken dat thans het blazoen zoo lang niet meer aan den gevel blijft hangen als vroeger (slechts zes weken nu). Op blz. 457 geeft baron Béthune echt treffende bijzonderheden. Toen Nicolaas Rommel op 13 Augustus 1669 gestorven was, werd hij begraven met de eer die aan edellieden toekwam. Wapenkoning Bouhelier spande een vervolging in tegen deze familie, aan dewelke hij dat recht ontkende. Het gevolg was een discussie voor het gerecht. Bouhelier, hierdoor « ghepicqueert », kwam op 20ⁿ Augustus reeds met twee helpers en nam het blazoen van den gevel van het sterfhuis weg, niettegenstaande het protest van de weduwe, die nog « *in de eerste zes dagen van haar smart was* ».

Om deze beleediging te herstellen en op raad van befaamde rechtsgeleerden, liet Vrouwe Rommel aanstonds een nieuw blazoen boven de ingangsdeur aanbrengen en diende zij bij den Raad van Vlaanderen een klacht in tegen het gewelddadig optreden van Bouhelier. Deze bekwam echter een vonnis dat hem toeliet ook het tweede blazoen weg te nemen en het te sequestreeren en dat de aanklaagster verbood, zonder dat ze zelfs gedagvaard of gehoord was, er een nieuw op te hangen.

Daar dit vonnis te Brugge een groote ontroering verwekte en « de aloude faam van de familie verzwakte » ging vrouwe Rommel in beroep en haalde opnieuw verschei-

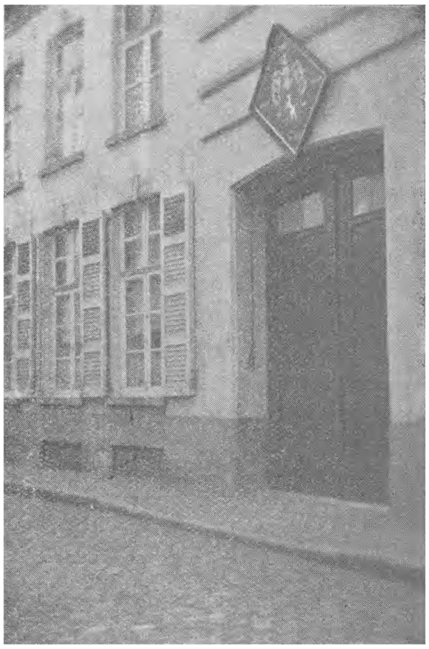

Oud heraldiek gebruikte Brugge. Na het overlijden van een lid van den adel wordt zijn blazoen gedurende zes weken, boven den hoofdingang van het sterfhuis opgehangen. Op de onderste foto zien wij het Hôtel van messire Charles Dhont, 14, Korte Zilverstraat te Brugge, met dezes overlijdensblazoen. Boven hangt het blazoen van baron Ernest van Caloen, boven de koetspoort van de woning van den overledene, 11, Dijver, te Brugge.

dene getuigenissen aan om te bewijzen dat de ouders, de kinderen en de broeder van Nicolaas Rommel met adellijke eer begraven waren.

In *La Noblesse Belge,* jaarboek van 1929-1930, I^{ste} deel, publiceerde M. Alfred De Ridder een belangwekkende, rijk gedocumenteerde studie over de « Prérogatives nobiliaires et ambitions bourgeoises ». In het derde hoofdstuk van deze studie, handelend over den rouw, de begrafenisplechtigheden en de grafsteden, spreekt schrijver op blz. 167 over de blazoenen, die aan de gevels gehangen werden : « Een recht dat alleen toekwam aan adellijke personen, doch dat aanleiding gaf tot talrijke onrechtmatige aanspraken en betwistingen, bestond hierin, dat boven het sterfhuis van een overledene zijn wapenschild mocht gehangen worden, omringd met een verguld lijstwerk of met een band van fluweel en zijde ». De Wapenkoningen klagen het misbruik aan in artikel XVII van hun edict-ontwerp van 1630 : « Pour réfréner aussi le désordre qui peu à peu s'est introduit dans nos Pays-Bas, depuis tems ença au regard de *blasons d'armoiries, que l'on est accoutumé de faire afficher devant les maisons des trespassez pour y demeurer l'an de l'obit* ». Deze tekst zegt uitdrukkelijk dat het blazoen er een vol jaar blijft hangen. Op blz. 170 schrijft M. De Riddere nochtans dat, volgens een proces uit 1658, de edelen in geval van overlijden het blazoen boven den ingang slechts *één jaar en zes weken* mochten laten hangen.

Personen van den hoogen adel alleen mochten *twee jaar* het wapenschild ter plaatse laten (49). Het zal wel niemand verwonderen dat de hervormingsmanie ten tijde van Joseph II, de overheid er toe bracht zich ook met deze kwestie bezig te houden. Toen deze vorst regeerde, zegt M. De Riddere (50), ging men over tot het voorbereiden van een nieuw heraldiek Edict. De Groote Raad van Mechelen stelde voor het recht van een blazoen tegen den voorgevel te hangen voor te behouden aan de edellieden met een bepaalden titel ofwel van het aan gansch den

(49) Galesloot, *Inventaire des Procès héraldiques,* III^{de} deel, f° 124, Algemeen Rijksarchief te Brussel.

(50) blz. 169.

adel, zonder uitzondering, te verleenen. De Raad van Doornik daarentegen stelde voor het recht af te schaffen, daar het tot vele onkosten aanleiding gaf, ofwel van het alleen toe te kennen aan hertogen, prinsen en ridders van het Gulden Vlies.

Dit aloude gebruik, dat thans nog alleen te Brugge voortleeft, was tijdens het Oude Regiem dus zeer in voege. Men hield er ten zeerste aan en wanneer een edelman zijn testament maakte vermeldde hij dikwijls uitdrukkelijk, dat hij wenschte begraven te worden met de plechtigheid en de eerbewijzen die aan zijn stand toekwamen. Hierbij behoorde natuurlijk het meedragen van het blazoen tijdens de lijkplechtigheden en het ten toon stellen boven de ingangsdeur. Wij oordeelden het niet van belang ontbloot hierbij twee foto's te publiceeren, die aantoonen dat dit gebruik nog steeds in West-Vlaanderen voortleeft ; deze foto's zijn des te interessanter, daar geen enkel tijdschrift of dagblad ze totnogtoe reproduceerde en aldus de aandacht vestigde op een gebruik van het Oude Regiem, dat tot op onze dagen in ons land bleef voortbestaan (51).

Het leggen van stroo in kerken en straten, bij begrafenissen of lijkdiensten.

Dikwijls reeds werd er gesproken over het gebruiken van stroo bij lijkplechtigheden. Wij herinneren ons o. m. de belangwekkende bespreking, overgedrukt in het verslag van het Geschiedkundig en Archeologisch congres te Brussel in 1891, blz. 343 à 351. Op dit Congres werd er met

---

(51) Volgens baron Jan van Caloen verhaalt de plaatselijke geschiedenis van Brugge dat, toen de graaf van Egmont onthoofd was, zijn blazoen *averechts* gehangen werd boven de deur van zijn woning in de Naaldenstraat te Brugge, omdat hij, volgens de machthebbers van dien tijd, een fout begaan had. Eertijds was het averechts hangen van het blazoen een teeken van verachting. In zijn *Histoire du Blason et science des Armoiries* verhaalt G. Eysenbach, op blz. 61, dat, bij de belegering van Montcontour, een Engelschman, aan wien Du Guesclin vergeten had een som te betalen op den vastgestelden vervaldag, het wapen van den Franschen edelman liet averechts schilderen « et les fist traîner et peindre *renversées sens dessus dessous* comme d'un parjure ».

kolossaal veel geleerdheid uitgepakt, doch het eigenlijke vraagstuk zelf kreeg geen oplossing nl. : « In welke Vlaamsche localiteiten bestaat nog het gebruik stroo te leggen bij voorname lijkplechtigheden en welke is de oorsprong van dit gebruik ? »

De thesen die er tegenover elkaar stonden en de verstrekte bijzonderheden, zullen de lezers van *De Brabantsche Folklore* wel interesseeren ; daarom verwijzen wij naar het uitvoerig verslag.

Te Brugge bleef er van dit gebruik niets meer over ; te Gent daarentegen leeft het nog voort en ik herinner me goed, dat ik er vóór enkele jaren, ter gelegenheid van een lijkdienst, personen zag ten offer gaan wier voeten heelemaal met stroo omwonden waren. Lang zou men kunnen redetwisten over den oorsprong van dit aloude en eigenaardig gebruik. Aldus hoorde ik zeggen dat het een herinnering was aan het feit dat de overledene een landeigenaar was. Andere personen beweren, en dit is waarschijnlijker, dat dit gebruik alleen voorbehouden was aan personen die behoorden tot den adelstand.

Het Jaarboek van den Adel van 1872, blz. 389, signaleerde het gebruik en vermeldde, in betrekking hiermede, het overlijden, op 9^{en} December 1871, te Kortrijk van een « dame du Toict ». Onderaan de bladzijde vinden we volgende nota : « Een Kortrijksch dagblad zegt dat, bij de begrafenis dezer dame, de openbare weg, waar de lijkstoet moest voorbijtrekken, tot aan de kerk met stroo belegd was, *een teeken dat de overledene van adellijken bloede was*. Deze eigenaardigheid is, als plaatselijk gebruik, het noteeren wel waard ». Het tijdschrift « Jadis », Dec. 1899, blz. 189 hield zich eveneens met de kwestie bezig. We lezen er dat bij de begrafenis van graaf Cornet d'Elzius te Maizières, bij Bergen, « de wegen en de kerk met stroo bestrooid waren, *van aan het kasteel tot aan het hoofdaltaar* ». « Le Soir » van 18 Nov. 1903 schreef, ter gelegenheid van het overlijden van den hertog d'Ursel, dat het gebruik zou herinneren aan volgende woorden uit de H. Schrift : « En de grooten der aarde zullen weggemaaid worden als het gras der velden ». In de revue « Jadis » (Maart 1906) handelde graaf Thierry de Limburg Stirum eveneens over het gebruik in kwestie : « Naar men zegt

was dit gebruik eertijds voorbehouden aan overledenen van adellijken bloede en wordt het, bij groote begrafenissen, tot op onze dagen te Gent beoefend ».

Graaf de Limburg Stirum herinnerde terzelfdertijd aan een passus van het *Inventaire des Archives de l'Ecole Bogaerde à Bruges* (52), waarin er sprake is van een belofte (30 Juni 1351), gedaan door de communiteit der Dominikanen te Brugge, van twee missen als jaargetijde op te dragen voor dame Alise van Huutkerke. Deze dame had bevolen : dat aan den koster 2 s. zouden gegeven worden, deze zal zorgen voor den offer, enz., « *en de vorsien van garse iof van stroye te stroyene* ». Hieruit blijkt dat dit gebruik zeer oud is.

In een studie over den beroemden schilder Wenceslas Cobergher (1557 ? † 1634), verschenen in het « Bulletin de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique (1923), schrijft M. Paul Saintenoy dat deze Wenceslas Cobergher, ridder, heer van St. Antonius en Coberghe ter Moeren in West-Vlaanderen, overleden te Brussel den 13^{en} November 1634, begraven werd in de Minderbroederskerk, den 25^{en}, te 4 uur 's namiddags, begeleid door 24 fakkeldragers *en dat de straten met stroo bestrooid waren* (53). Baron Bethune, op. cit., blz. 454, zegt dat er eveneens stroo gelegd werd bij de lijkplechtigheden van Henri de la Porte, overleden den 7^{en} April 1687. In hoogervermeld werk zegt M. De Riddere op zijn beurt, blz. 192, dat de procureur-generaal van Vlaanderen in Januari 1713 een proces instelde tegen een burger, een advokaat, die bij de begrafenis van zijn schoonmoeder stroo had laten leggen van aan het huis der overledene tot aan de kerk, « dit alles tot ergernis en groote ontevredenheid onder het volk » (54).

In het Februarinummer van 1904 van « Jadis », signaleert M. Emile de Munck eveneens het gebruik van stroo in het Land van Waas. Na den lijkdienst van ridder

---

(52) blz. 206, door Gilliodts.

(53) blz. 40.

(54) Zie ook *Procès Héraldiques*, III^{de} deel, verbo Le Mire en XXII^{de} deel, waarin eigenaardige bijzonderheden voorkomen betreffende processen over het gebruik van stroo en verscheidene handschr. N^{r} 594b in het Alg. Rijksarch.

Fernand de Schoutheete de Tervarent, werd het stroo door de kerkmeesters der parochie aan de armen uitgedeeld. In hetzelfde artikel zegt M. de Munck, dat thans tijdens den dienst nog weinig stroo in de kerk gestrooid wordt, hetzij omdat het aanleiding kan geven tot brand, hetzij uit spaarzaamheid.

Een typisch misbruik wordt ook in dit artikel aangehaald : « vóór den oorlog had een familie het gebruik van stroo aangevraagd, zonder er aan te denken de hoeveelheid aan te geven ; naderhand ontvingen ze een rekening van verscheidene honderden franken ».

In Juni 1937 schreef mij de secretaris van den Archeologischen Kring van het land van Waas, dat vroeger het gebruik van stroo bij de lijkdiensten algemeen was in de streek en dat het thans nog voortleeft te Beveren en op andere plaatsen waar nog adellijke familiën zijn. Te St. Niklaas daarentegen, waar de laatste edelen vóór een detigtal jaren stierven, is het gebruik heelemaal verdwenen. Het stroo werd ongeveer twee duim dik gelegd.

Andere Begrafenisgebruiken.

Bijgaande foto van den begrafenisstoet van graaf Arnold t'Kint de Roodenbeke, eere-voorzitter van den Senaat, werd ons welwillend afgestaan door den bestuurder van « Le Soir Illustré » : M. Henri Libbrecht (55). We zien er den stoet, die zich, op 16^{en} Augustus 1928, van het kasteel van Oydonck naar de kerk van Maria Leerne begeeft. Op den achtergrond bemerken we het indrukwekkende kasteel van den overledene en achter de doodkist, waarrond de deurwaarders van den Senaat, den hertog van Brabant. Voorop gaan twee dienstboden in rouwkleedij ; ze dragen het omfloersde blazoen van den overledene. Dit wordt thans ook nog gedaan bij plechtige begrafenissen van sommige krijgsoversten en officieren die tot den adel behooren.

---

(55) Deze foto verscheen op de 3de blz. van *Le Soir illustré*, van 25 Augustus 1928.

Begrafenisstoet van Graaf t'Kint de Roodenbeke te Oydonck. Twee in 't zwart gekleede dienstboden gaan voorop en dragen het blazoen van den overledene. (Foto « Soir Illustré »).

Te Brugge, op 13^{en} April 1936, werd de begrafenisstoet van majoor Robert Veranneman de Watervliet, van het 4de Linie, die zich naar de St. Jacobskerk begaf, voorafgegaan door twee soldaten, die het wapenschild van den overledene droegen.

M. Joseph Coppieters, gewezen kabinetshoofd van den Gouverneur van Oost-Vlaanderen (56), signaleerde mij een ander gebruik, dat sedert den oorlog verdwenen is : Te Brugge droegen de weezen van de Bogaardenschool kandelaars, versierd met kleine wapenschilden van den overledene, van aan het sterfhuis tot aan de kerk en van aan de kerk tot aan de poorten der stad. Zij gingen op twee rijen aan weerszijden van de doodkist en zongen het « Miserere ». Na het verdwijnen van de Bogaardenschool zorgde een particulier voor het voortleven van het gebruik. Te dien einde werden een twintigtal jongens aangeworven, die een blauw kostuum met koperen knoopen droegen en een hoofddeksel dat herinnerde aan de Schotsche mutsen. De persoon in kwestie stierf echter tijdens den oorlog en het gebruik met hem.

In zijn flinke studie over de Heraldieke Processen in het Graafschap Namen, vermeldde M. Albert Huart een gelijksoortig gebruik voor deze provincie en verstrekte hij belangwekkende bijzonderheden (*La Noblesse Belge*, jaarboek 1922, I^{ste} deel). Wanneer een lid van de Koninklijke familie sterft, dragen de leden van den Belgischen adel den rouw. Hierin worden zij nagevolgd door de hoogere burgerij. Toen onze tegenwoordigen koning tweemaal zoo wreed beproefd werd is de Belgische adel algemeen dit gebruik trouw gebleven. (Betreffende den Rouw aan het Hof, zie : *High Life* van 1938, blz. 506).

Zij die Onze-Lieve-Vrouwkerk te Brugge bezochten zijn ongetwijfeld getroffen geweest bij het zien van eigenaardige houten bordjes met vooruitspringend bovenstuk, versierd met wapenschilden, een wapenrok, sporen, pantserhandschoenen enz. in facsimile. Dit noemde men eertijds

(56) Onzen dank eveneens, buiten aan de H.H. Libbrecht en Coppieters, aan M. Octave le Maire, gewezen geschiedkundig raadgever van het Postmuseum, voor de talrijke ons verstrekte nuttige inlichtingen.

een wapenkabinet. In het Meinummer 1936 van het tijdschrift « Le Parchemin » publiceerde M. Octave le Maire een grondige studie over de Mechelsche Wapenkabinetten. « Na de begrafenis, zoo schrijft hij, werden soms eenige

Het Wapenkabinet wordt thans niet meer gebruikt. Hierboven een der laatste, bewaard in O. L. Vrouwkerk te Brugge. Het is dit van Nicolaas de Schietere, ridder, heer van Rymslede, Maerloop, Wallincourt, enz., Burgemeester van Brugge, † 29-IV-1637.
(Foto A. F. Brusselle, Brugge).

voorwerpen, die aan den stand van den overledene herinnerden, aan een houten bord opgehangen. Dit heette men het wapenkabinet. Het bleef in de kerk als een soort tropee

die zijn aandenken levendig moest houden. In plaats van de voorwerpen zelf op te hangen, stelde men zich echter dikwijls tevreden met een gebeeldhouwde of geschilderde voorstelling er van of wel met namaaksels in geschilderd karton of hout ». Het wapenkabinet, zegt hij verder, van de familie de Schietere de Lophen in de O. L. Vrouwkerk te Brugge en dit van de familie de Gros in de St. Jacobskerk van dezelfde stad, zijn in geschilderd karton. Het zijn waarschijnlijk de eenige die in België nog aangetroffen worden. De schrijver van gezegde studie geeft een overzicht van de verscheidene wapenkabinetten van vorsten, van hooge militaire waardigheidsbekleeders, van rechtsgeleerden die behoorden tot den adel, van edelvrouwen en edellieden, met titel of niet, die geen vooraanstaande plaats in het leger innamen. Op deze laatste wapenkabinetten stond in het midden de wapenrok met er boven het gekroonde wapen, rechts de degen, links de pantserhandschoenen, onderaan de sporen. Aan de zijden, rechts en links de kwartieren, gewoonlijk vier, behalve in Noord-Brabant waar we er wel eens 8, 16 of 32 aantreffen.

Voor zoover we weten is bijgaande foto van het wapenkabinet der familie de Schietere de Lophem, bewaard in de Lieve-Vrouwekerk, de eerste in dien aard die gepubliceerd wordt. Hedendaags is het wapenkabinet in den vergeethoek geraakt. Onder het oude regiem werden, bij de begrafenisplechtigheden van militairen van hoogeren rang, de voorwerpen die herinnerden aan de loopbaan van den overledene, op de katafalk gehangen. Het archief van den Raad van Financiën, onderhoud der Koninklijke Gebouwen, 1775, in het Algemeen Rijksarchief, verstrekt volgende inlichtingen : Op 29^{en} Maart 1775 kreeg markiezin de Los Rios van het Arsenaal in leen : een helm, een borstharnas en een maarschalkstaf om er gedurende den lijkdienst, die den volgenden dag plaats had in de kerk van den Zavel, de katafalk van haar echtgenoot, Maarschalk de Los Rios, mee te versieren (57). Hieruit blijkt dat men niet aarzelde zich te wenden tot een Museum, in casu het Brus-

---

(57) P. Saintenoy : *Les arts et les artistes à la Cour de Bruxelles*, II^{de} deel, blz. 129.

selsch Arsenaal (58), om de noodige voorwerpen in bruikleen te krijgen voor de begrafenis. In zijn hoogervermeld werk, op blz. 439, geeft baron Jean Bethune ons een gedachte van den prijs, die voor zulk een wapenkabinet betaald werd : Voor dit van Gérard van Volden, ridder, † te Brussel den 14en December 1662, betaalde men aan den wapenmaker : « aan Charles Steen, voor het maken van helm en handschoenen 4 lb. 6 s. 8 g. ; voor het rapier en de sporen 1 lb. 13.4 ; voor den tabaard 0.17.0 en voor den wrong op den helm 0.3.6. Samen : 7.06 ».

Wat wordt er nu hedendaags nog gedaan bij de begrafenis van een edelman ? Tijdens den lijkdienst plaatst men het blazoen gewoonlijk op de katafalk, met de voorzijde naar het publiek gekeerd. Het is gemaakt van hout, terwijl de wapenschildjes op de kandelaars rond de katafalk, en op sommige plaatsen deze op de kaarsen van het altaar, van karton zijn. Te Brussel bestaat een dergelijk stel wapenschilden gewoonlijk uit elf stuks : vooreerst het groot, houten, ruitvormig blazoen, dan de vier kartonnen kleinere, eveneens ruitvormig, op elken hoek van de katafalk, en eindelijk de zes kleine op de kandelaars aan het altaar. Deze laatste zijn echter rechthoekig (59). « Kwartieren » komen op deze blazoenen uiterst zelden voor, evenmin als op de grafsteenen. Noteeren wij terloops dat eertijds, ter gelegenheid van een aristocratisch huwelijk, het koor en het hoofdaltaar soms versierd werden met schilden, waarop het wapen van beide echtgenooten afgebeeld was (60). In de Annalen van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Kortrijk, 1936, blz. 13, noot 49, verstrekt graaf Pierre de Lichtervelde interessante bijzonderheden betreffende een begrafenis te Doornik in 1391 : Bij den offer werd er vooreerst een oorlogsschild overhandigd

---

(58) Cfr. in betrekking hiermede : *Catalogue des Armes et Armures de la Porte de Hal,* door Edg. de Prelle de la Nieppe, Brussel 1902, blz. 1 à 15.

(59) Deze inlichtingen werden mij welwillend verstrekt door den bestuurder van het Huis Melchior, 16a, Leuvensche straat, Brussel.

(60) Cf. Het Staatsblad van 29en Mei 1844, huwelijk Levis Mirepoix-Merode.

aan Gyrard de Lichtervelde en aan Jean de Twinghen (Cuinghem ?), schildknapen, *auquel écu furent attachées XII chandelles et à chacune un blanc denier gros.* Item, pareillement fut porté et tenu l'escu de tournoy par Claes

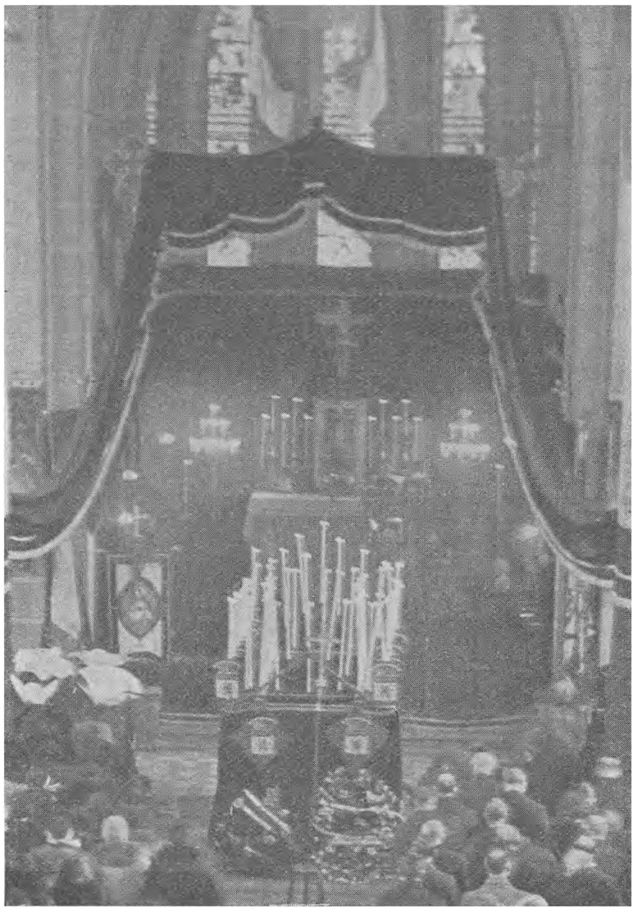

Lijkdienst met blazoenen op de katafalk.
(Het groot middenblazoen ontbreekt hier).

le Deurwaerdere et Pierre de Raisse escuiers et offert par messire Henri de Melun et Monseigneur le Haze de Flandre. Item, fut porté 1 heaume (helm) de tournoy par Jehan

de Wale et offert par Monseigneur Jaques de Lichtervelde, enz. » (61).

Een zeer eigenaardig heraldiek gebruik, dat in België thans niet meer voorkomt, bestaat in het begraven van het wapen van een uitgestorven geslacht. Uit het jaarboek van den Belgischen Adel, 1847, vertalen wij het relaas van een dergelijke plechtigheid. Wij meenen wel dat het de Folkloristen zal interesseeren :

Lanceloot-Ignatius-Jozef, baron de Gottignies, laatste afstammeling van zijn geslacht, had bij testament den wil te kennen gegeven, *samen met zijn wapen* begraven te worden. Hij overleed den 18en November 1786 en zijn stoffelijk overschot werd overgebracht naar Goyck om er begraven te worden. Na het zingen van de absoute door de geestelijkheid en nadat de doodkist, schitterend van beeldhouwwerk en koperen ornamenten, in den kelder neergelaten was, kwamen de herauten Beydaels de Zittaert, 1ste wapenkoning gezegd *Gulden Vlies* en Jaerens de Santberghen, wapenkoning van Lothrijk en Brabant, beiden in groot ornaat, met hun wapenrok en met de *kleuren van het wapenschild* op den halskraag, bij het geopend graf, waarrond de familieleden en verwanten van den overledene stonden. In de hand hield M. Beydaels een vaandelstok en een degen, dubbel zinnebeeld van den burgerlijken adel en den militairen roem. Zich tot de omstanders richtend, verklaarde hij dat hij het wapen der edele familie de Gottignies ging begraven, ten minste zoo niemand er belang bij had of er zich tegen verzette. Tot driemaal toe werd deze verwittiging herhaald, hierbij de sacramenteele formule gebruikend : *Mijne Heeren, hoort en ziet, is er niemand die zich verzet ?* Na den derden keer, voegde hij er met luide stem bij : *Gij zult dus getuigen zijn dat wij ons ambt gaan uitoefenen.* Na deze woorden brak hij den wandelstok op zijn knie en wierp de stukken in den kelder ; hetzelfde gebeurde met den degen.

Vervolgens nam hij het wapenschild, waarop de drie hamers van zavel op veld van zilver geblazoeneerd waren, sloeg het aan stukken met een zilveren hamer en wierp de deelen er van op de doodkist ; men overhandigde hem vervolgens een koperen plaat, waarop volgende woorden gegraveerd stonden, die hij met luider stemme voorlas : « Op heden, 27 van de maand November 1786, werd het wapen begraven van de hoogedele familie de Gottignies, uitgestorven door den dood van den edelen en machtigen heer Lancelot Ignatius-Jozef baron van Gottignies, van het Heilig Keizerrijk en van Goyck, heer van Gestel, Steenkerke, Leerbeke, Den Haag, Borgesteyn, du Bucq, Terborcht, enz., thans kamerheer en

---

(61) Jacques de Lichtervelde, heer van Coolscamp, Baljuw van Kortrijk 1391-1395.

Staatsraad van Zijne Majesteit den Keizer, lid van den adelstand van Brabant en Henegouw, overleden te Brussel, den 18en November 1786 ». Op akeligen toon voegde hij er bij : *Bidt God voor zijn ziel.* Op hetzelfde oogenblik nam hij een zilveren schup en wierp hiermede driemaal aarde op de kist, telkens herhalend : In den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, God ontferme zich over de ziel van den overleden heer en over deze van zijn edele voorgangers. De plechtigheid werd besloten met het lezen en het onderteekenen van het proces-verbaal ».

Eerbewijzen in de Kerk.

In het Staatsblad van 11en Februari 1866 lezen wij : Ministerie van Justitie. Concessie van een tribune. Een besluit van den Minister van Justitie, gedateerd van 7 Februari 1866, keurt de beraadslaging goed van 14en December j. l., bekrachtigd door den Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen, door dewelke de Raad van de kerkfabriek van Malèves, gemeente Malèves-Sainte-Marie-Wastinnes (provincie Brabant) *een zitplaats toestaat* van baron de Vrints de Treuenfeld, aan zijn vrouw, barones Osy de Segwaart en aan hun familie, *voor de weldaden aan gezegde kerk bewezen*». In onze streken zijn er hedendaags nog vele edele kasteelheeren die bijzondere voorbehouden plaatsen hebben in de kerken, hetzij als een overgeërfd gebruik uit het oude regiem, hetzij omdat zij vele diensten aan de parochiekerk bewezen. Interessante bijzonderheden over dit onderwerp lezen we in « *Traité des droits honorifiques des seigneurs dans les églises* » door Maréchal en Danty, Parijs 1726, in 4°. In de *Coutumes du Bourg de Bruges*, IIde deel, blz. 513 onderstrepen we volgende gegevens : Deze voorrechten waren niet alle even belangrijk. Tot de voornaamste behoorden : 1°) de nominale gebeden of het recht van bij name van op den predikstoel aanbevolen te worden ; 2°) van bewierookt te worden na de geestelijkheid en vóór de geloovigen ; 3°) van in het koor der kerk een langs den achterkant gesloten bank te hebben ; 4°) van bijzondere begraafplaatsen te bezitten in de kerk en van er begraven te worden op de waardigste plaats, d. w. z. in het koor ; 5°) van een rouwband te hebben bij de begrafenisplechtigheid, zoowel binnen als buiten de kerk ; 6°) van te verplichten dat men alle klokken, tweemaal daags luide, dit gedurende enkele weken

na het overlijden. Deze eerbewijzen komen slechts toe aan de beschermers, die de kerken gesticht en begiftigd hebben en aan de hooggerechtsheeren in welker rechtsgebied de parochiekerk gebouwd werd. In geval er een keuze dient gegaan te worden komt de voorrang toe aan den beschermheer. In dit geval zal dezes bank rechts in het koor geplaatst worden, terwijl deze van den gerechtsheer links zal staan. Op bladzijde 517 zegt dezelfde schrijver bovendien : « De minder belangrijke rechten, ook rechten van voorrang geheeten, bestonden in het eerst ontvangen van het wijwater, van den vredekus, van het gewijde brood, van het eerst ten offer en in de processie te gaan. Deze eenvoudige eerbewijzen werden in de eerste plaats toegekend aan de beschermers en gerechtsheeren, doch de andere edellieden en vooraanstaande personen werden niet uitgesloten. In zijn « *Armorial ancien et moderne de la Belgique* », Brussel 1884, schrijft M. Jules Bosmans dat de gerechtsheeren in de kerken van hun heerlijkheid recht hadden op bijzondere eerbewijzen : het recht op een afzonderlijke plaats (kapel of bank) gedurende de goddelijke diensten, op het aanbieden van het wijwater, enz. Deze rechten, zegt M. Bosmans verder, berokkenden de oude leenmannen wel eens allerlei wederwaardigheden : sommige pastoors boden den heer den kwispel aan en besprenkelden daarna overvloedig zijn familieleden ; anderen verplaatsten de « eerebank » van den evangeliekant, haar normale plaats, naar den epistelkant, enz. ». Deze bijzonderheden wijzen er op dat onze goede nationale zwans zelfs tot uiting kwam in de betrekkingen tusschen geestelijkheid en hoogere standen....

Familieovereenkomsten.

Op 1[en] Juni 1846 werd een eigenaardige overeenkomst gesloten tusschen al de leden der familie van Zuylen van Nyevelt, waarvan een linie onze provinciën bewoont. Dit document, dat berust in den Oppersten Raad van den Adel te 's Gravenhage, erkent de gemeenschappelijke afkomst en draagt de handteekening van alle mannelijke, in dien tijd meerderjarige leden, nl. vier en dertig, waarvan elf behoorden tot de gereformeerde linie en vier en twintig tot de Roomsch Katholieke, vertegenwoordigd *in België* en in **Beieren.**

De onderteekenaars beloofden elkaar te bejegenen en te ontvangen « als goede bloedverwanten », zwaardmagen en vrienden, overal in de wereld waar zij elkaar zouden ontmoeten ; van elkaar alle mogelijke diensten te bewijzen, van elkaar goeden raad te geven en van steeds uit te gaan van het principe dat, hoe meer men het individueel welzijn der familieleden zal ter harte nemen, hoe meer men ook het doel van onderhavige overeenkomst zal nastreven. Ook het laatste artikel verdient vermeld te worden : « Bij het begin van elk nieuw jaar verbinden zich de Katholieke en de Protestantsche linie aan elkaar te sturen : uittreksels van akten van geboorte, huwelijk of sterfgeval, gedurende het verloopen jaar voorgekomen, opdat de genealogische familieregisters ordelijk zouden kunnen voortgezet en gehouden worden. Aldus opgemaakt en onderteekend in de jaren 1845 en 1846, in de verschillende verblijfplaatsen van de familieleden, in vierdubbel, om aan de respectieve linies overhandigd te worden » (62). Ik weet niet of deze overeenkomst nog steeds nageleefd wordt en of er nog andere in ons land bestaan. Voor eenigen tijd meldde men mij nochtans, dat een familieraad gehouden werd door de familie Snoy, op het kasteel te Bois-Seigneur-Isaac.

Titulatuur (63).

In « De Brabantsche Folklore » van Januari 1933 publiceerde de Heer Paul Hermant een studie, getuigend van scherpe waarneming, die als titel droeg : « Over de IJdelheid ». Daar is er sprake van Brusselsche Volksmenschen die het prestige schijnen te kennen van « de » met een kleine *d* of « van » met een kleine *v* : « Niet minder typisch en naïef, schrijft M. Hermant, is de ijdelheid van « den Dikken Tich », een zwaarlijvig soepverkooper, die halstarrig volhoudt vóór zijn bijnaam *van* te plaatsen met een kleine *v* » (bl. 214).

---

(62) Cf. *Bruges et le Franc*, door J. Gailliard, bijvoegsel, Brugge 1864, blz. 159 à 161.

(63) Zie eveneens *La Noblesse Belge*, jaarboek 1925, 1ste deel, *Les qualifications nobiliaires*, door M. A. De Ridder.

Verder zullen wij op deze kwestie van « de » of « van » terugkomen. Volgens den officieëlen Koninklijken Almanak van het Koninkrijk België (uitgave 1937, blz. 133) hebben de edelen van ons land recht op volgende betiteling (afgezien natuurlijk van de titels der graden en van de aanspreking «Hoogheid», die aan bepaalde familiën eigen is) : Al wie deel uitmaakt van den Adel heeft recht op den aanspreektitel *hoogwelgeboren* of *hooggeboren*, in 't Fransch *messire*, zoo zij ten minste burggraaf zijn. Alle andere edelen zonder anderen titel, verleend door patentbrieven of door officieele lijsten hebben het recht *jonkheer* of *jonkvrouw* genoemd te worden, in 't Fransch *écuyer*. Volgens heraldiek gebruik moet deze laatste titel den geslachtsnaam volgen. Door ouden adel wordt hij weinig gebruikt. Personen die nog niet lang tot den adelstand behooren dragen hem echter dikwijls. Door de gegradeerden der ruiterij daarentegen wordt de titel in kwestie algemeen aangenomen en vinden wij hem aanggeven op de aankondigingen der promoties. In de omgeving van Brugge zien we op de plakbrieven, die kennis geven van verkoopen door kasteelheeren gedaan (hooi, hout, enz.), vóór den naam van den heer gewoonlijk het woordje « *Weledele Heer* ». De oorspronkelijke beteekenis van deze betiteling is te loor gegaan en thans worden ook personen uit de welgestelde burgerij aldus aangesproken.

Ridder Marcel de Schaetzen, bestuurder van het Jaarboek van den Belgischen Adel, signaleerde ons een eigenaardig gebruik. Vóór den oorlog 1914-1918 was de titel « mevrouw » in Limburg streng voorbehouden aan de gehuwde adellijke vrouwen. De anderen werden aangesproken met « madame ». Aldus herinnert M. de Schaetzen zich een adellijke familie, waar vijf jonge meisjes waren. Vier huwden met edellieden en werden « mevrouw », terwijl de vijfde, getrouwd met een man die niet tot den adelstand behoorde, er nooit in geslaagd is zich door de dienstboden en dorpelingen met « mevrouw » doen aan te spreken. Sedert den oorlog, een tijd van steeds verder doorgedreven democratie, is dit gebruik ongetwijfeld verdwenen. In de *Petite Revue Illustrée de l'Art et de l'Archéologie en Flandre*, afl. van 15 April 1903, verscheen een artikel : « Le titre de Madame », dat het gezegde van ridder de

Schaetzen staaft. « De titel « madame », aldus de schrijver, werd weldra algemeen gebruikt in alle maatschappelijke standen. Dit was echter niet het geval met de betiteling « mevrouw », die thans (1903) in het Vlaamsche land nog bijna uitsluitend gegeven werd aan vrouwen uit den adelstand ».

De Geest van den Adel.

Op zekeren dag schreef graaf Alfred de Vigny aan de Prinses de Salm-Dyck, geboren de Theis : « Hetgeen men de groote wereld noemt is voor mij ook steeds de beste geweest, hoezeer men haar ook in alle tijden belasterd heeft, omdat daar gebruiken aangetroffen worden, die hun ontstaan schijnen te danken aan een ingeboren gevoel van kieschheid ». Naar men zegde zijn de drie eigenschappen van deze « groote wereld » : geestigheid, tact en smaak. Hier volgen enkele typische voorbeelden :

Op een feest, in de omgeving van Antwerpen, hoorde men een nieuwbakken edelman over niets anders praten dan over lambels en blazoenen. Op een gegeven oogenblik wendde hij zich tot een edelman van zeer oud ras, die aan den overkant van de tafel zat, en zegde : « Eigenaardig is het wel, mijn waarde, dat wij ongeveer hetzelfde blazoen kregen. Beiden voeren wij een everzwijn in ons schild. Het verschil bestaat alleen hierin, dat het uwe neerzit, terwijl het mijne loopt ». Heel kalmpjes klonk het antwoord van den ouden edelman : « Ja, ziet ge, mijn waarde, als uw everzwijn zoo lang zal geloopen hebben als het mijne, zal het zich ook wel eens een oogenblik mogen rusten ». In een stad van ons land gebeurde het dat een edelman zich naar een bewaarplaats van archiefstukken begaf, om er verscheidene documenten in te zien die betrekking hadden op zijn geslacht. De archivaris dacht het oogenblik gekomen om den bezoeker, die hem naar niets vroeg, zijn opvattingen uiteen te zetten. « Mijn vader, Mijnheer, was een eenvoudig werkman », zegde hij. De edelman antwoordde dat hij steeds den grootsten eerbied gekoesterd had voor self-made-men en vooral voor dezen die, afstammend uit de volksklas, hun afkomst niet verloochenen en zich tevens niet schamen over hun ouders. Zonder dat hier-

toe eenige aanleiding bestond kwam de archivaris echter steeds met hetzelfde voor den dag : « Mijn vader, Mijnheer, was werkman ». Ten slotte antwoorde dan de edelman op vaderlijken toon : « Vermoei u niet onnoodig, mijn beste, dat merkt men immers dadelijk ». Een persoon, behoorend tot de Belgische aristocratie, had, door huwelijk, den pianofabrikant Erard als grootvader. Het ontbreken van adellijke kwartieren langs deze zijde werd ruimschoots vergoed door het bezit van enkele millioentjes. Op zekeren dag, ter gelegenheid van een receptie, werd in verband hiermede volgend raadsel gesteld : « Welk verschil bestaat er tusschen graaf X... en den hertog van Arenberg ? — Welnu de hertog van Arenberg is een afstammeling van Evrard de la Marck, terwijl graaf X... er een is van de « marque » (het merk) Erard ». Een Markies Rodriguez d'Evora y Vega sleet te Gent zijn laatste dagen bij een neef, die hem tot groote uitgaven verplichtte. Ook werd er daarna dikwijls gezegd : baron de X... *dévora* (verslond) y Vega ».

In dezelfde stad verbleven eertijds de Bette's, markiezen van Lede, de graven en burggraven Vilain XIIII, de Triest's, baron van Auwegem, en de d'Hane's, familie waartoe graaf d'Hane Steenhuyse behoorde, die in zijn hôtel, Veldstraat, gedurende de Honderd dagen op een waardige wijze Lodewijk XVIII ontving. Ook was het de gewoonte te zeggen dat men, om te Gent geacht te worden, moest behooren tot één der familiën Bette, Triest of Vilain of ten minste tot deze van d'Hane.

Toen Koning Leopold II te Namen een feest bijwoonde, gegeven door baron de Montpellier, gouverneur van de Provincie, vroeg hij aan dezes dochter welke juist de naam van het blauw van het kleed was, dat haar zoo goed stond.

— « Koningsblauw, Sire », klonk het antwoord.

In een bepaalden kring sprak iemand met weinig eerbied over de eerbaarheid van een dame, die, naar zijn zeggen, tal van avonturen zou meegemaakt hebben. « En met X... en met Y... ». Kalmpjes zegde dan opeens baron de B... « Als ge haar ten minste den tijd liet van zich weer aan te kleeden ! »

Een jonge gravin, wier familie het recht had een hermelijnen mantel in haar schild te voeren, plaagde op

zekeren dag een genaamden graaf d'O, omdat deze dit versiersel, waarover zij zoo fier was, in zijn wapen niet had : « Gij moogt wel van geluk spreken, antwoordde deze, 's Winters moet dat wel warm zijn, mijn waarde gravin ».

Markies de Gallifet, die op zekeren morgend in het Bois de Boulogne te paard een wandeling deed, samen met de moeder van den beroemden Boni de Castellane, ontmoette in de « allée des Poteaux » Mgr. Bauer. Deze expriester, die hem in zijn jonge jaren gekend had, nam eerbiedig zijn hoed af toen hij den markies bemerkte. Gallifet hield zijn paard staan en maakte, in plaats van terug te groeten, met de hand een groot kruis bij wijze van zegening. In denzelfden aard nog : Toen M. de Vendôme de hoofden van den Spaanschen adel liet onderteekenen ten voordeele van Philips V, schreven velen na hun handteekening de woorden : *edel als den koning.* De hertog de Vendôme liet hen geworden, daar hij den prins, wiens zaakgelastigde hij was, niet wilde benadeelen ; ten slotte echter verloor hij alle geduld, toen een edelman zoo stoutmoedig was er nog bij te schrijven *y un poco mas,* en een beetje meer nog.

« Heer ridder, zegde toen de hertog de Vendôme, ge twijfelt toch geenszins aan den adel van het huis Bourbon, het oudste van Europa. — Neen, heer hertog, wedervoer de Spanjaard, doch Philips V is een Franschman en ik heb de eer van Castiliaan te zijn ». Zooals men weet hield Hendrik IV veel van den Franschen adel. Toen een Spaansch ambassadeur zijn verwondering uitte over het feit dat hij omringd was door zooveel edellieden, antwoordde de Prins : « Dan had ge me eens op het slagveld moeten zien, *dan verdringen ze zich nog veel meer om mij* ».

Dit was wel een prachtig getuigschrift van heldhaftigheid, door den Vorst aan den adel van zijn land geschonken en terecht had hetzelfde kunnen gezegd worden van den adel van andere landen. In zijn werk : « *La Noblesse de France et l'Opinion publique au XVIII*e *siècle* » (Parijs 1920), een boek waarin de gebreken van den adel niet gespaard worden, moet M. Henri Carré, deken van de faculteit van letteren aan de Hoogeschool te Poitiers, nochtans bekennen (blz. 165). « Tot op het einde van het oude Regiem zou niemand de dapperheid van den adel in twij-

fel getrokken hebben en bij het Fransche volk, dat zich steeds aangetrokken voelde door krijgsroem, waren talrijke edellieden populair om reden van hun dapperheid ». In ons land, evenals in Frankrijk, leerde men aan de kinderen dat het beroep van soldaat voor elk van hen, ten opzichte van den vorst, een erfelijke schuld beteekende. Sommigen in Frankrijk verlangden zelfs dat de officieren fier genoeg zouden geweest zijn op de militaire tenue, om er geen andere te dragen en om aan het hof te komen met « de kleedij die hun graad liet kennen » ; de etiquette en het gebruik verzetten zich echter hiertegen. In Frankrijk neemt de adel aan het hof gewoonten aan die heelemaal niet militair zijn. Breekt een oorlog uit dan nemen de Opperofficieren koks en dienstboden mee, als om naar een feest te gaan. Om in 1733 naar het Rhijnleger te vertrekken laten eenvoudige kapiteins postwagens maken, net of zij het te paard rijden als iets onteerends beschouwden. De Koning wordt woedend hierover en laat weten dat hij te paard « op zijn billen », naar de grens zal rijden (64). Hieruit blijkt dat de adel eertijds, juist zooals thans, al hield men er ook van beleefdheid en tact — (deze tact die door graaf d'Arschot Schoonhoven in zijn « Vie en gris » treffend genoemd wordt : « des nerfs dans autrui ») — toch een zekere krasheid bij het spreken niet versmaadde, wat aantoont dat hij nauw verwant is met het volk waaruit hij ontstond. Ik behoor tot het volk, antwoordde graaf de Grunne tijdens een politieke discussie aan een tegenstrever, die al te dikwijls met zijn titel van graaf uitpakte. Een laatste anekdoot nog : twee nieuwbakken barons, op verschillende data tot den adelstand verheven, ontmoeten elkaar op den boulevard. De oudste in graad houdt er aan zijn jongeren collega geluk te wenschen, doch deze, om zijn enthousiasme niet te laten blijken, zegt « dat het niet goed gaat », « dat hij zich onwel voelt », « dat hij niet weet wat hij heeft ». Ten slotte antwoordt de andere : « Het zal wel voorbijgaan, ik ook ben in dat geval geweest : Het is uw bloed dat blauw aan 't worden is... ».

---

(64) Niettemin werden door den hertog van Berwick te Straatsburg wel 18000 wagens aangetroffen ; hij verbood er nog verder te rijden.

Huwelijksmenu, op eigenaardige wijze versierd met de vier en zestig kwartieren der jonggehuwden.

De Heraldieke Versiering.

Het gebruik van door uiterlijke teekenen te toonen dat men tot den adel behoort, neemt op onze dagen meer en meer af. Hierbij geven wij drie illustraties die de evolutie van het gebruik van wapenschilden op menu's van groote diners of huwelijksfeesten duidelijk maken. De tinnen of looden schijven met wapenschilden versierd, die gebruikt werden bij liefdadige uitdeelingen aan de armen, ter gelegenheid van lijkplechtigheden of jaargetijden, wor-

Menu's van huwelijksfeesten of groote diners worden dikwijls met wapenschilden versierd. Sommige er van, zooals vorige illustratie het aantoont, werden versierd met de kwartieren der gehuwden.

den niet meer gebruikt. Ook de gewoonte van bij het bekomen van een academischen graad zijn wapen te laten schilderen is te loor gegaan. In meer dan een huis in ons land zien we nog dergelijke schilderijtjes hangen, versierd met het zgn. licentiewapen, die door de familie trouw bewaard worden. Dikwijls was daar de oorsprong te zoeken

van het wapen, dat later officieel aan den recipiendus of aan de zijnen toegekend werd (65). In de afdeeling voor Folklore van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

Tot op het einde van het Oude Regiem werden de academische wapenschilden door onze studenten in eere gehouden. Hierboven dit van Jacques-Joseph Valeriane, lic. in medic. den 2-XII-1780. (Leuvensche Universiteit).

---

(65) Zie *Le Parchemin*, Juli 1936 : Blasons académiques, door M. Niffle Anciaux de Faveaux en in hetzelfde tijdschrift, Octobernummer 1936 : Armoiries Universitaires, door baron Paul Verhaegen, voorzitter van den Heraldieken Raad. Zie eveneens : *Institut archéologique du Luxembourg*. Notes Biographiques. Panthéon de famille, door X. Heuschling. Aarlen 1881, blz. 14. De academische wapenschilden, in olieverf geschilderd en prachtig ingelijst, werden opgehangen boven de deur der candidaten, op den dag van hun licentie of van hun doctoraat. Cf. *Louvain monumental,* door van Even, gezicht op de Oudmarkt in 1660, blz. 110.

te Brussel vinden we een variante dezer universitaire blazoenen : het diploma van een *Primus* uit de Leuvensche Universiteit, op zijde gedrukt. Het wapen dat deze paneeltjes versierde was heel dikwijls dit van familiën uit de burgerij ofwel werd het, voor deze gelegenheid, door den recipiendus zelf uitgevonden. Wapenschilden die zelfs niet herinneren aan de burgerij, maar wel aan de volksklasse worden dikwijls op de halssieraden onzer gilden aangetroffen. Wapens die voorkomen op de bedevaartvaantjes zijn daarentegen gewoonlijk deze van adellijke familiën (66).

Wapenschilden werden eertijds op allerlei voorwerpen afgedrukt. In de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis zien we aldus een deurklopper, waarvan hierbij de reproductie, met het wapen der familiën Scroots en de Selys. Deze klopper bestaat uit een leeuwenkop die in den muil een dikken ring houdt, terwijl zich een zittend vrouwenfiguurtje onderaan bevindt. Op keukengerei en zilverwerk werd eertijds dikwijls een heraldieke versiering aangebracht doch ook daar zien wij het hedendaags minder en minder. In den *catalogue général de l'Art ancien au Pays de Liége,* 1905, hooren we klachten over de overdrijving die in bepaalde milieu's aangetroffen wordt. « In aristocratische kringen, bij de hoogere burgerij en zelfs bij kanunniken wordt het een manie, ja zelfs een ruïneuse manie, van een flink voorziene kast met zilverwerk te bezitten. Aldus stelde de oudste de Selys bij testament zijn zilverwerk als fidei-commis... ».

Bij huwelijken, groote recepties, plaatselijke feesten, enz.., wordt op onze dagen door edele kasteelheeren nog steeds de vlag met het familiewapen of met de kleuren van hun wapenschilden uitgestoken. Wanneer de prinsen de Ligne te Belœil op hun kasteel verblijven, wappert nog steeds de banier der de Ligne's op het historisch gebouw. In 1838 had de prins de Ligne, ambassadeur van den Koning der Belgen bij de kroning van Koningin Victoria, op den grooten mast van het schip dat hem terug naar België bracht, de banier zijner familie naast de Belgische vlag

(66) Cf. Emile van Heurck : *Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins,* Antwerpen 1922.

Eertijds werd op talrijke voorwerpen een heraldieke versiering aangebracht. Hierboven een deurklopper. Op het voorhoofd van den leeuw bemerken we het wapen der familiën de Scroots en de Sélys. Wordt bewaard in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.

geheschen. Het bemerken van de destijds door Nederland nog niet erkende Belgische kleuren op het schip, gaf aanleiding tot een incident dat den prins de Ligne tot eer strekte. Wanneer de laatste markiezin de Chasteler te Moulbaix op haar goed verbleef, werd eveneens de vlag met het wapen uitgestoken. M. Hervé de Meester de Betzenbroeck

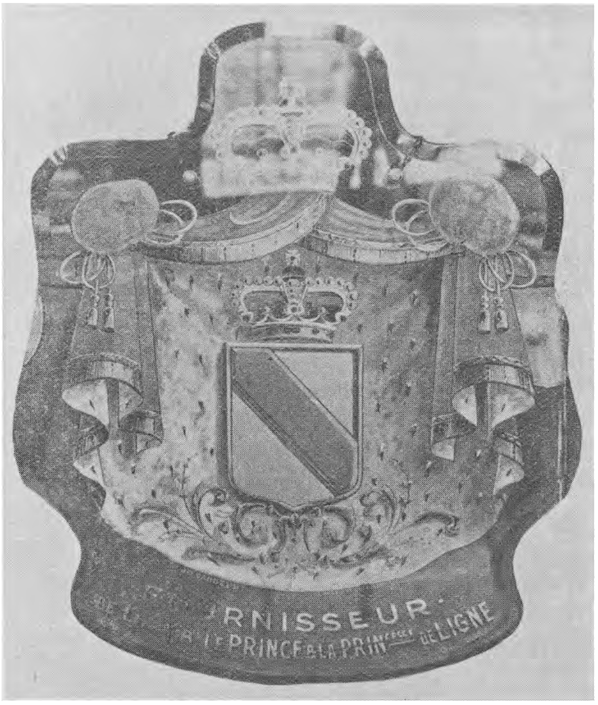

In navolging van de koninklijke familiën, laat de hooge Belgische adel toe, dat zijn leveranciers vóór hun uitstalraam glazen platen hangen, versierd met hun wapen. Hierboven een plaat met het wapen der familie de Ligne, Huis Piret, 31, Koninginnegalerij, Brussel.

meldde mij, ter gelegenheid van een feest, een vlag met het wapen der familie van Zuylen gezien te hebben op het kasteel van Kessel (Antwerpen), bij baron Jan van Zuylen van Nyevelt. Hedendaags gebeurt het nog dikwijls dat de inwoners van het dorp, ter gelegenheid van het huwelijk van kinderen der kasteelheeren of van verjaringsfeesten,

de triomfbogen en andere met groen omkranste boompjes met wapenschilden der gevierde familiën versieren. Het hoeft niet gezegd te worden dat in dergelijke omstandigheden niet zoo heel juist naar de eischen der heraldiek gekeken wordt. Eenige familiën, behoorend tot den hoogsten adel van het land, waren vóór den oorlog gewoon, evenals de koninklijke familiën, aan hun leveranciers diploma's uit te reiken. Deze haastten zich een glazen plaat te bestellen, waarop het wapenschild dezer familiën in kleuren afgebeeld was. Deze platen werden in 't midden van het voornaamste uitstalraam met twee kettingen opgehangen. Hierbij geven wij de reproductie van een dergelijke plaat met het wapen der familie de Ligne. Het is wel een der laatste in deze soort, die in de hoofdstad nog voorkomen (67). Zij hangt Koninginnegalerij, 31, te Brussel (68). Sommige adellijke familiën (kerk van Zoute, enz.) en sommige groepeeringen (orde van Malta, van het Heilig Graf, Oudstrijders uit den adelstand, zie Kerk van den Zavel te Brussel) schenken.thans nog aan de kerken ramen die met wapenschildn versierd zijn. Dergelijke ramen worden eveneens in sommige kasteelen aangetroffen. Op te merken dat op de oude kerkramen de wapenschilden beschouwd worden als tegenover elkaar staand, volgens de zgn. heraldieke wet « der hoffelijkheid ». Wijlen M. Alfred De Ridder publiceerde uitstekende studiën over het vraagstuk der weelde-edicten, waarin de lezer meer dan een vermakelijke bijzonderheid zal aantreffen, betreffende de processen die ten tijde van het oude Regiem ingespannen werden tegen dezen die ongehoorzaam waren aan de heraldieke edikten (69) (gebruik van kleederen die alleen door edelen mochten gedragen worden, dragen van den degen, van gemerkte wapens enz.). Op onze dagen komen talrijke wapenschilden van oude adellijke familiën uit België voor op de zegels der gemeenten waar deze familiën

---

(67) Hier is natuurlijk alleen sprake van deze van niet-vorstelijke familiën. Deze van Koninklijke en Keizerlijke familiën zijn nog steeds talrijk.

(68) Huis G. Pirquet, fabriek voor reisartikelen en luxe-maroquinerieën.

(69) Cf. De tabel der verzameling van de jaarboeken van den Belgischen Adel, uitgegeven door Ridder M de Schaetzen.

Kerkraam met de wapenschilden der Oudstrijders 1914-1918, leden van den Belgischen Adel. Werk van den glasschilder Ladon. (Kerk van den Zavel, Brussel).

een heerlijkheid bezeten hebben. Bij koninklijk besluit wordt het gebruik er van toegelaten. In 1935 publiceerde burggraaf de Ghellinck Vaernewijck een flinke studie over

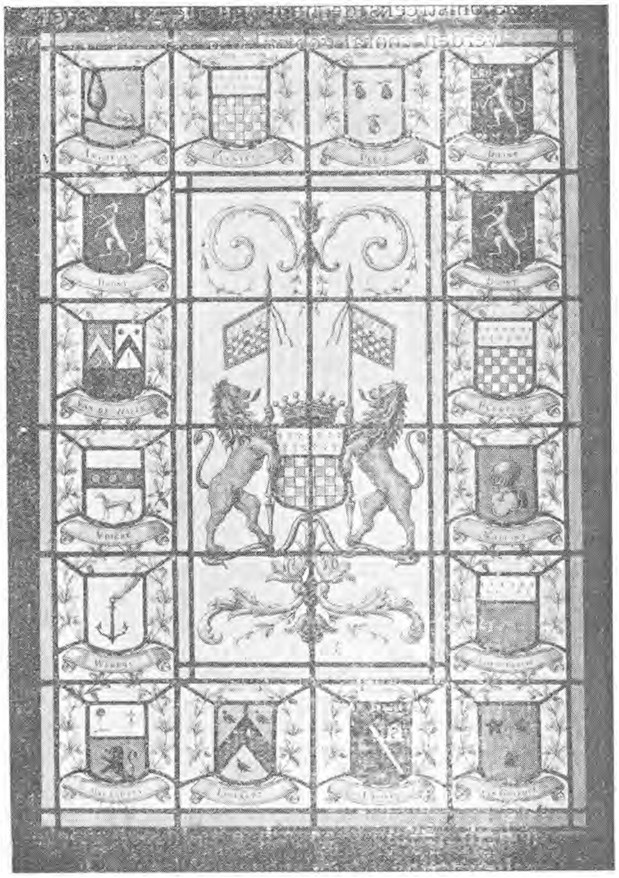

Ramen met wapenschilden komen nog steeds veel voor in de kasteelen van den Belgischen Adel. Hierboven een raam van den kunstenaar Louis Struys, voor enkele maanden vervaardigd voor het kasteel de Saives (Provincie Luik).

de *Sceaux* (zegels) *et Armoiries* (wapens) *des Villes, Communes, Echevinages, Chatellenies, métiers et seigneuries de la Flandre Ancienne et Moderne,* waarin talrijke voorbeelden gegeven worden van het aannemen van wapen-

schilden door de gemeenten. Het gebruik van haardplaten met wapenschild, dat schijnt op te klimmen tot de XVI[de] eeuw (70), was eertijds zeer verspreid. Het ontginnen der bosschen en het in voege komen der kachels deed ze omstreeks de helft van de XIX[de] eeuw verdwijnen. Ze werden vooral gebruikt in Luxemburg, Namen en Luik. Sommige onzer adellijke familiën bezitten er prachtige, die totnogtoe door geen enkel specialist gekend zijn : aldus zagen we deze met het wapen der Jacquier de Rosée-Wignacourt, bewaard door de familie der barons de Rosée. De Conventie maakte hardnekkig jacht op deze

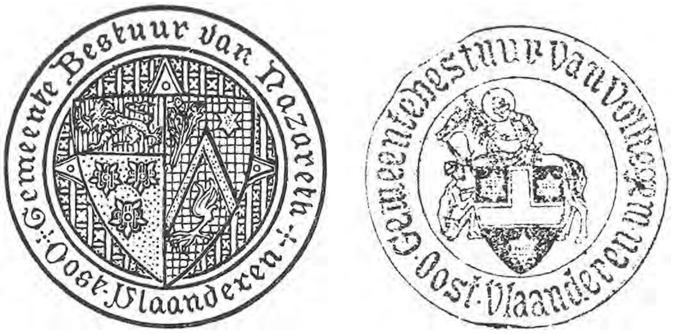

Voortdurend komen er aanvragen toe van gemeenten, die wenschen hun zegel te versieren met het wapen van hun vroegere heeren. Links het officieele zegel van de gemeente Nazareth (Oost-Vl.), een samenvoeging van de wapens der familiën van Rockolfing van Nazareth en Kervyn ; rechts dit van de gemeente Volkegem (Oost-Vl.) met het wapen der familie de la Kethulle, een der oudste van Vlaanderen.

mooie heraldieke stukken : bij decreet van 13 October 1793 werd bevolen binnen de maand al de haardplaten, waarop kenteekenen van de feodaliteit voorkwamen, in te leveren (71). Ex-libris, met een wapenschild versierd, geteekend door talentvolle kunstenaars, worden steeds nog veel door de aristocratie gebruikt (72). Verder noteeren we

(70) *Taques et plaques de Foyer,* enz. door J. B. Sibenaler, Aarlen, 1908.

(71) Ibidem, blz. 102. Zie eveneens : *Intermédiaire des chercheurs et curieux* van 1898 en 1899.

(72) Cf. B. Linnig

eveneens nog het gebruik van de banden der boeken, hetzij op het plat of op den rug, te versieren met een blazoen. Dit beteekent dat het boek in kwestie toebehoort aan die bepaalde familie. (Cf. *Armorial Belge du Bibliophile* door Burggraaf de Jonghe d'Ardoye, Joseph Havenith en Georges Dansaert, 1930).

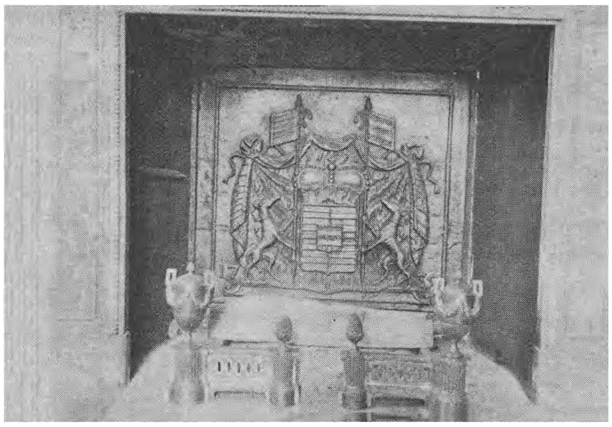

Haardplaten worden haast niet meer besteld. Hierboven plaat met het wapen der familie des Looz-Corswarem, bewaard in het kasteel van Buvrinnes (Henegouw).

Met wapens versierde familieportretten worden ook thans nog dikwijls besteld. Ongetwijfeld heeft de photographie het aantal er van doen verminderen, doch zij is niet bij machte geweest bij den adel een gebruik te dooden, dat tot in den nacht der tijden opklimt. Zooals men weet werden door de Romeinen die personen als edel beschouwd, waarvan een der voorouders een openbaar ambt bekleed had. De eerste leden eener familie die tot een dergelijke waardigheid verheven werden, duidde men aan met den naam : *Novi Homines.* De Geschiedenis leert ons *dat hun portret in de familiën bewaard werd, en deze waar een groot aantal dezer portretten voorhanden waren werden als zeer edel beschouwd ;* van daar het gebruik dat men, om aan te duiden dat iemand tot een beroemd geslacht behoorde, zegde dat hij een *vir multarum imaginum* was (73). De

(73) Annalen der Koninklijke Academie voor Oudheidkunde van Belgie, I[ste] deel, Antwerpen, 1843, blz. 261-262.

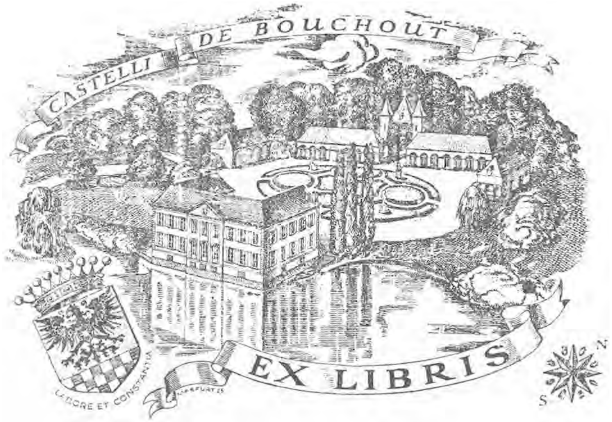

I.

II.

III.

IV.

De Belgische adel gebruikt nog steeds met wapens versierde ex-libris.

Hierbij enkele moderne exemplaren met de blazoenen der familiën Moretus Plantin de Bouchout (I), d'Ursel (II), de Limburg Stirum (III) en van den Belgischen oorlogsheld: ridder Willem Coppens de Houthulst (IV). Op dit laatste lezen we de kenspreuk, die herinnert aan de heldendaden van den vliegenier tijdens den oorlog : « *Je surmonterai* ».

Adel, die de geschiedkundige herinneringen in eere houdt, eerste element van nationale fierheid, ziet zich door de steeds verder doorgedreven democratiseering en door de huidige financieele moeilijkheden, verplicht op minder

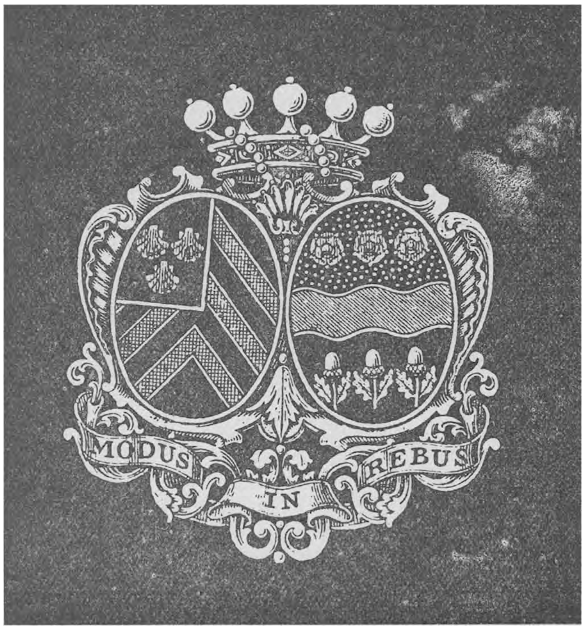

Boekenstempel met wapen der familiën de Schaetzen en de Laminne de Bex.

grooten voet te leven. Achtereenvolgens verdwijnen alle livreien. Hier denken we onwillekeurig aan hetgeen Boni de Castellane schreef in zijn boek « *Comment j'ai découvert l'Amérique* » (wij vertalen) : « Aan de eerepoort stond een bewaker in roode manteljas. Toen hij dit zag vroeg mij hertog Wladimir : «Welke kardinaal is dit ?» — « Hij staat daar, antwoordde ik hem, om een karmozijnen vlek te maken op den witten steen van het kasteel ». En de prins bekeek mij met een blik, waarin terzelfdertijd medelijden en bewondering te lezen stonden ». Zonder eenigen twijfel kan de echtgenoot van een groote Amerikaansche fortuin zich een dergelijke weelde veroorloven. In ons land waren sommige livreien werkelijk mooi. Wij geven hierbij de repro-

ductie van deze die gedragen werd door de dienstboden der familie de Lannoy ; het galon is van onder tot boven versierd met wapenschilden. In het Museum voor Kunst en Geschiedenis worden er nog eigenaardige bewaard met het

Op onze dagen zien we aan de livreien nog steeds knoopen, die met een wapenschild versierd zijn. Op bovenstaande foto eenige oudere en nieuwere modellen. De tweede knoop (boven links) is in België het oudste gekende model van met wapen versierden knoop. Hij dateert uit het eerste Keizerrijk.

wapen der familie van den Bossche-Oultremont (kleppen van de zakken, mouwen, vest, broek versierd met twee naast elkaar geplaatste schildjes) en van de familie d'Arenberg. Het is onjuist te beweren, dat ten tijde van het Oude Regiem de knoopen van de livreien met wapenschilden versierd waren. De oudste, aldus versierden knoop, dien wij konden ontdekken, dateert uit het eerste Keizerrijk. Dat ze vroeger onbekend waren bewijst duidelijk het feit, dat geen enkel edikt, geen enkel heraldiek proces er gewag van maakt (74). Nog steeds is de jacht een geliefkoosde bezig-

(74) Cf. een andere meening, blz. 135. La Noblesse Belge, jaarboek van 1922, I^{ste} deel. Zie over de livreien : *Conseil privé autrichien*, n^{r} 975 in het Algemeen Rijksarchief te Brussel (verbod van aan hun diesstboden een livrei te geven van meer dan één kleur,

I.

II.

III.

De dienstboden van sommige adellijke Belgische familiën dragen nog steeds livreien, die versierd zijn met galons waarop het wapenschild voorkomt. Hierboven (I en II) galalivreien, nog gebruikt bij de familie der graven de Lannoy. Nr III geeft een reproductie van een livrei van het personeel van wijlen de barones van den Bossche, geboren gravin d'Oultremont. Deze laatste livrei wordt bewaard in de Koninklijke Musee voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. De eerste twee werden vervaardigd door het huis Houblinne, Brussel.

heid van den Belgischen adel. Wat de lange jacht betreft, die ons doet terugdenken aan het leenroerig tijdvak, deze wordt haast niet meer door onze familiën beoefend. Talrijke personen die graag in adellijke kringen zouden binnengeleid worden, slagen hierin door zich met paardrijden bezig te houden : Aldus keeren wij terug tot het begin van het riddertijdvak : Het paard is het middel om tot het doel te geraken. Daar wij niet meer leven in den tijd van « *cheveux et chevaux* » (haar en paarden), zooals gravin de Martel zich uitdrukte, zien wij steeds minder wapenschilden op paardentuig en koetsen (75). Op de auto's zien we als heraldieke versiering nog slechts gekoppelde of alleenstaande wapenschildjes, met er boven één of twee kroontjes. Gewoonlijk worden deze geschilderd op de portieren. Ook het gebruik van dood- of trouwbrieven toe te lakken, dat in onze provinciën omstreeks de helft der XIX^{de} eeuw haast algemeen was, is thans verdwenen. De zegelringen, in 't Fransch *chevalières* geheeten, omdat ze gemaakt zijn zooals deze die door de Romeinsche ridders gedragen werden, worden in België nog steeds gebruikt, zoowel door heeren als door dames en vele juffrouwen smukken er zich mede op (76). Hedendaags nog steeds zien we dat het traliewerk rond het kasteel en ook de deuren en luiken der hoeven die aan adellijke familiën toebehooren, dezelfde kleur kregen als deze van het wapenschild van den heer.

Eertijds werden de wapenschilden van reizende edelen geplaatst op de gevels der huizen waar zij overnachtten.

---

die gewoonlijk samengaat met deze van hun wapenschild). Gourdon de Genouillac : *Grammaire héraldique ;* de Saint Epain : *L'Art de composer une livrée au milieu du XIXe siècle,* Parijs 1853, in-12 ; *Intermédiaire des Chercheurs et des Curieux,* LXXXV, verz. 431 en 540. Livrées des Princes du Sang et des gentilshommes.

(75) Cf. Burggraaf Ch. Terlinden : Brussel vóór vijftig jaar, in *Bulletin de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles,* Juli 1937, blz. 45 « Ter gelegenheid van groote feesten gebruiken eenige familiën, behoorend tot den hoogsten adel, nog galakoetsen, die veel gelijkenis vertoonden met deze van het Hof ; hierbij behoorden koetsiers met pruiken en lakeien in gegalonneerde livrei, die rechtstonden tusschen de achterwielen ».

(76) Cf. over het dragen van den zegelring : *Intermédiaire des chercheurs et curieux,* **15 Mei 1937.**

Hieromtrent verstrekt graaf Th. de Renesse (77) nadere bijzonderheden : « Item : betaald aan Barbenchon, wapenheraut, voor het schilderen *in olieverf* van het wapen en

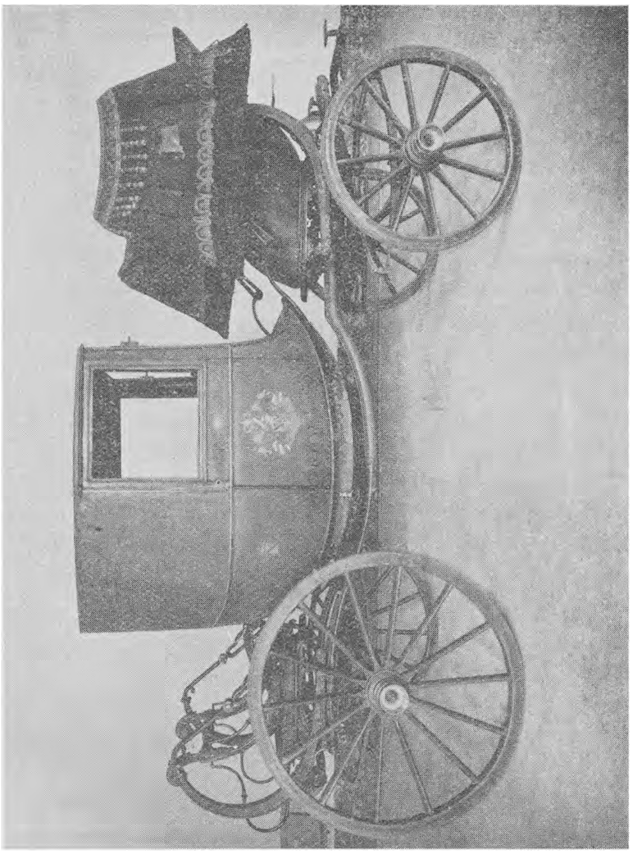

Een voorbeeld van heraldieke versiering op onze vroegere rijtuigen : Koets versierd met het wapen der familiën du Chasteler en de Marnix. (Kon. Musea voor Kunst en Gesch. Brussel).

den helm van Monseigneur, op een plank die vastgemaakt werd aan den gevel van het huis waar Monseigneur zijn intrek nam te Konigsberg en voor 50 helmen en blazoenen, geschilderd voor de zaal der herberg van Monseigneur,

(77) *Silhouettes d'ancêtres*, I[ste] deel, blz. 24-26 ; zie in *Intermédiaire des chercheurs et curieux* van 10-4-1908 en van 30-4-1908 een mooie studie : « Comment les seigneurs chiefs tout de leurs blasons fenetres ».

blazoenen met het wapen van de heeren van zijn gevolg...». Belgische edelen, die zich met paardenwedrennen bezighouden, laten hun « kleuren » thans nog dragen door hun jockey's.

Over het algemeen is de Belgische adel zeer bescheiden wat het pronken met blazoenen betreft. In de woningen zelf is de versiering met wapenschilden een kwestie van persoonlijken smaak. In een bepaald kasteel of heerenhuis zullen we niets meer zien dan hier en daar een wapenschild, bescheiden aangebracht op een schoorsteenmantel, op een familieportret op op oud zilverwerk. Elders, bij familiën van zeer ouden adel, zal de heraldieke versiering meer gebruikt worden. Alles samen genomen constateeren wij nochtans dat in de woningen van den Belgischen adel veel minder heraldieke versieringen voorkomen dan in Duitschland, Zwitserland, Engeland, Italië of Nederland. Afgezien van alle snobisme, blijft het toch onloochenbaar dat de heraldieke versiering, met de regelmatige schikking van haar stamboomen, met het volmaakte evenwicht van haar gekleurde wapenschilden, een waardevol decoratief element is, zoo men, met zekeren smaak en oordeelkundig te werk gaand, er in slaagt haar tot een bij de omgeving passend ensemble te verwerken.

Het Blauwe Salon.

Dikwijls wordt er gesproken van het Blauwe Salon in het Koninklijk Paleis te Brussel, waar alleen de hoogste adel van het land ontvangen wordt. Eigenlijk gezegd is hier geen sprake van een speciale inrichting. Het geldt eerder een jarenlang gebruik, een bijzondere beleefdheid ten overstaan van bepaalde familiën, van het corps diplomatique, van ministers met portefeuille, van ministers van Staat. Bij den aanvang van de regeering van Leopold I, besloot deze vorst bepaalde familiën te doen samenkomen in een salon dat, naar de kleur van het behangsel, het Blauwe Salon geheeten werd. Waren er vertegenwoordigd : de familiën d'Arenberg, de Croy, de Ligne, d'Ursel, de Beaufort, de Mérode Westerloo, prinsen de Rubempré, de Rheina Wolbeck, de Caraman en ten persoonlijken titel met hun echtgenooten : graaf O'Sullivan de Grass, graaf

de Jonghe d'Ardoye, de barons d'Anethan, Nothomb en Beyens, evenals de grootmaarschalk van het Hof en de grootmeester van het Huis der Koningin met hun echtgenooten, en de voorzitters van de wetgevende Kamers met hun echtgenooten. In 1855 ontstond er een twist tusschen het jongste lid der familie d'Arenberg en het oudste der de Ligne's, over de kwestie van voorrang tot toelating.

Doodbrieven.

De doodbrieven van den Belgischen adel gaan bij de opsomming der familieleden gewoonlijk niet verder dan tot den graad van vollen neef. In sommige familiën nochtans wordt de naam van het oudste lid, zelfs in nog verderen graad van verwantschap, eveneens vermeld. Dit wordt beschouwd als een hulde aan het hoofd der familie gebracht (78). Gewoonlijk komt de jonge meisjesnaam van een dame niet voor op de doodbrieven van den adel. Sommige familië wijken nochtans af van dit gebruik om nauwkeuriger de verwantschap aan te duiden. Andere familiën beperken zich bij de namen van de dochters van den overledene. In geen geval echter mag de naam der vrouw met een verbindingsteeken achter den naam van haar echtgenoot geplaatst worden, zooals dit gedaan wordt door personen die niet tot den adelstand behooren. In de eerste helft van de XIX[de] eeuw werd op de doodbrieven « de » of « van » dikwijls met een hoofdletter gedrukt (79). Slechts later begon men de kleine *d* of *v* uitsluitend voor den adel te gebruiken. Wanneer nochtans, in dien tijd, de familienaam uit twee deelen bestond, dan werd het eerste met een hoofdletter, het tweede met een kleine letter geschreven. Aldus :

---

(78) Zie in de Koninklijke Bibliotheek van België, de verzameling doodbrieven, geschonken door Generaal baron de Jamblinne de Meux, verscheidene brieven der familie d'Ursel, enz.

(79) Zie over de doodbrieven : *Intermédiaire des Chercheurs et Curieux*, jaarg. 1899 : Cartes à jouer transformées en faire part, en 1909 ; *Jadis*, jaarg. 1901, passim ; Paul Rebout : *Le Nouveau Savoir-Vivre*, waarin belangwekkende bijzonderheden vermeld worden over de twee soorten van doodbrieven in Frankrijk ; *Annuaire du Conseil Héraldique de France*, 1897 : Vieux Us et coutumes : Billets d'obsèques et lettres de faire-part, en a° 1903 : Vieux us et coutumes : Billets de mariages et Lettres de faire part.

graaf De Theux de Meylandt. Een thans eveneens verdwenen gebruik bestond in de herhaling, op twee verschillende lijnen, van de woorden *Mijnheer* of *Mevrouw,* bij het adres van brieven. In de tweede helft van de XIX^{de} eeuw werden te Gent, op de doodbrieven van menschen uit de welgestelde burgerij, vooral op deze van edelen, broodbons voor de armen gedrukt. Wie een dergelijken brief ontving knipte den bon er uit en gaf hem aan den arme dien hij beschermde. Ik bezit aldus een doodbrief van den heer Frederik de Kerchove, waarop nog een broodbon staat. Hierop staan de initialen van den afgestorvene : « F. K. Goed voor 1 1/2 kilo brood 1^{e} soort bij den Bakker Aug. Vandermaele, Kortemeire, 16. Geldig tot 1 December 1880 ». De geboorteaankondigingen werden eertijds met de hand geschreven en ik heb er gezien uit de XVIII^{de} eeuw, bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent, waarop onomwonden allerlei bijzonderheden over de bevalling vermeld staan. Op talrijke doodbrieven uit de XIX^{de} eeuw staat vóór de persoonsnamen de vermelding : « Monsieur le Comte, Madame la Vicomtesse, enz. ». Dit wordt thans niet meer gedaan tusschen menschen uit de hoogere standen, daar deze betiteling min of meer wijst op een zekere inferioriteit van den persoon tot wien men zich richt. De handkus (bij de laatste verkiezingen waren de jongelieden van de Leopoldwijk zoo vriendelijk zich te laten doorgaan als de « professionnels » van den handkus) wordt in België nog steeds in eere gehouden, als een blijk van traditioneele hoffelijkheid. Op te merken dat men nooit de hand van een jong meisje mag kussen. Feitelijk is de handkus een soort romantische hulde, aan de vrouw gebracht. Bij dit aanraken van de huid behoort een greintje zinnelijkheid. Voor een jong meisje, zegt Paul Reboux, is het bijna een onwelvoeglijkheid. Dezelfde schrijver voegt er aan toe dat stoutmoedige jongelui « beweren dat deze regel hun het recht geeft den voorarm van de jonge meisjes te kussen. Het wordt een gevaarlijke weg ».

* * *

Nog vele andere eigenaardige bijzonderheden zou de Folklorist kunnen noteeren bij de studie van de wapenschilden en kenspreuken onzer adellijke familiën.

Het oude regiem is, zooals wij in den aanvang van deze studie reeds zegden, onvoldoende gekend. Lazen we in *Le Soir* van 14 September 1937 geen artikel van de hand van Louise vanden Plas, dat als titel droeg : « Du Neuf... d'il y à trois siècles ». Schrijfster publiceerde er een document van 1578, waarin sprake van een decreet uitgevaardigd door Philips II. Dit stuk bracht een sociale wetgeving voor de mijnwerkers, die in geen opzicht moest onderdoen voor deze die wij thans bezitten...

Met onderhavige studie over « Adel en Folklore » te laten verschijnen in *De Brabantsche Folklore,* heb ik slechts een eenvoudig overzicht willen geven van de gebruiken van een maatschappelijken stand, die in België nog door de wet erkend wordt ; ook hield ik er aan deze gewoonten te noteeren, omdat vele over enkele jaren geheel zullen verdwenen zijn. Wij leven immers in een tijd dat alles grondig gewijzigd wordt. De aristocratie is al te weinig gekend, zoowel wat haar gebruiken als wat haar fundamenteele principes betreft, die over het algemeen deze zijn van de menschen die er toe behooren. « Wanneer de aristocratie bestaat, schreef eertijds Rommier, verstrekt zij aan de gemeenschap de noodige bijdrage van *onbaatzuchtige* gedachten en handelingen. Tot haren last neemt zij de volharding en den geest van opoffering... haar leden gehoorzamen aan een *traditie die de onmiddellijke belangen voorafgaat en voorbijstreeft* ».

Wij eindigen met den wensch, dat deze enkele nota's den lezer zullen geïnteresseerd hebben ; wat ons zelf betreft, wij zeggen met Montaigne : « J'ay seulement fait ici un amas de fleurs estrangères, n'y ayant fourni du mien que le filet à les lier » (80).

LOUIS ROBYNS DE SCHNEIDAUER.

---

(80) Ik heb hier alleen een ruiker vreemde bloemen vergaard ; persoonlijk heb ik niets anders gegeven dan den band die ze samenhoudt.

Van Sente Ontcommere in Oud Gent.

(ELZA FONCKE).

Op de eigenaardige baardheilige Wilgefortis, alias Ontcommer, heeft Prof. Dr J. Gessler, van de Universiteit te Leuven, ten volle de aandacht gevestigd en gaarne herinneren wij aan zijn voortreffelijk boek, « De Vlaamsche Baardheilige Wilgefortis of Ontcommer » (1), dat de uitkomsten samenbrengt van zijn onderzoek naar haar vereering, inzonderheid binnen onze gewesten.

Hij wijst daarin het bestaan na van een altaar, aan haar toegewijd in de kapel van het voormalig Sint-Baafshospitaal (2), dat aldus werd geheten omdat het hoogst waarschijnlijk zijn ontstaan te danken had aan de abt Boudewijn Ponteraeve van de Sint-Baafsabdij (1202-1208), opgericht werd binnen het grondgebied van Sint-Baafsdorp en in de allereerste plaats bestemd was voor inwoners — behoeftige en andere — van dit dorp, zonder ooit als « xenodochium » te hebben gediend. Men noemde het even gebruikelijk « Sinte-Annahospicie », naar de heilige onder wier bescherming het was gesteld (3).

Op grond van een paar bescheiden uit de vroege 15e eeuw drukt prof. Gessler met recht de mening uit, dat wij met de stichting van dit Wilgefortis-altaar gerust tot in de 14e eeuw mogen opklimmen. Ter bevestiging hiervan zijn wij bij machte te verwijzen naar het voorhanden zijn van een cijnsboek van goederen, toehorend aan de bedoelde Wilgefortiskapelnij, aangelegd ten jare 1401 (4). Immers,

(1) Antwerpen-'s Gravenhage, 1937.

(2) blz. 56.

(3) Door mij wordt een uitvoeriger historische schets omtrent dit godshuis voorbereid. Intussen raadplege men vooral Ch.-L. Diericx : Mémoires sur la ville de Gand (Gent, 1815), Deel II, blz. 417 vlgg. ; A. Van Lokeren : Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon (Gent, 1855) 2 delen.

(4) Van Lokeren, op. cit., deel II, blz. 100 (heeft verkeerdelijk « Widgeforte » voor Wilgefortis).

indien alsdan reeds regelmatig boek kon worden gehouden over bezit van die kapelnij, moet het begin van haar juridisch bestaan alleszins nog iets vroeger zijn te stellen.

De oudste tot nog toe bekend geraakte vermelding van de verering van de H. Wilgefortis — en waarop prof. Gessler andermaal de hand wist te leggen — dagtekent uit het jaar 1400 ; ze slaat op een Sente-Ontcommeraltaar binnen O. L. Vrouw Sint-Pieters, te Gent eveneens. Toch blijkt, dat al in een officiële oorkonde tien jaar vroeger van die heilige gewag is gemaakt en wel in de uiterste wilsbeschikking van een lid van het alom bekende gentse patriciërsgeslacht der Vaernewijcs, nl. joffrouwe Volcwive van Vaernewyc, weduwe van heer Willem van der Lake.

Zij stelde ze op of ondertekende ze de 15 Januari 1390. En onder een aantal legaten aan instellingen en private personen verklaart ze dan : « Item van (ben?) ic sculdich... tsente Ontcommeren een pond was... » (5).

Geen enkele nadere aanduiding verstrekt ze hierbij. Doch dit juist laat vermoeden dat alleen sprake kan zijn van die H. Wilgefortis, die voor deze gentse vrouwe en voor haar stad- en tijdgenoten de enigste of althans de beste bekende zal zijn geweest : dus de Sente Ontcommere binnen het Sint-Annahospicie.

Overigens, enerzijds waren al de weldadige of godsdienstige inrichtingen — hospiciën en H. Geesttafels — die Volcwive in haar testament opsomt, zonder uitzondering te Gent gestaan en gelegen ; anderzijds had ze belangstelling over voor het Sint-Annagodshuis zelf. Want het komt toch voor onder de hospitalen, waaraan ze bij haar wilsbeschikking de som van 10 s. gro. wil laten verdelen, zijnde « te Hebberecht (6), tsente Baefs, tsente Janshuus

---

(5) Vicomte de Ghellinck d'Elseghem Vaernewijck : Chartes et documents concernant la famille Vaernewyck (Gent, 1899-1919), deel III, blz. 399-401.

(6) Aan de Kortrijkse straat te Gent, bij de Kortrijkse Poort ; thans betrokken door de Zusters van de Kindsheid Jesu. — Cf. Dieriex, op. cit., deel II, blz. 358 vlgg. ; Frans De Potter : Het Hebberechts Godshuis, bijgenaamd Schreiboom (1870) ; — J. B. Lavaut : Handboekje der godsvrucht tot O. L. V. der Zeven Weeën (Gent, 1872).

ter Waelbrugghe (7), te Phielgidieusen (8) ».

In elk geval heeft onze aanhaling dit belang, dat ze toelaat de eerste kennismaking met de verering van de Vlaamse Baardheilige naar tien jaren vroeger te verschuiven dan men tot nu toe heeft kunnen doen.

---

(7) SS. Jan & Pauwel, in de volksmond « De Leugemeete », bij de oude Waalbrug of Brugse Poort. — Cf. Diericx, op. cit., deel II, blz. 595 vlgg. ; — Baron J. B. Béthune & A. Van Werveke : Het godshuis van Sint-Jan en S. Pauwel te Gent, bijgenaamd de Leugemeete (Gent, 1902).

(8) Het hospitaal langs de Tichelrij, in Sint-Michielsparochie, voor bekeerde lichtekooien. Cf. Diericx, op. cit., deel II, blz. 555 vlgg.

Ditjes en Datjes.

Een Sanctje van den H. Servatius.

Gevolg op het artikel van M. Van Haudenard over den eeredienst van den H. Servatius in Henegouw (*Folkl. Brab.*, XVII^de^ jrg., blz. 203), ontvingen wij onderstaand sanctje van den H. Servatius, patroon van Dergneau. Dit exemplaar werd ons gestuurd door M. Avaert van Bergen en M. du Caju zond ons uit Antwerpen een foto van hetzelfde sanctje, samen met volgenden tekst :

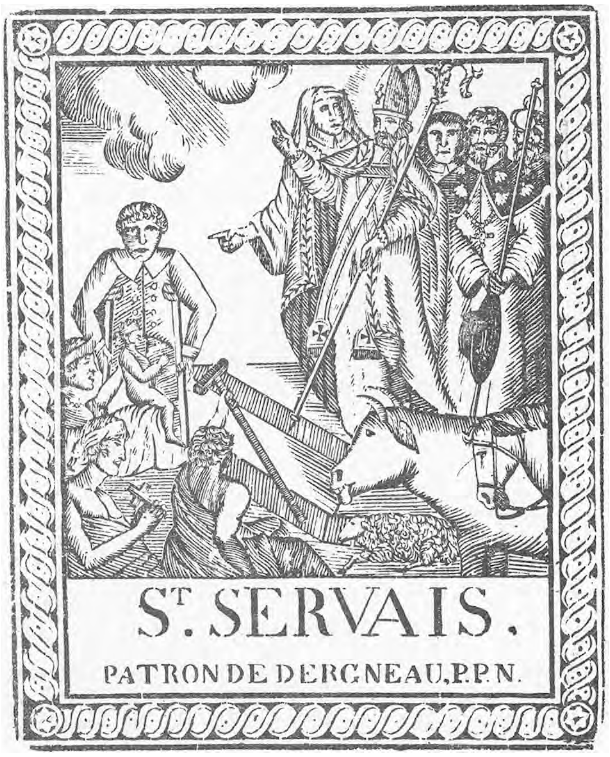

Voor de lezers die belang stellen in den eeredienst van den H. Servatius in Henegouw, stuur ik hierbij de reproductie van een oud sanctje, dat deel uitmaakt van mijn verzameling en dat ik in geen enkele studie over dezen Heilige vermeld vind.

Het is een houtgravure van 0 m. 150 bij 0 m. 120.

OCTA DU CAJU.

Volksrijmpje.

Ik stuur U hierbij een oud rijmpje, waarvan ik voor enkele jaren nog een herdruk publiceerde, omdat ik het zoo oorspronkelijk vond. Het schijnt mij folkloristisch van aard te zijn. Daarom zult U het waarschijnlijk wel in uw interessant tijdschrift willen opnemen (1).

†

Alleen in Jesus ◆ , kan mijn ◆ ruste vinden,
'k Wil mijn ◆ aan zijn ◆, zijn ◆ aan mijn ◆ binden.
Mijn ◆ vindt in dat ◆, al wat mijn ◆ verzaadt,
Dit ◆wekt mij tot deugd, behoedt mijn◆ van 't kwaad,
Geen wereldsch ◆ smaakt ooit, wat dit ◆ mij kan geven,
't Is in dit ◆ alleen, dat mijn ◆ vindt het leven
O Jesus! dat mijn ◆, toch nooit uw ◆ verliest,
Geef, dat mijn ziel en ◆, niets als uw ◆ verkiest,
Dat toch uw heilig ◆, mijn ◆ altijd bewaar,
Opdat mijn ziel en ◆, U eeuwig lof vergaar.

J. ALLARD.

O. L. Vrouw van de Sarte (Hoei)

Grootsche feesten hadden op 26, 27 en 28 Juni plaats te Sarte-Hoei, om het derde eeuwfeest te vieren van de Broederschap van Onze Lieve Vrouw van VII Weeën, in het beroemde heiligdom van de H. Maagd.

Het beeld van O. L. Vrouw van VII Weeën, dat den naam draagt van « Notre-Dame de la Sarte », dateert uit de XIV^de^ eeuw. Het stond in een kapel op den heuvel van Sart. Onverschilligheid of Calvinistische invloed of ook nog andere tijdsomstandigheden misschien, waren er de oorzaak van dat kapel en beeld verwaarloosd werden en haast vergeten geraakten. Het dak stortte in, de muren brokkelden af en het beeld lag verlaten tusschen de puinen, blootgesteld aan het gure winterweer en de heete zomerzon.

Op zekeren dag nu van het jaar 1621 kwam een arm vrouwtje van Hoei langs daar voorbij ; op den rug droeg zij een mutsaard droge takjes, die zij in het naburig bosch gesprokkeld had. Toen zij het beeld daar zoo op den grond zag liggen kreeg zij er medelijden mee en besloot ze het mee naar huis te nemen. Daarom deed zij haar mutsaard los, legde het beeld er in en trachtte den last weer op haar schouders te tillen. Vergeefsche moeite echter. Eerst kwam een man, daarna een vrouw voorbij. Ze riep beiden ter hulp, doch niets mocht baten. Andere getuigen kwamen ter plaatse om een handje toe te steken, doch geen menschenmacht bleek opgewassen tegen zulk een last. Er bleef dan ook niets anders over dan het beeld ter plaatse te laten en met den mutsaard alleen naar huis te gaan.

---

(1) De ruitjes ◆ duiden de plaats aan, waar op het oorspronkelijk versje in 't rood een hart gedrukt staat.

Van dit oogenblik af werd het beeld weer vuriger dan ooit vereerd door de bewoners van Hoei en omgeving. Talrijke genaden werden bekomen na de Lieve Vrouw van de Sarte aangeroepen te hebben. Van jaar tot jaar kwam er meer volk naartoe en in den loop der eeuwen ontstonden aldus beroemde godvruchtige gebruiken : de groote Novene en de zevenjarige feesten.

Kapel en Beeld « du Try au Chêne » te Bousval.

De E. H. Lambert, pastoor te Ways, zoekt inlichtingen betreffende de kapel « du Try au Chêne » te Bousval. Hij vond er

noch in de pastorij, noch in het gemeentearchief. Niettemin hoopt hij nog door het toeval en ook door de welwillende hulp van onze lezers gediend te worden.

In deze kapel stond eertijds een mooi beeld van O. L. Vrouw van Hal, uit de XVI^de eeuw (N. D. de Haut). Het werd langen tijd bewaard in het kasteel Delhouze, doch staat thans in de kerk.

Ontdekking van een steenen kapel te Ways.

Naar een oud volksgeloof kwamen de heksen, alvorens naar den Sabbat te gaan, bij voorkeur samen op plaatsen waar verscheidene wegen elkaar kruisten. Om het kwaad te bezweren plaatste men hier dan een beeldje der H. Maagd, dat men in den beginne misschien eenvoudig tegen een boom hing, doch dat later in een kapel gezet werd. Op het kruispunt van den weg van Ways naar Baisy ontdekten wij aldus de kapel, waarvan hierbij de foto. Zij was heelemaal bedekt met aarde en door een louter toeval... een houweelslag van een werkman die bezig was met het schoonmaken

van den berm van den weg, werd zij blootgelegd. Zij werd hersteld door Lembourg, steenkapper te Genappe. De nis en het hoofdgestel, die het meest geleden hadden, moesten vernieuwd worden... doch werden heelemaal gemaakt zooals het oorspronkelijk model. Van het beeld der H. Maagd werd geen spoor meer gevonden, doch op het gaaf gebleven voetstuk lezen we op een schild de volgende kenmerkende woorden : « Notre très Dame de Hal, priez pour nous ».

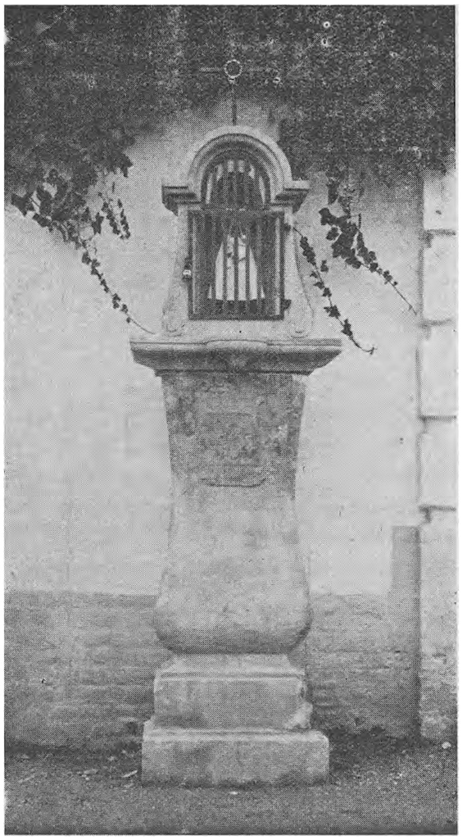

Daar zij op een zeer slechte plaats stond en steeds door de zware wagens die er draaiden kon aangereden worden, werd de kapel thans in het midden van het dorp geplaatst, naast den eigendom van graaf de Goussoncourt.

G. LAMBERT
Pastoor te Ways.

Oude Taxussen.

Eertijds bakte, op den buiten, bijna iedereen zelf zijn brood; bij elk huis behoorde dan ook een oven, die ten Oosten of ten Noord-Oosten van de woning gebouwd werd, want deze laatste was gewoonlijk nog met stroo gedekt en, daar de wind gewoonlijk uit het Westen blaast, vermeed men aldus dat de gensters die uit de schouw van den oven vlogen, brand zouden kunnen doen ontstaan hebben.

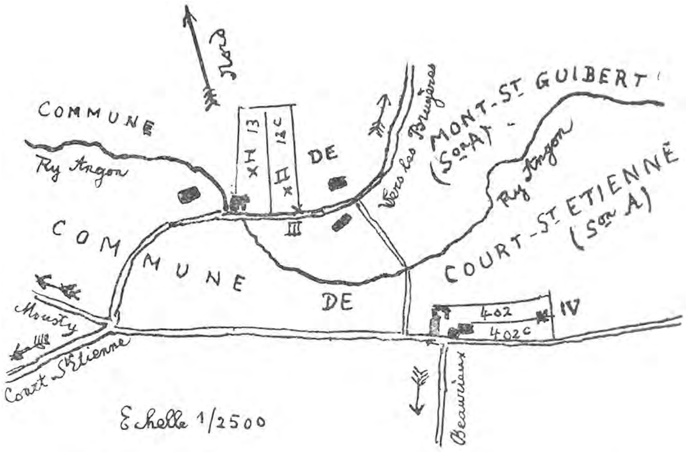

L'emplacement de chacun des quatre vieux ifs (I, II, III et IV) est marqué par le signe X.

De plaats waar elk der oude taxusboomen staat (I, II, III en IV) werd met een X aangegeven.

Gedeeltelijk plan van het gehucht Ruchaux.

Van den anderen kant plantte men vóór de opening van den oven zelf harsachtige taxusboomen, met dicht en blijvend gebladerte, opdat de wind niet rechtstreeks vat zou hebben op het vuur.

Vele ovens werden afgebroken, bijna overal, daar de menschen thans hun brood koopen bij de met den dag talrijker wordende bakkers in alle dorpen.

De oude taxusboomen bleven echter staan ; gewoonlijk zijn ze nogal groot voor hun soort. Sommige zijn meer dan honderd jaar oud en de bijgaande foto's, die vóór enkele maanden gekiekt werden, toonen dat ze er nog flink uitzien.

Bij slecht weder waren deze boomen echte schuilplaatsen, waar vogeltjes, die hier den winter doorbrengen, 's nachts een toevluchtsoord zochten (musschen, roodborstjes, koninkjes, vinken, merels, enz.). Als 't regende gingen de hoenders er onder staan.

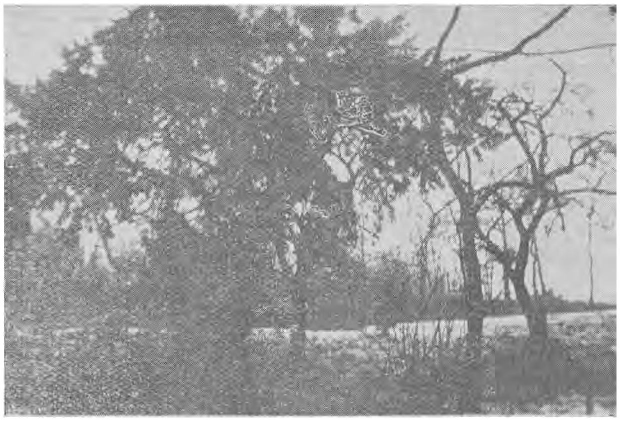

A) Taxus I, aan den Zuidkant gekiekt. — Er onder, steenen van den ouden oven.

B) Taxus II, foto aan den Zuid-Westkant. Geen spoor meer van den oven.

De takken van den taxus werden gebruikt bij feesten, vooral bij huwelijk ; soms stak men er ook een boven de ingangsdeur van een herberg, in plaats van de traditioneele jeneverbes.

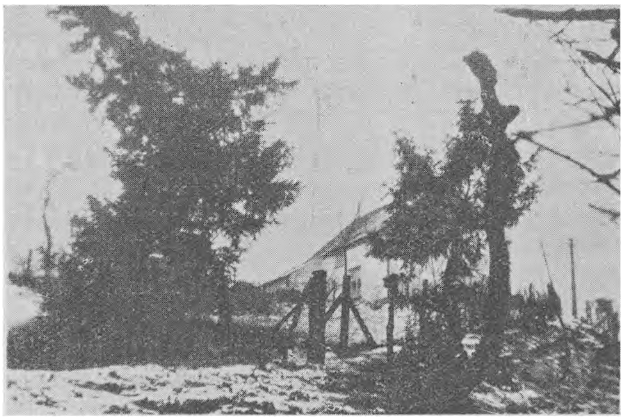

C) Taxussen II en III, gekiekt langs de Westzijde.
14 Maart 1937, bij sneeuw. — Cliché's van Mevr. Bertha Daubremé-Bergiers, van La Coix (Ottignies).

Aan den taxusboom werden geneeskrachtige eigenschappen toegeschreven tegen de vallende ziekte, stuipen en alle zenuwziekten. De min of meer geheimzinnige aard dezer kwalen was er de oorzaak van dat de taxusboom het voorwerp van een zekere vereering werd. In de *Taal der Bloemen*, die nogal graag door verliefden uit de vorige eeuw gebruikt werd, werd de taxus beschouwd als een zinnebeeld der droefheid en daarom wordt hij trouwens thans nog op onze kerkhoven geplant.

AD. MORTIER.

Ruchaux, 15 Augustus 1937.

De Vliegende Draak.

Aldus heette men namelijk een gloeiend rood, oranje, geel of groen voorwerp, dat met zulk een duizelingwekkende snelheid door het ruim vloog, dat men er den vorm niet van kon onderscheiden. Naar men vertelt had het alle mogelijke fantastische vormen, o. m. dezen van een draak, vanwaar dan ook zijn volksnaam. Het was een voorteeken van een groot onheil : oorlog, aardbeving, besmettelijke ziekte, enz. Bejaarde lieden vertelden mij het monster drie, vier, zelfs vijfmaal gezien te hebben.

In werkelijkheid was het een luchtsteen, die al deze paniek veroorzaakte ; aan onwetendheid en bijgeloof alleen diende de angst van het volk toegeschreven te worden.

AD. MORTIER.

Ruchaux, Januari 1938.

Het Onweder en de Bel.

Mijn oudtante, een zeer godvruchtig en bazig mensch, had een heiligen schrik voor den donder. Brak een onweder los dan moesten mijn oudoom, de kinderen en de meid haar aanstonds volgen naar den wijnkelder. Nooit zou zij nagelaten hebben een gewijd belletje van den H. Donatus (opvolger van Thor) mee te nemen, dat zij bij elk weerlicht liet klinken. Mijn oom en de kinderen vonden het natuurlijk heel vervelend hun warm bed te verlaten om een tijdje in een vochtigen kelder te gaan zitten. Ook maakte mijn oom van de gelegenheid gebruik om een flinke flesch Bourgogne aan te spreken, waar hij een groot liefhebber van was.

Waarom echter die bel ? Denken wij hier slechts aan de gewoonte de klokken te luiden bij onweder. Het kost wel moeite dit gebruik uit te roeien, dat eer gevaarlijk dan beschermend kan zijn.

In de oudheid droegen de priesters belletjes onder aan hun kleed.

Klokken, bellen en belletjes verjagen den duivel, den boozen geest.

Onbewust bleef mijn oudtante getrouw aan een aloud folkloristisch gebruik.

L. S.

Het begraven van Schinken (beenderen) te Achel.

Dit had plaats tot sluiting der jaarlijksche zomerkermis en nam zijnen oorsprong rond het jaar 1840. In 1878 had deze plechtigheid een bijzonderen bijval, ter gelegenheid der eerste kermis met allerhande volksspelen, die veel volk gelokt hadden, niet alleen van Achel, maar ook van de omliggende gemeenten. Ziehier hoe het begraven der schinken geschiedde. Op 't laatst van den namiddag, op kermis Donderdag, laatste dag der kermis werd een stoet gevormd als volgt : Een ruiter te paard in rouwgewaad, waarachter een tiental personen, insgelijks in 't zwart gekleed en met hoogen hoed op : Deze verbeeldden de familieleden ; twee dezer droegen eene wissen mand met zwart bekleed. Daar achter de fanfare en verder het volk. De fanfare speelde de melodie van een lied, speciaal, voor die gelegenheid, door meester Sak, directeur der fanfare, gedicht en getoonzet, en al het volk zong mede : het refrein luidde als volgt :

Slaap Zoet en Zacht
Slaap, o Schinken, goeden nacht.

Een massa volk komt den stoet vervoegen en de veldwachter met twee gendarmen zorgen voor de goede orde. De stoet trekt door gansch de dorpskom en van uit iedere deur wordt een schink of been in de zwart-versierde mand gedragen. Nabij de kerk gekomen, aan het huis Koekhofs, (thans afgebroken) waarop het

pleintje, bij de drie nog bestaande oude lindeboomen, door twee personen een graf gedolven wordt. Rond dit graf schaart zich de stoet met het volk. De schinken worden in den kuil geschud. De ruiter treedt vooruit, en houdt eene toespraak over de plezieren en genoegens der kermis, waarvan ten slotte niets meer overblijft dan deze kale afgeknabbelde beenderen. De zoogezegde familieleden weenen en snikken luidruchtig, alsof het werkelijk het afscheid van een dierbaren afgestorven geldt.

Dan speelt de fanfare nogmaals het gelegenheidslied en het volk zingt :

Slaap zoet, enz.

Ten slotte zet de fanfare eene flinke stapmarch in en de stoet doet nog eens de ronde der dorpskom. Van 1885 tot 1890 was er van jaar tot jaar minder deelneming voor dit gebruik, tot het, rond 1891, gansch te niet ging.

Het jaar, dat voor de eerste maal geen schinken begraven werden, waren er 's Vrijdags morgens twee overgebleven kermisvierders rond half zes (als meester Sak, die tevens koster was, naar de kerk ging, om voor de 1e mis te luiden) bezig met schinken te begraven, onder den grooten notelaar (verleden jaar verdwenen) nabij het gemeentehuis.

Zoodra onze twee gasten meester Sak, en terzelfdertijd den vader van een van beiden, op zoek naar zijn zoon, zagen aankomen, namen zij ijlings de vlucht en spoedden zich huiswaarts.

CHARLES WELLENS.

De « Chaudeau » te Leernes.

Uit het tijdschrift *Notre Hainaut* (Juli 1938) vertalen we volgend uittreksel :

De « *Chaudeau* » heeft plaats op den eersten Zondag van Juli, in het gehucht Wespes, ter gelegenheid van het feest van St. Pieter.

Het zou ongetwijfeld moeilijk zijn te zeggen wanneer dit oorspronkelijk feest voor het eerst gevierd werd ; nochtans is het niet moeilijk te begrijpen dat er hier sprake is van een gemeenschappelijken maaltijd, gehouden ter gelegenheid van het feest dat eertijds telkenjare, op 29 Juni, gevierd werd in de St. Pietersabdij te Lobbes. Volgens een keure van Fontaine, dateerend van 1212, waren de inwoners van Leernes, van Wespes en ook gedeeltelijk deze van Fontaine afhankelijk van deze belangrijke godsdienstige stichting. Men begrijpt heel gemakkelijk dat de menschen van Sint-Pieter het feest van hun patroon vierden, juist zooals dit trouwens door de monniken gedaan werd.

* * *

Nu zullen wij spreken over hetgeen hedendaags op den dag van den « *Chaudeau* » gedaan wordt. Vroeg in den morgend reeds gaan de jongelieden van Wespes van deur tot deur, met een

« quertain » (oude mand met twee deksels) waarin zij de « mastellen », het suiker en de eieren plaatsen die hun door de boeren van het gehucht gegeven worden. De melk wordt in emmers gedaan en de geldelijke bijdragen in een beurs.

Deze jongelieden droegen een blauwen kiel en een witte broek ; op het hoofd hadden zij een grooten strooien hoed, met veldbloemen versierd. Eertijds heette men hen de « traînards ». Vóór elke deur zongen zij volgend liedje :

« Nous nous recommandons, madame,
« A votre générosité ;
« Vous donnez ce que vous voulez,
« Mais le plus contents que nous sommes
« C'est quand on nous donne beaucoup ».

Om te danken riepen zij allen samen : « Vive Saint-Pierrot » !

Het dient gezegd te worden dat het inzamelen der bijdragen in natura met de grootste zorg en reinheid geschiedt.

Al wat gegeven werd, wordt samengebracht in een huis op de markt nu in dit, dan in dat — waar een melksoep bereidt wordt die men « Tchaudia » (chaudeau) heet.

Een bepaalde hoeveelheid van deze kostelijke soep wordt in kuipjes (scadias) gedaan ; het overige in teilen.

Met de muziek voorop en gevolgd door de jeugd, dragen jonge meisjes de « scadias » naar de markt, waar ze driemaal rondgaan. De kuipjes worden dan op den grond geplaatst en door de kinderen met lepels leeggegeten. Hierbij wordt er natuurlijk gelachten en geroepen en meer dan een heeft na het feestje gansch het aangezicht vol soep hangen.

Vervolgens keeren zij terug naar het huis, waar het overige van den « chaudeau » in soepterrines gegoten werd. Deze worden door de meisjes opgenomen en, gezamenlijk, naar een groote tafel gedragen die op de markt werd geplaatst.

Daar heerscht thans een indrukwekkende stilte. Enkele jongelieden nemen plaats op de kiosk en heffen het traditioneele lied aan met z'n twaalf strofen en twaalf refreinen dat men het « Bénédicité » heet. Dit naïeve lied werd herzien, verbeterd en aangevuld door Jean-François Deltenre, geboren te Wespes in 1780. Af en toe wordt tusschenin eens geroepen : « Vive Saint-Pierrot ». Het officieel gedeelte van het feest wordt besloten met een Brabançonne.

Jongens en meisjes gaan daarna rond om borden soep aan te bieden aan de talrijke vreemdelingen die op het feest aanwezig zijn.

GH. HECQ.

Bij het Proces der Weduwe Becker.

In den loop van dit proces heeft zich een tooneeltje afgespeeld dat op 't eerste gezicht wel komisch kan blijken, doch dat, uit oogpunt van studie der volksgebruiken, waarlijk belangwekkend was.

De gewoonte eischt dat de getuigen bij hun optreden het hoofddeksel afnemen. Verder vraagt men dat zij de rechter- en niet de linkerhand zouden opsteken om den eed af te leggen. Logisch gesproken kan het nochtans niet van groot belang zijn welke hand men gebruikt. Welken invloed zou dit kunnen hebben op de waarde van den eed of op de rechtzinnigheid van den getuige zelf ? Waarom is het trouwens noodig een hand op te steken ? Deze gebruiken hebben slechts een zinnebeeldige beteekenis, doch hebben wel een psychologische waarde, daar zij den getuige zelf op een zekere wijze beïnvloeden.

Heeft een getuige handschoenen aan, dan wordt hij verzocht deze uit te trekken.

In het geval nu dat ons bezighoudt, werd een Israëlitisch getuige opgeroepen en op het oogenblik dat hij den eed ging afleggen, zette hij zijn hoed terug op het hoofd. De deurwaarder verzocht hem zijn hoofddeksel af te nemen. De getuige echter weigerde. De deurwaarder drong aan. Nieuwe weigering. Dan maakte de deurwaarder zich kwaad en nam zelf den hoed af. De getuige protesteerde. Ten slotte moest de rechter tusschenbeide komen en aannemen dat de eed van een Israëliet slechts geldig is in geval hij met den hoed op het hoofd afgelegd wordt. De gebruiken van het Joodsche volk eischen dit zoo.

Met dezelfde bedoeling en in dezelfde omstandigheden noteeren wij hier bijgevolg een verschil in handelwijze en dit bewijst wel dat onze sociale gewoonten slechts een relatieve waarde hebben. Hetgeen hier als logisch beschouwd wordt, schijnt elders belachelijk, want te Luik heeft het publiek zich flink vermaakt toen deze Israëliet weigerde het hoofd te ontblooten.

De folklore nu noteerde in bepaalde omstandigheden talrijke gelijksoortige gebruiken. In 's menschen oogen hebben deze gebruiken een logisch belang, een handelenden invloed ; de gebruiken zelf wijzen er op dat in den geest nog steeds opvattingen voortleven, die eertijds van veel meer algemeen belang waren.

Tusschen dezen Israëliet die zijn hoofddeksel opzet om aan zijn eed een werkelijke beteekenis te geven en twee boeren die elkaar op de hand slaan om een verkoop te sluiten is er absoluut geen verschil te bespeuren.

A. M.

Hoe de Gans te Visé bereid wordt.

Aan den Heer Gaston Clément vroegen wij hieromtrent inlichtingen en wij mochten volgend recept ontvangen :

Na alles uit de gans genomen te hebben doet men al het vet er af ; dit vet snijdt men in kleine stukjes, die men zachtjes op de kachelplaat laat smelten. Vervolgens door een fijn zeefje doen en het gesmolten vet bewaren.

Doe dan de gans in een ketel en giet er flink water op, laten koken, zorgvuldig afschuimen en zouten, volgende groenten

bijvoegen : een selderij, een ajuin met drie kruidnagels, een ongepelden lookbol, een weinig tijm en laurier, alsook eenige peperbollekens. Bij de gans voegt men al de eetbare afval : hals, spiermaag enz. Laten koken tot alles goed malsch is en daarna er uithalen om een weinig laten koud te worden. Doe in een pan honderd gram boter met een dozijn in stukken gehakte lookbollen, enkele oogenblikken over het vuur houden zonder het te laten kleuren en vervolgens vijf en zeventig gram bloem er over strooien, mengen en nat maken met de helft room of goede melk en de helft ganzenbouillon, de saus laten dik worden, vervolgens van het vuur afnemen, vier eierdooiers bijvoegen, het sap van een citroen en vijftig gram versche boter in kleine stukjes ; proeven of de smaak er is en warm houden zonder nochtans te laten koken.

De gans zelf wordt in kleine stukjes gesneden en de beentjes worden er zooveel mogelijk uitgedaan ; de stukjes in de bloem rollen en doopen in een geroerd ei (zooals voor een omelet) ; vervolgens door broodkruimels of paneermeel, het ganzenvet in een platte pan laten warm worden en de stukjes gans er in doen om laten bruin te worden, op een ronde schotel zetten, met de saus overgieten en met flink warme borden opdienen.

De gans moet jong en malsch zijn ; is zij oud dan smaakt zij niet zoo lekker ; ongetwijfeld zou men ook ander gevogelte, kalkoenen bv., op dezelfde wijze kunnen bereiden, doch daar het vleesch niet zoo vet is zou men wat den smaak betreft niet denzelfden uitslag krijgen ; een jonge eend is nochtans goed.

Op te merken dat de hoeveelheid look die bij dit gerecht gebruikt wordt geen kwaad kan, daar goed gebakken look veel beter verteert dan rauwen en daar de adem er bijgevolg niet zoozeer naar riekt.

Men kan de gans eveneens als ragout gereedmaken met ze in stukken te snijden en in een pan te leggen, net als voor schapenragoût ; de eetbare afval word afzonderlijk gekookt in boonen die koken in water met tijm, laurier, ajuin, look, en men voegt een stuk gezoden spek bij de boonen. Als alles gekookt heeft legt men de boonen in een diepen schotel, men zet de stukken gans er op ; daarna overgiet men alles met de saus en men plaatst het spek er in sneedjes rond. Alles overstrooien met paneermeel en laten gratineeren.

GASTON CLÉMENT.

Gebruik betreffende het Drinken.

In de *Brabantsche Folklore* (XIIde, blz. 399) publiceerden wij de vragenlijst die ons gezonden werd door het Musée de la Vie Wallonne, ten einde inlichtingen in te zamelen over de dranken :

Ziehier misschien een antwoord op een dezer vragen : « Waartoe diende de groote kom, die bij elk koffieservies behoorde ? »

Ik veronderstel dat deze kom gebruikt werd op dezelfde wijze als den « slop-basin », die in Engeland bij elk theeservies voorhanden is, ten minste in Lancashire, Derbyshire en aangrenzende graafschappen ; deze slop-basin dient om het onderste uit te tassen, waarin theeblaadjes zijn, in te gieten, alvorens opnieuw ingeschonken wordt. Dit moet eveneens het geval geweest zijn met de tassen waarin koffiedik was.

Het is waarschijnlijk dat dit gebruik van langerhand verdwenen is, daar het niet al te kieskeurig was en daar onze moderne filters veel volmaakter zijn dan deze onzer voorouders.

R. KÉON.

De steen van den Veldwachter.

In De Brabantsche Folklore (XVI[de], blz. 162) wees M. Van Haudenard op het feit dat er in sommige gemeenten nog steeds een groote steen voorhanden is, van waarop de veldwachter 's Zondags, na de hoogmis, de besluiten van de overheid, de verkoopen enz. aan het volk mededeelde.

M. Rich. Degand, onderwijzer, schrijft ons dat de veldwachter van Bievene (Oost-Vl.) elken Zondag, na de hoogmis, van op een steen, voet van den vroegeren schandpaal, de noodige inlichtingen aan de bevolking verstrekt.

Deze steen staat op de Groote Markt, dichtbij de kerk.

Kinderspel.

Het rooien der beten doet ons terugdenken aan den reeds lang voorbijen tijd dat het huidige speelgoed met mekaniek nog onbekend was, dat men niet dacht aan al hetgeen thans zelfs in handen komt van kinderen uit de volksklas. Wij stelden ons tevreden met het maken der zgn. *lumerottes.*

Bij het vallen van den avond wachtten wij de karren af, die vol beten geladen uit het veld huiswaarts keerden.

Bij voorkeur stalen wij vlug en ongezien de dikste, roodachtige beten. Dan sneden wij het onderste van den wortel en ook den hals af. Het mes dat wij hierbij gebruikten kwam niet altijd terug in de tafellade terecht, hetgeen ons meer dan eens een flinke berisping van moeder kostte !

De aldus afgeknotte beet werd, te beginnen van aan den hals en tot op een vijftal centimeter van de basis, zooveel mogelijk uitgehold.

Binnenin werd er op den bodem een gaatje in gemaakt om er een vetkaars van een cent in te plaatsen.

Het moeilijkste werk was wel het uitsnijden, langs den buitenkant, van de oogen, twee ronde openingen en den neus, een driehoek ; daaronder kwam dan een tamelijk groote rechthoek, de mond, waarin door de behendigsten tanden uitgesneden werden.

Dan werd de beet op een stok geplaatst en 's avonds, als het kaarsje brandde, was het werkelijk iets spookachtigs : een echt doodshoofd.

Onnoodig te zeggen dat wij er veel plezier aan beleefden, als 't donker was door de met hagen afgeboorde straatjes van ons dorp te trekken, gewoonlijk zonder de toelating onzer ouders nochtans !

Wat een pret als er op deze wijze iemand kon bang gemaakt worden !

Soms ook namen wij ons akelig speelgoed van den stok af, en we plaatsten het ergens op den vensterdorpel van de woning van een persoon, dien we veronderstelden aan spokerij te gelooven. Er was echter ook een keerzijde aan de medaille ; niet altijd was het vermaak, soms ook kregen wij een pot niet al te zuiver water over het hoofd in de nabijheid van het huis waar wij iemand wilden den schrik op 't lijf jagen.

E. Bourguignon.

Brandewijn van Dantzig.

Iedereen kent de aldus geheeten likeur, waarin kleine velletjes met een metaalachtigen glans zwemmen, die aan dezen drank den naam « Goldwasser » bezorgden. Mijnheer D... deelt ons mede dat deze likeur uitgevonden werd door een Belg, een Lierenaar, die zich te Dantzig gevestigd heeft.

Kerstkribbekens in de Huisgezinnen.

Eertijds wilde het gebruik dat er omstreeks Kerstmis in de huizen een kribbeke geplaatst werd, waarvan de figuurtjes meestal uit was vervaardigd werden. Sedert een zestigtal jaren werd dit niet zooveel meer gedaan.

Sedertdien, vooral van na den oorlog, is men meer en meer begonnen met in het salon der burgerhuizen een Kerstboom te plaatsen, waaraan allerlei speelgoed en lekkernijen gehangen worden. Vooral bij de burgerij is dit het geval. Het gebruik zelf komt ons uit Duitschland.

Thans vernemen wij dat, sedert enkele jaren, het gebruik van kribbekens te plaatsen op den buiten terug in zwang kwam. Van jaar tot jaar komen er meer. Aldus werden door één enkelen winkel in 1937 te Zoutleeuw 15 kribbekens verkocht en te Beeringen 28.

De verborgen schat van de Abdij van Orval.

Sprekend over het in *Folklore Brabançon* verschenen artikel over de verborgen schatten (XVII^{de}, n^{rs} 99-100), schrijft *Le Soir* van 28 Februari 1938 :

In September j. l. — en hier dachten we aan het romantisch thema, dat door Paul Féval uitgewerkt werd in zijn « Errants de la Nuit » — trachtten eenige vurige beoefenaars van de radioaesthesie, werkend in het bijzijn van den Eerw. Abt en van de monniken der abdij van Orval, den schat te ontdekken die in 1793, na den brand en de plundering van het klooster door de soldaten van generaal Loison, binnen de muren van de groote abdij door de vluchtende monniken zou verborgen geweest zijn. Het bleef echter bij een voortdurend beloven voor den volgenden morgend.

De legende van den schat van Orval biedt een zekere overeenkomst met al deze die door den geleerden H. Jules Vandereuse, gesitueerd, samengevat, ontleed en verklaard worden.

Broeck Quilles.

Als gevolg op de korte nota die verscheen *De Brabantsche Folklore* (XVII^{de} jrg., bl. 492) stuurt ons M. Edmond de Bruyn volgend schrijven :

In uw tijdschrift lees ik :

« Te Brussel heette men de Schotsche soldaten, die er in 1579 gekazerneerd waren, *broeck quilles,* omdat zij geen broek droegen ».

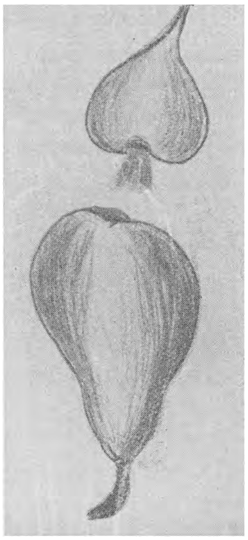

Ik veronderstel dat deze naam « quilles » niets anders is dan een misvorming van het woord « kilt », waarmede het rokje der Schotsche Highlanders en soldaten aangeduid wordt.

Aldus zou de aangegeven benaming zooveel beteekenen als « rokbroeken ».

Geestigheid.

In een herberg te Etterbeek ziet men tegen den muur nevenstaande teekening hangen met volgend onderschrift (letterlijk) :

Ne prener (sic) pas le patron pour une poire. Il ne vous fera pas pour un radis de crédit.

(Neem den baas niet voor een uilskuiken (peer). Hij zal u geen duit (radijs) krediet toestaan).

Een woordspeling bijgevolg met de figuurlijke beteekenis van *poire* en *radis*.

P. H.

Een Vraagje.

Vanwege M. Lefèbure ontvingen we onderstaande mooie vignet, waarvan hij de herkomst en de beteekenis niet kan bepalen. Zeker is het nochtans dat er op iets gezinspeeld wordt. Mogelijk is het een spreekwoord of zegswijze in beeld.

Kan niemand onzer lezers het verklaren ?

Nog een onuitgegeven portret van Mercurius van Helmont.

Bij het doorbladeren van het genealogisch manuscript N° II 5198 van Jan-Baptist Houwaert, in de Koninklijke Bibliotheek, ontdekten wij een portret zonder opschrift, dat wij onmiddellijk herkenden als zijnde dit van Mercurius van Helmont.

Daar de plaats waar het opschrift moet staan vrij bleef, denken wij hier te doen te hebben met de proef van een onafgewerkte gravure.

Het pirtret, dat in de ovaal in het midden staat, is omringd door acht kwartieren, waarvan de kleuren niet aangegeven zijn.

Wij blazoeneeren ze als volgt : rechts : Helmont : van sabel met drie zilveren halmen. Dit zinnebeeldig wapen is trouwens verkeerd. De stad van Helmont zou de *mont* = monding van het riviertje *Helle* zijn. Dit heeft geen uitstaans met *helmen*.

Bauw : van azuur met drie kruisen van keel op band van goud.

Stassart : doorsneden, aan den voet os van sabel, aan het hoofd uitkomende adelaar van sabel.

Renialmé : gekwartileerd : op 1 en 4 van zilver met 3 mereltjes van sabel ; op 2 en 3 van sabel met gouden rad. Hartschild met kruis.

Links :

Raust : van zilver met drie palen van keel (wapen der Berthouten) ; hartschild van sabel met leeuw van goud (Brabant, zonder teeken van bastaardij dat er nochtans moet staan.

Vilain : van sabel met hoofd van zilver, met vrijkwartier van goud met faas van azuur en santoir van keel (Grimberghe d'Assche).

Halmale : van keel met gouden leeuw, met blokken van hetzelfde en boordsel van zilver en azuur

Merode. Gekroond schild, gekwartileerd met 1 en 4 van goud met 4 palen van keel en boordsel van... op 2 en 3 van goud met leeuw van keel.

Het zijn de wapenschilden van vaders- en moederszijde van Mercurius van Helmont, jongsten zoon van dokter Jan-Baptist van Helmont, te Vilvoorde geboren den 20sten Oktober 1614.

Josse van Helmont, echtgenoot van

Elisabeth Bau.

Philippe de Stassart, echtgenoot van

Marie de Renialmé.

Willem van Ranst, zoon van Jan en van Catharina de Bie, weduwenaar van Jeanne de Ligne Barbançon. Echtgenoot van Catharina de Gand-Vilain.

Jan-Baptist van Halmale, geboren omstreeks 1530, zoon van Willem amman van Antwerpen en van Josyne van Steenberghe. Echtgenoot van Margaretha de Merode, geboren omstreeks 1540, weduwe van Jan van Busleyden die † 1556, dochter van Arnold en van Catharina de Gottignies.

Op te merken dat dit anoniem portret een treffende gelijkenis vertoont met het andere, dat voorkomt op den *Orthus* van dokter J. B. van Helmont. Op het eerste gegraveerd portret van Franciscus-Mercurius van Helmont (1) zien we trouwens eveneens de lange krullende haren en de lange zwarte jas, toegeknoopt met kleine knoopjes, en een eenvoudig op de jas omgeslagen halskraag.

We zullen hier niet opnieuw de levensbeschrijving geven van dezen beroemden alchimist uit de XVIIde eeuw, doch wij noteeren dat Alphonse Le Roy in *Biographie Nationale* zegt dat Mercurius van Helmont zich bezighield met schilderen en graveeren. Gezien

---

(1) Portret uitgegeven in *Graaf Mercurius van Helmont*, in *De Brabantsche Folklore*, Nr 85-86, Sept.-Nov. 1935.

het onafgewerkte van dit nieuwe portret en vooral het ontbreken van een onderschrift, mogen wij ons afvragen of dit geen werk van Mercurius zelf zou zijn. Hij schijnt hier ongeveer 40 jaar (?).

Dit portret bevestigt trouwens de juistheid van de genealogie der familie van Helmont, door ons gepubliceerd (1).

Het toeval, een welwillend medewerker der oudheidkundigen, liet ons achtereenvolgens ontdekken : een eerste onuitgegeven portret van Mercurius van Helmont, dat berust in het Prentenkabinet, de adelbrieven van denzelfden persoon van 1658, een tweede, eveneens onuitgegeven portret van Mercurius, dat, men begrijpt niet hoe, terechtkwam in een bundel die op de genealogie der familie van Helmont geen betrekking heeft en die in de Koninklijke Bibliotheek bewaard wordt.

Schaarbeek, Mei 1938.

LOUIS STROOBANT.

St. Geurikskerk te Brussel.

Totnogtoe kende men geen enkele afbeelding van de in 1543 afgebroken eerste St. Geurikskerk.

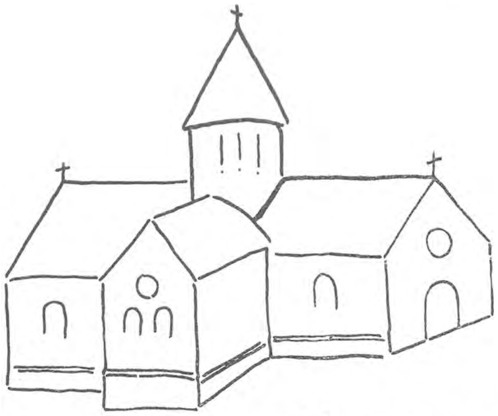

Wij waren zoo gelukkig in een manuscript van Baert onderstaande nota en schets aan te treffen.

Lambertus Comes fundator hujus Ecclesiae.

Dit stont gescreven op den ouden cruyspilaer ende is deselve pilaer afgebroken 1543.

L. STROOBANT.

---

(1) L. STROOBANT, *Les origines du docteur van Helmont,* in *Folklore Brabançon,* n^rs 75-76, 1933.

De Toren van Rotselaar.

In de *Folklore Brabançon* (XVII[de] jrg., blz. 235) publiceerde M. L. Stroobant een korte nota over het grondgebied en de Heeren van Rotselaar. Sedertdien ontvingen wij van hem een goede schets

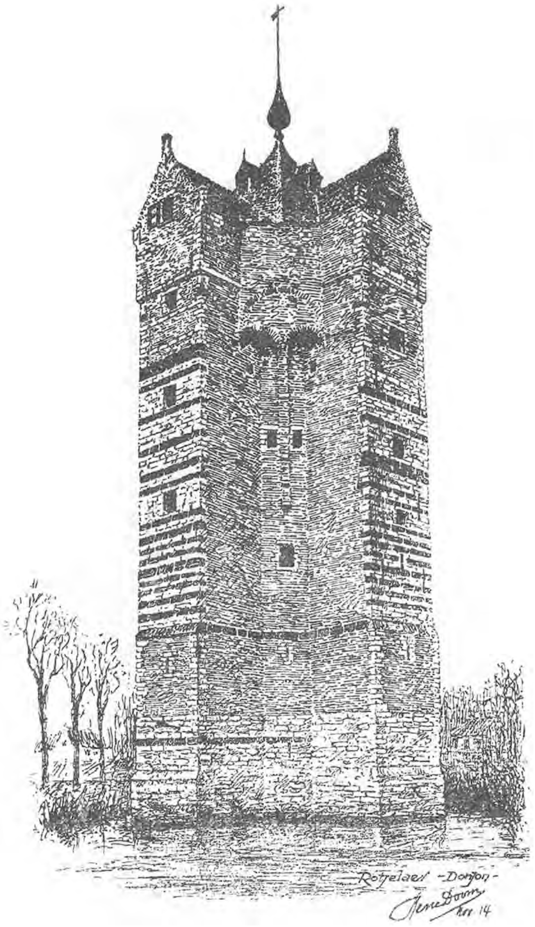

van den toren, het eenige overblijfsel van het oude kasteel. Dikwijls reeds werden foto's van dezen toren, een mooi specimen van Brabantsche bouwkunst, gepubliceerd, doch nergens vonden wij totnogtoe bijgaande schets, in 1914 door architect R. Doom vervaardigd.

De Lieve Vrouw van Rotselaar.

Steeds lees ik aandachtig uw tijdschrift en in uw nummer van Dec.-Febr. 1938, trof ik een artikel over Rotselaar aan. Ik

zou er de lezers willen attent op maken dat de Lieve Vrouw waarvan sprake, te Rotselaar teruggekomen is in het klooster der Eerw. Paters Montfortanen, die een der vleugels van het thans nog bestaande oude klooster betrekken. Dit Lieve Vrouwbeeld maakte deel uit van de verzamelingen van wijlen den E. H. Deken van Bilsen, M. Paquet, die het bij testament aan de Paters terugschonk.

Van het oude klooster bestaat nog een vleugel der gebouwen, een mooie woning van den aalmoezenier, Vlaamsche stijl 17de eeuw en een gedeelte van de crypte der oude kerk, Romaanschen stijl. Men begon met opgravingen te doen om de fundamenten der oude gebouwen weer te vinden.

J. SCHORPION.
Onderpastoor te Vorst-St.-Denijs.

Oudheidkundige eigenaardigheid.

In de Syrische woestijn leeft een bevolking in zeer ellendigen toestand. Zij die er deel van uitmaken heeten de Sleib en zijn

afstammelingen van de bastaardkinderen der kruisvaarders. Als onrein worden zij buiten de Syrische gemeenschap gehouden en aldus boeten zij reeds zes eeuwen de schuld hunner voorouders.

Het Vrijbroeck van Mechelen.

De heeren hoofdmannen van het Vrybroeck (1).

Mijnheer den *Prefonavid* van den vrouw hoofdman van het vrijbroeck.

Joannes Baptista *van den Bonner* hoofdman van 't vrijbroeck.

De heer borgemeester *Judus* hoofdman van 't vrijbroeck.

Jonckheer Joannes-Baptista *van den Venne* hoofdman van 't vrijbroeck.

Jonckheer Frans *van den Venne* hoofdman van 't vrijbroeck.

Jonckheer Constantinus *de la rue* heer van hucheland hoofdman van 't vrijbroeck.

Den heer borgemeester Jan Baptist *van den Venne* hoofdman van het vrijbroeck 1755.

Albertus Eguidius *van den Venne* hoofdman van het vrijbroeck.

De heer baron *fisch van de Venne* hoofdman van het vrijbroeck.

De heer avocat *Scholaar* hoofdman van 't Vrijbroeck tot het jaer 1865 den 22 mei is het aengeslaegen en afgepakt door het liberael bestier.

Renovatum Anno 1651 19 Julius.

Om te verhoeden en te verzien tegen ons gerief, dat de *erfgenamen* van t'vrijbroeck dagelijks, zoo lang zoo meer lijdende zijn vermits dabuesen die daer in gebeuren en geschieden.

Daar om eerst : dat mijnheeren Communie meesters, Schepenen, de raed, dekens, gezworen Trésoriers van de stad van Mechelen, vernieuwende de oude statuten van de zelve *Broecke,* geordonneert en gestatueert hebben deze punten en articelen naer volgende om die onverbrekelijke voortaene onderhouden te worden.

I.

In den eersten : dat alle degene, die in het voornoemde vrijbroeck, gelegen tusschen de Verste en de Deghem poorte, gericht zijn het zij *man* of *vrouw* daer in zal mogen brengen ter weiden : vier peerden, vier hoorenbeesten en vier verkens, of in die stad, een zoch met haer viggeren en zullen al hun lieden zelver moeten toebehoorende zijn van zaterdags naer half mey dag de beesten dien tijd beginnen van april daer te voeren op het zelve Broeck zullen gebracht hebben om op geschreven en getee-

---

(1) Naar een handschrift toehoorende aan M. Geens van Mechelen.

kend te worden zonder dat iemand vreemd in het Broeck niet gevrijt daer paert aen hebben mag op de verbeurde van zes voor elke beeste tot behoef van het Broeck.

II.

En alzoo wie op het vernoemd Broeck meer beesten brengt dan voorschreven staet, die zal een jaar lang het Broeck moeten derven en in de stad van de vuymers die zij pleegen te maeken zullen zij moeten betaelen zestien carolus guldens tot stad van Mechelen behoef dient deze artikel verandert.

III.

De beesten alzoo op het voornoemd broeck gebracht, en zullen zij niet mogen mangelen, sammelen, veranderen of verkoopen dan blijven zoo die te broecke op geschreven zijn op de verbeurte van uit den boek te blijven en daertoe twintig stuivers dan eens een peerd met wete van den gezwoornen.

IV.

Zoo wie op het voorschrevene Broeck brengt of die ze oplaet eenige ruige peerden of die vuil in het hoofd zijn van den rijende worm geqwelt of loopende gaeten hebben die zullen verbeuren naer de oude coustume twintig stuivers tot behoef van het Broeck voor de eerste reyze, voor de tweede dobbel en voor de derde reyze verbeurt van het Broeck van een peerd dat jaer geduerende zij dezen artikel verandert op de verbeurte van vrijdom.

V.

Zoo wie daer op brengt eenige peerden achter beslagen zal daer aen verbeuren twaelf stuivers als voren zij dezen voordaen uitgelaeten.

VI.

Niemant en zal op het voorschrevene Broeck mogen brengen eenige beesten zonder den preter of gezwoornen van den broeck eerst daer af kennis te doen op de verbeurte van acht stuyvers telker reyze dien helft tot preters behoef en de ander helft tot broecke behoef.

VII.

Waren op t' voorschreven broeck eenige beesten die niet wel op en tieren of varen daer om en zal men geen ander op het Broeck mogen doen of bringen dan met wete en consent van den preter of gezwoorne op de verbeurte boete van twaelf stuivers tot broecke behoef.

VIII.

Zoo wie den verre van het Broeck van doen heeft en begeert te bezigen zal het zelve doen niet voorder dan aen het veeken en dan terstond wederom op het Broeck doen op de verbeurte van twaelf stuivers telker reysen tot behoef als voren.

IX.

Zoo wie eenige omgerinde verkenen op t' Broeck brengt die zal daer aen verbeuren van elk verken telker reyse twee stuyvers tot behoef voor den preter twaelf myten telker reize zoo dikwijls hij eenige omgerinde verken daer op bevint tot twintig stuivers.

X.

Zoo wanneer men bevinden zal eenige peerden of andere beeten op het voorschrevene Broeck toebehoorende aen omvrije persoonen als niet wegende erfgenaem of ook op geteekent in het boek van het vrijbroeck.

Gelijkvormig afschrift.
L. STROOBANT.

Over het *Vrijbroek* cf. A. Rydams, *Geschiedenis van het Vrijbroek*. Hij noemt Aert Stroebant in 1260 tusschen de 28 *goede lieden* bewonende het gehucht Auwegem-bij-Mechelen aan dewelke Wouter V Berthout, genaamd de Groote, in 1260 het gebruik van het Vrijbroek, mets een jaarlijksche cijns verkocht.

L. S.

Grafschriften te Assche.

In de oude kapel van Assche, gezegd *Heilich Cruys,* waren volgende begraafplaatsen, deze lijst vinden wij in het handschrift van J. B. Houwaert, in de *Koninklijke Bibliotheek te Brussel.* (Ms. II 6447, blz. 56 :

T'Assche in de heilich cruys capelle is een plate van metale (plaat in messing) ende luydt aldus : (sonder wapen).

Hier leet begraven H^r^ Jan van Grimbergen, Ridder, H^r^ van Assche was die sterft int jaer ons heeren M.CCC.LXXXVIII den IIII dach in april (bidt voer de ziele).

In de selve capelle, in den muer, een seer schoon tombe verheven daer hij knilt, seer antiek.

Hier leet begraven joncker Willem van Grimbergen, heer van Assche, proost van S. Pieters te Loven, den eersten cancellier van de universiteyt van Loven die sterft int jaer ons heeren M.CCCC.LXXVII, den eersten dach Juny (bidt voor de ziele).

In de selve capelle, voor den autaer leet eenen blauwen sarck.

Hier leet begraven Jan van Grimbergen alias van Assche die sterf anno XIIIIc LXXXViii den eersten dach in den Oest ende jouff^e^ Marie ts'Lievers syn huysvrouw die sterf XVc ende XVI den XXIII dach der maant van Meert.

Gelijkvormig afschrift.
LOUIS STROOBANT.

Boekennieuws.

(België).

F. De Jaer. *Histoire de la ville et de la commune de Wavre.* Chevalier, Court-St-Etienne, 1938.

Een boekdeel van 251 blz. over de localiteiten Waver en Neder-Waver, over het economisch leven, de rechterlijke en bestuurlijke inrichting, het onderwijs, het armbestuur, het godsdienstig leven, de natuurkundige en politieke Aardrijkskunde.

Een gewetensvol en gedocumenteerd werk.

L. S.

Rodolphe de Warsage. *Le Folklore de la table. La cuisine régionale wallonne.*

De ieverige voorzitter van *Le Vieux Liége* publiceert hier een flink werk over plaatselijke tafelgebruiken in Wallonië. Hij handelt over plaatselijke gerechten, soep, groenten, visch, gevogelte, koud en warm vleesch voorkomend bij de Luiksche en Naamsche *tchèfnêye,* het *vitoulêt* van Gerpinnes, het Naamsche *kwarlèt,* het *matoufè* met spek, enz. Tusschengerechten zooals het *boukète liégeoise* en het Henegouwsche *lamplumu.* Kaas « *du cul des Sarts* » en « *le Hayé* », enz... Brood, koeken, en suikergoed uit de verschillende steden en streken worden in afzonderlijke hoofdstukken besproken. Wij besluiten dat er in Wallonië flink gesmuld wordt.

L. S.

Rodolphe de Warsage. *La sorcellerie et le culte populaire.* Luik, 1938.

In een elegant brochuurtje van 136 blz. heeft schrijver verscheidene artikels verzameld over de tooverkunst, het oproepen van den duivel, de « Makres » en « Makrales », de booze hand, de voorbehoedende middelen en amuletten, enz... Het boek werd in het Luiksche dialect geschreven. Ten slotte geeft schrijver een almanak van den landbouwer, met spreuken en zegswijzen betreffende de jaargetijden. Kortom, een flink vulgarisatiewerk.

L. S.

RENÉ MEURANT, *Ducasse d'Ath.*

Een werkelijk interessant brochuurtje, uitgegeven door de *bibliothèque de la phalange* en in een zeer oorspronkelijk oranjen bandje gebonden. Op een humoristische wijze geeft schrijver een bondig overzicht van de geschiedenis van Ath en van de schoonheid der kermis. De Reuzen worden ons plastisch, realistisch voorgesteld. Ook het volksch gebleven liedje van Jules Ducarme wordt overgedrukt :

A des éefants d'Gouyasse
Ej'crois qu'ça plait toudis

Het artikel werd flink geïllustreerd met mooie schetsen van J. Van Loock, met een afbeelding van den brand der kerk in 1817 en met de muziek van het volkslied van Ath, Goliath, van Léon Jouret.

Het lezen van de *Ducasse d'Ath* heeft ons doen denken aan den tijd (1882) dat wij, korporaal in de regimentsschool, *al Recollet* gingen dansen. Dit gebeurde natuurlijk alleen als wij onze soldij getrokken hadden.

De overige dagen was men natuurlijk tevreden met het hof te maken aan een mooi Gretchen, dat in het park wandelen ging met de kinderen van den een of anderen gezeten burger.

L. S.

JULES VANNÉRUS. *La Reine Brunehaut dans la Toponymie et dans la Légende.* Brussel, *Koninklijke Academie van België,* 1938 (kaart).

De geleerde archivaris publiceert een toponymisch dossier der *Brunehautwegen.* Dit uiterst gedocumenteerde werk leert ons waar deze talrijke wegen ten Z. van Bavai aangelegd werden. Jammer mag het heeten dat, niettegenstaande zijn geleerdheid en zijn groote bevoegdheid, schrijver er niet in slaagt ons een voldoende verklaring te geven van den oorsprong dezer *Brunehautwegen.* Het gestelde vraagstuk wacht nog steeds op een oplossing.

L. S.

C. VANDEN BERGHE, *Anderlecht door de tijden heen,* 1938.

Boekdeel van 216 blz. met portret van den schrijver en talrijke illustraties, dat in ons vorig nummer reeds besproken werd. De overleden schrijver was oud-bestuurder van een school te Anderlecht, waar hij algemeen geacht werd.

Dit boek mag beschouwd worden als een gewetensvol geschreven en zeer gedetailleerde monographie.

L. S.

CHARLES PERGAMENI. *La Psychologie Bruxelloise.*

De geleerde stadsarchivaris geeft een overzicht van hetgeen kroniekschrijvers, reizigers en historici, die over Brussel spraken, gezegd hebben. Deze flinke studie is geïllustreerd met platen, waarbij een interieur van de herberg « *L'aigle d'or* », Vorkstraat, naar een lithographie van 1817 van Madou.

L. S.

BARON DE RYCKMAN DE BETZ. *Généalogie de la famille vander Vekene,* Leuven, 1937.

Flink gedocumenteerde studie over de genealogie van een oude Brabantsche familie. Buitentekstplaten en in bijvoegsel aanteekeningen over de familiën Goubau, Louwerman, de Chatelain, de Holthausen, Bogaerts. Verdeelingsakte der goederen van Isabella-Helena Rubens, dochter van een secretaris der stad Antwerpen. Om deze studie op te maken was het noodig lange en moeilijke opzoekingen te doen, zoowel in het Belgisch archief als in dit der Simancas.

L. S.

RICHARD DELTAND, *Les chapelles et les calvaires de la région de Lessines-Enghien,* uitgegeven door de *Bibliothèque d'études régionales.*

Rijk geïllustreerde studie over de kapelletjes « *type montjoie* ». Biévène neemt een eereplaats in en eveneens Marcq en St. Pierre-Capelle. Wij vinden hier een omstandige beschrijving van de bijbehoorende plechtigheden, van de heiligen die aangeroepen worden, de ziekten die er genezen worden, enz. De thans verdwenen kapelletjes worden in een afzonderlijk hoofdstuk behandeld, waarin reproducties voorkomen volgens oude documenten, ontdekt in den stoel van den H. Fidelius, te Bois de Lessines. Het boek geeft een flink inventaris dezer landelijke bidplaatsen.

LOUIS STROOBANT.

La Belgique illustrée.

Dit is de titel van een keurig uitgegeven, folkloristisch reclame-album der *Société Générale coopérative.* In veelkleurendruk vinden wij er de reproductie van volkstypes, schaarslijpers, gebruiken, kleederdrachten en ambachten. Onder meer noteeren wij er den *langeman* van Hasselt, de *lumeçon* van Bergen, de *Gilles* van Binche, de *haguette* van Malmedy, *tchantches* en *nanèsse* van Luik, *Op-Signoorke* van Mechelen, de *boetelingen* van Veurne, het *ros Beyaard* van Dendermonde, het *rad der fortuin* van Brussel, *den reus* van Nieuwpoort, de *bonne femme* van Grivegnée, de koopvrouw der *cutes peures* te Luik, de *botresse,* de *marchande de Makèye,* enz., enz.

Kortom een voor den folklorist zeer belangwekkende verzameling.

De teekeningen die dit album illustreeren, werden gemaakt door den kunstenaar Dequène.

L. S.

Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles, Deel 41. Brussel, 1937.

Kannunik F. Crooy handelt over de *goudsmeden van 's Hertogenbosch en hun stempels*. Beschrijft de koperen platen van 1649-1772 die te 's Hertogenbosch bewaard worden en waarop, in de volgorde van hun toelating tot het gild, de namen van de goudsmeden met er naast hun stempel. Deze studie werd geïllustreerd met goede foto's, die ons toelaten het zilverwerk uit die streek te identificeeren. Jacques Breuer beschrijft het *Frankisch kerkhof te Asch* (Limburg). Flinke monographie, geïllustreerd met plans en platen, die ons een duidelijk beeld geven van de wapens en het aardewerk, op dit in 1936 ontdekte kerkhof uit de VII^{de} eeuw gevonden. J. Lestocquoy, *Sculptures d'origine ou d'influence brabançonne* beschrijft den omheinden tuin van het Museum van Arras en tevens een beeld van Onze Lieve Vrouw met het kindje Jezus en een beeld van de H. Catharina. Deze beelden werden waarschijnlijk te Mechelen vervaardigd en dateeren uit het begin van de XVI^{de} eeuw. Graaf d'Arschot Schoonhoven, *Les d'Arschot de Schoonhoven*, (tak de Zundert) platen. Flink gedocumenteerde studie over deze Belgische familie, van 1338 tot 1499. L. Verniers, *Esquisse provisoire de la plus value foncière dans l'agglomération bruxelloise depuis un siècle*. Grondige studie over de evolutie van den prijs van den grond te Brussel en voorsteden. De waardeverhoogende invloed der spoorwegen tot op het einde van den oorlog (118). Zonder de steeds talrijker wordende vlugge en goedkoope verkeersmiddelen zou de grond veel minder in prijs gestegen zijn.

Ch. Pergameni, *La Psychologie Bruxelloise*. Geeft aan, in chronologische volgorde, hetgeen er van de XVI^{de} eeuw af geschreven werd over het karakter en den aard der Brusselaars. Citeert in fine Paul Hymans, die als vaste eigenschappen aangeeft « l'amour et l'habitude de la liberté, l'esprit d'initiative, le sens de la mesure, l'instinct des réalités, la faculté d'adaptation ». Lefevre en Brigode, *La salle souterraine de la rue d'or à Bruxelles*. Beschrijven den kelder die in 1936 in de Goudstraat n^{r} 27 ontdekt werd (platen). Dit eigenaardig overblijfsel zou dateeren uit de eerste helft van de XVI^{de} eeuw, en zou den toevluchtskelder geweest zijn van de abdij van Vorst. Graaf de Borchgrave d'Altena, *Notes pour servir à l'étude des stalles en Belgique*. Rijk geïllustreerd werk over de koorgestoelten uit de XV^{de} en uit de XVI^{de} eeuw te Hastiers, Breda, Celles-bij-Dinant, Luik, Waulsort, Leuven, Brugge, Walcourt, Diest, enz. Met de hem eigen beken le bevoegdheid beschrijft hij nauwkeurig deze eigenaardige en soms satirieke beeldhouwwerken.

LOUIS STROOBANT.

Annales de la Société d'Archéologie de Namur. XLII^{ste} Deel, 1ste aflevering, 1936.

Buiten de studiën van Courtoy over de Kerk St-Loup, van Lamsoul over een verzameling kamermuziek uit de XVIII^{de} eeuw, van Nicaise over de wederwaardigheden van een Naamschen uitvinder van porselein in de XVIII^{de} eeuw, zullen de folkloristen vooral belang stellen in een studie van Baix over een abt van Florennes, waarin talrijke gegevens verstrekt worden over den eeredienst van St. Jan-Baptist en van den H. Maurus.

Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde. Gedenkschriften, 3de reeks, deel I, 1938.

Behelst een artikel over den oorsprong van het land van Dendermonde *(terra de Teneramunde)* dat 16 parochiën omvatte. Van het grondgebied van Dendermonde zou eertijds het graafschap Ukkel-Brussel deel uitgemaakt hebben, rechts van den Dender, die de grens was tusschen de graafschappen Brussel, Aalst en Dendermonde. Het oude graafschap van Biest-Aalst, met Wetteren, Schellebelle, enz. De *Civitas Menapiorum* van het bisdom Doornik met het aloude graafschap van Waas en het graafschap Gent (met Kalken en Laarne) (kaart). Bij dit nummer behoort de eerste aflevering van een *Geschiedenis der stad Dendermonde,* geschreven door den oud-burgemeester Bruynincx.

L. S.

Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas, 50ste deel, 1938.

Van Gerven, *De slag te Kalloo,* 1638, met kaart en plan en andere platen. Een flink gedocumenteerde studie over brieven van Willem van Nassau, Hoemaecker, de Cupre, van Weede, enz. De Wilde, *Een onbekend schilderij van den slag bij Kalloo.*

L. S.

Oudheidkundige Kring van Zinnik, VII^{de} deel.

Destrait brengt verslag uit over het schenken aan de stad Zinnik van het gedenkteeken, dat opgericht werd ter nagedachtenis van den betreurden stichter en eersten voorzitter van het moedige kleine tijdschrift « *Jadis* ». We vinden het spijtig dat het artikel niet geïllustreerd werd met een reproductie van het monument of met een portret. Het gedenkteeken staat op het oude kerkhof, dat ligt rond de schilderachtige St. Rochuskapel, waar de oudheidkundige verzamelingen tentoongesteld zijn. A. Chocquell, *Deux hameaux de pêcheurs-éleveurs du haut moyen-âge ensevelis par les eaux marines.* Er is sprake van twee gehuchten, woon-

plaatsen van visschers, thans door de zee overstroomd : het gehucht *Testereph* in 992, tegenover Mariakerke, in de XIde eeuw. O. L. Vrouwe *Ter Streep*, overstroomd omstreeks 1334 en waarvan schrijver de ligging onderzocht heeft. Plaat met aardewerk uit de XIIde en de XIIIde eeuw. A. Chacqueel, *L'ancêtre du Chelléen*, studie over de eolithen, waarvan het bestaan nog verre van aangenomen is door de praehistorici. Destrait, *Braine le Comte*, studie over de dakbedekking in de XVIIIde eeuw. Destrait, *Chronique Ecausinnoise*, lijst van de door de soldaten gedane opeischingen in de XVIIIde eeuw. Destrait, *Soignies*, spreekt over de processen-verbaal van den gemeenteraad, in het jaar VIII en het jaar XII. Destrait, *Généalogie de la famille Resteau* met vermelding van de bronnen. Destrait, *Chronique Sonégienne*, Proces van het kapittel van St. Vincent, enz.

LOUIS STROOBANT.

Geschied- en Oudheidkundige Kring van Hal, Nr 13, 1938.

Vandeweghe, *Hallensia*, 6e deel, spreekt over de dekens van Hal, van de familie Valkeniers (Faulconnier), van de familie Paul, van het Onderwijs, van het leen Woudenbroek, eertijds toebehoorend aan de familiën d'Enghien de Kestergat en Cornet de Peissant, aan de leenmannen van het Woudenbroek waarbij de de Wargnies, de uitbating van het *Halderbosch*, bosch van Hal, eertijds eigendom van d'Arenberg en van het Kapittel van Ste. Waudru te Bergen, van Jacob den Slutere, afkomstig uit Den Haag, kanonnengieter. Ten slotte komt een naamregister. J. Possoz, *Het grondgebied van Hal*, toponymie en topographie. Bespreking volgens de wijken (broekborre, nederhem, rodenem, Esschenbeek, enz.). Dank zij een grondige kennis van de streek heeft schrijver verschillende zeer belangwekkende topografische vraagstukken opgehelderd.

Bij dit artikel van M. Possoz behooren een kaart en een alphabetische inhoudstafel. Schrijver, die eveneens dichter is, besluit met een gepast gedicht *Le Bois de Hal*, waarin hij betreurt dat dit mooie woud geschonden werd door de Duitschers in 1914-1918. F. Sablon, *In memoriam Johan De Maeght*, een necrologie met uittreksels.

LOUIS STROOBANT.

Eigen Schoon en De Brabander, 21ste jaargang, Nrs 6-7, 1938.

Paul Lindemans publiceert een artikel over het bezit van de Gentsche St. Baafsabdij te Zellik ; Vanderlinden geeft een reeks nota's met betrekking tot Ukkel ; van Jan Lindemans lezen we het vervolg van de toponymie van Opwijk ; Vinckx verzamelt Hagelandsche zegswijzen en uitdrukkingen over tooverkunst ; Homans en Gesslèr knipten belangwekkende uittreksels uit « oude papieren » over Leuven.

Eigen Schoon en De Brabander, Bijzonder Aarschot-nummer, Merchtem, 1938.

A. Verbouwe, *Iconographie van het kanton Aarschot* en omstreken. Commentaar bij oude prenten en kaarten van dit kanton. Dr J. Van Brabant, *De Mariavereering te Aarschot,* een opsomming van de talrijke kapelletjes in de omstreken van Aarschot. L Liekens, *Allodiaal goed te Aarschot en daar omtrent,* spreekt over de oude leenen, steunend op gedrukte bronnen als Mirœus, de Raedt, Vincx, enz. F. D. R. teekent de negen oude Aarschotsche schepenzegels uit de XIIIde eeuw. F. De Ridder, *Lijst der reguliere Kanunniken in het voorspel der Brabantsche revolutie,* volgens archiefstukken. J. L. Pauwels, *De Taal te Aarschot,* interessante bijdrage tot de studie van dit dialect. R. Moers, *Aarschot, centrum voor Toerisme.* F. Huysmans spreekt over volksliederen en rondedansen van kinderen ; naar onze meening is dit wel de belangwekkendste bijdrage uit deze aflevering.

L. S.

Thiunas, Folklore en Geschiedenis van Tienen, 1938, Nrs 3 en 4.

Edg. de Marneffe, *Tirlemont — Les origines,* klimt met den oorsprong van de stad op tot aan de stichting van het klooster in 827. Edg. de Marneffe, *Thiunas,* etymologische studie over de Latijnsche benaming van Tienen. De geleerde archivaris verklaart de buigingsuitgangen van het woord Tienen, Thenis, in de XIIIde eeuw. J. Wauters beschrijft *De Kalkmarkt,* het vroegere kerkhof van O. L. V. ten Poel.

L. S.

H. O. K. *Tijdschrift voor Folklore,* Hoogstraten, 1938, III.

Giebens, *Kunstvoorwerpen.* De Staatsarchivaris te Antwerpen publiceert een lijst van de verschillende giften die in de XVIde eeuw gedaan werden aan de kerken van Meer, Wortel, Rijkevorsel en Minderhout. Dr J. Squilbeck, *Een albesten Engelsch Beeldhouwwerk in de kerk van Loenhout* (plaat). Beschrijft als echte kunstkenner een mooi beeldje in haut-relief uit de kerk van Loenhout. Dit kunstwerk, dat het gevecht van St. Joris met den draak voorstelt, is 36 cm. groot en dateert uit de XVde eeuw. Ger. Verstraelen, *De Mark in vroegere Eeuwen* handelt over de bevaarbaarheid van het riviertje de Mark in de XVIde eeuw. B. W. van Schyndel, *Aanteekeningen betreffende families uit het land van Hoogstraten.* Talrijke genealogische nota's over de familiën Van Mierop, Leestmans, Proest, Mastmans, van Bavel, van Heyst e. a. uit de Kempen, getrokken uit de registers van den burgerlijken stand. J. Lauwerys, *Achtel,* spreekt over het gehucht Achtel bij

Hoogstraten, in 1599. J. Lauwerys en F. Heidendal, *De St. Antoniuskapel te Achtel* (plaat). Beschrijving van deze aloude kapel. L. Doms, *Achtel in de Folklore* (plaat), flinke bijdrage tot de studie van de oude volksfeesten en volksgebruiken in de Kempen.

LOUIS STROOBANT.

Oostvlaamsche Zanten, Tijdschrift voor Folklore, Gent. Mei-Juni, 1938.

M. Vande Waal, *Kleederdrachten in Zeeuwsch-Vlaanderen* (afbeeldingen). P. De Keyser, *De Strandvisscherij langs de Vlaamsche Noordzeekust.* Beschrijft het landschap, de bevolking, de volkstaal, het karakter, de visschers te paard, de woningen der visschers in de duinen, de verschillende modellen van netten (platen). J. Gessler, *De Vlaamsche Stammoeder der Graven van Barcelona,* waarin we lezen dat een Vlaming *Guifredus pilosus,* IX^de^ eeuw, zich naar Narbonne zou begeven hebben, waar hij huwde met een wellicht legendarische prinses.

L. S.

Les dialectes Belgo-Romans, Brussel, October-December 1937.

F. Rousseau, *L'expansion wallonne et lorraine vers l'Est aux XIe et XIIe s.* Flink gedocumenteerde studie over de sociale en politieke oorzaken van de Waalsche uitwijking naar het Oosten. Piron, *Un poème d'Henri Simon.* Proeve van tekstcommentaar. Uittreksel uit een universitaire lezing. *Verslagen,* uitgebracht door de H. H. Herbillon, Fabry, Launay, Tondeur, Collaert, enz.

Les Dialectes Belgo-Romans, Brussel, Sept. 1938.

E. Legros, *De l'enquête directe en toponymie.* Wijst op de noodzakelijkheid van bij het bestudeeren der toponiemen rekening te houden met de plaatselijke dialecten. Er is een groot onderscheid tusschen de phonetica van Jalhay en deze van Verviers. L Michel en J. Herbillon, *Faits et méthodes dans la monographie linguistique d'une commune.* Schr. ontleden het belangrijk werk van L. Remacle, *Le Parler de la Gleize,* dat nieuwe opvattingen huldigt. Deze taalkundige monographie is de vrucht van methodische, langdurige opzoekingen en strekt niet alleen den schrijver tot eer, maar ook den Hoogleeraar J. Haust, die met raad en daad zijn steun verleende. R. Van Nuffel, *L'œuvre boraine d'Henri Tournelle.* In het dialect van den Borinage en ook in het Fransch publiceerde deze schrijver talrijke liederen en tooneelspelen.

LOUIS STROOBANT.

Bulletin de la société Belge de Géographie. Brussel, 1938, II^de^ aflevering.

Wij noteeren : Moreau, *Le cône alluvial de la Senne en aval de Hal,* een flinke geologische, topografische en hydrografische studie, met doorsneden en beschrijvingen van het bekken van de Zenne en de Zuën. J. Leyder, *En Afrique, il faut connaître l'homme,* lezing gehouden aan het Instituut voor Hoogere Studiën. Geeft de redenen aan die pleiten voor een grondiger studie van alle aspecten van het leven der inboorlingen. M. Leyder besluit met te zeggen dat de noodzakelijkheid van deze kennis voortspruit uit een voor blanken en inboorlingen gemeenschappelijk belang, dat in België wel eens beter zou kunnen begrepen worden.

L. S.

La Renaissance d'occident, Brussel, October 1938.

Onze beste wenschen aan dit tijdschrift, dat we voor de eerste maal sedert jaren weer mogen begroeten.

Brengt ons een studie over den mysticus *Ruysbroek de Wonderbare,* geschreven door A. Vermeylen. Verzen van L. P. Thomas. Een vertelling van H. Frenay-Cid, *Mer au soleil.* G. Listard, *Philosophie d'aujourd'hui. Chroniques* door de H.H. Maurice Gauchez (bestuurder van het tijdschrift), E. De Grave, enz.

L. S.

La Vie Wallonne, Luik, September 1938.

F. Magnette, *Les wallons et la fondation de New-York.* Spreekt over de rol, die door de Walen omstreeks 1621-1623 gespeeld werd bij de stichting van New-York. F. Dewandelaer, *L'aveule,* een in 't dialect van Nijvel geschreven gedicht (portret van den dichter) met inleiding door Maurice Piron.

L. S.

Le Thyrse, Brussel, October 1938.

M. Haloche, *A propos du 40e anniversaire de la mort de Stéphane Mallarmé,* zegt dat we bij Mallarmé op eigenaardige wijze baudelairisme en préraphaëlisme vermengd vinden, wat verklaard wordt door het feit dat hij in zijn jeugd onder invloed stond van Poë en bijgevolg ook van Baudelaire. Ch. Moisse, *Poèmes.*

E. Meuzel, *Insolences ?* Een dialoog. Met de opvattingen betreffende recht en geweld kunnen wij ons niet eens verklaren.

L. Chenoy, *Frans Huygelen en zijn kunst* (geïllustr.). Flinke monographie over een hoogstaand kunstenaar, die meesterwerken van blijvende waarde en verheven opvatting schiep.

Martin J. Premsela, *Comptines et chansons d'enfants néerlandaises,* Nederlandsche kinderliederen en aftelrijmpjes.

L. S.

Les questions liturgiques et paroissiales. Juni-Augustus, 1938.

Tijdschrift uitgegeven door de abdij van den Cesarsberg te Leuven. Bevat : Dumoutet, *En regardant les tabernacles d'autrefois* (geïllustr.). François, *Croissance* (vervolg). Van Doren, *L'architecture de nos églises.* Zegt dat de kunst in kerk en eeredienst een afzonderlijk hoofdstuk uitmaakt van de theologie. De versiering wordt een levend deel van de godgeleerdheid, een apostolaat, een gebed.

L. S.

Les Etudes Comblinoises, Comblain-au-Pont, November, 1938.

Georges Laport, *Le Folklore Wallon,* Hoofdstuk VII, Plechtigheden en Bijgeloof. Behandelt de processiën van Wasmes, van Gerpinnes, van Nassogne, de jaarmarkt der verliefden te Aarlen, de « foire aux croix » te Bastenaken, het verlovingsmaal te Ecaussines-Lalaing, de *Li tchaudia* te Bois d'Haine, enz., enz. Over het *Groot vuur* op den eersten Zondag van den Vasten. Vermeld gechristianiseerde heidensche bronnen. De Toovenaars uit de Ardennen. Geneeskunde zonder geneesheer.

E. Detaille, *La Sainte-Barbe à Comblain-au-Pont,* de H. Barbara, patrones der steenhouwers. G. L., *Le premier Maire de Comblain-au-Pont.* Levensbeschrijving van den eersten burgemeester J. F. Leblanc, geboren in 1772. *Le cycle des légendes de Saint-Agilolf.* Legendencyclus van dezen raadselachtigen Heilige, die in de vallei aan de Amblève vereerd wordt.

L. S.

Wetenschap in Vlaanderen, 4de jrg., nr 2, November 1938.

Dit nummer bevat een artikel van L. Delfos over den oorsprong van de woorden : « Vlaming » en « Vlaanderen ».

Natuur- en Stedenschoon, Antwerpen, December 1938.

Dit moedige kleine tijdschrift, bestuurd door Am. de Lattin van de Koninklijke Commissie voor Natuur- en Stedenschoon, bevat een flinke bijdrage over den *invloed van hindernissen op den wind en de gevolgen daarvan voor de windmolens,* geschreven door F. van Ryckevorsel.

Moedig blijft deze uitgave strijden voor het behoud van het schoone, zoowel in Wallonië als in Vlaanderen.

L. S.

Artes, 1ste jrg. nrs 1 à 4. Prijs 15 fr., Willem Dekenstraat, 30, Anderlecht.

Te Anderlecht begroeten wij een mooi nieuw tijdschrift. Het zal zich bezighouden met de plaatselijke kunst en letterkunde. Gansch het artistiek en intellectueele leven van de groote voorstad zullen wij er in weerspiegeld vinden en ook de schoonheid in de stad en te lande zal besproken worden. Het geheel getuigt van smaak en kennis ; de illustraties werden door talentvolle kunstenaars bezorgd.

Feitelijk is deze uitgave een gevolg van de inrichting van het Museum voor Folklore en van het Erasmushuis, door burgemeester Panlsen, wiens initiatief nog steeds het leven van Anderlecht blijft beïnvloeden.

P. H.

(Buitenland).

A. Van Gennep. *Manuel de Folklore français*, IIIde en IVde deel. Uitg. Aug. Picard te Parijs.

We komen terug, en met reden, op volgende uiteenzetting in het prospectus : De Folklore is geen wetenschap die tusschen vier muren bestudeerd wordt ; het is een levende wetenschap, die ons toelaat den dagelijkschen handel en wandel van het belangrijkste gedeelte der natie te begrijpen. Het bestaan van Koningen, adel en burgerij werd met de grootste zorg bestudeerd, doch het intieme leven van boeren en werklieden werd al te veel verwaarloosd.

Dit « Manuel » heeft o. m. als doel deze onrechtvaardigheid te herstellen en aan te toonen hoe de continuïteit, tot op onze dagen, van de zeden en de opvattingen van het eigenlijke volk aan Frankrijk, door de eeuwen heen, en niettegenstaande allerlei politieke wisselvalligheden, een psychische en sociale stabiliteit verzekerd hebben, die dit land van alle andere hedendaagsche Europeesche naties onderscheidt.

Op het oogenblik dat internationale conflicten zich weer scherp afteekenen, is dit tafereel van het traditioneele leven van het Fransche volk voor allen van het allergrootste belang. Welke ook de politieke of economische strekkingen van het oogenblik mogen zijn, steeds is het toch de folklore, beschouwd als collectief sociaal en psychisch verschijnsel, die de spil blijft van de evolutie der natie en der menschheid in het algemeen.

Wie toch, beter dan M. Van Gennep, zou bekwaam geweest zijn om dit mooie en grootsche programma uit te werken ? Thans is het nog te vroeg om te oordeelen, daar totnogtoe slechts het IIIde en IVde boekdeel verschenen, die slechts de documentatie

brengen. Toch voelen we hier reeds (daar wij ze uit vorige werken kennen) de groote geleerdheid van den schrijver. En al is het onderwerp misschien niet zoo belangwekkend, toch zijn deze deelen het wel ; we treffen er een echte geschiedenis van de folklore in aan, gesteund op een rijke literatuur die, buiten de eigenlijke boeken over folklore, ook spreekt over werken die betrekking hebben op geschiedenis, reizen, taal- en letterkunde. Meer dan 6500 titels van werken werden hier methodisch gerangschikt, en volgens hun onderwerp en volgens de behandelde streek. Elk artikel wordt voorafgegaan door een korte, kernachtige nota. Verder komt een tabel met in volgorde de namen der schrijvers en een index per provincie.

Op zich zelf beschouwd verschaffen deze twee boeken reeds een niet genoeg te waardeeren hulp aan allen die zich met folklore bezighouden, zoowel voor de studie van een bijzonder plaatselijk gebruik, als voor een werk van vergelijkenden aard.

P. H.

ANDRÉ VARAGNAC. *Définition du Folklore.* Parijs. Société d'édition, 1938.

Vooral steunend op vroeger uitgegeven artikels, beproeft M. Varagnac thans op zijn beurt een definitie van de Folklore te geven. Hij komt tot volgend besluit : de folklore, het is het collectieve geloof zonder leer, het zijn de collectieve gebruiken zonder theorie. Hiertegen zouden we kunnen opwerpen dat het meerendeel der folkloristische verschijnselen niet bestaan zonder een eveneens folkloristische leer en theorie en dat deze laatste, naar onze meening althans, het bestudeeren overwaard zijn.

Hoe dikwijls reeds bleek niet dat vooraf geformuleerde definities onjuist waren, zoowel op gebied van biologie, van anthropologie, van sociologie als op dit van folklore. Wij houden veel meer van de voorzichtigheid van onzen vriend M. Marinus, door M. de Varagnac trouwens niet begrepen, waar hij ons aanraadt de stof te bestudeeren zonder ons al te veel te bekommeren om conventioneel afgebakende grenzen en deze grenzen zelf slechts voorloopig aan te geven. De ondervinding heeft M. Marinus gelijk gegeven : sedert men de folklore anders bestudeert dan de eerste verzamelaars van voorwerpen en feiten het deden, heeft het arbeidsveld zich steeds verruimd en wij hebben alle reden om te veronderstellen dat het eindstadium niet bereikt is ; weldra zal M. Varagnac naar een nieuwe definitie mogen beginnen te zoeken.

Interessanter vind ik persoonlijk de bladzijden, waarin schrijver handelt over de gebruiken die betrekking hebben op den oogst, over de folklore bij de werklieden, enz. Hier levert hij uitstekend werk.

P. H.

JEAN CHOLEAU et MARIE DROUART, *Chansons et danses populaires de la Haute-Bretagne.* Iste deel.

Behelst een inleiding over Opper-Bretagne, een dialectische inleiding door Jean Lancelot, een lijst van dialectische woorden, nota's bij Bretonsche teksten, dialect en Fransch (19 platen). Buitentekstplaat met de kleederdrachten in Opper-Bretagne, van 1850 tot op onze dagen. Verscheidene wijzen van « binious » in 1860 met pianobegeleiding.

L. S.

A. PIERROT, *Légendes Vosgiennes,* Saint-Dié, 1938, met 28 afbeeldingen van megalithen en plaatselijke merkwaardigheden.

Herinneringen door de feeën in de Vogeezen achtergelaten. Portret der feeën. De bezigheden der feeën. De fee en het lot der menschen.

Zeer goede catalogus van de rotsen, die den naam dragen « *Roches à Fées* ». Kelder, hol, kasteel, brug, schoorsteen, gang, stal, bordes, put als verblijfplaats van feeën. Belangwekkende afbeeldingen van kapiteelen in kerken, waarop de fee « mélusine » voorgesteld werd. Citeert verscheidene legenden waarin Witte Vrouwen voorkomen, doch verklaart er geen enkele.

Wij zetten den schrijver er toe aan de mythologie van Odin te bestudeeren, waarin hij veel gegevens zal aantreffen die hem zullen toelaten vergelijkend werk te leveren.

LOUIS STROOBANT.

PAUL GEIGER, *Deutsches Volkstum in Sitte und Brauch.* Berlijn en Leipzig, 1936, 226 blz.

Dit boek licht ons in over de zeden en gebruiken van het Duitsche volk. Schrijver tracht ook den oorsprong van de aangegeven gebruiken op te sporen. Kortom, een flinke bijdrage tot de Duitsche Folklore.

L. S

Mouseion, organe de l'office international des musées. XIIde jrg., vol. 41-42, 1938.

Een mooi boekdeel van 271 blz., uitsluitend handelend over het bewaren van schilderijen. Een wetenschappelijk werk dat, niettegenstaande het feit dat alle schrijvers anoniem wenschten te blijven, de algemeene principes vaststelt die dienen in acht genomen te worden om schilderijen te bewaren. De onderzoeksmethodes worden er in detail bestudeerd en eveneens den invloed van den rook der kaarsen en van een bepaalde manier van verwarmen, invloed van de vochtigheid en van de weersgesteldheid,

plaatselijke voorzorgen en bescherming, bescherming tegen het vuur, bluschapparaten, vervoer en verpakking van schilderijen. In het hoofdstuk dat handelt over het *Restaureeren* vinden wij de algemeene principes betreffende het wegnemen der beschermende vernislaag, de manier van vernissen, van een doffen glans te geven aan het vernis, het afbrokkelen van de verflaag, enz., enz.

Kortom, een flink werk dat tal van voorbeelden geeft, met de foto's er bij, van alle mogelijke manieren waarop schilderijen kunnen bedorven worden. De oorzaak van het ontstaan der barstjes (het trekken van het hout onder de verflaag), van het blauwachtig worden, van het afpellen, worden bestudeerd door bevoegde technici.

Dit werk verdient een plaats in alle musea.

LOUIS STROOBANT.

Revue du Nord (Universiteit te Rijsel), Nr 95, Augustus 1938.

P. Rolland, *Les Croisades et le Tournaisis*. Steunend op handschriften uit de gemeentebibliotheek van Doornik *Liber ecclesie Sancti Martini Tornacensis*, voortkomend uit de abdij van den H. Martinus te Doornik en dateerend uit het laatste derde van de XIIde eeuw, spreekt Schr. over de heldendaden van twee inwoners van Doornik, bij de inneming van Jerusalem in 1099. P. Heliot, *Nouvelles observations sur la Trémoille, Jean sans Peur et le Boulonnais*. Spreekt over de verbeurdverklaring van het Bouloneesche door Jan Zonder Vrees. M. Chartier, *A travers les papiers Caprara*. Briefwisseling van René Marchant, bibliothecaris van Kamerijk op het einde van de XVIIIde eeuw. Nota's over de familie Marchant. Paillot, *Compte rendu des journées d'histoire des institutions régionales de Lille en 1938*.

L. S.

Le Pays Lorrain, traditions populaires de la Meurthe, Meuse, Moselle, Vosges et Bassigny. Nancy, Juli 1938.

Jeanne Lejeaux, *L'église de Senon et les peintures de Nicolas Untersteller*. Afbeelding van de 14 statiën van den kruisweg, geschilderd door een kunstenaar uit de streek, die den prijs van Rome verwierf. André Gain, *Histoire du Parc Sainte-Marie*. Dit Park was achtereenvolgens landhuis der Jezuieten, privaten eigendom en ten slotte openbaar park van Nancy. S. Errard, *La météorologie populaire en Lorraine : dictons et usages superstitieux et facétieux* ; weersvoorspellingen die, alhoewel sappig als de volkstaal zelf, soms wel eens ruw en onbeschaafd kunnen in de ooren klinken.

E. Duvernoy, *Les chimères du duc Charles III*. Deze landvoogd van Lorreinen was een merkwaardig man, die door schrijver

met Lodewijk XIV vergeleken wordt. Nochtans geloofde hij vast aan hekserij en liet hij talrijke heksen op den brandstapel omkomen (Portret door J. Callot).

L. S.

Le Pays Lorrain, Nancy, October 1938.

Charles Sadoul, *Une guérisseuse en l'an VII de la République.* Hier is sprake van vrouwe Choquet-Prélat, een kaartlegster die zich tevens met geneeskunde bezighield, die door de Republiek tot 6 maand gevangenisstraf en 100 frank boete veroordeeld werd.

Een oproep wordt gedaan ten voordeele van het « *Musée du village lorrain* » in het Geschiedkundig Museum, waarin door Ch. Sadoul, in 1908, een afdeeling voor Folklore ingericht werd. Men wenscht er alles te verzamelen wat betrekking heeft op het *dorp, het huis, den landbouw, de ambachten* en *de spelen.* Het Musée lorrain doet een beroep op hen die iets zouden kunnen schenken.

L. S.

Bulletin du Musée Basque. Bayonne, 1937 (n^rs^ 3 en 4).

Van de hand van Barandiaron, *Fragments d'ethnographie basque,* op het spoor van *inixixus* of *laminas.* Dit zijn legendarische wezenheden rond dewelke quasi godsdienstige of magische elementen samengebracht werden. De *Lamina* zijn zeer klein. Evenals de kabouters bij ons komen ze 's nachts allerlei karweitjes in de huizen uitvoeren, op voorwaarde dat een weinig voedsel gereed geplaatst worde. Donostia, *La chanson basque et son harmonisation* — het Baskisch lied. — Pierre Dop, *Les chapelles de Sare* (afbeeldingen van kapelletjes). W. B., *Pour une Salle des Pèlerins* (Iconographie van St. Jacob ; platen). Zegt dat in het Baskisch Museum weldra een zaal uitsluitend zal voorbehouden blijven aan de bedevaart naar Compostella.

L. S.

Bulletin du Musée Basque, Bayonne, 1938.

W. Boissel, *Le Conseiller Pierre de Lancre.* Deze raadsheer bij het parlement te Bordeaux publiceerde in 1607 te Parijs, bij Abel l'Angelice : *Le tableau de l'Inconstance et Instabilité de toutes choses,* handelend over toovenaars en tooverij. H. Gavel, *Nota's* bij bovenvermeld werk. *Versiering van een zaal, voorbehouden aan de tooverij, in het Baskische Museum* door M. B. met oorspronkelijke teekening van G. de la Pena. Zeer eigenaardige bijdrage.

L. S.

Folklore-Aude, Aragon, Juli-Augustus-September 1938.

Vertelling van den kleinen Millet, die door een wolf opgeslokt werd. Féraud, *Les feux de joie dans l'Aude,* beschrijft de vreugdevuren die in de omgeving van Carcassonna, ter gelegenheid van het St. Jansfeest aangestoken worden. Eertijds vergezelden de geestelijken de jeugd, die door het vuur liep terwijl men riep : *San Jan la grano.*

P. M. Sire, *Folklore préhistorique de l'Aude,* spreekt over de groeiende steenen te Saissar, Arfons (Tarn), Malves, Peyrolles. Het *palet de Roland* te Villeneuve-les-Chanoines. Le *pas de Roland* nl. de alom verspreide legende van het paard dat den indruk van een hoef in de rots achterliet. De *dolmens à sacrifices* te Massac. De *pierres à cupules* in het zwarte gebergte. De *steenen die genezen* te Malières, enz. Opmerkenswaard is wel de groote geografische verbreiding van deze legenden.

In het Augustusnummer noteeren we : P. Montagné, *Les schèmes folkloriques.* Zegt dat de folkloristische feiten niets anders zijn dan de ruwe stof, de spontane en waarneembare uiting van de gewoonten van denken, voelen, oordeelen en vervaardigen van een plaatselijke gemeenschap. A. M. Pourouch-Petit, *Quelques notes sur le costume traditionnel féminin au pays Narbonnais* (kleederdracht, platen). *Folklore préhistorique de l'Aude,* spreekt over den *duivelspoot* te Aragon en den *voet van S. Paul Serge* te Bages. De steenen van Naurouse of van Alzonne zouden steenen zijn die door een vrouw, Naurouse geheeten, in haar schoot werden gedragen. Men vertelt dat deze steenen zullen dikker worden en elkaar zullen raken wanneer de vrouwen alle eerbaarheid zullen verloren hebben.

In het nummer van September wordt gehandeld over gewestelijke kleederdracht (platen). L. Alibert, *Les proverbes géographiques de l'Aude.* — Spot en bijnamen — moreele kenmerken — feesten, jaarmarkten, markten, enz. Astruc, *La Moisson* « *La Ségo* » spreekt van de maaltijden, van de *Garbejado,* het dorschen enz. ; bijgeloof betreffende de eieren die men laat uitbroeden De besprenkeling met wijwater van de Maagd van Pouzois, een gebruik om regen te verwekken.

L. S.

Bulletin de la Société philomatique Vosgienne, Saint-Dié, 1938.

A. Pierrot, *Légendes Vosgiennes* met inleiding van Maurice Pottecher (28 illustraties). Schrijver heeft alle tradities verzameld die betrekking hebben op de plaatselijke Feeën. Hij herinnert aan de verscheidene hypothesen, die betreffende hun betwisten oorsprong vooruitgezet werden. Ze waren bescheiden, liefdadig en bewezen aan de menschen dezelfde diensten als goede huishoud-

sters. Om hen boos te maken was het noodig onbescheiden geweest te zijn ten hunnen opzichte, hun macht miskend of hun spelen gestoord te hebben.

Schrijver citeert de fee Mélusine (Mère Lusine), wier treurige lotgevallen breedvoerig door Jean d'Arras verhaald worden. Eenmaal in de week was zij verplicht in een slang te veranderen. Zij was de echtgenoote van Raimondin, heer van Lusignan, die haar als slang verraste en haar wegjoeg. Verder hebben wij Morgana, de Gallische fee, die met haar acht zusters het eiland Sein bewoonde, Viviane, koningin Mab, Titania, enz.

Het interessantste gedeelte dezer studie is het groot aantal plaatsnamen : Feeënkasteel — Feeënkelder, rots, schouw, gang, bordes, put, enz. Volgt dan een rijke documentatie over de legendarische reuzensteenen in de Vogeezen. In de *Druïdenvallei,* in het woud van Chênecieux, dichtbij de bronnen « du Madon » treffen we een groot aantal legendarische steenen aan, die schijnen gediend te hebben als zitplaats voor personen die er een plechtigheid bijwoonden. De *Saint-Mont* waar een « *père-feu* » brandde en de *Fossard* waar overblijfselen van aloude eerediensten aangetroffen worden.

Dit alles wordt van legendarisch oogpunt uit beschouwd, doch zou eveneens door een Vereeniging voor Anthropologie dienen bestudeerd te worden. In elk geval noemen wij het een flinke bijdrage tot de Folklore der Vogeezen.

LOUIS STROOBANT.

Revue Anthropologique, 48ste jaarg., nrs 4-6, April-Juni 1938.

De folkloristen zullen nuttige gegevens aantreffen in de artikels van R. Hausmann over de antropologische-ethnologische opzoekingen over de Pityuses en van J. H. Probst-Biraben over de « nechra constantinoise ».

Eigen Volk, Volkskunde van Groot-Nederland. 4 Juli, 1938.

Deze aflevering brengt : de Maat, *Ringsom dood en oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen ;* ter Laan, *Volkshumor.* Sinninghe, *Noord-Brabantsche sagen,* waarin we in een sappig dialect vertellingen van de *korenwiefkes* (wijfjes) aantreffen en eveneens van het *Manneken van de Peel,* een boeman voor de kinderen ; *Dirk de Beer* die door het ruim vaart op een wagen bespannen met vier hondjes ; de *Spookwagens, gloeiende wagens, hellewagens* te Eindhoven, die niets anders zijn dan de wagen van de dea Hellia. De *helsche jacht,* de jacht van Hellia te Veghel, het huis van Hellekin. De *witte juffers* of witte Vrouwen. Het zijn de Nornen die men zag aan den *Spinnevonder* te Etten, dichtbij het *Hellgat* te Gilge, enz., enz. Wij merken op dat deze legenden wijzen op het bestaan van brand-

begraafplaatsen uit den tijd van La Tène op de plaatsen waar ze verteld worden. De *Mispelman* van Helmond is een geest die de voorbijgangers kaakslagen geeft. De *verborgen schatten,* allemaal legenden die we eveneens hoorden vertellen in de nabijheid van de oude begraafplaatsen in de Kempen. M. J. Rasch, *De wachters van den drempel,* bestudeert de folklore van den huisdrempel, die als een geheiligde zaak beschouwd werd. Hij steunt zijn bewijsvoering op talrijke citaten uit den Bijbel en op in Nederland opgeteekende voorbeelden. Vooral in sommige kerken mag men niet op den drempel gaan en er werden offers aan gebracht. Een zeer eigenaardige en grondige studie. In het Heraldiek bijvoegsel *De Liebaert* publiceert Michels, gewezen archivaris van Venlo (Valuas) *genealogische aanteekeningen Schrijnen.*

L. S.

Eigen Volk, Volkskunde, Haarlem, September 1938.

Steenhuis, « *Eigen volk* » *en het blijven voortbestaan van het volkseigen,* studie over de volkszeden in Groningen ; ter Laan, *Kalender houden,* broederschap waarvan de leden vergaderden om gemeenschappelijke maaltijden te houden. Banning, *Oude begrafenisgebruiken te Groenlo,* spreekt o. m. van den « *doodenboer* » die moest zorgen voor een wagen met twee paarden bespannen. De doodkist, met den doode er in, werd op den wagen geplaatst en 12 vrouwen (2×6) zetten er zich met den rug tegen elkaar op, de naaste familieleden vooraan. Dit gebruik zou te Lichtenvoorde bestaan hebben tot in 1913. Zwaagdijk, *Het spel van Anneke-Tanneke-Tooverheks* (vervolg en slot). Opsomming van kinderspelen : *Potje verf, Potjes en pannetjes, Hemel, hel en vagevuur, Smidje, Hansje mijn knecht.* Schrijver besluit met vergelijkingen met de Noorsche mythologie. Rasch, *De wachters van den drempel.* Spreekt over het ontdekken van urnen onder den drempel. Deze urnen zouden gediend hebben tot woonplaats voor den geest. Te Oud Oldenzaal gelooft men dat het breken dezer urnen ongeluk meebrengt. In zijn *Orlande furioso* spreekt Ariosto van urnen die onder den drempel van een kasteel begraven lagen. In Schotland vermijdt men van op den drempel te treden, dit om de geesten niet te verstoren. Eertijds was de drempel een heilig iets. Hij zou de woonplaats van een geest geweest zijn. Dit geleerd artikel vermeldt talrijke nog niet verklaarde folkloristische feiten. Uittien, *De volksnamen van planten* in Boerhaave, *Historia plantarum : Kattekruyt* = Nepeta Cataria, *Maegdepalen* = Vinca minor, enz., enz. « Eigen Volk » is een zeer flink folkloristisch tijdschrift.

LOUIS STROOBANT.

Eigen Volk, Haarlem, November 1938.

J. R. W. Sinninghe, *Noord-Brabantsche sagen en legenden.* Verzameling legenden over den duivel, den Sabbat, de heksen, de

weerwolven ; van zelfden schr., *De Nederlandsche Schatsage*, legenden die betrekking hebben op de verborgen schatten, het gouden kalf, de gouden wieg, de gouden tafel, de oorlogsschatten, hetgeen dient gedaan te worden om deze schatten te ontdekken. Geeft lijst van geraadpleegde werken. Jammer dat schrijver zich vergenoegt met een eenvoudige opsomming, zonder hierbij te zoeken naar den oorsprong dezer vertellingen. Wij zijn zoo vrij hem het bestudeeren van de Edda's aan te bevelen.

K. ter Laan, *Als een dieplood*, verslag over een folkloristisch roman uit Groningen.

Van zelfden schr., *Het dorp Rottum*, waarin sprake van den hond Fenrers, van den wagen van Hel, van den plaatsnaam Vagevuur, allemaal zaken die er op wijzen dat er een brandbegraafplaats uit La Tène moet bestaan (zie opgravingen Stroobant).

J. Rasch, *Folklore in museum Boymans* (platen) signaleert folkloristische bijzonderheden op schilderijen van van Ostade, J. Steen en Willaerts. Soortgelijke studie over de werken van het Boskermuseum te Wieringen. T. Mol, *Het Bikkelspel*, dat in Vlaanderen ook wel eens den naam *Knikers* krijgt.

J. A. Hubregtse, *Het Brielsche wapen en zijn onverklaarbare schildhouder* (plaat). Naar onze meening is de zgn. *Capieussa* niets anders dan een Kerberos die den ingang van *Breede Hel* (Briel) bewaakt.

LOUIS STROOBANT.

De Volksdansmare, Oosterbeek, Herfst 1938.

Dit nummer van de *vrienden van de Meihof* brengt een belangrijke studie van de bestuurster van het tijdschrift Dr Elise van der Ven-ten Bensel, *De Volksdans in internationale sfeer*. Schr. brengt verslag uit over de Congressen voor Volksdansen, gehouden te Weenen in 1934, te Londen in 1935, te Hamburg in 1936, te Rome in 1938. Te Hamburg waren 23 verschillende landen door groepen dansers vertegenwoordigd. Al deze deelnemers droegen hun nationale kleederdracht en voerden oude dansen uit. Deze dansen worden steeds meer bestudeerd, ten einde de oorspronkelijke uitvoering juist kunnen vast te stellen. Citeeren wij o. m. : de *Auftakt*, de *Peitschenknallen*, de *Schäfertanz*, de *Holzhockertanz*, de *Jödler*, de *Mühl-Rad*, de *Spinradltanz*, de *Föhringer kontra*, de *Vleegert*, enz., enz.

Van dezelfde hand verschijnt : *Nederlandsche reidansen in hun oorsprong en symboliek*. Flinke illustraties stellen voor de *vlöggelen*, de *cramignons* en andere volksreidansen, die niets anders zouden zijn dan aloude zonnedansen, eertijds in het Noorden bij zonnestilstand uitgevoerd. De dansers vormen er nl. de ster, geheeten Davidschild. De Fransche *Bac ubert* zou een dezer dansen zijn en eveneens de Luiksche *cramignon*. Deze studie werd verlucht met gezichten op den *Trojaborg* op het eiland Wier (Noorwegen). Dit is een heuvel waarop de megaliethen zoodanig

geplaatst werden dat ze een spiraal, een soort doolhof vormden. De *Walburg* die de *Thingwald Hill* is en van waar nog steeds de wetten afgekondigd worden zou, evenals de *Walberg* bij Oberjänsendorf in Oostenrijk, een heuvel zijn, waar deze dansen van godsdienstigen aard uitgevoerd werden.

LOUIS STROOBANT.

Grossherzogliches Institut. Luxemburgische Sprachwissenschaft, volks-und Ortsnamenkunde. Heft 14, 1938.

Comes, *Idiomatik der Echternacher Mundart,* verklarende woordenlijst. Voornamen : Arnold wordt uitgesproken Arends, Dominicus = Dems, Theodoor = Dits, Gotthard = Gédesch, Ludolphus = Laddesch, Agnes = Ne'sen.

L. S.

Rheinische Vierteljahrblätter. Bonn, Heft 1 und 2, 1938.

Herman Bunjes, *Romanische und gotische Baukunst im Trierer Raum* (Platen). Gezichten en plans van de kathadraal van Trier, van de St. Maximinusabdij en van de kerken van den H. Paulus en den H. Matheus. Mooie verzameling Romaansche kapiteelen uit de kerk van den H. Simeon. Beeldhouwwerk en kapiteelen uit de kathedraal van Autun en ook uit het steen-museum. Helmut Reinecke, *Die bedeutung der deutschen Hanse.* Herman Stoll, *Grundlagen einer frankischen Altertumskunde der Rheinlande* met kaart van den Rijn, waarop talrijke Frankische begraafplaatsen aangegeven zijn in de onmiddellijke nabijheid van Trier, Koblenz en Keulen. Verder van elkaar liggen ze te Düsseldorf en nog meer naar het Noorden. W. Kaspers, *Der Name «Eifel».* Etymologische studie die tot het besluit leidt: Aquila (=aküella) > *Agfla* > *Aifla* > *Eifla* > *Eifel.* J. Müller, *Erwiderung.* Geeft een kaart met het relief van den Eifel. H. Draye (van Leuven) *Besprechungen und Hinweise.* Letterkundig overzicht 1935-36 van Belgische uitgaven. Als buitentekstplaat een groote kaart van Frankrijk en het Rijnland, met conventioneele teekens aangevend : « *Die romanische Bauschulen Frankreichs und die der westlichen Rheinlande* ». Laat toe met één oogopslag de bouwkundige invloeden vast te stellen die uitgingen van het Rijnland, Normandië, Picardië, Burgondië, Poitevin, Auvergne, Provence, Languedoc en Lombardië.

L. S.

Hessische Blätter für Volkskunde, Band XXXVI, Giessen, 1938.

Bevat V. van Geramb, *Urverbundenheit,* een leerzame bijdrage tot de volksethnologie en -psychologie. A. Wesselski van

Praag, spreekt over *Goethe und der Volksmund,* en citeert Faust die aan Mephisto vraagt waarom hij niet heengaat door het venster. Deze antwoordt :

'S ist ein Gesetz der Teufel und Gespenster :
Wo sie hereingeschlüpt, da müssen sie hinaus.
Das erste steht uns frei,. beim zweiten sind wir knechte.

Dr Karl Frölich, *Die schaffung eines « Atlas der Aechlichen Volkskunde »,* met vier kaarten. Ten slotte volgt de uitgebreide rubriek « Boekennieuws ».

L. S.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, 3, 4, Heft, 1938.

Deze flinke revue van den H. Arthur Haberlandt brengt van dezes hand : *Zur darstellung des Lebenbaumes in der deutschen Volkskunst.* Voorstellingen van den levensboom, die niets anders is dan den Scandinavischen *Yggdrasill.* A. Schipflinger, *Bergfeuer,* handelt over het aloude gebruik van op de hoogten vuren aan te steken. Het zijn de vuren van den zonnestilstand. In de bibliographische rubriek noteeren wij een merkwaardige beoordeeling van het werk van R. Wolfram, *Schwerttanz und Männerbund,* geschreven door Jidu. Een zeer belangrijke studie over de zwaarddansen, waarin de verschillende bewegingen en figuren beschreven worden. Deze dansen zouden verwant zijn met de Macchabeedansen in Nederland en met den doodendans van Bazel. Deze magico-symbolische dansen zouden hun oorsprong vinden in het Noorden.

L. S.

Folk-Lore, 49ste jaargang, Juni 1938.

Ethel H. Rudkin schrijft een artikel over den Zwarten Hond ; hierbij behoort een kaart die aantoont dat de plaatsen waar deze vertellingen gehoord worden, haast alle gelegen zijn langs de Romeinsche wegen.

A. Cannez publiceert een studie over de schepen in de processiën, van de Egyptische Oudheid af tot op onze dagen.

Folk-Lore, Londen, September, 1938.

Behelst : L. H. Hayward, *Shropshire Folklore of Yesterday and To-day.* Spreekt over de kwakzalvers die, door middel van bezweringen ratten en andere graaneters verwijderen. Gebruiken die betrekking hebben op St. Clemens, St. Thomas en Ste. Catharina. Robert W. Cruttwell, *The initiation Pattern and the Grail.* Deze zou in verband kunnen gebracht worden met de legende van den Graal. A. M. Hocart, *In the Grip of tradition.* S. Koenig, *Supernatural beliefs among the Galican Ukrainians.* Doet den invloed uitschijnen van de natuurkrachten op het gelooven aan spokerij.

L. S.

Bêaloideas, Dublin, 1938.

Dit belangrijk folkloristisch tijdschrift, uitgegeven door de Iersche Vereeniging *An Cumann le Bêaloideas Eireann* bevat : *Scéalta an mblascaod* door Kennet le Jackson van het St. Johns college van Cambridge, over het bovennatuurlijke, de mirakels en de heiligen.

Reidar Th. Christiansen, *Towards a printed list of Irisch fairytales* — geeft versies van verscheidene Iersche legenden.

Pâdraig mac a'Ghoill, *Dornan sjéal thir Chonaill.* Een honderdtal jaren geleden nam een kleine landbouwer van Carrichnacross zijn toevlucht tot den « speyman » om « onttooverd » te worden....

L. S.

Zwitsersch Archief voor Volkstradities, XXXVI[de] Deel, Bazel, 1937-38.

Bevat : E. Winkler, *Siedlungsaufnahme Mürensdorf,* met cartografische statistieken over den landbouw, de woningen, de wijzen van bouwen, den betrekkelijken ouderdom der huizen, hun oriëntatie, het bevolkingscijfer. Deze zeer grondige studie is een flinke bijdrage tot de plaatselijke ethnografische geschiedenis.

J. Rehli, *Tod und Sterben im Vorderprättigen.* Behandelt begrafenisgebruiken. S. Savi, *Feste e tradizioni della Piene Capriasca* (Ticino) Vastenavondgebruiken en liederen.

L. S.

Zwitsersch Archief voor Volkstradities. Bazel, 1937-38.

Caminada, *Das Ratoromanische S. Margaretha-Lied* (plaat en muziek). *De canzun de Sontga Margriata* wordt met een groote bevoegdheid ontleed en gecommentarieerd. Op een kaart wordt de weg aangegeven, die door de Heilige van Vilters naar Tamins gevolgd werd. Paul Geiger en Richard Weiss, *Erste Proben aus dem Atlas der schweizerischen Volkskunde,* met vier kaarten waarop de geographische verbreiding in Zwitserland aangegeven wordt van het bijgeloof aan den « père Fouettard », aan de data van het Sinterklaasfeest, van de « dame de Noël », van den « père Chalande », van den « père Noël », van het « Bon Enfant », de ongeluksdagen (Dinsdag en Vrijdag). Een andere kaart toont aan in welke Zwitsersche gebieden Fransche, Duitsche en Italiaansche speelkaarten gebruikt worden. Wackernagel, *Frauenrecht im alten Wallis,* spreekt over het recht dat de vrouwen hebben, sommige zaken af te handelen zonder inmenging van hun echtgenoot.

L. S.

Folk-Liv. Internationaal tijdschrift voor Europeesche ethnologie en Folklore, Stokholm, n^rs^ 2 en 3 van 1938.

Het 2de nummer van dit mooie tijdschrift brengt *Amor en Psyché,* een vergelijkende studie van in Frankrijk, België en Duitschland genoteerde varianten, door Maurits De Meyere van Gent.

Onze geleerde landgenoot vergelijkt meer dan 66 varianten van « Amor en Psyché » een thema dat, dank zij den roman van Apulée, algemeen verspreid werd.

Schrijver vermeldt een Waalsche variante, verschenen in het III^de^ deel, blz. 155 van Wallonia, geresumeerd door G. Laport : *Les contes populaires wallons.*

Deze studie, die tevens op kaart de verbreiding van de legende in Vlaanderen en Wallonië aangeeft, volledigt hetgeen in 1922 over hetzelfde onderwerp geschreven werd door E. Tegethoff, die destijds meer dan 200 varianten, voortkomend uit 32 verschillende landen, ontleedde.

In dit prachtig geïllustreerd nummer handelt Sigurd Erixon van Stockholm over de *West european connections and culture relations.* De illustraties doen de overeenkomst uitschijnen die er bestaat tusschen de in verscheidene landen gebruikte voorwerpen. De Iersche « back-basket » vertoont bv. veel gelijkenis met de « hotte » uit het Luikerland. Ake Campbell, van Upsala publiceert *Notes on the irish house* met afbeeldingen van Clochâns, gebouwd met ruwe steenen los op elkaar te zetten. De plans van deze eigenaardige woningen gelijken zeer op overdekte gangen.

N^r^ 3 van dezelfde revue brengt van G. Nikander-Abo, *Allmendewasser und wiese; den Dorfschoften von Schwedisch Osterbotten,* een kostbare bijdrage tot de folklore van den landbouw.

Op blz. 237 geeft schrijver de *gaunmarken* der landbouwers : Danielsson, Gabrielsson, Hemiksson, Johansson, Eriksson, Pettersson, Karlsson, Andersson, Hansson en andere Noorsche familienamen, afgeleid van voornamen met het bijvoegen van het woordje sohn = zoon van.

Sigurd Erixon, *Regional European Ethnology,* belangrijke studie over het landbouwersbedrijf.

Halvor Vreim van Oslo, *Houses with gables looking on the valley,* met mooie afbeeldingen van landelijke woningen.

LOUIS STROOBANT

De Folkloristische Beweging.

Een Beroep op de Medewerking van onze Lezers.

Wij meldden reeds dat, onder voorzitterschap van Mevr. Solvay, een vereeniging tot stand kwam die als doel heeft de Brabantsche monumenten te doen restaureeren. Reeds werden verscheidene merkwaardige gebouwtjes, van godsdienstigen en burgerlijken aard, gered, gebouwtjes die al te klein waren om de tusschenkomst van de Commissie voor Monumentenzorg in te roepen. De vereeniging wil ook de herinnering aan thans verdwenen monumenten bewaren, bv. met een bronzen plaat met verheven beeldwerk laten aan te brengen op de plaats waar zij eens stonden.

Men verlangt verder een kenteeken te plaatsen op al de door de vereeniging onderhouden of gerestaureerde monumenten en ook op de bronzen platen die aan verdwenen gebouwen of aan historische gebeurtenissen herinneren. Er wordt dan ook een beroep gedaan op de medewerking, op de vindingrijkheid, op de verbeelding van onze lezers, ten einde een onderwerp, vignetten, zinnebeelden of kenspreuken te vinden die het nagestreefde doel zouden weergeven. Dit vignet zou een soort ex-libris zijn, door de vereeniging geplaatst op al de monumenten waarmede zij zich bezighield.

Met genoegen doen wij dit gevraagde beroep op onze lezers en wij hopen dat zij hun medewerking niet zullen weigeren.

Nog een Beroep op onze Lezers.

Met genoegen hebben wij steeds rekening gehouden met de voorstellen die onze lezers deden, met het doel ons tijdschrift steeds degelijker te maken. Soms werd er wel eens een verbetering voorgesteld die wij aannamen zonder verder onze lezers naar hun meening te vragen, daar wij er zeker van waren dat iedereen er zijn goedkeuring zou aan hechten.

Het gebeurt echter ook wel eens dat er voorstellen gedaan worden die, alhoewel zij op het eerste gezicht nuttig schijnen te zijn, toch misschien de goedkeuring van de meerderheid niet zouden wegdragen. In dit geval vragen wij dan ook naar de meening van onze lezers en handelen wij volgens hun verlangen.

Thans werd ons aldus iets gevraagd dat voorzeker voordeelen biedt, doch dat misschien niet in eenieders smaak zal vallen. Ziehier wat ons een abonnent « van vader tot zoon » (want zoover staan we reeds) schrijft :

« Mag ik voorstellen — om meer orde te hebben en om de opzoekingen in de vorige (ingebonden) jaargangen te vergemakkelijken — afzonderlijke brochuurtjes van 4, 8, 12, 16 blz. of meer uit te geven met speciale pagineering die in den loop van éénzelfden jaargang zou vervolgd worden voor 1e het boekennieuws en 2de de folkloristische beweging en andere inlichtingen ? Dit zou dus per jaar 3 deelen maken, die elk door een tabel zouden gevolgd worden.

Dezelfde werkwijze wordt eveneens gevolgd door de Vrije universiteit te Brussel en door andere inrichtingen.

Wij verzoeken onze lezers ons te laten weten wat zij denken van deze verbetering. Zij die ons niets schrijven worden ondersteld in te stemmen met hetgeen wij beslissen. Dat de overigen ons hun meening laten kennen.

Nationale Commissie voor Folklore.

Eindelijk, den 14n December te 11 uur, vergaderde dan toch de Nationale Commissie voor Folklore. Zij werd bijeengeroepen door M. Dierckx, minister van Openbaar Onderwijs. Na een welkomstgroet van den Heer Minister, werd er overgegaan tot een korte discussie betreffende de werking van de Commissie. Deze zal in twee afdeelingen gesplitst worden, een Fransche en een Vlaamsche, die op denzelfden dag zullen vergaderen. In den voormiddag zal elke afdeeling afzonderlijk samenkomen en in den namiddag zal een gemeenschappelijke zitting plaats hebben. Per jaar worden zes vergaderingen voorzien.

Afgezien van de mededeelingen die tijdens deze zittingen door de leden zullen gedaan worden, denkt de commissie ook werken te ondernemen, die een samenwerken van beide afdeelingen zullen vergen. Onder meer werd principieel aangenomen een nationale bibliographie van de Folklore op te maken.

Bij een volgende zitting zal hierover verslag uitgebracht worden door de H.H. Gessler en Marinus.

M. De Keyser zal zich bezighouden met het opmaken van een lijst, die de Belgische geheel of gedeeltelijke folkloristische tijdschriften zal vermelden.

Ook werd er gesproken over het opmaken van een Belgische folkloristische cartographie en over het opstellen van een leidraad, ten behoeve van de plaatselijke zoekers en de liefhebbers. In afwachting dat er zal overgegaan worden tot de definitieve benoeming van de voorzitters der afdeelingen, zal het voorzitterschap der Vlaamsche afdeeling voorloopig waargenomen worden door M. Maurits De Meyere, terwijl voor Waalsche afdeeling M. Felix Rousseau aangeduid werd.

Brussel — Het Martelarenplein.

Door de stad Brussel werd het klasseeren voorgesteld van het Martelarenplein en omgeving.

Van bouwkundig standpunt uit beschouwd is dit plein een der voornaamste van de stad, terwijl het ook op gebied van nationale geschiedenis van groote beteekenis is.

Het klasseeren heeft als doel de gewenschte atmosfeer voor de er aan verbonden herinneringen te behouden.

Zooals het er thans uitziet, mag men wel betreuren dat de gevels zoo weinig eenheid in kleur bieden, dat voor de uithangborden alle mogelijke lettertypen gebruikt werden die wel eens al te groot zijn, dat sommige woningen ontsierd worden door het onesthetische « Eternit », dat men de plaats gebruikt als garage, dat er reclameborden met de schreeuwendste kleuren ophangen, enz., enz.

Dit klasseeren zou des te gemakkelijker kunnen geschieden, daar verscheidene woningen reeds met servituten bezwaard zijn.

LOUIS STROOBANT.

Manneken-Pis bedreigd !

Gravin Carton de Wiart, die met veel ijver het voorzitterschap waarneemt van de vereeniging voor op moreel gebied verlaten kinderen, was een dezer dagen wel verwonderd bij haar post een brief te vinden, onderteekend door Manneken-Pis.

Het jonke Brusselaarken maakte zijn beklag over het feit dat hij met verplaatsing bedreigd werd, hetgeen hem de bron van zijn succes zou doen verliezen.

En waarlijk. men was zinnens op den hoek van de Stoofstraat, achter onze beroemdheid, een wolkenkrabber te bouwen. Onvermijdelijk zou ons Manneken er dan weg gemoeten hebben.

Reeds waren de oorspronkelijke gevels achter het mooie traliewerk te koop gesteld toen de redders verschenen, nl. M. en Mevr. Dergent, die, voor de som van 260.000 fr., de twee woningen kochten, hierbij den wensch uitdrukkend dit bekoorlijk hoekje van Brussel onaangeroerd te zien behouden.

De Brabantsche Folklore dankt deze edelmoedige mecenaten, dank zij dewelke ons Manneken ongestoord zal kunnen voortgaan met de eerbare Engelsche *Misses* te ergeren.

L. S.

Het Oud-Koornhuis te Brussel.

In verband met het klasseeren van drie mooie huizen, gelegen tegen het Oud-Koornhuis te Brussel, liet de Koninklijke Commissie voor Monumentenzorg aan den Heer Minister van Openbaar Onderwijs weten dat, volgens de verklaringen van den H. Minister van Financiën en van hemzelf aan den Voorzitter Baron Carton de Wiart, de verplichting van door de eigenaars een verklaring te doen onderteekenen, waardoor zij verzaken aan de voordeelen die de wet biedt, niet absoluut is.

In onderhavig geval staat het eischen van een dergelijke vrijwillige verklaring vanwege de eigenaars gelijk met een verwerpen van het voorstel tot klasseeren.

Zooals men ziet is het wel moeilijk Oud-Brussel te bewaren zooals het is

LOUIS STROOBANT.

Brussel — Het oude Hôtel d'Hoogvorst.

Iedereen kent het oude heerenhuis, een der eerste woningen van de Wolvengrachtstraat, dat bijna grenst aan de confectiezaak « Aux Neuf Provinces ».

Dit is het oude Hotel der vander Linden d'Hoogvorst, thans betrokken door de firma Rey.

Pogingen werden in 't werk gesteld, ten einde het behoud van deze woning te verzekeren. Bij ministerieël aanschrijven van 2 Mei 1937, liet de Minister van Openbaar Onderwijs echter weten dat het, gezien het hooge bedrag der gevraagde koopsom, en volgens advies van den Eersten Minister, onmogelijk was het gebouw in kwestie aan te koopen.

Deze niet-onteigening is des te meer te betreuren, daar deze woning binnen heelemaal haar XVII^{de} eeuwsche versiering behouden heeft en dat men zinnens was er een Postmuseum of een Pershuis in te richten.

Wij zijn er van overtuigd dat, in geval men er een Postmuseum ingericht had en er tentoonstellingen van postzegels gehouden werden, de onkosten betrekkelijk vlug zouden gedekt geweest zijn.

LOUIS STROOBANT.

De Verdedigers van den Kruidtuin.

Te Brussel kwam een Vereeniging zonder winstbejag tot stand met het doel te werken voor het behoud van den Kruidtuin. De voorzitter is M. Hubin de Loo en de secretaris M. Marcel Schmitz.

De zetel bevindt zich te Brussel, 30, Albert Latourstraat. De bijdrage werd vastgesteld op 20 fr. voor de gewone leden en op 100 fr. voor de beschermende leden. Deze bedragen dienen beschouwd als minima.

N^{r} van postrekening : 7768. G. M. Baltus, Brussel.

Diest — Museum van het Begijnhof.

Een afvaardiging van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen begaf zich naar Diest, om er een bezoek te brengen aan het Museum van het Begijnhof.

Er werd vastgesteld dat het lokaal, waarin de kunstschatten uit de kerk van het begijnhof ondergebracht werden, veel te vochtig was.

Daar de kerk te groot was voor de behoeften van den eeredienst werd zij door een houten beschot in twee verdeeld.

Burgerlijke en kerkelijke overheden kwamen overeen om de schilderijen en beelden van het Museum in het afgezonderde deel der kerk terug te plaatsen.

Dit is ongetwijfeld een goede maatregel om het behoud er van te verzekeren, doch het museum, in de vochtige lokalen, met zijn grooten eiken trap en zijn lage vertrekken, was wel veel beter geschikt als milieu.

De getroffen maatregel is geen oplossing, wel een uitweg.

LOUIS STROOBANT.

Tienen — De Tumuli van Grimde.

Wij stelden de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen op de hoogte van het feit, dat de boomen op de drie tumuli van Grimde omgehakt werden.

De Commissie bracht de zaak ter kennis van den H. Minister van Financiën, hierbij haar verwondering uitdrukkend omdat zij niet geraadpleegd werd.

Deze tumuli, eigendom van den Staat, zijn geschiedkundige documenten van het grootste belang.

De Heer Minister van Financiën antwoordde dat de boomen en het kreupelhout op de tumuli te Grimde openbaar verkocht werden op 6^{n} December 1937, nadat door het Beheer der Domeinen advies bij zijn Departement ingewonnen werd.

Dit belet echter niet dat alle vrienden der boomen dit vandalenwerk zullen afkeuren.

LOUIS STROOBANT.

Vereeniging van Antwerpsche Folkloristen.

Een circulaire stelt ons op de hoogte van het programma, dat de Vereeniging van Antwerpsche Folkloristen in 1939 denkt te verwezenlijken. Wij noteeren o. m. een reeks van zeven voordrachten over allerhande onderwerpen en ook drie uitstappen, waarvan een naar het Tabakmuseum te Gouda in Nederland.

De jaarlijksche tentoonstelling van den Kring krijgt als onderwerp : Tabak en Rookers. Er bestaat ook nog een ander ontwerp : de Molens en de Folklore.

Herdenking G. Kurth.

Een groepeering kwam tot stand, die Godfr. Kurth wil herdenken door de oprichting van een monument te Aarlen, zijn geboortestad.

Giften mogen gestort worden op postcheckrekening n^{r} 38806, Comité Godefroid Kurth, Aarlen. Wie 200 fr. minimum stort zal een boek ontvangen over het werk van den beroemden geschied-

schrijver. In dit boek worden al de namen der inschrijvers afgedrukt, welke ook de gestorte som weze. De Gouverneur der provincie steunt de onderneming, waarvan de voorzitter is M. Bertrang, voorzitter van het archeologisch Instituut van Luxemburg, de secretaris M. G. Debefve, leeraar te Aarlen en de schatbewaarder M. Dackweiler, eveneens leeraar.

Waalsch Cultureel Congres.

Op 11, 12 en 13 November vergaderde te Charleroi het 1ste Waalsche Cultureel Congres.

Voor de Folkloristen onderstrepen wij volgende mededeelingen :

M. Gabriel Michel : « Het Onderwijs in de Geschiedenis moet uitgaan van het plaatselijk milieu ».

M. Tranchant : « Marionetten in de Lagere School ».

M. Arthur Prévost : « Volksmuziek in Wallonië ».

M. Jean Boeck : « Volksmuziek, fluit, lokfluitje, enz. ».

M. Carlo Speder : « De Marionetten in de school; de marionetten als element voor volksopvoeding ; de marionetten en de kunstopvoeringen ; Voor de stichting van een « Institut Wallon de la Marionnette ».

M. Pierre Hubermont : « Volksinspiratie bij de Waalsche vertellers » ; De « book-clubs ».

M. J. M. Culot : « De ontwikkelingstoestand der Waalsche letteren ».

M. Albert Vanderlinden : « Waalsche Dansen » ; « De Minervelia van J. Guyot ».

M. Albert Marinus : « Hoe de folklore een integreerend deel uitmaakt van een cultuuropvatting ».

M. G. Sohier : « Kunstvoortbrengende Ambachten in Henegouwen ; kant en porselein ».

M. Henvaux : « De bouwkunst en de grond ».

Oostvlaamsche Kring voor Folkloristen.

Deze kring hield zijn jaarlijksche vergadering in de Gentsche Hoogeschool, op 4n December 1938. M. De Keyser deelde er zijn reisindrukken mee uit Denemarken en M. Maurits De Meyere sprak over den huidigen toestand van zijn opzoekingen betreffende den graanbouw.

Oudheidkundig Congres te Hasselt, 1939.

Wij kondigden reeds aan dat het eerstkomend Congres voor Oudheidkunde in 1939 te Hasselt zal gehouden worden en dat de Afdeeling voor Folklore, die te Namen afgeschaft werd, weer zal ingericht worden. Twee onderafdeelingen werden voorzien : de eerste, onder het voorzitterschap van M. Gessler, voor de Vlaam-

sche mededeelingen ; de tweede, met als voorzitter M. Marinus, voor de mededeelingen in het Fransch.

Wij durven hopen dat onze lezers er zullen aan houden dit congres bij te wonen, ten einde sommige milieu's, die het tegenovergestelde schijnen te gelooven, te bewijzen, dat de studie van de Folklore ver genoeg gevorderd is om een afzonderlijke afdeeling doen te bloeien.

In een volgend nummer zullen de data, de voorwaarden, het programma, de ontvangsten, de uitstappen, enz. medegedeeld worden, doch wij verzoeken onze lezers van nu af reeds het onderwerp van hun lezing te doen kennen.

Het algemeen secretariaat van het Congres wordt waargenomen door M. Lyna, Rijksarchivaris te Hasselt.

Le Vieux Liége.

Met genoegen vernemen we dat de stad Luik aan de oudheidkundige en folkloristische vereeniging « Le Vieux Liége » een vast lokaal schonk, waar de leden regelmatig zullen kunnen vergaderen, waar lezingen en voordrachten zullen gehouden worden, waar het archief en de bibliotheek kunnen bewaard worden. Dit lokaal bevindt zich in het oude Hôtel des barons de Crassier, Celestijnerstraat.

Onze gelukwenschen aan deze actieve groepeering.

Tentoonstelling van het Water.

Ter gelegenheid van de Tentoonstelling van het Water te Luik in 1940, is er sprake van de kraantjes te openen die de twee bronzen leeuwtjes aan den achterkant van het stadhuis te Brussel weer water zullen bezorgen. Deze arme diertjes, die dateeren uit de XV[de] eeuw, hebben nog nooit zulk een droogteperiode doorgemaakt. Hun gezondheid lijdt er onder. De *spaver,* die beproeft den bak op den hoek van de Steenstraat te vullen, zit er al niet beter voor.

L. S.

Openluchtmusea.

De Vereeniging voor Folklore : « *Het Nederlandsch Openluchtmuseum* » herinnert in 1937 aan haar vijf en twintigjarig bestaan. In 1937 telde men 21.843 bezoekers, tegen 14.315 in 1936.

Meermaals herhaalden we reeds dat soortgelijke Musea winstgevend zijn.

L. S.

Het « Musée des Salorges ».

Het « Musée des Salorges », dat te Nantes ingericht werd, bevat zeer eigenaardige staaltjes van volkskunst. Men ziet er tal-

rijke flesschen waarin gansch opgetuigde schepen staan, en ook een mis met altaar, priester en misdienaars. Deze eigenaardige flesschen worden in elkaar gezet door matrozen, die veel vrijen tijd hebben als zij op zee zijn. Aldus wordt de verveling gedurende de lange overtochten bestreden. In dit nieuwe Museum voor Folklore zien we boerinnenhoofddeksels en zeldzaam plateelwerk van Croisic. « Les Salorges » hebben eveneens een zaal voor de lekkerbekken.

LOUIS STROOBANT.

XVIIIde Internationaal Congres voor Anthropologie en praehistorische Archeologie.

Dit congres zal gehouden worden te Istamboel, in het Yildizpaleis, van 18 tot 25 September 1939. De bijdrage werd vastgesteld op 80 Fransche fr., voor de personen die geen lid zijn van het Internationaal Instituut voor Anthropologie.

Het secretariaat wordt waargenomen door prof. Muzaffer Yöker (Turk Tarik, Kurumu) te Ankara, Turkije, of in het Internationaal Instituut voor Anthropologie, 15, rue de l'Ecole de Médecine te Parijs.

Uitstappen worden ingericht naar Ankara, Bursa, Izmir, enz.

De 5de afdeeling werd voorbehouden aan Ethnografie, Folklore, Linguistiek en Geschiedenis der Godsdiensten.

Scandinavische Folklore.

M. Kaj. Sarup van Kopenhagen schrijft dat die gedachte aan de inrichting van een Folkloristische Universiteit geestdriftig onthaald werd, gezien den buitengewonen rijkdom van de Scandinavische Folklore.

Deze universiteit zal gesticht worden in Zweden, te Gothemburg of te Vastena, en zal het voornaamste centrum worden voor Noorsche cultureele samenwerking en opvoeding.

't Is het gevoel voor de democratische vrijheid, dat in alle Noorsche landen aangetroffen wordt, dat het zijne bijdroeg tot de ontwikkeling van het scandinavisme. Dit gevoel is trouwens niet eigen aan Scandinavië alleen ; overal treedt het met den dag sterker op den voorgrond.

L. S.

Necrologie.

Victor de Meyere.

Het trof ons pijnlijk, te vernemen dat Mijnheer Victor De Meyere op 31 December 1938 te Antwerpen overleed, in den ouderdom van 65 jaar. Hij werd geboren te Boom, den 13 April 1873. Onze verwondering was des te grooter, daar we hem op 14 December nog kloek en gezond te Brussel ontmoetten, waar hij ons mededeelde dat weldra het 5de deel van zijn *Vlaamsche Vertelselschat* zou verschijnen. De overledene was gewezen conservator van het Museum voor Folklore te Antwerpen. Terecht mag men ook zeggen dat hij aan dit werk een groot deel van zijn tijd besteedde. Alleen zij, die zich met soortgelijke ondernemingen bezighouden, weten wat al moeilijkheden er te overwinnen zijn, wat al ontgoochelingen soms te wachten staan. Om te slagen zijn er werkelijk al het geduld, al de behendigheid, al de volharding van een man vereischt. Lange jaren geleden reeds gesticht door het *Conservatorium voor Volkstraditie,* dat door Max Elskamp ingericht werd, bevond zich dit museum eng behuisd in een donkere woning van de H. Geeststraat, waarin de op elkaar gestapelde voorwerpen niet naar waarde konden geschat worden. De Meyere moest alles in het werk spannen om deze verzamelingen te redden. Onlangs nu werd het Museum overgebracht naar de St. Andreasstraat, waar toch meer plaats is. Het overbrengen en het rangschikken van de verzamelingen in dit nieuwe lokaal waren het laatste dat De Meyere voor dit werk gedaan heeft.

Sedert verscheidene jaren bestuurde De Meyere het tijdschrift *Volkskunde* en we hoeven de jaargangen van deze revue slechts te doorbladeren om te zien wat al bijdragen hij er voor schreef.

Als werk van De Meyere, buiten de deelen van zijn *Vlaamsche Vertelselschat,* vermelden wij nog zijn groot werk over *Vlaamsche Volkskunst,* terzelfdertijd in 't Fransch en in 't Nederlandsch verschenen, en zijn werk over *De Tooverij in Vlaanderen.*

Sedert meer dan twintig jaar verzamelde deze schrijver een documentatie voor een belangrijk werk over de Belgische reuzen. Wij meenen wel dat het handschrift reeds ver gevorderd was en dat het niet onmogelijk zal zijn het uit te geven.

De Meyere was lid van de Vereeniging der Vlaamsche Schrijvers en van de Nederlandsche Literatuurvereeniging. Hij was eveneens lid van de Nationale Commissie voor Folklore, die veel van zijn medewerking verwachtte.

Onze deelneming betuigen we aan Mevrouw De Meyere, die voor den overledene steeds een trouwe medewerkster was.

Onze Uitstappen.

Hierna volgt het programma onzer uitstappen in 1939.

Den 7en Mei. — Naar Virton en de Belgische en Fransche mergelstreek.

Vertrek te 6 u. 30 's morgens. Samenkomen Wetstraat, nr 36A, zetel Office des Vacances, hoek van de Handelsstraat.

Daar er dien dag veel weg af te leggen valt zullen wij stipt op het aangegeven uur vertrekken. (Wij kunnen een paar keeren stilhouden vooraleer aan de Vorstenlaan te komen, om de deelnemers die langs den gevolgden weg wonen niet te verplichten naar de Wetstraat te komen).

Brussel-Ciney-Rochefort zonder oponthoud. Rochefort een half uurtje blijven om te ontbijten. Verder naar, Neufchâteau, Virton. Aankomst omstreeks 10 u. 30. Bezoek aan het nieuwe museum voor Folklore en aan de stad. Te half één rust in een oude herberg, waar wij zoo mogelijk een folkloristisch noenmaal zullen laten opdienen.

Te Virton en omgeving zal M. Fouss, leeraar, onze leider zijn. Gezien den tijd waarover wij beschikken zijn wij er zeker van dat dit bezoek onder deze leiding zeer belangwekkend zal zijn. In elk geval toonen wij aan de deelnemers de beroemde kerk van Avioth (Frankrijk) en eveneens zeer oude woningen.

Terugkeer over Orval, Florenville, Herbeumont, Beauraing, Dinant, waar een laatste maal zal stilgehouden worden. Thuiskomst omstreeks 10 uur.

Prijs voor vervoer (445 klm.), drinkgeld, entrées en middagmaal te Virton (drank niet inbegrepen), tolrechten, enz. : 122 fr.

Inschrijving uiterlijk tot 3en Mei. Wij dringen er echter op aan dat eventueele deelnemers ons zoo gauw mogelijk zouden verwittigen. Dit vergemakkelijkt onze taak ten zeerste. In geval van slecht weder zal deze reis kunnen uitgesteld worden.

Den 30en Juli. — Naar de Boetprocessie te Veurne.

Vertrek uit Brussel te 8 uur 's morgens. Zelfde plaats. Over Oudenaarde-Tielt. Onderweg bezoek aan een mooie particuliere verzameling. Middagmaal in De Panne.

's Namiddags de beroemde processie. Maatregelen zullen getroffen worden om de deelnemers zitplaatsen te bezorgen. Dadelijk nadat de processie voorbij is bezoek aan het Stadhuis, het Gerechtshof, de Ste. Walburgis- en van St. Niklaaskerk.

Terugkeer over Gent.

Prijs voor dezen uitstap : vervoer (325 klm.), drinkgeld, middagmaal (drank niet inbegrepen), entrées en drinkgeld onderweg, het huren van stoelen voor de processie : 93 fr.

Inschrijvingen uiterlijk tot 25en Juli.

Den 10en September. — Omrit naar de Kasteelen.

Vertrek uit Brussel te 8 uur. Bezoek aan de kasteelen Fernelmont en de Franc-Waret ; deel van de Gelbressée en de Samson, Grotten van Goyet. Diner te Gesves. 's Namiddags bezoek van een particuliere verzameling en aan het kasteel van Spontin en aan de kerk van Celles. Terug over Yvoir, Namen.

Prijs voor dezen uitstap : autocar (drinkgeld inbegrepen), middagmaal (drank niet inbegrepen), entrees en drinkgeld onderweg : 77 fr.

Inschrijvingen uiterlijk tot 5en September.

Het bedrag der inschrijvingen dient gestort te worden op postrekening 142.119 (Marinus Albert), Brussel.

N. B. — De prijzen der uitstappen zijn op den huidigen geldkoers berekend.

ONS WEERSTANDSFONDS.

Voor ons Weerstandsfonds ontvingen we volgende giften :

H.H.	Nauwelaers, Brussel	65.00 fr.
	Dupont, Ukkel	40.00 fr.
	Gessler, Leuven	15.00 fr.
	Fassin, Ukkel	5.00 fr.
	Wij storten er op ook het overschot van een wissel	
van Mevr.	Nourry-Saintyves (Verrières-les-Buisson)	19.00 fr.
		144.00 fr.

Onzen dank aan deze welwillende personen.

Prijs : 8 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en
Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

Sint-Rochuskapel te Perwez.

18de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nr 107 -

stantinopel, deed een beroep op de steden, kastelnijen en leenmannen van Vlaanderen, en d e z e z o n d e n n a a r E g y p t e e e n n i e u w l e g e r, d a t d e n v ij a n d v e r s l o e g, « dank zij vooral de tusschenkomst van de stad Ieperen » (4).

Op loffelijke manier heeft Cornelissen hier zijne bron vermeld, uitdrukkelijk, zooniet volledig (5), en ook juist, wat verwijzing, maar niet wat aanhaling betreft, want *van het hierboven gespatieerde, volgens hem aan Lambin ontleend, is er bij Lambin geen enkel woord te vinden*. Niet een « talrijke schaar krijgslieden » leverden de Ieperlingen aan Margareta van Vlaanderen, om den Afrikaanschen vijand te verslaan en haren zoon te verlossen, maar wel het noodige *losgeld* « om haren zoon in vrijheid te doen stellen ». Zoo verhaalde Lambin, en niet anders.

Hoe is zoo 'n grove vergissing mogelijk, zal men zich afvragen, waaruit men zou moeten besluiten, dat de schuldige niet eens kan afschrijven. Ziehier hoe men zich de zaak kan voorstellen. Cornelissen benuttigde, om voorspoedig van wal te steken, eerst het werk van De Raadt, zijn Waalschen voorlooper, en nam daaruit alles over, wat hem kon dienen, dus ook de vermelding van « een nieuw leger » of « une nouvelle armée », bestemd om den grafelijken krijgsgevangene uit de handen der Saracenen te verlossen (6). Later vond hij het

(4) J. Cornelissen, *Nederlandsche Volkshumor...*, II, bl. 207. Antwerpen, 1929.

(5) Cf. E. J. Dijksterhuis, *Iets over de techniek van het citeeren*, in *De Gids*, CIII (1939), bl. 209.

(6) Een vergelijking van den tekst bij Cornelissen met den Franschen tekst bevestigt deze ontleening : « Sur un appel de la princesse, les villes, châtellenies et tous les vassaux de la Flandre avaient alors envoyé en Egypte une nouvelle armée, importante, grâce surtout à un contingent nombreux fourni par Ypres, à cette époque fort puissant par son commerce et son industrie ». J. Th. De Raadt, *Les Sobriquets des Communes belges*, bl. 62, Brussel, 1904.

artikel van Lambin in 't *Belgisch Museum* en vermeldde dit als referentie, in plaats van De Raadt, onder de noot, letterlijk uit De Raadt vertaald, zonder op te merken, dat de « nouvelle armée » van De Raadt bij Lambin een « losgeld » was. En zoo is, heel waarschijnlijk, dit tweeslachtig citaat bij Cornelissen ontstaan.

B. « Volgens een ander verhaal » schrijft daarna zonder meer Cornelissen, zaten twee grafelijke zonen gevangen en droegen de Ieperlingen rijkelijk bij tot hun losgeld. Hier ontbreekt bij Cornelissen, zooals maar al te dikwijls, de vereischte bronaanwijzing.

C. Maar de bijnaam der Ieperlingen is waarschijnlijk ouder, meent Cornelissen. Immers vóór 1249 bestond reeds, volgens hem, in tegenstrijd met de waarheid, de Latijnsche *Reinardus Vulpes,* en daarin « leest men reeds een vers hetwelk met de benaming *Kinderen* eenigszins in verband schijnt te staan : *Non mea me mater calatho incunavit Iprensi,* dat prof. Bormans vertaalde : « Mijne moeder heeft mij in geenen Yperschen korf gewiegd ». En om die Iepersche korven, waarschijnlijk van Iepersch maaksel of model, zooals later Leuvensche stoven, Mechelsche stoelen, enz., waarin men ook een zuigeling kon neerleggen (elders « Mozeske », Fr. *Moïse),* werden de Ieperlingen niet « korvenmakers » of « wiegelaars », enz., maar wel *kinderen* genoemd, volgens Cornelissen, waarbij alle commentaar door hem overbodig wordt geacht, maar hierachter in tegenovergestelde richting aangeboden.

D. De daarop volgende verklaring, uit den tijd van keizer Karel, ook bij Lambin (door Cornelissen *niet* vermeld) opgeteekend, maar volgens hem « aen het gesnap van veelpratende oude wijven toe te schrijven » (7) is anecdotisch interes-

(7) Cf. Lambin, *Iets over de spotnamen, aen de Belgische steden gegeven,* in het *Belgisch Museum,* I (1837), bl. 270-275.

sant, etiologisch zonder waarde, indien men met ons de eerste en juiste uitlegging van Lambin aanneemt.

Zoo verhaalde Lambin, « op onwraekbare oorkonden steunende », doch zijne verklaring bestond reeds voor hem in de volksoverlevering, zooals blijkt uit het volgend uittreksel, dat ik ontleen aan een 18-eeuwsch handschrift van de Koninklijke Bibliotheek, te Brussel : een verzameling varia, waarin ook een *Gedigt* voorkomt *op den gemisten brand van Poperinge*, in 1694 voorgevallen (8). Na dit episch gewrocht vindt men enkele aanteekeningen, waarvan we dit hier overschrijven (fol. 10-11) :

Ten jaere 1250, wanneer den grave Willem van Dampierre in Turkien gevangen was, en voor sijn ransoen moeste betaelen 8000 Sarasijnsche bazoenen, hebben de Iperlingen op de bede van de gravinne het geheel betaeld, en als hij, geransoeneert sijnde, binnen Iper gekomen was, en ter maeltijd aen tafel zittende, vraegde hij aen de gravinne van wie sij sulke somme tot sijne verlossinge bekomen hadde, waerop sij antwoorde : « Van onse lieve kinders van Iper », waerop den grave seyde : « Ik zal de Iperlingen als mijne lieve kinders altijd beminnen », en tot eewig kenteeken belaste hij, tot glorie der Iperlingen, dat de wethouders in corpore sijnde, souden leebanden dragen tot een merkteeken dat sij sijne lieve kinderen waren, waeruyt gesproten is dat men de Yperlingen noemt tot den dag van heden KINDERS VAN IPER.

Deze tekst is het uitgeven overwaard, niet alleen omdat hij de verklaring van den Ieperschen bijnaam door 't verstrekte *losgeld* bevestigt, zonder er een « nieuw leger » bij te halen, maar ook

---

(8) Kon. Bibliotheek, Brussel : Hs. II 4884. Cf. beschrijving en ontleding bij J. Van den Gheyn, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, IX, bl. 439. Brussel, 1909.

omdat hij ons dat onbekend en schilderachtig detail verstrekt van de Iepersche wethouders, welke op hunne officieele kleedij « l e e b a n d e n » droegen, en dus, in de oogen van het volk, stoetsgewijs aan l e i b a n d e n of als kinders rondliepen. En deze eigenaardige bijzonderheid zou dan niet alleen den bijnaam der Ieperlingen verklaren, maar ook dien (kinds)korf uit den *Reinardus Vulpes,* welke *niet* vóór 1249 bestond, zooals Cornelissen meent, maar tusschen 1270 en 1280 door 'n « zekeren » Baldwinus werd opgesteld, en door hem aan heer Jan van Dampierre, « praepositus Brugensis », vierden zoon van graaf Gwijde van Dampierre, in 1280 bisschop van Metz, eerbiedig opgedragen (9).

B.

De « GEKKEN » van Rijsel.

Misschien — meent Cornelissen — staat die spotnaam in verband met 't volgend feit, waarvan hij 't relaas aan het *Kunst- en Letterblad* ontleent :

« Toen Karel de Stoute zijn intrede te Rijsel deed, werd hij ook op dit belachelijk schouwspel vergast : drie levende en moedernaakte vrouwspersonen, met een kroon op het hoofd, zoo mismaakt mogelijk, parodieerden het oordeel van Paris, dingende naar den prijs van « misvormigheid ». En het bovenvermelde blad besluit : « Men verhaelt, dat dit schouwspel Karel zoodanig beviel, dat hij het verre boven al de andere stelde, en dat hij het onder de grootste eerbewijzen, die hem aengedaen werden, rekende » (10).

---

(9) Cf. o. a. J. Ten Brink, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,* bl. 145 en noot 8 (bibliographie). Amsterdam, 1897.

(10) Uit het *Kunst- en Letterblad,* IV, bl. 60 (jaartal bij C. niet aangeduid).

Het feit, ook elders vermeld (11), durf ik niet te betwisten, maar dat de ernstige en op zedelijk gebied strenge en nauwgezette hertog (12) deze « exhibitie » van « moedernaakte » oude en mismaakte wijven onder de « grootste eerbewijzen » zou aanzien, lijkt me onaannemelijk, vooral indien men bedenkt, op welke laag vleiende wijze hij elders werd gehuldigd (13).

Na de Rijselsche parodie van het Parisoordeel aangehaald te hebben, voegt Cornelissen hier aan toe : « Zou het wonder zijn, dat de Rijselaars, die een zoo bespottelijk schouwspel hadden bedacht, daardoor den naam van *Gekken* verwierven ? (14). Men vergete echter niet, dat zoo 'n bespottelijk schouwspel heel en al in den trant van dien tijd was en haast overal, met enkele wijzigingen in het parodieeren, werd opgevoerd (men denke slechts aan het « Narrenschip » (15) en aan den *episcopus puerorum)*, zoodat het 'n onvoldoende reden schijnt, om alleen de Rijselaars als « gekken » te brandmerken. We moeten dus naar een andere verklaring uitzien. Deze kan men hierachter vinden of in het reeds vermelde handschrift, als aanteekening op het 31ste vers van het episch

---

(11) Over dit schouwspel « pour amuser le populaire », zie nog L. Lefebvre, *Histoire du théâtre de Lille, des origines à nos jours,* I, bl. 54. Rijsel, 1907 ; G. Doutrepont, *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne,* bl. 354. Parijs, 1909.

(12) Terecht onderlijnt Pirenne « la chasteté absolue de ses mœurs, par quoi il se distingua de tous les princes du temps ». H. Pirenne, *Histoire de Belgique,* II, bl. 318. Brussel, 1922 (3e uitg.).

(13) Te Béthune werd op 1 Januari 1469, enkele weken na de rampzalige gebeurtenis, de verwoesting van Luik speelsgewijs voor den hertog en zijn gevolg vertoond. Cf. J. Gessler, *Une représentation de la « Destruction de Liége » en 1469,* in de *Chronique Archéologique du pays de Liége,* XIX (1928), bl. 80.

(14) J. Cornelissen, *op. cit.,* III, bl. 257.

(15) Cf. 't meesterwerk van D. Th. Enklaar, *Varende Luyden. Studiën over de middeleeuwsche groepen van onmaatschappelijken in de Nederlanden.* Assen, 1937.

Gedigt op den gemisten brand van Poperinge. Die verklaring luidt als volgt :

Als Keyser Carel den V. door alle steden van Vlaenderen sijnen intrede dede, en nu ten jaere 1515, binnen de stad van Rijssel, zoo hebben de Rijsselnaers onder malkander beraemt wat voor niews dat sij souden aenregten om den keyser te vermaeken, zoo hebben sij langst de straten waer hij met sijn gevolg voorbij rijden moeste, hier en daer verscheyde putten gedolven, in elken 5 of 6 mannen in sotskleederen met kaproen en bellen vermomd sijnde, sig verborgen houdende, en wanneer den keyser voorbij dese putten reed, zoo sprongen die narren of sotten daer uyt, en maekten voor sijne majesteyt verscheyde vremde en aerdige poetsen, sprongen en cabrioolden, waermede een igelik zeer loeg ; maer den Keyser, wel verwonderd sijnde langst alle straten en wegen zooveel sotten te sien, seyde : Ik gelove dat de Rijselnaers al sot sijn... en sedert dien hebben sij den naeme behouden van SOTTE RIJSSELNAERS.

Ziedaar de oudste verklaring van den Rijsselschen spotnaam, en die verklaring lijkt me zoo natuurlijk en zoo « selbstverständlich », dat ik allen commentaar overbodig acht.

J. GESSLER.

Leuven.

Een « Resaisine van 's Graven Stroem » in de Schelde.

(ROBERT FONCKE).

Volgaarne vragen wij hierbij opnieuw de aandacht voor de uiterst lezenswaardige bijdrage «Adel en Folklore», die de « Brabantsche Folklore » in nummer 105-106 (Januari-Maart 1939) bracht van de hand van de heer L. Robyns de Schneidauer (1).

Daarin herinnert de schrijver er aan dat tot op het einde van de 18e eeuw, tot aan de nieuwe periode die de Franse Omwenteling voor onze gewesten onder meer inluidde, de afbakening van de grenzen van rechtsgebieden veelal gebeurde door het wegslingeren van een ijzeren bijl. Bepaaldelijk vermeldt hij een toepassing van dit gebruik uit het jaar 1331, toen het er op aankwam de scheiding tussen de gebieden van de graaf van Vlaanderen en de hertog van Brabant op de Scheldestroom af te lijnen ; de eerstgenoemde vorst hield het er voor dat zijn gebuur alleen op dat gedeelte van de Schelde recht kon doen gelden tot waar hij er in geslaagd was een ijzeren bijl te doen vliegen (2).

Dit te lezen bracht me een oude oorkonde te binnen, die in afschrift ligt bewaard op het Stadsarchief te Gent en waarvan Pr. Van Duyse en E. de Busscher in hun inventaris een samenvatting leveren (3).

Uit haar kan allereerst blijken dat de vroegere landsheren scherp en stipt stonden op hun rechten. Verder dat het deel van de Scheldebedding, toehorend aan de graaf van Vlaanderen, « 's graven stroem » was geheten. Een

(1) blz. 183-247.

(2) blz. 198 vlg.

(3) Pr. Van Duyse & E. de Busscher : Inventaire des archives de la ville de Gand, blz. 92.

niet te verrechtvaardigen inmenging van wege de Brabanders op de overzijde gaf aanleiding tot een ontwijding als 't ware van die stroom, welke onverwijld met plechtig ceremoniëel ongedaan diende te worden gemaakt. Hij moest uitdrukkelijk weer in zijn recht worden hersteld, wat men de « resaisyne van 's graven stroem » (4) noemde.

Volgens de aanduidingen van Van Duyse en de Busscher bezigde men hiertoe in het geval, dat wij wensen aan te halen, een witte handschoen, die door de gevolmachtigde van de graaf in de Schelde werd geworpen ter plaatse waar aan zijn recht was te kort gedaan. Zij hebben zich echter hierbij bezondigd aan een verrassende vergissing ! Immers, er is geen sprake van een handschoen, laat staan een witte, die toen als machtssymbool werd gebezigd... integendeel van een strohalm. De geleerde archivarissen hebben derhalve onbegrijpelijkerwijze het neergeschreven woord « stroe » als « scoen » gelezen en er nog bij gefantazeerd dat het een handschoen, zelfs een witte, betrof !

De oorkonde werd opgesteld ten jare 1317, de 3 Mei (5). Haar origineel op perkament is verloren, maar een dubbel afschrift bleef er van bewaard. Het eerste, gecollationeerd door Hermes van Wynghene, raad van 's Konings Geheime raad en bewaarder van de charters van Vlaanderen, is te vinden in het Gentse « Stroomboek 1199-1424 » ; het werd nog eens overgeschreven in het Gentse « Stroomprivilegenboek 1199-1424 » (6).

Aldus raken wij te weet dat een man verdronken was in de Schelde bij Antwerpen. Toen men hem opviste, vond men op hem een buidel met geld. Een dienaar van de Antwerpse schout had de som genomen en meegedragen. Dit betekende echter een vergrijp tegen het recht van de graaf van Vlaanderen, die ter bedoelde plaats alleen heer en meester was, met uitsluiting van de hertog van Brabant en dus ook van diens aangestelde, de schout van Ant-

---

(4) Resaisyne : van « *Saisine* », een juridische term = bezit, inbezitstelling, inbezitneming (Vgl. *droit de saisine* = bezitrecht). Bij Kiliaan : *Saisine* = manus injectio, et possessio ; *saisinieren* manum injicere, occupare, apprehendere.

(5) Van Duyse & de Busscher geven verkeerdelijk de 5 mei op.

(6) fol. 27 v° — 30 v°.

werpen. Hieruit vloeide onvermijdelijk voort dat uit naam van de overtredende partij diende te worden overgegaan tot het « resaisierene » van het gedeelte van de stroom, waarover de vlaamse vorst gezag uitoefende.

Hoe deze weer-inbezitstelling van stapel liep, laat de oorkonde met vele bizonderheden vernemen.

Bij het veer op de linkeroever van de Schelde vóór Antwerpen kwamen de gevolmachtigden van de graaf en de hertog samen. In deze hoedanigheid traden op aan de ene kant Joesse van Heymsrode, toenmalige baljuw van het Land van Waas, en zes mannen van de graaf ; aan de andere kant vertegenwoordigden de hertog en zijn schout, Gheeraert vanden eechove, de heren schepenen van de stad Antwerpen en Willem vanden eechove, die denkelijk een broeder van Gheeraert was.

Van deze Willem verlangde de baljuw duidelijk antwoord en bewijs op zijn vraag of hij volmacht bezat ten einde te kunnen overgaan tot de « resaisyne » ten voordeele van de graaf en daarvoor kwamen de stadsschepenen volmondig uit. Hierop nam Willem in een boot plaats, met een strohalm in zijn hand ; hij voer af en wierp de halm in het water, al zeggende dat de stroom aldaar aan de graaf toehoorde. Daarna gaf hij de beurs van de drenkeling met het geld terug, dat de baljuw voor ieders ogen natelde. Ten slotte maande deze de vertegenwoordigers van Vlaanderen ernstig aan, te onthouden wat hier was geschied en hoe men te dier gelegenheid was te werk gegaan.

Het oude verslag over de plechtigheid der weerinbezitstelling luidt trouwens zo schilderachtig en tevens zo aantrekkelijk van taal dat wij hieronder de oorkonde in haar geheel gerust mogen afdrukken, met slechts een paar wijzigingen in de interpunctie en de verkortingen.

(fol. 27 r°). Wy Daniel van Varendonc, Jan pinart, Ian nauts sone vander beke, Segher van overackere, henrick van heerlaer ende Jan de mompere, man ons heeren sgraven van vlaenderen, Doen te wetene allen den ghenen die deze lettren zullen sien ofte hooren lesen / dat wy byden ghebode van Ioesse van heymsrode, bailluw van waes in dien tyt, waeren ter stede voor andwerpen upt feerre ande vlaender syde up den dyck ; ende

aldaer zo waeren wy gheroepen alse mannen voors. Omme te hoorene, te sien, te verstaene / ende onthoudene dat men daer doen ende zegghen zoude ; ende aldaer zo hoorden (fol. 28 r°) wy ende saghen dat Ioos voorseyt toochde ende seyde dat een man verdroncken was inde schelde by Andwerpen, de welcke een bygordel (7) met ghelde ontrent hem hadde / dwelck ghelt schouteete cnape (8) van Andwerpen anneveert hadde ende ghenomen vanden man aldaer hy verdroncken lach / ende wech ghedreghen aldair wilde met zynen onrechte ; want de hertoghe van Brabandt negheen Recht en hadde ne (9) berechtinghe (10) ter stede daer die man verdroncken was. Ende aldaer hoorden wy, mannen voorseyt / ende saghen dat willem vanden eechove toegde ende seyde / dat hy aldaer commen waere met Scepenen van andwerpen van shertoghen weghen voorseyt / (fol. 28 r°) ende van tschouteeten weghen van Andwerpen / gheeraerts vanden eechove / omme de stede te Resaisierene van shertoghen weghe Ioessen voors., machtich tontfane / alse graven bouf (11) van vlaendren / alse vander overdaet (12) / die schouteeten cnape ghedaen hadde anden verdroncken man up sgraven stroom, alsoet voorseyt es / ende Ioos voorseyt begheerde aldaer aen willemme vanden eechove Te wetene of hy machtich waere van shertoghen weghe de Resaisyn te doene / ende dat hy hem dat kenlic maecte / ende den ghenen die daer waeren van mynsheeren weghen van vlaenderen / Ende aldaer maket willem voorseyt kenleec (13) met Scepenen van Andwerpen die (fol. 29 r°) aldaer teghenworden (14) waeren / dewelcke Scepenen aldaer kenden willemen voorseyt machtich ende almachtich van shertoghen we-

---

(7) bygordel = lederen buidel.

(8) cnape = knecht, dienaar.

(9) ne = noch.

(10) berechtinghe = beheer, administratie.

(11) bouf = behoef.

(12) overdaet = euveldaad, misdaad.

(13) kenlech = kenlic = bekend.

(14) In de tekst staat: te teghenworden (=aanwezig).

ghen / ende van Schouteeten voorseyt / de Resaisyn te doene alzoet voorseyt es / ende aldaer saghen wy ende hoorden dat willem vanden eechove ghynck In een scip ande veerbrugghe vanden dycke ende nam een stroe In zyn handt / ende warpt Inde schelde ende Inden stroem / ende seyde dat hy aldaer den stroem vander schelden / alsoe verre alst ebt ende vloeyt daghelicx, Resaysierde van shertoghen weghe Iosse voorseyt, sgraven bouf van vlaendren / alse vander overdaet — die tschauteeten cnape ghedaen hadde In sgraven stroem / ende verkende (15) aldaer dat (fol. 29 r°) den stroem den grave toebehoorde / Ende aldaer saghen wy ende hoorden / dat willem vanden eechove tvoors. bygordel metten ghelde delivreerde (16) ende gaf Josse voorscreven / dwelck schouteeten cnape ghenomen hadde vanden verdroncken man / Ende aldaer zo telde dat ghelt Iosse In presentie van willeme ende van vele goeder lieden / Ende de Resaysyn aldus ghedaen openbaerlyck, quam Ioes, onse Bailliu voorseyt, dat wy onthouden zouden dat aldaer ghedaen waere, naemaels totter eeuwigher ghedenckenissen ende aldaer ontfinghen wy, mannen, de maninghe van onsen bailliu voorscreven / Ende omme dat ons alle deze dinghen kenleec (fol. 30 r°) zyn / alsoe alst hiervoeren voorscr. staet / ende wyt te bat (17) onthouden zouden / ende andere die nae ons commen zullen, zoe hebben wy, manne voorseyt, deze lettre gheseghelt / met onsen propren seghele vuthanghende / In kennisse der waerheden / Dit was ghedaen Int Jaer ons heeren alsmen screef duusent dry hondert ende zeventiene, den vyfsten dach te Ingaene (18) vander maendt van Meye.

Wat onder de hier aangehaalde bizonderheden de folklorist voornamelijk treffen zal, is het zinnebeeldig aanwenden van de stroohalm. Eens te meer wordt hier bevestigd dat in het oude vlaamse, als reeds in het germaanse, recht de stroowis veelvuldig voorkwam als symbool van

---

(15) verkende = bekende.

(16) delivreerde = overgaf, reikte, terhandstelde.

(17) te bat = des te beter.

(18) Ingaene = beginnen, met ingang.

inbeslagneming eerst, dan van executoriale verkoop, eindelijk van verkoop in 't algemeen. Het gebruik, een bosje stroo te hangen aan een te koop geboden voorwerp of een te veilen koopwaar was — althans vóór de oorlog — nog niet uitgestorven, zeker niet in Vlaanderen en Friesland. Er herinneren nog steeds aan een paar zegswijzen in onze taal, als « Ik zal je met een bosje stroo om je hals te koop zetten » of « Die weduwe loopt met een stroowis op 't gat » (als ze door haar gedrag laat blijken dat ze trouwlustig is) (19).

Onder het oude regiem gebruikte men eveneens symbolisch de stroopijl — gelijk ook een grashalm of een elzen rijsje — bij de goeding van aangekochte gronden. De verkoper overhandigde hem aan de meier van 't dorp en droeg het goed aan de heer van het land op ten behoeve van de koper ; de schepenen in hun daarbij aansluitend vonnis vermeldden dat hij « met sprekenden monde ende den halm wechwerpende » — cum fastuca et verbis (20) — afstand had gedaan van zijn oorspronkelijke rechten. De nieuwe eigenaar werd in zijn goed « gecleedt met overleveringhe van den halme », « met ressche ende rijse », d. i. met halm en twijg (21).

In een ander opzicht maakt stellig in het bovenstaande verslag de aandacht gaande dat gewag werd gemaakt van « den stroem vander schelden / alsoe verre alst ebt ende vloeyt », dus : zo verre als zich ebbe en vloed in het water doen gevoelen. Want daarin ligt ongetwijfeld een geijkte formule vastgehouden, die bij dergelijke rechtsplegingen mondgemeen zal zijn aangewend in oude tijden.

---

(19) A. De Cock : Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden (Gent, 1908), 2e druk, blz. 49 vlg.

(20) met stroopijl en woorden.

(21) F. De Ridder : Het formalisme bij openbare verkoopingen onder het oude regiem (Antwerpen, 1920), blz. 32 vlgg.

Nota's over Bertem.

De Romaansche kerk van Bertem.

De kerk van Bertem, toegewijd aan den heiligen Petrus, is een juweel van den bouwtrant uit de elfde eeuw in de Leuvensche omgeving. Met haar oorspronkelijken Romaanschen stijl is zij een van de bestbewaarde gebouwen uit dit tijdvak.

Romaansche kerk van Bertem.

In de XVIIe eeuw werd in het koor een gebeeldhouwd gestoelte aangebracht, dat gedeeltelijk de kerk ontsierde. Onlangs werd dit gestoelte verwijderd. Het staat nu in de sakristie en dient als bewaarplaats voor de kerkelijke benoodigdheden.

Bij de laatste herstellingswerken werd het inwendige van de kerk met een laag verf bedekt. Deze beschildering

past evenwel niet bij den bouwstijl der kerk, al moet men bekennen dat de moderne manier van versieren een confortabeler uitzicht geeft aan dit bedehuis, wat door de geloovigen zeer op prijs gesteld wordt.

De kerk bleef zonder gewelf tot op het einde der XIXe eeuw toen men de vreemdsoortige houten zoldering maakte, die gansch dit gedeelte bederft.

De ingangsdeur, aan de Zuidzijde van de kerk, toegang gevend tot het koor, was eertijds de voorbehouden ingang der heeren van Bertem. Deze deur is versierd met een prachtig beeldhouwwerk, eene Romaansche « Paradijspoort » voorstellende. Deze dient nu als ingang van de nieuwe sakristie.

* * *

De heilige Eligius of Sint Elooi.

Het zijaltaar, rechts in de kerk is toegewijd aan den heiligen Eligius, patroon van smeden en paardenknechten, en patroon tegen de ziekten van paarden en vee. Het octaaf van het feest begint op 1 December, feestdag van Sint-Elooi.

De begankenis naar den H. Eligius te Bertem was eertijds vermaard en werd van wijd en zijd druk bezocht door talrijke ruiters. Tijdens de mis, gecelebreerd ter eere van hun patroonheilige, schaarden de bedevaarders zich met hun paarden in dichte rijen rond de kerk. — In de buitenmuren van de kerk bemerkt men nog talrijke ringen, aan dewelke de paarden der bedevaarders werden vastgemaakt. Tijdens de consecratie lieten zij hun paarden driemaal rond de kerk draven. Na het H. misoffer werden de paarden, op het kerkplein, door den priester gezegend.

Eenige dagen vóór den feestdag in kwestie, werd er een algemeene inzameling van graan bij de landbouwers gedaan. Van het meel, voortkomend van dit graan, werden de Sint-Elooibroodjes gebakken, die tijdens de solemneele mis gewijd werden. Na de kerkelijke plechtigheden werden deze broodjes aan de landbouwers uitgedeeld. Dezen zorgden er voor, dat elk dier op de hoeve een deel van deze broodjes bekwam.

Prent welke voortijds in de kerk van den Heiligen Michaël te Leuven, op den feestdag van St-Elooi, na de mis, uitgedeeld werd.

Dit oud godsdienstig gebruik werd door de landlieden stipt inachtgenomen, daar zij hoopten dat hun hoevebeesten aldus voor onheilen en ziekten zouden gespaard blijven.

* * *

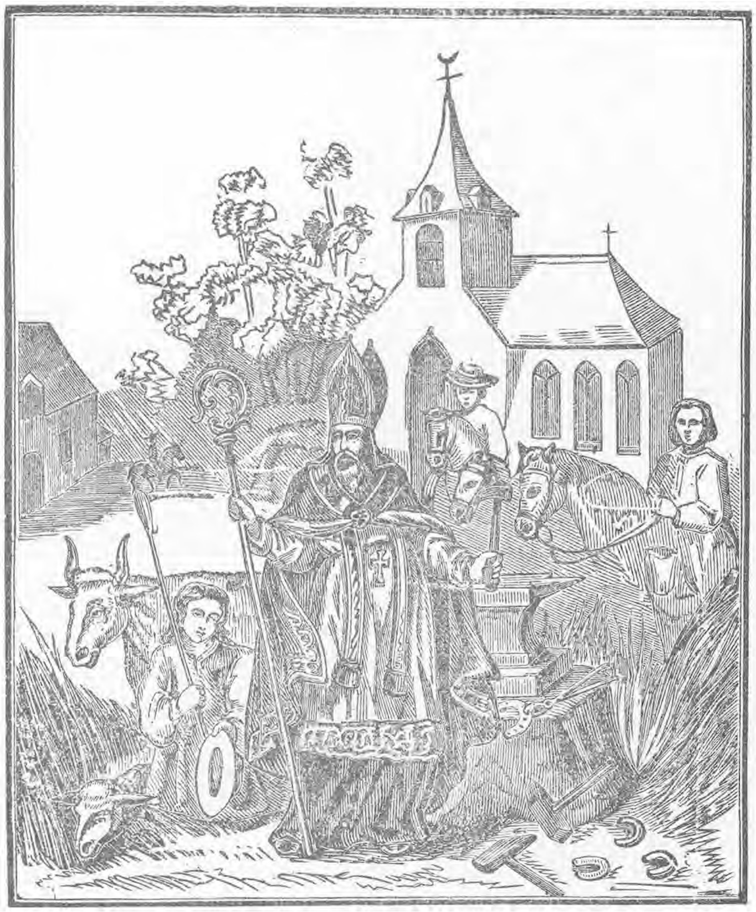

Prent die gegeven werd bij de graaninzameling te Bertem.

Eigenaardige gebruiken.

De Sint-Elooigranen, waarvan hooger sprake, werden door twee bezoldigde inzamelaars op de hoeven van den omtrek afgehaald ; dit offergraan bedroeg een « schepel »,

koren of tarwe, — oude maat die thans niet meer gebruikt wordt. De bijdrage werd later gegeven met een zeker getal « soepteljoren » graan.

Iedereen die graan gaf kreeg een eigenaardige prent, den Heiligen Eligius naast enkele ruiters en een neerknielenden schaapherder voorstellend. — Zie hierbijgevoegde prent. — Deze prentjes werden met zorg op de deuren der stallen bevestigd om de kwade hand te weren.

Over het algemeen werden deze inzamelaars op de hoeven getrakteerd met een borrel jenever of een pot bier — afkeurenswaardig gebruik — wat meestal voor gevolg had dat de kar, die hen van dichtbij volgde om de ingezamelde granen te vervoeren, voor twee doeleinden gebruikt kon worden. Dit was dan ook de groote oorzaak waarom dit oud gebruik stilaan in verval geraakte. Van deze aloude gebruiken blijft er nog slechts bij de oude lieden een vage herinnering over.

Sint-Elooi kermis, die op den Zondag na 1n December plaats heeft en eertijds samenviel met voormelde begankenis wordt evenwel nog steeds gevierd.

J. B. VOGELAERS.

Leuven, 1 December 1938.

Muziekkroniek.

Oude blaasinstrumenten met mondstuk.

door A. VANDERSTICHEL.

Het schijnt moeilijk met juistheid den oorsprong te bepalen der oude blaasinstrumenten, die men bespeelde met het mondstuk « op » de lippen geplaatst (niet tusschen).

Onze voorouders vermaakten zich reeds met te spelen op doorboorde beenderen van gedoode dieren, op groote zeeschelpen, op buisvormige boomtakken, of op allerhande tuigen, die ruwe, heesche, onwelluidende tonen in de toenmalige wildernis verspreidden.

Later benuttigde men de uitgeholde horens van zekere dieren, waarvan de punt zorgvuldig afgeslepen en gepolijst werd, zoodat dit gat tot « mondstuk » diende. Dit was de « bokhoorn ». Alzoo vond men ook den eenvoudigen hoorn van den herder, van den postrijder, enz. uit, die slechts één toon, één noot uitbrachten.

De schildwacht, die rustende krijgers bewaakte, of die op den hoogen toren van 't versterkt kasteel waakte, verwittigde met een waarschuwend hoorngeschal de bewoners van den burcht als de vijand naderde.

Op een zeker oogenblik werden er toevallig een, twee, drie, of meer gaten in het oorspronkelijk speeltuig geboord, met het zonderlinge gevolg dat de gelegenheidsmuzikanten met verrassing ook andere muziektonen ontdekten.

Uit nut of vermaak ontwikkelde zich alsdan de kunstsmaak onder het zwervend volk. Onze voorouders verbeterden voortdurend de aldus gevonden muziekinstrumenten gedurende verscheidene eeuwen ; door haar groote ontwikkeling is de kennis der muziekkunst thans een der meest gewaardeerde wetenschappen geworden.

Men kende weliswaar den jachthoorn en de trompet, *koperen* instrumenten, die eenige noten, konden voortbrengen en met een bepaald doel en in bepaalde omstandigheden gebruikt werden.

Op het slagveld wekt de doordringende klank der schetterende klaroenen den krijglust der soldaten op. Niet alleen wekt de muziek den mensch op, ook zekere dieren zijn er gevoelig voor. Op het slagveld wordt het vurig paard naar den vijand medegesleept.

Zal deze afschuwelijke galop ruiter en paard naar de bevrijdende overwinning stuwen, of verwacht hen een onvermijdelijke dood, die de moedige strijders met onsterfelijke glorie bekronen zal ?

A. — De Hoorn.

Onze voorouders kenden slechts weinige blaas- of mondstukinstrumenten, die met hun verschillende tonen een zang of melodie toelieten.

Na menigvuldige opzoekingen, na alles beproefd te hebben kwam men er eindelijk toe, in de middeleeuwen, een bijna volledig muziekinstrument te vinden, met hetwelk op elkaar volgende diatonische tonen konden voortgebracht worden, d. w. z. waarmede men muziek kon spelen.

Dergelijke speeltuigen maakte men in den beginne uit horens van sommige dieren ; het schijnt bijgevolg onbetwistbaar dat we den oorsprong er van moeten zoeken in de ouderwetsche gebogen tromp, die men vervaardigde met eenen zorgvuldig uitgeholden horen van een ouden geitenbok (of van andere dieren), waarvan men de uiterste punt afsneed en polijstte tot men den vorm van een mondstuk bekwam.

Later vond men het afzonderlijk mondstuk uit, dat men in het bovengemelde gat kon steken. Merken wij terloops op dat het *koperen* mondstuk reeds bekend was voor omtrent 3000 jaar, hetgeen blijkt uit het feit dat bronzen trompetten gevonden werden, die men in een veengrond in Denemarken opgroef.

In het « Speeltuigmuseum van het Conservatorium » te Brussel, bewaart men een eigenaardig instrument van Duitschen oorsprong, een « Bukkehorn » (bokhoorn), verwant met de reeds gemelde kromme tromp. Deze is ook uit een bokhoren vervaardigd, zooals de naam het aangeeft, doch met dit verschil, dat hij met vijf zijdelingsche gaten

doorboord is, die toelieten een grooter aantal tonen voort te brengen.

We veronderstellen bijgevolg dat een dergelijk instrument ons tot het maken van den rechten, houten, diatonischen hoorn bracht.

De benamingen waarmede bedoelde hoorn aangeduid wordt steunt onze veronderstelling ; inderdaad wordt dit speeltuig met de volgende benamingen aangeduid : rechte hoorn, gewone hoorn, bokshoorn, hoorn, enz. In het Fransch zegt men : « cornet à bouquin ».

De heer De Ponticoulant bewijst in zijn « Organographie », dat de oude Fransche speeltuigmakers de benaming « bouquin » gaven aan het apparaat dat we tegenwoordig nog « mondstuk » noemen.

Daarin deel ik de meening van De Ponticoulant, want zeker was deze *houten* hoorn oorspronkelijk niet de horen van een geitenbok.

Wanneer de « hoorn », voorzien van zeven zijdelingsche gaten (6 boven en 1 onder) voor de eerste maal verscheen, kan men niet met zekerheid bepalen ; toch werd hij reeds gebruikt als eerste zangspeeltuig met mondstuk, in de zeldzame orkesten der vroege middeleeuwen.

In den beginne bespeelden weinig muzikanten dit instrument, want de orkesten, ten dienste der koningen, waren nog heel primitief.

In de kerken vervulde de diatonische hoorn een bijzondere taak, daar hij den toon aangaf en de zangers begeleidde.

Ik kwam tot de overtuiging dat hij reeds bespeeld werd in België in de 14e eeuw, gedurende de regeering van Philips den Stoute (1384-1404), want op eene schilderij, die eene officieele ontvangst te Damme, ter eere van Frans Ackerman, Gentsch opperhoofd, voorstelt, bemerkte ik een specimen van een dergelijken hoorn. Deze muzikant werd door een maat begeleid, die eene soort groote viool bespeelde.

Ik bemerkte ook volgende bijzonderheid, dat de hoornspeler de rechterhand boven de linker plaatste, in tegenstelling met hetgeen wij doen, zooals men thans de fluit of de klarinet bespeelt.

Ook staat er een hoornspeler op een schilderij van Alsloot, die eene processie te Antwerpen voorstelt, ten jare 1616, waarin een groep van zes muzikanten den stoet vergezelt.

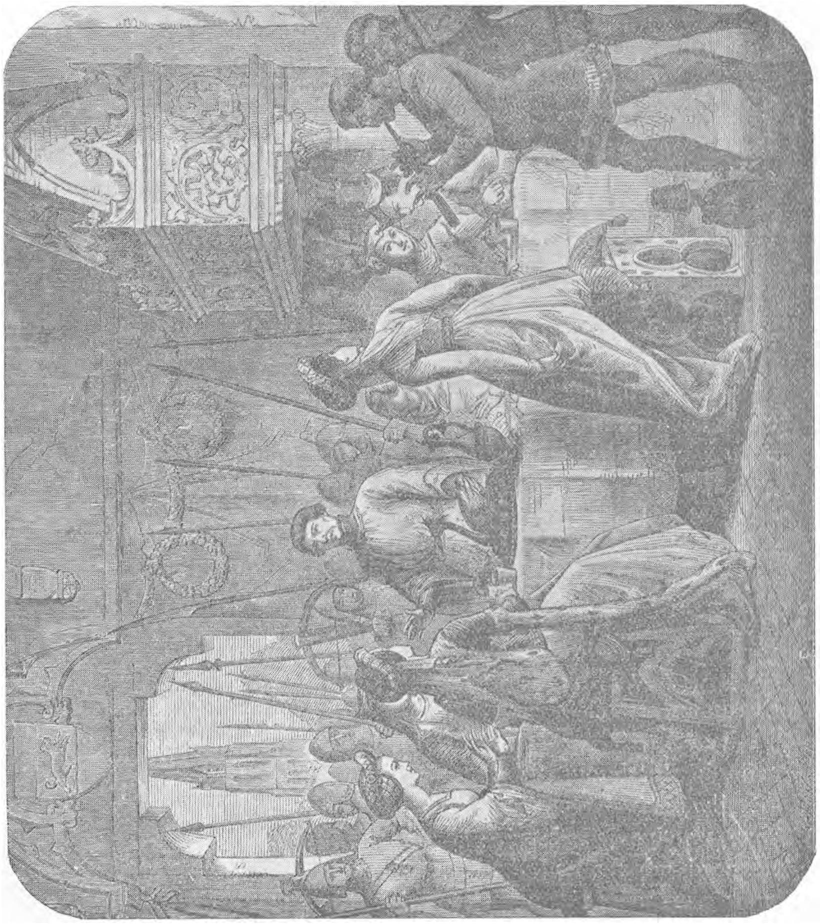

Een feestmaal in de Middeleeuwen. Let op den muzikant rechts, die den « bokshoorn » bespeelt.

Gedurende de regeering van Lodewijk XIV (1638-1715) was de hoorn nog in gebruik in het orkest van de « Grande Ecurie », die de « équipage » van het Hof uitmaakte.

Na deze beknopte geschiedenis van dit speeltuig gaan wij over tot de technische beschrijving er van.

De klank van dit nieuw instrument bekoorde eertijds de kasteelheeren en het volk. De vroolijke jeugd gevoelde zich ontroerd door de herderlijke muziek van den hoorn : beïnvloed door die zoete muziek, liet menig jong meisje zich verleiden.

Volgens de hedendaagsche opvatting waren de klanken van den hoorn dof, zacht ; er ontbrak juistheid van notenafstand ; nochtans was het destijds een nieuwigheid en een bewonderenswaardig speeltuig. De toon er van biedt veel gelijkenis met dezen van de hobo (hautbois) waarvan de klagende weezang ons bekend is.

Men noemde hem soms « rechten hoorn » om hem te onderscheiden van den ouderwetschen « kromme hoorn », omdat hij recht was. Daarna noemde men hem « gewone hoorn », omdat dit instrument op een zeker tijdstip algemeen werd.

De hoorns waren uit één enkel kegelvormig houtstuk gemaakt en vertoonden veel gelijkenis met het dikste gedeelte van eenen biljartstok ; ze waren gansch op de draaibank doorboord en uit sorbe, — *pruimen* — of kostbaar hout vervaardigd.

Afmetingen : lengte = 65 cm. ; doorsnede aan het mondstuk = 18 m/m en 35 m/m aan het uiteinde.

Men bespeelde den hoorn met het mondstuk op de lippen geplaatst, zooals men dit doet met een trompet. Het mondstuk is zeer smal, want het meet slechts 18 m/m ; zijn boord, die op de lippen rust, heeft een dikte van minder dan 2 m/m, zoodat het onmogelijk schijnt er lang op te spelen, omdat die dunne ring gemakkelijk in de lippen kan dringen. Toen ik begon met op dit instrument leeren te spelen, kon ik het slechts eenige minuten volhouden.

Om dit ongemak te vermijden bracht men soms een afneembaar of afzonderlijk mondstuk aan, dat gemaakt werd uit been, ivoor, of horen en dat ongeveer den vorm had van onze tegenwoordige koperen mondstukken.

Om deze instrumenten tegen vochtigheid of barsten te vrijwaren, beplakte men ze later meestal met zwart leder.

De onvolmaaktheid van dit instrument liet niet toe

moeilijke stukken te spelen ; nochtans gaf het voldoening in de middeleeuwen, want de hoorn was het voornaamste instrument in het orkest der koningen.

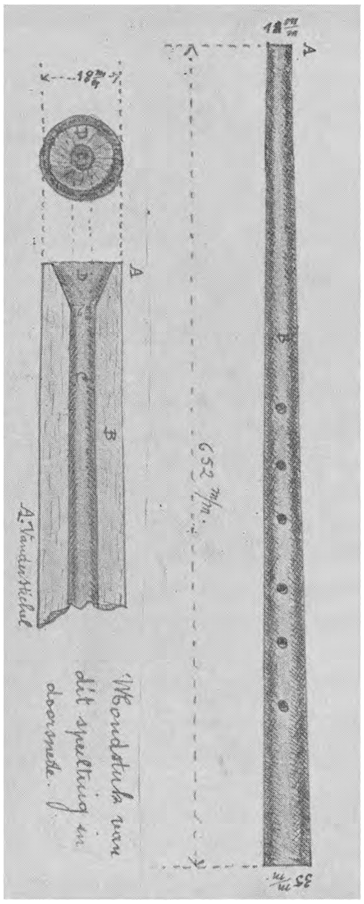

Naarmate hij meer algemeen gebruikt werd zochten de instrumentmakers een type met diepere of zwaardere tonen, met de pijp of buis te verlengen. Alzoo bekwam men een alto ; doch door eene overdreven lengte was het bespelen van zulk een instrument lastig. Om hieraan te verhelpen gaf men er een gebogen vorm aan. Langzamerhand vervaardigde men tenors- en bassenhoornen, zoodat drie of vier soorten een volledig klein orkest konden uitmaken.

Met het aanbrengen van een sleutelklep bracht de bashoorn, een zwaardere noot voort ; dit instrument was 1.20 m. lang.

De hoorn werd gebruikt gedurende minstens vier eeuwen ; volgens de overlevering liet hij zich een laatste maal hooren in de orkestratie van Orpheus, van Gluck, in 1774. Hij was het eerste diatonisch blaasinstrument, met mondstuk *op* de lippen geplaatst, bespeeld door middel van vingerverplaatsing.

. . . .

Dit oude instrument heb ik grondig bestudeerd en bespeeld. Het werd mij welwillend toevertrouwd door het *Speeltuigmuseum van het Conservatorium* te Brussel. In een volgende bijdrage hopen wij te spreken over den « slanghoorn » (serpent).

A. VANDERSTICHEL.

Praeltryn.

Hieronder drukken we een onuitgegeven stuk over, dat de beschrijving geeft van een ingebeelden optocht te Antwerpen. Wij hebben hier te doen met een satire op een Antwerpsch gemeentebestuur uit de XVIII[de] eeuw. In de op elkaar volgende groepen vinden we de namen aangegeven : Van den Bergen, Nanteul, Grigius, Herry, Schillemans, enz. Kenmerkend is wel de wijze waarop elk personage zinnebeeldig voorgesteld wordt.

De versamel plaets in de tersickene in de geheijme zaal van de d'heer vanderdilft intendt en zal eijndigen int corectie huijs van vilvoorden dogh d'onplictige zullen vrijelijck te retour mogen comen.

Desen plechtrijn sal aengelijt worden door eenen sinneloosen sittende op eenen aep met dit schrift, antwerpenaers toont uwen moedt verjaeght geheel dit hels gebroedt.

Sotte seggen de waerheijt.

Desen sal opgevoert worden door den standaert draeger der wijckmeesters, in de gedaente van een fledder muijs, sittende op eenen ezel, in de eene handt houdende eene party korenti koecken, ende in de andere den standaert, den welcken langst den eenen kant sal opgeluijstert sijn met eenen opene hand ende dit schrift.

Wat moet men sien naer stechtbaer Liede
Wanneer capoenen T'meeste bieden

Langst den anderen cant een geslooten handt met dit devies : met onse stem sal het noijt geschieden.

Hier naer sal volgen vanden bergen sittende op eenen, seijworm verbeldende eenen boer, houdende inde eene handt eenen verbrijselden Lollepot, ende inde andere eene ballans met dit schrift.

Nanteul ik Schepenen heb gemaeckt.

Al heb ick mijn gewis versaeckt die hem kent die koopt hem.

Hier naer sal volgen grigius sittende op een Loght bal in de gedaente van eenen guispel met dit schrift k'heb me in desen keus gedaen om dat ick in de wet soude staen dogh het is dwaes.

Dit sal gevolght worden door Herry sittende op een koeij omciert seijnde met een menigte perkemente brieven van onnoembaere weerde hebbende inde eenen handt eenen windthaen, ende inde andere eene hinne met dit schrift.

Ick quamp oock mijne stem in desen keus vermengen terwijl men veel moet doen om kinders groot te brengen.

Maer, maer.

Hier naer sal volgen Nanteul, dogh om alle bij de plaetsen te bedienen sal in sijne plaets gaen eenen basilicus sittende op een panterdier, draegende eenige protocolle met dit schrift het sien dood mij : d'oort sien com ick oock onder andere dooden, pijst eens wat cracht ick heb verjaeght, soo n'en snooden

Roept het volck.

Basilisius, is een slange ofte serpent.
Panther, is een beest, gelijckt aen eenen tieger, ofte ander vreedt dier.

Hier naer sal volgen huybrechts sittende op eenen geblinden valck, verbeldende eenen pelicaen dragende een bedeckt vergroot gelas, en een garde visage met dit schrift

ick wil met mijn bloed, het vaderlandt bescharmen,
Ik sal noyt beloft op gift, voor S'nederlants ramp ontfermen

Gelijck veel.

Hier naer sal volgen dhaen sittende op eenen dorsvleugel, in de gedaente van eenen hijpocriep hebbende in de eene handt eene boere sweep, en in de andere een onsiennelijck getal van verwaerde testamente, met dit schrift

hij mist geheel in sijn gedaght, die van mijn rechten handel waght.

Kies daer voor makkers.

Desen sal gevolght worden door van berckelaer, in de gedaente van eene spinne sittende op een verken hebbende in de eene handt eenen geblinde ezelscop, en in de

anderen het afbelsel van donquichot met dit schrift.

Eijlaes om soo een mis verstandt, sijn wij tot spot van geheel het Landt

wel achtbaere wijckmeesters.

Hier naer sal volgen de winter in de gedaente van eenen hottentot hebbende de handen op den rugh gebonden met dit schrift, onwetende heb ick eijlaes mijn Landt vercoght.

O keus o dwaesen keus waer hebt gons in gebroght als in ellenden.

Hier naer sal volgen van Linthout sittende op eenen bonten os, in de gedaente van eenen siroopstamper draegende in de eene handt een spinnewiel en in de andere een dobbel gesplitste penne, en dit schrift, men moet van het stadt huijs maer wesen om eenen keus te doen als desen.

Dogh niemandt prijs hem.

Tusschen desen Luijsterlijcken trijnsael sael eenen Romidaris meer als levens groote, rijkelijck gelaeden sijnde met sotscappen, ezels en huijle coppen, aen sijne hals sal hangen eenen Recommandatie brief, met eene Liberale beloovinge op denwelcken den tijd sal letten, hebbende in deenen hand een sien buijs en in de anderen een schrift door mij comt alle menschen te leeren, en menig saeck doen ick erkeeren.

tis hier oock noodigh.

Naer dit sal volgen Gomez sittende op eenen caeter Luijsterlijck omhangen met eene falie, het hooft overdeckt met een quesels huijf, op den rug draegende een hot vol poppen ende in de eene houdende eene lanterne ende in de andere een schrift wanneer ick allen dag maer Schepenen moest kiesen gij beter vaeren soudt, dogh gij sult niet verliesen Leef maer op hoop.

Naer desen sal volgen demannez sittende op eenen versleten stockmans van dander eeuw, prachtigh uijtgedorst met stuckelijven in de gedaente van eene pouw, het hooft opgeciert als eenen cooldraeger, hebbende in de eene hand eenen franschen gloria en eenen duijtschen credo, met d'andere luijnende op eene luijftorf met dit schrift,, ick

ben sonder iet verstandt uijt reden soo verheven ick heb torven bij de hand, die het vier en tijdt mij geven.

Wegh met uwe torve.

Hier naer sal volgen Mies sittende op eene gevleugelde losbol geheel gewonde in eenen grooten mantel hebbende, in d'eene handt eenen gevolden Silenus kop, en in de andere eene menigte vrouwe handtschoenen met dit schrift

door vluggen is den keus den gedaen daer om treck het mij niet aen

verjaeght hun.

Hier naer sal volgen Largse sittende op den haen der cathe verbeelden eenen siende mol hebbende in de eene handt sijne beneficie der eerste instantie, en in de andere zijn laeste become present met dit schrift eijlaes eijlaes het geldt ons oogen quamp te verblinde, maer seght wateer is nog voor oons int lant te vinde.

Niet als bij schelmen.

Desen sal gevolgt worden door Schillemans sittende op eene kabeljoau hebbende inde eene handt een schuijm spaen, en in de andere eene afgelackte talloir, met dit schrift, voor het kiesen van soo schoone liede kander weer eenen smeer geschieden.

Hier in leef ick.

Hier naer sal volgen potteaux sittende op eene blonte koeij om hangen sijnde met stocvis vellen in de eene handt hebbende den loon prijs van judas, en in de andere het hooft ciraet van midas, met oit schrift hoe veel sijn er niet geset voort gelt ick heb paert gehadt in de wette, waght u voor geteeckende.

Desen kiesers sullen geslooten worden door Cornet, sittende op een vis net, hebbende de oogen geblindt ende de ooren gestopt houdende in de eene handt een goudt gewight, en inde andere dit schrift k'laet liever heel mijn cuijp belesen, als plightigh in den keus te wesen rechtv heeft oogh nogh ooren uijt hert grondige herkentenisse zullen de gecosene op volgen hun achtbaere kiesers.

Nanteul gecosen Raed der eersten instantie binnen Lier sittende op een sim verbeldende eenen algierschen Roover verscheurende ende verbrijselende de blijde incomste ende romsom behangen sijnde met stocken boeijen ende ketens houdende dit schrift ick acht nogh recht, nogh kerck of staet, als het mij diene can tot baet.

ick volght meer ander.

Hier naer sal volgen den advocaet bogaert raedt der eerstte instantie t'antwerpen sittende op een pouw verbeldende eenen timon hebbe in de de handt eenen verbreijselden toom, en in de andere eenige ontroofde stucken aberdaen, met dit schrift ick verfoeij de welvaert van t'Landt want het rooven is mij ingeplant van mijn kinsheijt.

Hier naer sal volgen den advocaet vereecken gecosen Raet der eersten instantie binnen Lier, hebbende een aensight als de doodt, sittende in eenen kakstoel denwelcken sal getrocken worden door eenen ezel hebbende op het hooft een sots kappe ende in de eene handt eenen A. B. boeck ende met de andere opgeblaese wind ballen maeckende met dit schrift ben ick gekosen om t'verstandt eijlaes dan geheel het vaderlandt.

want ick en heb geen.

Desen sal op gevolght worden door den advocaet van welhuijsen verbeldende eenen menschen eter sittende op eenen eerloosen satier hebbende in de eene handt de eerste instructie der intendentie en meedere geheijme die aen em waeren toe vertrouwt en in de andere houdende eenige boeijen en ketens met dit schrift wat acht ick brabanders weer en druck als ick maer blijf in geluck door de eerste instantie.

Hier naer sal volgen den advocaet van henexthoven gekosen Raet der eerste instantie t'antwerpen verbeldende eenen engelschen dogh maer het hooft overdeckt sijnde met het masker van eene schijn heijlige sittende op eenen buffel in de een handt hebbende eenen spiegel en in de andere het aensight van janus met dit schrift ick oor ieders saeck dogh in schijn, want binnen steeck ick vol fenijn.

Gelijck meerder.

Hier naer sal volgen den stock slaeger der intendentie sittende op een mermit hebbende in de een handt een boedel frichetten en in dander handt een paerteij vincke met dit devies, sien ick soo schoone plaets aen schelme weder geven gewis ick ben van hun maets, nu hoop ick weer t'er leven.

Desen praeltrijn sal gesloten worden door eenen waegen getrocken door vier tortel duijven op de eerste sal sitten de gulde eeuw met dit schrift wat gunst en gaf ick niet aen alle stervelinge noijd quam ick door gewelt mijn onderdaenen dwingen.

Op de tweede silvre eeuw soo haest mij wiert bekent des aerts bol grooten schat, doght ick op meer gewich, als men te voren hadt,

op de derde copere eeuw, de gulde en silvre eeuw, quam ick van schadt berooven het coren is voor mij de borges d'ijdel schoven.

Op de vierde d'eijsere eeuw den d'wang tucht heerscht alreets terwijl door kamere slagen het volck door last geprangt moet harde boeijen draegen desen waegen sal bestiert worde door de rechtveerdigheijt met dit schrift

O stadt waer is het eijl voor heer aen u bewesen geen vlleijereij wiert gehacht of waere deught mispresen gelijck nu.

Op het hooghsten van desen waegen sit de Maeght van Antwerpen al treurende hebbende in de een handt de vreijheijt leunende op eenen Leeuw en in d'ander dit schrift wat heijlsaem voorrecht heeft den Vorst ons niet gegeven op dat wij alle niet als slaeve souden leven.

Achtter den waegen sal men sien volgen een aensiennelijck getal mouvegers pluijm strijkers ende siroop stampers en in de andere hebbende eene eijdele gelt borse het aensight bedeckt met een masker van menighvuldige oogen langst achter, een dragende dat blint is ieder van un sal dit devies draegen ick wil allen ramp aen t'nederlant gedoogen maer onrechtveerdigheijt te sien heb ick geen oogen.

Wij brengen de paardjes naar de markt.

Het zou er dan toch van komen, Vrijdagochtend zouden de paardjes van den hippodrome naar de paardenmarkt gaan. Het seizoen was afgeloopen. De paarden zijn gedurende de winter, als ze niet de wei in gestuurd kunnen worden, dure kostgangers ! De besten werden er uitgehouden en met de anderen, een stuk of tien, trokken we naar de markt. De gast of de knecht had 's morgens vroeg de paardjes goed gekuischt, geroskamd en geborsteld, en tegen een uur of negen gingen we naar de Place la Duchesse te Molenbeek waar de wekelijksche Brusselsche paardenmarkt plaats vindt. Het was er druk en vol en toen we met onze stoet het plein opkwamen werden we door een dikke paardenmarchand verwelkomd met : Sarrasani. Onze stoet scheen nog al indruk te maken en direct kwamen tal van paardenkoopers af, gehuld in zware lederen of zeer opvallende witte jassen en allen hadden ze als kenteeken van hun waardigheid een stok in de handen en sommigen waren er op klompen. Al spoedig was het een onderhandelen van je welste. Bij elke honderd frank, die meer geboden werd, een handslag en wanneer een koop définitief plaats vond dan ging het er van langs : klets, klets, daar was geen kwitantie bij van noode, geen gezegeld stuk of eenig eigendomsbewijs. Het verkochte paard werd betaald, direct contant en zonder eenige korting, men had elkaar handslag gegeven, en zou nog lang het bewijs der verkoop op deze wijze voelen. Hoe harder slag hoe degelijker bewijs en men ging er eentje pakken in de naaste brasserie, in het naaste café, mede ter bezegeling van den koop.

Zoo ging de verkoop, zonder bepaald zichtbaar of toonbaar bewijs. Anders was het met het staangeld, het marktgeld, 1 frank per paard, de receveur van de gemeente ging rond en gaf niet de eigenaar van de paarden. maar de paarden zelf een kwijtbrief, een quitantie, door ze met een

Een bekend type op de paardenmarkt.

stempel en blauw kalkwater, een M. — Molenbeek — op het vleezigste gedeelte van hun lichaam te plaatsen als bewijs dat er voor dat paard betaald was. Het zou anders ook niet uit elkaar te houden zijn geweest. En vijfhonderd dieren stonden er wel aan lange rijen : zware Belgen, Brabanders en Ardenners, gewone werk- en trekpaarden, luxe-rijtuig en rijpaarden, ponnies, muildieren en zelfs ezels. De meeste paarden gaan van de hand om als gebruikspaard : trekpaard voor de kar of landbouwpaard, gebezigd te worden. Er is echter iets tragisch in wanneer men ziet hoe bij anderen de kooper met een schaar de voorletters van zijn naam in het haar knipt. Het paard voelt er niets van, het paard weet er niets van, het paard ziet er niets van, maar voor ons, die het wel zien is dit gelijk het bijwonen van de voorlezing van een doodvonnis, dat weldra voltrokken zal worden. Prachtige paarden, breed en glanzend, fijn getoiletteerd worden zoo gemerkt opdat ze in het abattoir te Anderlecht, van waaruit de geweldige vleeschdistributie voor Groot-Brussel plaats vindt, kenbaar zijn voor den kooper en geen verwisselingen kunnen ontstaan of verwarringen wie recht heeft op het geslacht dier.

We hadden de kar meegebracht, een open kar op twee wielen, zooals de meeste forains, de meeste kermisreizigers, er één hebben en deze diende om de trekkracht van onze paardjes te demonstreeren. Kwam er een serieuse

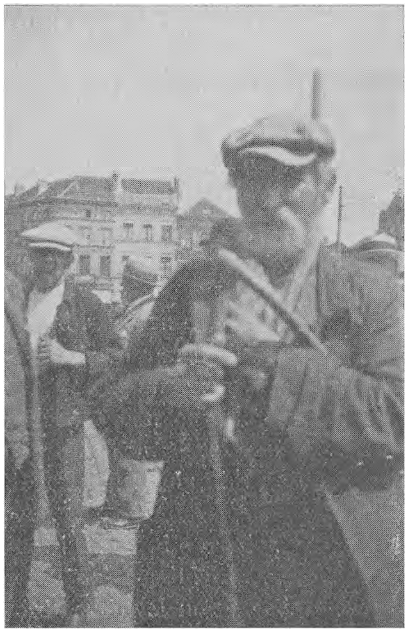

De oude paardengast.

reflectant om een der paardjes te koopen dan werd dit ingespannen, en nadat het eerst gewoon voor de kar gedraafd had, werd de rem van de wagen aangedraaid en moest het dier de wagen slepen. Een eenvoudige wijze om te laten zien dat het paard als trekdier zijn waarde zou hebben. Tegen den middag kwam de geheele familie Arku op de Place la Duchesse. Ze waren wel met twintig, als het er al niet meer waren. Forains hebben in den regel veel kinderen, ze trouwen bovendien jong, en vormen dan weer zelf een eigen huishouden in een eigen wagen en tegen den winter komen ze zoo veel mogelijk bij elkaar. Onze vrienden van den hippodrome staan met een tiental wagens in winterkwartier, en in elke wagen woont één gezin : Vader en Moeder Arku, de Patron en de Patronne in één wagen, de getrouwde kinderen elk ook in een wagen, en de ouders van twee schoondochters zijn ook mee gekomen. Het is er recht genoeglijk daar in hun winterkwartier, de stal is er ook opgebouwd, want een deel der paarden houden ze toch

Paarden, ponnies en ezels. — De hoek der ezeltjes.

den winter over en de wagens zijn zoo opgesteld dat telkens twee door een waranda zijn verbonden en men ook weer over een plankier van het eene, naar het andere wagenpaar kan komen. Zoo vormen 8 wagens, feitelijk een flat van 16 kamers en 4 portalen. Elke wagen heeft twee afdeelingen : de ruime woonafdeeling en « de kamer », de slaapkamer. Ingebouwde kasten, groot blank emaille fornuis, spiegels en electrische lampen zijn al zoo de belangrijkste meubelstukken, naast natuurlijk een tafel, stoelen, fauteuils en divan.

Er waren er dus heel wat van de familie bijeen. In den staminé op den hoek werd koffie besteld, pistolets met ham, lever of kaas werden een paar huizen verder gehaald en onder het vertellen van de ervaringen van den dag werd zoo genoenmaald. Als we weer thuis waren zouden we — later dan gewoonlijk — « petatten eten », dat wil zeggen : de warme maaltijd gebruiken, hoewel daar natuurlijk ook groenten en vleesch deel van uitmaken wordt er toch altijd alleen maar over gesproken als : petatten eten — aardappels eten : « zal ik je een telloor petatten opscheppen ». Als je dat gezegd wordt, wees dan maar niet bang dat dit niet een degelijke maaltijd zal worden met groenten en vleesch en aardappels.

Madame Arku ontving haar bekenden dien middag in den staminé. Speciaal is ons bij gebleven « Marie van

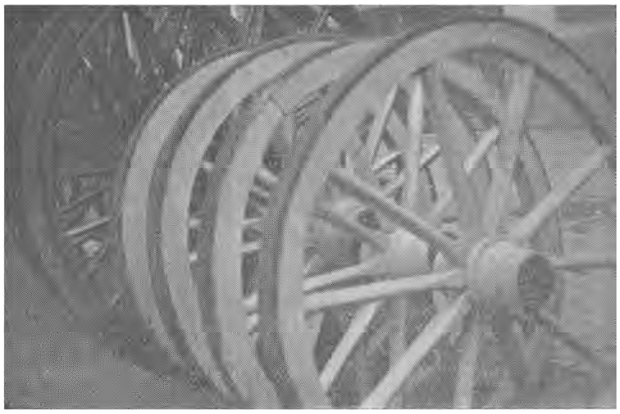

Wie heeft er een wiel noodig ?

Jacques », Marie, zelf ook al weer getrouwd, en zelfs op het punt van te scheiden — maar nu hier met haar man — bleef nog altijd : « Marie van Jacques », naar de voornaam van haar vader. We hebben wel nooit iemand gezien — en gehoord — die met zooveel woorden zoo weinig kon zeggen ; toen die aan tafel kwam zitten bleef er voor de anderen niets meer te zeggen over. Marie van Jacques had het woord : hoe ze haar woonwagen geverfd had, hoe ze haar broer geholpen had met het starten van den tractor, hoe er een nieuwe wet gekomen was op het leuren — op het met koopwaar venten — en hoe ze nu een « patent » — een speciaal bewijs noodig hadden om te mogen leuren met paraplus, met papieren bloemen, met handdoeken en met lakens, met tapijten, met echte persische dessins. « Neen, geen Persische tapijten, als je dat zoudt zeggen zou je strafbaar zijn, maar persische dessins, daar kan niemand wat tegenin brengen ». Marie van Jacques babbelde maar door, ondertusschen was er voor ons en ook voor verschillende der anderen koffie gebracht , eenigszins primitief geserveerd in kopjes zonder schoteltje maar op een bier-viltje geplaatst. Het bier dat Marie van Jacques besteld had was er nog niet. Maar dat ze dit besteld had was ze ook al lang vergeten. Waarom ook zou ze bier besteld hebben, het had toch net zoo goed koffie kunnen zijn. En in een ommezien zat ze in onze koffie te roeren en hoe drukker ze praatte hoe harder ze roerde !

Een van de Arku's bleek geparenteerd te zijn aan de zigeuners die onlangs door de locaalspoor aangereden waren : verschillende gewonden en twee vernielde wagens. We hadden al eens eerder een zaak over een aanrijding en een schadevergoeding voor hen tot een bevredigend einde gebracht, we moesten dit beslist ook onderhanden nemen, wij konden toch lezen en schrijven. Nou dan, dan moesten we dit toch klaar kunnen spelen. En daar het geval ons wel interesseerde en we deze arme drommels graag helpen willen, die nu gewond liggen in het ziekenhuis, beroofd van hun huizen op wielen die vernield zijn, en die zich zelf geen recht kunnen verschaffen — beloofden we er heen te zullen gaan ; « zeg maar dat « den Frans » je gestuurd heeft, dan vertellen ze je precies hoe het gegaan is en dan maak je dit wel in orde ». We willen het hopen voor hen. In alle geval zijn de gewonden in het ziekenhuis en de fotos der gehavende wagens in de dagbladen, al bewijzen die aantoonen dat de slag hard is aangekomen.

Hoewel de commerce op de paardenmarkt maar slecht was, en bovendien in België, zooals overal elders, geldt : « het is crise » werd er toch druk geboden en gingen verschillende van onze paardjes in andere handen over. Een er van gaan wij zelfs afleveren in Saventhem.

Doch eerst beleven we nog verschillende attracties in den staminé : met veel lawaai, drukdoende en luidruchtig kwam daar plotseling een man als een boom den estaminé binnen vallen, hij trok zijn oud, haveloos jasje uit, hing 't netjes, zorgvuldig en voorzichtig aan een kapstok op... en stond op dezen kouden winterschen Novemberdag in een zwemkostuum. Het bleek een zwervende athleet te zijn, die leefde van het « manche maken », van het rondgaan met een schoteltje, met een aschbakje of met zijn hoed, nadat hij had gewerkt. Toestemming zijn «nummer» te mogen « maken » en daarna te mogen rondgaan in den herberg behoefde hij niet te vragen, de patronne, de madame van den staminé, vond het wel best. Zooiets geeft altijd wat extra drukte. Er komen nog eens wat nieuwe klanten binnen, die van de straat afzien dat daar een kunstenmaker bezig is, en het houdt bovendien de menschen langer binnen, waardoor ook alweer allicht wat meer besteld wordt.

De man maakte geen slechte trucs, acrobatiek, karakter komiek en zanger van het levenslied in het Fransch en in het Vlaamsch, zelfs in het Engelsch en in het Duitsch en bij het zingen begeleidde hij zich zelf door met de nagels op de zitting van een stoel te trommelen. Hij zag er wel doorvoed uit, netjes gewasschen en geschoren, maar heel slecht in de kleeren ; een vuile broek, een haveloos jasje en schoenen die betere dagen gekend hadden. Zelfs zijn turncostuum, zijn badpakje, had wel eens vernieuwing van noode. Met enkele nikkeltjes was hij al tevreden. Een paar franks en « een demie » — een glas bier — meer haalde hij niet op.

Na hem kwam de man met de « planeten », met de waarzegbriefjes. Voor 1 frank mocht men een briefje trekken, met de tekst in het Fransch en in het Vlaamsch, in de twee hoofdlandstalen, gedrukt. Een eenvoudige volksvrouw bleek onder een gunstige ster geboren te zijn, maar ze moest zich hoeden van valsche vrienden — en ze wist meteen al wie dat waren — ze zou veel geluk krijgen, ze had veel verdriet gehad — ook waar zegde ze — en aanzienlijke personen zouden altoos haar gezelschap zoeken — dat kon nog komen. Een ander voorspelde de « planeet » een onbezorgden ouderdom. Wij vragen ons af zou hier — de « planeten » zijn op verschillend gekleurd papier gedrukt — wellicht de kleurkeuze van invloed kunnen zijn op het juist trekken van de bij een bepaalde persoonlijkheid passende karakter-beschrijving ? Het zou zeer goed mogelijk zijn, lijkt ons, de eene toch zal zich meer aangetrokken gevoelen tot rood, en dus een rood strookje trekken een ander tot blauw of tot groen b. v.

Een niet meer geheel jonge dame treedt binnen met een vioolkist onder den arm. Ze maakt hem open... en wat denkt u dat er uitkwam ? Mis, geen aardappels, ook geen koopwaar, maar een viool en een strijkstok. We zijn in deze tijden van radio, gramophoon en klankfilm bijna vergeten dat een vioolkist dient om er een viool in op te bergen. Het solo-nummer dat deze dame gaf mocht niet veel bijval oogsten. Ieder gaf 5 centimes en we kregen zeer duidelijk een wenk dat we goed zouden doen in geen geval meer te geven, dat werd al heel mooi gevonden.

Meer dan één frank haalde deze dame zeker niet op, en toch ging ze dankbaar heen.

In een spliksplinternieuwe glanzend bruin-leeren jas kwam een leurder met leeren kleedingsstukken, handschoenen, klakken — petten — met oorkleppen en jassen. Hij verkocht niets. We misten de figuur die in het centrum van Brussel steeds in de café's langs de tafeltjes gaat : het vrouwtje of de man met de gazetten. Dat was hier overbodig daar een aubette — een kiosk — juist tegenover de brasserie was... en omdat de overgroote meerderheid der aanwezigen toch niet lezen of schrijven kon... maar rekenen des te beter !

Om een uur of twee werden de niet verkochte paarden naar huis gebracht en gingen wij mee om een der wel verkochte bij een boer af te leveren. Daarover vertellen we een volgend maal, zoo ook over onze ervaringen bij de zigeuners wier wagens door de buurtspoorweg waren aangereden.

W. H. TEN HOET PARSON.

(Fotos van den Schrijver).

Hakendover 1939.

Paaschdag. We staan op den grooten steenweg St-Truiden-Tienen. Af en toe komt een groepje menschen voorbij, meest ouderen van dagen. Vier à zes zijn er telkens. Die gaan naar Hakendover. Rozenkransen bengelen tegen de knieën. Ze gaan één voor één, om gemakkelijker de fietsen voorbij te laten. Eén bidt voorop ; de anderen mommelen iets achterna. Enkelen dragen een knapzak op den rug of een koffertje in de hand. Ze schijnen moe. Wie weet van waar komen ze reeds vandaag ?

*
* *

Paaschmaandag in den namiddag. Weer Lente ! Staalblauw welft de lucht, waarin de leeuwerik tiereliert, over bruin-blinkende pas omgeploegde akkers en over vet-groene roggevelden. Kalm ligt de gevierkante aarde zich te koesteren in de eerste weldoende zonnewarmte.

Ik fiets op mijn eentje naar Hakendover, stil genietend van al dat nieuwe mooie rondom mij.

Op den steenweg is het één rij van naar huiskeerende bedevaarders. Autobussen, auto's en moto's volgen elkáar. Op het fietspad is er haast niet te rijden in de richting van Tienen. Af en toe nog een late ruiter die huiswaarts keert. Op voertuigen of paarden merken we driehoekige bedevaartvaantjes op. Al is het een gestandardiseerd model, toch constateeren we dat men terugkeerde tot den traditioneelen vorm.

In een der eerste huizen van het dorp laat ik mijn fiets staan, want er is onmogelijk door het volk te geraken. Volop viert de kermis hoogtij : een kermis als in een stad en dat voor één dag. Vóór de danstenten verdringen zweetende koppels elkaar, of komen jongelui buiten met rood-lachende gezichten. Boven alle lawaai uit schreeuwt een luidspreker, ginder ergens op een hoek: Eén frank, altijd prijs, wie niet riskeert kan niet winnen! En dan weer, zoo luid als het kan, het laatste liedje: « J'attendrai ».

Wij gaan voorbij huizen, waar buitenmenschen hun boterhammen zitten op te eten bij een tas koffie. In meest alle café's lokt luide jazz-muziek. Daar wordt gedanst en gedronken dat het stof in de geburen vliegt ; daar viert de uitgelaten jeugd vrijen teugel; daar zijn we getuigen van tooneeltjes, die ons doen denken aan de boerenkermissen van Teniers. Het zijn dezelfde karakters in hetzelfde milieu, doch in een anderen tijd.

Waar geen jazz is zit minder volk. Daar ga ik een pint drinken. De menschen geraken er niet uitgepraat over den over-

grooten volkstoeloop van dezen morgend. Menschen, die meenen dat de bedevaarten behooren tot het verleden zijn voorzeker nog nooit te Hakendover geweest !

Nu eens naar de kerk. Het is er als op een straat. Geen enkele stoel meer. In 't portaal staat nog steeds de groote hooge kist met traliewerk aan den bovenkant. Ik kijk eens eventjes en zie zeer vele pakjes liggen, in krantenpapier gewikkeld en met een koord samengebonden. Hier en daar ligt wat haver en er tusschen ook geld. Daar zie ik zelfs een vijffrankstuk.

Wat verder staat een offerblok met : Hier offert men voor het vee. Weer pakjes met raadselachtigen inhoud en geld. We bemerken Hollandsche centen.

Rond het miraculeuze Christusbeeld, in het midden van de kerk onder den troonhemel, wandelen voortdurend bedevaarders. Telkens zij op zij van het beeld voorbijkomen trekken zij even aan den mantel van den Christus en maken zij zich een kruisteeken. Gestadig hooren wij geld vallen. Binnen de omheining liggen dan ook weer de gewone offergiften, want veel werd er naast den reusachtig grooten offerblok geworpen.

Ook bij den Godsnood, waaronder een Christus in het graf, staat veel volk te bidden. Nu en dan komt iemand vooruit tot bij het beeld, raakt knie en voeten aan, maakt een kruisteeken en werpt zijn offergeld. Opvallend is het wel dat, telkens er iemand vooruitkomt, ook anderen volgen, die dan precies hetzelfde doen als den eerste. Sommigen raken beide knieën aan, anderen slechts één, weer anderen voeten en knieën.

In het koor zitten verscheidene menschen godvruchtig te bidden. Daar staan nog een paar stoelen.

Bij het Lieve Vrouwebeeld, naar Spaansch model gekleed, bidden ook vele menschen en wordt er eveneens geofferd. Belgisch en Hollandsch geld liggen er door mekaar.

Nog een tijdje kijken we naar die gaande en komende godvruchtige menschen. Wat al nood en miserie wordt hier geklaagd! Welk een diep geloof spreekt uit al hetgeen die bedevaarders doen !

En scherp contrasteerend hiermede klinkt tot in de kerk het kermisgejoel van daarbuiten......

Weer sta ik buiten. Ik kom voorbij het ijzeren hekken waar de gewijde aarde ligt. Twee personen zijn juist bezig met er wat op te rapen, om mee naar huis te nemen.

Aan de bron staan eenige kwajongens, die de menschen met een tas water aanbieden. Zij verdienen hun « kermisgeld ». Sommigen laten er een fleschje vullen om mee naar huis te nemen.

Steeds joelt in het dorp de kermisdrukte voort. Ik fiets naar huis. Overal langs de veldwegeltjes wandelen verliefde paartjes, heel dicht bij elkaar. De avondlucht is ook maar koel.....

Onderweg nog altijd fietsen. Ik vraag me werkelijk af van waar ze blijven komen. Ook hier is er volk in alle café's. Op de banken, in de hoekjes, zitten fluisterende jongens bij hun meisje.

Enkele groepen maken veel lawaai. Een groep jongens alleen zit te drinken en te lachen. Luid brullen ze boven al de anderen uit:

« *'t Zijn weiden als wiegende zeeën......* »

En buiten valt de avond, een avond als in Mei. Een lichte nevel hangt over de welige velden. Midden er in staat rustig het oude pachthof Bosschellen ; hier en daar een groepje nog bruinkoppige canadaboomen, die droomend te luisteren en te kijken staan naar al wat die menschenkinderen doen...

*
* *

Enkele jaren geleden lazen wij het boek: « *Christus-Koning in de Beeldende Kunsten* » (Davidsfonds nr 221). Als plaat 18 in dit werk bemerkten we een Christusbeeld, dat zeer veel gelijkenis vertoont met het miraculeuze beeld van Hakendover. Misschien is het wel identiek hetzelfde. Naar hetgeen dit boek zegt, zou dit beeld zich bevinden te Niederhaslach (Haslach is een plaatsje in het Zwarte woud ; wellicht is Niederhaslach niet ver van daar). Wie verklaart ons deze treffende overeenkomst ? Welk van beide beelden is het oorspronkelijke, het oudste ? Om persoonlijke opzoekingen te doen ontbrak ons steeds de tijd. Wij stellen de vraag aan onze lezers.

F. H.

Ditjes en Datjes.

Een Pelgrimsvereeniging te Villers-la-Ville.

M. Minne stuurt ons volgend uittreksel uit het dagblad *Le Brabant Wallon* (1938) *(wij vertalen)* :

Telkenjare, op den Maandag na de kermis — die altijd gevierd wordt op den eersten Zondag van September — staan de leden der vereeniging « De Pelgrims van den H. Jacobus in Galicië » vroeg op om een geldinzameling te doen.

Hun kleedij is eigenaardig : witte broek, zwart linnen mantel met pelerine, versierd met franjes en witte belletjes; de ronde, zwarte, vilten hoed heeft een breeden rand, die lichtjes naar omhoog geplooid is ; het eveneens zwarte lint is met wit afgeboord.

Evenals elke vereeniging die zich respecteert, heeft ook deze een vaandel, gemaakt van rood fluweel. In het midden prijkt 'n St. Jacobus in pelgrimskleedij.

Wij weten niet waarom deze vereeniging zich onder de bescherming stelde van den H. Jacobus, noch waarom hier de Spaansche provincie Galicië vernoemd wordt. Bij de oude lieden van Villers konden we hieromtrent geen bepaalde inlichtingen verkrijgen, want het ontstaan der vereeniging klimt op in den nacht der tijden. Mogelijk is de oorsprong er van te vinden in de XVI^{de} eeuw, daar de Spanjaarden een St. Jacobus hebben.

Eertijds was er wel een reglement, dat thans, jammer genoeg, onvindbaar blijkt te zijn.

Het bestuur wordt waargenomen door een voorzitter, een secretaris en een penningmeester.

Vroeger betaalden de leden een jaarlijksche bijdrage van 0.25 fr. die, gevoegd bij de opbrengst der geldinzameling, toeliet den lijkdienst van een hunner te bekostigen.

's Maandags van de kermis dus, zooals wij hooger zegden, gingen onze pelgrims met een offerbus van huis tot huis om centjes in te zamelen. Ook werden giften in natura aanvaard : taarten, groenten, gevogelte, ruikers...

Te negen uur moesten « de broeders » in de kerk zijn, daar het bijwonen van de mis op dien dag verplichtend was.

In vroegere jaren ging een pelgrim, na de mis, boven op de oude trappen staan, die toegang verleenen tot de Schoolstraat. Van daar hield hij een toespraak, grappig en doorspekt met allerlei geestige zetten, tot groot vermaak der toehoorders.

Vervolgens werd een stoet gevormd : voorop stapte de muziekmaatschappij, gevolgd door de inrichters van het feest die, voor dezen maandagmorgend ten minste, de ondergeschikten waren van den voorzitter der pelgrims. Daarna kwamen de « bragards » (verkleede mannen), ten slotte het volk.

Als de stoet gekomen was op de « place du Ramipont » gelastte een der « broeders » zich met het bij opbod verkoopen van

de in natura ontvangen giften. De opbrengst van dezen verkoop kwam terecht in een offerbus, die in 't Waalsch « clabot » geheeten wordt.

Vervolgens begon een soort tooneelspel, dat thans nog gespeeld wordt.

De inzamelaar, voorzien van de offerbus, kruipt stilletjes achter de kraampjes en vlucht zoohaast mogelijk. Spoedig nochtans wordt zijn vertrek opgemerkt. De pelgrims zetten de achtervolging in en brengen den weinig scrupuleuzen kashouder terug.

Door den voorzitter wordt aanstonds een tribunaal samengesteld, dat bestaat uit drie leden. Na een korte rechtspraak — werkelijk iets sappigs — wordt de beschuldigde veroordeeld tot den brandstapel. Hij wordt dan vastgebonden en met stroo omwonden. De scherprechter komt vooruit met zijn brandende toorts, doch de veroordeelde, na een uiterste krachtsinspanning, geraakt los en gaat vluchten. Met één schot echter wordt hij door den voorzitter van het tribunaal neergeveld (deze schiet natuurlijk in de lucht). De valsche « broeder » valt en schijnt dood te zijn. De pelgrims laden hem op hun schouders, dragen hem met het ernstigste gezicht van de wereld rond de markt en con sordino speelt de muziek een treurmarsch. Enkelen zingen : *li frére est moirt, i n'raviquera pus* ».

Alopeens echter begint de doode teeken van leven te geven; een flinke borrel wordt hem aangeboden en het uitwerksel is effenaf wonderbaar : hij verrijst...

De verslagenheid van daareven gaat dan over in uitbundige vreugde. De pelgrims maken dan een ronde ; de verrezene gaat een oude gezellin bijhalen en met hun beiden geven zij het teeken tot den zgn. pelgrimsdans.

Zoolang het spel duurde, werd eertijds de tucht gehandhaafd door « li ch'fau godet ». Deze persoon was gekleed met een veelkleurigen mantel en zat op een houten paard. Evenals de bereden politie, gebruikte hij zijn paard om de kwajongens en de personen die de dansers hinderden, te verwijderen.

Zoo op dit landelijk bal een der omstaande vrouwen weigerde te dansen, dan werd zij er willens nillens toe gedwongen, wat wel eens herrie voor gevolg had.

Tusschen twee dansen in lieten de pelgrims hun gezellinnen eens op den paardjesmolen rijden.

Is het niet jammer, dat van jaar tot jaar deze aloude gebruiken steeds meer verdwijnen ?

Onzes inziens verdiende het hierboven beschreven volksvermaak wel opgeteekend te worden, om reden van zijn naïviteit en ook om den gullen lach dien het opwekte.

De St.-Rochuskapel te Perwez.

Op 't einde van de St.-Rochusstraat te Perwez, in Brabant, staat een kapelletje dat den naam van denzelfden Heilige draagt. Dit gebouwtje staat boven op een hoogen heuvel, waarover de weg naar Namen loopt.

Dit punt is een der hoogste van Brabant (164 m. 94) en van daar heeft men een mooi gezicht op de omliggende dorpen.

Boven de ingangsdeur staat een oud steenen kruis ingemetseld. Op een aparten steen lezen wij het jaartal 1o36. Wij meenen dat het moet zijn 1636. De in den steen gebeitelde nul zou slechts het onderste gedeelte van een 6 zijn, waarvan het bovenste gedeelte verdween.

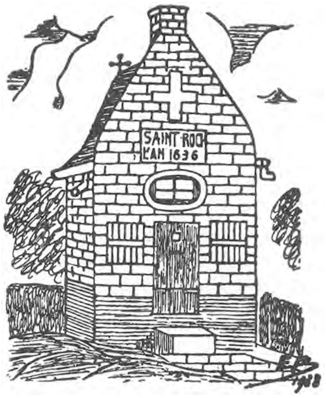

Wat hier ook van zij, zeker is de kapel zeer oud. Waarschijnlijk werd zij daar gebouwd ten tijde van een pestepidemie, in 1620 door Hollandsche troepen, die van Namen terugkeerden, te Perwez gebracht.

De H. Rochus wordt er aangeroepen tegen besmettelijke ziekten, vooral tegen de pest (1).

Andere Heiligen, die in de streek aangeroepen worden tegen ziekten van den mensch, zijn verder : H. Laurentius, huidziekten; H. Marcoen, klierontsteking ; H. Germanus, kinderziekten ; H. Agapile, buikpijn ; H. Stephanus en H. Denys, hoofdpijn ; H. Wivina, tandpijn ; H. Adela te Orp, oogkwalen.

Te Perwez werden de pestlijders overgebracht naar een bosch van het hospitaal, waar men ze verzorgde en voedsel gaf met een langen stok ; na hun dood werden velen in den gemeenschappelijken kuil begraven.

Wij knippen enkele geschiedkundige nota's uit het dagblad « Brabant Wallon ». Handteekening: N

---

(1) De H. Rochus werd geboren en stierf te Montpellier omstreeks 1293 of 1327. Hij wijdde zijn beste krachten aan de verzorging der pestlijders. Toen hij in de woestijn verbleef, zoo vertelt de legende, bracht zijn hond hem elken dag een brood, door een onbekende hand aan het trouwe dier gegeven. Patroon van plaveiers en steenhouwers. Feestdag: 16^{n} Augustus.

Volgens een eerste nota lieten Jean Renard en zijn echtgenoote Gertrude Denys in 1631 de St. Rochuskapel bouwen. Na de toelating gekregen te hebben van den bisschop van Namen, werd er, den 8 September 1640, een mis opgedragen ter eere van O. L. Vrouw, den eersten Zondag van September; 's anderendaags mis ter eere van den H. Rochus en den derden dag mis voor de geloovige zielen, alles tot meerdere glorie van O. L. Vrouw en van den H. Rochus.

Op het steenen kruis lezen wij het volgende : « Legs de Anthoine Corbay curé de Geest-Saint-Remy, fils de Pierre Corbay et de Barbe le Roy ».

Volgens andere stukken werd het onderhoud der kapel verzekerd door de opbrengst van een stuk grond.

Antoine Duchène heeft dertig jaar lang, in zijn hoedanigheid van echtgenoot van Catharina Le Roye, volle nicht van Antoine Corbay, pastoor van St-Remigius-Geest en haar erfgenaam, het bunder en 42 roeden afgestanen grond in gebruik gehad. Dit werd vermeld in het oorkondenboek van den Heer van Perwez, den 8[en] November 1641, zooals blijkt uit onderstaand uittreksel.

« *Qu'après la mort du dit Duchêne, les enfants de feu Anthoine le Roy, habitants de Perwez, comme héritiers de la dite Catherine le Roy leur tante ont bien voulu que la dite terre fut remise au profit et entretien de la chapelle Saint Roch et qu'ils entendent encore aujourd'hui que la revenu d'icelle terre sera à perpétuité pour l'entretien de la même chapelle et célébration de quatre messes basses, conformément à la pieuse intention de Anthoine Corbay.*

Anthoine Gerondal, bourgeois et marchand avait acquis par acte du 16 février 1764 le bonnier à la Basse et qui provenait de la chapelle Saint Roch pour une rente annuelle de 14 et demi florins, demande en 1761 une réduction vu le dommage assez considérable que cause le sentier, d'Aische et le grand chemin. Les seigneurs pasteur, bailli et échevins réduisent sa rente de 14 1/2 florins à 8 florins payable dans les mains du mambour de l'église ». *N.*

Thans wordt de St. Rochuskapel vooral nog druk bezocht tijdens de novene die volgt op 15[n] Augustus. Rond dien tijd is het ook kermis in de St. Rochusstraat.

De godsdienstige voorwerpen die we er aantreffen zijn zeer oud ; we bemerken ook het wapen der de Pottelets, heeren de la Respaille binnen in de kapel, die heden met de grootste zorg door de familie Hemptinne onderhouden wordt.

E. Bourguignon.

Dwaallichtjes.

Overal in Wallonië worden de dwaallichtjes beschouwd als zijnde de zieltjes van zonder doopsel gestorven kinderen.

Deze uitwasemingen blijven geheimzinnig en nog altijd vreest het volk ze te zien verschijnen.

Toen nu, op zekeren laten avond, een bedelaar (1) huiswaarts keerde, zag hij alopeens, toen hij voorbij het kerkhof van Mousty kwam, een dwaallichtje boven zijn hoofd.

De schrik beving hem en in allerijl sloeg hij op de vlucht.

Door den luchttocht echter, dien hij veroorzaakte, volgde hem echter het lichtje tot aan de brug van de Dijle.

Op deze plaats werd het aangetrokken door de lucht boven het water ; het veranderde van richting en dreef mee af.

Naderhand vertelde de vedelaar, op de hem eigen manier en aan al wie het hooren wilde, het hem overkomen vreeselijk avontuur. Sedertdien hoort men in Waalsch Brabant dat *de dwaallichtjes u naar het water trekken om er u te verdrinken.*

AD. MORTIER.

Ruchaux, December 1938.

Veroordeelde Dieren.

Eertijds waren er wel eigenaardige gebruiken bij het gerecht. Dikwijls werden dieren gedagvaard ; een proces in regel werd tegen hen ingespannen en ze werden ook veroordeeld. Zwijnen, honden, rupsen en muizen hoorden aldus vonnissen tegen hen uitspreken.

In 1666 sloeg een geestelijke van Pont du Château in Auvergne de rupsen van een boomgaard in den kerkban en de plaatselijke rechter sprak tegen deze dieren een vonnis uit, waarvan authentieke stukken bewaard worden.

Dit was het laatste proces in dien aard, dat in Frankrijk gevoerd werd. Hetzelfde jaar werd het gebruik door den Raad van den Koning verboden. Na dien datum noteeren we elders nog wel eenige soortgelijke processen.

In *Les Plaideurs* van Racine wordt er den draak mee gestoken.

Daareven lezen we echter in de reportage van de reis naar de Vereenigde Staten van Adrien de Méeus: Vermakelijk Amerika, een land, waar door de rechters nog honden tot de gevangenis veroordeeld worden. Wij veronderstellen dat de schrijver in onderhavig geval geen herinneringen aan vroegere lectuur ten beste geeft en dat hij dit verhaal er niet bijvoegde om de schilderachtige beschrijving van Amerikaansche zeden en gebruiken aan te dikken. Nadere bijzonderheden deelt hij nochtans niet mede.

Het feit schijnt echter zoover af te liggen van de in onzen tijd heerschende opvattingen en van ons vasteland, dat wij het, volgens de in journalistiek geijkte formule, slechts mededeelen onder alle voorbehoud.

A. M.

---

(1) Jean Debroux, bijgenaamd *li p'tit Djean* of *li cozin Djean.* (Ruchaux : 14 Febr. 1845, † 30 Januari 1924).

Bijdrage tot de studie van de Ketelmuziek en van de gebruiken bij Verkiezingen.

I. « Men meldt uit Rijsel, den 11n September : Gisteravond had in de rue Basse een samenscholing plaats, waarbij verscheidene personen opgemerkt werden die bekend zijn voor hun legitimische of republikeinsche gevoelens. Dit gebeurd vóór de woning van M. Lefèbvre, schoonvader van M. Martin, afgevaardigde, om voor laatstgenoemde ketelmuziek te maken. De persoon in kwestie was echter niet te Rijsel, daar hij van 's morgens onze stad verlaten had.

De woelmakers, die te Dowaai deerlijk mislukt waren en die er hun ketelmuziek zelfs vóór het begin mislukt zagen, hebben getracht te Rijsel hun schade in te halen.

Zij hebben zich willen wreken op den achtbaren H. Martin, daar deze met 93 stemmen op de 109 herkozen werd. Te Rijsel echter, evenals te Dowaai, hebben de opruiers kunnen vaststellen dat de bevolking zich den steeds stijgenden voorspoed niet wil laten ontrukken, dien zij aan de regeering van 7 Augustus te danken heeft. Zelfs vóór de overheid kon verwittigd worden hebben werklieden, die uit een naburige spinnerij kwamen, de ongewenschte muziekmakers ruw aangesproken en hun een bokshoorn afgenomen. Toen de politie opdaagde, was het duivelsch orkest reeds verdwenen.

Vertaald uit « Le Franc Parleur » (Brussel).
Zondag, 15n September 1833.

II. Gent, 8 October.

Gisteren werd vóór de woning van den Heer Metdepenningen, Lagestraat, in deze stad, een luidruchtige ketelmuziek gemaakt, ter gelegenheid van dezes terugkeer uit Londen. Na hun vertrek heeft de meid van den Heer Metdepenningen vóór de deur een flinke verzameling blikken buizen opgeraapt.

Vertaald uit « Le Franc Parleur » (Brussel).
Donderdag, 10 October 1833.

In beide gevallen gaf deze ketelmuziek uiting aan gevoelens van ontevredenheid en haat.

M. Metdepenningen was naar Londen gereisd, om deel te nemen aan de werkzaamheden der Conferentie, die de grenzen van den nieuwen Belgischen Staat zou vaststellen. In dien tijd waren in Gent talrijke Oranjegezinden, en waarschijnlijk waren het deze, die voor deze muziek aansprakelijk dienden gesteld te worden.

L. Q.

Luxemburgers te Mechelen.

Het gaat hier over een dialectische zegswijze uit het Groot-Hertogdom, meer bijzonder uit de streek van Mersch. Voor een vijftigtal jaren werd de uitdrukking in kwestie nog bij het kaart-

spel gebruikt ; thans schijnt ze heelemaal vergeten. Ziehier in welke omstandigheden ze gebruikt werd :

Twee kaartspelers trekken op een lei vijf verticale streepjes en dan een horizontale lijn er dwars door (hetgeen wij een « boom » noemen). Elke speler houdt zich aan een bepaalde zijde van de dwarslijn 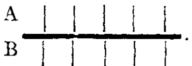. Telkens een van beiden wint wordt een streepje uitgevaagd. Eens de vijf strepen weg, dan trekt de winnaar een horizontaal lijntje en weer beginnen ze opnieuw op vijf. Wordt de tweede partij door den tegenspeler gewonnen, dan moet er nog een derde gespeeld worden om te weten wie wint. Ditmaal echter worden zeven streepjes getrokken en wie 't eerst alle zeven uitgevaagd heeft wint.

Op het oogenblik nu dat men aan die laatste zeven ging beginnen, zegde men: « *Elo ghin op Mechelen* » (Gaan wij nu naar Mechelen). De oorsprong van deze uitdrukking zou te zoeken zijn in het feit, dat eertijds belangrijke zaken door het Parlement, dat te Mechelen zetelde, in laatste instantie geoordeeld werden.

Deze folkloristische zegswijze, alsmede de bijbehoorende verklaring, dank ik aan M. J. Wagener, onderwijzer te Esch aan de Alzette, dien ik voor enkele jaren, ter gelegenheid van een reisje, leerde kennen.

ERNEST CLOSSON.

Satirieke Grafschriften uit de XVIIde eeuw.

Icy gist le baron de Manuy
Il est mort: prié le bon Dieu pour luy
Prudent en paix, valereux en guerre
Mais hélas l'amour l'at mis par terre!

(Onuitgeg. uit Handschr. Nr II 6543, blz. 19
door J. B. Houwaert).

Hier rust baron de Manuy
Hij is dood: bidt onzen Lieven Heer voor hem
Voorzichtig in vrede, dapper in oorlogstijd
Doch helaas, de liefde heeft hem ten gronde geleid.

OBYT.

Hier light begraeven Mijnheer van Spangen in ieders gesicht
Het was een groote lantarne sonder licht
hij was stijf in sijn staken en slap in sijn sacken
hij en heeft syn leven geen kint connen macken.

Uit het handschrift II 6543, bl. 19 door
J. B. Houwaert. — *Koninkl. Bibl.*

Medegedeeld door M. L. S

Een School voor doofstommen te Brussel, in de XVIIIe eeuw.

In Januari 1786 ontving graaf Belgiojoso, gevolmachtigd minister in de Nederlanden, een interessant verzoekschrift van een

zekeren Blansart (1). Deze laatste is de zoon van een gewezen Franschen kapitein. Hij beweert meester te zijn in de vreemde talen en woont te Brussel, Gasthuisstraat. Hij vraagt de toelating om in deze stad een school op te richten, waar geboren doofstommen zullen opgevoed worden. Hieronder vertalen wij het oorspronkelijk stuk :

« Het gunstig onthaal dat alle talenten bij Z. M. genieten en « de zorg waarmede zij waakt over alles wat de menschheid kan « aanbelangen, laten mij hopen dat Uwe Excellentie, even gevoe- « lig als oordeelkundig, mijn verlangen niet zal afkeuren om dienst « te bewijzen aan het vaderland met mijn bekwaamheden ten « zijnen dienste te stellen, wat betreft het onderricht der bij ge- « boorte dooven en stommen. Ik smeek Uwe Excellentie mij toe « te laten in deze stad een school te openen voor deze ongelukki- « gen, door de natuur om zoo te zeggen van de menschelijke « maatschappij afgezonderd. Deze school, kosteloos voor de armen, « zal als eenig doel hebben burgers te schenken aan den Staat. En « deze inrichting, gelijkvormig aan deze die bestaan in de be- « roemdste hoofdsteden van Europa, zal steunen op de principes « van den Eerw. Heer de l'Epée, die mij zijn groote welwillend- « heid betuigde in den tijd zelf dat hij van Zijne Keizerlijke Ma- « jesteit, bij dezes verblijf te Parijs, blijken van een bijzondere « achting mocht ontvangen. Naar het voorbeeld en de lessen van « dezen grooten meester, heb ik het voornemen mijn leerlingen « tot nuttige wezens in de maatschappij te vormen, met hen op te « leiden in wetenschap en deugd: het openbaar welzijn dat ik « beoog, zal mij zonder moeite den aan zulk een moeizame taak « verbonden last helpen te boven komen. Zoo Uwe Excellentie het « gepast oordeelt, zal ik zoo vrij zijn haar van de gevolgde methode « op de hoogte te stellen, dit ten einde niet verdacht te worden « van onwetendheid en onbekwaamheid. Gelief, enz... ». Wij weten niet welk gevolg er aan dit schrijven gegeven werd.

Noteeren wij dat het slechts in 1793 was dat door Kanunnik Gosse van Kamerijk, leerling van den Abbé de l'Epée, te Doornik de eerste inrichting voor doofstommen geopend werd. Enkele jaren nadien echter werd de school weer gesloten.

In 1819 wordt te Luik door Pouplin, gewezen Fransch officier, een soortgelijke kostschool ingehuldigd.

In 1820 bestuurt kanunnik Triest eveneens zulke instelling te Gent.

Wij zien dus dat de gedachte ontstaat op het einde van de 18e eeuw. In de 19e eeuw zullen we verscheidene dezer scholen zien tot stand komen.

Blansart schijnt dus wel de eerste geweest te zijn, om voor te stellen in de Nederlanden een opvoedingsgesticht voor doorstommen op te richten.

MARCEL VANHAMME.

---

(1) Algemeen Rijksarchief. Geheime Oostenrijksche Raad. Nr 1099/a.

Tijdens zijn verblijf te Parijs, in 1777, bezocht keizer Jozef II den E. H. de l'Epée en zijn school, waar de doofstommen onderricht begonnen te ontvangen. De keizer van Oostenrijk stelde vast dat het Hof geenszins belang stelde in het werk en dat geen hulp verleend werd. Men was zeer verwonderd, te constateeren dat Jozef II op de hoogte was van het gelukkig initiatief van den geestelijke, die er al zijn Latijn in stak. Hij deelde mede aan Marie Antoinette, zijn zuster, van welke krachtsinspanningen en mooie resultaten hij getuige geweest was. Hij schreef haar eveneens, dat hij zinnens was de methodes van den geestelijke in zijn Staten in te voeren (in België dus eveneens), ten einde er het lijden der arme doofstommen te verzachten. Hij vernam dat de l'Epée den naam had « Jansenist » te zijn en dat de aartsbisschop van Parijs hem het recht ontnomen had zelfs zijn eigen leerlingen te biechten. Als antwoord op de verontwaardiging van den keizer, beloofde hem Marie Antoinette de doofstommen eens te zullen bezoeken, *als zij eens naar de Opera ging*, een belofte die trouwens niet gehouden werd.

A. M.

De Burgerwacht te Genappe in 1830.

In den Zomer van 1830 konden de gewone bezoekers van café's te Genappe dagelijks luisteren naar de lezing van Belgischgezinde dagbladen. De taak op zich nemende hun artikels te verspreiden, zette de ontvanger van de registratie, Louis-Joseph Maréchal, zijn toehoorders aan « de zaak der omwenteling te steunen, zooals dit, op het oogenblik dat het gevaar dreigde, bewezen werd door de opkomst van een groot aantal vrijwilligers uit deze gemeente en omgeving, die op 24n September hun hulp in de hoofdstad gingen aanbieden ».

Van den 29n Augustus af had de burgemeester de inwoners ten stadhuize bijeengeroepen, ten einde een burgerwacht in te richten « om de orde te handhaven en de personen en hun eigendommen te beschermen ». Het bij algemeen stemmen verkozen opperhoofd was L.-J. Maréchal. Hij had den zeer administratieven penhouder ter zijde gelegd om een sabel aan zijn zijde te hangen. De geschiedenis zegt echter niet of het een houten of een kromme was.

Genappe ligt langs den grooten weg Brussel-Charleroi en ook op een omweg van Namen naar Brussel. Het druk verkeer maakte op dit oogenblik van « onrust en troebelen », waarop dag en nacht verdachten te been waren om een noodverbinding te verzekeren tusschen de Hollandsche garnizoenen in Wallonie, een « actieven en strengen ordedienst » noodzakelijk.

Verscheidene spionnen — dezen hebben altijd bestaan — werden aangehouden. Op 25n September onderscheidden zich Maréchal en zijn helper, met in het *hôtel du Roi d'Espagne* twee verdachte kerels aan te houden. In diezelfde herberg ontving Blücher,

op den avond van Waterloo, generaal Duhesme, op een draagbaar aangebracht.

's Anderendaags nieuwe aanhouding ! Een vleugeladjudant van generaal van Geen, Hollandsch bevelhebber van de vesting Namen, werd door de burgerwacht bij den kraag gevat. In boer verkleed was deze officier langs Charleroi gekomen, « drager van een brief van gezegden generaal, in raadselachtige termen opgesteld en bestemd voor het leger voor Brussel ». Een goede vangst voorwaar !

Van den Zondag 5n September af liet de burgerwacht, op voorstel van M. Maréchal, de nationale driekleur op het stadhuis wapperen. Dit gebeurde na de hoogmis, terwijl alle klokken luidden. Van dien dag af droeg elke overste en elk lid der wacht die kleuren aan zijn knoopsgat.

Dit zijn de poovere heldendaden geweest van de burgerwacht te Genappe. Daags na de overwinning spanden de leden zich in om « geld te verschaffen aan de jonge Belgische regeering ». Dit gebeurde op initiatief van hun overste, wiens fiscalen geest door het militarisme niet gedood werd. Dit geld zou gebruikt worden om « hulp te verleenen aan de te Brussel gekwetste vrijwilligers en om te voorzien in andere behoeften van het oogenblik ». Met dit te doen, handelde Maréchal wellicht volgens de raadgevingen van Joseph Lebeau, een oud studiemakker van Hannuit, wiens getrouwe vriend hij gebleven was.

Al werd Maréchal niet gedecoreerd, toch liet zijn optreden de Gemeente Genappe toe, op 27n September 1832 een afvaardiging naar Brussel te sturen, om er het eerevaandel in ontvangst te nemen dat aan de stad werd toegekend (1).

H. HEUSE.
(Uittreksel uit La Vie Wallonne, 15-1-1939).

Brusselsche Herinneringen.

In de Villersstraat, zagen we in den gevel van het huisje nr 15 een dikken kanonbal, met er op het jaartal geschilderd : 1516.

L. S.

Brussel, Stad des Verderfs ?

Tot in 1865 was Brussel een mooi provinciestadje gebleven. Men leefde er in een atmosfeer, die de getrouwe deelnemers aan de uitstappen van « De Brabantsche Folklore » thans nog weervinden te Diest, te Lier, te Kortrijk en in zoovele andere steden onzer schoone provinciën.

---

(1) De hierboven aangehaalde feiten staan vermeld in een getuigschrift, dat op 22n November 1833 door het Regentschap van Genappe aan L. J. Maréchal afgeleverd werd en dat medeonderteekend was door de « voornaamste inwoners ».

Enkele jaren later werd dit aloude centrum van Brussel bedreigd door de overwelving van de Zenne, een werk dat aanleiding gaf tot het ontstaan van een waarlijk cosmopolitische stad.

Om zich opnieuw in te leven in dit bekoorlijk milieu van voor 1865, is er niets beter dan na te lezen hetgeen schrijvers van bij ons en uit den vreemde hierover weten te vertellen.

Oude reisgidsen verstrekken ons hieromtrent belangwekkende gegevens. De beroemde Bronte heeft over Brussel gesproken in « Villette ». Al de bannelingen van 2n December 1851 hebben iets over Brussel te zeggen gehad.

Victor Hugo bewonderde onze Groote Markt, doch Emile Deschanel oordeelde, naar het zeggen van het geleerde academielid M. Georges Doutrepont, dat Schaarbeek wel iets mooier had kunnen zijn.

« ... kent gij Schaarbeek ? schreef hij, daar woon ik sedert acht jaar in de moerassen ».

Meest alle schrijvers uit de helft van verleden eeuw spreken eenigszins met misprijzen van Brussel.

Al deze reizigers kwamen van Londen, Parijs, Weenen of Berlijn en glimlachten als zij zagen hoe klein onze hoofdstad was. Zij spotten met de bevolking, die, naar hun zeggen, nog onbeschaafd en onwetend was en die door haar taal tevergeefs en slaafs de Parijzenaars trachtte na te volgen.

Alle artikels die ik over Brussel las zijn het nochtans eens om te zeggen, dat bij ons alle pralerij en bedorven zeden nog onbekend waren.

Tot mijn groote verwondering las ik dan ook in *L'Industrie* (Journal Commercial, politique et littéraire) van 11n Juli 1835, een te Luik verschijnend dagblad, volgende beschrijving van Brussel:

De titel: « Esquisses morales et politiques. Bruxelles » zou niet laten vermoeden dat we hier te doen hebben met een artikel, waarin Brussel als een nieuw Sodoma afgeschilderd wordt.

Het was trouwens « L'Industrie » niet, die het oorspronkelijk stuk uitgaf. Dit blad publiceerde slechts een vertaling uit het Engelsche « New Weekly Journal ».

Ziehier dan hoe een anoniem gebleven Engelschman, het leven te Brussel beoordeelde.

« Welk een zonderlinge tegenstelling ! Het is terzelfdertijd de zedigste en zedelooste hoofdstad van Europa. Nauwelijks zijt gij in de stad of mannen gekleed met een kiel stormen op u aan; het zijn boodschappers en betaalde personen, wier aanbiedingen u aanstonds tegen de borst stooten. Eens binnen in een herberg, zult ge verwonderd zijn over de welvoeglijkheid, de bescheidenheid, ja zelfs de preutschheid die er heerschen.

Ik zag hoe een hotelbaas twee Parijsche vrouwen weigerde aan te nemen, onder voorwendsel dat hij niet zeker genoeg was van hun eerbaarheid.

Op ditzelfde oogenblik ging ik echter wandelen op de markt. Ik was er verwonderd te zien met welke vrijpostigheid de prosti-

tutie beoefend wordt en welk groot aantal slachtoffers zij verslindt. Ga binnen in den huiskring van het meerendeel der Brusselsche familiën : daar is slechts sprake van orde, spaarzaamheid en voorzichtigheid, van huiselijke deugden en patriarchalen eenvoud. Ga wandelen in het park en ge zult u afvragen wat er al deze vrouwen komen doen, gekleed met hun falies of zwart zijden manteltjes die hun hoofd bedekken en die hun een half of heel incognito verzekeren.

De « falie » beschermt het geheim en de liefde, daarom niet steeds van de zondige en gemeene liefde, doch ook dikwijls van de galante avonturen en minder alledaagsche verleiding.

Verder, onder de boomen die hen voor alle blikken moesten verbergen, wandelen zestigjarige adonissen, verachtelijk door hun ouderdom en het genot dat zij najagen, en die talrijker zijn in dit flegmatisch en burgerlijk land dan in de streken van aristocratie en hevige passie, waar de beschaving en de hevigheid van het bloed vlug de emoties verslijten die zij doen ontstaan ».

Jammer genoeg bleven er geen getuigen uit die jaren om ons te zeggen hoe zij er uit zag, de Brusselsche vrouw met haar falie, een kleedingstuk dat, zooals wij het op gravures uit dien tijd zien, zoo een landelijk uitzicht gaf aan de meestal gezonde en glimlachende aangezichten der vrouwen.

De eenige overgebleven herinnering aan de falie was het uithangbord van een herberg: « A la Faille déchirée » en ook deze nog is samen met de herberg verdwenen.

Wij zijn er echter van overtuigd dat de falie ook gedragen werd door andere Brusselsche vrouwen, dan door deze die op zoek waren naar zondige liefde of avontuur.

Wie weet was onze Engelschman, die in Brussel een nieuw Gomorrha meende te herkennen, zelf het slachtoffer niet van een zwanzerij, evenals sommige hedendaagsche Fransche schrijvers die gezworen hebben, doch een weinig laat, dat zij in 't vervolg niet meer zouden luisteren naar hetgeen sommige herbergpilaren hun wijsmaken, wanneer zij Brussel willen « ontdekken » ?

LOUIS QUIÉVREUX.

Een Volkslied te Rukkelingen.

Op de volgende bladzijde drukken we een volkslied over, dat door M. Ernest Closson te Rukkelingen o/ de Jeker, in Limburg, opgeteekend werd. Eertijds maakte Rukkelingen deel uit van het prinsbisdom Luik. Het lied werd M. Closson voorgezongen door Mevr. A. T. Daar het hier een gemeente geldt die niet ver af ligt van de taalgrens, heeft een Vlaamsch lezer misschien reeds Vlaamsche woorden gehoord op dezelfde muziek. Het ware interessant deze desgevallend te vernemen.

Chanson populaire de Roclenge

(Vallée du Geer, Limbourg méridional)
ancien pays de Liège.

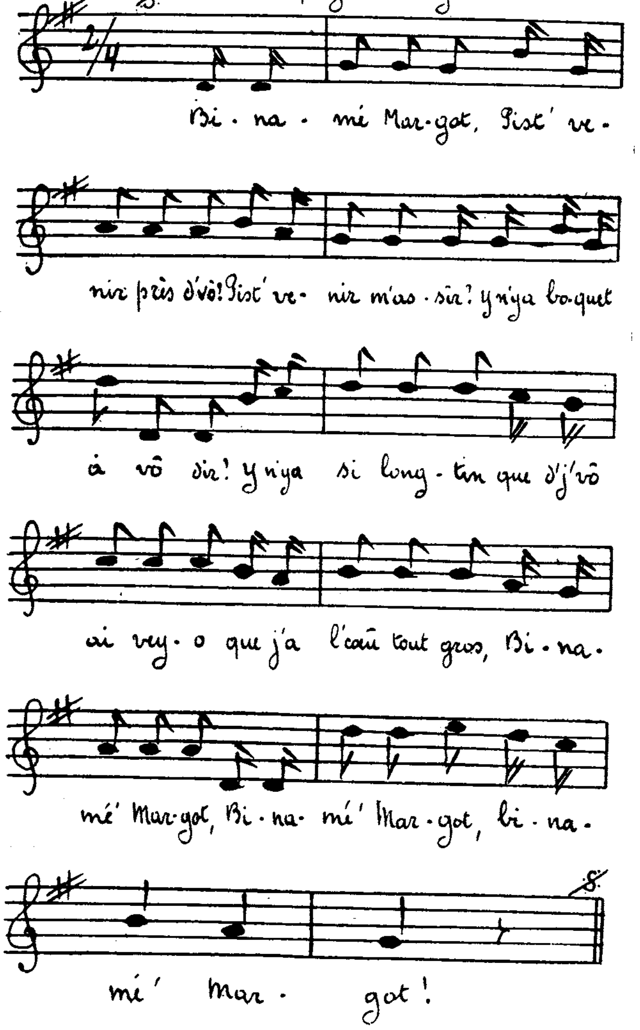

Het Museum van M. Joseph.

Zooals M. Marinus het terecht opmerkt in het tweede deel van zijn *Folklore Belge*, sluimert er in ieder mensch een verzamelaar. Welk een verscheidenheid treffen we op dit gebied echter niet aan ! Voor de eenen is het een weelde of een uiterlijk vertoon ; bij anderen is het een passie, een idee-fixe, die geen uit-

staans heeft met het overige van het leven ; nog anderen zoeken er eenvoudig vermaak in te vinden ; voor enkelen ten slotte beteekent verzamelen het bijeenbrengen en bewaren van concrete elementen, bewijsstukken van hun intellectueele of ideale bezigheden, of ook die zullen dienen tot het illustreeren van wetenschappelijke opzoekingen.

Bij dit laatste soort, al is het over het algemeen weinig interessant voor andere verzamelaars of voor kunstliefhebbers, is er misschien wel veel te leeren wat de volkspsychologie van een bepaald milieu betreft.

Onlangs nu werd mijn aandacht getrokken door een dergelijke verzameling. In het hartje van Brussel, in een gang die uitgeeft op de Vorkstraat, ligt een oude herberg, die als uithangbord een druiventros heeft en waarvan de baas een zekere M. Joseph U...... is, die beweert vroeger herbergier geweest te zijn. M. Joseph is een echte deftige Brusselaar, die u met veel genoegen zal ontvangen, als ge hem natuurlijk vooraf verwittigd hebt ; want hij is een oud vrijgezel die zijn gemak en zijn vrijheid noodig heeft.

Wanneer men in den *Druiventros* binnentreedt wordt men letterlijk verblind door den glans van alle voorwerpen die de oude herberg en de aangrenzende plaatsen versieren. De oorzaak hiervan is te zoeken in het feit dat de eigenaar zooveel waarde hecht aan zijn bezit, dat hij alles laat vergulden. Een albasten beeld is heelemaal verguld ; lijsten, luchters, gipsen, houten of metalen voorwerpen, alles is bedekt met een laag verguldsel. M. Joseph wil trouwens een Mecenas zijn en hij hoopt dat al deze voorwerpen na zijn dood in een onzer Musea zullen bewaard blijven. Foto's van de vergadering van den arbeidsraad zijn bestemd voor het gemeentelijk museum, een oud houten voorwerp, dat veel gelijkenis vertoont met een sleutel, zal tentoongesteld worden in het Erasmushuis ; het albasten beeld zal in het bezit komen van de Koninklijke Musea voor Kunst en geschiedenis. Hij wil zelfs vóór zijn dood reeds veel wegschenken. Feitelijk geeft hij, daar twee groote vazen, in verzilverd metaal, door hem aangeboden werden aan de winnaars van de eerstkomende roeiwedstrijden. Zeer veel afbeeldingen van heiligen, portretten van de Koninklijke familie, van de burgemeesters van Brussel, een gezicht op de kamer van Volksvertegenwoordigers, Belgische of Fransche geleerden of Staatsmannen, knipsels uit dagbladen, foto's of steendruk, dit alles naast gezichten op oud Brussel of reproducties van kunstvoorwerpen. M. Joseph is royalist met hart en ziel en dit verklaart waarom hij met zulk een enthousiasme werkt aan een memoriaal, een echt huisaltaar ter eere van onze vorsten. Op een andere plaats nog hangt een plakbrief uit den tijd der verkiezingen, een ontwerp voor een kroonkandelaar op de groote Markt te Brussel, kristallen hangers voor lichtkronen, ruikers, kunstmatige bloemen, een beschilderden spiegel, kleine houten borstbeelden van Napoleon en van Wellington en duizenden andere voorwerpen.

Ook hangen er herinneringen aan de onderscheidingen die hem te beurt vielen voor zijn verkleefdheid aan liefdadigheidsinstellingen ; andere hebben betrekking op verjaardagen.

Kortom, een ensemble dat een klaren kijk geeft op het gevoelsleven van een naïef en oprecht mensch, van een goeden burger die zijn land en zijn geboortestad liefheeft. Steeds is M. Joseph een tikje ontroerd, als hij u uitlegt wat elk voorwerp beteekent en waarom hij het bewaart. Zoodanig overtuigd praat hij dan, dat het waarlijk van weinig hart zou getuigen hem tegen te spreken en dat elk woord van spot misplaatst zou zijn. Ik meen trouwens dat zulks wel nooit gebeurt.

Wie de ziel van ons goed Brusselsch volk liefheeft en de poezie er van aanvoelt, zal werkelijk een aangenaam uurtje kunnen doorbrengen in de Violierengang. De eenigste zaak die wij betreuren is, dat de goede oude flesch Gueuze-Lambic van eertijds de plaats moeten ruimen heeft voor een Export.

P. H

Boekennieuws.

(België).

LOUIS WILMET. *Léau,* 2 deelen, 396 blz. + 366 foto's, 193 houtgravures ; 8 aquarellen buitentekst. Dietrich, Brussel, uitgever, 1938. Prijs : 275 frank.

Deze auteur publiceert een prachtuitgave over Zoutleeuw, de stad der herinneringen. De inleiding werd geschreven door baron Paul Verhaegen. Hier volgt de indeeling: de geschiedenis van in de vroegste tijden tot op onze dagen, beroemde personen, de kerk en haar schatten, de stad en haar relieken, de folklore en ten slotte een tamelijk uitvoerige bibliographie. Het geschiedkundig gedeelte brengt een welgeslaagd resumé van het leven der Heeren van Leeuw; telkens wordt nadruk gelegd op den invloed dien zij hadden op het leven der localiteit. Bij de beroemdheden treffen we op de eerste plaats de leden aan van de familie van Wilre, die enorm veel deden om de stad op kunstgebied te verrijken. Zeer uitvoerig wordt dan de kerk beschreven, haar bouwtrant, haar kapellen, haar schatten, haar kunstvoorwerpen. Dit gedeelte is een flink opgemaakt repertorium, waarin we voor elk voorwerp de gedetailleerde inlichtingen aantreffen, die men bezit over den oorsprong, den kunstenaar, den vervaardiger, enz... In het hoofdstuk « Folklore » is er sprake van het aloude vereenigingsleven. Schrijver houdt er zich vooral bezig met de Rederijkerskamer, de St-Sebastiaansgilde en de vereering van den H. Leonardus.

Dit eerste deel werd verlucht met talrijke oorspronkelijke houtgravures en bevat tevens 8 buitentekstplaten in veelkleurendruk, reproducties van aquarellen van den schrijver. We wijzen er op dat Wilmet eveneens kunstschilder is. Hierop zien we het Huis Helspiegel op de Groote Markt, een gezicht op de stad met de St-Leonarduskerk en de daken van het stadhuis en van de oude Halle, de Gete nabij den molen, nog tweemaal dezelfde rivier tusschen de huizen in de stad, de kapel van den Ossenweg en ten slotte een voor de streek zeer karakteristiek landschap met weiden.

Het tweede deel bevat uitsluitend afbeeldingen, langs electrotypischen weg vervaardigd. Het biedt ons een eenige verzameling prachtige foto's, die een duidelijk en tevens bekoorlijk beeld geven van de stad, van haar eigenaardigheden en haar rijkdommen.

We voelen dat deze plaats den kunstenaar lief is en dat hij er aan gehouden heeft, als blijk van zijn vurige bewondering, haar een monument van blijvende waarde op te richten.

GEORGES LAPORT. *Le Folklore de Wallonie,* 56 blz. 1939.

In dit brochuurtje bundelt schrijver de studiën, die hij publiceerde in de *Etudes Comblinoises.* Bij het bespreken van dit tijdschrift hebben wij deze reeds terloops vermeld naarmate zij verschenen, zonder critische beschouwingen nochtans, die al te veel plaats zouden geeischt hebben. Daar echter deze studiën thans in den vorm van een brochure verschijnen, wat ongetwijfeld hun verspreiding zal in de hand werken, zien wij ons verplicht er breedvoerig op terug te komen.

Van het oogenblik dat de schrijver zijn onderzoek tot gansch Wallonië wil uitbreiden, wordt het noodzakelijk een beter evenwicht tusschen de verscheidene deelen te zoeken. Wanneer hij folkloristen citeert, dan zou hij sommige werkers van de eerste ure niet mogen vergeten : Heupgen te Bergen, Vandereuse te Marcinelle, Van Haudenard en Dewert te Ath, Adolphe Mortier, Ed. Parmentier en Paul Collet in Waalsch Brabant, M. J. Chalon die, alhoewel van Namen, zich met gansch het Walenland bezighield.

Citeert hij verder tijdschriften, dan mochten niet vergeten worden: *Roman pays de Brabant,* een uitstekende voor-oorlogsche revue, de tijdschriften *Jadis* en *Notre Hainaut* en ook niet *Nos Dialectes,* een uitgave die, alhoewel van taalkundigen aard, toch aan de folklore een ruime plaats toekent.

Voorzeker zou zijn werk meer waarde gehad hebben, zoo een beter evenwicht tusschen de verscheidene Waalsche provinciën nagestreefd geworden was. Het werk is al te Luiksch om als algemeen Waalsch te kunnen doorgaan. Het geeft eerder de folklore uit de Ourthevallei, vervolgens deze van den rechteroever der Maas en het overige van het Walenland komt slechts achteraan.

Dezelfde opmerking hebben wij reeds willen schrijven toen wij zijn zeer mooi werk over de megaliethen signaleerden.

Toch kunnen wij niet nalaten te zeggen dat M. G. Laport onrechtvaardig is tegenover zijn Waalsche medeburgers, waar hij, sprekend over het gebied van de folklore (blz. 10), schrijft :

« Deze wetenschap bestaat uit twee deelen, het eerste is beschrijvend, het tweede speculatief. Het beschrijvend gedeelte omvat de analyse van alle begrippen die 's menschen activiteit regelen... Zeer nauw hiermede in verband, tracht het speculatief gedeelte te verklaren hetgeen is of geweest is. Om dit gebied te betreden is het noodig dat het beschrijvend gedeelte op vasten grond gevestigd weze. *Bij ons, waar de folklore totnogtoe slechts bondig en onsamenhangend geanalyseerd werd, is het niet steeds toegelaten het gebied van de speculative folklore te betreden, te meer daar de opgeteekende zaken behooren tot meestal weinig gekende universeele feiten, waarvan de plaatselijke gebruiken slechts modaliteiten zijn* ».

Waarom *bij ons ?* Zelfs in geval wij alle minderwaardige

werken ter zijde laten, is er dan bij ons naar verhouding geen voldoend aantal goede werken om de folkloristen toe te laten zich met speculatieve folklore bezig te houden ? Waarom altijd meenen dat er elders meer en beter gedaan wordt dan bij ons ?

Heeft Monseur, meer dan veertig jaar geleden reeds en uitsluitend steunend op feiten uit het Walenland, voor zijn *Folklore wallon* geen inleiding geschreven van speculatieven aard die wel verdiende vermeld te worden, te meer daar dergelijke werken, naar het zeggen van den schrijver zelf, eerder zeldzaam zijn.

Van speculatief standpunt uit beschouwd staat deze studie naar onze meening, hoe kort zij ook weze, veel hooger dan deze van Sebillot, vooral als we den tijd in aanmerking nemen waarin zij geschreven werd.

Wij kunnen evenmin aannemen dat de schrijver de werken niet zou kennen van M. Marinus, die zonder uitzondering van bespiegelenden aard zijn. Wij kennen geen enkelen auteur uit het buitenland, die met zulk een kracht en zulk een oorspronkelijkheid dezen weg is durven opgaan. Nogmaals hebben wij een dertigtal artikels nagezien die van zijn hand in dit tijdschrift verschenen en ook een twintigtal die gepubliceerd werden in verscheidene Belgische of buitenlandsche tijdschriften. Samen genomen vinden we hier een volledige leer van de Folklore, een leer die ons de moeite zou kunnen besparen nog verder over onze grenzen voorbeelden te zoeken. Zoo wij mogen hopen, zooals hij het zelf beloofde (XVIe jaarg. n^rs^ 93-94. Philosophie de l'Art Populaire, Franschtalige uitgave), dat een Handboek van de Folklore zal verschijnen, dan kunnen wij beweren dat dit Handboek van nu af reeds klaar is. Alle noodige gedachten vinden we verspreid in de 700 blz. die deze studiën samen uitmaken. Wel is het mogelijk dat men niet op alle gebied met hem akkoord gaat en persoonlijk mogen we niet zeggen dat wij het altijd met hem eens zijn, doch wij begrijpen niet dat een Belg, sprekend over het speculatieve gedeelte van de Folklore, over de grenzen kijkt om voorbeelden te vinden en om te zeggen dat de folklore bij ons slechts op « beknopte en onsamenhangende » wijze geanalyseerd werd.

Begrijpelijk zou het zijn zoo de schrijver een voorbehoud uitdrukte wat betreft de vooruitgezette theorieën, dat hij critiek er over uitbracht, dat hij ze verbeterde. Wie zich met speculatieve folklore bezighoudt moet deze critiek kunnen verdragen. Hij draagt immers een veel grooter verantwoordelijkheid dan hij die beschrijft of die zich bepaalt bij een compilatie van overal gevonden bijzonderheden, die maar alleen deze verdienste hebben dat ze in een nieuwe volgorde worden voorgesteld.

Evenmin begrijpen wij dat de schrijver in zijn bibliographie zelfs geen gewag maakt van : « *La Médecine Populaire* », door Paul Hermant en Denis Boomans. Als er een werk bestaat dat steunt op feiten uit België en tevens vergelijkingspunten zoekt in andere landen, dan is het toch wel dit. Wie zou durven loochenen dat zij er in geslaagd zijn, uit dit feitenmateriaal beschouwingen van

speculatieven aard af te leiden ? Dit is trouwens de reden waarom dit werk in het buitenland zulk een groot succes oogstte. Nu er sprake van is dat een nieuwe uitgave het licht zou zien in Frankrijk, zullen de Belgen het misschien beginnen naar waarde te schatten.

Steeds hebben wij het werk van M. G. Laport weten te waardeeren, doch wij zouden niet willen dat hij zijn verdienste zou kleineeren door een soort miskenning of « verkleining » van het werk van eigen landgenooten. België, zoowel het Vlaamsche als het Waalsche gedeelte van het land, mag met fierheid wijzen op folkloristen die gerust op een lijn mogen gesteld worden met deze uit andere landen. Wij begrijpen niet dat onze folkloristen zichzelf, hun land en ook hun streek zouden kleineeren met vreemdelingen ten voorbeeld te stellen zoodra zij zich willen bezighouden met het bespiegelend gedeelte van de Folklore, dit gedeelte aan hetwelk hun wetenschap nochtans haar vooruitgang en haar echte waarde te danken heeft. Dat zij buitenlanders aanhalen is normaal, het is zelfs hun plicht, doch de namen der Belgen mogen niet verzwegen worden. Zoo zij meenen dat de speculative werken hunner landgenooten gebreken hebben, dat zij deze dan doen kennen, dat zij hun eigen opvattingen er tegenoverstellen, dit is eerlijke oorlog.

Wij durven niet veronderstellen dat M. G. Laport deze werken niet zou kennen. Zou hij ze echter niet begrepen hebben ? Dit is echter geen reden om ze niet te kennen. Ons gebeurt het ook meer dan eens dat wij niet gemakkelijk begrijpen, doch dit belet ons niet te oordeelen of een werk ja dan neen verdienstelijk is.

Wij meenen dat M. Laport aan zijn boek een grootere waarde zou geschonken hebben met zich billijker te toonen tegenover de verscheidene streken van Wallonië en met minder partijdigheid aan den dag te leggen wat het citeeren van schrijvers betreft.

LOUIS STROOBANT.

ANCIAUX. *Cinquante ans de vie Nivelloise,* met schetsen door PAUL COLLET en den schrijver.

Een belangwekkende studie over Nijvel van 1860 tot 1920. Geeft ons een kijk op het leven te Nijvel in 1860, de types en personages, de politiek en de dagbladen, de muziek, het vereenigingsleven en de volksspelen, het opstootje van Tinctoris, het college, de normaalschool, het Kindje Jezus, de prijsuitdeelingen, Kunst, Wetenschap en Letteren, feesten en kermissen, enz., enz. enz.

Schrijver spreekt over dokter Lebon, oprichter en eerste voorzitter der Oudheidkundige Vereeniging ; over dokter Cloquet de Feluy, die op zekeren dag het kaaksbeen van een koe zond aan een collega, die hierin stof vond voor een geleerde verhandeling om de kwartaire fauna te bepalen waartoe dit fossiel behoorde. Georges Willame, wiens levensbeschrijving gepubliceerd werd door Hubert Krains, en die samen met Oscar Colson *Wallonia*

bestuurde. Charles Gheude, advokaat en bestendig afgevaardigde, die trouw bleef aan zijn geboortestad Nijvel en, buiten zijn werken over recht, geschiedenis en sociale politiek, ook nog tijd vond voor zijn *Croquis Aclots* (1892) in verzen en voor een plaatselijk tijdschrift : *Nivelles Partout* (1891).

Verder wijst schrijver er op dat te Thines de H. Margaretha aangeroepen wordt door zwangere vrouwen, te Monstreux de H. Brayau voor lastige kinderen, te Baulers den H. Honoré voor oorkwalen, te Bouvrinne en te Bornival de H. Wivina voor keelpijn, te Arquennes de H. Cornelius voor hoofdpijn.

Te Nijvel ging men naar St-Rochus voor zwarte pokken Elders ging men voor beenwonden. O. L. Vrouw van Lourdes, had op den steenweg naar Hal een grot, waar ontelbare haarspelden geofferd werden. Niet ver van daar stond de bekende kapel « St. Pierre à Broquettes », waar de vrouwen om vruchtbaarheid kwamen.

LOUIS STROOBANT.

ROBERT BOXUS. *La flore médicale wallonne,* Hoei, 1939.

Dit is niet uitsluitend een werk over geneeskunde. Bij het verzamelen der woorden die zouden dienen voor het opstellen van zijn *dictionnaire wallon Namurois des noms de plantes indigènes et cultivées,* wilde schrijver, naast zijn arbeid van lexicograaf, ook op folkloristisch gebied nuttig werk verrichten.

De kennis dezer planten klimt op tot Melampe, die de purgeerende kracht van den nieswortel ontdekte.

Bij het vergelijken van talrijke gekende teksten, voegt de schrijver nog een merkwaardig persoonlijk werk.

Het boek van Boxus is geen volledig botanicon, doch we vinden er een beknopte beschrijving van de plant wat blad en bloem betreft, de plaats waar ze gevonden wordt, het bloeitijdstipt; de geneeskrachtige eigenschappen, het gebruik er van in de nijverheid of in het volksleven.

Het boek beslaat 160 blz. en brengt ten slotte een alphabetische woordenlijst met de Fransche en Latijnsche namen der geciteerde planten.

LOUIS STROOBANT.

OCTAVE LE MAIRE, Doctor in de rechten. *La grande Pitié de nos anciens Monuments Funéraires.* Overdruk uit *Le Parchemin,* Gendbrugge, 1938.

Schrijver van dit werkje is zeer bevoegd wat genealogie en heraldiek betreft. In een mooi brochuurtje van 52 bladz. teekent hij verontwaardigd protest aan tegen het wegnemen van grafsteenen in de St. Romboutskerk te Mechelen. Talrijke illustraties

met zegels, portretten, grafsteenen, genealogische kwartieren enz. M. le Maire legt nadruk op het feit dat het wegnemen dezer grafsteenen zeer nadeelig is voor de familieleden der overledenen. Zij herinneren immers aan de deugden der afgestorvenen en sporen de levenden aan tot het navolgen van het gegeven voorbeeld. Door deze vernieling ontneemt men aan de kunst, de geschiedenis en de oudheidkunde kostbare bewijsstukken en worden de vervalschers geholpen bij het verspreiden hunner dwalingen. Hij wijst er op hoezeer deze grafmonumenten beschadigd en vernield werden en haalt gevallen aan van gerechtelijke vervolging, ingespannen tegen hen die ze verplaatsten.

Deze rijk gedocumenteerde studie, die tevens alle geraadpleegde werken citeert, dient in de heraldieke bibliotheken bewaard te blijven. Het is een werk om ten gepasten tijde na te slaan.

LOUIS STROOBANT.

VICTOR DEVOGEL, *Petites Chroniques Bruxelloises,* Tooneeltjes uit de geschiedenis van Brussel met buitentekstplaten van HENRI MORTIAUX. Uitg. Vanderlinden, Groote Karmelietenstraat, Brussel. Prijs : 10 frank.

Schrijver spreekt ons over het *Tornooi van Trazegnies,* over het *Cattenhuys,* historie uit de XIII^{de} eeuw, over de Brusselsche gilden. *Geschiedenis van een wapenschild, De Zwarte pest, Everhard 'T Serclaes, De Brusselsche omwenteling van 1423, De gehuwde tegen wil en dank, Priorij van Marbais,* en andere sappig vertelde Brabantsche tradities. Steunend op vasten historischen grondslag heeft de schrijver een voor het publiek aantrekkelijk boek willen uitgeven.

L. S.

E. H. SWAAN. *De Pastorij van Merksplas.*

De pastoor van Merksplas publiceert de geschiedenis van de oude pastorij van zijn dorp. Deze stond op een heuvel, ten Z. van het riviertje de Marck, tamelijk ver van het dorp in de richting van Weelde. Zij lag juist op tien minuten gaans van de kerk en tegenover een brandbegraafplaats uit het tijdperk van La Tène. Dit was eveneens het geval te Alfen, hetgeen schijnt te bewijzen dat sommige Kempische pastorijen in het vroegere heilig bosch stonden.

L. S.

GEORGES EDOUARD. *Nowé.*

Een bekoorlijke bundel verzen in het Nijvelsch dialect. Inleiding door Jules Mathieu en mooi geïllustreerd door Paul Collet.

L. S

WILMET LOUIS. *Sous le signe de Jean de Nivelles.* Collection Durendal, Brussel, 1938, 210 blz. Gekleurde omslag door Paul Collet.

Eigenlijk een roman, doch de schrijver werkt zijn ontwerp uit door middel van elementen, die ontleend werden aan de geschiedenis en de folklore van de stad der « aclots ».

Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, Eerste jaargang, 1938.

Aldus luidt de titel van het nieuwe tijdschrift, dat uitgegeven wordt door de folkloristische Commissie van het provinciaal bestuur van Antwerpen. Platen. A priori zien we hierin de voortzetting van het flinke folkloristisch tijdschrift « *Ons Volksleven* » vroeger uitgegeven door Joseph Cornelissen en Vervliet. Thans is het nogmaals Cornelissen, die de leiding van het nieuwe tijdschrift in handen heeft en hiermede wenschen wij hem van harte geluk. Van zijn hand lezen we in dit nummer *Traditioneele gebakken en lekkernijen,* waarin schrijver achtereenvolgens spreekt over de *Herentalsche manen,* de *Mechelsche plekkoppen,* de *perlagrek* van Boom, den *donder en bliksem,* de *saffraan pnoppen* van Geel, de *vlaaikens* van Lier en andere plaatselijke specialiteiten die door St. Niklaas, den *Greef van halfvasten,* enz. uitgedeeld worden. Het volk zegt dat dit gebruik ten doel heeft den zegen des hemels over het voedsel af te smeeken. J. Cornelissen, *Sagen* vertelt de legende van den *heksenbeemd* te St.-Antonius Brecht, en ook andere vertelsels van heksen en spoken. L. Opdebeek, *De St. Gregoriusviering in de Kempen,* nl. te Schoonbroek, op 12n Maart, waar dit een feestdag voor de leerlingen is. (Oud-Turnhout, met commentaar van J. C. Cornelissen). A. Emmers, *De Kapellekens te Willebroek.* J. Cornelissen, *Dialectstudie,* spreekt over verouderde en weinig gekende zegswijzen.

LOUIS STROOBANT.

Notre Hainaut. Charleroi, December 1938.

Dit interessante tijdschrift brengt van de hand van Paul Champagne, *Le Prince de Ligne et le congrès international pour l'étude du XVIIIe s. belge,* met gezicht op het kasteel van Belœil en twee portretten van den Prins de Ligne.

Flinke studie die herinnert aan het feit dat, onder het bestuur van Karel van Lorreinen, een Oostenrijksch minister, Cobenyl, de taak op zich nam het artistiek leven in onze provinciën te doen herleven en te dien einde « La Société Littéraire de Bruxelles » inrichtte. Hierbij werd hij geholpen door de Ligne en door d'Arenberg. Eug. Lévêgne geeft van den *Brunehautsteen te Hollain* een omstandige beschrijving en tracht den oorsprong van de benaming op te sporen. Volgens de traditie zou dit monument aan een van Cesars overwinningen herinneren. Naar men vertelt viel op deze plaats de koningin Brunehaut, vastgebonden aan den

staart van een wild paard. Volgens andere bronnen zou deze steen daar door Christus gebracht zijn; de indruk van zijn rechtervoet is trouwens op de Westzijde nog merkbaar. Toen men hem wilde gebruiken bij den ingang van de Lieve Vrouwekerk te Doornik slaagde men er niet in hem te verplaatsen. Volgens een andere legende werd de steen te Hollain gebracht door de H. Maagd Maria die, ziende dat de basiliek in aanbouw was, hem *uit haar voorschoot liet vallen.*

De uithollingen in dezen legendarischen steen werden totnogtoe nog niet bestudeerd.

G. Casy, *La comtesse d'Albany* (afbeeldingen). Deze beroemde kanunnikes van adellijken bloede, geboren Héloïse-Maximilienne de Stolberg, zag het levenslicht te Bergen in 1752. Zij was de dochter van Kolonel de Stolberg en van prinses Elisabeth de Hornes.

Van haar prilste jeugd af werd zij aangenomen door de kanunnikessen van Bergen, een zeer artistocratisch en niet al te streng milieu.

Op 20 jarigen ouderdom werd zij verplicht te huwen met graaf d'Albany, de laatste Stuart, zoon van Jacobus II, koning van Engeland, graaf van St. Alban, geboren in 1720. Deze was 50 jaar toen hij met de jonge Stolberg in den echt trad. Het was een ongelukkig huwelijk. Graaf d'Albany werd door zijn opstandig volk uit Schotland verjaagd.

Heloïse Stolberg kwam in aanraking met den Italiaanschen dichter Alfieri, dien zij huwde na de dood van Alban in 1788. Zij was bevriend met den kunstschilder Fabre, wien zij haar verzameling schilderijen, thans het Fabre-museum te Montpellier, achterliet. Noteeren wij dat Graaf d'Alban ook een tijdje te Laken verbleef, waar men geen al te prettige herinneringen van hem bewaarde: men noemde hem daar *Lord arsouille.*

Het portret van zijn verliefde echtgenoote hangt in het stadhuis van Bergen.

Om te eindigen wijzen wij op den benarden geldelijken toestand waarin deze flinke revue zich bevindt, daar de jaarlijksche provinciale toelage haar onttrokken werd.

L. S.

Mechelsche Bijdragen, 6e jaargang, Februari 1939.

Dr R. Foncke, *Vreemdelingen te Mechelen.* Citeert uittreksels uit reisdagboeken van buitenlanders, Alb. Dürer bv., die in 1520 te Mechelen verbleef. Hij bezocht er den beeldhouwer Conrad Meyt. Hij verbleef in het *Gulden Hoofd op de Veemarkt,* herberg gehouden door Hendrik Keldermans, bezocht de kanonnengieterij van Hans Poppenruyter en werd ontvangen door Margaretha van Oostenrijk, die hem haar paleis liet bezoeken.

Schrijver ontleedt eveneens de Kroniek van Johan Oldecop (van 1500 tot 1573). Hij spreekt er over de aanhouding van Filips

van Hesse, te Mechelen op het Keisershof, en van dezes ontvluchtingspogingen.

Het reisdagboek van *Ernstinger,* bewaard te Darmstadt, zegt dat deze inboorling van Innsdinck zich in 1605 te Mechelen bevond. Hij beweerde dat deze stad zeer mooi was, flink gebouwd en versterkt. Over de Dyle liggen er vijf bruggen ? Hij spreekt over den St. Romboutstoren en zijn 25 klokken.

Le Voyage de Maline, verschenen op het einde van de XVII^de^ eeuw, spreekt eerder met minachting over onze begijntjes:

C'estoient des choses sans pareilles
Que de voir toutes ces corneilles
avec leur petit cornillon,
Qu'on voyait en guise de creste.

De reis van Fromentin naar Mechelen en zijn bekende beoordeeling van de *Wonderbare Vischvangst* van Rubens, wordt beschreven. Het artikel sluit met de gedenkschriften van Fedse van Zobeltitz, uhlaanofficier, die Mechelen van 1914 beschrijft. — Genoeg hierover. Vergeten hebben wij nog niet.

J. Uytterhoeven, *De Mobilisatie der Mechelsche Weermacht* (platen). Spreekt over de *handboogschutters* van het St. Sebastiaansgild en van het St. Jorisgild, over de *Kruisboogschutters* en hun dienst in de stad.

J. Vaast Steurs, 1939. *Herinneringen* aan plaatselijke gebeurtenissen in 1489, 1589, 1689 en 1789.

J. van Balberghe, *Schellekenstoren van St. Romboutskerk ;* publiceert liedjes die in 1874 gecomponeerd werden, ter gelegenheid van het invallen van het beiaardtorentje.

F. Pauwels, *De « Ordonnantie van den Steene ofte gevanchenisse der stede van Mechelen »* (1597). Reglement en beheer van een gemeentelijke gevangenis op het einde van de XVI^de^ eeuw.

J. Uytterhoeven, *Belgo-Romeinsche Brandgraf op de Warande-Buttel.* Beschrijving van een brandgraf, dat ontdekt werd op dezelfde plaats waar kapitein-commandant Jan Stroobant behouwen silexsteenen vond. Van deze vondst werd *Mechlinia* in September 1928 op de hoogte gebracht. Op de bewuste plaats hooren we talrijke legenden o. m. ook deze van *den Gouden Zadel* (verborgen schat). De *Ryweg* langs de begraafplaats zou een aloude weg zijn. De aschurn werd gevonden nabij de grens van het grondgebied, dicht bij de *oude Leestsche Baan.*

LOUIS STROOBANT.

Annalen van de « Société archéologique » van Namen. XVII^de^ deel, 2de aflevering, 1937.

H. Couvreur, *Souvenirs d'un officier de Napoleon.* Brieven van kapitein Cardron van Philippeville, 1804-1815. Herinneringen van een ouden snorbaard, die in 1804 in dienst trad in het 9de infanterieregiment, adjudant werd in 1809, onderluitenant in 1810,

luitenant in 1813 en kapitein hetzelfde jaar, na verscheidene veldtochten in Pruisen, Polen, Oostenrijk, Spanje en Portugal. In 1813 in Duitschland ; 1814 en 1815 in Frankrijk. Gekwetst te Warenn (Pruisen), in Spanje en te Bautzen wordt hij bevorderd tot Ridder in het eerelegioen in 1813. Hij was waarlijk een dapper soldaat, wiens brieven van veel liefde tot Napoleon getuigen.

P. Recht, *Quelques aperçus sur les classes rurales du Namurois à la fin du XVIIIe s.* Rijk gedocumenteerde studie over de moreele en materieele levensvoorwaarden van de landelijke bevolking uit het Naamsche. Schrijver verwijst zeer dikwijls naar de door hem geraadpleegde werken.

J. Courtoy, *L'ancienne église des Jésuites de Namur, actuellement S. Loup.* Een artikel dat rijk versierd is met buitentekstplaten, waarop het barok beeldhouwwerk van de biechtstoelen in gezegde kerk afgebeeld staat.

M. Hoc, *Les jetons namurois commémoratifs des traités d'Aix-la-Chapelle (1748) et d'Hubertsbourg (1763).* De geleerde conservator van het cabinet voor numismatiek schrijft een breedvoerig commentaar over de gedenkpenningen in kwestie (afbeeldingen).

LOUIS STROOBANT.

La Renaissance d'Occident, Brussel, Januari 1939.

Deze flinke revue, die reeds XIII jaar bestaat en die onder de bekwame leiding staat van Maurice Gaucher, publiceert van E. Dantinua, *La légende du fruit défendu* (De legende van de verboden vrucht). Legende getrokken uit de Zohar (Sepher-La-Bazir). De goddelooze Samaël was met de hemelsche machten tegen zijn meester in opstand gekomen. Hij vroeg zich af hoe hij den mensch zou kunnen tot zonde brengen. Hij ontmoette de slang, die er oorspronkelijk ongeveer uitzag als een kemel. Samaël steeg er op en ging de vrouw vinden. Hij beweerde dat *Jahwéh* niet verboden had den boom der kennis van goed en kwaad aan te raken. Hij raakte den boom aan die zegde : « De voet van den hoogmoedige kome niet tot mij en dat de hand van den zondaar mij niet aanrake ». (Psalm 36, vers 12). Op haar beurt streelde de vrouw de schors, dan de bladeren, dan de bloemen en eindelijk de vruchten. De slang plukt een vrucht en de vrouw eveneens. Naar het voorbeeld van de slang at de vrouw van de vrucht toen zij den wrekenden engel bemerkte. Dan gaf zij de vrucht aan haar man. Jahwéh bracht den man, de vrouw en het serpent samen en overlaadde hen met negen vermaledijdingen.

H. Henry, *Don Quichotte était-il fou ?* (Was Don Quichotte gek ?) Een professor uit Montevideo, het geval van Don Quichotte ontledend, plaatst den beroemden ridder op een rij met de *vagabonds délirants chroniques à idée prédominante.*

M. Henry beweert dat het een beroepsmisvorming is, de pathologische stoornissen van een letterkundig personage te be-

schouwen als een wel bepaalde ziekte. Don Quichotte bestond nochtans niet alleen in de verbeelding van Cervantes. De zinneloosheid van Alonjo Quijans zou hem op de gedachte gebracht hebben dit boek te schrijven. Don Quichotte is een eigenaardige gek ; bij al zijn buitensporigheden behoort een zekere slimheid, een scherpzinnigheid, die bij een echten zinnelooze tevergeefs zouden gezocht worden.

M. Henry besluit met te zeggen dat het misschien wel beter is, dat Sancho een gulzigaard en Don Quichotte een gek blijft.

LOUIS STROOBANT.

Bulletin de la Soc. Royale Belge de Géographie, December 1938.

Denise Delforge, *Schaerbeek,* Studie over de commercieële, industriëele en sociale ontwikkeling van deze gemeente (kaarten), waarvan de bevolking, die in 1840 slechts 4550 inwoners bedroeg, in 1937 steeg tot 123666. Schr. spreekt over de oorspronkelijke ligging van het eerste vlek, waarvan het oudste bestaande plan dit van Jacques de Deventer († 1550) zou zijn. Omstreeks 1880 wordt Schaarbeek een zelfstandige gemeente.

J. Leyder, *Le Colonat au Congo Belge, les classes sociales et le contact des races.* Mededeeling, in Februari 1938 aangeboden bij den groep voor Sociologische Studiën aan het Solvayinstituut, spreekt over de verschillende soorten van kolonialen (Staat, maatschappijen, afzonderlijken). Besluit met te zeggen dat de kolonialen die het gevaar inzien, als plicht hebben vastberaden de noodige maatregelen te treffen om de koloniseering tot een goed einde te brengen.

LOUIS STROOBANT.

Eigen Schoon en De Brabander, XXII^{de} jaar, N^{r} 1, 1939.

Van de hand van Erens : *De eeredienst van S. Job te Wezemaal.* Ter gelegenheid van de bedevaarten in Mei en in September offerde men ijzeren of zilveren *teekens,* ex-voto's, om de genezing te bekomen van zgn. ongeneeslijke huidziekten. De H. man Job werd afgebeeld, het lichaam overdekt met etterige zweren.

L. De Weerdt : *Rechtspleging te Gaasbeek.* Haalt tal van ter dood veroordeelingen aan voor huisdiefstal. Te Gaasbeek werden personen opgehangen. In 1642 en 1643 werden dieven gegeeseld en vervolgens verbannen. In 1644 wordt een kindermoordenaar verwurgd en verbrand. Deze barbaarsche strafuitvoeringen kostten zeer duur.

L. S

Bulletin trimestriel de l'Institut Archéologique de Luxembourg, 5-1-1939.

In deze aflevering noteeren wij, o. m. andere artikels, een studie van C. Guillaume over het kerkelijk gewoonterecht in het graafschap Bastenaken, volgens een kopij van 1557, voortkomend van Oberwampach.

Taxandria, IX^{de} jaar, n^{r} 4, 1938.

In dit nummer lezen wij een artikel van kanunnik Jansen over de Folklore van Arendonk. Er is vooral sprake van gebruiken die betrekking hebben op het familieleven : de geboorte, enz.

H. O. K. *(Hoogstratens Oudheidkundige Kring).*

Gedenkboek, gewijd aan de nagedachtenis van den Kempischen dichter *Lodewijk De Koninck.* Talrijke illustraties, portretten en bibliographie.

L. S

(Buitenland).

P. Saintyves. *Deux mythes évangéliques. Les 12 apôtres et les 72 disciples.* Uitg. Emile Nourry, Parijs, 1938. Prijs : 60 frank.

Velen zullen er Mevr. Camille Nourry-Saintyves dankbaar voor zijn, dit posthuum werk van den grooten Franschen geleerde, wiens heengaan we zoo diep voelden, uitgegeven te hebben. Al is het boek van dezen grooten denker en geleerde onafgewerkt, toch dwingt het de aandacht, zelfs de bewondering af, want Saintyves had een voorliefde voor het banen van nieuwe wegen op een nog totaal braakliggend gebied. Zijn groote geleerdheid op gebied van folklore leidde hem soms tot een onverwacht samenbrengen van feiten, wat nieuwe en werkelijk stoutmoedige verklaringen voor gevolg had. Ongetwijfeld hadden vele geleerden reeds, waaronder overtuigde katholieken, de historische waarde in twijfel getrokken van de traditie die beweert dat Christus 12 apostelen en 72 discipelen had, maar toch, zooals Saintyves zelf het opmerkt, was het nuttig aan te toonen hoezeer de historische critiek afbreuk gedaan heeft aan het geloof, dat aan de legenden van het opkomend Christendom dient geschonken te worden. Door vergelijking tracht de schrijver vervolgens de reden op te sporen die het geloof aan dit bepaald aantal personen in het leven riep, een aantal dat niets meer is dan een zinnebeeld en dat meermaals op de meest onverwachte plaatsen aangetroffen wordt.

Al schijnen de besluiten die Saintyves hieruit afleidt soms voorzichtig en gematigd, toch voelen wij dat hij geen oogenblik geaarzeld heeft om het vraagstuk met de hem kenmerkende scherpzinnigheid zoo diep mogelijk te doorgronden. Zooals altijd trouwens heeft hij hier nauwkeurig de grenzen van zijn uiteenzetting bepaald en bleef hij op de eerste plaats historicus en folklorist. Wellicht is daar wel de reden te zoeken, waarom zijn werk zoo aangenaam is om lezen.

P. H.

OTTO LEHMANN. *Deutsches Volkstum in Volkskunst und Volkstracht.* Uitg. Walter de Gruyter & Cie, Berlijn. Prijs 7 R. M. 20.

Een flink boek van 125 bladzijden, mooi geïllustreerd. Alles wat van de hand is van M. Otto Lehmann is aantrekkelijk door den wijsgeerigen geest en den ruimen blik van den schrijver. Thans begint zijn werk met een grondig onderzoek van hetgeen de volkskunst is en wij noteeren er verscheidene zeer juiste gedachten, alhoewel wij soms betreuren dat volkskunst met plaatselijke kunst verward wordt. Nochtans wordt er een duidelijk onderscheid gemaakt tusschen de volkskunst en de fabrieksvoorwerpen die door het volk gebruikt worden.

Schrijver doet zeer goed uitschijnen dat op gebied van volkskunst de innerlijke mentale inhoud, het gevoel belangrijker is dan de techniek, d. w. z. den uiterlijken vorm. Wij zouden haast beweren dat het juist dit gebrek aan techniek, aan ambacht of school is dat de volkskunst kenmerkt. Door het voeren van een polemiek willen we hier echter het genot niet bederven dat men ondervindt bij het lezen van deze met geestdrift geschreven bladzijden, die de hooge waarde der volkskunst doen uitschijnen. M. Otto Lehmann bezit waarlijk kunstzin en zijn werk is aangenaam om lezen en tevens leerrijk. Hij toont ons aan hoezeer de mensch handelt in overeenstemming met zijn physisch en sociaal milieu en hoe dan beide factoren invloed uitoefenen op zijn opvatting van het schoone ; hij wijst er eveneens op dat deze opvatting noodzakelijk gewijzigd wordt met den tijd en de veranderingen die het milieu ondergaat.

Dit alles wordt door den schrijver toegepast op de verscheidene streken van Duitschland : Pruisen, Pommeren, Mecklenburg, Silezië, Saksen, Thuringen, Hessen, Frankenland, Rijnland, enz. Hij tracht tevens de eigen kenmerken van de volkskunst in elk dezer streken te bepalen.

Dit boek van M. Lehmann zal veel andere tot voorbeeld dienen.

Wat de verzorging van het uiterlijke betreft, deze is onberispelijk.

P. H.

Professor Dr Otto Lehmann, Bestuurder van het Museum te Altona, *Die bisherigen Ergebnisse der hausforschung für das Volkstum in deutschen Sleswig*. Holstein, 1938.

Met een grondige kennis van zaken wordt in dit meesterlijk werk, dat met mooie platen geïllustreerd is, de landelijke manier van bouwen in Sleeswijk-Holstein besproken.

Voor een vijftigtal jaren was er een opvallende eenheid wat dezen bouwtrant betreft. De Friesche elementen zijn er overheerschend (Hauberg). Evenals bij ons in de Kempen hebben wij er een langgeveltype, waarvan het vierkant midden tot *spicatum* dient, terwijl in de verlenging stallen en schuren ingericht worden.

Schrijver besluit met te zeggen dat deze streek in de 1ste eeuw na Chr. in bezit was van de Angelen, die verhuisden naar de westkust om in de Vde eeuw naar Bretagne te trekken.

De bouwtrant in Sleeswijk heeft een Kimbrischen oorsprong en werd min of meer overgenomen door de Angelen, die zich met Friesen en Jutten vermengden.

Louis Stroobant.

Lietuviea liaudies mélodijos, Kaunas, 1938.

Dit mooi boekdeel van 310 blz., verlucht met 16 buitentekstplaten met afbeeldingen van Litauwsche typen, hoofddeksels, muziekinstrumenten enz., bevat 333 plaatselijke melodieën met bijbehoorende muziek, commentaar, bibliographie en tafels.

As siratélé
As be motalès
As siratélé
As be motalès.

Dit wetenschappelijk werk werd uitgegeven door de *Lietuvier Tantosakos archyvas* (folkloristisch archief van Litauwen).

L. S

L'Ethnographie, halfjaarlijksch bulletijn van de Société d'ethnographie te Parijs, Parijs, 1938.

Bevat een merkwaardige studie van Mevr. De Vaux-Phélipau. *Le cycle des Mélusines à travers le monde et son type le plus complet : La Mélusine de Lusignan*. De schrijfster, steunend op Lucien *de dea Syria* en Xenophon *Anabasis*, zegt dat de Melusine ongetwijfeld haar ontstaan dankt aan de groote Syrische godin *Dorcédo* (Dorkédo) of Atargatis, een in de Oudheid zeer vereerde godheid. Nog leefde de herinnering er aan tijdens de kruistochten. Dorcédo zou een godin der vruchtbaarheid geweest zijn, die op een lijn gesteld werd met Venus en Askalon en die men voorstelde als een vrouw met visschenstaart.

Ze zou aldus gestraft geweest zijn, omdat ze een jongen Syriër bemind had. Daarin zou de reden te zoeken zijn waarom de Syriërs zich onthielden van visch. In verscheidene heiligdommen van de godin werden visschen onderhouden, nl. in een moskee van Tripoli, van Syrië.

Vooral in het Libanongebied zou Dorcédo terzelfdertijd een godin-duif geweest zijn, door assimilatie met Astarte.

Libuse, die het koninklijk Bohemen stichtte, bouwde Praag. Zij is de eerste der Prmysliden, waakt over de prinsen van haar ras en *voorspelt de toekomst.*

Wanda, een waterprinses, verzekert den roem der Poolsche wapens en sticht Krakau.

Elken Zaterdag verandert de fee Manto in een ringslang en sticht Mantua.

De witte vrouwen van Bohemen voorspellen de toekomst en waken over hun afstammelingen.

De Melusine uit Poitou zou rechtstreeks met de kruistochten meegekomen zijn.

Alsdan zou de oude helleno-asiatische mythe door de kruisvaarders met allerlei nieuwe elementen verrijkt zijn geworden.

Volgens de Tsjechische variante van de Vertelling van Melusine zou graaf Raimond van Poitiers bij zijn terugkeer uit het Oosten de fee in zijn reisgoed medegebracht hebben.

Jean d'Arras schreef den roman van Mélusine omstreeks 1387. In het begin van de XV^de^ eeuw werd deze in het Engelsch vertaald.

Het hoofdmotief schijnt ontleend aan den roman Eros en Psyche. In de Grieksche mythe is het Eros die Psyche naar een wonderbaar paleis overbracht (cfr. Brabantsche Folklore, Nr 105-106, blz. 326). In den Franschen roman is het Mélusine die een prachtig kasteel bouwt voor Raimondin.

De vertellingen van prinsen die overdag in een dier veranderden kwamen eerst voor in Scandinavië en Denemarken.

De mythe van Melusine komt uit Azië en misschien wel uit Indië. Deze van *Urvasi* en *Pururavas,* geciteerd door Andrew Lang, *Custom and Myth,* zou het zinnebeeld van de vrouwelijke terughoudendheid zijn. De Perzische legende van *Koning Ruzvanshah* en de Turksche legende van den *Koning van de Yemen* zijn in denzelfden aard. Allebei hebben ze, bij het huwen met de dochter van een genius, beloofd nooit hun vrouw te ondervragen.

In Esthland ontmoet een reizende jonge man een mooi jong meisje dat, dichtbij de zee, op een rots neerzit. Zij neemt hem mee naar een onderzeesch paleis en huwt met hem op voorwaarde dat hij nooit zou trachten haar op een Donderdag te zien. De nieuwsgierige echtgenoot verrast haar op een Donderdag in een groote kuip, het onderste gedeelte van het lichaam in visch veranderd.

Veel gelijkenis hiermede vertoont ook de geschiedenis van Udine en den ridder. In Bohemen hebben we aldus de legende van

Oldrich en *Bozena,* in Normandië deze van de fee van *Argouges,* in Bretagne deze van den ridder *Lauval* en van de *dame de Lins. Parthénope de Blois* gelijkt aan het thema van de toovenaarster *Mélior* die verliefd geraakt op een ridder. Zij neemt hem mee naar Constantinopel en belooft hem koning te maken. Ter gelegenheid van een bezoek stelt Parthénope haar moeder op de hoogte van de zaak en de betoovering houdt op. Een schip brengt haar terug van Constantinopel naar het woud van de Ardennen.

De geschreven legenden van Melusine, deze van Gervaise van Tilburg, van Vincent de Beauvais, van Helinaud in de XIII^de^ eeuw, van Jean d'Arras in de XIV^de^, waren in het begin van de XVI^de^ eeuw in Bohemen gekend en vertaald in 1555.

De Slavische volkeren konden deze legenden hooren vertellen door de soldaten, die van de kruistochten huiswaarts keerden.

Bij de Joego-Slaven vinden wij de legende van Melusine, zooals deze in Frankrijk verteld wordt, in haar zuiversten vorm weer. De oorzaak hiervan zou te vinden zijn in het feit dat een linie van de familie Lusignan van 1195 tot 1487 op het eiland Cyprus regeerde. De legende zou over de Adriatische zee in Dalmatië geraakt zijn en langs Turkije in Bulgarië.

Melusine zou de dochter geweest zijn van een koning van Albanië, waar de Noormannen, de Venetianen en de Hongaren van de XI^de^ eeuw af kleine staten zouden gesticht hebben. Van daar is Melusine kunnen vertrekken om in Oost- en Centraal Europa aan te landen.

De Ruthenen kenden de *Rusalky Melusiny* die de groote rivieren en de *Pontus Euxinus* (Zwarte Zee) bewoonden. Zij hebben lang blond haar ; een van hun handen is zooals deze van een mensch, de andere echter gelijkt aan de vin van een visch. Tot aan het middel zijn zij vrouw ; lager ziet men niets dan een visschenstaart. De *Melusiny* bekoren de Turksche soldaten door hun schoonheid en hun zang. De soldaten die zich laten betooveren worden verslonden.

Bij de Tsjechen is Melusine, met haar vleermuisvleugels en haar slangenstaart, zeer populair. Zij werd voorgesteld op meubels, kandelaars, goud- en zilverwerk. Deze gebeeldhouwde en gekleurde houten figuurtjes werden opgehangen aan de zoldering der Tsjechische kruidenierswinkels en thans nog worden zij in de oudste wijken van Praag aangetroffen.

In Moravië wordt Melusine de moeder of de vrouw van den wind geheeten. Men offert haar noten of appelen die men in het vuur werpt of gruttenmeel dat men met den wind laat vliegen. Hierbij zingt men :

't Is voor u *godin* om brij te maken
brij voor uw kleine kinderen.

In de naburige bergen, de *Krkonose,* draagt men er zorg voor steeds een stuk brood op zak te hebben of een zweep doen te kletsen, ten einde een ontmoeting met Melusine, een wreede vrouw, te voorkomen.

De Polen brengen Melusine in verband met hun nationale legende van *Wanda* en met de Tsjechische legende van *Libuse*. Fee in Frankrijk, waternimf bij de Polen is hun *Wanda*=vandu =unda=water, dochter van graaf Krak.

Bij de Slaven gaan de feeën steeds met drie samen en blijven zij steeds in aanraking met het water, evenals de Russische *Rusalky*. Klein Rusland kent sirenen die *Moreski Gudi* (Melzuzini) geheeten worden en die rondom de schepen zwemmen om de zeelieden te verleiden. Half vrouw en half visch zijn ze zeer mooi en hebben al de volksliederen uitgevonden. Deze sirenen werden geboren uit het onderzeesch huwelijk van Joden, die in de Roode Zee geworpen werden, met sirenen.

Schrijfster citeert eveneens M. Barot, onderwijzer te Couhé (Weenen) geboren op de grenzen van het kanton Lusignan. Volgens Barot zouden handelaars, tot omstreeks 1850, voor een stuiver een Melusine verkocht hebben die het hoofd van een christin had, twee groote pooten en een staart. Hij verzamelde alles wat door de traditie mondeling overgeleverd werd. Het is de *mère des Lusignan* (moeder der Lusignan), *mère Lusigne, Merlusine, Melusine (Merluisine*=Meluisine).

Het verhaal van Barot is tamelijk lang. Toen Elinas, koning van Albanië weduwenaar was, ontmoette hij op zekeren dag nabij een bron een wonderschoone vrouw die betooverend zong. Het was de fee *Pressine*, die later met hem huwde en koningin van Albanië werd. Zij had echter slechts aanvaard op voorwaarde dat haar echtgenoot nooit in haar kamer zou komen tijdens de bevalling of terwijl zij bezig was de pasgeboren kindjes te verzorgen. Pressine bracht een drieling, drie verukkelijk mooie meisjes ter wereld.

Het waren *Melusine, Meilleure* en *Palatine*. Door zijn zoon bedrogen viel Elinas plotseling bij zijn vrouw binnen, terwijl deze bezig was met haar dochtertjes te baden. Wanhopig over dit vergeten van zijn belofte voorspelde Pressine groote ongelukken aan Elinas en verdween daarna met haar drieling. Vijftien jaar later haalde Melusine haar zusters er toe over hun vader een bezoek te brengen. Zij werden er feestelijk ontvangen, doch verdwenen voor het opgaan der zon. Pressine strafte Melusine met haar te zeggen dat zij elken Zaterdag van aan den navel tot aan de teenen in slang zou veranderd worden. Wanhopig vluchtte Melusine naar een woud in de omgeving van Poitiers.

Raimondin, van het geslacht der heeren van Lusignan, zou de zoon zijn van den graaf van Vorst en van dezes tweede vrouw, de zuster van den graaf van Poitiers. Op zekeren dag nu gebeurde het dat Raimondin, op jacht zijnde, bij ongeluk zijn oom Aimery de Poitiers doodde. De wanhoop nabij vluchtte hij. Omstreeks middernacht, toen hij aan de bron kwam die geheeten werd *fontaine de la Cé* of *des fées*, zag hij er drie feeën spelen. Een van hen was Melusine, die hem opbeurde en hem goeden raad gaf, hem doende beloven met haar te huwen. Als voorwaarde stelde zij nochtans, dat hij moest zweren haar niet op een Zaterdag op te zoeken.

Dit lang artikel van Mevr. Heischer-Clément brengt geen verklaring van de legende van Melusine.

Nochtans toont het de groote geografische verspreiding aan van deze geschiedenis der Lusignan.

Wij drukken den wensch uit dat een corpus van de verscheidene thema's dezer legende zou opgemaakt worden, met *nauwkeurige aanduiding der bronnen,* zooals Saintyves dit gedaan heeft voor de legendarische reuzensteenen.

De eigenaardige gewoonte te Praag van een Melusinebeeldje aan de zoldering op te hangen, schijnt aanleiding gegeven te hebben tot het niet minder eigenaardige gebruik, een opgezette krokodil op te hangen aan de zoldering van de kamers der vroegere alchimisten.

Aan sommige steeds weerkeerende bijzonderheden : de 3 witte vrouwen, de bescherming der pasgeboren kinderen, het voorspellen van de toekomst, het aankondigen van overlijdens, meenen wij de drie Nornen te herkennen: het heden, het verleden en de toekomst !

L. S

Mouseion, uitgave van het *Internationaal Instituut voor Intellectueele Samenwerking,* Parijs, 1938, n^rs^ III en IV.

Dit prachtig tijdschrift, dat het lievelingsboek diende te zijn van alle conservators van Musea, bevat al te veel studiën om hier ontleed te worden. Hamilton handelt er over *Het Palestijnsch archeologisch museum,* Paul Fierens: *Het museum voor beeldende kunst te Doornik, het Metropolitan Museum of Art, de reorganisatie van het Museum te Bolzano ;* M. Colly: *Het Museum der burgerlijke gasthuizen te Lyon, Het museum voor volkskunst en volkstradities in Neder-Saksen ;* Ardelia Ripley Hall: *De Indiaansche verzameling van het museum te Boston ;* I. Zemp: *Zwitsersche wetten en reglementen betreffende oudheden en opgravingen;* Bengt Thordeman: *De openbare verzamelingen Munten der Noorsche landen ;* Emilio Lovognino, *Het restaureeren van de Lieve Vrouw der Ara cœli;* Kapitein Marnelle: *Het beschermen van hout tegen brandgevaar, de techniek der Egyptische opgravingen;* Droop, *De opgravingen van den tempel van Artemis Ortia te Sparta;* Remzy O. Arik: *De bijzondere toestand der archeologische opgravingen in Turkije;* Guido Ucelli: *De Techniek der opgravingen van het Nemimeer;* Caso en Marquina: *De techniek der opgravingen in Mexico;* Daya Ram Sahui: *De techniek der opgravingen in Indië;* Braat en Bursch: *De techniek der opgravingen in de Nederlanden. De bescherming van monumenten en kunstwerken ten tijde van gewapende conflicten : tekst van een ontwerp van internationale overeenkomst met uiteenzetting der redenen.*

Deze artikels werden voor het meerendeel geschreven door eersterangsspecialisten en zijn rijk geïllustreerd.

LOUIS STROOBANT.

Rheinische Vierteljahrsblätter, Mitteilungen des Instituts für geschichtliche Landeskunde der Rheinlande. — Bonn, Heft 3 en 4, 1938.

F. Steinbach: *Gemeinsame Wezenszüge der deutschen und der französischen Volksgeschichte. Zur Grundiegung der europäischen Einheit durch die Franken.* Citeert Pirenne, des Marez, Ganshof en andere Belgische historici om zijn thesis te verdedigen, volgens dewelke de Europeesche eenheid het werk is van de Frankische invallen.

H. M. Heinrichs, *Zur ländlichen Wirtschafts=und Verfassungsgeschichte am linken Niederrhein.* Handelt over den verkoop van hoeven te Xanten en over het recht van den eigenaar. Spreekt eveneens over de huurovereenkomsten van de XIII^de^ eeuw af.

K. Zimmermann, *Otto von Senheim als Unterhändler Philipps van Söfern,* een studie over den dertigjarigen oorlog.

L. Weisgerber, *Die Herren von Winterscheidt zum Kirschhof und ihre Nachfahren in den Saarlanden.* Met genealogische kaart der familie van Winterscheidt zum Kirschhof en afbeelding van wapenschilden.

H. van Ham, *Quellen zur rheinischen Auswandererforschung in den Staatsarchiven Koblenz und Düsseldorf.* Nomenclatuur van edicten uit de XVIII^de^ en XIX^de^ eeuw.

L. S

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, Weenen, 1939.

Evenals het land is dit Oostenrijksche folkloristisch tijdschrift van naam veranderd (eertijds heette het *Zeitschrift für österreichische Volkskunde).* Het is veel kleiner geworden en behelst slechts twee studiën van Arthur Haberlandt : *Kulturgeographische aufgaben der volksforschung im Panonischen Raum* en *Volkstümliches Uberlieferungsgut.* Bovendien nog een flinke bibliographie van in Duitschland uitgegeven folkloristische werken.

Wij vestigen de aandacht op Otto Huth, *Der Lichterbaum Germanischer Mythos und deutscher Volksbrauch.* Wij willen er op wijzen, dat in den *Kerstboom* niets anders dient gezien te worden dan een vereering van vader Ydragsill, die van Noorschen oorsprong is.

LOUIS STROOBANT.

Grossherzogliches Institut. Vierteljahrsblätter, Luxemburg, Heft 15 en 16, 1938.

Comes, *Idiomatik der Echternacher Mundart.* Verklarend woordenboek van de woorden uit het plaatselijk dialect, beginnende met een K.

Jules Vannérus, *Anciens actes de Délimitation de la Prévoté de Diekirch, de Bourscheid et d'Eppeldorf,* met commentaar van den geleerden archivaris (kaart).

Victor Balter geeft een eenvoudige opsomming van de *plaatsnamen der gemeente Hollange.*

F. Krauss, *Prof. Dr Gustav Kisch.* Levensbeschrijving.

L. Roger, *Buchbesprechungen.*

L. S.

Folk-Lore, The Folk-lore society, London, December, 1938.

Theodor H. Gaster, *Some ancient oriental Folklore.* Studie over de Semitische volksverhuizingen, te beginnen met Babylonië. Walter Asboe, *Collectanca — Social festivals in Lavakh Kashmir* (platen).

Kenneth Jackson, *An Irish Folk-poem.*

L. S.

Journal of the English Folk Danse and Song Society. London, December 1938.

Brengt van White, *Ancient Orkney Melodies,* oude balladen met bijbehoorende muziek. Anne G. Gilchrist, *Sacred Parodies of Secular Folk Songs* en andere oude dansen met de muziek.

L. S

Raffaele Corso, Archivio per la reccolta e lo studio delle tradizioni popolari italiane. Napoli, 1938.

Bevat: M. Tedeschi, *I Canti sacri populari della Sicilia,* een lang gedicht van godsdienstigen aard met verheven inhoud.

Giovanni Colella, *Tracce folkloristische nella divina Comedia.* Schrijver doet uitschijnen hetgeen in de *Divina Comedia* betrekking heeft op de tooverkunst en het bijgeloof.

L. S.

Eigen Volk en De Liebaert, Haarlem, Januari 1939.

Dit tijdschrift voor folklore en heraldiek brengt van Uittien: *Zonderlinge plantennamen,* het raadsel van Plinius: Brittanica of Vibones. Verscheidene lessen over de soms vreemde namen, die in Nederland aan bekende planten gegeven worden. In Germanië, in het kamp van Germanicus, bestond een bron waarvan het water binnen de twee jaar de tanden deed uitvallen. Deze kwaal heette men *stomachace* en *scelctirbe.* Als geneesmiddel werd een plant aanbevolen die den naam droeg van *Brittanica* en die ziekten van de spieren, slangenbeten en schrik genas. De bloemen droe-

gen den naam van *Vibones*. De Friezen vermeldden reeds de genezende kracht van deze plant. Een tijdgenoot van Plinius, de griek Diascorides, zou dit geneesmiddel eveneens gekend hebben. Schrijver citeert werken, die over de eigenschappen van deze plant gesproken hebben.

J. Rasch, *Musea en Folklore,* III. Geeft een grondige analyse van een schilderij van Guardi, een speelzaal in de XVIII^de^ eeuw voorstellende, waarin verscheiden personen, waarschijnlijk Venetianen, afgebeeld staan ; van Avercamp: een feest op het ijs in Utrecht in de XVII^de^ eeuw ; van Terborch: een boetprocessie (afbeeldingen). Deze werken werpen een hel licht op de zeden en gebruiken van die tijdvakken. Dezelfde schrijver handelt over de oudheidkundige verzamelingen van den kunstschilder Verleur de Nykerk. J. A. W. Banning bespreekt *Het wapen van Groenlo.*

LOUIS STROOBANT.

Fataburen. Nordiska museets och skansens årsbok, 1938.

Deze prachtige revue, uitgegeven door de H.H. Andreas Lindblom, Güsta Berg en Sigfried Svensson van Stockholm, bevat 301 blz., werd gedrukt op mooi papier en bevat talrijke illustraties. Wij noteeren volgende studiën: S. Wallin, *Modellen till strö herrgårdsbyggaud* (platen) met de reproductie van eigenaardige Noorsche binnenhuisjes uit den tijd van het Keizerrijk. G. Granberg: *Värmlännigar som kulturspridare i smäland och östergötland ;* schrijver bestudeerd de *bogsäde* en *stotting* of sleden die in *Värmland* gebruikt worden voor het vervoeren van boomstammen (afbeeldingen). Zinnebeelden van de Noordpoolster in de wapenschilden, monogrammen, obelisken, kronen, uniformen, eereteekens, ceramiek, enz. in de Noorderprovinciën.

Sigurd Erixon, *Taxhuv Takkam* (platen), flink gedocumenteerde studie over de wijze waarop bij de houten gebouwen in het Noorden, het timmerwerk in elkaar gezet wordt.

Torsten Lenk, *Gustav III hatt ett strycke dräkthistoria.* Studie over het hoofddeksel van Engelsch model, dat op het einde van de XVIII^de^ eeuw door Gustaaf III gedragen werd.

Marshall Lagerquist, *Speceributiken för hundra är sedan.* Afbeeldingen van eigenaardige kruidenierswinkels te Stokholm omstreeks 1830, met prijslijst der verkochte artikelen. Dit is een zeer goede folkloristische studie.

Frän landskapsmuseer och hembygdsgårdar. Door het mumeum van Malmö werden eenige mooie wedersamenstellingen verwezenlijkt van romantische burgersalons, van oude binnenhuisjes van visschers, enz...

LOUIS STROOBANT.

Rig, Tidskrift utgiven av föreningen för svensk kulturhistoria. Stokholm, *Tryckeri aktiebolaget Thule*, 1938.

Bengt Söderberg, *Senmedeltida bygdekost på Gotland*, geeft mooie afbeeldingen van gebeeldhouwde altaarstukken in Gotland. Onmiddellijk merken we op dat de figuurtjes, de apostelen bv., naar een gestandardiseerd type vervaardigd werden, net als in ons land. Deze beeldjes zijn op kunstgebied slechts van ondergeschikt belang.

Melander, *Hammarskiftet i Finland*, met kaarten van de gemeenteweiden in Finland.

Esther Jacobson, *Vadstena adliga jongfrustift*. Ontwerp voor een Zweedsch protestantsch klooster.

Arvid Euqvist, *Runstenen på Frösön och den bundna sjöormen*. Merkwaardige bijdrage tot de studie van de runensteenen met afbeelding van den beroemden steen van Frösön, die zorgvuldig door een sterk ijzeren hekken beschermd wordt.

LOUIS STROOBANT.

Budkavlen, Helsingfors,, 1938, Nr 3.

In dit tijdschrift, orgaan van het Noorsch Instituut voor Folklore en Ethnologie, publiceert Otto Andersson, *Giga och bröllopslätar på Shetland*. Studie over de Noorsche muziekinstrumenten, meer bepaald over een soort altviool, de *Sträkharpausen*, die thans nog in Shetland gebruikt wordt (afbeeldingen en bijbehoorende muziek). K. Rob. V. Wikman: *August Jakobssons sagosamling*, met portret van dezen folklorist. Biographie van Erik Lagus, door Arnold Nordling.

LOUIS STROOBANT.

Bulletijn van het ethnografisch Museum van Belgrado, XIIIde deel, 184 blz., geïllustreerd, 1938.

In dit nummer lezen we artikels van *Erdeljanovic* over de ethnografie als wetenschap en het vraagstuk van den oorsprong van den godsdienst; van *Janovic* over de plechtigheden, liederen en dansen in Zuid-Servië (Poreth) ; van *Dimitrijevic* over de vervaardiging van muiltjes te Skoplje ; van *Mihirdinovic* en *Petrovic* over de ethnologische elementen van Zuid-Servië ; van *Monnirovic* over de hekserij ; *Vlahovic* geeft aanteekeningen bij zangen te Bitolj en *Vuhovic* bij volksliederen en zangerskunst van Halbinsel Peljesac ; *Vlahovic* schrijft een artikel over de gouslaspelers in Noord-Servië en *Petrovic* over den sleedoorn in het volksgeloof

De Folkloristische Beweging.

De Pagineering van ons Tijdschrift.

Op de vraag in ons vorig nummer, betreffende de pagineering van ons tijdschrift, ontvingen we slechts weinig antwoorden (7). Dient de huidige pagineering behouden te blijven of moeten wij een dubbele invoeren: een eerste voor de artikels en Ditjes en Datjes, een tweede voor het Boekennieuws en andere rubrieken ? De redenen waarom tot dit nieuw stelsel zou kunnen overgegaan worden werden in ons vorig nummer uiteengezet. Onze zeven antwoorden nu pleiten ten voordeele van de bestaande methode. Zij achten de dubbele pagineering een onnoodige bijkomende moeilijkheid en brengen critiek uit over de nieuwe werkwijze, die in verscheidene tijdschriften ingang vindt en die aanleiding geeft tot verwarring. Tevens zijn zij van oordeel dat de tabels, die wij bij het einde van elken jaargang laten verschijnen, toelaten gemakkelijk een gezochte inlichting weer te vinden. Daarom vinden zij dat het onnoodig is een nieuwe methode aan te nemen, die misschien wel gewenscht schijnt voor tijdschriften die niet, zooals het onze, over vijf verschillende tabels beschikken.

Vragen en Antwoorden.

Samen met zijn antwoord doet M. Vandereuse, van Marcinelle, ons nochtans een werkelijk interessant voorstel. Hij zou nl. willen dat onze revue een rubriek zou voorzien voor *Vragen en Antwoorden.* Onze lezers zouden aldus, natuurlijk binnen de bepaalde grenzen blijvend, vragen kunnen stellen, die dan door andere lezers zouden kunnen beantwoord worden. Dit zou dan een middel kunnen zijn om het werk der zoekers te vergemakkelijken.

Deze proefneming zullen wij beginnen in den XIX^{den} jaargang, aflevering 109, September 1939. Van nu af raden wij onze lezers reeds aan, er aan te denken wat zij voor bewuste rubriek zouden kunnen schrijven.

Nationale Commissie voor Folklore.

Op de vergadering van 26^{n} Januari werden door de Commissie een zeker aantal besluiten getroffen.

Er zal o. m. een jaarboek uitgegeven worden, dat voor de folkloristen allerlei nuttige inlichtingen zal bevatten.

In het jaarboek 1939 zal een geschiedkundig overzicht over de folkloristische studiën in België, van 1830 af, verschijnen ; een

lijst der vroeger en thans nog verschijnende folkloristische tijdschriften, hierbij een onderscheid makend tusschen deze die uitsluitend folkloristisch zijn en deze die slechts occasioneel folkloristische studiën publiceeren ; een Bibliographie van de Folklore voor het jaar 1939 ; een lijst der Musea voor Folklore met alle noodige inlichtingen, die den bezoeker nuttig kunnen zijn.

Ten slotte zal dit jaarboek eveneens een begin van bibliographie publiceeren van de tijdschriften die occasioneel een folkloristisch artikel laten verschijnen. Aldus constateeren we bijvoorbeeld dat in de uitgaven der Academie, sedert een eeuw verscheidene interessante folkloristische studiën verschenen. Waarom dan de folkloristen verplichten al deze jaargangen te doorbladeren om deze weer te vinden. Aldus zal het werk eens voor altijd gedaan zijn.

Dezelfde methode zal ook gevolgd worden voor de plaatselijke dagbladen. Kortom, de Commissie zal uitgaan van volgend principe : werk leveren ten bate van iedereen, ten einde de folkloristen langdurige opzoekingen te besparen en hen niet te verplichten steeds opnieuw te beginnen. Aldus zullen ook belangrijke werken, die verschenen in haast niet meer te raadplegen tijdschriften, voor vergetelheid gespaard blijven.

ERRATUM. — *In onze laatste aflevering schreven wij bij vergissing dat het voorzitterschap der Vlaamsche afdeeling waargenomen werd door* M. MAURITS DE MEYER. *Deze naam dient vervangen te worden door dien van* M. PAUL DE KEYSER.

XIIde Gala voor Waalsche Folklore.

Dit jaar werd het XIIde gala voor Waalsche folklore op 4n Maart gehouden in de schouwburgzaal van het Paleis voor Beeldende kunsten. Weer moest de vertooning doorgaan met uitsluitend voorbehouden plaatsen, daar alle kaarten reeds tijdens de eerste dagen verkocht werden.

Op het programma voor dit jaar : *La cour du Coucou* te Polleur in 1801 en *la Bête de Stanneux,* de droom van Jean de Nivelles, de dans *Mari Doudouye, le Fontaine de Ste-Ode,* enz...

Als nieuwigheid dient gezegd, dat ter gelegenheid van het bal dit jaar een eerste reeks plaatselijke kleederdrachten aan de beurt kwamen : omgeving van Spa, Borinage, Nijvel, Bouillon en Tusschen Samber- en Maasland.

Poppententoonstelling.

Door de Vereeniging der Brusselsche Naschoolsche Kringen wordt in November e. k., in het Egmontpaleis, een poppententoonstelling ingericht.

De leerlingen der meisjesscholen zullen er voor zorgen folkloristische tooneeltjes weer te geven. Elke school zal zich zooveel mogelijk met een bepaald onderwerp bezighouden. Een afdeeling zal voorbehouden worden voor de oude poppen ; een andere voor

de poppen uit het buitenland. Verscheidene landen hebben reeds hun medewerking toegezegd en er werd hun eveneens gevraagd folkloristische tooneelen voor te stellen. Een poppenspel werd eveneens voorzien. Er wordt een beroep gedaan op de personen die in het bezit zouden zijn van oude poppen of die hun medewerking zouden kunnen verleenen. Zich wenden tot het secretariaat, 22, Lakenstraat, Brussel.

Internationale Wedstrijden en Festival voor Volksdansen.

Te Brussel, in het Paleis voor Beeldende Kunsten. heeft van 30^{n} April tot 6^{n} Mei een internationale wedstrijd voor Volksdansen plaats.

Daarna, van 7^{n} tot 14^{n} Mei, wordt een festival voor Volksdansen ingericht, waaraan groepen uit verscheidene Europeesche landen in nationale kleederdracht zullen deelnemen. De inrichting van wedstrijd en Festival werd verzorgd door de Société Philharmonique.

De Universiteit naar het Poppenspel.

Het zullen onze lezers niet zijn die verbaasd zullen kijken, als zij vernemen dat het psychologisch Seminarie van de Brusselsche Universiteit zich naar het Poppenspel begeven heeft, ten einde er de verbeelding van kinderen en eenvoudige lieden te bestudeeren. Onze lezers hebben tijd genoeg gehad om met deze opvattingen vertrouwd te geraken, daar wij vele jaren reeds de aandacht vestigen op het belang van de studie der folkloristische feiten voor het begrijpen van het mentaal en het maatschappelijk leven.

Om echter aan te toonen dat er hedendaags een evolutie doorgemaakt wordt, wijzen wij er op dat het psychologisch Seminarie zich op 6^{n} Maart naar het Theâtre du Perruchet begaf.

Oude Gebouwen in gevaar !

De *Indépendance Belge* begon met het uitgeven van een reeks artikels van M. L. Lespineux, waarin deze verscheidene schilderachtige gebouwtjes vermeldt, die onmeedoogend afgebroken worden.

Oudheidkundig Congres te Hasselt.

Wij herinneren er aan dat het Oudheidkundig Congres, dat ingericht werd door het Verbond der oudheidkundige Vereenigingen van België, dit jaar te Hasselt zal gehouden worden. Voor inlichtingen kan men zich wenden tot M. Lyna, Rijksarchief te Hasselt.

Een Folkloristische Tentoonstelling te Leuven.

Dit jaar zal het te Leuven zijn dat de Gouwdag van den oudheidkundigen en folkloristischen Kring van Vlaamsch Brabant zal gehouden worden. Een tentoonstelling over Folklore zal er, onder leiding van M. J. Gessler, ingericht worden.

Stavelot. — Museum voor Folklore.

Het afsterven van M. J Gillet heeft aanleiding gegeven tot het benoemen van M. Arnold Godin, burgemeester van Stavelot, tot Voorzitter van het museum voor Folklore.

Werden benoemd tot conservator der verzamelingen : M. H. Massauge de Cillombs ; tot bibliothecaris M. L. Kaye ; tot penningmeester M. Ch. Dopagne.

M. Nicolas François en William Legrand werden respectievelijk benoemd tot ondervoorzitter en tot secretaris.

Moge deze nieuwe folkloristische inrichting groeien en bloeien.

L. S.

2de Internationaal Congres voor Regionalisme.

Als gevolg op het Congres te Ath in 1937, zal een tweede Internationaal Congres voor Regionalisme plaats hebben te Rijsel-Tourcoing-Roubaix, van 30 Juni tot 3 Juli.

Op 1n Juli zullen de Congressisten te Rijsel een folkloristische tooneelvoorstelling kunnen bijwonen. De prijs voor de deelneming aan het Congres bedraagt 60 Fransche frank. Secretariaat : Rue Colbert, 70, Rijsel.

De Folklore op de Tentoonstelling te Rijsel.

Op de Tentoonstelling van den Socialen Vooruitgang, die dit jaar te Rijsel ingericht werd, voorziet men een afdeeling voor folklore, vooral met het oog op het belang er van voor het toerisme.

Deze tentoonstelling zal ondergebracht worden in de afdeeling Roubaix, in het Park Barbieux, in de 14 paviljoenen der 14 departementen van het Noorden en het Oosten.

Openluchtmuseum voor Folklore op het eiland Man.

Op het eiland Man begon men met de inrichting van en openluchtmuseum. Reeds werden een oude pachthoeve uit de XVIIIde eeuw en een andere woning, waar weefgetouwen zullen ondergebracht worden, aangekocht. Thans onderhandelt men voor een derde, die zal voorbehouden worden voor het visschersleven.

Germaansch Museum voor Kleederdracht.

Te Neumünster zal een Germaansch museum voor kleederdracht, van de praehistorie af tot heden, ingericht worden. Ook de evolutie van de techniek der fabricatie van geweven stoffen zal er duidelijk aanschouwelijk voorgesteld worden.

Bij dit museum zal eveneens een bibliotheek behooren met werken die speciaal over bewust onderwerp handelen en, naar de thans in Duitschland heerschende opvatting, die wil dat Musea bezocht worden door het groote publiek, zal er ook een tooneel- en een feestzaal gebouwd worden.

Derde Internationaal Congres voor Volksdansen.

Van 1ⁿ tot 6ⁿ Augustus 1939 zal dit te Stokholm ingericht worden, volgens dezelfde methode als deze die gevolgd werd voor het Congres van Weenen in 1934 en van Londen in 1935. Prijsverminderingen zullen door de vervoerdiensten aan de deelnemers toegestaan worden.

Secretariaat: Tredje Internationella Folkdanstämman, Stokholm I. Inschrijvingsrecht: 10 Zweedsche kronen.

Necrologie.

J. M. Remouchamps.

Op 26n Januari overleed te Luik J. M. Remouchamps. Hiermede ondergaat vooral de Waalsche Folklore een gevoelig verlies. Daar hij slechts 61 jaar was, mocht men terecht nog veel van hem verwachten. Hij gaat heen op het oogenblik dat hij zijn levensdroom ging verwezenlijkt zien: de inrichting van het Musée de la Vie Walonne in een waardig lokaal.

In *La Vie Wallonne* lezen wij een doodsbericht, dat passend het werk van den overledene samenvat en kenmerkt. Wij vertalen hieruit het voornaamste:

« Niemand heeft Wallonië met meer vurigheid gediend dan hij. Om het grondig te kennen en desgevallend te verdedigen had hij dag en nacht gewerkt om zich op elk gebied te documenteeren.

Als opvolger van Jules Destrée bij het secretariaat van de *Assemblée Wallonne,* had hij geduldig een ongelooflijk rijke documentatie in zijn handen samengebracht, die hem toeliet met kennis van zaken aan alle besprekingen deel te nemen. Deze stevige bewijsvoering gebruikte hij gewetensvol, hetgeen aan zijn tusschenkomst een gansch bijzondere autoriteit verleende.

Zijn voornaamste werk, het werk dat hem het nauwst aan het hart lag, was het *Musée de la Vie Wallonne,* dat onlangs zijn vijf en twintigjarig bestaan vierde. Van het eerste uur af was hij werkelijk de ziel er van.

Bij het zien tot stand komen van de eerste musea voor Volkskunde, meer bepaald van de verzameling die te Antwerpen door den dichter Max Elskamp samengebracht werd, voelde hij zich getroffen door den rijkdom dien de Waalsche folklore den weetgierigen zoeker biedt. Het is een plicht voor Luik, dacht hij, het *Musée de la Vie Wallonne* te bezitten en dit werd dan zijn levenstaak.

Dit werk van liefde tot zijn streek heeft hij methodisch en scherpzinnig doorgedreven, met het hem eigen rotsvast vertrouwen. Het genot van het tot bloei te zien komen heeft hij niet gekend, doch hij heeft er ten minste een levende realiteit van gemaakt, waarvan de inrichting niet alleen de bewondering van leeken, doch ook van specialisten gaande maakt.

Met de hulp van zijn medewerkers, wier initiatief hij oordeelkundig wist te leiden, verzamelde hij sedert een kwart eeuws, ontelbare voorwerpen en documenten. Aanstonds voelden onze medeburgers zich begeesterd door de gedachte aan een Waalsch Museum en de ijveraars voor het werk ondervonden in alle gewes-

ten de welgemeendste sympathie. Iedereen wilde het zijne bijdragen tot deze heropleving van het verleden. Aldus werd langzamerhand een echte folkloristische schat bijeengebracht, waarvan men zich door de drie zalen, die sedert 1930 voor het publiek toegankelijk zijn, slechts een flauw denkbeeld kan vormen. Deze dienen slechts als een stalenkaart beschouwd te worden.

Met elk uur wordt de oogst rijker en dit zal zoo blijven duren. Er gaat immers geen dag voorbij of wij zien elementen van ons collectief leven verdwijnen, waaraan de herinnering dient behouden te blijven ; de nieuwigheid van morgen zal over vijftig jaar een oudheidkundige eigenaardigheid zijn. Met het oog hierop had Remouchamps gezorgd voor een museum dat voortdurend zou bijgewerkt worden, dit door de inrichting van talrijke diensten die zijn opzoekingen zouden aanvullen. Zoo stichtte hij o. m. den dienst voor Opzoekingen, die duizenden briefwisselende leden in gansch Wallonië telde en waaraan het tijdschrift *Bulletin des Enquêtes* te danken is ; verder den dienst voor foto's en kinematografische opnamen, waaraan hij een gansch bijzondere zorg besteedde, en die van nu af reeds een kostbare documentaire verzameling bijeenbracht ; den dienst voor klankopnamen, de bibliotheek, enz. Aldus streefde hij er naar, in het museum zelf het poppenspel en ook sommige te loor gaande ambachten, bv. dit van den tinnegieter, in eere te houden...

Niettegenstaande deze talrijke bezigheden, was hij voortdurend bekommerd om de inrichting der lokalen van den *Vertbois*, waarin de stad Luik, die het gepresteerde werk weet te waardeeren, de schatten van het Musée de la Vie Wallonne hoopt ten toon te stellen. Dit *Vertbois* was voor Remouchamps het Beloofde Land. Het noodlot heeft niet gewild dat hij persoonlijk er binnen ging, doch zij, die door hem aangeduid werden om zijn werk voort te zetten, zullen er voor zorgen dat zijn geest er zal blijven voortleven. Zoo het verlies onherstelbaar is, toch beseffen zij de grootheid van hetgeen hun toevertrouwd werd en zullen zij de onderneming niet laten vervallen.

In 1920 was hij de eerste geweest om een tijdschrift trachten in 't leven te roepen dat het verdwenen *Wallonia* zou vervangen. Aldus ontstond *La Vie Wallonne,* waaraan hij door zijn talrijke bezigheden wel niet veel kon medewerken, doch dat op hem steeds als op een vriend en een raadgever kon rekenen. Hij zelf had dien naam gekozen.

Op één en zestig jarigen ouderdom bezwijkt onze groote vriend, die zijn krachten overschat had, op het oogenblik dat hij er meer dan ooit noodig was om zijn werk in stand te houden. De revue *La Vie Wallonne* vergeet niet, dat zij hem haar bestaan verschuldigd is en huldigt vol eerbied zijn aandenken ».

Alhoewel wij niet in dezelfde mate als *La Vie Wallonne* dit verlies voelen, toch waardeert De Brabantsche Folklore ten volle het werk van den overledene en betreuren wij ten zeerste dit vroegtijdig afsterven. Eeuwig zal de Folklore zijn aandenken bewaren.

Jules Dewert.

Op 25n Februari overleed Jules Dewert in zijn 77ste jaar. Al den vrijen tijd, dien zijn bezigheden hem lieten, besteedde hij steeds aan oudheidkundige en folkloristische werken. Tevens hield hij zich ook bezig met dialectologie en toponymie. Zijn arbeidsveld was de provincie Henegouw en meer bijzonder de stad Ath en omgeving. De Oudheidkundige vereeniging aldaar zal, beter dan wie ook, de diensten kennen haar door den overledene bewezen en bijgevolg ook het verlies voelen dat haar door dit overlijden treft. Wij bieden haar dan ook ons rouwbeklag aan.

Dewert was lid van de Provinciale Commissie voor Natuur- en Stedenschoon van Henegouw en, afgezien van de talrijke omstandige verslagen die hij er voor opmaakte, was hij de laatste jaren bezig met een onderzoek over de windmolens in Henegouw. Hierbij liet hij zich leiden door de in 1923 door onzen dienst gepubliceerde vragenlijst. Meermaals heeft hij er ons over gesproken, doch helaas, den laatsten tijd liet de ziekte hem niet meer los.

Van de hand van Dewert verschenen in ons tijdschrift: De namen der Munten te Genappe, De Lieve Heer van Gembloux, Ste-Broche te Louvrage, De Windstreken, Breedte en namen van wegen in het verleden, De Wandelende Jood, De Ruchaux en Roissard, Waarmede de boer zich zelf vergelijkt, Brigolet et Piquarome, Henegouwsche Bedevaarten in het verleden, enz.

Wij bezitten nog een artikel van hem, dat wij in ons Franschtalig Augustusnummer zullen publiceeren.

Trouw zal De Brabantsche Folklore Dewert's aandenken bewaren en ontroerd deelen wij de smart der beproefde familie

Th. Daumers.

Nog een vriend van de eerste ure, wiens bezoeken voor ons steeds een opbeuring beteekenden. Alhoewel hij gansch zijn leven in het onderwijs stond en zich bezig hield met kwesties van paedagogischen aard, toch had hij steeds open oog en oor voor andere vraagstukken. Buitengewoon gemakkelijk paste hij zich aan waar het nieuwe denkbeelden gold en hij begreep volkomen dat de Folklore, zooals ons tijdschrift deze beschouwt, een kostbare hulp biedt voor de opvoeding der jeugd. Hij kon niet begrijpen dat zoo weinig openbare besturen en gemeenten onze uitgave steunen en was er bedroefd over dat een zoo gering aantal abonnementen genomen werden voor de bibliotheken en de scholen. Toch bleef hij hopen op de eindoverwinning. Hij was er van overtuigd, dat het onderwijzend personeel eens tot inkeer zou komen en dat langs dezen weg de gemeenten wel zouden gedwongen worden zich met de zaak bezig te houden. De gedienstigheid van Th. Daumers kende geen grenzen. Velen onzer abonnenten kenden hem persoonlijk, vooral dezen die steeds met ons op reis gaan, en

velen zullen dan ook met droefheid zijn afsterven vernemen en trouw zijn herinnering bewaren. Een rechtschapen en wilskrachtig man, die tevens een goed hart bezit, wordt nooit vergeten.

François Van Haelen.

Een vriendelijk en joviaal man, die de kunst hartstochtelijk liefhad. Zijn huis te Ukkel was een echt museum. Bij de eigenlijke woning had hij een bijgebouw laten optrekken, waar hij zijn verzameling schilderijen bewaarde. Langs de wanden hingen waardevolle werken, in de hoeken der groote zaal prijkten oude beelden en in 't midden stond een lange rij glazen kasten, vol mooi porselein en zeldzaam aardewerk. Gansch het huis, keuken en slaapkamers inbegrepen, was versierd met allerlei zeldzame of eigenaardige voorwerpen en teekeningen. Zelfs de trapportaaltjes waren ingenomen ; de tuin was nog slechts één verzameling steenen en in de serren stonden cactussen en vetplanten die een kruidtuin hem zou benijd hebben. Zelfzuchtig was Van Haelen echter niet. Gastvrij ontving hij de bezoekers ; hij hield er aan hun zijn verzamelingen te toonen en waar hij was heerschte steeds vroolijkheid. In naam van allen die zijn gastvrijheid ondervonden, drukken wij hier de droefheid uit, die zijn heengaan in onze harten zal laten. En daar hij, op 67 jarigen ouderdom, eenige dagen na zijn echtgenoote overleed, is het aan de kinderen dat wij ons rouwbeklag aanbieden.

ONS WEERSTANDSFONDS.

Voor ons weerstandsfonds ontvingen wij volgende sommen :

Anoniem F. D. Schaarbeek	20.00 fr.
(Wij danken dezen weldoener voor den lof, dien hij voor ons tijdschrift over heeft).	
Anoniem G. L. Schaarbeek	15.00 fr
(Op deze voorwaarde willen wij de betaling van uw abonnement telkenjare laattijdig in ontvangst nemen).	
Samen :	35.00 fr.

Prijs: 10 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

18de jaar
Nr 108 — 12, Oud Koornhuis, Brussel

DIVŒUS publiceerde de bibliographie van deze legende. Volgens VAN EVEN was de *burgt* of *castrum*, die eertijds op den Cesarsberg stond, van lateren datum dan het *vetus castellum (oude borgt)*, die zou gestaan hebben binnen de omheining van het groote begijnhof, gezegd de bleekerij. Er zou een stuk grond gelegen hebben waarrond een gracht liep, die haar water ontving van de Dijle, en die *begijnendijck* geheeten werd. Deze eerste *borgt* was reeds verdwenen in de XIIe eeuw. Het feit dat hij gebouwd werd op een eilandje doet ons denken aan het St-Guerikseiland te Brussel, aan den *borgt* te Gent, aan het eiland te Lier en te Vilvoorde, aan het castrum van Oosterloo, Westerloo, Hoogstraten, enz. Slechts later werden deze met een defensief doel in de laagte gebouwde verblijfplaatsen naar hooger gelegen punten overgebracht (te Leuven naar den Cesarsberg, te Brussel naar den Coudenberg).

Meest alle Leuvensche historici schrijven den bouw van het castrum op den Cesarsberg toe aan keizer Arnulf, na de nederlaag der Noormannen omstreeks 894. Waarschijnlijk werd de *oude borgt* daarna het *Neer-hof*, d.w.z. de hoeve die we bij alle Frankische kasteelen aantreffen. Het eerste kasteel van Leuven zou gestaan hebben nabij de kerk der Dominicanen, op een eilandje dat gevormd werd door twee armen van de Dijle, net als St. Geuriks te Brussel. Het was het *oppidum antignissimum*, waar ORTELIUS van spreekt en het *Castrum Loven* geciteerd in SIGEBERT van Gembloers. Dit eerste *ham* of *heim* der graven werd vervangen door een kerk die, waarschijnlijk op de puinen van dit *ham*, gebouwd werd door hertog Hendrik III. MAX DE TROOSTENBERGH, in *Louvain féodal*, spreekt breedvoerig over dit kasteel, dat tusschen twee armen van de Dijle gelegen was. GAUCHEZ, *Topographie des voies romaines* meent dat het oorspronkelijke castrum op het begijnhof stond. VAN EVEN zegt nochtans dat het kasteel van *Ham* niet vóór 976 gebouwd werd en dat de graven zich slechts op den Cesarsberg kwamen vestigen omstreeks 1250. De *Messager des Sciences*, 1878, bevestigt nochtans dat de kasteelheeren van den Cesarsberg van 925 af het grafelijk ambt uitoefenen. Volgens JUSTUS LIPSIUS, verbleven de graven van Leuven aldaar van in de X^e^ eeuw. In 1012 zou Lambertus I in het *Castrum Lovanum* belegerd geweest

zijn door Godfried d'Ardenne. SCHAYES, *Analectes ;* DE RAM, *Recherches sur les sépultures des ducs de Brabant à Louvain* meent dat de graven en hertogen hun verblijfplaats op den Cesarsberg hadden.

Volgens SCHAYES dankt de Cesarsberg zijn naam aan het feit dat aldaar de hertogen en de Duitsche keizers verbleven. In 1038 werd Hendrik I aldaar vermoord. Onder Hendrik III worden er in 1054 belangrijke herstellingswerken uitgevoerd. De H. Albertus zou in de XIIe eeuw te Leuven geboren zijn in het castrum van den Cesarsberg van Godfried III, graaf van Leuven. De H. Albertus werd bisschop van Luik en Aartsdiaken der Kempen. Hij zou begraven zijn bij de Karmelieten te Brussel. In 1203 zit graaf Diederik van Holland gevangen op den Cesarsberg. In 1375 wordt het kasteel opnieuw opgebouwd. In 1485 brengt Eduard III van Engeland aldaar met zijn vrouw den Winter door, enz. Cf. DE WEZ, SCHAYES, *Analectes,* enz.

Het Cesarskasteel stond op een steile rots, die langs drie zijden van alles afgezonderd was en met de vierde aan de stadswallen raakte. In 1783, onder Jozef II, werd het gesloopt.

Tal van tradities en legenden hebben betrekking op den Keizersburg. A. WAUTERS zegt in *Les localités distinguées par le qualificatif vieux,* zonder nochtans zijn gezegde te bewijzen, dat J. Cesar aldaar zou gekampeerd hebben (?). Hij citeert een tekst uit de XIVe eeuw « *apud Herent penes viam dictam Roydenwech, ad locum dictum Keysersberg* (akte van 1345). De Romeinsche weg Tongeren-Zoutleeuw-Tienen komt voorbij aan den voet van den Cesarsberg en richt zich naar de Dijle en anderzijds naar Elewijt. Noteeren wij nochtans dat de Romeinsche *castra* gewoonlijk stonden in de nabijheid van een grooten weg. MONTANUS, geciteerd door SCHAYES, *Analectes archéologiques* 1857, beschrijft de laatste overblijfselen van het Gravenkasteel te Leuven. Hij spreekt namelijk van een buitengewoon langen onderaardschen gang (1) die, *onder*

---

(1) De *Borgt* of Cesarskasteel staat met onderaardsche gangen in verbinding met het *Kesselsteyn* op den Kesselberg. Het is de traditioneele legende van meest alle antieke castra, gebaseerd op

den tempel van Mars (St. Pieterskerk) door, en eveneens *onder* de groote Markt naar den Keizersberg leidde en zelfs naar het kasteel dat den naam droeg van *Kesselsteen* en dat

---

geheime uitgangen die in de nabijheid van waterloopen (Rijn, Maas, enz.) uitkwamen.

Het Cesarskasteel zou ten jare 50 vóór Chr. ten N. van de stad gebouwd geweest zijn.

Een ander castrum was dit van *Batsfort,* waar de honden van de hertogen hun verblijfplaats hadden. Het zou gebouwd geweest zijn op de puinen van den tempel van Vesta te Leuven. De tempeliers verbleven er in 1096. Het zou het *Kesselsteen* zijn, op den top van den *Kesselberg* (castrum), dat door Lambertus opnieuw opgebouwd werd.

Reeds veel vroeger echter, in het jaar 4816, zou een zoon van een koning van Belgis, met name Mistenus, een castrum gebouwd hebben te Veltem.

Onder Augustus werd Leuven verwoest, doch onder Tiberius werd de stad weer opgebouwd.

Op het einde van het handschrift n^r^ 19840 uit de Koninklijke Bibl. wordt er gezegd, dat het Keizerskasteel van Leuven in 1375, bij besluit van de Magistraat, opnieuw opgebouwd werd.

De kroniekschrijver voegt hierbij, dat *hij* de fundamenten van het *oud Kasteel* laten uitgraven heeft, « wanneer ik den Molen liet bouwen ». Dit werk leverde hem het bewijs dat het *oud kasteel* in Romeinschen trant gebouwd werd, « en nog meer door de steenen die ik vond in de fundamenten van het *laatste* kasteel, allemaal blauwe steenen die gediend hadden voor de kolommen « *et qui étoit bien à la romaine* ». Dezelfde steenen heb ik gebruikt voor de fundamenten van den molen aan den westkant, waar ik den grond zeer moerasachtig aantrof, een soort turf, waarin ik gemakkelijk den langsten dennenstaak met de hand alleen kon insteken zonder vasten bodem te vinden.

Herinneren wij er aan dat een wellicht Romeinsche villa te Leuven stond, op den linkeroever van de Dyle, aan het groot Begijnhof, die in 1129 *vetus castellum* geheeten werd.

Op het *Vlamingsveld* te Leuven stond een tumulus, in 1262 *tomba* geheeten. Bij het bouwen van de tweede stadsmuren in 1356 werd deze begraafplaats met den grond gelijkgemaakt.

Op een oud plan van Leuven zien wij *het loo = lucus* = het heilig bosch, ten O. van de huidige stad en ten N. van de *Galgedelle,* dichtbij den weg naar Tienen. Het *Vlamingsveld* (aan den tumulus) ligt ten O. van de *Galgedelle.*

Het feit dat de begraafplaats dichtbij de galg stond in het heilig bosch, stemt ten volle overeen met hetgeen we vroeger reeds noteerden bij de brandbegraafplaatsen in de Kempen.

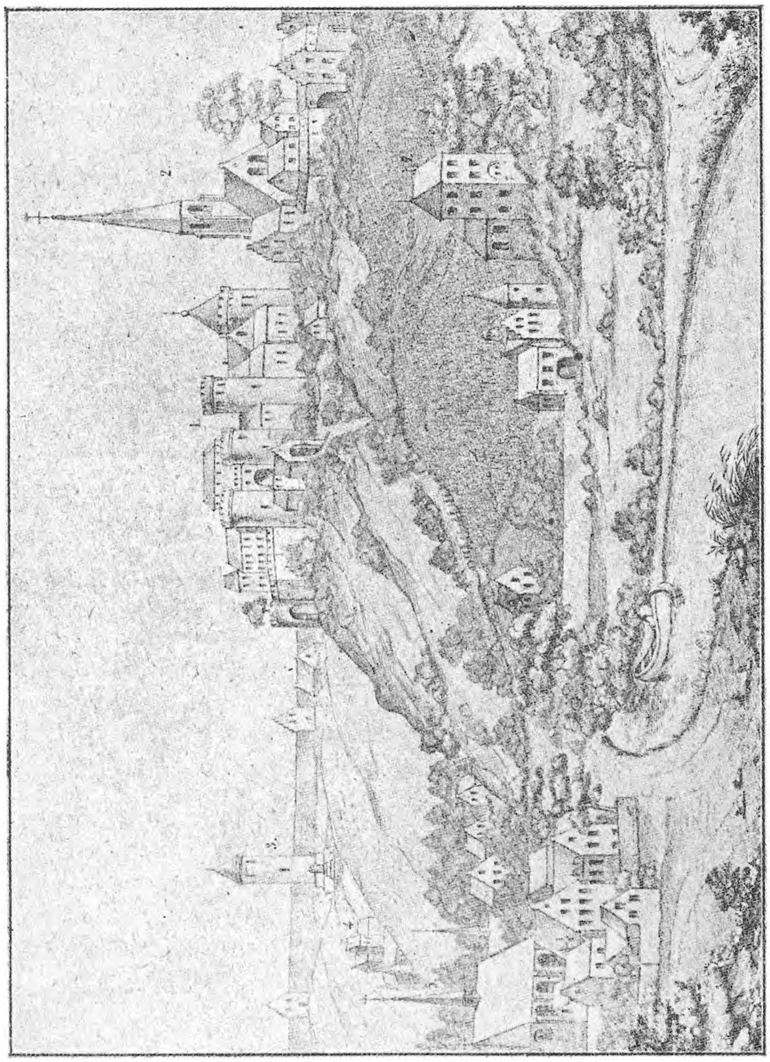

Het Castrum op den Cesarsberg te Leuven. (Naar een ets van 1585)

stond op den *Kesselberg* (berg van het castrum), waar zich later de Tempeliers kwamen vestigen en waar het hondenhok der hertogen stond. Noteeren wij dat de *Kesselberg* op een kwartier afstand van de stad ligt en dat de legenden waarin sprake is van onderaardsche gangen meestal betrekking hebben op oude kasteelen. Cf. *Annales de l'Acad. R. d'archéol.*, 1891, blz. 229.

Van Vaernewijck verhaalt dat de hooger vermelde *Louvacus*, lang vóór Julius Cesar, een tempel zouden gebouwd hebben ter eere van Apollo, Mars en Pluto, op de plaats waar eertijds *O. L. Vrouwkerk met de drij torens* stond, die later vervangen werd door de St. Pieterskerk. De Bergensche Franciskaner *Jacques de Guyse*, overleden in 1399, vond er echter iets beters op. Volgens hem was het niet de Engelschman LOUVACUS, doch wel een Schotsch baron *Lupo* die aan Leuven den naam *Luposio* schonk. LUCIUS VAN TONGEREN spreekt in zijn kroniek over een Schotschen koning of hertog, *Lupus* geheeten, die zich te *Lupfin* kwam vestigen omstreeks 1000 jaar vóór Chr. In *Louvain monumental* haalt VAN EVEN deze legenden aan op, blz. 26. Deze mythische *Lupus* wordt nog geciteerd bij MORERI, blz. 382,... doch wij kunnen niets met zekerheid zeggen, voegt MORERI er voorzichtigheidshalve bij.

DIVŒUS zegt dat *Leuven* volgens Marlino, die hoogleeraar was te Leuven in 1461, het *Levacen* is van J. Cesar, van den volksstam der *Levaci !* GAUCHEZ, *Topographie,* zegt dat *Loo-veen* = beboschte hoogte (?). JUSTUS LIPSIUS zegt *lo-ven* = een heuvel die aan een vlakte grenst (!). VAN DER MAELEN, *Essai historique sur les armoiries* zegt dat, volgens de traditie, te Leuven een tempel van Mars stond, vanwaar *loven* nl. den Heer (!). MENSONG ALTING veronderstelt dat te Leuven (in Gelderland) een tempel van de dea *Lœva* stond, terwijl hij den *Lœvafanum* (tempel van de dea Lœva) situeert te Duerstede, ter plaatse genaamd *Livendael,* wat zou beteekenen *dal van Lœva* (?).

Tot hier over de toponymie van Leuven in het verleden.

Lovon in 884, *Lovonnium* in 891, *castellum Lovanium* in de XIe eeuw. *Lovanium, Lovanias, Loven, Lovenen,* volgens G. KURTH, *Frontière linguistique* en DE WEZ,

Abrégé de l'histoire générale wordt geheeten *Locus* in 884 en *in loco qui dicitur Loven* in de *kroniek van Regenald,* Anno 884. *Lovania* in 887, *Lovaniæ* in 1003, *Louvanium, Lovanium, Lovannium,* enz. in CHOTIN, *Etudes Etymologiques. Luvanicum, Lovannium, Lovanne,* enz. bij ERNST FÖRSTEMANN, *Altdeutsches Namenbuch* (uitgave 1911) die *loh-fani* vertaalt als *loh-veen* (?).

Lobbes (Laubach) is de *bach* = beek van het *loo* = *lucus* = heilig bosch. In de Kempen treffen wij aan het *Cromven,* het *Zwartven,* het *litven (lit* = klein). Wij stellen derhalve voor *Loven* (Leuven) te verklaren als zijnde = *ven* (meer, poel of vijver) van het *lo* = *lucus* = heilig bosch, hetgeen overeenkomt met *Venloo* = het *ven* van het *loo.* Op te merken dat wij in de omgeving van Leuven talrijke *lucus* aantreffen : *Kessel-loo* (castrum van het heilig bosch), evenals *Kasterlee* (Kasterlo) = castrum van het lucus, Korbeek-loo, de Loobergen, Tessenderloo, Tremeloo, Loobergen, Lovendaal, Lovendegem, Loobosch, enz Het *ven* van Leuven zou een uitgestrekten moerasachtigen vijver geweest zijn, die reikte tot aan den voet van den *Kesselberg* te *Kessel-Loo.*

* * *

De kasteelkapel van den Cesarsberg was een beroemd bedevaartsoord. Op 12n Maart werden de grienerige kinderen aldaar gebracht naar de kapel van St-Jan den Grijzer. SCHAYES, *Essai,* blz. 206. RINSBERG-DURENFELD, *Traditions,* zegt dat een pater er de kinderen overlas met het St. Jansevangelie. Op denzelfden dag (H. Gregorius) bracht men er de kinderen naartoe, om hen te behoeden tegen kinkhoest. DE COCK en TEIRLINCK (IIe deel).

Ook ging men met de kinderen beeweg naar de kapel van den H. Quintinus, Naamsche straat. Daar staat een altaar, waarop een miraculeuze steen rust, de zgn. *groeiende steen.* Deze heeft den vorm van een kruisbeeld en zou in den grond gevonden geweest zijn. De menschen zijn er van overtuigd dat men hem van jaar tot jaar ziet grooter worden. De kerk van den H. Quintinus zou omstreeks 1204 gebouwd geweest zijn, op een hoogte op den hoek van de

Naamsche straat. Tegenover deze *Kwintenskerk* werd eertijds een *duivelssteen* in den gevel van een huis ingemetseld. Op dezen steen, die wellicht een heidenschen oorsprong heeft, staat in Hebreeuwsche letters : *Jehova-Salvator*. Naar men vertelt werd deze steen door den duivel, die zich op de bewoners van het huis wilde wreken, in den gevel geworpen. Tevergeefs heeft men beproefd hem er uit te verwijderen. Te Dordrecht noteeren wij een gelijksoortige legende. De steen, die door den duivel geworpen werd, ligt er langs vier zijden met een ketting vastgeklonken aan een huis. VAN EVEN, *Louvain ;* DE COCK en TEIRLINCK, *Sagenboek,* IIIe deel ; CHALON, *Fétiches.*

* * *

Opgravingen te Leuven hebben bitter weinig opgeleverd. Verzamelaars uit vroegere tijden betwistten elkaar de zeldzame wapens van Noormannen, die ontdekt werden in de moerassen nabij de Dyle. Bij de verzameling *Moens* (van Lede), verkocht in 1922, behoorden eenige behouwen silexsteenen, die te Leuven gevonden werden. *Catalogue de la vente Moens,* Gent, 1922. In de verzameling *Van Bockel* bevonden zich verscheidene voorwerpen uit het Romeinsch tijdvak, o. m. een tranenkruikje en een urn, gevonden tusschen Leuven en Tienen. COREMANS, *L'année de l'ancienne Belgique.* In een andere Leuvensche verzameling, deze van M. MEYNAERTS, treffen wij twee Gallische munstukken aan, toegeschreven aan de Atrebaten en omstreeks 1835 in de Minderbroedersstraat gevonden, in den tuin van M. Van der Stegen, te Leuven. Te *Putkapel* vindt men behouwen silexsteenen. In de verzameling M De Puydt bevindt zich een groenachtige bijl-hamer « en gabbro à olivine », gevonden te Putcapel. *Westdeutsche Zeitschrift,* 1896 en *Bull. de la soc. d'Anthropologie de Bruxelles,* 1895. Te Herverlee vondt men een Gallisch muntstuk der Atrebaten en te Leuven zelf, niet met juistheid te bepalen, Romeinsche muntstukken. In de weiden, nabij de abdij van Vlierbeek werd Belgo-Romeinsch aardewerk ontdekt en vond men eveneens tegulae. GAUCHEZ, *Topographie* en GALESLOOT, *La Province de Brabant sous*

l'empire Romain. In de nabijheid van deze abdij, die gesticht werd in 1125, noteeren wij de plaatsnamen *Tombe en Tombebeek.* MARC VAN VAERNEWIJCK zegt dat de Romeinen er een kasteel zouden gebouwd hebben. In het *Loobosch,* bosch van het lucus, wijst men op de aanwezigheid van zeven *tumuli. Revue d'histoire et d'archéol.*, I, 346, geciteerd door VAN DESSEL, *Topographie des voies romaines.* GALESLOOT spreekt eveneens over een groepeering van zeven heuvels te Leuven. De Molenstraat te Leuven, op het *Vlamingsveld,* heette eertijds *tombestraat en lag* nabij het *tombeveld,* dat een antieke begraafplaats schijnt geweest te zijn. Wat deze veronderstelling staaft is het feit dat in de nabijheid de *Hoelstraete* ligt, wellicht de *oude Hel,* de Proserpina van het Noorden, een plaatsnaam dien wij *dikwijls* aantreffen in de omgeving van de brandbegraafplaatsen in de Kempen. In de XVIe eeuw nog hadden op deze plaats de terechtstellingen plaats. Steeds wordt de galg aangetroffen op de begraafplaatsen. Zij vervangt er den esch Yggdrasill op het Mallum in het *lucus.* In het tijdvak van La Tène nog werden de ter dood veroordeelden als offer aan de godheid opgeknoopt. Dit kan nagegaan worden op de begraafplaats te Rijkevorsel, het *galgeheideveld,* te Dentergem (paaldorp) de *galgekauter,* te Bladel, het *galgeveld,* te Meerhout de *galgeheide,* te Maaseik, te Heerlen, te Cuyck enz., waar de galg de brandbegraafplaats beheerscht. Het zou bijgevolg in de omgeving van het *Vlamingsveld* zijn, tusschen de Tiensche poort en het Park, dichtbij de gevangenis, dat een heilig bosch zou bestaan hebben bij het begin van onze tijdrekening. De toponiemen uit de omgeving zijn kenmerkend op dit gebied : *Begynerot, Koningslanden, Langeloostraat* (lange *lucus* straat), *Sheerenstraat* (via regia), *Tafelrondveld,* veld van de ronde tafel, wellicht van het mallum, waar men een cirkelvormigen steen of *butstein* zag, *'t eyken loeken,* kleine lucus aan den eik, *de kleine loe* (lucus) *achter de galg,* het *Templerenbosch,* enz. Al deze plaatsnamen behoorden tot het oude woud het *Loe* zegt VAN EVEN, *Louvain Monumental,* die heelemaal niet vermoedde dat dit het heilig bosch van Leuven was.

MONE, *Urgeschichte des Badischen Landes,* zegt dat

het plan van Leuven het volmaakste type is van een Romeinsche stad. SCHAYES, *Origines Belges,* merkt op dat Leuven in het begin der IXe eeuw nog een onbelangrijk vlek is. In 1860 nochtans ontdekte men te Leuven een stuk Romeinschen weg, die de bronnen van de Dijle met het grondgebied van de stad verbond. G. DESMAREZ, *Le problème de la colonisation Franque.* Deze weg liep langs de Brusselsche poort naar Everberg en Sterrebeek, waar hij *oude baan* genoemd wordt. Hij verbond Leuven met Tienen en Tongeren. CHOTIN en GAUCHEZ. Boven de Dijle en de Voer, zegt deze laatste, gaat de weg van den eenen kant naar Wilsele en van den anderen kant naar Veltem-Erps. Deze Romeinsche weg kwam voorbij den Cesarsberg. Hij ging over de Zenne bij Vilvoorde naar Zellik en Assche. DES MAREZ, geciteerd.

Volgens A. WAUTERS, *Les libertés communales* zouden de Aduatieken zich in de omgeving van Leuven gevestigd hebben. De Dijle zou te Leuven het grondgebied der Eburonen van dit der Nerviers gescheiden hebben. Deze grens bestaat nog als scheidingslijn tusschen de bisdommen Tongeren en Kamerijk. Evenals Leuven liggen Gent, Lier, Doornik, Mechelen, enz., langs weerszijden van de grens, op twee territoriale verdeelingen.

Volgens MOKE, *La Belgique ancienne,* zou het Leuvensch dialect dit van Nervisch Brabant zijn. Leuven lag nochtans gedeeltelijk in de oude streek der Tongeren.

SIDRONIUS HOSSCHIUS, geciteerd door pastoor VAN DEN BRUEL, *Beschrijf van de dorpen van het kanton Haeght,* meent dat het de Grudïe, cliënten der Nerviërs waren, die het grondgebied van Leuven bewoonden. RAIMOND MARLIEN, geciteerd door A. WAUTERS, *Nouvelles études sur la géographie ancienne,* enz. is dezelfde meening toegedaan, terwijl Moke zegt dat Leuven zou bevolkt geweest zijn door de Levaci. Volgens VAN EVEN, *Jaerboeken der stad Leuven* door DIVŒUS, behoorde de rechteroever van de Dijle aan de Eburonen, terwijl de Nerviërs den linkeroever bezetten. Zooals men ziet loopen de meeningen hieromtrent zeer uiteen en wij beweren geenszins dat wij het vraagstuk zullen oplossen. Waarschijnlijk is het dat de westergrens van Haspengouw, die heelemaal overeenstemt

met deze van het bisdom Luik, de Dijle op verscheidene plaatsen overschreed, zooals te Korbeek-Dijle, te Neerijsche en te Haacht.

* * *

Het Romeinsche heidendom heeft te Leuven vele sporen achtergelaten. In de *Saga van Braboen* de *Hennen van Merchtenen* is er sprake van een tempel te Leuven, waarin *Mars ende Plutoen* vereerd werden. VAN VAERNEWIJCK, I, 382, zegt : « *Cesar is van Gend, door Brussel nae Loven gereysd, om daer offerande te doen aen de goden Mars en Apollo, tot dankzegging over zijne behaelde overwinningen. De gemelde goden hadden binnen deze stad eenen tempel, staende op de zelve plaats daer heden den toren van S. Pieterskerk staet. Van Loven trok hij nae Masele, nu Mechelen genoemd, alwaar de Maes (!) van Tongeren afkomende, met eenen arm voorbij liep tot in de Schelde.* VAN EVEN, *Jaerboeken* deelt mede dat, ten jare 116 vóór J. Chr., *Menapius*, koning der Tongeren, zich na zijn overwinning op de Romeinen naar een tempel te Leuven begaf, waar hij talrijke « *torques* » (halssieraden) en armbanden aan Mars en Pluto zou geofferd hebben. *Menapius XIX*ᵉ *prins van Tongeren daer over op de Romijnen ten hoogste gestoord vergaderde tot Loven, in den tempel van Mars, zijne vier zonen Leo, Govardus, Teutonius en Cloadik, met alle zijne princen, baronnen en leenheeren, en dede hun voor het beeld van den gemelden afgod plegtiglijk zweêren, dat zij de Romeynen met alle hunne macht en in alle gelegentheden zouden krenken en vernielen, of daer voor zelve sterven gelijk de dappere vorsten Brennius en Brennus te vooren gedaen hadden.* Van Vaernewijck, I, 269. Naar het zeggen van DE WEZ was het op de puinen van een tempel van Mars, dat Lambertus Balderik de St. Pieterskerk liet bouwen. Dit wordt medegedeeld door GRAMAYE, *Lovan*, blz. 14. De vermaarde onderaardsche gangen van Leuven zouden de holen geweest zijn, waarin men eertijds offers bracht aan helsche godheden. Volgens DIVŒUS zou dit bepaald zeker zijn : « *Mars Petro Cessit ; pro clavibus hasta*

recessit ». In den tijd van GRAMAYE nog bestond te Leuven, op een afgelegen plaats, een in puinen liggende tempel van Diana.

De thans afgebroken St. Michielskerk zou gebouwd geweest zijn op een tempel van Wodan alias Mercurius. « *Mercurium etiam loco, ubi nunc archangeli Michaelis templum (Lovanii) adoratum, sunt qui tradunt et vetera Registra pro authore laudant* ».

St. Michiel is de *witte god*, die te Gent den eeredienst van Mercurius verving. *Mercurium quem lingua nostra Voden* (Wodan) *appellamus* (*Wodana*, I, blz. X). Wodan, door de Romeinen Mercurius genoemd, werd de *zilveren duivel* in de volkstaal der Middeleeuwen. Het is *Fortunatus*, het wonderbeurzeken, Mercurius en zijn beurs. *Melusine*, VI, blz. 206. Hij schijnt tempels gehad te hebben te Antwerpen, Namen, Leuven, Gent (*Odnea*, waar de St. Pietersabdij gebouwd werd), Tongeren, Bavai, enz.

Woden, Wodden, Gwodon, Wooden, Woeden, Wuodan, Godan, Gode, Odin, Odhinn, geeft zijn naam aan *Woensberg-bij-Kassel*, aan *Woensdag* = Mercredi = *dies Mercurii* = Wodanesdag in Nederland, *Godenstag* in Westfalen = *Vôdnesday* in Engeland, die verward wordt met Mercurius bij TACITUS, *Germ.* c. 9. *Woensel, Oensel* (Gelderland), *Oenzel* (Limburg) *Woensdrecht*, de *Voddenberg* bij Meerhout, de *Gwodo* te Louette S. Pierre.

Op vele plaatsen werden de tempels van Wodan verchristelijkt en toegewijd aan St. Maarten. Dit is het geval voor Weimerskirch, Dommelen, Vonèche (èche=eik (van) van = Wodan), in Friesland en in West-Vlaanderen.

Op het feest van St. Michiel droeg men te Leuven het beeld van dezen heilige op de wallen. Bij elke halte draaide men den heilige naar alle zijden, terwijl de aanwezigen riepen : « St. Michiel, wil een gunstigen blik werpen op mijn rapen ». Deze processie gaf aanleiding tot drinkpartijen. SCHAYES, *Usages*, blz. 169.

HEYLEN beweert dat te Leuven een eeredienst van Priapus bestond. Het is het beeld dat eertijds stond op de Wolfspoort, aldus genoemd naar de twee wolven die haar versierden. In de XIIe eeuw heette deze poort *Porta Priapi*,

omdat er boven een phallus stond. GAUCHEZ, *Topographie.* Ten tijde van GRAMAYE reeds, *Lovan,* 14, was het nog slechts een verminkt beeld, evenals dit boven de poort van het Steen te Antwerpen, dat later voor een leeuw genomen werd, niettegenstaande den volkseeredienst aan *Semen.* GRAMAYE, waar hij den eeredienst van Priapus te Leuven vermeldt, spreekt over een kapel der H. Maagd, die geplaatst werd boven de Porta Priapi. GALESLOOT, *La province* enz. De Wolfspoort werd afgebroken in 1779. De twee wolven er van werden ingemetseld in een muur van het VAN DAEL college. Betreffende den eeredienst van Priapus of van Fro te Leuven, te Antwerpen en in Gelderland, raadplege men J. W. WOLFF, *Fro,* in *Wodana,* XX.

DE COCK en TEIRLINCK, d. III, wijzen eveneens op de legenden, die betrekking hebben op de tempels van Pluto en van den Zege te Leuven.

Te Leuven doen de reuzen Herakles en Megera hun ommegang. De reus Goliath, die de stad Ath zou gesticht hebben, kwam in bepaalde omstandigheden te Leuven een bezoek brengen.

De Kabouters, een ander survival uit de Odinische mythologie, zouden gewoond hebben in de onderaardsche gangen van de St. Pieterskerk. Zij plaagden de inwoners, die er zich van ontdeden met hen te berooken (SCHAVES en DE COCK en TEIRLINCK).

Naar verteld wordt zouden het de *Kabouters* geweest zijn, die den *Geertruidstoren* te Leuven bouwden. In de Kempen worden ze regelmatig aangetroffen in de folklore der begraafplaatsen. In Wallonië komen zij weer in de grotten die dienden als begraafplaatsen. In de Noorsche mythologie zijn de Kabouters in den grond verborgen krachten, die de planten doen ontkiemen, doch die zich vooral bezighouden met het maken van metaalertsen.

De Heksensabbat werd eertijds te Leuven (evenals te Lier) op de Groote Markt gehouden. In de gedaante van witte katten (?) kwamen de heksen er hun rondedansen uitvoeren. Hierbij hielden zij elkaar *poot aan poot,* terwijl zij rond een tafel dansten en aan een zilveren beker dronken. DE COCK en TEIRLINCK (I[e] deel).

Wij noteerden in de Kempen dat de plaats, waar den *heksendans* gehouden werd, gewoonlijk in de nabijheid van het *mallum* lag. Waarschijnlijk is de Sabbat slechts een voortleven van heidensche riten, na de invoering van het Christendom. Dit zou de wreedheid verklaren, waarmee zgn. heksen tot in de XVIIIe eeuw vervolgd werden.

Vóór den St. Jacobstoren bevindt zich een klokje onder een afdak. Het zou geen plaats in den toren gekregen hebben omdat het, naar men zegt, niet gedoopt is. De duivel zelf zou ze daar buiten gehangen hebben. Dit klokje wordt beschouwd als een der 7 wonderen van Leuven. Deze legende, opgeteekend door De Cock en Teirlinck, vertoont veel gelijkenis met de vertelsels over klokken en klokvennen, *klokputten, Helleputten,* enz., die regelmatig in de nabijheid van de brandbegraafplaatsen in de Kempen aangetroffen worden.

Evenals dit het geval is voor den Rijn en andere waterloopen, schijnt het water der Dijle eertijds een genezende kracht gehad te hebben. Voor oogziekten begaf men er zich negen achtereenvolgende dagen naartoe, om er de oogen te wasschen. Het water van de Dijle zou deze kracht te danken gehad hebben aan den marteldood van de gelukzalige Margaretha, wier lichaam, in de Dijle geworpen, boven bleef en stroomopwaarts dreef.

De vrouwen van Keulen gingen zich op St. Jansdag baden in het vergoddelijkt water van den Rijn, om gedurende het jaar van alle ongelukken bevrijd te blijven. Petrarca, geciteerd door Grimm, 330.

Fier Margrietken, wier beeld de kap van een kapel van St. Pieterskerk versiert, zou met een dolk doorstoken geweest zijn en stierf te Leuven in 1225 als Maagd en martelares. Slechts gedurende de novene van *Margrietje* bezit het water der Dijle een genezende kracht. Cesar van Heisterbach, monnik te Villers, tijdgenoot.

De kapel van *Margrietje van Leuven* staat achter het koor van de St. Pieterskerk. Zij is de patrones der jonge meisjes en wordt vooral door het volk vereerd. Hertog Hendrik I, met zijn gevolg, zou het lichaam van de martelares komen halen zijn, dat in de kerk, achter een

traliewerk, voor de geloovigen ten toon gesteld was. SLEECKX, *Beschrijving van Brabant* en *Ons Volksleven,* 1894, blz. 73.

Deze St. Pieterskerk, die zoo rijk is aan folkloristische bijzonderheden, wordt beschouwd als de oudste kerk der stad. JUSTUS LIPSIUS zegt dat zij gebouwd werd ten tijde van Lambertus I, die, in 970, den titel van graaf van Leuven kreeg.

Omstreeks 1381 plaatste men in den toren van het gemeentelijk belfort, *in de St. Pieterskerk,* een reusachtig beeld dat de uren zou aankondigen. Deze *klokman,* vervaardigd uit notelaren hout, was verlicht en heette *Meester Jan* (zooals Jean-Jean de Nivelles). Hij sloeg op de klok met een ijzeren hamer van 64 pond. Na den brand van 1458 werd hij (in 1459) vervangen door een van kop tot teen gewapenden en verlichten ridder. Deze nieuwe klokman bleef bestaan tot in 1573. VAN EVEN.

Waarschijnlijk dienen deze klokkemannen (Gent, Nijvel, Aalst, enz.) beschouwd te worden als replieken van de Duitsche Roelands, die zinnebeelden zijn van de wet.

In 1040 kreeg de St. Pieterskerk een kapittel van Rudolph en dezes vrouw, Gista van Incourt. K. VAN ROOY, *Oudheidkundige inlichtingen.*

De onderhoorigen van deze kerk waren de beroemde *Peetermannen* of *Peetermans,* mannen van S. Pieter, die sommige voorrechten hadden evenals de *meysseniers* van Grimbergen en van Gaasbeek. A. WAUTERS, *Les délices de la Belgique.*

Op 29ⁿ Juni werd het St. Pietersvuur aangestoken. Eens het vuur gedoofd speelde men met de bollen. De overwinnaar koos een koningin en tracteerde. RINSBERG-DURENFELD.

Nog in dezelfde kerk bestaat het heidensch gebruik van spelden in een kussen gaan te steken. J. CHALON, *Les arbres fétiches* et *Fétiches, idoles et amulettes.*

Op het feest van de H.H. Petrus en Jacobus gingen processiën uit, die voor de broederschappen dikwijls een aanleiding waren tot drinkpartijen.

Sommige veroordeelden waren eertijds verplicht beeweg te gaan naar *O. L. Vrouw onder ten Troon* in de St. Pieterskerk.

Bij zomerzonnestilstand (St. Jan) wordt de *processie impignorationis* gehouden door het kapittel van dezelfde kerk.

't Was ook in St. Pieterskerk, voor het miraculeuze Christusbeeld, dat de schepenen den eed aflegden.

De kapel van de H. Gertrudis, gebouwd omstreeks 1200, ging over tot het gelijknamig klooster, dat rond 1206 gebouwd werd door hertog Hendrik I. A. D'HOOP, *Inventaire des archives ecclésiastiques.*

Den 17n Maart, feest van de H. Gertrudis, had de *half-Meert-Straat* of *Veersekensmarkt* plaats, waarop de meiden konden aangetroffen worden die een dienst zochten. De meesters kwamen er hun dienstpersoneel zoeken. Deze markt bestond nog steeds op het einde van de XVIIIe eeuw. *Ons Volksleven* 1897. In de provincie Luxemburg worden eveneens soortgelijke markten gehouden.

De toren van St. Gertrudis werd *de toren zonder nagels* geheeten. Volgens de traditie werd hij door *Kabouters* gebouwd. *Bull. Comm. Royale d'Art et d'arch.* 1875, 44.

Op den steenweg naar Tervuren hebben wij *O. L. V. van Terbanck.* Dit is een bedevaartsoord voor koortslijders. Naar men vertelt slaagden vijandelijke ruiters er niet in voorbij deze kapel te komen, daar ze er door een onzichtbare macht vastgezet werden. Op den vierden dag na Pinksteren ging men er processiegewijs naartoe. JUSTUS LIPSIUS verzekert dat Terbanck dateert van in 1197.

Den 3n April ging men rond de St. Jacobskerk met een overgroot beeld, dat den Heer op een ezel gezeten voorstelde. In de St. Pietersprocessie kwam eveneens een dergelijke figuur voor, die nu eens door dezen dan weer door genen gedragen werd. RINSBERG-DURENFELD.

Den 25n of 27n Juli was het de beurt aan een kolossalen H. Christophorus (christusdrager) om rondgedragen te worden. Het beeld van het kindje Jezus, door den Hei-

lige op de schouders gedragen, was van steen. Specimen hiervan zijn nog voorhanden in een kerk van Maastricht en in het Museum te Antwerpen.

Deze beelden zouden deze van Thor vervangen hebben. Deze godheid zou volgens de Edda reusachtig groot geweest zijn ; hij droeg den reus Orvandi en waadde door de diepste rivieren. Net als Thor werd ook Christophorus met rosse haren en een schrikaanjagend uiterlijke voorgesteld. Hij wordt aangeroepen tegen onweer en hagel en hem wordt ook een groote macht over den dood toegeschreven.

Christophorum videas
postea tutus eas.

Fransche schrijvers beweerden dat Christophorus in de plaats zou getreden zijn van den Gallischen Herakles, dien men bij de deur der tempels plaatste. RINSBERG-DURENFELD.

Op 9^n Februari heeft op het Begijnhof de bedevaart plaats naar de H. Apollonia, die aangeroepen wordt tegen tandpijn. Dit geeft aanleiding tot de *fluitjeskermis* en de *pottekesmarkt.*

In de St. Pieterskerk wordt *O. L. Vrouw van goeden Raad* aangeroepen, wier miraculeus beeld elken Zaterdag rondgedragen werd. WICHMANS, blz. 122. Het volk steekt er met spelden in, die dienst doen als ex-voto's.

In de *Vleminkskapel* vereert men *O. L. V. ter Koorts.* Dit beeld stond vroeger in een hollen boom. Ter gelegenheid van hun kerkgang gaan de vrouwen er de H. Maagd bedanken, vooral 's Zaterdags. Andere bedevaarten worden gedaan naar *O. L. V. Stoel van Wijsheid* of *O. L. V. van Belegering.* Deze laatste wordt beschouwd als zijnde het palladium van de stad. SCHOUTENS, *Maria's Brabant.*

De *Berg der drie engelen* schijnt in aloude tijden aan de drie Nornen toegewijd geweest te zijn. Daar treft men drie bronnen aan in de nabijheid van drie graven waar drie gezusters begraven liggen. Het water van deze bronnen bezit een genezende kracht tegen vrouwenziekten (meer bepaald : witte vloed). Daar offert men een naald, een draad en een weinig tarwe. Deze giften moeten echter gebedeld geweest zijn.

Om te weten of genezing zal volgen, legt men zijn muts op het water van de bron. Zoo deze bovendrijft kan de zieke genezen ; gaat ze echter onder, dan dient alle hoop opgegeven te worden. WOLFF, *Niederl. Sagen,* 338. DE COCK en TEIRLINCK, *Sagenboek,* (d. 1).

Te Ulflingen-bij-Houffalize (Trois-Vierges) vereert men drie beeldjes van jonge meisjes, nl. de H. H. *Spes, Fides* en *Caritas,* die er staan op het zijaltaar der drie Maagden. Deze kerk verving een heidenschen tempel, toegewijd aan de Parcen, die verchristelijkt werden en beschouwd als de dochters van de H. Sophia : het geloof, de hoop en de liefde.

De vereering der Nornen is zeer verspreid en in het Triersche zegt men :

Margriet mit dem wurm,
Barbal mit dem thurm,
Kathrin mit dem rädel,
Das sind die drei heilige mädel.

* * *

Op den *Kesselberg* stond het *Kesselstein,* een castrum dat wellicht van Gallischen oorsprong was. Dit is het *Oud-Kessel = antiquum castellum,* in tegenstelling met het nieuw Kessel *(saltus novum Kessel),* geciteerd van 1394 af. Dit *castrum,* dat op een hoogte stond ten N. O. van Leuven, werd gebouwd in ijzerhoudenden steen, en beheerschte gansch de omgeving. Lambertus met den Baard zou er reeds de defensieve organisatie van de stad versterkt hebben met het *castrum* van den Cesarsberg, dat in de XII[e] eeuw nog in de abdij van Park bestond. *Hagelands Gedenkschriften,* 1910-11.

Wat het oorspronkelijk kasteel betreft, dit stond op het Begijnhof, het schijnt bestemd geweest te zijn om den samenloop van Dijle en Voer te bewaken, zooals dit trouwens op vele gelijksoortige plaatsen het geval was.

Tusschen Leuven en de hoogten van Kessel-Loo heeft men rechts den Diestersteenweg en links een uitgestrekten moerasachtigen grond, waarin de Noormannen van Godfried zouden verzonken zijn. Van de XIIIe eeuw af erkent prins Hendrik, dat de Leuvenaars het *Loe* van

Kessel-Loo in eigendom bezaten en dat het vooral diende om er hun vee te weiden. Dit *Lovenarenbroek* schijnt de *gemeenteweide*, de *warechaix* van de stad geweest te zijn. E. GENS, *Ruines et Paysages* ; A. WAUTERS, *Les libertés communales*.

Het gehucht Kessel lag te midden van turfgronden en behoorde tot de vrijheid Leuven. *Kessel* hing af van Linden en *Loo* van Pellenberg. Naar men meent werd het castrum *Kesselstein* gebouwd door Lambertus met den Baard, omstreeks het jaar 1000. Wij denken nochtans dat het ouder is, gezien op deze plaats Gallische muntstukken gevonden werden.

Kessel-Loo was dus, met betrekking tot Leuven, het *loo* = lucus = heilig bosch ; het *Kessel* = defensief castrum ; de turfgronden voor de verwarming en de weiden voor het vee.

De archeologische kaart VAN DESSEL vermeldt aldaar het bestaan van een Belgo-Romeinschen tumulus en van Romeinsche Oudheden. Op de hoogten heeft men behouwen silexsteenen gevonden, waarbij een gesteelden pijlpunt. Men ontdekte er eveneens Romeinsch aardewerk en andere niet met juistheid te bepalen scherven. CLOQUET, *Découvertes préhistoriques* ; SCHAYES, *La Belgique et les Pays-Bas* ; *Messager des Sciences*, 1878.

A. WAUTERS, hernemend hetgeen reeds vroeger gezegd werd door professor ROULEZ, heeft in Kessel-Loo de stad der Aduatieken meenen te herkennen. Men weet echter niet, zoo gaat WAUTERS verder, op welke plaats het castellum zou gestaan hebben.

PIOT, *Les Eburons et les Aduatiques* meent dat het beroemde *Oppidum Atuaticorum* niet te Kessel-Loo dient gezocht te worden, omdat de rotsen, waarvan Cesar spreekt, op den heuvel niet voorhanden zijn en omdat de plaats ligt in het westelijk gedeelte van Atuatuca.

Kessel-aan-de-Maas (Maesgou) zou het *castellum Menapiorum* zijn, waar Juliaan de Menapiërs belegerde. Dit Kessel wordt vermeld door PTOLEMAEUS. A. DE VLAMINCK : *Les Aduatiques, les Ménapiens*, bepaalt zich met te zeggen dat de vesting der Aduatieken gesitueerd werd te Kessel-Loo.

De plaats zelf is interessant genoeg om opgravingen te rechtvaardigen. Waarschijnlijk heeft het eerste castrum gestaan op de plaats waar later de commanderij der Tempeliers gevestigd werd. JUSTUS LIPSIUS, die er terecht of ten onrechte het kamp der Noormannen plaatst, wijst op de opeenvolging van versterkingen op dezelfde plaatsen. EUG. GENS, *Ruines,* verhaalt een legende volgens dewelke Kessel-Loo eertijds een woonplaats van reuzen (Romeinen?) was. De toponymie van deze op oudheidkundig gebied interessante plaats, verstrekt ons volgende namen (gelegen aan den voet van een halven cirkel, gevormd door heuvels en duinen) : *Blauwput, Kessel, Heffel, Keyplas, Vlierbeek, Woemershof, Wuydmolen* met de aloude kapel van Blauput nabij den Langelooweg. In het *Loobosch* signaleert de *Revue d'hist. et d'archéol.,* I, 346, zeven tumuli. Te Vlierbeek kleinere begraafplaatsen. *Congrès archéol.* van 1891.

Waarschijnlijk is het, dat de abdij van Vlierbeek, van de orde van den H. Benedictus en gesticht in 1125 door hertog Godfried I, gebouwd werd op een *lucus* uit het tijdvak van La Tène. Het leen *Vliederbeek* was gegeven geweest aan de kloosterlingen van Affligheim.

In de nabijheid bevond zich een Romeinsche wachtpost, die wellicht opnieuw bezet werd door de Franken en later door de Noormannen.

Het domaniaal bosch, dat de hoogten bekroonde, behoorde in eigendom aan den hertog (evenals Zoniën, Mechelen, Nijvel, Meerdaal, enz.). Deze bosschen werden ontgonnen in 1528 en in 1648, volgens SCHAYES, *La Belgique,* II, 136.

Het castrum *Kesselstein* zou afgebroken geweest zijn in 1831. Op al deze heuvels : Placet, Roeselbergen, Cesarsberg, Kesselberg, groeiden wijngaarden. Op 10^n^ November, en ook op andere data, werden er vuren aangestoken : zuiverende vuren (winterlicht) of eenvoudige seinvuren. 's Avonds wacht men zich wel aan de naburige kruiswegen voorbij te komen, daar op die plaatsen de booze geesten samenkomen. COREMANS.

Te Kessel-Loo hebben wij eveneens de *Blauwe schuur,* een *duivelsschuur,* waaraan de gekende legende verbonden is van den boer of den molenaar, die zijn ziel

aan den duivel verkocht, om in één nacht een nieuwe schuur of een anderen molen te krijgen. Op den vervaldag slaagt de listige vrouw van den boer er in den duivel beet te nemen. Deze legende is van Odinischen oorsprong. Cf. onze *Origine scandinave de quelques légendes campinoises.* Hier is kwestie van de symbolische afwisseling van Winter en Zomer. Een variante van deze legende wordt namelijk te *Ophem* verteld. Volkskunde, 1889, blz. 180.

* * *

De **Noormannen.** Het kamp der Noormannen schijnt gelegen te hebben in de vlakte ten N. van Leuven en Herent, tusschen de Dijle en de moerassen langs de Leepsbeek. Naast den weg op Wijgmaal noteeren wij aldaar den plaatsnaam *Deenersblok* (kamp der Denen) « *inter clausuram dictam Deenersbloc et viam tendentam versus Wychmale* (in 1376), aangehaald door A. WAUTERS, *Les libertés communales.* REGINON, in PERTZ, I, 594, zegt dat de Noormannen, *gekomen langs de Zenne* en rondtrekkende in het rijk van Lotharius, hun kamp opsloegen op de grenzen van dit rijk, ter plaatse geheeten *Lovon (in loco qui dicitur Lovon).*

De Noormannen bezetten Leuven gedurende zeven jaar, totdat zij, in 891, door Arnulf verslagen werden. Naar men zegt waren zij het die den *burgt* van Leuven bouwden en versierden met de beelden hunner goden de poorten der stad. VAN EVEN, steunend op DIVŒUS en PIOT, *Histoire de Louvain,* 1839, blz. 9. De Noormannen hadden eveneens vaste castra te Gent, te Antwerpen, te Kortrijk en op de boorden van Schelde en Leie. *Annales de l'Académie d'archéologie,* 1871.

De Noorman Siegfried zou, omstreeks 891, den zetel zijner krijgsverrichtingen verplaatst hebben op Rouaan en Parijs. Deze belegering werd beschreven door den dichter ALBON, die verhaalt dat 40.000 Noormannen 700 schepen op de Seine in slagorde stelden. WARNKOENIG en GÉRARD, *Histoire des Carolingiens.* Zij zouden gekampeerd hebben in de vlakte tusschen de steenwegen op Mechelen en op Brussel, waar twee kapellen: *Groot-Winsel* en *Klein-Winsel* (Winksele en Wilsele) aan hun nederlaag zouden herinne-

ren. JUSTUS LIPSIUS, die flink op de hoogte was van de Leuvensche toponymie, situeert het kamp der Noormannen aan de *Kesselbergen.* DE WEZ zoekt dit kamp nochtans te Wilsele, terwijl A. WAUTERS, *Nouvelles études sur la géographie ancienne,* opmerkt, dat de Noormannen gekampeerd hebben ten W. van de Dijle, daar koning Arnulf van Carinthië, van over den Rijn komend, de Dijle moest oversteken alvorens aan gezegd kamp te komen, cf. A. WAUTERS, *Les libertés communales,* blz. 165, noot 1. Volgens SCHAYES was het in de lage stad, in de uitgestrekte en diepe moerassen, die eertijds langs de Dijle lagen, dat de Noormannen omkwamen. Dit kamp, gelegen langs den waterloop langs waar zij gekomen waren, evenals in andere steden, werd verdedigd door verschansingen met paalwerk en omringd met grachten vol water.

Het kamp der Noormannen zou Wilsele ten N. gehad hebben en zou gekomen zijn tot aan *Setteken* en aan het Cesarskasteel. Langs den Zuidkant zou het zich uitgestrekt hebben tot aan de Brusselsche Poort. PIOT, *Histoire de Louvain,* blz. 12. Dezelfde auteur noteert dat het kamp op de heuvels lag, tusschen Wiltsele en Placet. VAN EVEN meent dat zij kampeerden op den linkeroever van de Dijle, en dat zij het *Oude Castellum* bezetten, d.w.z. het eerste kasteel, achter het groot begijnhof. JUSTUS LIPSIUS, die het kamp op de Kesselbergen plaatst, zegt dat de Noormannen verslagen werden aan het *Lovenarenbroek,* tusschen deze heuvels en de *Kanaalpoort.*

Arnulf of Arnold, bastaardzoon van Karloman, die Keizer Karel den Dikke, zijn oom, van den troon stiet, en door den rijksdag van Tibur tot koning uitgeroepen werd, kwam de Noormannen in 891 bij Leuven verslagen.

De zegepraal van Arnulf staat beschreven in SISMONDI, *Histoire des Français,* volgens de *Annales de Fulde.*

Deze zege werd behaald den 20n October 891 en niet den 1n November, zegt PIRENNE, *Histoire,* I, 43.

Daar de Belgen en de Lotharingers hun ruiterij niet konden ontplooien op het enge terrein tusschen de Dijle links en de moerassen rechts, werd de victorie niet zonder moeite behaald. Cf. DE WEZ, *Histoire générale,* blz. 159, die talrijke interessante bijzonderheden over dezen veldslag verstrekt.

Bij den buit behoorden zestien standaarden of vaandels van Noormannen, waarop de profetische raven stonden van den god, vader van den zege, die zich beroemde op den titel van brandstichter. Deze werden als trofeeën naar Beieren gezonden. De verschansingen boden niet langer weerstand en de niet gedoode Denen verdronken zich in de Dijle, wier loop door het overgroot aantal lijken gestremd was (90 à 100.000). Hierbij waren twee koningen der Noormannen. Als gevolg van deze nederlaag verlieten de barbaren uit Scandinavië onze streken in 892 om niet meer terug te keeren. Na gesproken te hebben over de *Virgo in via Flaminia,* zegt WICHMANS, in *Brabantia Mariana,* dat de Noormannen de kerken en kloosters te Leuven vernielden als waren het musschennesten (papennest) geweest.

Korten tijd daarna zou het geweest zijn dat de vesting op den Cesarsberg gebouwd werd, waarschijnlijk op de plaats waar het kamp geweest was. Arnulf liet er een garnizoen onder het bevel van Berthard. Als herinnering aan deze zegepraal zou dan ook de St. Pieterskerk gebouwd geweest zijn, daar waar den tempel van Mars stond. Volgens GRAMAYE werd deze heidensche tempel opgericht door Julius Cesar en brandde de toren van de St. Pieterskerk af in 1458.

De nederlaag der Noormannen werd nog herdacht door de instelling van een *Ommegang,* die uitgaat ter gelegenheid van de kermis, op den eersten Zondag van September.

A Furore Normanorum, libera nos Domine staat vermeld bij tal van schrijvers, o. m. bij VAN GORKOM, *Denkbeeld,* blz. 253.

In den Ommegang, door PIOT beschreven in *Histoire de Louvain,* zag men de Maagd van Leuven, de tien eerste ambachten, St. Michiel en den duivel, de familie van Abraham, het ros Beiaard, de vier Heemskinderen, den draak, Herakles als reus op een zwart paard gezeten, de mooie Megaira, den H. Christophorus, de Peetermannen, de gelukzalige Margaretha, St. Joris, enz. enz.

Sedert onheuglijke tijden komen talrijke luidruchtige vrouwen uit de Marollenwijk van Brussel, naar Leuven kermis.

* * *

Het **Graafschap.** — Het graafschap Leuven schijnt bestaan te hebben uit een gedeelte van Haspengouw. Ten N. omvatte het Testelt, Vorst, Eindhout, Meerhout en Olmen (de eigenlijke Kempen) tot aan de Groote Nete. Ten O. schijnen de grenzen van het graafschap deze geweest te zijn van Deurne, Schaffen, Diest, Halen en Bets. Ten Z. van Korbeek-Dijle naar Bets, langs het graafschap Burgeron.

In 1003 schijnt het pagus van Diest opgenomen geweest te zijn in het graafschap Leuven. In 837 was het pagus van Diest een onderverdeeling van Hasbania ; volgens VANDER KINDERE, *La formation territoriale.* Niets bewijst nochtans dat er een graafschap Diest zou bestaan hebben. We weten dat, omstreeks 899, te Diest een graaf Angibramnus verbleef, terzelfdertijd als Zwentibold, bastaardzoon van keizer Arnulf. Waarschijnlijk keerde Zwentibold terug van den slag bij Leuven. Op verzoek van graaf Angibramnus werden, op 9^{n} Januari 900, door Zwentibold 900 slaven vrijgemaakt. VAN EVEN, *Geschiedenis der stad Diest,* waarin een lijst der Heeren van Diest voorkomt.

Renier Langhals zou een zoon zijn van Gislebert, graaf van Mansuarië en van Darnau, op het grondgebied van Diest en van Gembloers, en van Ermengardis, dochter van keizer Lotharius. BUTKENS.

In de XIIe eeuw heeft Diest bijzondere Heeren, die zouden gesproten te zijn uit het Huis van Lorreinen of van Luxemburg.

Niettegenstaande de geleerde dialectiek van A. WAUTERS, die het beroemde *Dispargum* van GREGORIUS VAN TOURS te *Duisburg-bij-Tervuren* plaatst, meenen wij met HENSCHENIUS, VREDIUS, CHIFFLET, BOUCHER, MANTELIUS, WENDELINUS e. a. m., dat het gezochte *Dispargum* Diest is. Een afdoend bewijs vinden we in het feit dat een *Dispargum* niet kan verdwijnen zonder sporen na te laten. Duisburg nu heeft niets opgeleverd, terwijl te Diest antieke substructies en meubilair in overvloed gevonden werden. WENDELINUS, *Salische wet,* zegt dat Chifflet, bij het zien van het castrum, dat te Diest *De Warande* geheeten wordt

uitriep : « Hier was de eerste nederzetting der Franken in Belgie ! ». Chifflet was mis : Zooals onze opgravingen in meer dan dertig brandbegraafplaatsen het voldoende bewezen hebben, dient de eerste nederzetting der Franken in het Noorden van de Kempen gezocht te worden. Dit was het eerste *Francia*.

De vesting, te Diest *Warande* (1) geheeten, had 3000 voet omtrek en 70 voet hoogte. HENSCHENIUS situeert *Dispargum* binnen den Burgt van Diest, daar waar de kerken van den H. Johannes de Burgo en de H. Maria de Burgo stonden. In de nabijheid, op den Demer, staat een aloud kasteel dat *Disburg* (burg van Dis = Germaanschen Mars) geheeten wordt, dichtbij het Tijsvelt = Marsveld. Daar ligt o. i. het gezochte *Dispargum*. Deze *Disburg* of *Diesberg* staat minder dan drie mijlen van de westergrens der Romeinsche *Civilus Tungressium*, in het bezit der Franken. Hij beantwoordt bijgevolg aan de gegevens, door GREGORIUS VAN TOURS verstrekt.

WENDELINUS wijst eveneens op de nabijheid van Tessenderloo (*Taxandria locus* of beter *Taxandria lucus*). Hij noteert dat het paleis van Clodio, dat, buiten de door hem weergevonden fundamenten, in hout gebouwd was, stond op den *Kakenberg* in het *Kakevinne*, nabij het *Fransbroek* (broek = moeras der Franken). De Heeren van Diest zouden er van 700 tot 1459 hun verblijfplaats gehad hebben.

Wat er ook van zij, waarschijnlijk veroverde Clodio, zoon van Pharamond, de voornaamste steden van *Belgica secunda* en vestigde hij zich te Diest. Meroveus, die hem opvolgde, brengt zijn zetel over naar Doornik.

Aldus ontstaat de keten, die de Frankische koningen verbindt, van Diest naar Doornik over Leuven.

In 690 wordt een wellicht mythische graaf van Leuven, Floribertus, geciteerd, die zijn dochter Florinna of Florine als bruid zou geschonken hebben aan den H. Hubertus. Hun zoon, Floribertus II, gestorven in 752 of 755, zou Hubertus' opvolger in het bisdom Luik geweest zijn.

In de *Braboensage* vernemen wij den legendarischen oorsprong van de graven van Leuven. Teruggaande tot de

---

(1) In 1939 aan de stad Diest gelegateerd door M. Verstappen.

Trojanen en koning Priam (!) geeft ze Clodione Merrowinghen als grootvader en Ferramaonde als vader. Merrowinghen zou 24 zonen gehad hebben, waarvan 9 koning en 9 hertog werden. De laatste dezer zonen, Karel geheeten, was vorst tusschen de Schelde en den Rijn (?).

Volgens het handschrift Nr II 6512, door J. B. HAUWAERT, in de Koninkl. Bibl., zou een genaamde Carolus Brabo, gezegd Hasbannius, de zoon zijn van Karel Brabo, die leefde in 540. Hij zou het geweest zijn, die het castrum van Landen bouwde. Hij stierf in 615. *Puppien dict Brabo, fils de Carloman, ducx brabantiae, princeps Tongres et Cymbrien en Hespengou en 615,* regeerde 31 jaar en huwde met Ydelberga, dochter van den hertog van Aquitanië, overleden in 643. Zijn zuster Amalberga huwde met graaf Walbertus. Hier komen wij op bekend terrein. Dit waren de ouders van de H. Gertrudis, abdis van Nijvel, van *Grimoaldus Brabo,* hertog van Brabant in 647 en van de H. Begga.

Omstreeks 691 was de prins van Leuven *Bosschaert* of *Burchard,* een neef van Pepijn, *reeds* hertog van Brabant. Volgens DESPARS, *Chronijcke,* was de broeder van Burchard Anthuenis, forestier van Vlaanderen. Burchard zou prins van Leuven geworden zijn door den bruidschat hem gebracht door zijn vrouw Helwyde, dochter van Walchisus, broeder van Amphiguisus of Hansiguisus, Markgrave van het Heilige Roomsche Rijk op de Schelde. VAN VAERNEWIJCK. Dezelfde, weinig geloofwaardige kroniekschrijver, zegt dat Estoredus, gestorven in 792, prins van Leuven was. Hij zou deze stad verlaten hebben om zich gaan te vestigen te Harelbecke, waar Karel Martel hem, samen met zijn zoon Liederik, tot forestier van Vlaanderen benoemd had.

Estoredus zou een zoon zijn van hoogergenoemden Burchard. De Hunnen zouden hem in 727 verjaagd hebben. VAN EVEN, *Jaarboeken.*

Omstreeks 942 werd Lambertus I, zoon van Renier Langhals, graaf (waarschijnlijk afzetbaar) van Leuven, waar hij zich vestigde. *Messager des Sciences,* 1878, BUTKENS.

In 991 zou Karel van Lotharingen, in ballingschap of in de gevangenis gestorven, het graafschap Leuven

geschonken hebben aan zijn schoonzoon, Lodewijk met den Baard, tweeden zoon van Renier III († 960 of 971) die, van zijn vaders- en zijn vrouwskant, uitgestrekte gebieden in Brabant bezat. DE REIFFENBERG, *Histoire du Hainaut*.

Een charter van 1003 betitelt Lambertus als *Comite Lovaniæ Lantberto*. WARNKOENIG en GÉRARD, *Histoire des Carolingiens*. In 1039 droeg graaf Hendrik I van Leuven den titel : *Romani Marchio Regni*. VANDER ELST, *Marquisat d'Anvers*. Deze eerste graven van Leuven staan ook vermeld bij ERNST, *Mémoire sur les comtes de Louvain*. Volgens A. THYMO erfde Lambertus met den Baard, in 1010, het allodium Leuven, als naasten erfgenaam van den graaf, wiens neef hij was langs moederszijde (consobrinus), waaruit wij besluiten dat de vrouw van Lambertus en Adela, vrouw van Renier III, gezusters waren.

Hermangarda, dochter van den graaf van Leuven, huwde met Adelbertus, broeder van den graaf van Gent en afstammeling van Wichmann. Adelbertus werd, evenals ook zijn nakomelingen, graaf van Aalst. In 1018 behaalde zijn broeder, Theodorik van Gent, een schitterende overwinning op het keizerlijk leger, dichtbij den vroegeren samenloop van Wahal en Maas.

Volgens MIRŒUS was de eerste graaf van Leuven Lambertus (oom van Lambertus die met Gerberga huwt), die, in 984, door keizer Otto benoemd werd tot pleitbezorger van de abdij van Gembloers. Het graafschap Leuven werd als bruidschat gegeven aan Gerberga, dochter van Karel (zoon van Lodewijk van Overzee en broeder van Lotharius, koning van Frankrijk) en van Agnes, dochter van Herbert II, graaf van Troyes waarmede hij huwde in 987. ERNST, *Histoire du Limbourg*. De hoogergenoemde Lambertus is de zoon van Renier, die door Karel den Eenvoudige tot hertog of gouverneur van Lotharingen benoemd werd. Zijn broeder Giselbertus volgde hem op als hertog van Lotharingen. Een zijner andere broeders werd graaf van Bergen of van Henegouwen. WASTELAIN, *Gaule Belgique*. Hertog Karel was de laatste afstammeling van Karel den Groote. Zijn dochters Gerberga en Ermengarda huwden met Lambertus, graaf van Leuven, en Albertus, graaf van Namen.

Hendrik III, omstreeks 1079 graaf geworden, trad rond 1090 in den echt met Gertrudis, dochter van Robrecht den Fries. Hij vond den dood bij een steekspel te Doornik en zijn weduwe huwde met Diederik van den Elzas, hertog van de Moezelstreek. Hendrik III was de eerste die zijn titel *Comes Lovanicus* verving door dien van *Bracbatensis Patriæ Comes,* hetgeen bewezen wordt door een stuk uit het jaar 1086. MIRŒUS, *Op. dipl.* I, 73.

Bij den dood van Hendrik III (in 1095) was zijn broer, Godfried met den Baard, hertog van Neder-Lotharingen of hertog van Brabant en graaf van Leuven. Hij trad in het huwelijk met Lutgardis, Vrouwe van Salsenburg en zuster van de keizerin. In 1250 voegt Hendrik VI voor het eerst in zijn zegel den titel van hertog van Brabant bij. Van dit oogenblik af werd de titel : graaf van Leuven, slechts van ondergeschikt belang. Het graafschap werd in 1106 vereenigd met het hertogdom Neder-Lotharingen, bij de verheffing van graaf Godfried tot hertog, door keizer Hendrik V. De hertogen van Brabant namen den titel van hertogen van Lothrijk.

Het kwartier van Leuven omvatte de meierijen Heverlee, Herent, Lubbeek, het kwartier van Aarschot, de baronie van Wezemaal, het land van Rotselaar, van St-Agatha-Rode, de stad en het land van Diest, Meerhout, Vorst en Avelede, het land van Zichem, de meierijen van Tienen, Zoutleeuw, Halen, Geten, Kumtich. In Waalsch Brabant behoorden er toe Geldenaken, het markiezaat van Melun, de offices van Jauche, St-Jans-Geest, Incourt, Jandrain, Orp-le-Grand, de meierei van Hannuit en de stad Gembloers. In den beginne zou het graafschap Leuven zich bepaald hebben bij de stad, om zich vervolgens tot aan de Velpe uit te breiden. PIOT, *Géographie Historique* en DE WEZ, *Abrégé de l'Histoire générale.* Van 1003 maakte, naar alle waarschijnlijkheid, het graafschap Diest er deel van uit. VANDER KINDERE, *La formation territoriale.*

De costuymen van Leuven werden gevolgd te Gaasbeek, te Bodegem (gedeeltelijk), in de vrijheid Merchtem, Borght, Wespelaar, Erps, Everberg, Meerbeek-bij-Everberg, Tervuren, Duisburg, Leefdaal, Huldenberg en Overijsche. De voorschriften er van vertoonen veel gelijke-

nis met het Romeinsche recht, terwijl deze van Nijvel, St-Pieters-Leeuw en Ukkel eerder van Germaanschen oorsprong zijn.

Op de archeologische kaart van J. VANDER MAELEN staan de grenzen van het Leuvensch kwartier aangeduid.

Naarmate men zich van Luik verwijdert over Leuven en Brussel, naar Vlaanderen toe, worden de landmaten grooter.

Het graafschap Leuven vergrootte omstreeks 973 met het graafschap Brussel en in 1106 met het markiezaat Antwerpen, terwijl het oorspronkelijke Brabant, tusschen de Schelde en den Dender, in de X[e] eeuw gebied van den graaf van Vlaanderen werd, onder de benaming van graafschap Aalst.

Volgens A. WAUTERS zouden de Peetermannen van Leuven afstammelingen zijn van de voornaamste laten van de graven van Leuven, die door dezen van dienstbaarheid ontheven werden, op voorwaarde van een cijns te betalen aan de collegiale kerk van St-Pieter. Volgens MOKE, *La Belgique ancienne,* waren de Peetermannen, evenals de mannen van den H. Donatus te Brugge, feodale reorganisaties van de Germaansche gilden. Dit klinkt onwaarschijnlijk, als wij rekening houden met de geschiedenis der *meysseniers* van Grimbergen en van Gaasbeek, die erfelijk van bepaalde lasten ontslagen bleven.

Een zegswijze uit den tijd van Jan I zegde dat alle Leuvensche patriciërs uit een zak wol gekomen waren.

De poorters moesten tegen den vijand niet verder optrekken, dan tot op een mijl van hun stad. FOPPENS.

A. WAUTERS, *Les libertés communales,* spreekt over den legendarischen oorsprong van de Leuvensche patriciërs. Zij zouden de nakomelingen zijn van de zeven dochters van Lambertus Bastijn, bijgenaamd den Groote om reden van zijn reusachtige gestalte, die zich, uit Duitschland komend, destijds vestigde te Leuven !

* * *

Uit hetgeen voorafgaat meenen wij te mogen besluiten dat te Leuven een brandbegraafplaats bestaan heeft,

die veel gelijkenis vertoont met deze in de Kempen, dat de menschen uit dien tijd Saksisch, Dietsch of een Frankische taal spraken, die gelijkt op het Vlaamsch, dat deze bevolking van Scandinaafschen oorsprong was en den Odinischen eeredienst beoefende.

Dat in het centrum van de stad een Gallisch of een Romeinsch castrum gestaan heeft (dit van het Begijnhof), dat den samenloop van Voer en Dijle bewaakte.

Dat de Franken later van Diest naar Leuven zouden gekomen zijn, wellicht ten tijde van Clodio, toen zij *Dispargum*, dat wij te Diest plaatsen, verlieten.

Dat de eerste graven van Leuven afkomstig zouden zijn uit het Frankisch ras des Pepijnen.

L. STROOBANT.

Beersse, April 1933.

In Zevenborren.

Gelijk een groene oase, al heiderand en kouter,
Waarlangs de veldweg daalt tot naar een wijde kom,
Ligt Zevenborren daar te mijmren stil en stom,
Dewijl een ruwe tijd vernielde er cel en outer...

Nabij den vijverkant, alwaar een schuwe wouter
Het blaargewelf ontvlucht, verrijst van 't heiligdom
Een laatste zichtbaar spoor, dat vroeger heerlijk glom
En thans bij 't gasthof dient, met roeivermaak en touter...

Vergankelijk is 't al, doch wat er nooit vergaat,
Is wel het prachtig oord, dat eeuwen reeds bestaat
En trouw weerspiegeld wordt, alsook de blauwe hemel,

In 't rustig watervlak, waarop de zonne straalt
En heel de majesteit der hooge beuken maalt,
Die blinken, vol smaragd, in 't diepe kleurgeschemel !...

PEETER J. LEFEVER.

11-7-37.

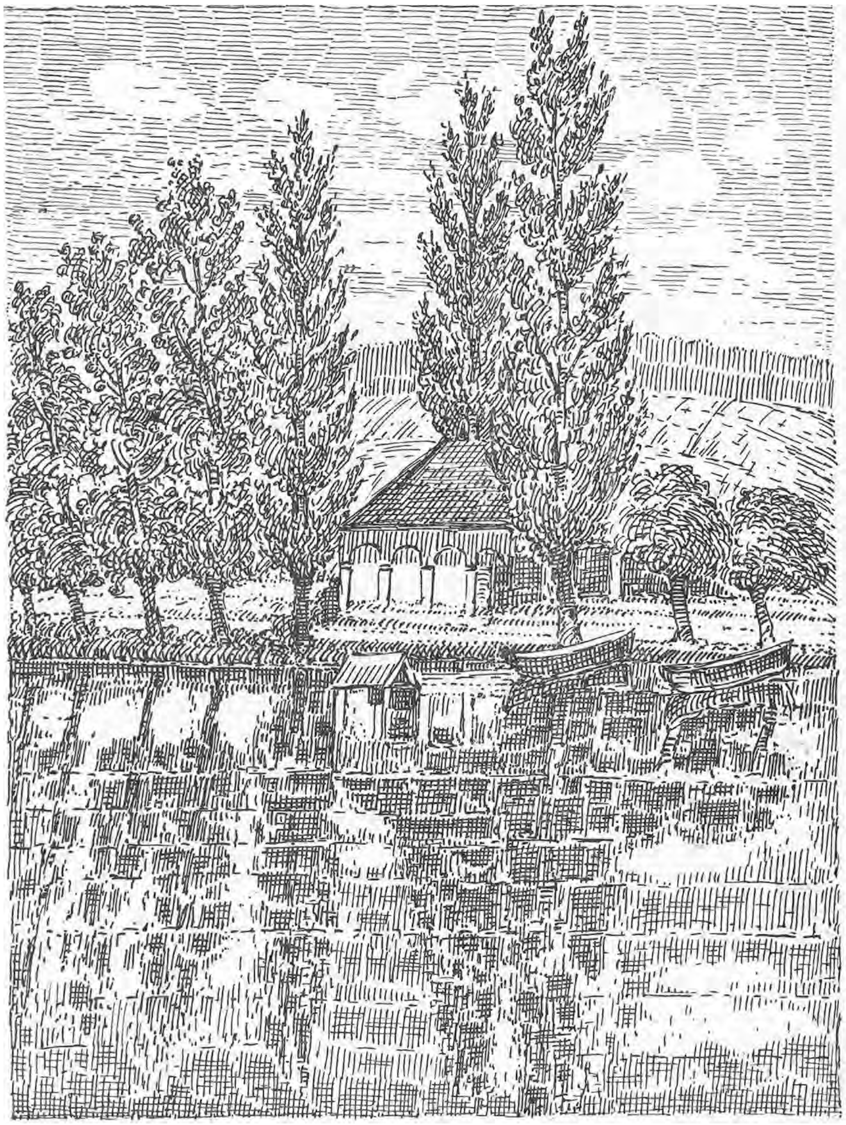

IN ZEVENBORREN.- OOGST, 1924.   PJL.

Ketelmuziek te Vilvoorde.

Juli 1714 (1).

J. NAUWELAERS.

Tijdens het bestuur van burgemeester Claude Eugène de Baudequin, stond Vilvoorde gedurende verscheidene dagen op stelten. In vele dorpen, zooals men weet, bestaat het gebruik, bij het hertrouwen van een weduwe of een weduwenaar, voor dezer woning ketelmuziek gaan te maken. Te Vilvoorde viel, in het begin van de XVIIIe eeuw, dezelfde eer ook te beurt aan den man die zijn vrouw sloeg (2). In het begin van Juli 1714 had, zoo beweert men ten minste, een inwoner van de Mosselstraat, de genaamde Karel De Vaster, zijn vrouw willen tot betere inzichten brengen met gebruik te maken van het recht dat door juristen en blijspeldichters aan den echtgenoot wordt toegekend. Het volk wilde zich op de kosten van het echtpaar eens flink vermaken : jong en oud, iedereen trok door de straten van het stadje, huilend, blazend op den horen, fluitend, trommelend op potten en pannen en meer nog, kletsend met de zweep. Den 10[n] Juli, te 10 uur 's avonds ging het werkelijk over zijn hout. De Vaster vond er niets beters op, dan beroep te doen op de bescherming van de overheid ; den meier echter niet vindend, wendde hij zich tot den gemeentesecretaris ; zelfs zijn vrouw liep er weenend mede naartoe, bij hoog en bij laag zwerend dat zij nog nooit was geslagen geweest. Toevallig bevond zich juist de gemeenteontvanger bij den secretaris ; deze laatste, oordeelend dat er haast bij was (periculum in mora), begaf

(1) Algemeent Rijksarchief, Fisc. Dienst van Brabant, n[r] 492, dossier 4356 en n[r] 571, dossier 5231.

(2) Dit gebruik heette men : de simme ofte beuff jaeghen. Vergelijk : Brabantsche Folklore, 1925-26, blz. 193 ; 1927-28, blz. 339 1936-37, blz. 391 en 499.

zich ijlings, vergezeld door den ontvanger, naar de Mosselstraat. Zoo de twee ambtenaars verwacht hadden, dat hun verschijning de bende zou doen uiteenstuiven hebben, dan kwamen zij leelijk bedrogen uit. Het gehuil en het geschreeuw gingen crescendo. De ontvanger ging den diender Gilles Van den Hove bijhalen ; de menigte dreef echter den spot met den man van de wet ; met den horen ging men hem in de ooren toeteren. Ontelbare andere brutaliteiten werden uitgehaald.

De secretaris gaf er zich rekenschap van, dat er handelend diende opgetreden te worden. Hij beval dat de jonge Willem Heyndaels zou aangehouden en vóór den burgemeester gebracht worden. Eén enkele burger bood zijn hulp aan en stond de ambtenaars daadwerkelijk ter zijde. Enkele andere aanwezigen trachtten den gevangene te bevrijden. Overal waar men voorbijkwam was het net een opstand. Mauroy de Merville had zijn degen laten halen en sloeg er woest mee in het ronde. Met de grootste moeite slaagde men er in Heyndaels op te sluiten aan de Leuvensche Poort, in het « vuyl stinckende cot alwaer men gewoon is te setten moordenaars ». Toen echter de secretaris, de ontvanger en hun welwillenden helper van de Leuvensche Poort terugkeerden, bemerkten zij dat de « serenade » nog niet gedaan was. Moedig keerden zij weer naar de Mosselstraat, doch weldra oordeelden zij het voorzichtig zich terug te trekken, daar zij zagen dat vele jonge lieden een dreigende houding aannamen en zich gewapend hadden met stokken en steenen.

Den 11n Juli werd Heyndaels op vrije voeten gesteld ; gebruik makend van het recht dat hem toegekend was door een zeker privilegie van 1492, vaardigde de magistraat 's middags een ordonnantie uit, waarbij samenscholingen en nachtlawaai verboden werden, op straf van willekeurige bestraffing van aanstokers en anderen en van een boete van zes florijnes voor elken aanwezigen persoon. Deze ordonnantie werd speciaal ter kennis gebracht van Pieter Van Hove, een der voornaamste belhamels. Verre echter van berouw te toonen, dreef deze den spot met de schepenen. « Dezen avond zullen ze nog wat anders zien » zegde hij. En feitelijk zag men, denzelfden avond, Van Hove het Meer opkomen, trommelend op een ploegschaar.

Een talrijke menigte volgde hem tot aan het huis van den meier ; deze gebruikte juist het avondmaal met de zijnen en moest, tot zijn groote beschaming, goedwillig een deel van de serenade op zijn rekening nemen. Vervolgens keerde de bende oproerlingen terug naar de Mosselstraat, want het ongelukkig echtpaar De Vaster, de eerste oorzaak van deze opwinding, werd niet vergeten. Tooneelen van een ongehoord geweld speelden er zich af. Op 't nippertje slechts werd een moord vermeden, daar men er in slaagde Henri Van Hove te ontwapenen op het oogenblik dat hij een schup omhooghief om een diender neer te slaan. De twee Van Hove's werden, niet zonder moeite, gevangen genomen en in de gevangenis aan de Leuvensche poort opgesloten.

Den 12^n Juli werd door den meier een onderzoek ingesteld. Daar de aangehoudenen meest alle hun ten laste gelegde feiten bekenden, werd hun invrijheidsstelling bevolen. Dezen weigerden echter hun cel te verlaten, onder voorwendsel dat zij opgesloten geweest waren als gemeene dieven en dat zij « als eirelijke keirels » er wilden weer buiten komen.

Dit bracht de magistraat in een leelijk parket. Tot eigen schande moest de overheid leeren, dat men niet ongestraft de volksgebruiken kan tegengaan. Terecht vroeg men zich af hoe het spel zou eindigen. Toen, op 15^n Juli, een deugniet van een knecht een der schepenen tegenkwam, wierp hij dezes hoed voor zich op den grond, zeggend : « dat is voor de magistraat » ; terzelfdertijd toonde hij onbeschoft de vleezige deelen van zijn lichaam, die door het proces verbaal platweg genoemd worden. Den 24^n Juli werd door de bevolking schepene Hannart aangevallen, die er eveneens van beschuldigd werd zijn vrouw geslagen te hebben...

Op den avond van den 25^n Juli zetten zich de mannen van Houtem, aangetast door de algemeene nervositeit, aan den kant der woelmakers. Onder het geleide van Pieter Maas, hoeveknecht, trokken zij naar Vilvoorde. Zij hadden een kat meegenomen, die den na te jagen « simme » zou verbeelden. Aan de Leuvensche Poort bleven zij staan. Daar het huis van den meier bij de wallen aansloot, kon Baudequin duidelijk de kwinkslagen en beleedigingen hoo-

ren. De Leuvensche poort gesloten vindend, gingen de woelmakers naar de Mechelsche Poort, wel wetend dat de post er omstreeks dit uur voorbijkwam. De meier zond hun de vier stadsdienders en zijn vier eigen knechten te gemoet. Een der dienders werd wreed toegetakeld en bleef ter plaatse liggen. Dan kwam de meier persoonlijk, hetgeen iedereen op de vlucht dreef. Aan het hoofd zijner mannen en met ontblooten degen, achtervolgde hij de vluchtelingen, steeds roepend : « Slaat dood, slaat dood ». Maes alleen kon gegrepen en naar het stadhuis gebracht worden Zijn kleederen hingen aan flarden, hij was gewond, had blauwe plekken aan voorhoofd en ellebogen en kloeg over inwendige pijn. Het volk trok partij voor den dorpeling ; het schoolde samen voor het gemeentehuis, gooide steenen door de ruiten en jouwde de magistraat uit. Uit vrees voor verdere wanordelijkheden, bleef deze binnen opgesloten tot drie uur 's morgens.

Daar hij den toestand niet meester geraakte, riep Baudequin op 26ⁿ Juli de hulp in van enkele mannen van den drost van Brabant, die gedurende meer dan een maand den ordedienst in de stad verzekerden. Dit belette de vrouw van Jaak de Helt niet, met verscheidene andere vrouwen rond een groot vuur te dansen, dat zij vóór haar woning aangestoken had. Hierbij werd er voortdurend geroepen : « 'Wij branden de simme !... »

Van Karel De Vaster was er in gansch dit spel geen sprake meer. Alleen aan de mishandelingen, door Pieter Maes ondergaan, werd nog aandacht geschonken. De meier scheen de beschuldigde te zijn. Maes werd beschouwd als een beklagenswaard slachtoffer van dezes brutaliteit. In hoogsteigen persoon kwam de procureur-generaal op 11ⁿ Augustus om een onderzoek in te stellen naar Vilvoorde en van dit oogenblik af moest de stad alles in het werk stellen, opdat de zaak niet aan haar bevoegdheid zou onttrokken worden om opgeroepen te worden voor den Raad van Brabant.

Leuvense studenten roven een vrouwenlijk te Mechelen.

(Anno 1664).

(ROBERT FONCKE).

Van een van onze meest beroemde Brabanders, Andries van Wezel (1 Januari 1515-15 Oktober 1564), die ook het buitenland steeds nog viert als de pionier van de eigenlijk wetenschappelijke ontleedkunde, bleef genoegzaam bekend dat hij, om zich in de anatomie van het menselijk lichaam te bekwamen, er niet tegen opzag op heimelijke wijze des nachts de lijken van gehangenen aan de galgen te Brussel en te Leuven te gaan weghalen (1).

Daaraan doen onvermijdelijk een drietal nummers denken onder de rijke voorraad van « Lettres missives » aan of van de vroegereeuwse stadsbestuurders van Mechelen.

Ze dateren uit de begindagen van de Aprilmaand van 't jaar 1664 en staan aangegeven door V. Hermans in zijn « Inventaire des lettres missives. — Nouvelle série. — Tome I » (2), onder de nummers DCXXVII, DCXXIX en DCXXX (3), echter met de weinig duidelijke en nergens nader verklaarde verwijzing naar « Registre VI, fol. 10, 12 en 14 ». Eerst na lang zoeken zijn wij er dan ook ingeslaagd — met de hulp van de heer Verlinden, de

(1) Onder de jongste interessante mededelingen hem aangaande verwijzen wij naar : Prof. dr. Elaut: Andreas Vesalius Bruxellensis, een geest- en tijdgenoot van Erasmus (in het tijdschrift « Streven », nummer van 1 Oktober 1938) ; — E. Van Bruchem: Vooraanstaande Vlamingen : I.. — Andries van Wezel (in het maandschrift « Volkskamp », nummer van Januari 1939).

(2) Mechelen, 1885.

(3) blz. 283 vlgg.

vriendelijke amanuensis van het stedelijk archief te Mechelen, — op de bedoelde stukken de hand te leggen. Feitelijk staan ze gebonden in de bundel, gemerkt « C. — Magistrat. — Correspondance, S. I, n° 7 ».

Het eerste der drie dokumenten behelst een ambtelijk schrijven, op de 1 April 1664 gericht tot de gezagdragers te Mechelen door hun gedeputeerde te Brussel, de pensionaris Jan Moreels. Na andere berichten leest men tegen het einde daarin :

> « De studenten van Louen, tot mechelen geweest hebbende om het lichaam vande gheexecuteerde dochter, vanteren (4) hun hier, dat sij t' selve Lichaem vant radt sullen.haelen, waer inne soude wel dienen voorsien te worden voor eenen ofte twee nachten... ».

Hier blijkt dienvolgens dat studenten van de Leuvense universiteit te Mechelen het dode lichaam van een terechtgestelde vrouw waren komen opeisen. De mechelse wethouders moeten hierop niet zijn ingegaan en te Brussel, waar ze zich alsdan ophielden, pochten de jongelui er op dat ze het lijk toch zouden weten in bezit te krijgen. Om dit te beletten maande heer Moreels nu aan voor een paar nachten een wacht te laten stellen tot wanneer de veroordeelde zou zijn ter aarde gebracht.

Het tweede dokument — een van de 3 April 1664 gedateerd verzoekschrift van de schout, communiemeesters. schepenen en raedt van Mechelen « Aen den Coninck » — maakt met nadere bizonderheden bekend.

Allereerst valt dadelijk op te maken dat de heren studenten naar hun woord hadden gedaan en de terechtgestelde wel degelijk naar Leuven weten over te voeren. Tot welk doeleinde behoeft geen verklaring : het lijk kon men ginder benuttigen bij de lessen in de ontleedkunde. Hun euveldaad hadden ze trouwens in overleg met de universitaire overheid uitgevoerd en de klacht van de mechelse heren stelde derhalve naast « drij studerende... in de medecijnen » ook de deken en de fiscus (5) van de hogeschool in beschuldiging.

(4) vanteren: (Frans: se vanter), er zich op beroemen.

(5) Fiscus : thesaurier.

Thans vernemen wij de naam van de gedode vrouw : Eijken — dus : Ida — Lañaerts ; en wij vernemen tevens waarom zij het leven had ingeboet. Ze had zich plichtig gemaakt aan kindermoord ; haar « versch geboren kindt » had ze eerst versmacht (6) en daarop in een secrete (7) geworpen. Onverwijld was echter deze wandaad de heren van de wet ter ore gekomen en onverwijld eveneens velden ze het vonnis over haar, zonder erbarmen. De schepenen veroordeelden Eijken Lavaerts om « geworcht te worden aen eenen staeck ende daernaer geleijt (8) te worden op een radt ». Zo uitgesproken werd ook de straf voltrokken, dezelfde dag nog wel.

Daarna is « haer doodt Lichaem naer usene (9) gevoert geweest naer den galgenberch ende in volcominghe (10) van de voors. vonnisse aldaer geleijdt op een verheven radt ». In dezer voege was de terechtstelling door de mechelse overheden opzettelijk geregeld geworden, mede « merckelijck tot een exempel van andere, midts dat het voors. quaet soo ordinaire wordt », naar luid van het verzoekschrift.

Onmiddellijk na de verwurging van Eijken hadden de deken en de fiscus van de Leuvense hogeschool met drie van hun studenten zich tot de bewindvoerders van Mechelen gewend om het lijk te mogen overvoeren ; ze beriepen zich hiertoe op enig oktrooi, verleend aan hun universiteit door de brabantse kanselarij, waardoor zij bezit mochten nemen van lijken der terechtgestelden ten einde ervan te profiteren in de leergangen van anatomie. Hun eis werd echter « gherefuseert ende affgheslaeghen ». Dan hadden de Leuvenaars gedreigd dat zij toch dood Eijken van haar rad halen zouden en naar de universiteit brengen. Inderdaad waren ze daarvoor niet teruggedeinsd !

Hoe ze daarbij te werk waren gegaan, liet het mechels magistraat door een paar getuigen verhalen ; hun

(6) versmacht : verstikt.

(7) secrete : gemak.

(8) geleijt : gelegd.

(9) naer usene : volgens gebruik.

(10) volcominghe : voltrekking.

verhoor werd samengevat in de « informatie proparatoire », waarvan een gecollationeerd afschrift aan het rekest tot de koning werd toegevoegd.

De 1 April 1664 ondervroeg de schout, in 't bijwezen van twee schepenen, de genaamde Hendrick van Wassenbergh, oud 37 jaren en toenmalig scherprechter van Mechelen. Hij wist te vertellen dat 's daags te voren drie studenten van Leuven hem op straat hadden aangesproken en meegetroond naar een herberg op de Groote Markt, het Molenken (11). Daar hadden ze hem verzocht het lijk van vrouw Lavaerts van de galg te willen losknopen, voor 't geval dat de heren wethouders er moesten in toestemmen, het hun over te leveren. Voor zijn moeite zouden ze hem betalen, gelijk ze vroeger al bij een dergelijke gelegenheid te Bierbeke, boven Leuven, hadden gedaan. Nadien was hij hen om verder bescheid gaan opzoeken in de herberg « den Duytsch », op de Graanmarkt (12), alwaar ze hem mededeelden dat de schout hen had verzocht tegen 1 ure bij hem aan huis te komen, opdat hij hun zou laten kennen wat op hun verzoek werd beslist. Tegen de avond hadden hem andermaal op straat twee vreemde personen, die te paard de stad waren binnengereden, aangesproken en gevraagd of die van Leuven weg waren. Hij wist dit evenwel niet en had zich huiswaarts begeven. Later had hij beide mannen opnieuw in « den Duyts » aangetroffen en met hen een stoop wijn gedronken. In het gesprek hadden ze het over het lijk gehad en beweerd, « het voors. Lichaem, t'welck dat ons toecomt, dat sullen wij hebben ».

Op dezelfde dag ondervroeg men ook — en het lag nogal voor de hand — de waardinne uit « den Duytsch », de 46-jarige huisvrouw van Peeter de Couterier, geboren Anna de Haeck. Zij verklaarde echter gauw — en voorzichtig — alleen te weten dat 's daags te voren drie mannen, die zeiden van Leuven te zijn, bij haar hadden gelogeerd. Ze moesten een onderhoud hebben met de schout

(11) waarschijnlijk het huidig nummer 5, « Rooden Windmolen » geheten in 1647. — Cf. A. Reydams : « De namen en korte geschiedenis der huizen van Mechelen », in « Bulletin du Cercle archéologique de Malines », tome V (1894), blz. 346.

(12) Reydams, op. cit., blz. 337.

en na het middagmaal waren ze weggetrokken. Tegen de avond hadden twee andere gasten zich in haar herberg aangemeld en bleken hoogst verwonderd dat de drie eerste niet meer daar waren, dat ten minste niet een van hen gebleven was « om seeckere hunne affairen ». Zij repten over hun oktrooi dat het beschikkingsrecht toestond over het lichaam van de terechtgestelde Lavaerts, gelijk overigens over « andere ter Iustitie comende ». Natuurlijk herkennen wij in dit tweetal de heren deken en fiscus van de Leuvense universiteit ! Ook tegenover de waardin herhaalden ze uitdagend « dat sij t'zelffve, t'gepretendeerde lichaem in d'een of d'ander maniere souden sien te becommen ».

's Morgens al te 5 ure hadden ze haar gasthof verlaten. Waarom zo vroeg en waarheen, leren wij uit het derde getuigenis, afgelegd door de 35-jarige huisvrouw van Jan van Nerom, geboren Elisabeth Roosens. Woonachtig op Creijtenborch (13), was ze omstreeks 6 ure op weg naar Mechelen en moest dus in de buurt van de Galgenberg voorbij. Daar had ze gezien hoe twee mannen bezig waren een dood lichaam af te doen van een rad. « Naer hare beste kennelijckheijt » wist ze nog alleen dat die in het zwart gekleed waren ; daarbij had ze reeds de avond te voren enkele mannen bij dat rad aan 't werk gezien, die zochten een daarop gebonden lijk los te krijgen, wat ze — naar zij geloofde — probeerden met een stok.

Om dit alles verzochten dan de mechelse wethouders van de Koning dat de voornoemde deken, fiscus en studenten zouden worden veroordeeld om het lijk van Eijken Lavaerts met bekwame spoed terug te brengen of te doen terugbrengen ter plaatse waar ze het hadden geroofd, alsmede tot een boete volgens goeddunken van Hare Majesteit. Wat de Leuvenaars hier hadden uitgehaald, leek hun immers « eene openbaere infractie ende violatie vande Iustitie ».

Men mag geloven dat ze aan hun gedeputeerde te

(13) thans « Kreitenberg », een plaats aan de oude heirbaan tussen Mechelen en Walem, waar zich eertijds een groot stenen huis of burcht verhief. — Cf. V. Steurs : « De Topographie van Mechelen » in het verzamelwerk « Mechelen, de Heerlijke » (Mechelen, 1937 vlgg.), blz. 72.

Brussel opdracht gaven om in 's Konings omgeving aan te dringen voor een gunstig besluit op hun verzoek. In een tweede schrijven van Jan Moreels licht hij althans in, de 4 April 1664, dat hij de raadsheer Blondel was gaan vinden en die scheen helemaal in de zienswijze van de Mechelaars te delen. Wat niet belette dat de apostille die de hogere overheid op het rekest stelde, bewees « dat de saecke geheel anders vijtgevallen is ». Aan de heren te Mechelen werd uitsluitend geantwoord dat zij zich dienden te wenden tot de rector magnificus van de Leuvense universiteit, zonder meer... Ogenschijnlijk bleef dan de zaak ook zonder verder gevolg...

Om enkele bizonderheden kan het geval echter thans nog belangstelling wekken.

Allereerst kan het ons geheugen opfrissen betreffende de werkzaamheid van scherprechters binnen onze gewesten. Wij neigen er immers al te licht en onwillekeurig toe, de beulen terug te denken tot in de middeleeuwen of toch tot in de vroegste perioden van de nieuwere tijden ; we zouden haast uit het oog verliezen dat nog veel later de gruwelijkste doodstraffen en torturen bij bevel van onze vlaamse rechters doorlopend werden aangewend. Hier horen wij de mechelse beul uit de tweede helft van de 17e eeuw bij zijn naam voorstellen.

Uit de allerlaatste jaren van diezelfde eeuw — uit 1698 — is nog een moord bekend, die een vrouw van het naburige Duffel op haar driejarig zoontje pleegde, door het in een gracht te versmoren. Haar hieuw men — ingevolge het princiep van de wedervergelding, dat door het vroegere recht speelt — de rechterhand, die het slachtoffertje had ondergedompeld, af en daarna wurgde de beul haar met de koord aan een staak (14). Verwurging was immers de gebruikelijke doodstraf voor vrouwen (14) ; vooral haar op te hangen aan de galg was in strijd met de zeden (15) en

(14) L. Stroobant : Notes sur le système pénal des villes flamandes, in « Bulletin du Cercle archéologique de Malines », tome VII (1897), blz. 66.

(15) A. De Cock : Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden (Gent, 1908 ; 2e uitgave), blz. 89

men ging er dan ook bij Eijken Lavaerts niet toe over. Kindermoordsters strafte men bijna overal in Vlaanderen met de put, d.i. door ze levend te begraven (16), wat ook de « Constitutio Criminalis Carolina » van 1532 voorzag, benevens het spietsen — ook bij de Saksers toepasselijk (16) — en het verdrinken, nadat men haar met gloeiende tangen had laten knijpen (17).

Meer dan waarschijnlijk bracht men de dochter Lavaerts ter dood op de Grote Markt te Mechelen, waar het oude steen — de stedelijke gevangenis — zich verhief (18) ; daar toch deed de beul meestendeels zijn werk, daar hebben o. m. de hervormingsgezinde broeders Frans en Nikolaas Thys om den gelove in December 1555 de brandstapel moeten bestijgen (19).

Naar oud gebruik, tot nog beschamender voltrekking van het doodsvonnis voor de veroordeelde en tot schrikaanjagender exempel voor de medemensen stalde men het lijk daarna uit op een in de hoogte verheven rad, dat op zichzelf ook een van de vreselijke foltertuigen in vroeger tijd is geweest (20).

Voor het dode Eijken had men het onterend wiel aangebracht op een van de galgenbergen, alwaar het mechels gerecht misdadigers liet hangen (21), namelijk op het galgeveld even buiten de oude stadsmuren langs de baan op Antwerpen, dat tot op de huidige dag zijn benaming als toponiem heeft bewaard. Immers, daar langs toog

---

(16) A. Gittée: Oude rechtszaken, in « De Vlaamsche Kunstbode », Juli 1898, blz. 342.

(17) Hals oder Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V., herausgegeben und erläutert von Curt Müller (Leipzig, z. j.), blz. 62.

(18) Stroobant, op. cit., blz. 75 vlgg.

(19) Robert Foncke : Duitse vlugschriften van de tijd over het proces en de terechtstelling van de gebroeders Frans en Nikolaas Thys te Mechelen (Antwerpen, Parijs, 's Gravenhage, 1937), blz. 37 vlg.

(20) De Cock, op. cit., blz. 87 vlgg. ; — Stroobant : op. cit., blz. 32 vlgg.

(21) Van Caster : Namen der straten van Mechelen en korte beschrijving hunner vorige of nog bestaande gebouwen (Mechelen, z j), blz. 247, 267, 301.

de huisvrouw van Jan van Nerom, als ze naar de stad wou van uit haar woonhuis op Creijtenborch.

Een veeg teken zou het alleszins moeten heten voor de toenmalige verwildering van de zeden te Mechelen, dat de heren van de wet moeten opbiechten dat het kindermoorden heel gewoon was geworden binnen hun stede. Denkelijk mogen we echter toch onderstellen dat zij zich aan enige overdrijving schuldig maakten in hun verzoekschrift, om des te lichter hun pleit te winnen bij Hare Majesteit.

Toch bereikten ze ten slotte hun doel niet ! Laat nu niet zijn uit te maken of al dan niet de leuvense fakulteit der medische wetenschappen zich verheugen mocht in het oktrooi, waaromheen de roof van het lijk van Eijken Lavaerts draaide, alleszins wil het desniettemin voorkomen alsof de geleerde heren gerechtig waren om aanspraken te doen gelden op 't stoffelijk omhulsel van terechtgestelden binnen het Brabantse. Dat zij blijkbaar zonder de geringste tegenstand in het dorp Bierbeke konden uitvoeren wat ze te Mechelen tegen de zin van het magistraat deden, dat ze 't hier toch waagden ondanks der Mechelaren verzet en voortdurend onbewimpeld herinneren dorsten aan wat ze ginder hadden gedaan, als gold het de natuurlijkste zaak ter wereld, kan niet anders dan dit voor ons gevoel bevestigen.

Wij leveren een paard af.

door W. H. TEN HOET PARSON.

Men moet het zich even indenken in dezen modernen tijd van autosnelverkeer en luchtlijnen wat het zeggen wil een paard te gaan afleveren.

Stelt U zich eens voor lieve lezeres, dat daar op een goeden middag plotseling uw zoon thuiskomt met de boodschap : « Mama hier zijn ze met het paard, Papa heeft het zoo juist van ochtend op de paardenmarkt gekocht. Het moet nog betaald worden, doet U dit even ». Dit laatste is zoo vreemd niet, althans niet in Vlaanderen, waar de vrouw over de beurs gaat. En daar zal dan ook wel reden voor wezen de geldzaken niet aan de mannen over te laten in een land waar het aantal stamenés zoo groot is, de wegen dikwijls zoover zijn en de dorst vaak zoo hevig is, vooral als men veel geld op zak heeft !

Daar waren we dan met het paard. Doch laten we eerst vertellen hoe we daar kwamen. Op de Vrijdagsche paardenmarkt op de *Place de la Duchesse* te Molenbeek-Brussel hadden de boer en zijn zoon al eens terdege rond gekeken. Ja eigenlijk waren ze maar alleen om eens te kijken gegaan. Ze hadden van moeder de vrouw dan ook niet veel geld meegekregen. Niet dat ze op de boerderij met het najaar, nu de tijd van ploegen en van eggen weer aankwam, niet een paard van doen hadden, een zwaar degelijk boerenpaard, maar het was nog niet dringend. Ze zaten er nog niet direct om verlegen, het kon nog wel wat wachten.

Maar de boer had daar toch zóó een koopje gezien : een mooi boerenpaard. Zwaar en breed, netjes beslagen en fijn getoiletteerd, de boer noemde dit natuurlijk anders en zal wel tegen zijn zoon gezegd hebben : « Kijk, die er is schoon gekuischt zijn ». De prijs was niet te hoog. En het was van betrouwbare menschen, die niet voor de eerste maal op de paardenmarkt kwamen en die daar ook niet voor de laatste keer hoopten te wezen. Hij moest er nog eens

even over denken. De koopman noodde hem mee in 't café eenen demi te drinken — een glas bier te gebruiken — en de koop werd gesloten, beklonken door een stevigen handslag. Of de boer maar meteen betalen wilde dan kon hij het paard meenemen. Ja, dat was nu de moeilijkheid, hij had eigenlijk nog niet willen koopen er daardoor niet voldoende geld bij zich, maar een handgeld van een paar honderd frank kon hij toch wel geven. Als het paard dan meteen bij hem thuis gebracht zou worden zou de rest betaald worden. Wel dit was aannemelijk. In alle geval hadden we wat. Zou het blijken dat we het resteerende geld niet kregen dan namen we het paard eenvoudig weer mee en was de boer — wegens het verbreken van de verkoopsovereenkomst — het handgeld kwijt.

Het was maar een uurtje van de markt af vertelde de zoon van den boer ons. Och het was eigenlijk dicht bij in Saventhem en een mooie weg, het was een plezier om er heen te rijden.

Wij zouden het paard rijden, een van ons zou met de kar meegaan, opdat wij weer naar Brussel terug konden en de zoon van den boer meekon om den weg te wijzen. Dit leek zoo heel aannemelijk. We konden dan gemakkelijk vóór donker weer thuis zijn. Het was immers maar een uurtje. En we reden, we reden verder, we reden nog verder, de weg was heuvelig, het schoot niet op, en de jonge boer verzekerde ons dat we er nu direct waren. Hij bleef ons dat verzekeren. Maar eindelijk waren we, na ruim anderhalf uur, toch in Saventhem. Zie zoo, we zijn er dus, het werd tijd ook, wilden we weer voor donker thuis zijn.

De boer had ons gezegd dat we op de boerderij toch eerst wat zouden moeten eten. Er zou van alles voor ons klaar gezet worden. Dat zou niet kwaad wezen, want we waren 's morgens vroeg al naar de markt gegaan en behalve een paar pistolets uit het vuistje hadden we nog niets gegeten, na ons ontbijt dat gelukkig overvloedig was geweest met dikke plakken gebakken spek. Maar we waren er nog steeds niet. Neen, even verder nog, en het bleef steeds weer even verder, nog even verder en weer even verder, maar eindelijk, na twee uur waren we er dan toch : een boerderij inderdaad geheel op den buiten ». De boerin

kwam direct kijken, maar wat was dat nu, een paard gekocht ?... Wie had jullie gezegd een paard te koopen ». Zij toch zeker niet, en dit paard, neen, daarin had ze geen betrouwen, het was te dik, te zwaar en te degelijk.

Wij voor ons zijn er wel van overtuigd dat ze zoo steeds, hoe het paard ook geweest zou zijn, eenige redenen zou hebben gehad om het niet geschikt te vinden. Maar het werd dan toch in het schuurtje gezet. Dit had eerst nog heel wat voeten in de aarde eer het paard in dit miniatuur steenen kamertje binnen was. Maar achteruit ging het dan toch, het lage deurtje door en binnen was er net ruimte om te draaien. Het dier moest alleen oppassen de kop niet omhoog te gooien, want dan zou het zich leelijk stooten aan de zoldering.

Onderwijl had de boerin de maaltijd klaar gezet, die bleek te bestaan uit niet anders dan een kop koffie, grauw brood met spekvet. Onze metgezel begon met de boerin een praatje, of ze niet alle jaren een varken slachtten, zoo op den buiten. O, ja, dat deden ze. Dan zou ze toch wel lekkere hesp hebben, dat was altijd goed op het brood. Maar de boerin had geenen hesp, althans, die stond juist in het zout, ze kon ze dus niet geven. Nu, maar kiekens hield ze toch, « We hadden ze zelf zien loopen ». Een ommelet zou niet kwaad zijn. Anders had ze altijd volop eieren, maar hoe het zoo kwam wist ze ook niet, maar juist vandaag hadden de kippen niet gelegd. Inmiddels was het donker geworden, en doordat de zoon ons zoo bedrogen had zaten wij er leelijk mee in, we hadden geen licht bij ons. En volgens zijn berekening zouden we nu alweer in Brussel terug hebben moeten zijn, in plaats van nog twee uur in kou en regen op een open kar voor de boeg te hebben ! De boerin zou ons dus wel aan een lantaarn willen helpen. Bij gelegenheid konden ze die dan in Brussel waar ze toch wel weer kwamen, wel terug krijgen. Maar de boerin had juist maar één enkele lantaarn en die kon ze niet missen. En de zoon, die steeds gezegd had dat het vlak bij Saventhem was, had nu ineens geen gelegenheid en op den velo — op de fiets — even voor ons een paar ballonnekens met eenen chandelle te gaan halen.

Het geld kregen we, voor het brengen werd niets extras gegeven, noch berekend, dit was blijkbaar in de

koop inbegrepen. En nadat er eenige harde woorden waren gevallen kregen we voor ons paard ook wat haver, maar het was « mondjes maat ».

Niet al te best gehumeurd verlieten we deze gierigaards, er ons slechts over verwonderend hoe het mogelijk is dat in dezen tijd zoo iets nog kan bestaan, en aanvaren we den terugtocht. Het werd al donkerder en donkerder. Enfin we waren geheel buiten, en wanneer de gendarmen af mochten komen zouden we hen wel eens inlichten over de vriendelijke boerenzoon en zijn moeder door wiens toedoen we nu in het donker zaten. We kwamen echter zonder ongeval in Saventhem waar we ons voor enkele frankjes konden voorzien van een rood ballonneke voor achter, en een wit voor van voor aan de kar en zoo kwamen we eenige uren later dan we verwacht hadden weer in Brussel terug : koud, nat en hongerig.

Gelukkig was het warm in den woonwagen en had Madame Arku daar wel een degelijke maaltijd klaar gemaakt, die op ons wachtte. We waren ter paardemarkt geweest en hadden een paard afgeleverd !

Oorlogsfolklore.

(PH. VAN BOXMEER).

De Folklore, laat ons medeleven in de weerspiegeling van oude geestestoestanden die door allerlij daadzaken beïnvloed werden. Gewoonten, voorvallen en prikkelingen in het bestaan, voor- en tegenspoed waarvan eene bevolking werd onderworpen, laten er sporen op na die ons laten aanbelangen.

Zoo zal de wereldoorlog 1914-1918, die voor eeuwige jaren een geheuglijk monsterachtig feit zal blijven, niet alleen in de didactische historie opgenomen worden, maar ook door de mondelingsche anecdotische volksoverlevering ingewijd worden.

Zouden wij dien zwangergaande weerklank van alle die soms ongelooflijke gebeurtenissen, niet in de hand werken, versterken en steunen, met ze, in stukjes en brokjes waargenomen, en uit alle richtingen toegekomen, in ons bulletijn omzichtig op te nemen. Immers de moorderijen, gevangzittingen of wegvoeringen, dwang en aanslagen van allen aard, die de bevolking te lijden kreeg ; en daarbij het gedwongen samenleven met den vijand, gaven onvermijdelijk aanleiding tot menig treurig of grappig voorval, dat verhaald en soms verdraaid werd. Wat vertelsels, sprookjes en praatjes ; welke menigvuldige uitdrukkingen van haat en spot, kleineringen, buizelarijen, grap en kwinkslagen, verzinsels en uitleggingen, mochten er uit volgen. Wat zou men niet kunnen aanhalen over godsdienstige aanroepingen, smeekgebeden, begankenissen en allerhande voorzorgen en behendigheden die men noodig achtte, om de gevaren te keer te gaan. Hoe vele rijmelareien en spotliederen werden er niet sluiks rondgestuurd. Wat deed men niet, met geheimen overleg soms, om den vijand zijne brutale behandelingen te doen bezuren, om hem te bedotten, te doen schuimbekken !

Men zou dit alles in verschillende klassen kunnen indeelen, en zelfs onderling in verband brengen.

Ik zou, onder andere, bij persoonlijke ondervinding, kunnen aanhalen, hoe onze boterprovisie door eene behendige meid werd gered : Eenige duitschen kwamen op zoek. Boter en eieren mocht men enkel voor het dagelijks gebruik in huis hebben. Deze bevonden zich noodzakelijk in den kelder. Wat doet de meid ; het was er uiterst donker. Zij daalt spoedig, vooraf, den trap af met een flikkerend kaarslicht in de hand, vlijt zich heel eenvoudig over den boterpot ; doorlicht van daar de ruimte rondom haar, en laat de teleurgestelde bezoekers eerst de trappen op, vooralleer recht te staan. De poets was gespeeld !

Een ander feit. Het fortuin van een notaris en menig zijner klanten, stak onder den grond, in een onbevloerde kelder, van een onderouwenhuis, dat met den inval onmiddellijk door eene afdeeling van den vijand werd in beslag genomen. Dien schat was dus in groot gevaar. Mijn vrouw biedt zich aan als dienstdoende bestuurster ; vraagt om zich met de kleedij der weggevluchte oudjes te mogen bezighouden, brengt zoo een werkman binnen, leunend op een schupsteel als kruk, die hem dienst zal doen om naar het verdoken goed te delven. Dit ging niet zonder licht. Telkenmale er gevaar kwam, riep mijn vrouw : blaas uit. Zoo vond men gelukkiglijk alles terug, en onder oude vrouwjaponnen verscholen, werd het fortuin ontvoerd.

Ik geef hierna ook een smeekgebed, in 1914 te Stekene door P. De Windt gedrukt. Het werd ten voordeele der armen verkocht. Het is een zeer eigenaardig schrift dat, als teeken van den tijd, behoudens waardig is.

Zeer krachtdadig Smeekgebed tot Onzen Lieven Heere om ons te verlossen van den wreeden oorlog.

Tot steun der armen en de goede drukpers

Gedicht door Waardichter, Stekene.

O Heer der Heeren uit den hoogen !
Koning van hemel en aarde, heb meedoogen !
Aanzie ons allen voor uwe voeten neergebukt,
Wij bidden U tot stervens toe bedrukt :
O God en Vader van bermhertigheid,
Verlos ons van den wreeden oorlogstrijd.
In dezen bangen stond, ach red uw volkren, red,

Spaar ons uw geeselroê, verhoor ons smeekgebed !
Ach, wil ons uw genà verschaffen ;
Voorzeker zijn 't gerechte straffen,
Waar Gij in uw verbolgenheid
Het zondig menschdom mee kastijdt.

Zooals Gij het door uwe profeten hebt doen voorzeggen van eene vreeslijke straf op de menschen te leggen, als zij met vasten en smeekgebeden geene boetveerdigheid deden... En helaas ! het ongeloovige menschdom bleef stom en zag niet om !!!

Door ongehoorde pracht en weelde bedwelmd en verblind, zagen wij geen eind aan den wellust en glans waarin wij ons omwentelden en opsprongen als in een ongebonden dans, vol wulpsche dartelheden en laf verwijfde zeden.

Wij luisterden naar geene vermaningen of waarschuwingen.

Onze wijze, godvreezende priesters, onze ware dichters en profeten werden miskend en verweten en door 't losbandig grauw voor schijnheiligen uitgekreten... ofschoon zij als 's Heeren afgezanten, de wegen en heiligdommen langs alle kanten met hunne sermoenen en schriften rondliepen en zoo menigmaal tot de volken als van uit den hoogen riepen, dat zij zich moesten bekeeren tot de wegen des Heeren ; dat zij de weelde, glorie en pracht, die in den wereld ten hunnen hoogste stonden, zouden doen vallen hebben door hunne zonden ; dat God en Heer niet meer werd gevreesd, dat de weelde is een kwa beest, de duivel, de wereld en 't vleesch ; dat 't jong volk te wild werd en te trotsch en zoude gestraft worden in zijn ziele Gods !...

En inderdaad, het menschdom, o Heer ! had uwe machtspreuk vergeten : Gij zult uw brood in het zweet uws aanschijns eten !

Wij allen, werkende menschen, wij kenden geene palen meer of grenzen van onzen nederigen stand Wij veroverden heel ons Belgenland. Wij vreesden noch meester, noch God, of zijn gebod.

Hetgeen wij eischten moest men ons geven om in weelde te leven. Al was het nog zoo overdreven, langs om hooger loonen, daghuren van gouden kronen, om ons te verzoenen, ons leven lang pensioenen.

Daarbij lekker eten en drinken en smeren, willen gekleed gaan als damen en heeren, zonder ons in iemand te geneeren ; des Zondags veel geld verteeren, zuipen en drinken zonder op iets te denken, tot een stuk in den nacht in drank en speelhuizen doorgebracht.

Des Maandags verdwaald van zinnen, soms nog aan 't werk niet willen beginnen, weer gaan op zwier in den drank, gezang en plezier.

Verder in de week geen gansche dagen werken, dikwijls om druppels of pinten gaan om ons te versterken, soms een dag verletten, ons tegen bazen en meesters verzetten, en zelve geven de wetten, werkstaking maken voor nietige zaken, soms voor een haastig woord, en zoo voort.

Kortom wij wilden regeeren, de wereld domineeren, en 't ergste van al, een overgroot getal van ons ging noch naar kerk of kluis en spotte mee geloof en Heilig Kruis.

En de groote wereldburgers en rijken, O de rijken ! al te lang ware het om hun vonnis te strijken, daaronder vindt men de grootste boozen en goddeloozen met al hun roemzucht en bedrog, ze zijn nog meest de schuld van den bloedigen oorlog.

Hoe zullen Keizers en Koningen op het einde van hun leven in het Laatste Oordeel staan beven om rekening te geven, wanneer zij voor den Oppersten Rechterstoel gedreven, eene stemme, de stemme van God, hen toe zal donderen:

KOM ! TEN OORDEEL, ZONDAAR, KOM !!

Wee u ! wee u allen ! om tusschen de handen van den levenden God te vallen ! Of ten ware Hij U, gij Oorlogstichters, maar gebruikt had als speelballen in zijne vingeren, om rond den bedorven wereld te slingeren.

Wij allen, kleinen en grooten worden door den oorlog naar armoede en ellende gestooten. Men vecht schier zonder recht en men weet niet waarom. Hoe dom ! Waaruit men besluit dat wij de vermaningen en geboden van U, O God bleven tegenstreven, daarom hebt Gij, O Heer, uwen straffenden arm opgeheven, om ons eene kastijding te geven, die ons in geheel de wereld doet schudden en beven.

Wij aardsche nietige dwergen kunnen nu wel ophouden U te tergen.

Daar liggen wij nu voor uwe voeten te karmen en ons zondig leven te boeten, te zuchten en te jammeren gelijk een kudde schapen en lammeren.

Omdat Gij het zondig menschdom, O Heer, van langs om meer door overvloed van weelde en wellust zag verderven en een rampzalige dood sterven, moeten wij thans door rouwvol bidden en smeeken uwe bermhertigheid verwerven, zoo niet zullen de oorlogsvuren zeer lang duren.

Door onze schuld, door onze allergrootste schuld, waart Gij op 't einde van uw geduld. Daarom vallen wij, O Heer, voor uwe voeten neer en bidden U meer en meer als gestrafte kinderen op de bloote knieën de volgende litanieën :

Heer ontferm U ons, Christus ontferm U ons.

God H. Geest verdelgt de monarken die de schuld van den oorlog zijn geweest. ontferm u ons.

Heilige Maria, Moeder Gods, waar achter wij ons verbergen als achter eene veilige rots, bid voor ons.

Opdat wij O Heer, zouden mogen worden ontbonden van onze wonden der zeven hoofdzonden, zooals :

van hooveerdigheid en hoogmoed die in ons herte woedt, verlos ons Heer!

Van de gierigheid der rijke wrekken die de gramschap Gods over 't aardrijk trekken, verlos ons Heer!

Van de onkuischheid der geile Venusdochters en modepoppen, die te schandalig verre bloot loopen en door hunne driften heel den wereld vergiften, verlos ons Heer!

Van de nijdigheid der groote nijdigaren, vuile komeeren en zwadderaren, verlos ons Heer!

Van de gulzigheid, van alle dronkaards, schuimers, slikkoppen en woekeraars, verlos ons Heer!

Van de gramschap van alle lasteraars, Godloochenaars en schrijvers van slechte boeken, door navolgers van Zola en Voltair gemaakt, waarin men U, O God en Heere laakt met nooit gehoorde vloeken, verlos ons Heer!

Van de traagheid en laagheid van alle luiaards, flauwe en lauwe dienaars, slechte onechte christen die uw Goddelijk bestaan betwisten, verlos ons Heer!

Van de nijdige zotten, die met ons smeekgebed tot ons Heere zouden durven spotten, verlos ons Heer!

Van alle aartsverraders en eedverbrekende euveldaders, verlos ons Heer!

Opdat Gij ons zoudt verlossen uit de handen der overweldigaards uwer christene landen, waarop de vijanden komen met mitralleuzen en kanons. Wij bidden U, verhoor ons!

Opdat gij ons zoudt sparen van alle brandstichters barbaren en moordenaren, wij bidden U, verhoor ons!

Omdat Gij door de schuld der boozen en goddeloozen, het duurbaar Vaderland der Belgen niet teenemaal zoudt laten verdelgen, wij bidden U, verhoor ons !

O God die wegneemt de zonden der wereld,
bewaar en spaar ons, Heer !
Verhoor, bescherm en ontferm u onzer !

LAAT ONS BIDDEN.

O God Almachtig, die zetelt boven lucht en wolken, zie goedig neer op uwe kristene volken, die in deze bange stonden en angstvolle oorlogstijden, uwen Heiligen Naam gebenedijden, wij, die met gansche drommen in uwe kerken en heiligdommen zitten te zuchten en te karmen om troost en erbarmen.

Ach! lenig toch het allergrootste part onzer innige ziele smart in naam van uw H. Hart.

Vergiffenis ! Genade ! Genade ! eer gansch het aardrijk in een bloedbad bade !

Ontferm U over onze duurbare zonen, in den bloedigen oorlog door de wreede dood verslonden... alsook over onze stervende gewonden !

Ontferm U over hunne weenende Moeders, Vaders, Zusters en broeders.

Medelij ! ach Medelij met ons allen, laat ons niet dieper in den afgrond der ellende vallen !

Wij bidden, wij smeeken U met saamgevouwen handen : Keer, ach keer O Heer den geesel des oorlogs van ons af die Gij ons gaf tot eene schuldige zalige straf vooraleer wij dalen in het duister graf.

VREDE ! VREDE ! GEENE PIJN, VOOR DE MENSCHEN DIE VAN GOEDEN WIL ZIJN !

Maak dat wij bij uw vergiffenis schenken deze zalige straf ten eeuwigen dage gedenken, met alle hare rampen, armoede en ellenden, opdat Gij, O Heer, geene tweede maal uwe geeselen over ons zoudet nederzenden ! Zoo bidden en smeeken wij U allen te zamen, nu en tot aan de uur onzer dood. AMEN.

Deze belangrijke schriften zullen onder 't volk verspreid worden ten voordeele van den armen en de goede drukpers als zij genoegzaam onder 't volk van trok zijn. Prijs voor voortverkoopers fr. 2.50 per 100. Per post verzonden naar den vreemde 2.75 fr. voorop betaalbaar in mandaat of postzegels. — Adres : P. De Windt, Drukker, Waardichter, Stekene. O rijken, gedenkt wat verheven schoon werk ge kunt verrichten, met door man of knaap deze zielroerende smeekgebeden op uwe parochiën onder 't volk te laten verspreiden ten voordeele der noodlijdenden en tot ondersteuning en aanmoediging der goede katholieke schrijvers en dichters. Elk zegge 't voort. Verboden nadruk zonder toelating.

Ditjes en Datjes.

Begrafenisgebruik te Landelies.

Vertaald uit de « Monographie de la Commune de Goutroux » door Ghislain Hecq, gemeenteonderwijzer te Fontaine-l'Evêque.

Sinds de dooden van Goutroux niet meer begraven worden op het kerkhof van Landelies, is een kenmerkend folkloristisch gebruik verdwenen.

Ziehier, hetgeen er nog voor een vijftig jaar gebeurde.

Op den dag der begrafenis werd de doodkist, waarin het lijk van den afgestorvene, op een der lange wagens van het pachthof Beauregard (1) geladen. Naar het schoonmaken van de geïmproviseerde « lijkkoets » werd niet zoo nauw gekeken.

In de herbergen van Landelies at men, na de begrafenis, de taart, die elke herbergier had doen bakken om de menschen van Goutroux te onthalen en tot soms zeer laat werd er gedronken en geklonken. Daarna keerde men huiswaarts zoo goed het ging. De vrouwen zetten zich op de « lijkkoets » van 's morgens, die door de mannen te voet gevolgd werd.

Zeer dikwijls, om niet te zeggen telkens, gaf de voerman van het gespan, terwijl hij over de brug van de Ernelle (2) reed, door een behendige beweging aan de vrouwen de gelegenheid om een onverwacht bad te nemen. Ook de mannen, die hen ter hulp kwamen, kregen een nat pak. Dit was de voornaamste attractie (!) van... het feest (??) Onder gejoel en gelach, keerde men vervolgens zoo vlug mogelijk huiswaarts.

* * *

Al blijven er geen andere gebruiken meer te beschrijven, toch kunnen wij niet nalaten te zeggen dat de bevolking van tijd tot tijd nog blijk geeft van een zekere stoutmoedige originaliteit. Het feest, dat op 28ⁿ September 1919 ingericht werd om den vrede en het Verdrag van Versailles te vieren, gaf « La Gazette » van Brussel aanleiding tot het publiceeren (in haar nummer van 2ⁿ October) van volgend artikeltje.

« De gebruiken der Marollen verspreiden zich in het land.

« Daar de Volkenbond zich niet al te haastig toont om den Kaiser terecht te stellen, werd dit thans gedaan door de inwoners van Goutroux, een dorpje van dertienhonderd inwoners, uit het bekken van Charleroi.

---

(1) Oud pachthof, gelegen te Goutroux.

(2) Beek die sedert de wet van 14ⁿ April 1896, de grens uitmaakt tusschen de gemeenten Landelies en Goutroux.

Na door de straten der gemeente gedragen geweest te zijn, werd de in hooger officier verkleede pop, die den Kaiser voorstelde, nabij het schavot gebracht, waar de scherprechter te wachten stond.

Na een korte beraadslaging van de jury, werd de kaiser veroordeeld om op staanden voet onthoofd te worden. De bijl sneed hem letterlijk den hals af, waarin een varkensblaas vol bloed verborgen zat. Dit bloed spatte langs alle zijden weg, tot zelfs op de toeschouwers, die een oorverdoovend gejuich aanhieven ».

Begrafenisgebruiken in Oekraïne.

Tusschen de talrijke Oekraïnische gebruiken, die alle blijken verwant te zijn met een zeer ontwikkelde en aloude beschaving, vestigen wij hier even de aandacht op hetgeen er gebeurt bij begrafenissen.

We weten dat de grond van Oekraïne heel vroeg reeds broederschappen zag ontstaan, die in de XVIe eeuw opnieuw te voorschijn kwamen. Deze vereenigingen, die hun heropstanding dankten zoowel aan het godsdienstig als aan het vaderlandslievend gevoelen van het volk, bleven bestaan tot in de XVIIIe eeuw, wanneer ze door Rusland ontbonden werden. Sommige leden er van waren speciaal gelast met de begrafenisplechtigheden. Zij werden vervangen door oude vrouwen, want geen enkel familielid van den overledene mag deze zorgen op zich nemen. De afgestorvene wordt gewasschen ; men bindt hem de voeten aan elkaar ; men trekt hem zijn beste kleederen aan, en, zoo hij rijk is, trekt men hem nieuwe schoenen aan, waarvan de hiel werd afgerukt. Men mag niet weenen om de rust niet te storen van hem die is heengegaan.

Een gehuwd man draagt een hoed van schaapsvel ; een gehuwde vrouw zal op het hoofd een op een bepaalde manier gebonden witten doek hebben ; een bloemenkrans zal geplaatst worden op het voorhoofd van ongehuwden, doch de jonge meisjes dragen eveneens een sieraad in wit karton, mooi gemaakt met strikken, linten en parels.

Drie dagen wordt er bij het lijk gewaakt. Voortdurend moet het door een kaars verlicht worden. Vervolgens legt men het in de kist ; de voeten worden losgemaakt, opdat de doode bij het Laatste Oordeel zou kunnen opstaan. Ten slotte bestrooit men hem met welriekende bloemen.

De begrafenis gaat plaats hebben. Driemaal stoot men met de doodkist tegen den drempel ; dit is het vaarwel van den overledene aan de plaats waar hij leefde, aan de bloedverwanten die hij liefhad. Dan wordt de kist buiten gedragen en vlug sluit men de deur, opdat de dood niet opnieuw zou binnenkomen. Met den priester voorop begeeft zich de stoet naar de kerk, en daar wordt de kist één nacht gelaten om vervolgens begraven te worden.

In het sterfhuis wordt een doodenmaal opgediend ; in de overlijdenskamer plaatst men een taart men rijst en rozijnen,

evenals een kruik vol water. Naar men vertelt komt de ziel van den doode weder in de gedaante van een vlieg of een bij, proeft zij aan de taart, drinkt zij aan de kruik en vliegt zij vervolgens naar het venster, waar zij een uitweg zoekt om naar den hemel te vertrekken.

De doode, die thans een bovenaardsch leven leeft, vergeet hen niet die op aarde gebleven zijn. Hij komt in hun midden terug en gaat voort met hun nuttig te zijn en hen te beminnen. De levenden van hun kant zullen voor hem bidden, opdat hij van zijn zonden ontbonden worde, en men moet hem helpen zoo gauw mogelijk de volledige gelukzaligheid bereiken.

Wij noteerden dat de Oekraïnische kerk, zonder met de Orthodoxe te breken, op sommige punten overeenkomt met de Roomsche. Dit constateeren wij eveneens door dit geloof aan den overgang van de overledenen naar een plaats, waar zij moeten gelouterd worden. Is dit feitelijk het dogma van het vagevuur niet, dat door de kerk van Byzantium niet erkend wordt ?

Reuzen in het Zwarte Land.

Langen tijd bleven de reuzen eigen aan enkele oude steden : Brussel, Nijvel, Ath, Edingen, Willebroek, Nieuwpoort, Doornik, Mechelen, Wetteren, enz. Onlangs wilden ook andere steden de hunne hebben, die zij dan doodeenvoudig uitvonden of die herinnerden aan dezen die er eertijds bestonden. Dit was het geval te Ieperen, Waver, Tienen, Boschvoorde, Namen, enz.

Het Zwarte Land heeft niet willen ten achter blijven en in 1934, ter gelegenheid van de feesten in Wallonië, heeft Charleroi zijn twee reuzen : Djean en Djène (Jean en Jeanne) ingehuldigd.

Onze twee nieuwe medeburgers zijn 4 m. 50 groot ; zij zijn gekleed zooals het volk rond de jaren 1860. Djean : blauwen kiel, zwart en wit gestreepte breede broek, rooden halsdoek met witte bollen, zwarte zijden boerenpet. Djène : bruine jak met strepen zwart fluweel, zeer breeden rok met groote bloemen en onderaan een breeden bruinen boord, organdie neepjesmuts met lange keelbanden.

Wat verbeelden Djean en Djène en hoe bevonden zij zich toen te Charleroi ? Hun geschiedenis is niet ingewikkeld. Ziehier : Deze twee inwoners van het vroegere « Sâle débout » (1), samen met de eerste glasblazers naar Amerika vertrokken, kwamen, gedreven door heimwee, na een lange afwezigheid terug naar de streek. Den 30sten September stapten zij van den trein in het station van Charleroi-West. Om hen te ontvangen had men er voor gezorgd

---

(1) De « Sâle débout » omvatte de « rues des Tonneliers, de l'Hôpital en de la Digue ». Het meest aristocratische stadsgedeelte was het niet. Voor enkele jaren werd de wijk grootendeels afgebroken.

dat de vroegere wijk « Sâle débout » een gemeentebestuur had met Burgemeester, wethouders en veldwachter. Deze officieële personages, gevolgd door paartjes, die gekleed waren als in den tijd toen Djean en Djène vertrokken, verwelkomden de terugkeerenden.

In een sappig dialect, wenscht de « burgemeester » de reuzen geluk met hun thuiskomst ; hij wees hen op de veranderingen, die de wijk waar zij geboren werden sedert hun vertrek ondergaan had en verhaalde sommige vermakelijke tooneeltjes, die drie kwart eeuws geleden voorvielen.

Sedertdien nemen onze twee nieuwe medeburgers, vergezeld door het bestuur van de vrije gemeente « Sâle débout », telkenjare deel aan de feesten van Wallonië, waar hun succes steeds even groot is.

* * *

Ook *Jumet* heeft een reus willen hebben, die de herinnering aan den glasblazer levendig zou houden. Deze is een afstammeling van de beroemde edellieden-glasblazers, die, gedurende vele jaren, den naam van België hoog hielden en die thans, door de steeds verder doorgedreven mechaniseering der bedrijven, bijna verdwenen zijn.

Léon — zoo heet hij — kwam, bij wijze van proef, een eerste maal buiten in 1936, doch het was slechts op 8n Augustus 1937, dat hij gedoopt werd, in de aanwezigheid van talrijke voorname personages uit de industrieele en intellectueele kringen, alsook van de vertegenwoordigers van het Gemeentebestuur.

In tegenstelling met haast alle andere reuzen, die gedragen worden door een man die onder het teenen geraamte gaat, wordt Léon op een wagen rondgevoerd. Van op den grond gemeten bedraagt zijn hoogte aldus 4 m. 25. Hij weegt 95 kg. Léon zit daar met de blaaspijp in den mond, bezig met blazen. Dertig meter blauw linnen waren noodig om zijn hemdje te vervaardigen. Wanneer hij uitgaat, staan rond hem op den wagen een aantal echte glasblazers in werkkleedij.

In principe zal « Léon de glasblazer » elk jaar op den laatsten Zondag van Juli uitgaan. Afvaardigingen van de voorname nijverheden uit de streek zullen hem vergezellen, alsmede andere groepen van folkloristischen aard (marcheurs, gilles, enz.).

JULES VANDEREUSE.

« *Les vis tchapias* ». *(De oude Hoeden).*

In onzen 3n jaargang, blz. 195 verscheen de tekst van het Waalsche lied dat bovenstaanden titel draagt en dat overal in Waalsch-Brabant gezongen wordt.

De laatste twee lijnen van het refrein :

Tos les cabouyis
Sont todi padri.

Schenen mij steeds van allen zin ontbloot. Dikwijls vroeg ik me dan ook af of we hier niet te doen hadden met een wijziging van den oorspronkelijken tekst.

Na rijp overleg meen ik hier bevestigend te kunnen op antwoorden. In het begin zou men gezongen hebben :

Faut lès caboyis,
Po lès fer bé vis.

AD. MORTIER.

Ruchaux, April 1939.

Krekelgevechten.

De krekel, wiens aanwezigheid in den schoorsteen door vele menschen als gelukaanbrengend beschouwd wordt, is een uiterst strijdlustig diertje. In China laat men hen vechten, net als dit bij ons met de hanen gebeurt en de bewoners van het Hemelsche Keizerrijk zijn er zoo verzot op dat we, wat het wedden betreft, deze gevechten gerust op een lijn mogen stellen met onze paardenkoersen en met de Spaansche stierengevechten.

De speelhuizen waar er gewed wordt op krekels zijn verboden en de politie maakt voortdurend streng jacht op de uitbaters er van en op de spelers die er aangetroffen worden. Niettegenstaande dit worden de « su-tge-cia fan » zoo wat overal aangetroffen en de belangrijke sommen worden er verwed.

Het Werpen van Katten te Ieperen.

Zooals men weet werden eertijds, op bepaalde dagen, levende katten van den toren van Ieperen geworpen. Ziehier wat wij hieromtrent vinden in het (onuitgegeven) Handschrift Nr 325 van het Archief van den Heraldieken Raad.

Opkomst van het smijten der katten.

Anno 962 gebood onzen graef dat men op de hemelvaartfeest alle jaere, het gon dit jaer voor de eerste maal gebeurde, van de thorre van den borgt in de Korte Meersch, twee of drie Leevende Katten af te werpen om te toonen aen de vremdelingen dat de Iperlingen ten vollende afgodderie verzaekt hadden, want de vremdelingen beschuldigden de Iperlingen, dat zij nog de ongeloovigheyd van hunne voorouders beleeden, en nog afgoddisten waeren, dat zij katten voor *goden* aenbaeden, en dit is den waeren oorsprong der katte werpinghe het gonne jaerlijckx onderhouden werd, tot dat het versteld is geweest op den woensdag in de tweede weeke van den vasten, waerom men die katte feest noomd tot dezer oorzaek.

LOUIS STROOBANT.

Oude Taxusboomen — Oude Broodovens.

De nota over *Oude Taxussen,* die ik onlangs in dit tijdschrift publiceerde (Aflev. 105-106, bl. 256 à 258) werd uit verschei-

dene streken beantwoord. Onder meer werd er ook gesproken van de privaten die, achteraan in de tuinen, in planken opgetimmerd werden en die langs de vier windstreken lucht kregen.

Niemand echter heeft gewag gemaakt van den lekkeren geur van het brood, dat, versch gebakken, nog een tijdje in open lucht bleef staan, alvorens naar den kelder te verhuizen.

Deze geur, een der bekoorlijkheden van het leven op den buiten, is samen met de ovens verdwenen.

Een misdaad te meer van het moderne leven.

AD. MORTIER.

Ruchaux, April 1939.

De Oorsprong van Sneeuwwitje.

Gansch Brussel herinnert zich het succes zonder weerga, dat behaald werd door den kleurenfilm Sneeuwwitje. Dit succes was niet alleen te danken aan het verbazend talent van den teekenaar Walt-Disney en dezes medewerkers. Vooral belangrijk waren hierbij de voorvaderlijke herinneringen, die door deze eeuwenoude vertelling weer levendig werden. Iedereen weet immers dat, eeuwen lang, gedurende de lange winteravonden, rond den haard de mooie historietjes van de *Schoone Slaapster* of van *Sneeuwwitje* verteld werden. Van vader op zoon werden zij mondeling voortgeleerd en zijn ze tot ons gekomen.

Evenals *Duimken* en talrijke andere volksvertellingen, komt Sneeuwwitje uit het Noorden. Er bestaan verscheidene versies van. Ziehier deze die, in de Kempen, het meest onder het volk verspreid is. Zij vindt haar oorsprong in de Edda. Hier volgt de samenvatting er van volgens de *Heljakvidx.*

De Walkure Syrdrisa had zich gemengd in den strijd tusschen den ouden koning Hjalmgunnar en Agnon, waaraan niemand wilde deelnemen. Zij doodt Hjalmgunnar. Daarom wordt zij door Odin met een slaapdoorn gestoken en valt zij gansch gewapend, in een burcht, in een diepen tooverslaap.

Reizend in Frankenland (dit speelt in onze gewesten), ontdekt Sigurd haar, aangetrokken door een glans op den top van een berg, dichtbij den hemel. Hij neemt haar helmkam af en ziet dat het een vrouw is.

Haar maliënkolder was vast in haar vleesch. Sigurd snijdt hem los en de Walkure ontwaakt, vragend wie haar maliënkolder geopend heeft. Sigurd maakt zich bekend en zij vertelt hoe Odin haar verbannen heeft, zeggend dat zij geen zege meer zou behalen, doch dat zij zou trouwen. Zij had geantwoord nooit een man te zullen willen dan dezen die geen vrees kende. Sigurd verzoekt haar hem de wijsheid te leeren en zij zegt hem dat hij, om zijn doel te bereiken of om zijn verlangens te zien vervuld worden, in alle omstandigheden runen moest snijden.

Verrukt hierover verklaart Sigurd haar te willen huwen en zij antwoordt dat zij geen anderen man wil, al kan zij nog tusschen allen kiezen.

Deze belofte wordt door beiden met een eed bekrachtigd.

LOUIS STROOBANT.

Bevers in België.

Daar de vraag van een abonnent, die graag zou weten of het waar is dat er eertijds bevers leefden in België, ook andere lezers kan interesseeren, geven wij het antwoord in ons tijdschrift.

Ja, de bevers, die thans als uitheemsche dieren beschouwd worden, waren vroeger in België vrij talrijk. Sedert lang zijn zij uit onze streken verdwenen. Soms treft men er nog aan in sommige Duitsche gewesten, doch zij leven er niet meer in groep, « maatschappelijk », doch per afzonderlijke familiën. Dit is een mooi voorbeeld van regressieve evolutie in sociologie. In de *Annales de la Société Archéologique de Namur,* publiceerde Kanunnik Roland een Naamsche Toponymie, waarin verscheidene plaatsnamen voorkomen (van gemeenten, gehuchten, moerassen, turfgronden, vijvers) in het Land tusschen Samber en Maas, die hun ontstaan danken aan de aanwezigheid van bevers. Daar deze toponiemen gelijkenis vertoonen met den Keltischen naam van den bever, is het ook toegelaten te veronderstellen dat bevers in het Keltisch tijdvak in die streek vrij talrijk waren.

Hier volgen enkele inlichtingen die wij putten uit het werk van kanunnik Roland.

Volgens de bevoegdste kenners van de Keltische beschaving werd de bever door de Galliërs aangeduid met den naam *Bebro, Beber,* een woord dat met dezelfde beteekenis overging in de neo-keltische dialecten onder den vorm van *Befer* (in Bretagne en Cornwales) en Beabhar (in Gaëlisch Schotland).

Wat de namen van stroomen betreft is het woordje *Bebrona* in Frankrijk en in België zeer verspreid. Er bestaan verscheidene waterloopen die dezen naam dragen, met de variante : *Bebrona, Bevrona, Bevronna.*

In België alleen stippen we aan :

a) De *Breuvanne ;* bijriviertje van de Semois, dat zijn naam aan een gehucht der gemeente Tintigny gegeven heeft.

b) De *Berwinne,* riviertje dat in de Maas uitmondt te Navagne-bij-Visé.

* * *

Volgens een hagiographisch stuk uit de X^e eeuw, kwam de H. Follianus in de VIIe eeuw een klooster stichten te *Bebrona,* andere naam voor *Fosses,* ontleend aan de beek die er voorbijkomt.

Op den vorm *Bebrona* volgde *Beverna* om dezelfde *Biesme* aan te duiden, bijriviertje van de Samber te Auvelais ; we vinden

dezen vorm terug in het leven van den H. Follianus, uitgegeven volgens handschriften uit de XIIe en XIIIe eeuw.

Het dorp Biesme, kanton Fosses, besproeid door een andere *Biesme,* komt voor de eerste maal voor onder den vorm *Beverna.*

Dit is ook het geval voor het dorp Biesme-bij-Thuin, waar nog een andere *Biesme* voorbijkomt, en dat eveneens onder den naam *Beverna* voorkomt tusschen de parochiën die in de XIIe eeuw zekere cijnsen betaalden aan de abdij van Lobbes.

Een gehucht van Clermont, in het kanton Walcourt, gelegen aan een der bronnen van dezelfde beek, heeft het verkleinwoord *Bevernellum* in 1174 als naam gekregen, thans *Buvernia,* Waalsche vorm die niet veel verschilt van *Bovernias,* dat voorkomt op het veelluik van Lobbes.

Ook in de gemeente Hanzinelle, is er een gehucht dat den naam *Bevernelle* draagt ; het wordt besproeid door de *Theria,* bijriviertje van de Eau d'Heure.

Vooral in het Germaansch taalgebied komen de *Beverna* veelvuldig voor. In Vlaamsch België noteeren wij aldus : *Bever, Bevere, Beveren, Beverhoutveld, Beverloo, Beverluys, Beverst.*

Deze Vlaamsche namen van plaatsen en gemeenten herinneren bijgevolg in het Noorden van ons land aan de vroegere bezetting van het grondgebied. Zij dienen beschouwd te worden als sporen, die door de Kelten nagelaten werden.

De Biesme, bijrivier van de Samber te Oignies, staat in een charter van 1226 vermeld onder den naam *Bevena.*

Bevene, Bievene (een gemeente uit het Noorden van Henegouwen, aan de grens van Vlaanderen, draagt dezen naam). *Byevenne, Bievenne* enz., zijn Romaansche vormen die komen van Bevena. Van de XIIIe eeuw af worden zij gebruikt om aan te duiden :

a) de Biesme, bijrivier van de Samber te Auvelais : « le pont de *Bievenne* à Avlois », 1287 *(Histoire de Floreffe* door kan. Barbier) — « là où *Bievene* chiet en la Sambre », 1300 (zelfde werk).

Bievne, een overgangvorm tusschen Bievene en Bienne of Biene, treffen we aan in 1271.

Bienne, Byeme, Biemme, Biesme zijn de laatste vormveranderingen van het woordje *Bebrona ;* van de XVIIe eeuw af, worden zij bijna uitsluitend gebruikt om onze dorpen en waterloopen aan te duiden, die thans den naam Biesme dragen.

De verandering tot *Biesme* is wel eigenaardig ; nochtans treffen we in Wallonië nog andere dergelijke vormwijzigingen aan ; aldus wordt *faîne,* in 't Latijn *fagina,* in sommige Waalsche dialecten *fayème.*

Wat het wegvallen van de *r* betreft in *Bevena* en de er mee verwante Romaansche vormen, dit is een verschijnsel dat eveneens waargenomen wordt voor *Lederna,* beek te Lierneux, thans de *Lienne* en dat kenmerkend is voor het Waalsch, waarin *terne* (heuvel) *verne, borne* thans uitgesproken worden als *tienne, vienne, bonne.*

« Wie zou kunnen vermoeden, zoo besluit kanunnik Roland, dat onze *Biesme* onwederlegbare getuigen zijn van het verblijf van bevers aan de voornaamste bijrivieren van de Samber, die het land tusschen Samber en Maas besproeien, ware het niet dat de toponymie deze *Biesme* in verband wist te brengen met het Keltische *Bebrona ?*

Nog steeds van Helmont.

Betreffende de afstamming van *van Megem* Ambrosius, echtgenoot van Olympia van Helmont, ontdekten we onderstaande nota's.

(Handschr. 219, blz. 105, v° van den Heraldieken Raad).

S. Gery (Bruxelles) Postérité des dits Jean de Megem, Escuier et de Damoiselle Marguerite van den Berge sa femme.

Le susdit Jean de Megem, dict le ferme, Escuier et Fauconnier de la Reyne Marie de Hongrie, Epousa D^lle^ Marguerite van den Berghe, sa compaigne. Ont laissé (3 enfants A. B. C.).

A. Paul de M. Escuyer capitaine d'une compagnie des bourgeois de Bruxelles, Espousa D^lle^ Anna Ingels, gisent en l'église de la chapelle (3 enf.: 1, 2, 3).

B. Marie de Megens fut levée par la Reyne de Hongrie aux fonds de baptême et dotée de 700 florins de Pension.

C. Jacqueline de Megem.

De Paul de M. X. Ingels, 1, 2, 3.

1. Antoine de M. Escuier, Capitaine des bourgeois à Bruxelles, Espousa D^lle^ Jacqueline Longin dont la mère Berchem (dont 1 fils Ambroise).

2. Anne-Marguerite de M. Espousa Cosme de Corardin dict Binuis, Escuyer, Capitaine de lances pour le service de S. M.

3. Georges de M. Escuyer, Espousa D^lle^ Maria van der Goten morte 1669. Ils eurent François-Cosme de M. religieux de l'Ordre de S. François et Claire-Françoise de M. Ambroise de Megem (fils d'Antoine) Escuyer, honoré du titre de baron de Megem pour l'Empereur, Espousa D. Olimpia Clara de Helmont Barinnesse en Merode et du S. Empire.

LOUIS STROOBANT.

De Brand in het Paleis te Brussel in 1731.

Volgens Handschr. n^r^ 2, V^e^ deel, blz. 1 van het archief van den Heraldieken Raad, was het in de keukens dat het vuur op Zaterdag 8^n^ Februari 1731, te 10 uur 's avonds uitbrak. De dienstboden van het hof, werkend om den brand zonder vreemde hulp te dooven, wachtten tot 2 uur na middernacht alvorens « Vuur! » te roepen ; het was echter te laat, de vlammen hadden reeds het meerendeel der vertrekken van het paleis bereikt en zoo de Prinses 6 of 7 minuten langer in haar kamer gebleven was, zou ze gevaar geloopen hebben van door de vlammen omringd te worden. Deze

Prinses trok zich eerst terug in het Hôtel de Rubempré, vanwaar zij zich vervolgens naar dit van Oranje begaf.

De jonge gravin d'Ahlefeld, dochter van gravin de Visconti, werd bewusteloos en half verbrand door een hellebaardier van haar bed weggedragen en overleed 's anderendaags. Zij was slechts 17 jaar oud. Naar men meent hebben 7 of 8 personen het leven bij dezen brand verloren. De schade aan meubels en andere kostbare voorwerpen is onberekenbaar ; men schat ze op 16 of 17 millioen. Men betreurt zeer het verlies van het archief van den Geheimen Raad en van dezen van Financiën, doch een gedeelte van het archief van den Raad van State werd gered. Men heeft ook een kistje teruggekregen, waarin de juweelen der Aartshertogin Gouvernante lagen ; het kleed echter dat zij laten maken had voor het gemaskerd bal en dat met diamanten, ter waarde van 1 millioen, versierd was is echter nog niet weergevonden.

Vertaald vgs. gelijkvormig afschrift.

LOUIS SROOBANT.

Eigenaardig Ceremonieël.

Op 19n Maart 1702, ter gelegenheid van de inhuldiging van de Bisschoppen en abten van Vlaanderen.........

Hij die de boodschap des Konings gelezen had, bood aan elk der afgevaardigden *de handteekening des Konings te kussen* aan.

Volgens handschr. 354, blz. 288 van het archief van den Heraldieken Raad te Brussel, getiteld *Annotation des cérémonies de la Maison Royale dans ces Etats de flandres du temps de son Alteze Electorale de Bavière depuis le 26 mars 1692 avec plusieurs autres choses remarquables arrivées pendant le gouvernement de S. A. E.*

Dit boek van 470 blz. bevat eigenaardige bijzonderheden betreffende de ontvangsten en plechtigheden aan het Hof te Brussel.

LOUIS SROOBANT.

Het dragen van den Degen.

In 1767 wordt de heer Deprez, Drost van St-Pieters-Jette vervolgd, omdat hij zich het recht aanmatigt een zwarten degen te dragen.

Volgens de plakkaten uit dien tijd (art. 27) mag niemand, tenzij hij tot den adel behoort, een met zwart lijnwaad bedekten of zwarten degen dragen, op straf van 100 florijnen boete.

(Handschr. 297 van den Heraldieken Raad).

L. S.

De Bestuurder van de Gevangenis te Brussel mag in 1768 den degen dragen.

Drie decreten van den Geheimen Raad, aan dezen van de Heraldieke Kamer van 30^{n} November 1767, van 7^{n} derzelfde maand 1768, geven het eerste de toelating den degen te dragen aan Charles-Joseph Frison, Bestuurder van de gevangenis in deze stad Brussel, het tweede het dragen van een koperen degen, het derde het dragen van een zilveren.

(Handschr. 285, blz. 17 van het Archief van den Heraldieken Raad).

L. S.

Recepten uit de Volksgeneeskunde.

Men stelt zich werkelijk niet voor hoe groot nog steeds de invloed is, dien de kwakzalvers en genezers in de omgeving van Groot-Brussel uitoefenen.

Vele menschen, die, alhoewel zij in Brusselsche villa's wonen, toch boersch van geest gebleven zijn, verkiezen de recepten dezer uitbuiters boven deze der authentieke vertegenwoordigers van de Faculteit. Een dezer dagen vernam ik aldus dat nog dergelijke kwakzalvers hun stieltje uitoefenden in verscheidene, nog half landelijk gebleven, Brusselsche voorsteden : Woluwe, St-Pieters-Jette, Dilbeek, enz. Een van hen, die verleden jaar gestorven is, had op deze wijze zelfs een mooi sommetje vergaard. Hij overnachtte onder een afdak in de omstreken van Diegem. In het dorp heette men hem « de dokter ». Feitelijk was hij slechts een kwakzalver. Om het betrouwen der eenvoudige lieden te winnen, of misschien wel omdat hij er zelf aan geloofde, gaf deze genezer, die geen diploma bezat en ook niet schrijven kon, de voorkeur aan « toovenaarsmiddelen ».

Voor neusbloedingen of kwetsuren, bij voorbeeld, deed hij op elkaar gerolde spinnewebben gebruiken.

Voor het genezen van teringlijders was er, volgens hem, niets beters dan het eten van paardenvleesch. Hij liep echter ook hoog op met — lach niet ! — met paardenvijgen, die dienden gelegd te worden op de borst der borstlijders.

Tusschen deze bijgeloovige geneesmiddelen zijn er werkelijk waar men zich niet zou aan verwachten.

Aldus treffen we aan : het vel van een ringslang, van een paling, van een adder.

Als wij hem mogen gelooven diende het eerste om bloedzweren te genezen. Het tweede bewees dienst bij spit en cholera. Het derde bracht verlichting voor benauwde ademhalingsorganen... Aan de moeders die iets verwachten, raadde hij aan zich te voeden met hersenen van dieren. « Dit maakt de kinderen slim » zegde hij.

De kop van een gedroogde muis, zoo vertelde hij nog, verzekert aan den zuigeling, die hem op zich draagt, een volmaakt gebit.

Een Belgisch geneesheer noteerde onlangs dat op den buiten, in de Kempen nl., nog beweerd wordt dat het bloed van een mol, die op een Vrijdag gevangen werd, zeer vlug tandpijn geneest.

Laat maagjes van kuikentjes weeken in witten wijn en ge zult nooit geen maagpijn meer hebben, verzekerde hij nog.

Hij was echter voorzichtig genoeg, bij elk dezer « toovenaarsmiddelen » een tamelijk geheimzinnig drankje te voegen, dat, naar het zeggen van vele brave lui, onbetwistbaar geneeskundige eigenschappen bezat.

We eindigen met volgend verrassend recept : om hevige koorts te doen verdwijnen is het voldoende aan de voeten der zieken gehakte aardwormen te leggen !

Persoonlijk heb ik dit nooit beproefd. En gij ? Dit belet echter niet dat deze kwakzalver op deze wijze een mooi sommetje vergaarde.

Uit de « National » 18-9-1938.

De « Maclotte » (Omgeving van Stavelot).

Onderstaand motief werd ons medegedeeld door M. Leon Crespin van Stavelot, die ons ook volgende inlichtingen verstrekte. Deze dans, thans ongeveer een vijf en veertig jaar verdwenen,

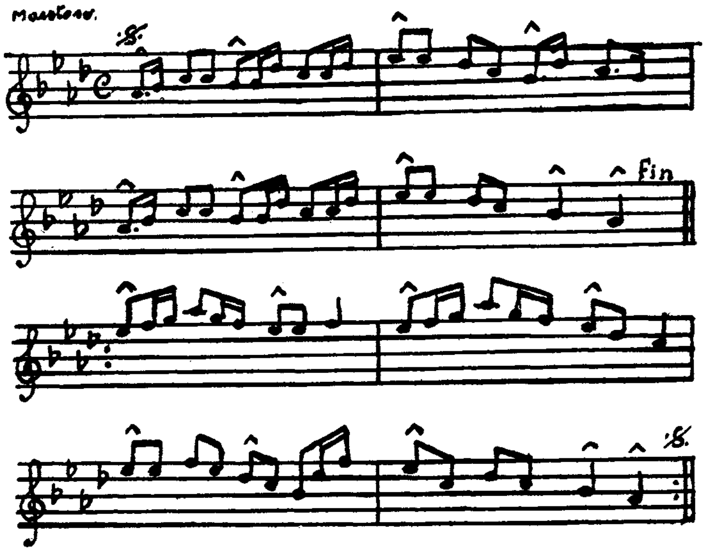

werd gedanst op 'n 15 km. ten Z.-W. van Stavelot, ten Oosten van den kam, waarvan de Baraque Fraiture het hoogste punt is. Het wijsje werd op de harmonica gespeeld. De dansers, twee of vier

paartjes, stonden tegenover elkaar, maakten veel gebaren en sloegen, op bepaalde maten, met de hakken tegen elkaar, zooals dit gebeurt bij de *bourrée* in Auvergne.

E. CLOSSON.

Een schoon gebruik bij het Krakelingenfeest en Tonnekenbrand te Geeraardsbergen.

Het krakelingenfeest en Tonnekenbrand, dat jaarlijks te Geeraardsbergen gevierd wordt op den eersten Zondag van den Vasten, is een feest voor iedereen. Zelfs dezen die door de levensomstandigheden gedwongen afwezig zijn, nemen ook deel aan het feest. Ziehier op welke wijze.

Op den vooravond van den krakelingenworp, wordt, door de zorgen van 't Gemeentebestuur, een groote mand bevattende 500 à 600 krakelingen, naar het Hospitaal gedragen. Deze ronde koeken, die dan juist uit de bakkerijen komen, worden in 't midden doorgesneden en geboterd.

's Zondags 's morgens, bij hun gewoon ontbijt, ontvangen de ouderlingen, zieken en weezen elk een paar krakelingen, die bij een warmen pot koffie lekker smaken. Aldus nemen al de inwoners van het Hospitaal deel aan het feest dat, ginds op den top van den Oudenberg, voltrokken wordt en door het eten der krakelingen zijn ze met hun overheden en de menigte vereenigd.

Dat ook is traditie, want sedert jaren en jaren heeft elke inwoner van 't gesticht recht op een dubbelen krakeling.

's Avonds, rond zeven uur, opent men een paar vensters die op den Oudenberg — dus den Oostkant — uitgeven, opdat dezen die het verlangen het vuur van het « Tonnekenbrand » zouden kunnen zien. In de donkerte van den avond zijn de oogen gericht naar den top van den berg, waar op dezen stond het volk bijeen komt rond het laaiend vuur — symbool der zon — en, waar nu de aanroeping om een vruchtbaren oogst weerklinkt, in den kreet :

« Halmke brand,
Zeven zakken op 't dagwand ».

Is het niet treffend dat allen zóó vereenigd gehecht blijven aan de eeuwenoude plechtigheid en is dit niet een schoon voorbeeld van de macht der traditie ?

AUGUSTA DE CLERCQ.

Muziekinstrumenten.

Vanwege den Heer Louis Quiévreux ontvangen we volgend schrijven.

« Ik ben zoo vrij U te wijzen op een kleine vergissing in het overigens zeer interessante artikel van M. P. Minnaert over « De Folklore in het werk van Teniers de Jongere », verschenen in « De Brabantsche Folklore », Nrs 99-100.

Op blz. 225 lees ik het volgende :

« Als muziekinstrumenten noteeren wij — buiten de reeds geciteerde lier — doedelzak en viool, de altviool, de mandoline, de gitaar, enz.

Hetgeen Minnaert op de schilderijen van Teniers meent voor een mandoline, is in werkelijk een luit, een instrument dat gansch de geschiedenis van de muziek beheerscht, niet alleen in de Middeleeuwen doch ook tijdens de Renaissance.

De kleine Middeleeuwsche luit, die we ten tijde van Teniers dikwijls voorgesteld vinden tusschen het beeldhouwwerk der kathedralen (en die meestal met het plectrum getokkeld werd) heeft plaats gemaakt voor de groote luit der Renaissance.

In de Nederlanden werd de luit zeer veel bespeeld in de XVIIe eeuw en in Duitschland zelfs tot in de XVIIIe. Gewoonlijk waren er zes snaren aan, vijf met twee rangen (octaaf of overeenstemming) en de eenvoudige quintsnaar.

Evenals de gitaar werd zij met de vingers getokkeld, hetgeen haar de polyphoenische eigenschap geeft die men tevergeefs zoekt bij de mandoline, een uitsluitend Italiaansche bastaardvorm van de luit.

Terwijl de luit in de Nederlanden, in Frankrijk en in Duitschland langzamerhand verdrongen werd door de strijkinstrumenten (altviool en haar groote familie), clavicorde, virginal en klavecimbel, bleef ze tot op het einde van de XVIIIe eeuw behouden in Duitschland. J. S. Bach schreef verscheidene suites voor dit instrument, o. m. de beroemde Suite van Brussel, met de dansen uit dit tijdvak (courante, gavotte, enz.).

Op vele schilderijen van Vlaamsche meesters in het Museum voor Oude Kunst te Brussel zien we luitspelers die spelen naar de tablatuur, een speciaal systeem van notenschrift.

Voor een jaar was ik zoo gelukkig bij een Brusselsch antiquaar een zeer goede luit te kunnen koopen uit het midden van de XVIIIe eeuw. Ik heb er opnieuw snaren op gezet en er leeren op spelen volgens de oude tablaturen, hetgeen me werkelijk een zeldzaam genot bezorgde.

Louis Quiévreux.

Boekennieuws.

(België).

ERNEST CLOSSON, *Le lied néerlandais ancien dans ses accointances avec le lied populaire allemand.* Antwerpen, Holthof, 1939.

Onderzoekt, aan de hand van Florimond van Duyse's *Oude Nederlandsche Lied,* verschenen in 1903, de betrekkingen die er bestaan tusschen het Nederlandsche en het Duitsche lied. Citeert *Naar Oostland willen wij rijden,* dat een survival zou zijn van het verhuizen van Vlamingen naar Oost-Pruisen tijdens de Middeleeuwen. Het herhaaldelijk voorkomen van Duitsche plaatsnamen in het Vlaamsche *Volkslied.* De klaarblijkende verwantschap tusschen de folklore van beide landen. De romantische opera's van Wagner (Tannhaüser, Lohengrin, enz.) spelen in België, in Vlaanderen.

Het daghet in den Oosten zou in Vlaanderen in de XIVe eeuw ontstaan zijn. De mooie melodie *Mijn hert altijd heeft verlanghen* zou dezelfden oorsprong hebben en de twee melodiën zouden slechts ongeveer een eeuw later naar Duitschland overgegaan zijn.

Pierlala, Jan mijnen man zou ruiter worden, Zeg kwezelke, wilde gij dansen, Den uil die op den pereboom zat, en andere in Vlaanderen zeer verspreide liedjes, zouden eveneens in de Duitsche folklore opgenomen geweest zijn.

Ten slotte vergelijkt E. Closson een wiegelied dat aan Mozart toegeschreven wordt, met een Vlaamsch Volkslied.

Ongetwijfeld is dit alles niet definitief, doch het is interessant de prioriteit dezer melodiën in het Vlaamsche land te constateeren.

LOUIS STROOBANT.

A. DOUTREPONT en M. DELBOUILLE, *Les Noëls Wallons,* Luik, Société de *Littérature Wallonne,* 1938, met een studie over de muziek door E. CLOSSON en zes oorspronkelijke teekeningen door AUGUSTE DONNAY.

Kerstnacht, de *nut' des matènes* of *nut' as bouketes,* waarop, in afwachting dat de mis begint, goed gegeten en gedronken wordt.

Lé troi messe son dite...
Le boudin è couite...

Grondige studie over de *Noëls* en de *Nativités dramatiques.* Talrijke oorspronkelijke citaten :

Permetté que je touche
Marie, au tandrèlet,
Que je baise sa bouche
ou bien ses petits doits
O ! la belle manotte
Qu'elle est jolie !
Que sa main est petite !
Que son bras et poli !

...... 351 blz. met tabels en verklarende woordenlijst.

In dit mooie werk worden aangetroffen : de bronnen, de volksgebruiken en het volksgeloof, betrekking hebbende op kerstnacht. Overzicht van de geschiedenis van de kerstliederen, het genre in Wallonië : onderwerp, kerstliederen en dramatische voorstellingen der geboorte, personnages, metriek, wijsjes, oorsprong der kerstliederen, hun ouderdom, plaats van ontstaan, bestemming. Bibliographie.

L. S.

JULES VANDEREUSE, *Les « Pasquiyes » dans l'Entre-Sambre et Meuse.* Couillet, Maison d'Editions, s. c. 1939. 10 fr.

Schrijver geeft een overzicht van den aard der « pasquiyes », hun oorsprong, de beteekenis van dit woord. Studie der « pasquiyes » te Montigny-le-Tilleul, Jamioulx, Landelies, Ham-sur-Heure, Mariembourg, Vierves, enz.

Bundel doorspekt met fratsen die door jonge meisjes en jongens gedurende het verloopen jaar uitgehaald werden. Op Vastenavondzondag konden de aandachtige toehoorders van twee jonge lieden, die op een versierden wagen zaten, alle praatjes vernemen die in het dorp verteld werden.

Il y a encore, au village
Une jeune fille qui fait du tapage
Pour tâcher de trouver
Un garçon à marier...

L. S.

LEYDER JEAN. 1°) *En Afrique, il faut connaître l'homme.* 2°) *Portée des études ethnographiques relatives au Congo belge.*

Twee overdrukken van artikels die verschenen in het *Bulletin de la Société Belge de Géographie.* In den eersten bestudeert schrijver de redenen waarom het voor het bevel, de zekerheid, den godsdienst, de demographie, de economie, de politiek, het maatschappelijk leven, de esthetica en de wetenschappelijke opzoekingen noodig is den neger te kennen.

In den tweeden zoekt de auteur feitelijk een definitie van de ethnographie. Wij stellen steeds belang in een dergelijke studie,

die wij dan ook weten te waardeeren, zelfs al kunnen wij ons niet met de gevolgtrekkingen eens verklaren. Vroeger hebben wij gemeend dat de ethnographie alleen betrekking had op volkeren die geen geschrift kenden en bijgevolg geen archief bezaten, volkeren die slechts beschikken over mondelinge traditie. Naderhand zijn we echter tot het besluit gekomen dat dit criterium valsch was, dat we feitelijk niets anders gedaan hadden dan ons aansluiten bij de algemeen gangbare opvattingen. Getrouw aan de leer van Waxweiler, vragen we ons in soortgelijke gevallen steeds af of het tegenovergestelde niet even waar kan zijn als dat hetgeen voor een wetenschap algemeen aangenomen wordt. En wij meenen nu dat wij het hier reeds geschreven hebben, dat alle volkeren hun ethnographie, dat alle volkeren hun folklore hebben. Thans trouwens, in Europa zelf, bestudeert men de ethnographie van het autochtone volk en eveneens zijn folklore. Wat Afrika betreft, waar er niets zijn dan mondelinge tradities, kunnen wij, die gewoon zijn te leven tusschen volkeren die een geschrift en een archief hebben, niet onderscheiden hetgeen in het leven der negers behoort tot hun ethnographie en hetgeen behoort tot hun folklore.

De zaak is belangrijk, want zoo wij om economische, politieke enz... redenen den mensch willen leeren kennen, dan heeft het onderscheid tusschen ethnographische en folkloristische feiten zijn nut. Bij de wijze van zich tegenover den neger te gedragen, zal men wel moeten rekening houden met het belang dat hij zelf hecht aan het feit in kwestie.

A. M.

LOUANT en VAN HAUDENARD, *Bibliographie Quinquennale de l'Histoire du Hainaut.* Gembloers, Duculot, 1938.

Overdruk uit het 55e deel der *Annales du cercle archéol. de Mons.* Systematisch worden uit een bepaald aantal tijdschriften en uitgaven alle artikels opgegeven, die betrekking hebben op de geschiedenis van Henegouwen gedurende het tijdperk 1919-1935. Dit ten einde de zoekers het werk te vergemakkelijken. Zeer flink referentiewerk.

L. S.

J. SCHOBBENS, *Les parcs publics au point de vue social.*

De vroegere provinciale griffier, M. Schobbens, werkend lid van de Koninklijke Commissie voor Natuur- en Stedenschoon, geeft een nauwkeurige beschrijving van de parken, hun oorsprong, hun begroeiïng, de tuinwijk, den afstand van de straat, de van elkaar losse woningen, de meeningen van bevoegde personen betreffende het maatschappelijk uitzicht der openbare parken, de

openbare gezondheid (tering), de uitgaven, de zedelijkheid, de grondpolitiek.

Schrijver vergelijkt den kostprijs per kind om speelpleinen aan te leggen met het kostgeld voor een kind in een verbeteringsgesticht.

Hij wijst er op dat te New-York, in een wijk waar veel speelpleinen waren, de jeugdmisdadigheid 4% lager was dan elders.

Hij citeert Ribot, die zegt dat de mensch bijna evenzeer als de planten behoefte heeft aan licht, lucht en zon.

Advokaat Henri Robert zegt dat de Openbare parken het beste middel zijn om het alcoholisme te bestrijden.

Sprekend over den strijd tegen de tering, vraagt dokter Landouzy : « Waarom geeft ge aan Parijs geen kroon en krans van bloeiende parken, zooals deze waarop de inwoners van Londen zoo fier zijn ».

Hetgeen M. Schobbens echter niet zegt in zijn studie is, dat hij sedert 30 jaar ijvert voor het aankoopen der parken rond Antwerpen en dat de verwezenlijking van dit plan (parken van Schooten, Rivierenhof, Terboulaere, Boekenberg, enz.) grootendeels zijn werk is. De toekomst zal er hem dankbaar voor zijn.

LOUIS STROOBANT.

B. SLOTTE-DE BERT, *Cendres du passé.*

Spreekt ons als dichter van de 11n Novemberstraat te Bergen en van het oude Hôtel d'Enghien dat er staat, alsmede van andere patricische woningen. Als kunstenares bespreekt zij het werk van den Bergenschen schilder Ant. Bourland en van den beeldhouwer Léon Gobert. « *De huidige maatschappij gaat dood bij gebrek aan ideaal* ».

Mevr. Slotte-De Bert zorgt voor afwisseling met enkele verzen, gewijd aan de nagedachtenis van koning Albert.

Kortom, een werk dat getuigt van gevoel en vaderlandsliefde.

L. S.

JANSSEN J. E. *Bibliographie der Antwerpsche Kempen,* Ie deel, 248 blz., 1939, bij den schrijver. Turnhout. Prijs : 35 fr.

Hiermede bezorgt schrijver een nieuwe, merkelijk vermeerderde uitgave van een vroeger werk. Het pas verschenen eerste deel heeft betrekking op de kantons Brecht, Heist-op-den-Berg en Zandhoven.

Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore. Antwerpen, 1939, 1e aflevering.

Dit tijdschrift, uitgegeven door de provinciale Commissie voor Folklore, stelde een vragenlijst op met betrekking tot de

volksgebruiken bij geboorte en doopsel. Talrijke correspondenten, vooral onderwijzers en onderpastoors, hebben bijzonderheden verstrekt over de gebruiken in hun gemeente. Deze antwoorden (die betrekking hebben op de Kempen) worden hier door den bekenden folklorist J. Cornelissen, provinciaal afgevaardigde, gegroepeerd en samengevat. Hij behandelt samen de gebruiken en bedevaarten, vóór de geboorte, om een gelukkige verlossing te bekomen. Men gaat vooral naar Scherpenheuvel, naar Hal, enz. De vrouwen die iets verwachten gingen zich laten *overlezen* bij de Arme Klaren te Antwerpen en te Lier, Mechelen, enz. bij de Kapucijnen te Lokeren, de Minderbroeders en de Karmelieten te Antwerpen, enz. De Kapucijnen van Antwerpen gaven een celluloid *heiligdom,* dat gewreven geweest was tegen de kleederen van de eerbiedwaardige Margaretha Sinclair. Te Pulle laten de bedevaardsters zich omgorden met de koord van de H. Coleta ; te Riemen bij Kasterlee, krassen de vrouwen met het metalen kruisken van hun paternoster een kruis in de baksteenen van de buitenmuren der kapel.

Talrijke uitdrukkingen bezit de volkstaal om de zwangere vrouw aan te duiden : *ze is aan 't sparen, ze is zoo, er is wat aan, ze is vastgeraakt, 't is een geladen schip, 't is een ballon met volk* (te Mechelen), enz.

De schrijver bespreekt achtereenvolgens de gevallen van schrik en hun denkbeeldige gevolgen, de moedervlekken, de middelen om schoone kinderen ter wereld te brengen, het vermoedelijk geslacht der kinderen, van waar de kinderen komen, hetgeen men hieromtrent aan kleuters vertelt, de bijnamen der vroedvrouw, de kletspraatjes der kraamverpleegsters, de betrekkingen tusschen de grootte van den mond en de baarmoeder, de kinderen met den helm geboren, enz., enz.

In deze 66 bladzijden verzamelde de onvermoeibare Cornelissen in de Kempen tal van eigenaardige bijzonderheden betreffende de geboorte. Deze flinke studie werd geïllustreerd met afbeeldingen van wiegen, mutsen, rammelaars, speelgoed en doopgeschenken.

LOUIS STROOBANT.

Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, Antwerpen, Eerste jaargang, 1938, 3e en 4e aflevering.

Dit nieuwe tijdschrift voor Folklore wordt uitgegeven door den Provincieraad van Antwerpen en opgesteld door de Commissie voor Geschiedkundige en Folkloristische opzoekingen van de provincie Antwerpen.

Jules Van In, *De H. Gummarus, patroon van Lier.* Biblioiconographische studie, 26 platen met sanctjes van St. Gummarus, bedevaartvaantjes, medailles, reliekschrijn, enz. Bij deze interessante verzameling missen we den smeedijzeren boom, die geplant staat in de bevloering van de kerk te Lier.

Schrijver publiceert een betrekkelijk volledige bibliographie van de uitgaven, die betrekking hebben op de bedevaart tot de H. Gummarus, beginnend met de XVIIe eeuw.

Deze studie getuigt niet van geschiedkundige critiek. Zij zou veel interessanter geweest zijn, zoo schrijver zich beziggehouden had met de analyse van de vereering van den boom en van de bron, die beide van heidenschen oorsprong zijn. Deze herinneren immers aan den Ygdrasill en aan de Mymersbrunne. Over den opnieuw groeienden staf zal M. Van In met vrucht het verhaal van het protoëvangelie (Hoofdst. IX en X) raadplegen, waarin zaken staan die betrekking hebben op oude wichelaarsgebruiken.

K. Van Nyen, *De Molens van Beerse* (2 platen). Flinke, op archiefstukken steunende studie over de molens van Beerse, met lijst der molenaars van 1553 tot 1928.

A. Gielens, *Een zeer oude Nederlandsche tekst van het « gebed van Keizer Karel »*. Een aloud bezweringsformulier, dat, volgens de traditie, zou afgegeven geweest zijn in den St. Michielsberg. Door de *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 1924, blz. 211, wordt de echtheid van dit stuk in twijfel getrokken. Ook de folkloristen De Cock, van Heurck, Boekenoogen en Dr Tricot-Royer hebben zich met dit *gebed* bezig gehouden.

J. C(ornelissen) verhaalt een reeks *Sagen* uit de Kempen. Hier is sprake van verborgen schatten, van *kattekuilen* en andere legenden, die wij overal bij de brandbegraafplaatsen aantreffen.

LOUIS STROOBANT.

L'Antiquité Classique, VIIe deel, Gent, 1938.

Publiceert een kroniek van de H.H. J. Breuer en H. vande Weerd, die ons in de mate van het mogelijke op de hoogte stelt van de interessantste ontdekkingen, opgravingen en uitgaven.

De lezers, die belangstellen in de Oudheden in ons land, worden vriendelijk verzocht de ontdekkingen die zij zouden kennen, mede te deelen.

Deze aflevering wijst op de ontdekking van een bronzen bijl met de opening op zij, gevonden te Geistingen-bij-Ophoven. Waarschijnlijk hebben wij hier te doen met den schuilhoek van een gieter, van betrekkelijk jongen datum (einde bronstijdperk) van 1000 à 800 vóór Chr.

Wij vestigen er de aandacht op, dat een soortgelijke bijl gevonden werd te Merksplas, in het oude kamp, nabij de pastorij, dat ook urnen uit den tijd van La Tène opleverde.

Op de binnenplaats van de St. Baafsabdij te Gent vond M. Maertens de Noordhout in 1936 Romeinsche substructies, alsmede een mooie pijlpunt in silex.

Het is trouwens niet de eerste maal, dat in de aloude abdij Romeinsche oudheden gevonden werden. In onze verzamelingen bezitten wij nog Romeinsche scherven (aarde van Samos), voortkomend van de verzameling Minard te Gent, waarop een etiket staat dat de St. Baufsabdij als vindplaats aangeeft.

Te Bree werd een massief bronzen Jupiter gevonden, thans bewaard in de Koninklijke Musea.

Hetzelfde tijdschrift vermeldt Romeinsche voorwerpen die gevonden werden te Tienen, te Carillet en voorwerpen uit het Frankisch tijdvak te Asch, Nalinnes, Lommel.

LOUIS STROOBANT.

Thiunas, Folklore van Tienen en Omstreken, Tienen, Delescaille, 1939.

Brengt van : Jan Wauters, *Tiensche Tingietersgilde,* met reproductie der eertijds gebruikte merkteekens. *De processie van Palmzondag te Tienen,* waarin een reusachtige op een ezel gezeten Christus rondgedragen werd, die een palmtak vol lekkernijen voor de kinderen in de hand hield. Inhoudstafel ontbreekt.

L. S.

Diestersche Kunstkring voor Kunst, Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore, 10e jaarboek, 1938.

Een mooi deeltje van 100 blz. gewijd aan *St. Jan Berchmans en zijn voorgeslacht* (portret), door R. A. De Lact, pastoor te Kaggevinne-bij-Diest. De Schrijver, dien wij reeds voldoende kennen door zijn *Geschiedenis van Turnhout,* weidt breedvoerig uit over de genealogie van den H. Johannes Berchmans. Hij spreekt over den schoolstrijd tegen de Latijnsche scholen, die er de oorzaak van was dat St. Jan B. naar Mechelen trok. De stamboom, van 1618 tot 1870, wordt geïllustreerd met foto's van de familieleden. Al de bijzonderheden betreffende de levensbeschrijving van den Heilige steunen op officieele stukken. 27 afbeeldingen buitentekst : huizen, kapellen, begijnhof, calvarieberg, enz.

LOUIS STROOBANT.

Limburg, maandschrift gewijd aan geschiedenis, oudheidkunde, kunst, folklore en letterkunde. Maaseik, December 1938.

O. Robyns, *Predikingen der Capucynen voorheen in Limburg.* Ontleding van een handschrift van 1630 over de kerken van Hasselt, van Maaseik, van het Begijnhof te St-Truiden en van Borgloon.

C. Godelaine, *Om en over de Dans der Kristallen.* Bespreking van een bundel gedichten van Buckinx.

P. Gilbert Remans, *De voornaamste plaatsnamen te Genk.* Etymologie der toponiemen Sledderloo, Kamerloo, Langerloo, die, volgens ons, niets anders zijn dan vroegere *loo* = lucus.

C. Vander Straeten, *Folkloristische aanteekening uit een handschrift van adv. Bellefroid van Hasselt.* Eigenaardige recepten : *Om de liefde van eenig man te verwerven* neemt men twee

gouden of zilveren ringen, die men gedurende 9 dagen in een zwaluwennest legt. Men geeft een dezer ringen aan hem dien men tot man begeert en men bewaart zelf den anderen.

Om de gepaste woorden te gebruiken, neemt men de jongen uit een zwaluwennest. Men steekt hen de oogen uit en men plaatst ze weder in het nest. Vier dagen daarna gaat men kijken en men vindt een steen, dien men, alvorens te spreken, in den mond moet steken.

Deze en talrijke andere recepten staan in M. Jan Goeswini, Lic. in de gotheyt : *Een nieuw plaisant hoofken van recepten,* Antwerpen, 1550.

LOUIS STROOBANT.

Oudheidkundige Kring van het land van Dendermonde.

L. Bruynincx, *Geschiedenis der stad Dendermonde.* Schrijver citeert de historici die de stichting van de stad toeschrijven aan de Gothen, die in het begin van de V^e eeuw onze streken binnenvallen. Hun bevelhebber was Athaulf, die het *Castrum* tusschen de twee armen van den Dender zou gebouwd hebben.

Jammer genoeg heeft schrijver van dit artikel het niet noodig geoordeeld de talrijke prae- en protohistorische ontdekkingen te vermelden, die te Dendermonde en in de omgeving gedaan werden. Dit zijn toch onwederlegbare bewijzen dat de plaats reeds lang vóór den tijd van de Gothen bewoond was. De praehistorie is een wetenschap die steeds meer bestudeerd wordt. De geschiedschrijvers die haar versmaden om niet verder te gaan dan Lindanus, zullen haar eens naar waarde weten te schatten.

LOUIS STROOBANT.

Oudheid en Kunst, Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Brecht, 1938 (2 en 3).

A. Schuerwegen, *Notitie-boek van plantagiën.* Opgave der aanplantingen, door de St-Bernardusabdij te Zoersel in 1724 gedaan. Afschrift van een handschrift op perkament, in het bezit van den gemeentesecretaris van Zoersel. Bevat interessante bijzonderheden betreffende de irrigatie, de aanplantingen en de werkwijzen door de Bernardijnen in de XVIIIe eeuw bij de ontginning van woeste gronden gevolgd.

Het voorkomen van talrijke plaatsnamen als *Honsput, Halsgat, Vrunte, Schrick,* enz. wijzen er op dat een brandbegraafplaats uit La Tène in dien tijd vernietigd werd tusschen Westmalle, Pulderbosch en Zoersel.

Le Guetteur Wallon. Namen, Januari-Februari 1939.

Dit flinke tijdschrift van Sambre et Meuse, onder leiding van den geleerden pastoor van Bouvignes, M. Hayot, brengt van

Sohier : *Les arts du feu, le folklore et l'artisanat,* studie over de werkplaatsen waar, in de provinciën Namen en Henegouw, van de XIIIe eeuw af aardewerk en porselein gemaakt werd. E. H. Hayot : *Les Bienfaiteurs des pauvres de la paroisse N. D. de Dinant.* Opsomming der feestdagen op dewelke jaarlijks, volgens stichting, giften aan de armen uitgedeeld werden. J. Henquin : *La sorcière de Niverlée,* wijst op de wreedheden van graaf de Hamel, Heer van Vierves, die, tijdens de XVIIe eeuw, op een fanatieke wijze de heksen deed vervolgen te Vierves, Traignes, Matagne, Matignolles en Olloy. E. Hayot: *Le régime de l'alcool à Bouvignes au XVIIIe s.* Ordonnantie van 1757, betreffende het stoken van jenever. Blouard : *Mozet, Essai de Monographie.* Vervolg: de openbare ambten. De oorlogen. Processen. Het VIIIe hoofdstuk handelt over de Folklore ; hier vestigen wij de aandacht op de feestdagen van Driekoningen, Lichtmis, Quinquagesima, St. Gregorius, Allerzielen, enz. E. Hayot : *Les grandes eaux de 1740 à Dinant,* een studie over het wassen van de Maas.

LOUIS STROOBANT.

Le Parchemin, Bulletin belge d'entr'aide et de documentation héraldique, généalogique, onomastique, N^r 10. December 1938.

Met dit nummer eindigt de derde jaargang van deze interessante uitgave. Sommige vragen getuigen van een onwetendheid die doet glimlachen. Andere artikels, bij de antwoorden, vergeten de bronnen te vermelden. Het bestuur van het tijdschrift zou goed doen hierover te waken. Louis Robyns de Schneidauer publiceert Catherine M. G. Robyns (1776-1852) echtgenoote van J. C. A. B. graaf Cornet d'Elzius du Chenoi, met platen, waarbij een mooi portret door C. Cels en een plan van het kasteel van Melsbroek. Ten slotte volgen goede inhoudstafels.

LOUIS STROOBANT.

Le Thyrse. Speciaal nummer, ter gelegenheid van het 40 jarig bestaan van dit tijdschrift.

Een Belgisch letterkundig tijdschrift dat reeds 40 jaar bestaat. Een half mirakel ! Dit nummer is uitsluitend gewijd aan de Fransche litteratuur in het buitenland : Canada, Fransch Zwitserland, België, Groot-Hertogdom, Haïti en zelfs sommige landen waar, zooals in Egypte, letterkundigen aangetroffen worden de Fransche taal in hun werken gebruiken. (Adres van het tijdschrift: 104, Montjoiestraat, Ukkel. Abonnement : 35 frank).

(Buitenland).

P. SAINTYVES, *Deux mythes évangéliques. Les douze apôtres et les 72 disciples.* Parijs, Nourry, 1938.

Posthuum werk (310 blz.) van den betreurden folklorist, uitgegeven door Mevrouw Saintyves.

Fragment van een belangrijk werk over de *Mythologie et symbolique des nombres. Essai sur la genèse des nombres et des classifications primitives considérées principalement dans leurs origines cosmomorphiques et anthropomorphiques et dans leurs applications au totémisme et à la société, à la magie et à la religion.*

Een onafzienbaar gebied, dat door Saintyves gedurende meer dan 30 jaar doorvorscht werd. Talrijke gansch afgewerkte hoofdstukken. Een overgroot aantal nota's en verwijzingen, een *bibliographie der mythische en mystische heilige getallen.*

De auteur oordeelde dat een werk, als is het dan nog onvolmaakt, — dit is immers menschelijk — al is het onafgewerkt, beter is dan heelemaal niets.

De heilige getallen, de mystische getallen hadden een zoo voorname rol gespeeld bij het opbouwen van de eerste gedachtensystemen en van de organisatie der kennis, zij hadden een zoo groote majesteit en macht gekregen, dat de wichelaars, de priesters en de koningen zich verplicht zagen gansch de maatschappij, zoowel de godsdienstige als de politieke of sociale, er mede in overeenstemming te brengen.

LOUIS STROOBANT.

MORELOWSKI MARIAN, *Hafty Lodowe wolynia,* Rowne, 1938.

Behelst een merkwaardige studie over het door het volk vervaardigde borduurwerk in Wolhinië (Polen), van de versiering bij het volk in de Poolsche Oostprovinciën, in het N. O. en in het O. alsook in het Westen van Azië (talrijke reproducties).

Afbeeldingen van aardewerk uit het neolitisch tijdperk, waarop versieringen voorkomen, die we ook aantreffen op de banden en stoffen in Bulgarië en in Wolhinië.

Plateelwerk uit het ijzeren tijdperk op het grondgebied der Poolsche Mazoers (Oost-Pruisen), met « pipes » en haakornamenten, in Wolhinië, in het land der Poolsche Houtzouls, der Finnen en der Turkomannen.

Deze brochure kan beschouwd worden als een nieuwe bijdrage tot de thesis, die door den schrijver in België, vóór vier jaar, ter gelegenheid van enkele voordrachten uiteengezet werd, nl. dat er een breede strook van cultureele interferenties zou gaan van aan de Baltische Zee tot aan de Zwarte Zee, strook die we tevens gekenmerkt wordt door zeer ver naar het Zuiden doordringende Fin-

sche elementen en door het aantreffen van Turksche motieven tot in Polen.

In deze brochure legt schrijver vooral nadruk op de decoratieve motieven met gebroken lijnen.

LOUIS STROOBANT.

JANKOVIC, LJUBICA ET DANICA, *Volksdansen in Joego-Slavië*, 3e deel, 354 blz. geïllustreerd, Belgrado, 1939.

Een eerste onderverdeeling brengt algemeene beschouwingen van psychologischen aard over de Joego-Slavische dansen, die belang hebben voor de dansen in alle landen.

In het tweede gedeelte worden de dansen per district beschreven, terwijl het derde de melodieën bestudeert die de dansen begeleiden.

In het vierde deel vinden we vermeld hetgeen in het meerendeel der landen gedaan werd om deze dansen aan te moedigen (België, waar niets gedaan werd, komt op deze lijst niet voor). Tevens wordt nagegaan wat zou dienen gedaan te worden om het behoud er van te verzekeren.

Ten slotte volgen een bibliographie en inhoudstafels.

Folklore Chilien. Keurbladzijden, vertaald door Georgette en Jacques Soustelle, ingeleid door Gabriela Mistral, 232 blz., 1938. Prijs : 18 Fransche fr.

Door het Internationaal instituut voor intellectueele samenwerking werd de uitgave ondernomen van een reeks werken, die als doel hebben de folklore der Zuid-Amerikaansche volkeren in Europa te leeren kennen.

In onderhavig werk is het interessant, te zien hoe de bevolking in kwestie haar folklore laten beïnvloeden heeft door deze van den Spaanschen overheerscher. Even interessant is het echter ook, te constateeren dat de specialisten, die het feitenmateriaal verzamelden, dikwijls aarzelen om te zeggen of men te doen heeft met ontleeningen en invloeden of zoo men niet eerder moet veronderstellen dat de overeenkomst dagteekent van vóór de overheersching. In vele gevallen twijfelen de schrijvers geenszins om ze als oorspronkelijke scheppingen te bestempelen.

PALMA RICARDO. *Traditions Péruviennes,* 262 blz. Intern. Inst. voor Intellect. Samenwerk. Parijs, 1938. Prijs: 15 Fransche fr.

Dit boek is veel minder folkloristisch dan het daareven besproken. Niet veel bijzonderheden over de zeden en gebruiken der inboorlingen komen er in voor. Zeer veel inlichtingen worden nochtans verstrekt over de gebruiken der overheerschers, van de

XVIe eeuw af. Wij onderstrepen enkele interessante feiten, bv. dit waar we zien hoe de koning van Spanje maatregelen treft die toepasselijk zijn in gansch zijn keizerrijk, en die onmogelijk toe te passen blijken in de veroverde gebieden.

La Revue anthropologique, Paris, E. Nourry, 1939.

Publiceert een belangrijke studie van P. Saintyves, *Over den oorsprong der volkstradities die betrekking hebben op de dondersteenen, opgeteekend bij de volksmenschen gedurende de XIXe en XXe eeuw.*

Stelt vast dat geleerden, letterkundigen, hovelingen, geestelijken en volksmenschen tot op het einde der XVIIIe eeuw aan het bestaan van dondersteenen geloofden en hieraan dezelfde eigenschappen toeschreven.

De *uit den hemel gevallen* steenen hadden hemelsche of bovennatuurlijke eigenschappen en deze die *met den donder* gevallen waren moesten ten minste, al was het dan nog op bedekte wijze, toch een weinig van het vuur of van den glans van het weerlicht, een weinig verpletterende kracht van den donder bevatten.

Tusschen de eigenaardige steenen, die beschouwd werden als met den donder op aarde gevallen, behooren op de eerste plaats de praehistorische werktuigen. Dit volksgeloof is algemeen verspreid. Wij vinden het weer in Afrika (Senegal, Congo, Ivoren Kust, Guinea), in Azië (Indo-China, Voor-Indië, China, Japan), in de Nieuwe Wereld (Bolivia, Peru, Hollandsch Guyana, Mexico) evenals in Frankrijk (Bagnères, la Bresse, Bretagne, Anjou, Elzas, Maconnais), enz.

Bij de dondersteenen rekenden de Ouden de voorhistorische werktuigen (bijlen, pijlpunten), sommige fossielen en ook de luchtsteenen.

In 1544 blijft Agricola, in *De ortu et causis subterrancorum,* er van overtuigd dat de luchtsteenen hun ontstaan te danken hebben aan den donder. Cardan, Boëce de Boot, Gessner (XVIe en XVIIe e.) rangschikken de steenen die voortkomen van een sterrenregen of van het uiteenspatten van een luchtsteen, bij de dondersteenen.

Op onze dagen worden de luchtsteenen te Luik, te Aryon, in Vendée en in Auvergne nog steeds dondersteenen geheeten.

Paul Cogels, *Céraunies,* uitgegeven in de Annalen der *Antwerpsche Academie voor Oudheidkunde,* heeft goed dit vraagstuk belicht door het publiceeren van citaten uit schrijvers van de XVIe tot de XXe eeuw.

Op onze dagen nog worden in Frankrijk de voorhistorische pijlpunten als dondersteenen beschouwd door menschen van den buiten, die er amuletten mede maken.

De bijlen in Silex worden dondersteenen (in Vlaanderen *donderkeien* geheeten). Ze zouden wonderbare eigenschappen hebben. Ze werden ingemetseld in de muren der gebouwen, om deze

tegen donder te beschermen. Persoonlijk hebben wij er aldus een ontdekt in het dakwerk van het pachthof van den Berg te Achtel-bij-Hoogstraten. De bewoners meenden dat het een donderafwerend middel was.

Sedert drie eeuwen kennen ervaren lieden uit Europa en Azië een middel, om na te gaan of een bepaalde steen werkelijk als dondersteen mag beschouwd worden. Het voorwerp in kwestie wordt aan een draad gebonden en boven het vuur gehangen. Zoo de draad niet brandt dan is het een dondersteen.

Het feit dat gepolijste bijlen als fetisch gebruikt werden verklaart dat talrijke dezer voorwerpen ongeschonden tot ons gekomen zijn, hetgeen niet het geval zou geweest zijn zoo men ze gebezigd had als wapen *(streitkelt)*. De folklore der dondersteenen is verre van uitgeput. In België zou een uitgebreid onderzoek moeten ingesteld worden met betrekking tot het bijgeloof en de gebruiken die verband houden met de dondersteenen, de menhirs en andere fetischsteenen, die eertijds de waarde van het kruisbeeld hadden en waarmede de dranken gezegend werden.

LOUIS STROOBANT.

Folklore Paysan, tijdschrift uitgegeven door de « Assemblée permanente des Présidents des Chambres d'agriculture », in samenwerking met het « Musée national des arts et traditions populaires ». Parijs, Jan.-Febr., 1939.

Op het omslag een oorspronkelijke houtsnede, in een cirkel de verschillende werkzaamheden van den landbouwer, gedurende de twaalf maanden van het jaar, voorstellend.

M. Robillard, *Vignes et vignerons du Pays Chartrain* leert ons hoe eertijds de wijnbouw geschiedde ; hij spreekt over de *foire aux cercles* (okshoofden), over de wijnpersen, over den vervalschten smaak van den lichtrooden wijn uit de streek, over de plaatselijke feesten, enz.

Le vin de Sèches Côte
A toujours battu tous l's'autes !

E. Violet, *Les croix de moisson en Beaujolais.* Eertijds nagelde men de oogstkruisjes op den bovendorpel van de deur. Op een afbeelding van een ingang van het pachthof de Balmont (Rhône) bemerken we 18 kruisjes met datum van den oogst, naast elkaar geplaatst onder het vooruitspringend gedeelte van het dak, boven de karrepoort.

A. Salières, *Le dépiquetage au rouleau* (het dorschen met de rol) in het Zuiden van Frankrijk. Geeft de beschrijving van deze aloude wijze van dorschen.

Ch. Girtler publiceert *nota's over het traditioneel landbouwgereedschap in de Zee-Alpen.* Spreekt over den *Garbeiroun,* het plaatsen der schooven, den *toureignet,* ijzeren as die boven op een steen geplaatst wordt, de *Tresparo,* houten schup met langen steel,

die diende om het graan te wannen alsmede over tal van andere thans bijna niet meer gebruikte werktuigen.

G. Jeanton, *Le mortier de sang et la tradition paysanne en Bourgogne*. Spreekt over de menschenoffers, die eertijds bij het bouwen van steden gebracht werden. Volgens een oude ballade werd aldus een maagd in de torens van Metz ingemetseld :

Quand on fit les tours d'Anglemur (Metz)
Les anciens disaient en murmure
Pour avoir la cité durée
Qu'une pucelle y fut murée
Lors fut Metz pucelle appelée.

Thans werd het bloed vervangen door wijn.

Naar men beweert werd er, bij het leggen van een spoorbrug over de Goelsch, een kind onder de fundamenten begraven.

Eigenaardig artikel, dat herinnert aan de dierenoffers in de grondfeesten der Romeinsche vestingen.

In *Musées du Terroir* spreekt H. Algoud over het Fragonard Museum te Grasse, waar herinneringen aan dezen beroemden kunstenaar bijeengebracht werden.

J. Délissey, *Le musée du vin de Bourgogne à Beaume,* eenig museum in Bourgondië dat, alhoewel het slechts zes maanden bestaat, toch reeds meer dan 800 voorwerpen bevat, waarbij verscheidene *tasses à vin,* kenteeken der *chevaliers du taste-Vin.*

Op 21n Mei had de inhuldiging plaats van het monument, dat opgericht werd ter nagedachtenis van onzen landgenoot Maurice des Ombiaux.

LOUIS STROOBANT.

Mouseion, Maart 1939. *Supplément.* Abonnement 150 fr. Internationaal Instituut voor Intellectueele Samenwerking, Parijs.

Advies van den Internationalen Dienst voor Musea over een geval van verklaring en toepassing der bepalingen van besluiten van de Internationale Conferentie voor Opgravingen.

In 1937 ontdekte de hoofdconservator der Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, in een antikwiteitenzaal te Parijs, negentien stukken van een grafmonument. Deze werden geïdentificeerd als behoord hebbend tot het Egyptisch graf van Amarnal. Hij had reeds gelegenheid gehad om, door den Dienst voor Egyptische Oudheden, drie afzonderlijke stukken van hetzelfde monument doen op te koopen. Volgens hem bestond er nog een ander op de New-Yorksche markt.

De Brusselsche conservator heeft nauwgezet de voorschriften gevolgd van de Internationale Commissie voor Opgravingen, betreffende de beteugeling van geheime opgravingen.

De Sociale en opvoedende rol van het Museum : studieprogramma en vragenlijst van de tweede Internationale Conferentie voor het opstellen van een Handboek over Museografie, ingedeeld in negen hoofdstukken.

LOUIS STROOBANT.

Sinte Geertruydtsbronne, tijdschrift voor volkskunde van West-Brabant.

Van de hand van Gommers : *De oorsprong van Rysbergen.* Men heeft er in 1811, 1812, 1842 een groote brandbegraafplaats vernield op den *Ticheltschen akker,* waar een tempel van de dea Sandraudiga stond. Men heeft er eveneens lijkurnen opgegraven op den *Mortel* op den *Hazeldonkschen akker,* en in 1890 ter plaatse genaamd *Hellegat,* waar tal van urnen vernield werden bij de ontginning der heidegronden. Kruiwagens vol scherven van urnen werden gebruikt om een kuil te vullen. Deze urnen vertoonden veel gelijkenis met de voorwerpen in aardewerk, die afgebeeld staan op platen II, III, IV en V van het werk van Dr J. H. Holweida J^r^, *Nederland's vroegste beschaving.*

De drie begraafplaatsen (Hallstadt en La Tène) vormden een onregelmatigen driehoek. In het midden hiervan stond, tot in 1918, de kerk. Deze stond op 20 minuten afstand van den *Ticheltschen akker* (steen van Sandraudiga) en op 30 minuten van het *Hellegat.*

Wij vestigen de aandacht op het feit dat hier de plaatsnamen voorkomen, die wij bij *alle* brandbegraafplaatsen in de Kempen noteerden : *Hellegat — De Mortel — Eglise — Hollebergen — Kruiseik — Kattekuil.*

De beroemde *Nehallenia* schijnt te beteekenen *nieuwe dea Hel.*

LOUIS STROOBANT.

Académie Luxembourgeoise. Cahier n^r^ 4, 1938.

Dr J. L. Hollenfeltz, *Gemeenschappelijke maaltijden. Rondreizende muzikanten. De processie te Echternach. De Luxemburg sche dialecten in 1806.*

De schrijver, een ervaren folklorist, stelde zich in betrekking met een groep medewerkers van Sterpenich, Meix, Torgny, Villers a/d Semois, enz. die zorgden voor het feitenmateriaal.

Deze enquête werd geopend als gevolg op een oproep, door den Dienst van Geschiedkundige en Folkloristische opzoekingen van de Provincie Brabant in 1937 gedaan.

De kenmerkende koek van Aarlen en omgeving, de zgn. *Krantz,* wordt gegeten telkens als er ergens een vergadering gehouden wordt. Bij de familiemaaltijden ter gelegenheid van een doopsel, een eerste communie, een vormsel, een verloving, een huwelijk, enz. dienden eertijds vaste regels gevolgd te worden. Afwijkingen op den regel kwamen veelvuldiger voor, naarmate er meer vreemdelingen (ambtenaren, officieren en soldaten) zich in de streek vestigden.

Daags voor Kerstmis, gaan te Sugny de jongens van 10 a 15 jaar 's avonds gezamenlijk « Souder » (aaneenhechten). Vóór de huizen waar een huwbaar meisje is blijven ze staan en een van hen, de « *Soudent* », roept :

« *Soudez, soudez, oh !*
« *La Marie N... (bijnaam)*
« *avec le Joseph N...*

's Anderendaags gaan zij opnieuw van huis tot huis om noten en nootjes te vragen. Jonge meisjes die *goed gesoldeerd* werden, d. w. z. zooals zij het wenschten, zijn dan vrijgevig ; anderen doen het wel iets minder.

Betreffende de processie te Echternach, ter eere van den H Willibrordus, leert ons M. Hollenfeltz dat er in 1811 aanwezig waren : 113 muzikanten, 1978 dansers, 2463 danseressen, 2360 bedevaarders en toeschouwers. Samen 7014 personen.

Naar men zegt (E. H. Bertholet) had deze processie haar ontstaan te danken aan een razernij, die de dieren deed springen tot ze er van stierven. De laatste aartsbisschop van Trier, Clement-Wenceslas, beval dat de bedevaarders in 't vervolg niet meer zouden dansen. Evenmin als aan de edicten van Jozef II stoorde het volk zich aan dit verbod.

Enkele woorden uit het Luxemburgsch dialect :

Ned. — Fransch — Lux.
brood = du pain = dou pè.
graan = du grain = dou grè.
water = de l'eau = d'lawe.
hout = du bois = dou bo.
vleesch = de la viande = dla cha.
een hoed = un chapeau = ein chapè.
een hamer = un marteau = ein martè.
schoenen = des souliers = des soleii.
leder = du cuir = dou queu.
een huis = une maison = eine majon.
een schuur = une grange = eine grige.
een stal = une écurie = eine étole.
een kast = une armoire = eine aumure.
mooi weer = le beau temps = el bè ta.
regen = la pluie = la planfe.

LOUIS STROOBANT.

Folk-Lore. Being the quarterly transactions of the folk-lore society. Londen, Maart 1939.

Behelst een flinke studie van de hand van lady Raglan : *The « Green man » in church architecture,* met afbeeldingen van sluitsteenen die met groen omkranste mannen voorstellen in het klooster van de kathedraal van Norwich, van de Dominicanerkerk te Gent, van het chapter House van Southwell Minster.

L. S.

Zwitsersch archief voor Volkstraditie. XXXVIIe deel. Bazel, 1939.

Gustav Müller, *Das Brot im Baselbicter Volksleven.* Citeert het woord Gods « *Im Schweize deines Angesichtes sollst Du dein*

Brot essen » (in het zweet uws aanschijns, enz.). Belangrijke bijdrage tot de studie van de volksvoeding. Hans Dietschy, *Der Umzug der Stopfer, ein alter Maskenbrauch des Bündner Oberlandes.* Commentaar bij de Gallia Comata van Tschudi.

L. S.

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat, Tartu, 1939.

Met prachtig portret in kleurendruk van F. R. Faehlmanni. G Vilbaste, *Taimedega värvimisi Eestis,* een belangrijke studie over de planten met hun volksnaam, hun wetenschappelijken naam en hun gebruik in keuken en apotheek.

G. Ränk : *Omapärane elamutiiüp Eesti põhjarannikul Neernedel* (Kaarten en platen). Studie over het woningentype in Noord-Esthland.

L. S.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, Wien, *Vereines für Volkskunde,* 1939.

Dr Elli Zenker-Starzacher, *Lebendiges Märchen* met 10 abbildungen ; op een er van zien wij den oorspronkelijken dans der gekroonde *mädchen* met de *junggesellen.* Auton Schipflinger, *Die Percht im Brixental.* Driekoningenlied. Karl Radler, *Gruselgeschichten aus dem Mühlviertel.*

L. S.

Upplands Fornminnes-Förenings tidskrift. XLVI : 1. Uppsala, 1938. Almqvist en Wiksells.

Nils Sundquist, *Ett byggnadsminne från Gustav II Adolfstid* (platen). Studie over de Gustaviana-academie in het begin van de XVIIIe eeuw.

Carl Wiman, *Utlätande om Gränbergastenens bergart.* Spreekt over oude zandsteenen vloertegels van Gotlant (platen).

Wilhelm Nisser, *Stuckdekorationerna vid Karl Gustav wrengels svenska och pommerska byggen.* Met afbeeldingen van de zolderingen in stuc van het Skokloster uit de XVIIe eeuw.

Holger Arbman, *Vendelfynden.* Verslag over de opgravingen die in 1881 gedaan werden in de beroemde begraafplaats van Vendel waar een prachtig gedreven zwaard gevonden werd, evenals lanspunten, een « hjälmen » (helm) met gedreven versiering, bronzen schild en platen, versierd met het beeld van Thor. Deze voorwerpen schijnen te dateeren uit het bronstijdperk. De graven volgen elkaar echter op tot in de XIe eeuw (afbeeldingen en plans). Dit artikel is een kostbare bijdrage tot de studie der opgravingen in de Noorderlanden. Cf. *La nécropole de Vendel,* explorée par Hjalmar Stolpe Stockholm, *Académie des Belles lettres,* 1927. (Reeks monographieën. Uit het Zweedsch in het Fransch vertaald, uitgeg. in 1912. Bernhard Salin's standaardwerk : *Die altgermanische Thierornamentik* (Neue aufl. stalm. 1935), gecommentarieërd door Oskar Lundberg en Sune Lindquist.

LOUIS STROOBANT.

De Folkloristische Beweging.

Het Oudheidkundig Congres te Hasselt.

Het inrichtend Comité van het archeologisch Congres te Hasselt laat ons weten dat er, ingevolge een referendum, besloten werd de inrichting in den loop van dit jaar van het Congres der Archeologische en Geschiedkundige Vereeniging van België uit te stellen. Meest alle leden van het permanent Comité en van de comité's van het Congres oordeelen dat de internationale gebeurtenissen en de sensationeele berichten, die voortdurend de voor dergelijke studiedagen noodzakelijke kalme atmosfeer komen vertroebelen, niet toelaten met vertrouwen het succes van deze wetenschappelijke onderneming te gemoet te zien.

Het Comité van den Geschied- en Oudheidkundigen Studiekring is dezelfde meening toegedaan en heeft de eer U de verdaging van het Congres ter kennis te brengen.

Nationale Commissie voor Folklore.

De Commissie werd op volgende wijze volledig samengesteld : Vlaamsche Afdeeling : M. J. Cornelissen wordt benoemd in vervanging van M. M. de Meyere, overleden ; M. R. Foncke wordt aangeduid voor den tienden vrijgebleven zetel.

Fransche Afdeeling : M. Vandereuse Jules, van Marcinelle, wordt tot lid benoemd in vervanging van M. Remouchamps, overleden ; M. Van Haudenard, van Brugelette, wordt aangeduid voor den tienden vrijgebleven zetel.

De beide afdeelingen, samen vergaderd, zijn het eens geworden betreffende de te volgen werkwijze bij het opstellen van een folkloristische bibliographie. Thans dient het plan nog opgesteld van de rubrieken die zullen aangenomen worden.

De Commissie houdt zich eveneens bezig met het opmaken van lijsten waarop voorkomen : de Musea voor Folklore, de Musea met een speciale afdeeling voor Folklore, de particuliere verzamelingen.

Festival voor Volksdansen.

Van 30^{n} April tot 14^{n} Mei werd te Brussel, in het Paleis voor Beeldende Kunsten, een internationale wedstrijd voor volksdansen ingericht, als gevolg op dezen die in 1935 te Weenen georganiseerd werd. Het initiatief ging uit van de Philharmonische Vereeniging. Daar de eigenlijke wedstrijd bestemd was voor beroepsdansers en bijgevolg geenszins folkloristisch was, stellen wij ons tevreden met te zeggen dat er vele deelnemers waren en dat er een welverdiend

succes behaald werd. De politieke gebeurtenissen hebben veel kwaad gedaan aan dit festival, waaraan vele autochtone groepen, uit verre landen gekomen, in eigen nationale kleederdracht zouden deelnemen. Het meerendeel der ingeschreven groepen hebben zich niet kunnen aanbieden, hetzij omdat zij gedeeltelijk gemobiliseerd waren, hetzij omdat het hun niet toegestaan werd hun land te verlaten.

* * *

Met betrekking tot dit Festival vertalen wij uit een Belgisch Weekblad : *l'Opinion Publique*, enkele rake opmerkingen.

Een dezer dagen worden te Brussel een Internationalen danswedstrijd en een Festival voor Volksdansen ingericht. Daar zal men deelnemers en folkloristische groepen bewonderen uit verre landen : Polen, Finland, Roemenië, enz...

Geen enkele Belgische groep zal er echter te zien zijn ?

Waarom ? Omdat wij geen folklore hebben ? Och, kom !...

Denk slechts even aan de mooie voorstelling, die men de vreemdelingen met volgend programma zou kunnen aanbieden hebben : de landelijke quadrilles door de « Vis Tchapias » van Hevillers, de Kempische dansen door de gilden van Westerloo en van Esschen, de dansen uit de Borinage, de cramignons door de « botteresses » en de « cotiresses » van Luik, de « maclotes » en de « olivettes » uit de omgeving van Spa en uit de Luxemburgsche Ardennen, de in België quasi onbekende « chinels » van Fosses, die nochtans buitengewoon zijn, zoowel wat de schitterende kleedij als wat de vroolijkheid en de originaliteit der dansen zelf betreft, en ten slotte de « Gilles ».

Men moet waarlijk Belg zijn en tevens niet weten wat er in zijn land omgaat, om nog te herhalen dat wij geen folklore meer hebben.

Nog beter echter. Terwijl de buitenlandsche groepen de middelen vinden om betrekkelijk dure reis- en verblijfsonkosten te betalen om aan dit festival kunnen deel te nemen, zijn er Belgische vereenigingen die zouden willen betaald worden om er naartoe te komen. Is dit dan omdat zij winst beoogen ? Neen ? De vereenigingen hebben onkosten te dekken voor hun reis, voor hun kleederen en voor hun verblijf en ze vragen niets meer dan de terugbetaling dezer uitgaven. Buitenlandsche groepeeringen hebben nochtans ook deze onkosten en wel in hoogere mate. Het verschil ligt echter hierin, dat deze groepen uit landen komen waar men, in tegenstelling met wat bij ons gebeurt, nog belang stelt in de folklore. Deze groepen hebben geld ; zij worden gesubsidieerd.

Haast overal heeft men begrepen dat de volkstraditie diende verdedigd te worden, dat het een machtigen factor van nationale eenheid was. Men heeft begrepen dat de folklore het hare bijdraagt tot de algemeene volksopvoeding, dat zij de draagster is van cultuurelementen en dat zij kan gebruikt worden om het nationaal gevoelen aan te kweeken. Folklore komt te pas bij den

vrijen tijd van den arbeider, zij heeft haar nut voor toeristische propaganda, men bedient er zich van om het prestige van het land tegenover andere landen hoog te houden. Om die redenen worden de groepen die zich met folklore bezighouden geholpen, daarom worden ze gesubsidieerd, daarom stuurt men ze naar het buitenland zoohaast men oordeelt dat het land bij een internationale samenkomst moet vertegenwoordigd worden.

Van dit alles hoort men bij ons niets ! Ook is er geen sprake van slechten wil bij onze Belgische vereenigingen, noch worden er van hunnentwege te hooge stoffelijke eischen gesteld ; alleen de financieele onmogelijkheid, waarin ze zich bevonden, om de medewerking te verleenen die van hen verlangd werd, kan verklaren waarom zij afwezig waren op een internationaal festival dat in hun eigen land ingericht werd.

Is het niet treurig, iets dergelijks te moeten schrijven

Een Museum voor Folklore te Leuven.

Er is sprake van het inrichten van een Museum voor Folklore te Leuven. Dit werk zou toevertrouwd worden aan onzen medewerker M. J. Gessler, professor aan de Universiteit.

Het Museum te Tienen.

De oudheidkundige en folkloristische verzamelingen, die betrekking hebben op de stad Tienen, vroeger tentoongesteld ten stadhuize, werden onlangs overgebracht naar een aan haar bestemming onttrokken kapel van het Weezenhuis. Aldaar werden zij gerangschikt door M. J. Wauters. De inhuldiging van het nieuw museum ging door op 4^{n} Juni.

Het gewestelijk Museum van Aarschot.

Op Zondag 7^{n} Mei werd te Aarschot het gewestelijk museum voor Folklore ingehuldigd. Dit nieuwe museum dankt zijn ontstaan aan de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer en aan den onvermoeibaren ijver van M. J. Terwedune.

Te Zoutleeuw.

De Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer van Zoutleeuw begon met het verzamelen van voorwerpen, die betrekking hebben op de geschiedenis der gemeente. Weldra hoopt men deze kunnen ten toon te stellen.

Een Maria-Tentoonstelling te Namen.

In de Handelsbeurs te Namen werd een tentoonstelling over godsdienstige volksprenten ingericht. Zij werd op 29^{n} April geopend door Mgr. Heylen, bisschop van Namen en de H.H. Bovesse, gouverneur van de provincie, Courtoy, archivaris, enz.

Deze hooggeplaatste personnages werden ontvangen door den E. H. Hellemans, die er op wees hoe een eenvoudig monnik van La Sarte een overgroot aantal prenten verzamelde, waarvan hier slechts een gedeelte ten toon gesteld werd. Vervolgens leidde hij de bezoekers langs de stands, waarvan de naïeve rijkdommen langdurig bewonderd werden. Deze tentoonstelling was een wonder van bekoorlijkheid en frischheid. Achtereenvolgens kwamen aan de beurt ; de heiligdommen van O. L. Vrouw in Wallonië, in Vlaanderen, in Frankrijk, in Italië en in Duitschland. Ten slotte nog een prachtige verzameling van Poolsche volksprentjes der H. Maagd.

Het Rubenshuis.

De stad Antwerpen is dus eigenaarster geworden van het huis van Rubens, op voorwaarde dat zij het zal laten restaureeren en dat er een Museum zal ingericht worden. Als documentatie beschikt men slechts twee gravuren van Harrewijn, uit de jaren 1684 en 1692. Deze gravures echter, een gezicht op de zijgevels, gezien van op het binnenplein, zijn verre van juist. Toen zij geëtst werden was Rubens reeds lang dood en zijn woning behoorde toe aan de Hillewerve. Talrijke bijgebouwtjes waren opgetrokken geworden.

Nadat de moderne gebouwen afgebroken werden hebben de architecten Averbeke en Huybrechts zorgvuldig de puinen onderzocht en dit heeft tot zeer belangwekkende gevolgtrekkingen geleid. Voorzeker zal men zich strict houden aan hetgeen de puinen zelf leeren. Van de hand van M. A. Lattin verscheen, met betrekking tot deze interessante kwestie, een flinke studie in *Natuur en Stedenschoon.*

LOUIS STROOBANT.

Antwerpen. Museum van het Vleeshuis.

Op Zondag 8n Mei 1939 had de inhuldiging plaats van de reconstitutie eener apotheek uit de XVIIIe eeuw, de zaak Duwaerts nl. die te Antwerpen (Kipdorp) in 1750 bestond. Deze nieuwe en kostbare verzameling werd aangevuld met talrijke potten, vijzels, weegschalen en fleschjes, die in het bezit van het museum waren.

LOUIS STROOBANT.

Internationaal Congres voor den Vrijen Tijd van den Arbeider.

Dit jaar zal te Luik, van 23n tot 26n September, een Internationaal Congres voor den Vrijen Tijd van den Arbeider gehouden worden. Het wordt ingericht door de Provincie. Secretariaat : rue Darchis, 33, Luik. Er is geen inschrijvingsrecht te betalen, doch de personen die wenschen het boek met mededeelingen en versla-

gen te ontvangen, zullen 50 fr. storten op Postcheckrekening Nr 34063 van F. Charlier, Luik.

Volgende vragen worden gesteld : 1° Kunst en Vrije Tijd ; 2° Sport en Vrije Tijd ; 3° Verlofdagen van werklieden en hun cultureele beteekenis ; 4° Vrije Tijd van de Vrouw.

De Folkloristische idee wint veld.

In het blad *Le Borain,* orgaan van den Brusselschen « Cercle Borain », lezen wij een folkloristisch artikel, waaruit wij het volgende vertalen :

Schreef de uitstekende historicus Andrew LANG niet in zijn « Volksavonturen » : De volksmenschen, de volksmassa heeft ons onbewust, in den loop der eeuwen, alles verschaft wat er noodig was om voor ons zelf op te bouwen : een poëtica, wetten, gebruiken voor ons leven. Door een elite werd een keuze gedaan tusschen deze « volkszaken » : deze gebruiken werden onze wetboeken — deze vertellingen van grootmoeder, onze romans — deze mythen, onze wetenschappen — deze balladen, onze epische literatuur.

En in dezen tijd vooral, in een wereld waarin de verwardste opvattingen met elkaar in botsing komen, mogen wij niet vergeten dat ook wij een verleden hebben. Een verleden met tradities, met heldendaden die op naïeve wijze door onze legenden voortgeleerd worden, die trouw opgeteekend staan in de geschiedenis, een verleden van eenheid dat ons thans kan en moet dienen, evenals het ons steeds gediend heeft op alle kritieke oogenblikken. Dit verleden weze voor ons nochtans ook een wijze leering : zoo wij verlangen dat onze tradities zouden geëerbiedigd worden, zoo wij bereid staan om ze te verdedigen, laat ons dan niet vergeten dat naast ons ook andere rassen, andere volkeren staan, die eveneens gebruiken hebben waarop zij terecht fier gaan. Hier kunnen wij toonen dat wij hooger staan, hier kunnen wij tot voorbeeld strekken : met aan de ons omringende wereld te toonen dat onze tradities van ons een volk maakten dat, zonder zwakheid nochtans, de rechtvaardige eischen van andere volkeren weet te begrijpen.

Want onze « folklore » bepaalt zich niet bij ons verleden. Elken dag gaan wij voort met « onze folklore » op te bouwen en zij die na ons zullen komen zullen ons beoordeelen naar hetgeen wij er van maakten : een waardig vervolg op deze bladzijden legenden en geschiedenis, waarop wij terecht fier mogen gaan.

Neen, de folklore is niet langer de arme bloedverwante der geschiedenis : steentje na steentje geduldig opgebouwd, werd zij de onneembare vesting, zonder dewelke een volk tot verdwijnen zou gedoemd zijn...

« Ken u zelf » zegde Socrates. Welnu !... de handen uit de mouwen, weldra zullen wij beginnen met enkele bladzijden folklore uit den Borinage... Goed zoo ?...

Wij persoonlijk verheugen ons niet zoozeer over het feit, dat *Le Borain* aan de folklore een plaatsje zal gunnen, doch wel over de wijze waarop het openen van deze rubriek gerechtvaardigd wordt.

Vogelbescherming.

Vóór enkelen tijd reeds meldden wij dat het Natuurhistorisch Museum een reeks kaarten uitgaf, waarop, in kleurendruk en met beknopten uitleg, de vogels van ons land afgebeeld stonden. Thans ontvangen wij van bedoeld Museum een rondschrijven, waarin wij het volgende onderstrepen :

Een vierde reeks kaarten in kleurendruk is onlangs verschenen. Deze kaarten dragen de nummers 151 à 200.

Deze nieuwe reeks brengt de overige zaadetende vogels (14 soorten) ; de Leeuweriken (8 soorten) ; de Klapeksters (5 kaarten) ; de mooie reeks Lijsters (12 kaarten) ; enkele andere soorten, (o. m. de ijsvogel, de scharrelaar, enz.) en ten slotte drie soorten Duiven en Tortelduiven.

Wij hebben getracht een reeks samen te stellen, waarmede elke in het land voorkomende vogel zou kunnen geïdentificeerd worden. Brieven die wij elken dag ontvangen en die niets dan lof over hebben voor de juistheid der teekeningen en de trouwe weergave der kleuren, bewijzen voldoende dat wij ons doel bereikt hebben. De levendige houding der vogels en de aan elke soort eigen omgeving maken van deze kaarten echte miniaturen, echte meesterwerkjes.

Deze kaarten zijn niet alleen totnogtoe onovertroffen leermiddelen voor de jeugd en voor hen die zich van ambtswege met vogelbescherming moeten bezighouden, doch ook voor volwassenen bieden zij een gelegenheid om zonder moeite nuttige kennis op te doen en om hun wandelingen en uitstappen interessanter te maken.

De Administratieve Commissie van de Instelling is er van overtuigd, dat de nieuwe reeks met genoegen door de kenners zal onthaald worden. Niettegenstaande de voortdurende stijging van de loonen en van de prijzen der grondstoffen, bleef de prijs behouden op 15 fr. voor de reeks van 50 kaarten, of 3 fr. voor 10.

Onnoodig te herhalen dat winst niet ons doel is. Wij willen alleen de Wetenschap dienen en de Vogels doen kennen, beminnen en eerbiedigen.

Nummer der Postcheckrekening 916.81.

De Vrienden van Pierre Saintyves.

In April werd te Parijs de Vereeniging der vrienden van Pierre Saintyves gesticht. Door haar zorgen werd een herinneringsplaat aangebracht op het huis te Autun, waar de beroemde Fransche folklorist geboren werd. Zoohaast wij de statuten zullen ontgen hebben, zullen wij nadere inlichtingen over de Vereeniging, die internationaal is, publiceeren.

Hier volgen enkele uittreksels uit een artikel dat, ter gelegenheid van de inhuldiging der plaat, door *L'Indépendant du Morvan* gepubliceerd werd.

PIERRE SAINTYVES
(Emile Nourry)
Folkloriste et historien des religions
Est né dans cette maison
Le 6 décembre 1870
Il est mort à Paris le 27 avril 1935.

De marmeren plaat met bovenstaande woorden, werd Zondagmorgend op de « place du Champ de Mars », voor het geboortehuis van Emile Nourry ingehuldigd.

Zij zal de nagedachtenis vereeuwigen van een uitstekend folklorist, wiens wetenschap door een Vereeniging zal hoog gehouden worden.

In de aanwezigheid van een aandachtig publiek herinnerde *Jean Menand* (deken der advokatenorde) aan de wijze waarop het werk van Saintyves in Frankrijk en in het buitenland gewaardeerd wordt : « Met meer dan vijf en twintig werken, met meer dan honderd artikels in tijdschriften, beurtelings bestudeerend hoe 's menschen geest zich gedraagt tegenover de groote natuurkrachten... en de continuïteit van bepaalde geloofspunten in de verscheidene godsdiensten, heeft hij een prachtige bijdrage geleverd tot de geschiedenis van de evolutie van het menschdom ».

Mevr. Menand et Mej. C. Leroy, algemeene secretaresse van de « Société Pierre Saintyves » lazen vervolgens verscheidene boodschappen van de H.H. Albert Marinus, Maurice Garçon, René Maunier. Deze van M. Marinus, Bestuurder van den Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brussel, eindigde als volgt : « Onze Fransche collega's mogen er van overtuigd zijn, dat de Belgische Folkloristen op dit oogenblik, samen met hen, de onsterfelijke nagedachtenis van een groot man vereeren ».

Dokter Renaud, burgemeester van Autun, sprak daarna over de kinderjaren en de jeugd van Emile Nourry ; niet alleen ging zijn lof naar zijn gewezen medeleerling, doch ook naar dezes algemeen geachte familie, bij dewelke de traditioneele deugden van werkzaamheid, rechtschapenheid en edelmoedigheid nog steeds hoog gehouden worden.

Vervolgens kwam het woord aan *Dr Paul Rivet,* Leeraar aan het Museum en Bestuurder van het « Musée de l'Homme » en van het « Institut d'Ethnologie ». Hij bracht hulde aan de wijze waarop Emile Nourry steeds blijk gaf van gehechtheid aan zijn geboortegrond. Gansch zijn omvangrijk werk is, volgens spreker, hiervan doordrongen. Tevens herinnerde hij aan zijn groote geleerdheid en aan zijn wijsgeerig aangelegden geest en prees hij de verdiensten van den geleerde en van den mensch, wiens leven rijk was aan goede werken.

Ten slotte volgde een mooie letterkundige toespraak van M. Albert Lantoine, die hulde bracht aan den folklorist. Hij toonde aan hoe deze oude stad, die zoo rjik is aan herinneringen, Nourry-Saintyves beïnvloed heeft. Na gewezen te hebben op den vooruit-

gang, dien de folklore aan hem te danken heeft, prees M. Lantoine de hoedanigheden van den schrijver als mensch.

Kortom, een welverdiende hulde, gebracht aan een man die zijn land en zijn geboorteplaats tot eere strekt.

Na de officiëele plechtigheid, werd in het Hôtel St-Louis een feestmaal aangeboden.

Toasts werden uitgesproken door Mevr. Menand en door M. Paul Cazin.

Aldus zal de nagedachtenis van een groot man gered worden van de vergetelheid, die zij trouwens nooit gekend heeft ; aldus ontvangt een geleerde van zijn geboorteplaats een dankbare hulde, in vergelding voor den roem dien hij haar door zijn werk bezorgde.

In de Abdij van Royaumont.

In de maand Mei had er tweemaal een « onderhoud » (entretien) plaats in de Abdij van Royaumont, op dertig kilometer van Parijs. Daar werd, heelemaal op den buiten, een oud Cisterciënserklooster veranderd in een « Tehuis », waar Fransche intellectueelen zich kunnen komen uitrusten, zich afzonderen en werken.

Het bestaan van dit « Tehuis » gaf aanleiding tot het organiseeren der zgn. « entretiens », waartoe buitenlanders uitgenoodigd worden, wier soms gansch verschillende opvattingen een vergelijking met de gangbare theorieën verdienen.

Van 18^n^ tot 20^n^ Mei liep een eerste « onderhoud » over *het regionalisme, het handwerk en de volkskunst* en van 21^n^ tot 23^n^ Mei een tweede over het *volkslied*. In een volgend nummer publiceeren wij onze persoonlijke indrukken over die « entretiens », waarop, verre van de nervositeit van het moderne leven, in een atmosfeer van kalmte en rust, op objectieve en vriendschappelijke wijze vraagstukken besproken worden die echt actueel zijn of die zelfs reeds behooren tot hetgeen de toekomst ons nog brengen zal.

Kunsttentoonstelling te Zolder.

Hier volgt het programma van de heimattentoonstellingen die te Zolder plaats hadden gedurende de Pinksterdagen.

Waren er te zien : Een letterkundige tentoonstelling gewijd aan de Limburgsche schrijvers vroeger en nu.

Een tentoonstelling van Limburgsche kunstschilderwerken. Kwamen exposeeren : Damien, Wellens, Douven, Rutten, Habex, Janssens, Wallaert, Thysmans.

Een oudheidkundig-folkloristische tentoonstelling. Deze heeft een gansch lokale kleur.

Op Pinkstermaandag ging er een historisch folkloristische stoet uit, gewijd aan de geschiedenis van Zolder.

Wij wenschen van harte de inrichters geluk met hun initiatief.

Te Neder-over-Heembeek.

In verband met de Folkloristische gebeurtenissen die Zondag 30 Juli te Neder-over-Heembeek plaats vonden, nemen wij met instemming bijgaand artikel, dat onze medewerker W. H. ten Hoet Parson in de « Dag » schreef.

Daar waar Brussel tot ver in het boerenland doordringt ligt aan den Westkant het oude dorp Neder-over-Heembeek, dat sedert 1921 deel uitmaakt van de gemeente Brussel zelf.

Hier hebben Zondag 30 Juli verschillende plechtigheden plaats gevonden die geheel den dag in beslag namen : 's Morgens in de St-Niklaaskerk, thans museum van folklore en heemkunde.

Nadat de voorzitter van den Oudheidkundigen kring van Neder-over-Heembeek, de heer J. Verbesselt, die tevens ontwerper en konservator is van het folklore-museum, zijn gasten had wel kom geheeten, ving een korte wandeling door het museum aan, bijzonder door het nieuwe gedeelte met de oude estaminet, den bollenwinkel en de oude keukenkamer.

In korte trekken schetste de heer Verbesselt het ontstaan van het museum dat in enkele maanden tijds, door de welwillende medewerking van velen, tot stand kwam. Hij vertelde hoe men met de eenvoudigste middelen tot het resultaat kwam dat men nu ziet. Bij gebrek aan elektrisch licht werd 's avonds bij petroleumlampen gewerkt, de timmerlieden, huisschilders, behangers van het dorp verleenden belangloos hun medewerking, de noodige materialen werden belangloos ter beschikking gesteld en zoo kwam het museum tot stand.

Vele giften kwamen van alle kanten binnen, zoo dezer dagen nog een mooi geschenk van Mevrouw Meurice uit Neder-over-Heembeek bestaande uit schilderijen van Portaels, landschappen omstreeks 1850 hier in de omgeving gemaakt.

Bij het bezien van het model van Oud Heembeek vond heer Verbesselt de gelegenheid eenige bijzonderheden te vertelle. over het ontstaan van de Oude kerk, waarvan thans alleen de oude toren dateerend uit de 11de eeuw, nog bestaat. Een der alleroudst torens van het Vlaamsche land.

« De Kluis », een reeks kleinere kamerwoningen daarnaast, dateert uit 1487 en de Meudonhoeve werd in 1545 opgericht. Daar is thans een oude herberg en boerenkeuken. Later komt hier het museum van het Brabantsche boerenleven. Deze oude hoeve is interessant wegens de kelders en de gebeeldhouwde balken. Het was oorspronkelijk een hof, behoorende bij de abdij van Dieleghem.

Wat de oude primitieve keukenkamer betreft, deze bestond nog zoo tot 1928.

Na deze rondgang opende de heer Verbesselt de akademische zitting, die plaats vond in het koor van de St-Niklaaskerk. Uit de historische bijzonderheden die de konservator heeft opgespoord blijkt, dat de kerk, die thans 900 jaar bestaat, gebouwd werd onder leiding van een monnik van de Abdij van Dieleghem, volgens zuiveren Brabantschen stijl van dien tijd.

De Eerwaarde Heer Prof. Devis sprak daarna namens de Koninklijke Kommissie voor Folklore en den Oudheidkundigen Kring van West- en Oost-Brabant, alsook als vriend van Neder-over-Heembeek. Zijn voordracht was een waar Kollege over Heemkunde.

De Heemkunde, aldus de spreker, is geen nieuwe wetenschap, doch bestaat uit de samenwerking van de verschillende wetenschappen die tot doel hebben, het midden waarin wij leven beter te leeren kennen. We moeten het volk der streek zoo goed mogelijk kennen, onze bodem, de plantenkunde, de dieren van de streek en natuurlijk vooral de mensch in al zijn uitingen. Maar alles wat geen rechtstreeks verband houdt met de plaats moet gebannen worden.

De taak van het museum van heemkunde is, den mensch in het heden en het verleden te doen kennen en de geschiedenis van de streek aanschouwelijk te maken.

Het museum moet levend zijn, meegaan met zijn tijd en van tijd tot tijd nieuwe rangschikkingen maken.

Namens de Stad Brussel waren aanwezig de Gemeenteraadsleden Ronse, Matthijs en Piron, de heer Ronse bracht namens burgemeester Max, die heden door ambtsbezigheden in Luik moest zijn, de oprechte gelukwenschen voor het prachtige initiatief van de inrichters om de oude geest van Neder-over-Heembeek in eere te houden. Verder deelt de heer Ronse mede dat het gemeentebestuur van Brussel de oproep van den heer Verbesselt om het museum te steunen in welwillende aandacht zal houden.

Namens de V.T.B. sprak de heer Cleirens, en namens de Provincieraad van Brabant de heer De Sutter.

Na een wandeling door het dorp vond een genoeglijken vriendschappelijken folkloristischen maaltijd plaats, waarbij Monseigneur Van Wayenberghe, Vice-rector van de Leuvensche Universiteit aanzat, en mee rijstpap nuttigde. 's middags onthulde Zijn Hoogwaardigheid de gedenksteen ter eere van Paus Leo XIII en van Geneesheer J. B. van Helmint, welke aangebracht is in « Het Kasteeltje » waar zoowel de Paus als de geneesheer eenigen tijd verbleven.

Doch allereerst voerde nog de heer Verbesselt het woord. Hij herinnerde er aan hoe Leo XIII, toen hij Nuntius was van den Paus te Brussel, eenige maanden doorbracht op het kasteeltje te Neder-over-Heembeek, in 1843-1846.

Ook wees hij er op hoe de beroemde Geneesheer J. B. Van Helmont in de jaren 1622-1644 hier vertoefde.

Hierop onthulde Monseigneur Van Wayenberghe als vertegenwoordiger van Z. Em. Kardinaal van Roey, Aartsbisschop van Mechelen, de gedenksteen en hield een enthousiaste redevoering over de belangrijke beteekenis die deze twee geleerden hadden voor het genezen van het geestelijke en lichamelijke lijden van hun tijd en wees in het bijzonder op de belangrijke wetenschappelijke onderzoekingen van Van Helmont.

Deze eenvoudige plechtigheid geschiedde in de openlucht, en onder een enorme belangstelling van een aandachtig en eenvoudig volkspubliek.

Na afloop vonden tal van feestelijkheden plaats met zang, muziek en dans en vermaakte men zich nog tot laat in den avond.

Neder-over-Heembeek heeft Zondag 30 Juli een ware feestdag beleefd.

W. H. TEN HOET PARSON.

Onze Uitstappen.

Onze uitstap naar Virton en naar de Belgische en Fransche Mergelstreek, begunstigd door een heerlijk weder, zal bij alle deelnemers den besten indruk nagelaten hebben. Wij houden er aan den Heer Fouss, leeraar te Virton, van harte te danken voor de aangename en leerrijke uurtjes die hij ons bezorgde. Onze dank gaat eveneens naar den Heer burgemeester van Virton, M. Georges Behin, die zoo welwillend was ons te ontvangen en die niets verwaarloost om het plaatselijk Museum te steunen.

WEERSTANDSFONDS.

Wij danken M. du Caju van Berchem (Antwerpen) voor de som van 20 frank, die hij ons zond voor ons weerstandsfonds.

INHOUDSTAFELS

XVIIIe jaar — N^rs 103 tot 108
September 1938 — Juli 1939.

Inhoudstafel der Platen.

Brief van Peeter Leyniers 10
Tweede brief van Peeter Leyniers 16
De kerk van Sint-Pieters-Leeuw 20
De Kluizenaarster (teekening van Ch. Counhaye) 38
De duivel die achter den fluitspeler verschijnt (teekening van Ch. Counhaye) 43
Het Kindje Jesus door een monnik in de sneeuw gevonden (teekening van Ch. Counhaye) 57
De abdij van Aywières in de eerste helft van de XVIIe eeuw 58
De abdij van Villers-la-Ville, naar Sanderus 1659 64
De abdij van Perk-Heverlee, hoofdabdij volgens Sanderus 1659 67
De abdij van Affligem, volgens Sanderus 1659 71
De doode ridder die zijn knecht achter zich op het paard neemt alvorens naar het oordeel te gaan (geteekend door Ch. Counhaye) 73
De abdij van Ter Kameren volgens Sanderus, 1659 76
De abdij van Vorst, volgens Sanderus, 1659 80
De Meermin (geteekend door Ch. Counhaye) 84
Het Begijnhof te Anderlecht. Penteekening van P. J. Lefever 88
Rotselaar (Lino's van Ern. Jacobs).
- De Kerk 91
- Pastorie (XVII[e] eeuw) 93
- Het gekalkt kruis boven de schuurpoort tegen de hekserij 95
- Het Molenhuis (XVI[e] eeuw) 107
- Abdij Vrouwenpark. Zonnehuisje 116
- Kasteel « Van Dieve » 118
- Toevluchtshuis van den Heikant ; toren van Eynatten 120
- Het oude « Vrouwenpark » (kwartier van de Abdis). Nu Apostolische school van de Paters Montfortanen 122
- Kapel van O. L. Vr. van den Akker, 1702 123
- Heikant. Kapel van O. L. Vr. ter Heyden 125

In het Steenbakkersbedrijf.
- Het maken van een vlag 129
- Schematische doorsnede van het terrein 130
- De Moosmaker (geteekend door A. Van Wanzeele) 131
- De Moosvoerder (geteekend door A. Van Wanzeele) 132
- Een dubbele vorm 133
- Kruiwagen van den invoerder 135

Getuigschrift van bedevaart 150
De H. Markoen, prentje van 1702 159
Beeld van den H. Markoen in de kerk van O. L. Vrouw ter Predikheeren te Leuven 165
Altaar van den H. Markoen te Grez-Doiceau 167
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Wondelgem 170

Afbeelding van den H. Markoen op de waarschuwing gedrukt bij Titeux, Maaseik 172
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Grez-Doicaux 176
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Zellik 180
Bannieren met rijke heraldieke versiering te Brussel 187
Oud heraldiek gebruik bij overlijden te Brugge 206
Begrafenisstoet van Graaf 't Kint de Roodebeke te Oidonk 212
Wapenkabinet van Nicolaas de Schietere te Brugge 214
Lijkdienst met blazoenen op de katafalk 217
Huwelijksmenu met de vier en zestig kwartieren der jonggehuwden (1887) 227
Wapenschilden op menus 228
Academisch wapenschild 229
Deurklopper met heraldieke versiering 231
Deploma van leverancier van den hooge Belgischen Adel 232
Kerkraam met wapenschild der oudstrijders 1914-1918, leden van den Belgischen Adel, Kerk van den Zavel te Brussel 234
Ramen met wapenschilden in het Kasteel te Saives 235
Gemeentezegels waarin wapenschilden der adellijke familiën voorkomen (Nazaret en Volkegem) 236
Haardplaat met wapen der Looz-Corswarem 237
Exlibris met blazoenen, (Moretus-Plantin, d'Ursel, de Limburg-Stirum, Coppens) 238
Boekenstempel (de Schaetzen en de Laminne de Bex) 239
Knoopen van livreien met wapensschilden 240
Livreien versierd met galons waarop het wapenschild voorkomt (graven de Lannoy, van den Bossche) 241
Koets met het wapenschild der familiën du Chasteler en de Marnix 243
Prentje van den H. Servatius te Dergneau 251
Kapel en Beeld « du Try au Chêne » te Bousval 253
O. L. Vrouwbeeld te Bousval 254
Steenen kapel ter eere van O. L. Vrouw van Hal te Ways 255
Plan waar de Taxusboomen staan te Ruchaux 256
Taxusboom aan den Zuidkant gekiekt 257
Taxusboom aan den Zuid-Westkant gekiekt 257
Taxusboomen aan de Westzijde gekiekt 258
De steen van den Veldwachter te Bievene 264
Uitgeholde beet 265
Geestig opschrift te Etterbeek 267
Plaatje, waarschijnlijk een spreekwoord 267
Onuitgegeven portret van Mercurius van Helmont 268
St-Geurikskerk te Brussel (1543) 270
De Toren van Rotselaar 271
O. L. Vrouwbeeld van Rotselaar 272
De kerk van Bertem 325
Prent in de kerk van den H. Michaël te Leuven uitgedeeld op St. Elooi 327
Prent die gegeven werd bij de graaninzameling te Bertem 328

De « bokshoorn » bij een feestmaal in de Middeleeuwen 333
Hoorn 335
Type op de paardemarkt 339
Oude paardengast 345
De hoek der ezeltjes op de paardenmarkt 346
Wielen 347
St-Rochuskapel te Perwez 355
Liedje te Rukkelingen 366
Het Museum van M. Joseph te Brussel 367
Het Castrum op den Cesarsberg te Leuven (naar een ets van 1585) 406
In Zevenborren, (penteekening van P. J. Lefever) 443

Inhoudstafel der Schrijvers.

ADAMS JULES. — Het steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren 127
ALLARD J. — Volksrijmpje 252
ANCIAUX en COLLET P. — Het leven te Nijvel 373
BOURGUIGNON E. — Kinderspel 265
» De Sint Rochuskapel te Perwez 355
BOXUS ROBERT. — Geneeskrachtige planten in Wallonië 374
CHOLEAU JEAN en DROUART MARIE. — Liederen en dansers in Bretagne 288
CLEMENT GASTON. — Het Nederlandsch lied 470
» Hoe de gans te Visé bereid wordt 262
CLOSSON ERNEST. — Luxemburgers te Mechelen 359
» Een volkslied te Rukkelingen 365
» De Maclotte 467
CRICK LUCIEN Dr. — De Reisindrukken van Peeter Leyniers (XVIIIe eeuw) 5
DEGAND RICHARD. — De steen van den Veldwachter 264
DEXTERS G. H. — Sint-Markoen en 't Sint-Markoenzeer 155
DU CAJU OCT. — Een sanctje van den H. Servatius 251
DE BRUYN EDMOND. — Broeck Quilles 266
DE JAER. — Geschiedenis van Waver 276
DOOM R. — De Toren van Rotselaar 271
DE RYCKMAN DE BETZ Bon. — Généalogie der familie vander Veken 278
DEVOGEL VICTOR. — Tooneeltjes uit de geschiedenis van Brussel 375
DELTAND RICHARD. — Kapellen in de streek van Lessen-Edingen 278
DE MEYER VICTOR. — Nécrologie 307
DEWERT JULES. — Nécrologie 399
DAUMERS TH. — Nécrologie 399

DE CLERCQ AUGUSTA. — Een schoon gebruik bij het Krakelingenfeest en Tonnekensbrand te Geeraardsbergen 468
DOUTREPONT A. en DELBROUILLE. — Het Kerstfeest in Wallonië 471
DE WARSAGE R. — Tafelgebruiken 276
» Tooverkunst 276
FONCKE ELZA. — Van Sente Ontcommer 248
FONCKE ROBERT. — Een « Resaisine » van 's Graven stroem in de Schelde 319
» Leuvense studenten roven een vrouwenlijk te Mechelen 438
GESSLER JAN D^r^. — Over Bedevaartplaatjes en -vaantjes 145
» Over Iepersche kinders en Rijsselsche gekken 311
GEIGER PAUL. — Duitsche Folklore 288
HENDRICKX FRANS. — Hakendover 1939 351
» Vertaling van : De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré 19
» Leuven in Legende en Folklore 401
» Katelmuziek te Vilvoorde 434
» Adel en Folklore 183
HERMANT PAUL. — De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré 19
» Geestigheid 267
» Bibliographie van A. Van Gennep
» Manuel de Folklore Français 286
» Manuel Définition du Folklore door André Varagnac 287
» Het museum van M. Joseph 367
HEUSE H. — De Burgerwacht te Genappe in 1830 362
HECQ GH. — De « Chaudeau » te Liernes 260
» Begrafenisgebruik te Landelies 456
JACOBS EM. — Eenige aanteekeningen over de Folklore van Rotselaar 90
JANSSEN J. E. — Bibliographie der Antwerpsche Kempen 473
KEON R. — Gebruik bij het drinken 263
LEFEVER P. J. — In het Begijnhof 88
LAMBERT GASTON. — Kapel en Beeld « du Try du Chêne » te Bousval 253
» Ontdekking van een steenen Kapel te Ways 254
LEFEBURE. — Een vraagje 267
LAPORT GEORGE. — Folklore in Wallonië 371
LE MAIRE O. — Over grafsteenen 374
LEHMAN O. — Duitsche Volkskunst 382
» Het bouwen in Sleeswijk Holstein 383
LEYDER JEAN. — In Afrika 471

LOUART en VAN HAUDENARD. — Bibliographie Quinquennale de l'Histoire du Hainaut 472
MARINUS ALBERT. — Bij het Proces der Weduwe Becker 261
» Veroordeelde dieren 358
» School voor doofstommen 362
» Bevers in België 462
» Ethnographie in Congo 472
MORTIER AD. — Oude Taxussen 256
» De Vliegende draak 258
» Dwaallichtjes 357
» Les « vis 'tchapias » 459
» Oude Taxusboomen 460
MEURANT RENÉ. — De Kermis te Ath 277
MINNE A. — Een pelgrimsvereeniging te Villers-la-Ville 354
NAUWELAERS J. — Ketelmuziek te Vilvoorde 434
PERGAMENI CH. — Psychologie van Brussel 278
PIERROT A. — Legende in de Vogeezen 288
QUIÉVREUX LOUIS. — Ketelmuziek bij verkiezingen 359
» Brussel, stad des verderfs 363
» Muziekinstrumenten 468
ROBYNS DE SCHNEIDAUER. — Adel en Folklore 183
REMOUCHAMPS J. M. — Nécrologie 397
SCHORPION J. — De Lieve-Vrouw van Rotselaar 271
SWAAN Eerw. Heer. — De pastorij te Merksplas 375
SAINTYVES P. — De 12 Apostelen en de 72 discipelen 381-479
» Oorsprong der volkstradities betrekking hebbende op de dondersteenen 481
» Herinnering 492
SCHOBBENS J. — De openbare parken 472
SLOTTE-DE BERT Mme. — Cendres du Passé 473
STROOBANT LOUIS. — Mariale Tentoonstelling te Mechelen 139
» Het Museum te Mechelen 140
» Het onweder en de bel 259
» Nog een onuitgegeven portret van Mercurius van Helmont 268
» St-Geurikskerk te Brussel 270
» Het Vrijbroeck van Mechelen 373
» Grafschriften te Assche 275
» Boekennieuws 276
» Het Martelarenplein te Brussel 301
» Manneken-Pis bedreigd ! 301
» Het oud-Koornhuis te Brussel 301
» Het oude Hotel d'Hoogvorst 302
» Het Museum van het Begijnhof te Diest 302
» De Tumuli van Grimde 303
» Tentoonstelling van het Water 305
» Openluchtmuseas 305

STROOBANT LOUIS. — Het Museum te Nantes 305
» Satirieke Grafschriften uit de XVIIe eeuw 360
» Brusselsche herinneringen 363
» Bibliographie over Le Folklore de Wallonie 371
» Museum voor Folklore te Stavelot 395
» Leuven in Legende en Folklore 401
» Het werpen van katten te Ieperen 460
» De oorsprong van Sneeuwwitje 461
» Nog steeds van Helmont 164
» De Brand in het Paleis te Brussel in 1731 464
» Eigenaardig Ceremonieel 465
» Het Dragen van den Degen 465
» Het Rubenshuis 490
TEN HOET PARSON W. H. — Wij brengen de Paardjes naar de markt 343
» Wij leveren een paard af 446
» Te Neder-over-Heembeek 495
VARAGNAC ANDRÉ. — Définition du Folklore 287
VAN BOXMEER PH. — Oorlogsfolklore 450
VANDEN BERGHE. — Anderlecht door de tijden heen 277
VANDEREUSE JULES. — Reuzen in het Zwarte Land 458
» Les « Pasquiges » dans l'Entre-Sambre et Meuse 471
VANDERSTICHEL A. — Muziekkronijk 330
VAN GENNEP A. — Fransche Folklore 286
VAN HAELEN FRANÇOIS. — Nécrologie 400
VANHAMME MARCEL. — Een school voor doofstommen te Brussel in de XVIIIe eeuw 360
VANNÉRUS JULES. — De Koningin Brunehout 277
VAN WANZEELE A. — Teekening van Moosmaker en Moosvoerder 131-132
VOGELAERS J. B. — Nota's over Bertem 325
WELLENS CH. — Het begraven van Schinken te Achel 259
WILMET LOUIS. — Zoutleeuw 370

Lijst der vermelde Brabantsche gemeenten.

Aarschot, 75, 282, 429, 489
Aywières, 58
Affligem, 61, 71, 79, 198
Anderlecht, 88, 277, 344, 432
Assche, 275, 411

Baal, 90
Bertem, 325
Betekom, 92
Bousval, 253
Brussel, 5, 76, 163, 187, 191, 216, 219, 234, 266, 270, 301, 343, 360, 363, 367, 429, 438, 456, 464, 466
Bierbeek, 445

Court-St-Etienne, 256

Diest, 279, 302, 425, 429, 476
Deurne, 425
Diegem, 466
Dilbeek, 466

Erps-Kwerbs, 164, 411, 429
Everberg, 429

Gaasbeek, 380, 429, 430
Genappe, 362
Grez-Doiceau, 164, 176
Glabbeek, 197
Goik, 218
Geetbets, 425
Geldenaken, 429
Grimbergen, 429

Hal, 281
Hakendover, 351
Heverlee, 409, 429
Herent, 422, 429
Huldenberg, 429
Humelghem, 201

Incourt, 429

Jandrain, 429
Jauche, 429

Keerbergen, 90
Kessel-Loo, 419
Korbeek-Dijle, 425
Korbeek-Loo, 408
Kumtich, 429

Leuven, 19, 163, 178, 230, 279, 281, 326, 395, 401-431, 438, 489
Leefdaal, 429
Linden, 420
Lubbeek, 429

Meerbeek, 429
Merchtem, 46, 429
Molenbeek, 343, 446

Neder-over-Heembeek, 138, 495

Nijvel, 37, 47, 373, 376, 427, 430, 458

Oidonk, 211
Opwijk, 281
Orp-le-Grand, 429
Overijsche, 429

Park-Heverlee, 67
Pellenberg, 420
Perwez, 355

Roosbeek, 197
Rotselaar, 90, 271, 429

Saventem, 447
Schaffen, 425
Sint-Agatha-Rode, 429
Sint-Jans-Geest, 429
Sint-Pieters-Jette, 465, 466
Sint-Pieters-Leeuw, 19, 430
Steenokkerzeel, 201

Ter Kamere, 76
Tervuren, 425, 429
Testelt, 425
Tienen, 282, 303, 409, 429, 476, 489
Tremeloo, 90, 408

Ukkel, 281, 400, 430

Veltem, 411
Villers-la-Ville, 64, 354
Vilvoorde, 337, 434
Vorst, 80

Waver, 276
Ways, 254
Wezemaal, 91, 380, 429
Werchter, 46, 91
Wespelaar, 429
Woluwe, 466
Wilsele, 411, 422
Wygmaal, 90, 422

Zellik, 162, 164, 180, 281, 411
Zoutleeuw, 370, 429, 489

Ontledende Inhoudstafel.

N. B. — In deze inhoudstafel zijn de vakken gerangschikt volgens het folkloristisch onderzoek vermeld 1e jaar, blz. 8.

Algemeen overzicht.

De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré 19
Internationaal Congres voor Folklore 140
Dagen van geschiedkundige Synthese 143
Manuel de Folklore Français 286
Nationale Commissie voor Folklore 300-392-487
Het Museum van Diest 302
De Folklore van Wallonie 371
De Folkloristische idée wint veld 491
De Vrienden van Pierre Saintyves 492

A. — Volksgeloof.

I. — *Kultus en folklore.*

1. — *Volksprinten en -beelden, betreffende volksgeloof en legenden, godsdienst en kultus.*

Verschijning van engelen, heiligen en gelukzaligen 56
Mirakels 61
Vagevuur 53
Hemel 54
Geschiedkundige en legendarische onderwerpen 28
Mariale tentoonstelling te Mechelen 139
Oorsprong van Bedevaartplaatjes en -vaantjes 146
Plaatje van den H. Markoen te Mechelen uitgegeven 159
Beeld van den H. Markoen in de kerk van O. L. Vrouw ter Predikheeren te Leuven 164
Altaar van den H. Markoen te Grez-Doiceau 167
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Wondelgem 170
Afbeelding van den H. Markoen op de waarschuwing gedrukt bij Titeux, Maaseik 172
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Grez-Doiceau 176
Bedevaartvaantje van den H. Markoen te Zellik 180
Van Sente Ontcommere in oud Gent 248
Sanctje van den H. Servatius 251
O. L. Vrouwbeeld te Brussel 254
O. L. Vrouwbeeld van Rotselaar 272
Gebed in vorm van een hart 252
Prent met de H.H. Eligius, Andreas en Bartholomeus gegeven in de kerk van den H. Michaël te Leuven 327
Prent van den H. Eligius te Bertem 328
Het gekalkt kruis boven de schuurpoort 95
Twee evangelistische legenden, de 12 apostelen en de 72 discipelen 479
Smeekgebed om ons te verlossen van den vreeden oorlog 451

2. — *Lokale processiën en bedevaarten.*

Begankenis tot O. L. Vrouw van Kevelaar 153
Vereering van den H. Markoen te Eisden (B. Limburg) 165
Vereering van den H. Markoen te Leuven 163
Vereering van den H Markoen te Grez-Doiceau 167
Vereering van den H. Markoen te Zellik 180
Vereering van den H. Markoen te Wondelgem 170
O. L. Vrouw van Smarte te Hoei 252
Vereering van den H. Eligius te Bertem en te Leuven 325
Begankenis te Hakendover 351
Pelgrimsvereeniging te Villers-la-Ville 354
Bedevaart tot Sint-Jan den Grijzer te Leuven 409
Vereering der Drie Maagden te Ulflingen 419
Bedevaart naar O. L. Vrouw van den Toren in Sint-Pieterskerk te Leuven 417
Bedevaartsoord van O. L. Vrouw te Terbank 417
Processie van 3e April rond Sint-Jacobskerk te Leuven 417
Bedevaart naar de H. Apollonia in Begijnhofkerk te Leuven 418
O. L. Vrouw van Goeden Raad te Leuven 418
O. L. Vrouw ter Koorts in de Vleminkskapel te Leuven 418
Bedevaarten naar O. L. Vrouw Stoel van Wijsheid of O. L. Vrouw van Belegering te Leuven 418
De eeredienst van S. Job te Wezemaal 380
Bedevaart naar de kapel van den H. Quirinus te Leuven 413
De Processie van Sint-Michaël te Leuven 413
De Processie van Palmzondag te Tienen 476

3. — *Kapellen en gebruiken die er mede verbonden zijn.*

Kapel van O. L. Vrouw van den Akker te Rotselaar 123
Kapel van O. L. Vrouw ter Heyden te Rotselaar 125
Kapel en Beeld « du Try au Chêne » te Bousval 253
Steenen kapel te Ways 254
Kapellen van Lessen-Edingen 278
Sint-Rochuskapel te Zinnik 280
De Sint-Rochuskapel te Perwez 355
Kapel van Fiere Margrietken te Leuven 415
De eed der Schepenen te Leuven voor het Miraculeuze Christusbeeld in Sint-Pieterskerk 417
De Mariavereering te Aarschot 282
Sint-Antoniusweg te Rotselaar 124

4. — *Wonderbare bronnen, steenen, dieren of boomen.*

Legende van bijen die een autaar bouwden 69
Oude Taxussen 256
Gewijde aarde te Hakendover 352
De heilige bron te Hakendover 352
De bron van den berg der Drie Engelen te Leuven 418
Bevers in België 462
Uit den hemel gevallen steenen 481
De wonderbare bron van Baranton in Bretagne 85

II. — *Duivelwereld.*

1. — *Volksprenten betreffende den duivel : vertelsels, spreekwoorden, spreuken en zegswijzen waarin zijn naam voorkomt.*

Demologie in het werk van Th. van Cantimpré 349
De Hel 51
De door duivelen bewoonde bosschen in Pruisen 87
De tooverkunst en het oproepen van den duivel 276
De Duivelsteen te Leuven 409
Het Heksensabbat te Leuven 414
De Duivel hangt een klok 415
De Heksendans 415
De Duivelschuur 421
Het werpen van katten te Ieperen 460

III. — *Tooverwereld.*

1. — *Tooverformulen, tooverboeken, daden en vergaderingen van toovenaars en tooverheksen, gedaanten welke deze aannemen.*

Spook- en heksenhistories te Rotselaar 121
De Vliegende draak 258

IV. — *Geestenwereld.*

1. — *Luchtgeesten (weerwolven, spoken, weerkeerende dooden).*

Schimmen van dooden 70
De Kabouters te Leuven 414
De Toren van Sint-Gertrudiskerk te Leuven door Kabouters gebouwd. 414

2. — *Watergeesten (nekkers).*

Op de Tentoonstelling van het Water te Luik 305
De Meermin 84

3. — *Vuurgeesten (dwaallichten, draken).*

Dwaallichtjes 357
De Vliegende draak 258
Sint-Pietersvuur te Leuven 416

4. — *Aardgeesten (dwergen, reuzen).*

Monsters 83
De reuzen Heracles en Megera te Leuven 414
Reuzen in het Zwarte Land 458

5. — *Huisgeesten (vertelsels en sagen die er mede in verband staan.*

B. — Volksleven.

I — *Bijgeloof.*

1. — *Bijgeloof aangaande het menschelijk lichaam (haar, baard, hart, enz.).*

Van den man die een sprekende ekster opat 85
Het Sint-Markoenzeer 157
Het kennen van den mensch in Afrika 471

2. — *Voorteekens van geluk of ongeluk.*

3. — *Bijgeloof aangaande dieren, planten en delfstoffen.*

Het Onze-Lieve-Vrouwbeestje te Rotselaar 97
De Vledermuis 98

II. — *Folklore en Liefde.*

III. — *Folklore en Droom.*

IV. — *Volkszeden en Volksgebruiken.*

1. — *Gebruiken betreffende de geboorte, het huwelijk, den dood.*

Adel en Folklore, Belgische heraldieke en feodale gebruiken 183
Het Volksleven in de Provincie Antwerpen 376
Gebruiken in een sterfhuis te Rotselaar 126
Grafschriften te Assche 275
Gebruiken bij het huwelijk in den adel 227
Gebruiken bij het overlijden in den adel 203
Hen hangen van blazoenen 203
Het Wapenkabinet 214
Katafalk 217
Begraven van wapen 218
Doodsbrieven 245
Begrafenisgebruik te Landelies 456
Begrafenisgebruiken in Oekraïne 457
Satirieke Grafschriften uit de XVIIe eeuw 360
De grafschriften te Mechelen 375

2. — *Volksfeesten, kermissen, fooren, jaarmarkten, stoeten en volkspelen.*

Bannieren van het groot Kruisboogschuttersgild te Brussel 187
De adel en de openbare feesten 197
Kermis en feest te Rotselaar 115
Het Sint-Pietersvuur te Leuven 416
Het begraven van schinken te Achel 259
De « Chaudeau » te Liernes 260
Kermis te Ath 277

Volksdansen te Neder-over-Heembeek 138
Het Krakelingenfeest en Tonnekensbrand te Geeraardsbergen 468
De Ommegang te Leuven 424
Festival van Volksdansen 487
Volksdansen in Joego-Slavië 480
Krekelgevechten 460

3. — *Kleeding en sieraad.*

Livreien in de adellijke families 241
Germaansche Museum voor kleederdracht 396
Het dragen van den degen 465
Typische kleederdracht en reuzen in België 278
Les vis tchapias 459

4. — *Versiering van straten en huizen op feestdagen.*

Bouwen van huizen te Rotselaar 119

5. — *Bijzondere gebruiken in elken stiel (patronale feesten, enz.).*

Het steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren 127
Het verkoopen van een paard 343
Het leveren van een paard 446
Bouwen van ovens 256
Oude broodovens 460
Spreekwoorden van de boeren te Rotselaar 119
Folklore van den Franschen Landbouwer 482
Een apotheek in het Vleeschhuis te Antwerpen 490
De Meiboom op nieuwgebouwde huizen te Rotselaar 119

6. — *Juridische folklore (Bestuurlijke en rechterlijke gebruiken, enz.).*

Onze oude gebruiken 193
Gemeentezegels met wapenschilden 256
Een resaisine in « 's Graven Stroem » in de Schelde 319
Eigenaardig ceremonieel 465
Het Dragen van den degen 465
Leuvensche studenten roven een vrouwenlijk te Mechelen 438
Bij het proces der Weduwe Becker 261
Het Vrijbroeck van Mechelen 273
Veroordeelde dieren 358
Ketelmuziek bij Verkiezingen 359
Ketelmuziek te Vilvoorde 434
De vuurproef 82
De steen van den Veldwachter 264

7. — *Handelsgebruiken : gewichten, maten, overeenkomsten aangaande koop en verkoop, enz.).*

Het steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren 117

Het verkoopen van een paard 343
Het leveren van een paard 446

8. — *Tafelgebruiken : voedsel, eigenaardige spijzen en eetgerief.*

Het bereiden en opdienen van het maal te Breslau in 1677 9
Het vernachten te Breslau in 1677 14
Hoe de gans te Visé bereid wordt 262
Gebruik betreffende het drinken 263
Brandewijn van Dantzig 266
Plaatselijke tafelgebruiken in Wallonië 276
Maaltijd te Neder-over-Heembeek 495
Verbodene spijzen aan de lijders aan het Sint-Markoenzeer 171
Huwelijksmenu's met wapenschilden 227

V. — *Het kind in de Folklore.*

1. — *Spelen, liederen, rondedansen, gebeden, raadsels, kinderfeestjes, schoolgebruiken.*

Wiegelied te Rotselaar 96
Kinderliedjes 96
Kinderlied en Kinderspel te Rotselaar 99
Jongenspel 106
Meisjes spelen en zangen 109
Kinderspel 265
Namen door kinderen aan vogels en insecten gegeven 97

VI. — *Folklore en Almanak.*

De ring van het Kerkelijk jaar te Rotselaar 102
Kerstkribben in de huisgezinnen 266
Kerstfeest in Wallonië 470
Vastenavondfeesten in « Entre-Sambre et Meuse » 471

C. — *Volkslitteratuur.*

I. — *Vertelsels.*

De oorsprong van Sneeuwwitje 461
Praeltrijn of Satire 337
De Koningin Brunehout 277

II. — *Sagen en Legenden.*

Leuven in legende en folklore 402
De verborgen schat van Orval 266

III. — *Anecdoten.*

Oorlogsfolklore 450
Manneken-Pis bedreigd 301
De reisindrukken van Peeter Leyniers 5
Ketelmuziek te Vilvoorde 434

IV. — *Spreekwoorden en zegswijzen (hun oorsprong, vertelsels die er mede in verband staan.*

Spreekwoorden te Rotselaar 92
Zegswijzen van Boeren te Rotselaar 119
Hagelandsche zegswijzen 281
Spreekwoorden op Sint-Markoen 156

D. — *Volkswetenschap en Volkskunst.*

I. — *Volkstaal (idiotismen, dieventaal, grafschriften, spotzegels en spotnamen, bijnamen, volkshumor, volksetymologie.*

Nijvels dialect 375
Schimpen op naburige dorpen te Rotselaar 90
Taalstrijd te Rotselaar 92
Broeck Quilles 267
Iepersche Kinders en Rijsselsche gekken 312
Luxemburgers te Mechelen 359
De Peetermannen te Leuven 430
Etymologie van Leuven 408
Satirieke grafschriften uit de XVIIe eeuw 360
De grafschriften te Mechelen 375
Grafschriften te Assche 275

II. — *Geschiedenis en aardrijkskunde (historische personen, wapens, plaatsnamen, enz.).*

Thomas van Cantimpré 19
Geschiedkundige onderwerpen 28
Leven van den H. Markoen 158
Van Sente Ontcommere in Oud Gent 248
In het Begijnhof te Anderlecht 88
In Zevenborren 432
Van Helmont 268-464-495
Sint-Genesiuskerk te Brussel in de XIIIe eeuw 360
De Burgerwacht te Genappe in 1830 362
Zoutleeuw. Geschiedenis 370
Waver. Geschiedenis 276
Anderlecht door de tijden heen 277
Généalogie der familie Vander Veken 278
Dendermonde 280-477
Het Martelaarsplein te Brussel 300
Het Oud Koornhuis te Brussel 301
Het oude Hotel d'Hoogvorst 302
De Verdedigers van den Kruidtuin 302
Bevers in België en plaatsnamen daaruit vloeiend 462
Museum van 't Begijnhof te Diest 302
De Tumuli van Grimde 303
Herdenking G. Kurth 303
Brussel, stad des verderfs 363

't Leven in Nijvel van 1860 tot 1920 373
De pastorij van Merxplas 375
Brand in het paleis te Brussel 464
Sint-Jan-Berchmans van Diest 476
Praeltrijn of Satire 337
Het Museum van M. Joseph 367
Het Rubenshuis te Antwerpen 490
Paus Leo XIII te Neder-over-Heembeek 495
Heraldieke en feodale gebruiken 183
Heraldieke versiering. Menus 227
Heraldieke versiering. Academische wapenschilden 229
Heraldieke versiering. Deurkloppers 231
Heraldieke versiering. Plaat van leverancier 232
Heraldieke versiering. Glasramen 234
Heraldieke versiering. Gemeentezegels 236
Heraldieke versiering. Haardplaten 237
Heraldieke versiering. Ex-libris 238
Heraldieke versiering. Boekenstempels 239
Heraldieke versiering Livreien 241
Heraldieke versiering. Rijtuigen 243

III. — *Volksgeneeskunde (straatremedies, wonderdokters, enz.).*

Recept voor het vervaardigen van plaasters voor kliergezwellen 173
Geneeskundige planten in het Walenland 374
Het water der Dyle 415
Recepten uit de Volksgeneeskunde 466
Het aanraken door de Fransche Koningen 160
Het behouden van de kinderen tegen den kinkhoest 408

IV. — *Volksastronomie (invloed van de mieren, enz.). Volksmeteorologie (weerspreuken en weerrijmpjes, enz.)*

Het onweder en de bel 259
Zegswijzen op het weder te Rotselaar 119

V. — *Volkskunst (liederen, balladen, dansen, volkstooneel, lokale bouwkunst, volksprinten, enz.).*

De Maclotte lied te Stavelot 467
Muziekinstrumenten 468
Het oude Nederlandsche lied 470
Een volkslied te Rukkelingen 365
Festival voor Volksdansen 487
Volksdansen in Joego-Slavië 480
Oude blaasinstrumenten met mondstuk 330

Systematische Inhoudstafels.

Afleveringen 103-108.

Nrs 103-104. September-November 1938.

De reisindrukken van Peeter Leyniers (XVIIe eeuw). — Dr *Lucien Crick.* 5
De Folklore in het werk van Th. van Cantimpré. — *Paul Hermant* 19
In het Begijnhof. — *Peeter J. Lefever* 88
Eenige aanteekeningen over de Folklore van Rotselaar. — *Em. Jacobs* 90
Het Steenbakkersbedrijf vóór een dertigtal jaren. — *J. Adams* 127
De Folkloristische Beweging 137
Weerstandsfonds 144

Nrs 105-106. Januari-Maart 1939.

Over Bedevaartplaatjes en -vaantjes. — Dr *Jan Gessler* 145
Sint-Markoen en 't Sint-Markoenzeer. — *G.-H. Dexters* 155
Adel en Folklore, belgische heraldieke en feodale gebruiken. — *L. Robyns de Schneidauer* 183
Van Sente Ontcommere in Oud Gent. — *Elza Foncke* 248
Ditjes en Datjes 251
Boekennieuws 276
De Folkloristische Beweging 299
Necrologie 307
Onze Uitstappen 308
Weerstandsfonds 310

Nr 107. Mei 1939.

Over Iepersche kinders en Rijsselsche Gekken. — Dr *Jan Gessler* 311
Een « Resaisine van 's Graven Stroem » in de Schelde. — Dr *Robert Foncke* 319
Nota's over Bertem. — *J. B. Vogelaers* 325
Muziekkroniek. — *A. Vanderstichel* 330
Praeltrijn 337
Wij brengen de paardjes naar de Markt. — *W. H. Ten Hoet Parson* 343
Hakendover 1939. — *Frans Hendrickx* 351
Ditjes en Datjes 354
Boekennieuws 370

De Folkloristische Beweging 392
Necrologie 397

Nr 108. Juli 1939.

Leuven, legende en Folklore. — *Louis Stroobant* 401
In Zevenborren. — *Peeter J. Lefever* 432
Ketelmuziek te Vilvoorde. — *J. Nauwelaers* 434
Wij leveren een paard af. — *W. H. Ten Hoet Parson* 446
Oorlogsfolklore. — *Ph. van Boxmeer* 450
Ditjes en Datjes 456
Boekennieuws 470
De Folkloristische Beweging 487
Onze Uitstappen 497
Inhoudstafels 499
Inhoudstafel der Platen 500
Inhoudstafel der Schrijvers 502
Lijst der vermelde Brabantsche gemeenten 505
Ontledende Inhoudstafel 507
Systematische Inhoudstafel 515